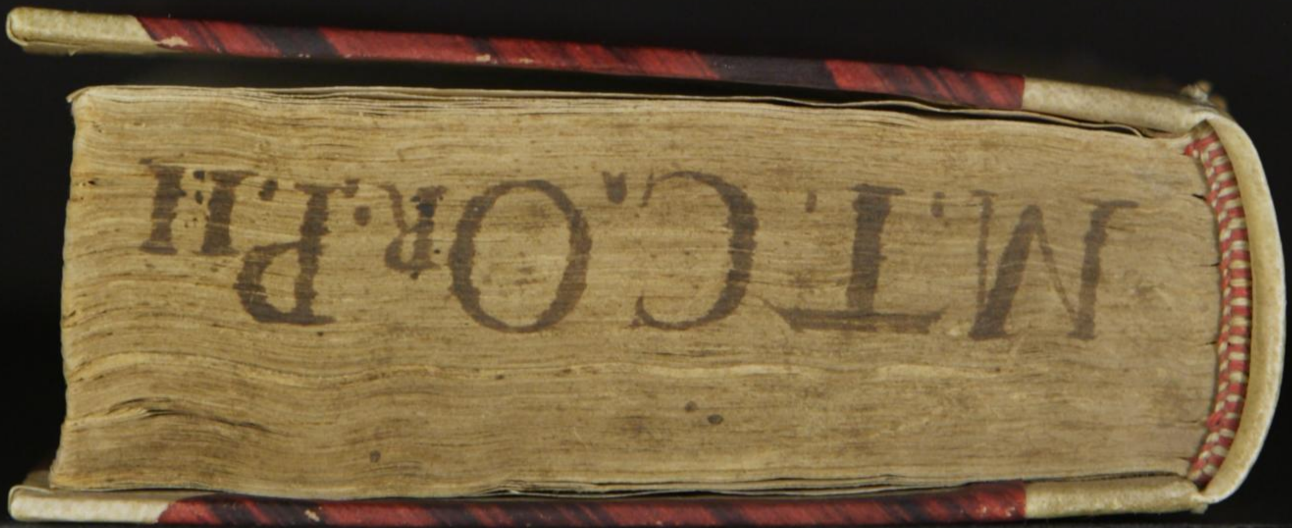

CICERONIS
ORATIONUM
2
Aldo.
1550

M.T.C.Or.P.II

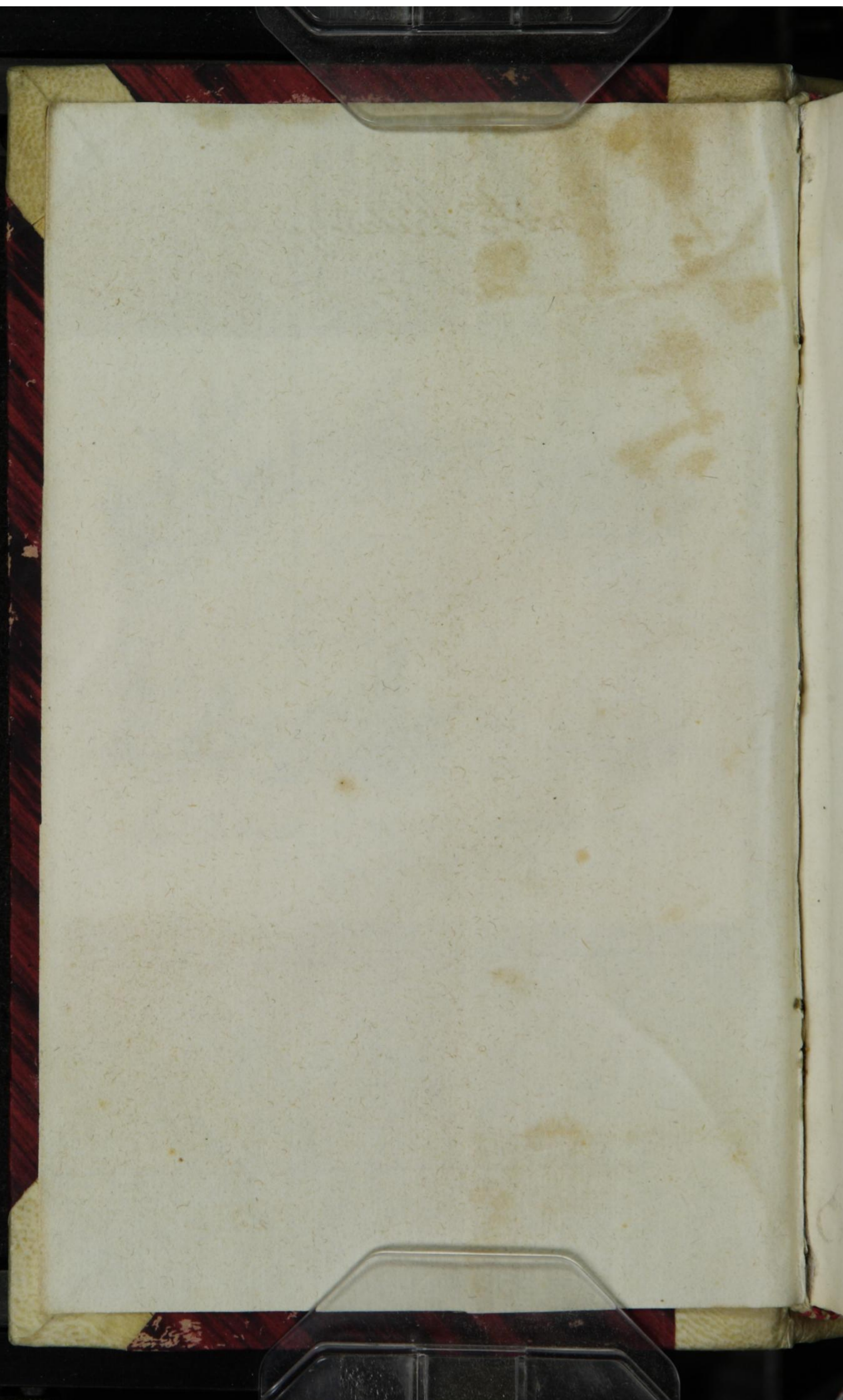

BIBLIOTECA NAZION. - CENTRALE-FIRENZE
ALDINI
II
I
45
RACCOLTA NENCINI

OTIVM
SINE LITERIS
MORS EST
Seneca
Ex Libris Ioannis Nencini
1874

Avv.to Pietro Gini

M. TVLLII CICERONIS ORATIONVM PARS II.

CORRIGENTE PAVLO MANVTIO,
ALDI FILIO.

VENETIIS, M. D. L.

Ex Lib: Antony Montanary

GVLIELMO BELLAIO LANGEO, APVD SVBALPINAS GENTES PRO REGE, PAVLVS MANVTIVS ALDI FILIVS S. P. D.

m AGNI *refert*, Bellai *ornatissime, quo quidque tempore agatur, & ad omnes res non paruum habere momentum solet occasio quædam, & cõmoditas, qua uti dicuntur ij, qui nihil, nisi loco, facere consueuerunt. nam quemadmodum pictorum tabulæ certo loco positæ delectant; eædemq; minus bono lumine constitutæ, non item eorũ, qui spectant, oculos tenere solent: sic actiones nostræ, mirum est, quantum opportunitate commendentur: ut interdum plus in tempore, q̃ in ipsa re positum esse uideatur. quod ego cum semper iudicassem, tamen non sum ueritus, quin tibi in ijs rebus uel maxime occupato, quas* Rex Christianissimus, *& post hominum memoriam maximus tuæ fidei, diligentiæq; mandauit, hoc ipsum, quod nunc à me proficiscitur, officium futurum esset uel iucundissimum. nam etsi magna tibi est grauissimorum negotiorum imposita moles, quam tu summa tua cum laude, & omnium penè gentium admiratione sustines: tamẽ in ipsa illa occupatione ita te literarum tractatio delectat, ut & legas cum uoluptate quæ alij scripta reliquerunt, & scribas ipse quæ à posteris cum admiratione legentur. ex quo illud con*

ſequeris, ut non modo Regis uoluntati ſeruias, quod
eſt ſumma laude dignum; ſed etiam poſteritati conſu=
las, quo laudabilius eſſe nihil poteſt. itaque tantum ab=
eſt, ut à maioribus tuis omni decore affluentibus ad te
ornandum quidquam haurias, ut etiam in te ſit, quod
ad illos redundet. nam ſi tibi aliunde petenda ſit laus,
unde plura ſuppetant ornamenta, quàm à fratribus
tuis, maximeq́; ab eo, qui à Paulo III. ita eſt in Car=
dinalium collegium cooptatus, ut ei ſummus Pontifex
ampliſſimam dignitatem non quaſi optatam cõceſſiſſe,
ſed quaſi debitã perſoluiſſe uideatur? cui quidem ui=
ro cum ad ſummam gloriam nihil deſit; cumq́; item
tibi eæ res abunde adſint, quibus homines hominibus
antecellere uidentur: tamen fit ueſtra bonitate & ſa=
pientia, ut uiciſſim & tu in illius dignitate atque am=
plitudine, et ille in ingenio atque in uirtute cõquieſcat
tua. uterque uero magna apud Regẽ prudentiſſimum,
& ſummo iudicio præditum auctoritate, magno eſtis
apud omnes nomine & gloria. nam tu quidem, quis
eſt tam longinquus, cui notiſſimus nõ ſis? non ex præ=
ſenti corporis forma (quanquã multas prouincias Regis
Legatus obiíſti) ſed ex imagine imgeníj tui, quã ueriſſi
mis eloquentiæ coloribus expreſſam in tuis ſcriptis licet
intueri. in hac cum & naturæ tuæ bonitas, & uirtu=
tis eximia præſtantia cernatur: ſequitur, ut, ex ea qui
te norunt, íjdem ament. quorum ego in numero cum
ita eſſem, ut nemini concederem: tamen non eſt credi
bile, quantum ad illam ipſam animi erga te mei uolũ=
tatem addiderit Gulielmi Pellicerríj, oratoris in hac ur=
be Regíj, hominis præſtantiſſimi prædicatio. cuius mul

ti,& egregij de tua laude sermones me iam antea commotum impulerunt, ut ex orationibus Ciceronis, cuius tu libros è manibus dimittere non soles, alteram partē cum tui nominis inscriptione diuulgarem. qua in parte ab erroribus et mendis uindicanda quantum operæ studijq; posuerim, mihi ipse sum testis; quantum autem profecerim, & tu, & alij iudicabunt. tibi quidem, si consequar, ut nostra diligentia probetur: sanè meos labores non exiguo compensatos esse fructu existimabo.

Vale. Venetijs.

INDEX ORATIONVM CICERONIS, QVAE SECVNDO VOLVMINE CONTINENTVR.

PRO LEGE MANILIA, AD POPVLVM. ORATIO XIII.

q VANQVAM mihi semper frequens conspectus uester multo iucundissimus, hic autem locus ad agendum amplissimus, ad dicendum ornatissimus est uisus Quirites: tamen hoc aditu laudis, qui semper optimo cuiq; maxime patuit, non mea me uoluntas, sed meæ uitæ rationes ab ineunte ætate susceptæ prohibuerunt. nam cũ antea per ætatem nõ dũ huius auctoritatem loci contingere auderẽ; statueremq́;, nihil huc, nisi perfectum ingenio, elaboratum industria, afferri oportere: omne meum tempus amicorum temporibus transmittendum putaui. ita neque hic locus uacuus unq̃ ab ijs, qui uestrã causam defenderent: & meus labor in priuatorũ periculis caste integreq́; uersatus, ex uestro iudicio fructum est amplissimũ consecutus. nam cum propter dilationem comitiorum ter Prætor primus centurijs cunctis renunciatus sum, facile intellexi Quirites, & quid de me iudicaretis, & quid alijs præscriberetis. nam cum & auctoritatis in me tantum sit, quantum uos honoribus mandandũ esse uoluistis; & ad agendum facultatis tantum, quantũ homini uigilanti ex forensi usu propè quotidiana dicendi exercitatio potuit afferre: certe, & si quid etiam dicendo consequi possum, ijs ostendam potissimum, qui ei quoque rei fructũ suo iudicio

tribuendū esse censuerūt. atque illud in primis mihi lætandum iure esse uideo, ꝙ in hac insolita mihi ex hoc loco ratione dicendi causa talis oblata est, in qua oratio nemini deesse potest: dicendum est enim de Cn. Pōpeij singulari eximiaq; uirtute: huius autem orationis difficilius est exitum, q̃ principium inuenire: itaque non mihi tam copia, q̃ modus in dicendo quærendus est.

Atq; ut inde oratio mea proficiscatur, unde hæc omnis causa ducitur: bellum graue & periculosum uestris uectigalibus atque socijs à duobus potentissimis Regibus infertur, Mithridate, & Tigrane: quorum alter relictus, alter lacessitus, occasionem sibi ad occupandā Asiam oblatam esse arbitratur. equitibus R. honestissimis uiris, afferuntur ex Asia quotidie literæ, quorum magnæ res aguntur, in uestris uectigalibus exercendis occupatæ: qui ad me pro necessitudine, quæ mihi est cum illo ordine, causam Reip. periculaq; rerum suarum detulerunt: Bithyniæ, quæ nunc uestra prouincia est, uicos exustos esse cōplures: Regnum Ariobarzanis, quod finitimum est uestris uectigalibus, totum esse in hostiū potestate: Lucullum magnis rebus gestis ab eo bello discedere: huic qui succurrerit, non satis esse paratum ad tantum bellum administrandum: unum ab omnibus socijs, & ciuibus ad id bellum imperatorem deposci, atque expeti: eundē hunc unū ab hostibus metui, præterea neminem. Causa quæ sit, uidetis: nunc, quid agendum sit, considerate. Primum mihi uidetur de genere belli, deinde de magnitudine, tū de imperatore deligendo esse dicendum. genus est enim eiusmodi, quod maxime uestros animos excitare, atq; inflāmare

debet: in quo agitur populi R. gloria, quæ uobis à maioribus cum magna in rebus omnibus, tum summa in re militari tradita est: agitur salus sociorũ atq; amicorũ, pro qua multa maiores uestri magna & grauia bella gesserũt: agũtur certissima populi R. uectigalia, & maxima, quibus amissis, et pacis ornamẽta, et subsidia bellĩ frustra requiretis: agũtur bona multorũ ciuiũ, quibus est et à uobis, et ab imperatoribus Reip. consulendũ. & quoniã semper appetẽtes gloriæ præter cæteras gẽtes, atque auidi laudis fuistis, delenda est uobis illa macula Mithridatico bello superiore suscepta, quæ penitus iam insedit, atq; inueterauit in populi R. nomine, ꝙ is, qui una die tota Asia, tot in ciuitatibus, uno nũcio, atq; una literarũ significatione ciues R. necãdos, trucidãdosq; denotauit, nõ modo adhuc pœnã nullã suo dignã scelere suscepit, sed ab illo tẽpore annũ iã tertiũ et uigesimũ regnat, et ita regnat, ut se nõ Ponto, neq; Cappadociæ latebris occultare uelit, sed emergere è patrio regno, atq; in uestris uectigalibus, hoc est in Asiæ luce uersari. etenim adhuc ita uestri cũ illo Rege cõtẽderũt impatores, ut ab illo insignia uictoriæ, nõ uictoriã reportarẽt. triũphauit L. Sylla, triũphauit L. Muræna de Mithridate, duo fortissimi uiri, et summi impatores; sed ita triũpharũt, ut ille pulsus, supatusq; regnaret. uerũtamẽ illis imperatoribus laus est tribuẽda, ꝙ egerũt; uenia dãda, ꝙ reliquerũt; propterea ꝙ ab eo bello Syllã in Italiã Resp. Murænã Sylla reuocauit. Mithridates aũt omne reliquũ tempus non ad obliuionẽ ueteris belli, sed ad cõparationẽ noui cõtulit. qui posteaq̃ maximas ædificasset ornassetq; classes, exercitusq; ꝑmagnos quibuscũque ex

gentibus potuisset comparasset, Bosporanis finitimis suis bellum inferre simulasset, usque in Hispaniam Legatos Ecbatanis misit ad eos duces, quibuscum tum bellum gerebamus: ut, cum duobus in locis disiunctissimis maxime'q; diuersis uno consilio ab unis hostium copijs bellum terra, mariq; gereretur, uos ancipiti contentione distracti de imperio dimicaretis. sed tamen alterius partis periculum Sertorianæ atque Hispaniensis, quæ multo plus firmamentis ac roboris habebat, Cn. Pompeij diuino consilio, ac singulari uirtute depulsum est: in altera parte ita res à L. Lucullo summo uiro est administrata, ut initia illa gestarum rerum magna atque præclara non felicitati eius, sed uirtuti, hæc autem extrema, quæ nuper acciderunt, non culpæ, sed fortunæ tribuenda esse uideantur. sed de Lucullo dicam alio loco, & ita dicam Quirites, ut neque uera laus ei detracta oratione nostra, neque falsa afficta esse uideatur. Sed pro uestri imperij dignitate atque gloria, quoniam is est exorsus orationis meæ, uidete quem uobis animũ suscipiendum putetis. maiores uestri sæpe, mercatoribus ac nauiculatoribus iniuriosius tractatis, bella gesserunt: uos, tot ciuiũ R. millibus uno nuncio atque uno tempore necatis, quo tãdem animo esse debetis? Legati ꝙ erant appellati superbius, Corinthum patres uestri totius Græciæ lumen extinctum esse uoluerunt: uos eum Regẽ inultum esse patiemini, qui Legatum populi R. consularem, uinculis, ac uerberibus, atque omni supplicio excruciatũ necauit? illi libertatem ciuium R. imminutam non tulerunt: uos uitam ereptam negligetis? ius legationis uerbo uiolatũ illi persecuti sunt: uos

Legatum populi R. omni supplicio interfectum, inultum relinquetis? uidete, ne, ut illis pulcherrimum fuit tantam uobis imperij gloriam relinquere, sic uobis turpissimum sit, illud, quod accepistis, tueri & conseruare non posse. quid, quòd salus sociorum summum in periculum ac discrimen uocatur? regno expulsus est Ariobarzanes Rex, socius populi R. atque amicus: imminent duo Reges toti Asiæ non solum uobis inimicissimi, sed etiam uestris socijs atque amicis: ciuitates autem omnes cuncta Asia, atque Græcia uestrum auxilium expectare propter periculi magnitudinem coguntur: imperatorem à nobis certum deposcere, cum præsertim uos alium miseritis, neque audent, neque se id facere summo sine periculo posse arbitrantur: uident, & sentiunt hoc idem, quod & uos, unum uirum esse, in quo summa sint omnia, & eum propè esse, quo etiam carent ægrius: cuius aduentu ipso, atque nomine, tametsi ille ad maritimum bellum uenerit, tamen impetus hostium repressos esse intelligunt, ac retardatos. hi uos, quoniam libere loqui non licet, tacite rogant, ut se quoque, sicut cæterarum prouinciarum socios, dignos existimetis, quorum salutem tali uiro commendetis, atque hoc etiam magis quàm cæteros, quòd eiusmodi in prouinciam homines cum imperio mittimus, ut, etiã si ab hoste defendant, tamen ipsorum aduentus in urbes sociorum non multum ab hostili expugnatione differãt. hunc audiebant antea, nunc præsentem uident, tanta temperantia, tãta mansuetudine, tanta humanitate, ut ij beatissimi esse uideantur, apud quos ille diutissime cõmoratur. quare si propter socios

nulla ipsi iniuria lacessiti maiores uestri cũ Antiocho, cum Aetolis, cũ Pœnis bella gesserunt: quãto uos studio cõuenit, iniurijs prouocatos, sociorum salutem unà cũ imperij uestri dignitate defendere? præsertim cum de uestris maximis uectigalibus agatur. nã cæterarum prouinciarũ uectigalia Quirites tanta sunt, ut his ad ipsas prouincias tutãdas uix cõtenti esse possimus. Asia uero tam opima est, & fertilis, ut & ubertate agrorũ, & uarietate fructuum, & magnitudine pastionis, & multitudine earum rerum, quæ exportantur, facile omnibus terris antecellat. itaq; hæc uobis prouincia Quirites, si & belli utilitatẽ, & pacis dignitatem sustinere uultis, non modo à calamitate, sed etiã à metu calamitatis est defendenda. nam cæteris in rebus, cũ uenit calamitas, tum detrimentũ accipitur: at in uectigalibus non solum aduentus mali, sed etiã metus ipse affert calamitatem. nã cum hostium copiæ non longe absunt, etiã si irruptio facta nulla sit, tamen pecora relinquuntur, agricultura deseritur, mercatorum nauigatio conquiescit. ita neq; ex portu, neque ex decumis, neque ex scriptura uectigal conseruari potest: quare sæpe totius anni fructus uno rumore periculi, atq; uno belli terrore amittitur. quo tandẽ animo esse existimatis aut eos, qui uectigalia uobis pensitãt, aut eos, qui exercẽt, atque exigũt, cum duo Reges cum maximis copijs propè adsint? cũ una excursio equitatus perbreui tẽpore totius anni uectigal auferre possit? cum publicani familias maximas, quas in salinis habent, quas in agris, quas in portubus atq; custodijs. magno piculo se habere arbitrẽtur? putatis'ne, uos illis rebus frui posse, nisi eos, q uobis

fructuosi sunt, conseruaueritis, non solũ, ut antea dixi, calamitate, sed etiã calamitatis formidine liberatos? ac ne illud quidem uobis negligendum est, quod mihi ego extremum proposueram, cum essem de belli genere dicturus, quod ad multorũ bona ciuiũ R. pertinet. quorũ uobis pro uestra sapientia Quirites habenda est ratio diligenter. nam et publicani, homines & honestissimi, & ornatissimi, suas rationes, & copias in illam prouinciã contulerunt: quorum ipsorum per se res, & fortunæ curæ uobis esse debẽt: etenim si uectigalia neruos esse Reip. semper duximus, eũ certe ordinẽ, qui exercet illa, firmamentũ cæterorum ordinum recte esse dicemus. deinde cæteris ex ordinibus homines naui et industrij partim in Asia negotiãtur, quibus uos absentibus cõsulere debetis: partim suas & suorũ in ea prouincia pecunias magnas collocatas habent. erit igitur humanitatis uestræ, magnum eorũ ciuium numerum calamitate prohibere; sapientiæ, uidere, multorũ ciuium calamitatẽ à Rep. seiunctã esse non posse. etenim illud primũ parui refert, uos publicanis amissa uectigalia postea uictoria recuperare: neque enim ijsdem redimẽdi facultas erit propter calamitatẽ, neque alijs uoluntas propter timorẽ. deinde, quod nos eadẽ Asia atque idem iste Mithridates initio belli Asiatici docuit, id quidẽ certe calamitate docti memoria retinere debemus: nã tum, cũ in Asia res magnas permulti amiserũt, scimus Romæ solutione impedita fidẽ concidisse: nõ enim possunt una in ciuitate multi rem atque fortunas amittere, ut non plures secum in eandẽ calamitatem trahant. à quo periculo prohibete Remp. et mihi credite id, quod ipsi ui=

detis: hæc fides atq; hæc ratio pecuniarum, quæ Romæ, quæ in foro uersatur, implicita est cum illis pecunijs Asiaticis, & cohæret. ruere illa non possunt, ut hæc non eodem labefactata motu concidant. quare uidete, num dubitandum uobis sit omni studio ad id bellum incumbere, in quo gloria nominis uestri, salus sociorum, uectigalia maxima, fortunæ plurimorum ciuium cum Rep. defenduntur. Quoniã de genere belli dixi, nũc de magnitudine pauca dicam. potest enim hoc dici; belli genus esse ita necessarium, ut sit gerendum; non esse ita magnum, ut sit pertimescendum. in quo maxime laborandum est, ne forte à uobis, quæ diligẽtissime prouidenda sunt, contempta esse uideantur. atque ut omnes intelligant me L. Lucullo tantũ impertiri laudis, quantum forti uiro, & sapientissimo homini, & magno imperatori debeatur: dico, eius aduentu maximas Mithridatis copias omnibus rebus ornatas atque instructas esse deletas, urbemq́; Asiæ clarissimam, nobisq́; amicissimam, Cyzicenorum, obsessam ab ipso Rege maxima multitudine, & oppugnatam uehementissime, L. Luculli uirtute, assiduitate, consilio summis obsidionis periculis liberatam: ab eodem imperatore classem magnam, et ornatam, quæ ducibus Sertorianis ad Italiam studio inflãmato raperetur, superatam esse, atque depressam: magnas hostiũ præterea copias multis prælijs esse deletas: patefactumq́; nostris legionibus esse Põtum, qui ante populo R. ex omni aditu clausus esset: Sinopem atque Amisum, quibus in oppidis erant domicilia regis, omnibus rebus ornata atque referta, cæterasq́; urbes Ponti, & Capadociæ per multas uno adi-

tu, atque aduentu eſſe captas: Regem ſpoliatum re=
gno patrio atque auito, ad alios ſe Reges atque alias gẽ
tes ſupplicium contuliſſe: atque hæc omnia ſaluis popu
li R. ſocijs atque integris uectigalibus eſſe geſta. ſatis
opinor hoc eſſe laudis: atque ita reputo, ut hoc uos in=
telligatis, à nullo iſtorum, qui huic obtrectant legi at=
que cauſæ, L. Lucullum ſimiliter ex hoc loco eſſe lau=
datum. Requiretur fortaſſe nunc, quemadmodum,
cum hæc ita ſint, reliquum poſſit eſſe magnum bellũ.
cognoſcite Quirites: non enim ſine cauſa quæri uide=
tur. Primum ex ſuo regno ſic Mithridates profugit,
ut ex eodem Ponto Medea illa quõdam profugiſſe dici
tur: quam prædicant in fuga fratris ſui membra in
ijs locis, quà ſe parens perſequeretur, diſſipauiſſe, ut
eorum collectio diſperſa, mœrorq́; patrius celeritatem
perſequendi retardaret. ſic Mithridates fugiens, maxi
mam uim auri atque argenti, pulcherrimarumq́; re=
rum omnium, quas & à maioribus acceperat, & ipſe
bello ſuperiore ex tota Aſia direptas in ſuum regnũ cõ
geſſerat, in Ponto omnem reliquit. hæc dum noſtri colli
gunt omnia diligentius, Rex ipſe è manibus effugit. ita
illum in perſequendi ſtudio mœror, hos lætitia tarda=
uit. hũc in illo timore & fuga Tigranes Rex Armenius
excepit, diffidentemq́; rebus ſuis cõfirmauit, et afflictũ
erexit, perditumq́; recreauit. cuius in regnum poſteaq̃
L. Lucullus cũ exercitu uenit, plures etiã gentes contra
imperatorem noſtrum concitatæ ſunt: erat enim metus
iniectus ijs nationibus, quas nunquã populus R. neque
laceſſendas bello, neq; tentãdas putauit: erat etiã alia

grauis atque uehemens opinio, quæ per animos gentiũ barbararum peruaserat, fani locupletissimi & religiosissimi diripiendi causa in eas oras nostrum exercitum esse adductum. ita nationes multæ atque magnæ nouo quodã terrore ac metu concitabantur. noster autẽ exercitus, etsi urbẽ ex Tigranis regno ceperat, et prælijs usus erat secundis, tamen nimia longinquitate locorum, ac desiderio suorum commouebatur. hic iam plura non dicam. fuit enim illud extremum, ut ex ijs locis à militibus nostris reditus magis maturus, q̃ processus longior quæreretur. Mithridates autem & suã manum iam confirmarat, & eorum, qui se ex eius regno collegerant, & magnis aduentitijs multorũ Regum & nationum copijs iuuabatur. hoc iam ferè sic fieri solere accepimus, ut Regũ afflictæ fortunæ facile multorũ opes alliciant ad misericordiam, maximeq; eorum, qui aut Reges sunt, aut uiuunt in regno, ꝙ regale ijs nomẽ magnum & sanctum esse uideatur. itaque tantum uictus efficere potuit, quãtum incolumis nunquam est ausus optare. nam cum se in regnũ recepisset suũ, non fuit eo cõtentus, quod ei præter spem acciderat, ut illã, posteaquã pulsus erat, terram unquam attingeret, sed in exercitum uestrum clarum atque uictorem impetũ fecit. sinite hoc loco Quirites (sicut poetæ solent, qui res Romanas scribũt) præterire me nostrã calamitatẽ, quæ tãta fuit, ut eã ad aures L. Luculli nõ ex prælio nũcius, sed ex sermone rumor afferret. hic in ipso illo malo, grauissimaq; belli offensione L. Lucullus, qui tamẽ aliqua ex parte ijs incõmodis mederi fortasse potuisset, uestro

iussu

iussu coactus, q imperij diuturnitati modum statuendũ ueteri exẽplo putauistis,partem militũ,qui iam stipendijs confectis erant,dimisit,partem Glabrioni tradidit.multa prætereo consulto,sed ea uos coniectura perspicitis,quantum illud bellum futurũ putetis,quod coniungant Reges potentissimi,renouẽt agitatæ nationes, suscipiãt integræ gẽtes,nouus imperator uester accipiat uetere expulso exercitu.Satis mihi multa uerba fecisse uideor,quare hoc bellũ esset genere ipso necessariũ,magnitudine periculosum. restat, ut de imperatore ad id bellum deligendo,ac tantis rebus præficiendo dicendum esse uideatur.utinam Quirites uirorum fortium atque innocentiũ copiam tantam haberetis,ut hæc uobis deliberatio difficilis esset,quẽnam potissimum tantis rebus, ac tantæ bello præficiendũ putaretis.nũc uero, cum sit unus Cn.Pompeius,qui non modo eorũ hominum, qui nũc sunt,gloriam,sed etiam antiquitatis memoriã uirtute superarit:quæ res est, quæ cuiusquã animũ in hac causa dubiũ facere possit?ego enim sic existimo, in summo imperatore quatuor has res inesse oportere, sciẽtiã rei militaris,uirtutem,auctoritatẽ,felicitatẽ. quis igitur hoc homine sciẽtior unq̃ aut fuit, aut esse debuit? qui è ludo atq; pueritiæ disciplina,bello maximo, atq; acerrimis hostibus,ad patris exercitũ, atque in militiæ disciplinã profectus est:qui extrema pueritia miles fuit summi imperatoris,ineũte adolescẽtia maximi ipse exercitus imperator : qui sæpius cum hoste cõflixit,quàm quisquam cum inimico concertauit : plura bella gessit, q̃ cæteri legerunt : plures prouincias confecit, q̃ alij concupiuerunt: cuius adolescentia ad scientiã rei militaris

non alienis præceptis, sed suis imperijs; nõ offensionibus belli, sed uictorijs; nõ stipendijs, sed triũphis est traducta. quod denique genus belli esse potest, in quo illũ nõ exercuerit fortuna Reip? ciuile, Africanũ, Trãsalpinũ, Hispaniẽse, mistũ ex ciuitatibus, atque ex bellicosissimis nationibus, seruile, nauale, uaria & diuersa genera & bellorũ, & hostium non solũ gesta ab hoc uno, sed etiã confecta, nullã rem esse declarant in usu militari positã, quæ huius uiri scientiã fugere possit. Iam uero uirtuti Cn. Põpeij quæ potest par oratio inueniri? quid est, quod quisquã aut dignũ illo, aut uobis nouum, aut cui quã inauditum possit afferre? non enim illæ sunt solæ uirtutes imperatoriæ, quæ uulgo existimantur, labor in negotijs, fortitudo in periculis, industria in agẽdo, celeritas in cõficiendo, consiliũ in prouidẽdo: quæ tanta sunt in hoc uno, quanta in omnibus reliquis imperatoribus, quos aut uidimus, aut audiuimus, nõ fuerũt. testis est Italia, quã ille uictor L. Sylla huius uirtute, & consilio cõfessus est liberatã. testis est Sicilia, quã multis undiq; cinctã periculis, nõ terrore belli, sed celeritate cõsilij explicauit. testis est Africa, quæ magnis oppressa hostium copijs, eorum ipsorũ sanguine redũdauit. testis est Gallia, per quã legionibus nostris in Hispaniã iter, Gallorũ internecione, patefactũ est. testis est Hispania, quæ sæpissime plurimos hostes ab hoc superatos prostratosq; conspexit. testis est iterũ, & sæpius Italia, quæ cum seruili bello tetro periculosoq; premeretur, ab hoc auxiliũ absente expetiuit: quod bellũ expectatione Põpeij attenuatũ atq; imminutũ est, aduẽtu sublatũ ac sepultum. testes uero iam omnes oræ, atque omnes exteres gentes, ac

nationes: denique maria omnia, tũ uniuersa, tum in sin gulis oris oẽs sinus atque portus. quis enim toto mari locus per hos annos aut tam firmũ habuit præsidiũ, ut tutus esset; aut tã fuit abditus, ut lateret? quis nauiga uit, qui non se aut mortis, aut seruitutis periculo cõmit teret? cũ aut hieme, aut referto prædonum mari naui garetur. hoc tantũ bellũ, tam turpe, tam uetus, tam la te diuisum atque dispersum quis unquam arbitraretur aut ab omnibus imperatoribus uno anno, aut omnibus annis ab uno imperatore cõfici posse? quã prouinciã te nuistis à prædonibus liberã per hosce annos? quod uecti gal uobis tutũ fuit? quẽ socium defendistis? cui præ sidio classibus uestris fuistis? quã multas existimatis in sulas esse desertas? quàm multas aut metu relictas, aut à prædonibus captas urbes esse sociorũ? sed quid ego lõ ginqua cõmemoro? fuit hoc quondã, fuit proprium po puli R. longe à domo bellare, & propugnaculis imperij sociorũ fortunas, non sua tecta defendere. socijs uestris ego mare clausum per hosce annos dicã fuisse? cũ exer citus nostri Brũdusio nũquã nisi summa hieme trãsmi serint. quid, ad nos cũ ab exteris nationibus uenirẽt, ca ptos querar? cũ Legati populi R. redempti sint, mercato ribus tutũ mare nõ fuisse dicã? cum duodecim secures in prædonum potestatem peruenerint. quid aut Colo phonem aut Samũ, nobilissimas urbes, innumerabilesq; alias captas esse cõmemorẽ? cũ uestros portus, atque eos portus, quibus uitam & spiritum ducitis, in prædonũ fuisse potestatẽ sciatis. an uero ignoratis portũ Caietæ, celeberrimũ atq; plenissimũ nauiũ, inspectãte Prætore à prædonibus esse direptũ? ex Miseno aũt, eius ipsius libe

ros,qui cũ prædonibus antea ibi bellũ gesserat, à prædo nibus esse sublatos? nam quid ego Hostiense incommo dum,atque illã labem,atque ignominiã Reip. querar? cũ,propè inspectantibus uobis,classis ea, cui Consul po= puli R.præpositus esset,à prædonibus capta, atq; oppres sa est.Prò dij immortales, tantã ne unius hominis incre dibilis ac diuina uirtus tam breui tempore lucem affer re Reip.potuit, ut uos, qui modo ante ostium Tyberi= nũ classem hostiũ uidebatis,ij nũc nullam intra oceani ostium prædonũ nauẽ esse audiatis? atque hæc qua ce= leritate gesta sint,quanq̃ uidetis, tamen à me in dicen= do prætereunda nõ sunt. quis enim unq̃ aut obeundi negotij,aut cõsequendi quæstus studio tam breui tẽpore tot loca adire,tantos cursus cõficere potuit,quã celeriter Cn.Põpeio duce belli impetus nauigauit? qui Siciliam adijt,Africã explorauit, inde Sardiniã cum classe ue= nit,nondũ tẽpestiuo ad nauigandũ mari: atq; hæc tria frumentaria subsidia Reip. firmissimis præsidijs, classi= busq; muniuit.inde se cũ in Italiã recepisset,duabus Hi spanijs,et Gallia Cisalpina præsidijs, ac nauibus cõfirma ta,missis itẽ in orã Illyrici maris,& in Achaiam,oẽmq; Græciam nauibus,Italiæ duo maria maximis classibus, firmissimisq; præsidijs adornauit: ipse aũt, ut à Brun= dusio profectus est,undequinquagesimo die totã ad im periũ populi R.Ciliciam adiunxit:oẽs,qui ubique prædo nes fuerũt,partim capti,interfectiq; sunt,partim unius huius imperio ac potestati se dediderunt. idem Creten= sibus,cũ ad eum usque in Pamphyliã Legatos depreca= toresq; misissent,spem deditionis non ademit, obsidesq; imperauit.ita tantũ bellum,tã diuturnũ, tam longe la

teq; diſperſum, quo bello oẽs gentes ac nationes preme-
bãtur, Cn. Põpeius extrema hieme apparauit, ineũte ue
re ſuſcepit, media æſtate cõfecit. Eſt hæc diuina atque in
credibilis uirtus imperatoris. quid cæteræ? quas paulo
ante cõmemorare cœperã: quantæ, atque quàm multæ
ſunt? non enim ſolũ bellãdi uirtus in ſummo atque per
fecto imperatore quærẽda eſt, ſed multæ ſunt artes exi-
miæ, huius adminiſtræ comitesq; uirtutis. Ac primũ,
quãta innocẽtia debent eſſe imperatores? quãta deinde
omnibus in rebus temperãtia? quãta fide? quãta fa-
cilitate? quãto ingenio? quãta humanitate? quæ bre-
uiter, qualia ſint in Cn. Põpeio, cõſideremus: ſumma. n.
omnia ſunt Quirites, ſed ea magis ex aliorũ cõtẽtione,
quàm ipſa per ſeſe, cognoſci atq; intelligi poſſunt. Quẽ
enim poſſumus imperatorẽ aliquo in numero putare,
cuius in exercitu ueneãt Centuriatus, atque uenierint?
quid hũc hominẽ magnũ, aut amplũ de Rep. cogitare,
qui pecuniã ex ærario deprõptã ad bellũ adminiſtran-
dum, aut propter cupiditatem prouinciæ magiſtratibus
diuiſerit, aut propter auaritiã Romæ in quæſtu reli-
querit? ueſtra admurmuratio facit Quirites, ut agnoſce
re uideamini, qui hæc fecerint. ego aũt neminẽ nomino.
quare iraſci mihi nemo poterit, niſi qui ante de ſe uo-
luerit cõfiteri. itaq; propter hãc auaritiã imperatorum
quãtas calamitates, quocũq; uẽtũ ſit noſtri exercitus fe
rãt, quis ignorat? itinera, quæ ꝑ hoſce annos in Italia ꝑ
agros atque oppida ciuiũ R. noſtri imperatores fecerũt,
recordamini: tum facilius ſtatuetis, quid apud exteras
nationes fieri exiſtimetis. utrũ, plures arbitramini ꝑ ho
ſce annos militũ ueſtrorũ armis hoſtiũ urbes, an hiber-

nis, sociorũ ciuitates esse deletas? neq; enim potest exercitũ is cõtinere impator, qui se ipsum nõ continet; neq; seuerus esse in iudicando, qui alios in se seueros esse iudices nõ uult. hic miramur hũc hominẽ tantũ excellere cæteris, cuius legiones sic in Asiã peruenerunt, ut nõ modo manus tãti exercitus, sed ne uestigiũ quidem cuiquã pacato nocuisse dicatur? iam uero quemadmodũ milites hibernent, quotidie sermones ac literæ perferuntur: nõ modo, ut sumptũ faciat in militẽ, nemini uis affertur, sed ne cupienti quidem cuiq permittitur: hiemis enim, nõ auaritiæ perfugiũ maiores nostri in sociorũ atque amicorũ tectis esse uoluerũt. Age uero, cæteris in rebus quali sit temperãtia, cõsiderate. unde illã tantã celeritatẽ, & tam incredibilem cursum initium putatis? non enim illũ eximia uis remigũ, aut ars inaudita quædã gubernandi, aut uenti aliqui noui tam celeriter in ultimas terras pertulerũt: sed hæ res, quæ cæteros remorari solẽt, nõ retardarunt: non auaritia ab instituto cursu ad prædam aliq reuocauit, nõ libido ad uoluptatẽ, nõ amœnitas ad delectationẽ, nõ nobilitas urbis ad cognitionẽ, non denique labor ipse ad quietẽ: postremo signa, & tabulas, cæteraq; ornamenta Græcorum oppidorũ, quæ cæteri tollenda esse arbitrãtur, ea sibi ille ne uisenda quidem existimauit. itaque oẽs quidẽ nunc in his locis Cn. Pompeiũ sicut aliquẽ nõ ex hac urbe missum, sed de cœlo delapsum intuẽtur: nũc denique incipiũt credere, fuisse homines Romanos hac quondã abstinentia, quod iã nationibus exteris incredibile ac falso memoriæ proditũ uidebatur. nũc imperij nostri splendor illis gẽtibus lucet. nũc intelligũt, nõ sine causa ma-

iores suos tum, cum hac temperantia magistratus habe
bamus, seruire populo R. q̃ imperare alijs maluisse. iã
uero ita faciles aditus ad eum priuatorum, ita liberæ
quærimoniæ de aliorum iniurijs esse dicuntur, ut is, qui
dignitate principibus excellit, facilitate par infimis esse
uideatur. iam quantũ cõsilio, quantũ dicendi grauita=
te et copia ualeat, in quo ipso inest quædã dignitas im=
peratoria, uos Quirites hoc ipso in loco sæpe cognostis. fi
dem uero eius inter socios quantã existimari putatis,
quã hostes omniũ gentium sanctissimã esse iudicarint?
humanitate iã tãta est, ut difficile dictu sit, utrũ hostes
magis uirtutem eius pugnãtes timuerint, an mãsuetudi
nẽ uicti dilexerint. & quisquã dubitabit, quin huic tã
tum bellum hoc transmittendũ sit? qui ad omnia uestræ
memoriæ bella cõficienda diuino quodam cõsilio natus
esse uideatur. & quoniam auctoritas multum in bellis
quoque administrãdis atque impio militari ualet, certe
nemini dubiũ est, quin ea in re idem ille imperator plu
rimum possit. uehementer aũt pertinere ad bella admi
nistrãda, quid hostes, quid socijs de imperatoribus uestris
existimẽt, quis ignorat? cũ sciamus homines in tantis re=
bus, ut aut cõtẽnant, aut metuãt, aut oderint, aut amẽt,
opinione nõ minus famæ, q̃ aliqua certa ratione cõmo=
ueri. quod igitur nomen unq̃ in orbe terrarum clarius
fuit? cuius res gestæ pares? de quo homine uos, id quod
maxime facit auctoritatem, tanta, & tam præclara iu
ra iudicia fecistis? an uero ullã usquã esse oram tam
desertã putatis, quò nõ illius diei fama peruaserit, cum
uniuersus populus R. referto foro, repletisq; omnibus tẽ
plis, ex quibus hic locus cõspici potest, unũ sibi ad com=

mune omniũ gentium bellum Cn. Pompeium impera torẽ depoposcit? itaq; ut plura non dicã, neq; aliorũ exemplis confirmẽ, quantũ huius auctoritas ualeat in bello; ab eodẽ Cn. Pompeio omnium rerũ egregiarum exempla sumãtur: qui quo die à uobis maritimo bello præpositus est imperator, tãta repẽte uilitas annonæ ex summa inopia & caritate rei frumẽtariæ cõsecuta est unius spe & nomine, quantã uix ex summa ubertate agrorũ diuturna pax efficere potuisset. Iã uero accepta in Põto calamitate ex eo prælio, de quo uos paulo ante inuitus admonui, cũ socij pertimuissent, hostiũ opes, animiq; creuissent, cũ satis firmũ præsidiũ prouincia nõ haberet, amisissetis Asiã Quirites, nisi ipsum id tẽporis diuinitus Cn. Põpeiũ ad eas regiones fortuna populi R. attulisset. huius aduẽtus Mithridatẽ insolita inflãmatũ uictoria cõtinuit, & Tigranẽ magnis copijs minitãtem Asiæ retardauit. & quisq̃ dubitauit, quid uirtute profecturus sit, qui tantũ auctoritate profecerit? aut q̃ facile imperio atq; exercitu socios, & uectigalia conseruaturus sit, qui ipso nomine ac rumore defenderit? Age uero, illa res quãtã declarat eiusdẽ hominis apud hostes populi R. auctoritatem, ꝙ ex locis tã lõginquis, tamq; diuersis, tam breui tempore omnes unà huic se dediderũt? ꝙ Cretensiũ Legati, cũ in eorũ insula noster imperator, exercitusq; esset, ad Cn. Pompeiũ in ultimas propè terras uenerũt, eiq; se omnes Cretensiũ ciuitates dedere uelle dixerũt? quid? idem ipse Mithridates, non'ne ad eũdem Cn. Pompeiũ Legatũ usq; in Hispaniam misit? eumq; Pompeius Legatũ semper iudicauit: ij, quibus semper erat molestũ ad eũ potissimũ esse misũ, specula

torem, quàm Legatũ iudicare maluerũt. Poteſtis igi-
tur iam conſtituere Quirites, hanc auctoritatem mul-
tis poſtea rebus geſtis, magniſq; ueſtris iudicijs amplifi-
catam, quantũ apud illos Reges, quantũ apud exteras
nationes ualituram eſſe exiſtimetis. Reliquũ eſt, ut de
felicitate, quam præſtare de ſe ipſo nemo poteſt, memi-
niſſe & cõmemorare de altero poſſumus, ſicut æquũ
eſt homini de poteſtate deorũ, timide et pauca dicamus.
Ego.n. ſic exiſtimo, Maximo, Marcello, Scipioni, Mario,
& cæteris magnis imperatoribus, non ſolũ propter uir
tutem, ſed etiam propter fortunã ſæpius imperia man
data, atq; exercitus eſſe cõmiſſos: fuit.n. profecto qui-
buſdã ſummis uiris quædã ad amplitudinẽ, & gloriã,
& ad res magnas bene gerẽdas diuinitus adiũcta for-
tuna. de huius aũt hominis felicitate, quo de nũc agi-
mus, hac utar moderatione dicẽdi: nõ ut in illius pote-
ſtate fortunã poſitã eſſe dicam, ſed ut præterita memi
niſſe reliqua ſperare uideamur: ne aut inuiſa dijs im-
mortalibus oratio noſtra, aut ingrata eſſe uideatur. ita
que nõ ſum prædicaturus Quirites, quantas ille res do-
mi, militiæq;, terra, mariq;, quantaq; felicitate geſſerit,
ut eius ſemꝑ uolũtatibus nõ modo ciues aſſenſerint, ſo-
cij obtẽperarint, hoſtes obedierint, ſed etiã uẽti tẽpeſta-
teſq; obſecũdarint. hoc breuiſſime dicã, neminẽ unquã
tã impudẽtẽ fuiſſe, qui à dijs immortalibus tot et tãtas
res tacitus auderet optare, quot et quãtas dij immorta
les ad Cn. Põpeiũ detulerũt. qđ ut illi propriũ, ac ꝑpetuũ
ſit Quirites, cũ cõmunis ſalutis atq; imꝑij, tũ ipſius ho-
minis cauſa, ſicuti facitis, uelle, et optare debetis. quare
cũ et bellũ ita neceſſariũ ſit, ut negligi nõ poſſit; ita

magnũ, ut accuratiſſime ſit adminiſtrandũ; & cum ei imperatorẽ præficere poſſitis, in quo ſit eximia belli ſciẽtia, ſingularis uirtus, clariſſima auctoritas, egregia fortuna: dubitabitis Quirites, quin hoc tantũ boni, quod à dijs immortalibus oblatũ & datũ eſt, in Remp. cõſeruandã, atque amplificandã cõferatis? q ſi Romæ Cn. Pompeius priuatus eſſet hoc tẽpore, tamen ad tantũ bellum is erat deligendus atque mittendus. nũc cũ ad cæteras ſummas utilitates hæc quoque opportunitas adiũgatur, ut in ijs ipſis locis adſit, ut habeat exercitũ, ut ab ijs, qui habẽt, accipere ſtatim poſſit: quid expectamus? aut cur non, ducibus dijs immortalibus, eidẽ, cui cætera ſumma cũ ſalute Reip. cõmiſſa ſunt, hoc quoque bellum regiũ committimus? At enim uir clariſſimus, Reip. & ueſtris beneficijs ampliſſimis affectus, Q. Catulus, itemq; ſummis ornamentis honoris, fortunæ, uirtutis, ingenij præditus Q. Hortenſius, ab hac rõne diſſentiunt: quorum ego auctoritatem apud uos multis locis plurimum ualuiſſe, & ualere oportere cõfiteor: ſed in hac cauſa, tñ etſi cognoſcitis auctoritates contrarias fortiſſimorũ uirorũ & clariſſimorũ, tamen omiſſis auctoritatibus, ipſa re & rõne exquirere poſſumus ueritatem, atque hoc facilius, q ea omnia, quæ adhuc à me dicta ſunt, ijdem iſti uera eſſe concedũt; & neceſſariũ bellũ eſſe, & magnũ; et in uno Cn. Põpeio ſumma eſſe omnia. quid igitur ait Hortẽſius? ſi uni omnia tribuẽda ſunt, unũ digniſſimũ eſſe Põpeiũ: ſed ad unũ tamen omnia deferri nõ oportere. obſoleuit iã iſta oratio, re multo magis, q̃ uerbis refutata. nam tu idẽ Q. Hortenſi multa pro tua ſumma copia ac ſingulari facultate dicẽdi & in ſe

natu contra uirum fortem A.Gabiniũ grauiter, orna=
teq; dixiſti, cum is de uno imperatore contra prædones
cõſtituendo legẽ promulgaſſet: et ex hoc ipſo loco per=
multa idẽ contra legem uerba feciſti. quid tũ per deos
immortales, ſi plus apud populum R. auctoritas tua, q̃
ipſius populi R. ſalus et uera cauſa ualuiſſet, hodie hãc
gloriã atq; hoc orbis terræ imperium teneremus? an ti=
bi tum imperiũ eſſe hoc uidebatur, cum populi R. Le=
gati, Prætores, Quæſtoresq; capiebãtur? cum ex omni=
bus prouincijs cõmeatu & priuato et publico prohibe=
bamur? cũ ita clauſa erãt nobis omnia maria, ut neque
priuatã rem maritimã, neque publicã iam obire poſſe=
mus? quæ ciuitas antea unquã fuit, nõ dico Athenien=
ſiũ, quæ ſatis late quondam mare tenuiſſe dicitur; non
Carthaginenſiũ, qui permultũ claſſe, maritimisq; rebus
ualuerũt; non Rhodiorũ, quorũ uſque ad noſtram me
moriã diſciplina naualis & gloriæ remãſit: quæ ciui=
tas antea unquã tam tenuis, quæ tã parua inſula fuit,
quæ nõ portus ſuos, & agros, & aliquã partẽ regionis
atq; oræ maritimæ per ſe ipſa defenderet? At hercle ali
quot annos continuos ante legẽ Gabiniam ille populus
R. cuius uſque ad noſtrã memoriã nomen inuictum in
naualibus pugnis permãſerat, magna ac multo maxi=
ma parte nõ modo utilitatis, ſed dignitatis atq; imperij
caruit. nos, quorũ maiores Antiochũ Regem claſſe, Per=
ſenq; ſuperarũt, omnibus naualibus pugnis Carthaginẽ
ſes, homines in maritimis rebus exercitatiſſimos paratiſ
ſimosq;, uicerũt; ij nullo in loco iam prædonibus pares
eſſe poteramus. nos quoq;, qui antea nõ modo Italiã tu
tam habebamus, ſed omnes ſocios in ultimis oris aucto=

ritate nostri imperij saluos præstare poteramus, tum cũ insula Delos tã procul à nobis in Aegæo mari posita, quo oẽs undique cum mercibus atque oneribus cõmeabant, referta diuitijs, parua, sine muro nihil timebat: ijdẽ nõ modo prouincijs, atq; oris Italiæ maritimis, ac portubus nostris, sed etiã Appia iã uia carebamus: & his temporibus non pudebat magistratus populi R. in hunc ipsum locũ ascendere, cũ eũ uobis maiores uestri exuuijs nauticis, & classium spolijs ornatũ reliquissent. Bono te animo tũ Q. Hortensi populus R. & cæteros, qui erant in eadẽ sentẽtia, dicere existimauit ea, quæ sentiebatis: sed tamen in salute cõmuni idẽ populus R. dolori suo maluit, quàm auctoritati uestræ obtemperare. itaque una lex, unus uir, unus annus non modo nos illa miseria ac turpitudine liberauit, sed etiã effecit, ut aliquãdo uideremur omnibus gẽtibus ac nationibus terra mariq; imperare. quo mihi etiã indignius uidetur obtrectatũ esse adhuc, Gabinio dicã, an ne Põpeio, an utrique? id qđ est uerius. ne legaretur A. Gabinius Cn. Pompeio expetenti ac postulanti? utrũ, ille, qui postulat Legatũ ad tantũ bellũ quem uelit, idoneus nõ est, qui impetret, cũ cæteri ad expilãdos socios, diripiendasq; prouincias, quos uoluerũt, Legatos eduxerint: an ipse, cuius lege salus ac dignitas populo R. atq; omnibus gẽtibus cõstituta est, expers esse debet gloriæ eius imperatoris, atq; eius exercitus, q̃ cõsilio ipsius atq; ꝑiculo est cõstitutus? an C. Falcidius, Q. Metellus, Q. Celius Latiniẽsis, Cn. Lentulus, quos omneis honoris causa nomino, cũ Tribuni pl. fuissent, anno proximo Legati esse potuerũt: in hoc uno Gabinio sunt tã diligentes? qui in hoc bello, quod lege Gabinia

geritur,in hoc imperatore atq; exercitu,quē per se ipse constituit,etiã præcipuo iure esse deberet.de quo legando spero Cõsules ad senatũ relaturos.qui si dubitabunt, aut grauabuntur,ego me profiteor relaturũ : neq; me impediet cuiusquã Quirites inimicũ edictũ,quo minus fretus uobis uestrũ ius,beneficiumq; defendã:neq; præter intercessionē quidquã audiã:de qua,ut arbitror,isti ipsi,qui minãtur,etiã atq; etiã,qui id liceat,considerabũt.mea quidē sentētia Quirites unus A.Gabinius belli maritimi,rerumq; gestarũ auctor,comes Cn.Põpeio adscribitur,propterea ꝙ alter uni id bellũ suscipiendũ uestris suffragijs detulit,alter delatũ,susceptumq; cõfecit.

Reliquũ est,ut de Q. Catuli auctoritate,et sentẽtia dicendũ esse uideatur.qui cũ ex uobis quæreret,si in uno Cn.Põpeio omnia poneretis,si quid de eo factũ esset, in quo spē essetis habituri; cepit magnũ suæ uirtutis fructum,ac dignitatis,cum oēs propè una uoce , in eo ipso uos spem habituros esse,dixistis . etenim talis est uir,ut nulla res tãta sit,ac tã difficilis,quã ille nõ & cõsilio regere,et integritate tueri,& uirtute cõficere possit . sed in hoc ipso ab eo uehementissime dissentio , ꝙ quo minus certa est hominũ ac minus diuturna uita, hoc magis Resp . dũ ꝑ deos immortales licet, frui debet summi hominis uita atq; uirtute.at.n.nihil noui fiat cõtra exēpla,atq; instituta maiorũ.nõ dico hoc loco, maiores nostros semꝑ in pace cõsuetudini,in bello utilitati paruisse,semper ad nouos casus temporũ,nouorum consiliorũ rõnes accommodasse : non dicam , duo bella maxima , Punicũ & Hispaniense, ab uno imperatore esse confecta;duas urbes potẽtissimas,quæ huic imperio maxime

minabantur, Carthaginẽ atque Numãtiam, ab eodem
Scipione esse deletas: nõ cõmemorabo, nuꝑ ita uobis pa=
tribusq; uestris esse uisum, ut in uno C. Mario spes impe
rij poneretur, ut idem cũ Iugurtha, idem cũ Cimbris,
idẽ cũ Theutonis bellũ administraret: in ipso Cn. Põpe=
io, in quo noui cõstitui nihil uult Q. Catulus, quàm
multa sint noua, summaq; Catuli uolũtate cõstituta, re
cordamini. quid tã nouũ, quàm adolescẽtulũ priuatũ,
exercitũ difficili Reip. tẽpore cõficere? cõfecit: huic præ=
esse? præfuit: rem optime ductu suo gerere? gessit. quid
tã præter consuetudinem, quàm homini peradolescenti,
cuius à senatorio gradu ætas lõge abesset, imperiũ atq;
exercitũ dari? Siciliã permitti atque Africã, bellumq;
in ea administrandũ? fuit in his prouincijs singulari in
nocentia, grauitate, uirtute: bellũ in Africa maximum
confecit, uictorem exercitũ deportauit. quid uero tam
inauditũ, quàm equitem R. triũphare? at eam quoque
rem populus R. nõ modo uidit, sed etiã studio omni ui=
sendã putauit. quid tam inusitatum, quàm ut, cũ duo
Cõsules clarissimi, fortissimiq; essent, eques R. ad bellũ
maximum, formidolosissimumq; pro Consule mittere=
tur? missus est. quo quidẽ tempore, cum esset nõ nemo
in senatu, qui diceret, non oportere mitti hominem pri
uatũ pro Consule; L. Philippus dixisse dicitur, non se il=
lũ sua sententia pro Cõsule, sed pro Cõsulibus mittere.
tãta in eo Reip. bene gerẽdæ spes cõstituebatur, ut duo=
rum Consulũ munus unius adolescentis uirtuti cõmit=
teretur. quid tã singulare, quàm ut ex S. C. legibus so=
lutus, Consul ante fieret, quàm ullum alium magistra=
tum per leges capere licuisset? quid tam incredibile,

quàm ut iterum eques R. ex S. C. triũpharet? quæ in
omnibus hominibus noua, poſt hominem memoriã con
ſtituta ſunt, ea tã multa nõ ſunt, quàm hæc, quæ in hoc
uno homine uidimus. atque hæc tot exẽpla, tanta ac tã
noua profecta ſunt in eundẽ hominem à Q. Catulo,
atque à cæterorũ eiuſdem dignitatis ampliſſimorũ ho=
minũ auctoritate. quare uideant, ne ſit periniquũ, &
nõ ferendũ, illorũ auctoritatẽ de Cn. Põpeij dignitate à
uobis cõprobatam ſemper eſſe, ueſtrum ab illis de eodẽ
homine iudiciũ, populiq; R. auctoritatẽ improbari: præ
ſertim cum iam ſuo iure populus R. in hoc homine ſuã
auctoritatem uel contra oẽs, qui diſſentiunt, poſſit de=
fendere: propterea ꝙ iſtis reclamantibus uos unũ illũ
ex omnibus delegiſtis, quẽ bello prædonũ præponeretis.
hoc ſi uos temere feciſtis, et Reip. parum conſuluiſtis: re=
cte iſti ſtudia ueſtra ſuis conſilijs regere conãtur. ſin aũt
uos plus tum in Rep. uidiſtis, uos his repugnantibus per
uoſmet ipſos dignitatem huic imperio, ſalutem orbi ter
rarum attuliſtis: aliquãdo iſti principes et ſibi, et cæteris
populi R. uniuerſi auctoritati parẽdum eſſe fateantur.
Atque in hoc bello Aſiatico et regio non ſolum milita=
ris illa uirtus, quæ eſt in Cn. Põpeio ſingularis, ſed aliæ
quoq; uirtutes animi multæ, et magnæ requirũtur. dif
ficile eſt, in Aſia, Cilicia, Syria, regniſq; exterarũ natio=
nũ ita uerſari ueſtrũ imperatorẽ, ut nihil aliud, quàm
de hoſte ac de laude, cogitet. deinde etiã, ſi qui ſunt pu=
dore ac tẽperantia moderatiores, tamẽ eos eſſe tales pro
pter multitudinẽ cupidorũ hominũ nemo arbitratur.
difficile eſt dictu Quirites, quãto in odio ſimus apud ex
teras nationes, propter eorũ, quos ad eas hoc anno cum

imperio misimus, iniurias ac libidines. quod enim fanũ putatis in illis terris, nostris magistratibus religiosum, quam ciuitatem sanctam, quam domum satis clausam ac munitam fuisse? urbes iam locupletes ac copiosæ requiruntur, quibus causa belli propter diripiendi cupiditatem inferatur. Libẽter hæc corã Q. Catulo & Q. Hortensio disputarem, summis & clarissimis uiris. nouerunt enim sociorũ uulnera: uident eorum calamitates, querimonias audiũt. pro socijs uos cõtra hostes exercitũ mittere putatis, an hostium simulatione contra socios atque amicos? quæ ciuitas est in Asia, quæ nõ modo unius imperatoris, aut Legati, sed unius Tribuni mil. animos ac spiritus capere possit? quare etiã si quẽ habetis, qui collatis signis exercitus regios superare posse uideatur, tamẽ, nisi erit idem, qui se à pecunijs sociorum, qui ab eorũ cõiugibus ac liberis, qui ab auro, gazáq; regia manus, oculos, animũ cohibere possit, non erit idoneus, qui ad bellũ Asiaticum, regiumq; mittatur. ecquã putatis ciuitatẽ pacatam fuisse, quæ locuples sit? ecquã esse locupletẽ, quæ istis pacata esse uideatur? ora maritima Quirites Cn. Põpeium non solũ propter rei militaris gloriam, sed etiã propter animi continentiam requisiuit. uidebat. n. populus R. nõ locupletari quotãnis pecunia publica, præter paucos, neq; eos quidquã aliud assequi classiũ nomine, nisi ut detrimẽtis accipiẽdis maiore affici turpitudine uideremur. nũc qua cupiditate homines in prouincias, quibus iacturis, quibus cõditiõibus proficiscãtur, ignorãt uidelicet isti, qui ad unũ deferenda esse omnia nõ arbitrãtur. quasi uero Cn. Põpeiũ non cũ suis uirtutibus, tum etiam alienis uitijs magnũ esse

uideamus.

uideamus. Quare nolite dubitare, quin huic uni credatis
omnia, qui inter annos tot unus inuentus sit, quẽ socij in
urbes suas cum exercitu uenisse gaudeãt. Quòd si aucto
ritatibus hanc causam Quirites confirmandã putatis, est
uobis auctor uir bellorum omniũ, maximarumq; rerum
peritissimus, P. Seruilius, cuius tantæ res gestæ terra, ma
riq; extiterũt, ut, cũ de bello deliberetis, auctor uobis gra
uior esse nemo debeat: est C. Curio, summis uestris bene
ficijs, maximisq; rebus gestis, summo ingenio, & pruden
tia præditus: est Cn. Lentulus, in quo omnes pro amplissi
mis uestris honoribus summũ cõsilium, summã grauita=
tem esse cognoscitis: est C. Cassius, integritate, uirtute, cõ
stantia singulari. quare uidete, nũ horũ auctoritatibus il
lorũ orationi, qui dissentiunt, respõdere posse uideamur.
Quæ cum ita sint C. Manili, primũ istã tuam & legem,
& uoluntatẽ, & sententiã laudo, uehemẽtissimeq; com
probo: deinde te hortor, ut auctore populo R. maneas in
sentẽtia, néue cuiusquã uim, aut minas pertimescas. pri=
mum in te satis esse animi cõstantiæq; arbitror; deinde
cũ tantã multitudinẽ, cum tãto studio adesse uideamus,
quantã nõ iterum in eodẽ homine præficiẽdo uidimus:
quid est, ꝙ aut de re, aut de perficiendi facultate dubite
mus? ego aũt, quidquid in me est studij, cõsilij, laboris, in=
genij, quidquid hoc beneficio populi R. atq; hac potestate
prætoria, quidquid auctoritate, fide, cõstãtia possum, id
omne ad hanc rem conficiendã tibi & populo R. polli=
ceor & defero: testorq; omnes deos, & eos maxime, qui
huic loco temploq; præsident, qui omniũ mentes eorum,
qui ad Remp. adeunt, maxime perspiciunt, me hoc neq;
rogatu facere cuiusquam, neque quo Cn. Pompeij gra=

tiam mihi per hanc causam conciliari putem, neq; quo mihi ex cuiusquam amplitudine aut præsidia periculis, aut adiumenta honoribus quæram: propterea quòd pericula facile, ut hominem præstare oportet, innocẽtia tecti pellemus, honores autem neque ab uno, neq; ex hoc loco, sed eadem nostra illa laboriosissima ratione uitæ, si uestra uoluntas feret, consequemur. Quamobrem, quidquid in hac causa mihi susceptum est Quirites, id omne me Reip. causa suscepisse confirmo: tantumq; abest, ut aliquam bonam gratiam mihi quæsisse uidear; ut multas etiam simultates, partim obscuras, partim apertas, intelligam, mihi non necessarias, uobis nõ inutiles, suscepisse. sed ego me hoc honore præditum, tantis uestris beneficijs affectum, statui Quirites uestram uoluntatem, & Reip. dignitatem, & salutem prouinciarum atq; sociorum meis omnibus commodis, & rationibus præferre oportere.

PRO A. CLVENTIO HABITO. ORATIO XIIII.

a Nimaduerti iudices, omnẽ accuſatoris orationem in duas diuiſam eſſe partes. quarum altera mihi niti, & magnopere confidere uidebatur inuidia iã inueterata iudicij Iuniani: altera tãtummodo cõſuetudinis cauſa, timide, & diffidẽter attingere rationẽ ueneficij criminum: qua de re lege eſt hæc quæſtio cõſtituta. itaq; mihi certum eſt hãc eandẽ diſtributionẽ, inuidiæ, et criminum, ſic in defenſione ſeruare, ut omnes intelligant, nihil me nec ſubterfugere uoluiſſe reticẽdo, nec obſcurare dicẽdo. ſed cum cõſidero quo modo mihi in utraq; re ſit elaborãdum: altera pars, ea, quæ propria eſt iudicij ueſtri, et legitimæ ueneficij quæſtionis, ꝑ mihi breuis, et nõ magnæ in dicẽdo cõtentionis fore uidetur: altera autẽ, quæ procul à iudicio remota eſt, quæ cõcionibus ſeditioſe cõcitatis accõmodatior eſt, quã trãquillis, moderatisq; iudicijs, proſpicio quãtũ in agẽdo difficultatis, & quãtum laboris ſit habitura. ſed in hac tãta difficultate illa me res tamen iudices conſolatur, ꝙ uos de criminibus ſic audire cõſueuiſtis, ut eorum omnem diſſolutionem ab oratore quæratis, ut non exiſtimetis plus uos ad ſalutẽ reo largiri oportere, quàm quãtum defenſor purgandis criminibus conſequi, & dicẽdo probare potuerit. De inuidia autem ſic inter uos diſceptare debetis, ut, nõ quid dicatur à nobis, ſed quid oporteat dici, conſideretis. agitur enim in criminibus, A. Cluentij proprium periculum; in inuidia, cauſa cõmunis. quãobrẽ alterã partem

causæ sic agemus, ut uos doceamus; alteram sic, ut oremus. in altera diligentia uestra nobis adiūgenda est, in altera fides implorāda: nemo est enim, qui inuidiæ sine uestro ac sine taliū uirorū subsidio possit resistere. Equidē, quod ad me attinet, quò me uertā, nescio. negē fuisse illā infamiā iudicij corrupti? negem illā rem agitatā in concionibus? iactatam in iudicijs? cōmemoratam in senatu? euellam ex animis hominū tantam opinionem? tam penitus insitam? tam uetustam? nō est nostri ingenij. uestri auxillij est iudices, huius innocētiæ sic in hac calamitosa fama, quasi in aliqua perniciosissima flāma, atque in cōmuni incendio, subuenire. etenim sicut alijs in locis parū firmamenti, & parū uiriū falsitas habet: sic in hoc loco falsa inuidia imbecilla esse debet. dominetur in concionibus; iaceat in iudicijs: ualeat in opinionibus ac sermonibus imperitorū; ab ingenijs prudentiū repudietur: uehemētes habeat repētinos impetus; spatio interposito, & causa cognita, cōsenescat: deniq; illa definitio iudiciorum æquorum, quæ nobis à maioribus tradita est, retineatur, ut in iudicijs & sine inuidia culpa plectatur, & sine culpa inuidia ponatur. quāobrē à uobis iudices, antequā de ipsa causa dicere incipio, hoc postulo: primum id, quod æquissimū est, ut ne quid huc præiudicati afferatis: etenim nō modo auctoritatem, sed etiam nomē iudicum amittemus, nisi hic ex ipsis causis iudicabimus, ac si ad causas iudicia iam facta domò deferemus: deinde, si quam opinionem iam uestris mentibus cōprehendistis; si eā ratio cōuellet, si ratio labefactabit, si denique ueritas extorquebit, ne repugnetis, eamq; animis uestris aut libentibus, aut æquis remittatis: tum aūt, cum ego una-

quaq; de re dicam,& diluã,ne ipsi, quæ cõtraria sunt, taciti cogitationi uestræ subijciatis, sed ad extremum ex pectetis,& me meũ dicendi ordinem seruare patiamini: cum perorar0,tum,si quid erit præteritum, à me requi= ratis.Ego me iudices ad eam causam accedere,quæ iam per annos octo cõtinuos ex cõtraria parte audiatur,atq; ipsa opinione hominũ tacita propè cõuicta atq; dãnata sit,facile intelligo.sed si quis mihi deus uestrã ad me au diendum beneuolentiam cõciliarit,efficiam profecto, ut intelligatis,nihil esse homini tã timendũ,quàm inuidiã; nihil innocenti suscepta inuidia tã optandũ,quàm æquũ iudiciũ,quòd in hoc uno deniq; falsæ infamiæ finis ali= quis atque exitus reperiatur.quãobrem magna me spes tenet,si ea,quæ sunt in causa,explicare, atq; omnia di= cendo consequi potuero,hũc locũ,cõsessumq; uestrũ,quẽ illi horribilem A.Cluentio ac formidolosum fore putaue runt,eũ tãdem eius fortunæ miseræ,multũq; iactatæ por tum ac perfugiũ futurum.tametsi permulta sunt, quæ mihi,antequã de causa dicam,de cõmunibus inuidiæ pe riculis dicenda esse uideãtur:tamen ne diutius oratione mea suspensa expectatio uestra teneatur, aggrediar ad crimen cum illa deprecatione iudices, qua mihi sæpius utendũ esse intelligo; sic ut me audiatis,quasi hoc tem= pore hæc causa primũ dicatur,sicuti dicitur,nõ quasi sæ pe iam dicta, & nũquã probata sit.hodierno.n.die pri= mum ueteris istius criminis diluendi potestas est data: ante hoc tempus error in hac causa atque inuidia uersa ta est.quãobrem,dũ multorũ annorũ accusationi breui= ter,dilucideq; respõdeo, quæso ut me iudices,sicuti face= re instituistis,benigne,attẽteq; audietis. Corrupisse dici

tur A. Cluētius iudicium pecunia, quo inimicum suum īnnocentem Statium Albium cōdemnaret. ostendā iudices primum, quoniā caput illius atrocitatis atq; inuidiæ fuit, innocentē pecunia circunuentum; neminem unquā maioribus criminibus, grauioribus testibus esse in iudicium uocatum: deinde ea de eo præiudicia esse facta ab ipsis iudicibus, à quibus condēnatus est, ut non modo ab iisdem, sed ne ab aliis quidē ullis absolui nullo modo posset. cum hæc docuero, tum illud ostendā, quod maxime requiri intelligo, iudiciū illud pecunia esse tētatum, non à Cluentio, sed contra Cluentium: faciāq;, ut intelligatis, in tota illa causa quid res ipsa tulerit, quid error affinxerit, quid inuidia cōflarit. Primum igitur illud est, ex quo intelligi possit, debuisse Cluētiū magnopere causæ cōfidere, quòd certissimis criminibus et testibus fretus ad accusandū descenderit. hoc loco faciendum mihi iudices est, ut uobis breuiter illa, quibus Albius cōdemnatus est, crimina exponā. Abs te peto Oppianice, ut me inuitum de patris tui causa dicere existimes, adductum fide atq; officio defensionis. etenim tibi si in præsentia satisfacere nō potuero, tamen multæ mihi ad satisfaciēdum reliquo tempore facultates dabuntur: Cluētio nisi nunc satisfecero, postea mihi satisfaciendi potestas non erit. simul & illud, quis est, qui dubitare debeat, cōtra damnatum, & mortuum, pro incolumi, & uiuo dicere? cum illi, in quē dicitur, damnatio omne ignominiæ periculum iam abstulerit, mors uero etiam doloris: huic autem, pro quo dicitur, nihil possit offensiōis accedere sine acerbissimo animi sensu ac dolore, & sine summo dedecore uitæ ac turpitudine. atq; ut intelligatis Cluētium nō accusa-

torio animo,non oſtentatione aliqua , aut gloria addu=
ctum,ſed nefarijs iniurijs,quotidianis inſidijs, propoſito
ante oculos uitæ periculo,nomẽ Oppianici detuliſſe,pau
lo longius exordium rei demonſtrãdæ repetã:quod quæ
ſo iudices ne moleſte patiamini : principijs enim cogni=
tis,multo facilius extrema intelligetis. A.Cluentius Ha=
bitus fuit,pater huiuſce iudices,homo nõ ſolum munici
pij Larinatis,ex quo erat,ſed etiam regionis illius,& ui
cinitatis,uirtute, exiſtimatiõe,nobilitate facile princeps.
is cum eſſet mortuus Sylla & Põpeio Coss.reliquit hunc
annos XV.natum,grandem autem & nubilem filiam:
quæ breui tempore poſt patris mortem nupſit A.Aurio
Melino cõſobrino ſuo,adoleſcenti in primis,ut tum habe
batur,inter ſuos & honeſto,& nobili.cum eſſent hæ nu
ptiæ plenæ dignitatis,plenæ concordiæ,repẽte eſt exorta
mulieris importunæ nefaria libido,non ſolum dedecore,
uerum etiã ſcelere cõiuncta. nã Saſſia mater huius Ha=
biti,mater enim à me nominis cauſa,tãetſi in hũc hoſti=
li odio,et crudelitate eſt,mater inquã appellabitur:neq;
unquã illa ita de ſuo ſcelere,& immanitate audiet , ut
naturæ nomẽ amittat:quo enim eſt ipſum nomen amã=
tius,indulgentiusq; maternũ,hoc illius matris,quæ mul
tos iã annos,& nunc,cum maxime,filium interfectum
cupit,ſingulare ſcelus maiore odio dignum eſſe ducetis:
ea igitur mater Habiti,Melini illius adoleſcentis generi
ſui,contra q̃ fas erat, amore capta,primo, neq; id ipſum
diu,quoquo modo poterat,in illa cupiditate cõtinebatur:
deinde ita flagrare cœpit amẽtia, ſic inflãmata ferri li=
bidine,ut eã nõ pudor,nõ pudicitia,nõ pietas,nõ macula
familiæ,nõ hominũ fama, nõ filij dolor, nõ filiæ mœror

à cupiditate reuocaret. animum adolescentis, nondũ cõsilio, ac ratione firmatum, pellexit ijs omnibus rebus, quibus illa ætas capi ac deliniri potest: filia, quæ non solum illo cõmuni dolore muliebri in eiusmodi uiri iniurijs angeretur, sed nefariũ matris pellicatũ ferre non posset, de quo ne queri quidẽ sine scelere se posse arbitraretur, cæteros sui tãti mali ignaros esse cupiebat, in huius amantissimi sui fratris manibus, & gremio, mœrore, & lacrymis cõsenescebat. ecce autem subitũ diuortiũ, quod solatium malorũ omniũ fore uidebatur. discedit à Melino Cluentia; ut in tãtis iniurijs, nõ inuita; ut à uiro, nõ libẽter. tũ uero illa egregia, ac præclara mater palàm exultare lætitia, ac triũphare gaudio cœpit, uictrix filiæ, non libidinis. itaq; diutius suspicionibus obscuris lædi famam suã noluit, lectũ illũ genialem, quẽ biẽnio ante filiæ suæ nubẽti strauerat, in eadẽ domo sibi ornari, & sterni, expulsa, atq; exturbata filia, iubet. nubit genero socrus, nullis auspicibus, nullis auctoribus, funestis ominibus omniũ. ò mulieris scelus incredibile, &, præter hanc unã, in omni uita inauditũ. ò libidinẽ effrenatã, & indomitã. ò audaciã singularem. non timuisse, si minus uim deorũ, hominumq; famã, at illam ipsam noctem, facesq; illas nuptiales? nõ limen cubiculi? nõ cubile filiæ? non parietes deniq; ipsos superiorum testes nuptiarum? perfregit, ac prostrauit omnia cupiditate ac furore: uicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia. tulit hoc cõmune dedecus iam familiæ, cognationis, nominis grauiter filius. augebatur autem eius molestia quotidianis querimonijs, & assiduo fletu sororis. statuit tamen nihil sibi in tantis iniurijs, ac tanto scelere matris gra=

uius faciendũ, quàm ut illa matre ne uteretur: ne, quã uidere sine summo animi dolore nõ poterat, ea si matre uteretur, nõ solũ uidere, sed etiã probare suo iudicio putaretur. Initiũ quod huic cũ matre fuerit simultatis, audiuistis. pertinuisse hoc ad causam, tũc, cũ reliqua cognoueritis, intelligetis. nã illud me nõ præterit; cuiusmodicũque mater sit, tamẽ in iudicio filij de turpitudine parẽtis dici uix oportere. nõ essem ad ullã causam idoneus iudices, si hoc, quod in cõmunibus hominum sensibus, atq; in ipsa natura positũ atq; infixũ est, id ego, cũ ad amici pericula depellenda adhiberer, nõ uiderem. facile intelligo, nõ modo reticere homines parentũ iniurias, sed etiã animo æquo ferre oportere. sed ego ea, quæ ferri possũt, ferẽda; quæ taceri, tacenda esse arbitror. nihil in uita uidit calamitatis A. Cluentius, nullũ periculũ mortis adijt, nihil mali timuit, quod nõ totũ à matre esset cõflatũ, et perfectũ. quæ hoc tempore sileret omnia, atque ea si obliuione nõ posset, tamẽ taciturnitate sua tecta esse paterentur: sed ea uero sic agit, ut prorsus reticere nullo modo possit: hoc. n. ipsum iudiciũ, hoc periculũ, illa accusatio, omnis testiũ copia, quæ futura est, à matre initio est adornata, à matre hoc tẽpore instruitur, atque omnibus eius opibus, & copijs cõparatur: ipsa denique nuper Larino huius opprimẽdi causa Romã aduolauit: præsto est mulier audax, pecuniosa, crudelis: instruit accusatores: instruit testes: squalore huius & sordibus lætatur: exitium exoptat: sanguinẽ suũ profundere omnẽ cupit, dũmodo profusum huius ante uideat. hæc nisi omnia ꝑspexeritis in causa, temere à nobis illã appellari putatote. sin autẽ erunt & aperta, & nefaria, Cluẽtio ignoscere debetis, ꝙ

hæc à me dici patiatur: mihi ignoſcere non deberetis, ſi tacerẽ. Nunc iam ſummatim exponã, quibus criminibus Oppianicus dãnatus ſit: ut & cõſtantiam A. Cluentij, & rationẽ accuſationis perſpicere poſſitis. Ac primũ, cauſa accuſandi quæ fuerit, oſtendã, ut id ipſum A. Cluentium ui & neceſſitate coactũ feciſſe uideatis. Cũ manifeſto uenenũ deprehẽdiſſet, quod uir matris Oppianicus ei parauiſſet; & res nõ coniectura, ſed oculis ac manibus teneretur, neq; in cauſa ulla dubitatio poſſet eſſe: accuſauit Oppianicum; quàm conſtanter, & q̃ diligenter, poſtea dicã: nunc hoc ſcire uos uolui, nullam huic aliã accuſandi cauſam fuiſſe, niſi uti propoſitũ uitæ periculũ, & quotidianas capitis inſidias hac una ratione uitaret. Atque ut intelligatis ijs accuſatum eſſe criminibus Oppianicum, ut neq; accuſator timere, neque reus ſperare debuerit, pauca uobis illius iudicij crimina exponã. quibus cognitis, nemo ueſtrũ mirabitur, illum diffidentẽ rebus ſuis ad Stalenum, atq; ad pecuniã confugiſſe. Larinas quædã fuit Dinea, ſocrus Oppianici, quæ filios habuit M. et Numerium Aurios, et Cn. Magiũ, & filiã Magiam, nuptã Oppianico. M. Aurius adoleſcentulus bello Italico captus apud Aſculũ, in Q. Sergij ſenatoris, eius, qui inter ſicarios dãnatus eſt, manus incidit, & apud eũ fugit in ergaſtulo. Numerius autem Aurius frater mortuus eſt, hæredẽq; Cn. Magiũ fratrẽ ſuum reliquit. poſtea Magia uxor Oppianici mortua eſt. poſtremo, unus qui reliquus erat Dineæ filius, Cn. Magius eſt mortuus. is fecit hæredẽ illum adoleſcẽtẽ Oppianicũ ſororis ſuæ filiũ, eũq; partiri cũ Dinea matre iuſſit. interim uenit index ad Dineã neq; obſcurus, neq; incertus, qui nunciaret ei,

filium eius M. Aurium uiuere, et in agro Gallico esse in seruitute. mulier amissis liberis, cũ unius filij recuperãdi spes esset ostẽtata, omnes suos propinquos, filijq; sui necessarios cõuocauit, & ab his flẽs petiuit, ut negociũ susciperent, adolescentem inuestigarẽt, sibi restituerent eum filiũ, quẽ tãtũ unum ex multis fortuna reliquũ esse uoluisset. hæc cũ agere instituisset, oppresso morbo est. itaq; testamentũ fecit eiusmodi, ut illi filio HS CCCCIↃↃↃↃ millia legaret. hæredem institueret eundẽ illũ Oppianicum nepotẽ suũ: atque his diebus paucis est mortua. propinqui tamen illi, quẽadmodũ uiua Dinea instituerãt, ita, mortua illa, ad inuestigãdũ Auriũ cũ eodẽ illo indice in agrũ Gallicũ profecti sunt. interim Oppianicus, ut erat, sicut multis ex rebus reperietis, singulari scelere, & audacia, ꝑ quẽdam Gallicanũ familiarẽ suum primum illũ indicẽ pecunia corrupit, deinde ipsum Aurium non magna iactura facta tollẽdũ interficiendumq; curauit. illi autem, qui erãt ad propinquũ inuestigandum, & recuperãdũ profecti, literas Larinum ad Aurios illius adolescentis propinquos, suosq; necessarios mittunt, sibi difficilem esse inuestigandi rationẽ, quòd intelligerent indicem ab Oppianico esse corruptum. quas literas A. Aurius, uir fortis & experiẽs, & domi nobilis, M. illius Aurij propinquus, in foro palàm, multis audientibus, cũ adesset Oppianicus, recitat, & clarissima uoce, se nomen Oppianici, si interfectum M. Aurium comperisset, delaturum esse testatur. interim breui tempore illi, qui erãt in agrum Gallicũ profecti, Larinũ reuertuntur, interfectũ esse M. Aurium renunciant. animi nõ solum propinquorum, sed etiam omnium Larinatium odio Oppia-

nici, & illius adolescentis misericordia cõmouẽtur. itaq; cũ A. Aurius, qui antea denunciarat, clamore hominem, ac minis insequi cœpisset, Larino profugit, & se in castra clarissimi uiri Q. Metelli contulit. post illã fugã et sceleris, & conscientiæ testem, nunquam se iudicijs, nũquã legibus, nũquam inermem inimicis cõmittere ausus est: sed p illam L. Syllæ uim, atque uictoriam Larinũ in summo timore omnium cum armatis aduolauit: Quatuoruiros, quos municipes fecerant, sustulit: se à Sylla, & alios præterea tres factos esse dixit, & ab eodẽ sibi esse imperatũ, ut Aurium illum, qui sibi delationem nominis, & capitis periculum ostẽtarat, & alterum Aurium, & eius Caiũ filium, & Sex. Virbium, quo sequestre in illo indice corrũpendo dicebatur esse usus, proscribẽdos interficiendosq; curaret. itaq; illis crudelissime interfectis, nõ mediocri ab eo cæteri proscriptionis, & mortis metu terrebantur. his rebus in causa iudicioq; patefactis, quis est, qui illũ absolui potuisse arbitraretur? Atque hæc parua sunt: cognoscite reliqua, ut nõ aliquãdo cõdẽnatũ esse Oppianicum, sed aliquandiu incolumẽ fuisse miremini. Primũ uidete hominis audaciã. Sassiam in matrimoniũ ducere Habiti matrẽ, illam, cuius uirũ A. Aurium occiderat, concupiuit. utrum, impudentior hic, qui postulet; an crudelior illa, si nubat? difficile dictu est. sed tamẽ utriusque humanitatẽ, constantiamq; cognoscite. petit Oppianicus, ut sibi Sassia nubat, & id magnopere cõtẽdit. illa autẽ non admiratur audaciã, non impudentiã aspernatur, non deniq; illam Oppianici dexteram uiri sui sanguine redundantẽ reformidat: sed, quòd haberet tres ille filios, idcirco se ab his nuptijs adhorrere respondit. Op=

pianicus, qui pecuniã Sassiæ cõcupiuisset, domo sibi quærendum remedium existimauit ad eam morã, quæ nuptijs afferebatur. nam cum haberet ex Nouia infantem filiũ; alter autẽ eius filius, Pappia natus, Theani Apuli, quod abest à Larino decẽ et octo millia passuũ, apud matrem educaretur: accersit subito sine causa puerũ Theano, quod facere nisi ludis publicis, aut festis diebus antea non solebat. mater nihil mali misera suspicãs mittit. ille se Tarentum proficisci cũ simulasset, eo ipso die puer, cũ hora undecima in publico ualens uisus esset, ante noctẽ mortuus, & postridie, antequã luceret, cõbustus est. atq; hunc tantum mœrorem matri prius hominũ rumor, q̃ quisquã ex Oppianici familia renũciauit. illa cum uno tempore audisset sibi non solum filiũ, sed etiam exequiarũ munus ereptũ, Larinum confestim exanimata uenit, & ibi de integro funus iam sepulto filio fecit. dies nõdũ decẽ intercesserãt, cũ ille alter filius infans necatur. itaq; nubit Oppianico cõtinuo Sassia lætãti iã animo, & spe optima cõfirmata: nec mirũ, quæ se nõ nuptialibus donis, sed filiorum funeribus delinitã uideret. itaque, ꝙ cæteri propter liberos pecuniæ cupidiores solẽt esse, ille propter pecuniã liberos amittere iucundũ esse duxit. Sentio iudices, uos pro uestra humanitate his tantis sceleribus breuiter à me demõstratis uehemẽter esse cõmotos. quo tandẽ igitur animo fuisse illos arbitramini, quibus his de rebus nõ modo audiendũ fuit, uerum etiã iudicandũ? uos auditis de eo, in quem iudices non estis; de eo, quem nõ uidetis; de eo, quem odisse iã nõ potestis; de eo, qui & naturæ, & legibus satisfecit, quem leges exilio, natura morte mulctauit: auditis non ab inimico, auditis sine testibus,

auditis, cum ea, quæ copiosissime dici possunt, breuiter à me strictimq; dicũtur. illi audiebant de eo, de quo iurati sententias ferre debebãt; de eo, cuius præsentis nefariũ & cõsceleratũ uultũ intuebantur; de eo, quẽ oderãt propter audaciã; de eo, quẽ omni supplicio dignũ esse ducebant: audiebãt ab accusatoribus: audiebant uerba multorũ testium: audiebãt, cũ unaquaq; de re à P. Canutio, homine eloquentissimo, grauiter, & diu diceretur. et est quisquã, qui, cum hæc cognouerit, suspicari possit Oppianicum iudicio oppressum, & circunuẽtũ esse innocẽtẽ? Aceruatim iã reliqua iudices dicã, ut ad ea, quæ propiora huius causæ, & adiũctiora sunt, perueniã. uos quæso memoria teneatis, nõ mihi hoc esse propositum, ut accusem Oppianicum mortuũ, sed, cum hoc persuadere uobis uelim, iudiciũ ab hoc nõ esse corruptũ, hoc uti initio ac fundamẽto defensionis, Oppianicum, hominẽ sceleratissimum, & nocẽtissimum, esse dãnatũ: qui uxori suæ Cluẽtiæ, quæ amita huius Habiti fuit, cũ ipse poculũ dedisset, subito illa in media potione exclamauit, se maximo cũ dolore mori, nec diutius uixit, quàm locuta est: nã in ipso sermone hoc, & uociferatione mortua est. & ad hanc mortem tam repẽtinam, uocemq; morientis omnia præterea, quæ solent esse indicia, et uestigia ueneni, in illius mortuæ corpore fuerunt: eodẽq; ueneno C. Oppianicum fratrem necauit. neq; est hoc satis: tametsi in ipso fraterno parricidio nullum scelus prætermissum uidetur: tamẽ, ut ad hoc nefarium facinus accederet, aditum sibi alijs sceleribus ante muniuit: nam cum esset grauida Auria fratris uxor, & iam appropinquare partus uideretur, mulierem ueneno interfecit, ut unà illa, & quod

erat ex fratre conceptum, necaretur. postea fratrem aggressus est: qui sero, iam exhausto illo poculo mortis, cũ & de suo, & de uxoris interitu clamaret, testamẽtumq́; mutare cuperet, in ipsa significatione huius uolũtatis est mortuus. ita mulierem, ne partu eius ab hæreditate fraterna excluderetur, necauit: fratris autem liberos prius uita priuarit, quàm illi hanc ab natura propriam lucem accipere potuerunt: ut oẽs intelligerẽt, nihil ei clausum, nihil sanctum esse posse, cuius ab audacia fratris liberos ne materni quidẽ corporis custodia tegere potuisset. memoria teneo, Milesiam quandam mulierem, cum essem in Asia, ꝙ ab hæredibus secundis accepta pecunia partũ sibi ipsa medicamentis abegisset, rei capitalis esse damnatam: neq; iniuria, quæ spem parentis, memoriã nominis, subsidium generis, hæredem familiæ, designatum Reip. ciuem sustulisset. quanto est Oppianicus in eadem iniuria maiore supplicio dignus? siquidem illa, cum suo corpori uim attulisset, se ipsam cruciauit: hic autem idem illud effecit per alieni corporis mortem, atq; cruciatum. cæteri non uidentur in singulis hominibus multa parricidia suscipere posse: Oppianicus inuẽtus est, qui in uno corpore plures necaret. itaq; cum hanc eius consuetudinem audaciamq́; cognosceret auunculus illius adolescentis Oppianici, Cn. Magius; isq́; graui morbo affectus esset, & hæredem illum sororis suæ filium faceret: amicis adhibitis, præsente matre sua Dinea, uxorem suam interrogauit, esset'ne prægnans: quæ cum se esse respondisset, ab ea petiuit, ut, se mortuo, apud Dineam, quæ tũ ei mulieri socrus erat, quoad pareret, habitaret, diligentiamq́; adhiberet, ut id, quod conceperat, seruaret, ut

ſaluum parere poſſet.itaq; ei teſtamento legat grandem pecuniã à filio,ſi qui natus eſſet:ab ſecũdo hæerede nihil legat. quid de Oppianico ſuſpicatus ſit,uidetis:quid iudicarit,obſcurũ non eſt: nam cuius filiũ faceret hæredẽ, eũ tutorem liberis non adſcripſit.quid Oppianicus fecerit, cognoſcite,ut illum Magiũ intelligatis longe animo proſpexiſſe moriẽtem. quæ pecunia mulieri legata erat à filio,ſi qui natus eſſet,eã præſentem Oppianicus nõ debitam mulieri ſoluit: ſi hæc ſolutio legatorũ,& nõ merces abortionis appellãda eſt. quo illa pretio accepto,multisq; præterea muneribus, quæ tũ ex tabulis Oppianici recitabantur,ſpem illã,quã in aluo cõmendatam à uiro cõtinebat,uicta auaritia ſceleri Oppianici uẽdidit. nihil poſſe iam ad hanc improbitatem addi uidetur. attẽdite exitũ.quæ mulier obteſtatione uiri decem illis menſibus ne domum quidẽ ullã,niſi ſocrus ſuæ,noſſe debuit, hæc quinto mẽſe poſt uiri mortẽ ipſi Oppianico nupſit. quæ nuptiæ nõ diuturnæ fuerunt:erant enim non matrimonij dignitate,ſed ſceleris ſocietate coniunctæ. Quid illa cædes Aſinij Larinatis,adoleſcẽtis pecunioſi, quàm clara,cũ recẽs fuit,quàm omnium ſermone celebrata? Fuit Aiulius quidã Larinas,perdita nequitia,& ſumma egeſtate,arte quadã præditus ad libidines adoleſcẽtulorum excitandas accõmodata:qui ut ſe blãditijs,& aſſentationibus in Aſinij conſuetudinẽ penitus immerſit, Oppianicus continuo ſperare cœpit hoc ſe Aiulio,tanquã aliqua machina admota,capere Aſinij adoleſcentiã, & fortunas eius patrias expugnare poſſe.ratio excogitata Larini eſt,res translata Romã: iniri enim id conſilium facilius in ſolitudine, perfici rem eiuſmodi commodius in

turba

turba posse arbitrati sunt. Asinius cum Aiulio Romam est profectus. hos uestigijs Oppianicus cõsecutus est. iam ut Romæ uixerint, quibus cõuiuijs, quibus flagitijs, quã=tis, & quàm profusis sumptibus, non modo conscio, sed etiam conuiua, & adiutore Oppianico, longum est mihi dicere, præsertim ad alia properanti. exitũ huius assimulatæ familiaritatis cognoscite. cum esset adolescens apud mulierculã quandam, atque ibi pernoctaret, & ibi diẽ posterum cõmoraretur, Aiulius, ut erat constitutũ, simulat se ægrotare, & testamentum facere uelle. Oppiani=cus obsignatores ad eũ, qui neq; Asiniũ, neque Aiulium nossent, adducit, & illum Asiniũ appellat: ipse, testamento Asinij nomine obsignato, discedit: Aiulius illico cõua=lescit. Asinius autem breui illo tẽpore, quasi in hortulos iret, in arenarias quasdam extra portam Esquilinã per=ductus, occiditur. qui cum unum iam, & alterum diem desideraretur; neq; in ijs locis, ubi ex consuetudine quæ=rebatur, inueniretur; & Oppianicus in foro Larinatiũ dictitaret, nuper se, & suos amicos testamentũ eius obsi=gnasse: liberti Asinij, & nõnulli amici, quòd eo die, quo postremum Asinius uisus erat, Aiulium cum eo fuisse, & à multis uisum esse constabat, in eum inuadunt, & hominem ante pedes Q. Manilij, qui tum erat Trium=uir, constituunt. atq; ille continuo nullo teste, nullo indice, recentis maleficij conscientia perterritus, omnia, ut à me paulo ante dicta sunt, exponit, Asiniumq; ab se, consilio Oppianici interfectum fatetur. extrahitur domo latitans Oppianicus à Manilio: index Aiulius ex altera parte coràm tenetur. hic iam quid reliqua quæritis? Manilium plerique noratis. non ille honorẽ à pueritia,

non studia uirtutis, non ullũ existimationis bonæ fru=
ctum unquam cogitarat, sed ex petulanti, atq; improbo
scurra in discordijs ciuitatis ad eã columnam, ad quam
multorũ sæpe conuitijs perductus erat, cum suffragijs po
puli peruenerat. itaque rem cum Oppianico transigit: pe
cuniam ab eo accipit: causam & susceptam, & manife
stam relinquit. at tum in Oppianici causa crimen hoc
Asinianum cum testibus multis, tum uero iudicio Auilij
probabatur. in quo inter allegatos Oppianici nomẽ pri
mum esse cõstabat, eius, quẽ uos miserum, atq; innocẽtẽ
falso iudicio circumuentũ esse dicitis. Quid? auiam tuã
Oppianice Dineam, cui tu es hæres, pater tuus nõ mani=
festo necauit? ad quam cũ adduxisset medicũ illum suũ
iam cognitum & sæpe uictorem, per quem interfecerat
plurimos, mulier exclamat se ab eo nullo modo uelle cu
rari, quo curante suos omnes perdidisset. tũ repente An=
conitanũ quẽdam L. Clodiũ pharmacopolam circumfo=
raneũ, qui casu tum Larinũ uenisset, aggreditur, et cum
eo HS quadringentis, id quod ipsius tabulis tum est de=
monstratũ, transigit. L. Clodius, qui properaret, cui fora
multa restarẽt, simul atque introductus est, rem conficit:
prima potione mulierẽ sustulit. neq; postea Larini pun=
ctum est tẽporis cõmoratus. Eadem hac Dinea testamen=
tum faciente, cũ tabulas prehendisset Oppianicus, qui ge
ner eius fuisset, digito legata deleuit: & cũ id multis lo
cis fecisset; post mortẽ eius, ne literis coargui posset, testa=
mentũ in alias tabulas trãscriptũ signis adulterinis obsi=
gnauit. Multa prætereo cõsulto: etenim uereor, ne hæc ip
sa nimiũ multa esse uideãtur: uos tamen eũ similem sui
fuisse in cæteris uitæ partibus existimare debetis. Illum

tabulas publicas Larini censorias corrupisse, Decuriones uniuersi iudicauerũt: cum illo iam nemo rationẽ, nemo rẽ ullam cõtrahebat: nemo illũ ex tam multis cognatis, & affinibus tutorẽ unquã liberis suis scripsit: nemo illũ aditu, nemo cõgressione, nemo sermone, nemo cõuiuio dignũ iudicabat: omnes aspernabãtur, omnes abhorrebãt, omnes ut aliquã immanẽ, ac perniciosam bestiã, pestẽq; fugiebãt. hũc tamen hominẽ tam audacẽ, tã nefarium, tam nocentẽ nũquã accusasset Habitus iudices, si id praetermittere saluo capite suo potuisset. erat huic inimicus Oppianicus, erat, sed tamẽ erat uitricus: crudelis, et huic infesta mater, attamen mater: postremo nihil tam remotum ab accusatione, q̃ Cluentius & natura, & uoluntate, & instituta ratione uitæ. sed cum esset hæc illi proposita cõditio, ut aut iuste pieq; accusaret, aut acerbe, indigneq; moreretur: accusare, quoquo modo posset, quàm illo modo emori, maluit. atq; ut hæc ita esse ꝑspicere possitis, exponã uobis Oppianici facinus manifesto cõpertũ, atq; deprehensum: ex quo simul utrunq;, & huic accusare, & illũ cõdẽnari necesse fuisse, intelligetis. Martiales quidã Larini appellabãtur, ministri publici Martis, atq; ei deo ueteribus institutis religionibusq; Larinatiũ cõsecrati. quorũ cũ satis magnus numerus esset; cumq; itẽ, ut in Sicilia ꝑmulti Venerei sunt, sic illi Larini in Martis familia numerarẽtur: repẽte Oppianicus, eos omnes liberos esse, ciuesq; Romanos, cœpit defendere. grauiter id Decuriones Larinatiũ, cũctiq; municipes tulerũt: itaq; ab Habito petiuerũt, ut eã causam susciperet, publiceq; defenderet. Habitus cũ se ab omni eiusmodi negotio remouisset, tamẽ pro loco, pro antiquitate generis sui, pro eo ꝙ

se non solum suis commodis, sed etiã suorum municipũ, cæterorumq; necessariorũ natũ esse arbitrabatur, tantæ uolũtati uniuersorũ Larinatium deesse noluit. suscepta causa, Romãq; delata, magnæ quotidie cõtentiones inter Habitum & Oppianicum ex utriusque studio defensionis excitabantur. erat ipse immani acerbáq; natura Oppianicus: incẽdebat eius amentiã infesta atq; inimica filio mater Habiti. magni aũt illi sua interesse arbitrabãtur, hunc à causa Martialiũ dimouere. suberat etiã alia causa maior, quæ Oppianici, hominis auarissimi, atque audacissimi, mentẽ maxime cõmouebat: nã Habitus usque ad illius iudicij tẽpus nullum testamentũ unquã fecerat: neq;. n. legare eiusmodi matri, poterat in animum inducere, neq; testamento nomen omnino prætermittere parentis. id cum Oppianicus sciret, (neque. n. erat obscurũ) intelligebat, Habito mortuo, bona eius omnia ad matrẽ esse uentura: quæ ab sese postea, aucta pecunia maiore præmio, orbata filio minore periculo necaretur. itaque his rebus incensus, qua ratione Habitũ ueneno tollere conatus sit, cognoscite. C. & L. Fabritij fratres gemini fuerunt, ex municipio Aletrinate, homines inter se cũ forma, tum moribus similes, municipum aũt suorum dissimillimi: in quibus quãtus splendor sit, quã propè æquabilis, quàm ferè omnium cõstans, & moderata ratio uitæ, nemo uestrum, ut mea fert opinio, ignorat. his Fabritijs semper usus est Oppianicus familiarissime. iam hoc ferè scitis omnes, quantam uim habeat ad coniungẽdas amicitias studiorũ ac naturæ similitudo. cum illi ita uiuerent, ut nullum quæstum turpem esse arbitrarentur; cum omnis ab his fraus, omnes insidiæ circũscriptionesq;

adolescentium nascerentur; cumq́; essent uitijs, atque improbitate omnibus noti: studiose, ut dixi, ad eorum se familiaritatem multis iam ante annis Oppianicus applicarat: itaque tū sic statuit, per C. Fabritium (nam L. erat mortuus) insidias Habito cōparare. erat illo tempore infirma ualetudine Habitus, utebatur autem medico ignobili, sed spectato homine Cleophanto: cuius seruū Diogenem Fabritius ad uenenū Habito dandum spe & pretio solicitare cœpit. seruus non incallidus, sed, ut ipsa res declarauit, frugi atque integer, sermonem Fabritij nō est aspernatus: rem ad dominum detulit: Cleophantus autem cum Habito est locutus: Habitus autem statim cum M. Bebrio senatore familiarissimo suo cōmunicauit: qui qua fide, qua prudentia, qua dignitate fuerit, meminisse uos arbitror. ei placuit, ut Diogenem Habitus emeret à Cleophanto, quo facilius aut cōprehenderetur res eius indicio, aut falsa esse cognosceretur. ne multis, Diogenes emitur: uenenum diebus paucis, multi uiri boni cum ex occulto interuenissent, pecuniaq́; obsignata, quæ ad eam rem dabatur, in manibus Scamandri liberti Fabritiorū deprehenditur. Prò dij immortales, Oppianicū quisquā, his rebus cognitis, circunuentum dicit esse? quis unquam audacior? quis nocentior? quis apertior in iudicium adductus est? quod ingenium: quæ facultas dicendi, quæ à quoquam excogitata defensio huic uni crimini potuit obsistere? simul & illud, quis est, qui dubitet, quin, hac re comperta, manifestoq́; deprehensa, aut obeunda mors Cluentio, aut suscipienda accusatio fuerit? Satis esse arbitror demonstratum iudices, ijs criminibus accusatum esse Oppianicū, ut honeste absolui nullo modo potuerit.

Cognoſcite nunc ita reũ citatum eſſe illum, ut, re ſemel atq; iterum præiudicata, cõdemnatus in iudicium uenerit. Nam Cluentius iudices primum nomen eius detulit, cuius in manibus uenenum deprehenderat: is erat libertus Fabritiorum Scamander. integrum cõſilium, iudicij corrupti nulla ſuſpicio: ſimplex in iudicium cauſa, certa res, uerum crimen allatum eſt. hic tum Fabritius, is, de quo ante dixi, qui liberto dãnato ſibi illud impẽdere periculum uideret, quòd mihi cum Aletrinatibus uicinitatem, & cum pleriſq; eorũ magnũ uiſum eſſe ſciebat, frequentes eos ad me domũ adduxit. qui quãquã de homine, ſicut neceſſe erat, exiſtimabant: tamen, ꝙ erat ex eodem municipio, ſuæ dignitatis eſſe arbitrabãtur, eum, quibus rebus poſſent, defendere: idq́; à me ut facerem, & ut cauſam Scamãdri ſuſciperẽ, petebãt: in qua cauſa patroni omne periculum cõtinebatur. ego, qui neq; illis, talibus uiris, ac tã amantibus mei, rem poſſem ullam negare, neq; illud crimen tantum ac tã manifeſtum eſſe arbitrarer, ſicut nec illi quidem ipſi, qui mihi tum illam cauſam cõmendabant, arbitrabãtur; pollicitus ijs ſum, me omnia, quæ uellent, eſſe facturũ. res agi cœpta eſt: citatus eſt Scamãder reus: accuſabat P. Canutius, homo in primis ingenioſus, et in dicẽdo exercitatus: accuſabat autem ille quidẽ Scamãdrum uerbis tribus, uenenũ eſſe deprehenſum. omnia tela totius accuſationis in Oppianicũ conijciebãtur: aperiebatur cauſa inſidiarũ: Fabritiorum familiaritas cõmemorabatur: hominis uita, & audacia proferebatur: denique omnis accuſatio uarie, grauiterq́; tractata, ad extremũ manifeſta ueneni deprehẽſione cõcluſa eſt. hic ego cum ad reſpondendũ ſurrexi, qua cura

dij immortales, qua ſolicitudine animi, quo timore. ſemper equidem magno cum metu incipio dicere: quotieſcũq; dico, toties mihi uideor in iudicium uenire nõ ingenij ſolum, ſed etiam uirtutis atq; officij: ne aut id profiteri uidear, quod non poſſim implere, quod eſt impudẽtiæ; aut id non efficere, quod poſſim, quod eſt aut perfidiæ, aut negligentiæ. tum uero ita ſum perturbatus, ut omnia timerem; ſi nihil dixiſſem, ne infantiſſimus; ſi multa in eiuſmodi cauſa dixiſſem, ne impudentiſſimus exiſtimarer. collegi me aliquando, & ita conſtitui, fortiter eſſe agendum; illi ætati, qua tum eram, ſolere laudi dari, etiam ſi in minus firmis cauſis hominum periculis non defuiſſem: itaq; feci: ſic pugnaui, ſic omni ratione contendi, ſic ad omnia confugi, quantum ego aſſequi potui, remedia, ac perfugia cauſarum, ut, hoc, quod timide dicã, conſecutus ſim, ne quis illi cauſæ patronum defuiſſe arbitraretur. ſed ut quidquid ego apprehẽderam, ſtatim accuſator extorquebat è manibus. ſi quæſieram, an inimicitiæ Scamandro cum Habito: fatebatur nullas fuiſſe; ſed Oppianicum, cuius ille miniſter fuiſſet, huic inimiciſſimum fuiſſe, atque eſſe dicebat. ſin autem illud egeram, nullum ad Scamandrum morte Habiti uẽturum emolumentum fuiſſe: concedebat; ſed ad uxorem Oppianici, hominis in uxoribus necãdis exercitati, omnia bona Habiti uentura eſſe dicebat. cum illa defenſione uſus eſſem, quæ in libertinorũ cauſis honeſtiſſima ſemper exiſtimata eſt, Scamãdrum patrono eſſe probatum: fatebatur; ſed quærebat, cui probatus eſſet ipſe patronus. cum ego pluribus uerbis in eo cõmoratus eſſem, Scamandro factas inſidias eſſe per Diogenem, conſtitu-

tumq; inter eos de alia re fuisse, ut medicamẽtum, non uenenum, Diogenes afferret, hoc cuiuis usu uenire posse: quærebat, cur in eiusmodi locum tam abditum, cur solus, cur cũ obsignata pecunia uenisset: denique hoc loco causa testibus honestissimis hominibus premebatur. M. Bebrius de suo consilio Diogenem emptum, se præsente Scamandrum cum ueneno, pecuniaq; deprehensum esse dicebat. P. Quintius Varus, homo summa religione, & summa auctoritate præditus, de insidijs, quæ fierent Habito, & de solicitatione Diogenis recenti re secum Cleophantum locutum esse dicebat. atq; in illo iudicio, cum Scamandrum nos defendere uideremur, uerbo ille reus erat, re quidem uera & periculo, & tota accusatione Oppianicus: neque id obscure ferebat, nec dissimulare ullo modo poterat: aderat frequens, aduocabat, omni studio, gratiaq; pugnabat, postremo, id quod maximo malo illi causæ fuit, hoc ipso loco, quasi reus ipse esset, sedebat. oculi omnium iudicum non in Scamandrũ, sed in Oppianicum conijciebantur: timor eius, perturbatio, suspensus, incertusq; uultus, crebra coloris mutatio, quæ erant antea suspiciosa, hæc aperta, ac manifesta faciebãt. cum in cõsilium iri oporteret, quæsiuit ab reo C. Iunius Quæsitor ex lege illa Cornelia, quæ tum erat, clàm an palàm de se sententiã ferri uellet? de Oppianici sententia respõsum est, quòd is Habiti familiarem Iunium esse dicebat, clàm uelle ferri. itum est in consilium: omnibus sententijs præter unã, quã suã Stalenus esse dicebat, Scamander prima actione condemnatus est. quis tum erat omnium, qui Scamandro condemnato non iudicium de Oppianico factũ esse arbitraretur? quid est illa damna=

tione iudicatum,nisi uenenũ id, quod Habito daretur, esse quæsitum? quæ porrò tenuissima suspicio collata in Scamandrũ est,aut cõferri potuit, ut is sua spõte necare uoluisse Habitũ putaretur?atq; hoc tũ iudicio facto, & Oppianico re,& existimatione iã,lege, & pronũciatiõe nõdũ condẽnato,tamẽ Habitus Oppianicũ reũ statim nõ fecit:uoluit cognoscere,utrũ iudices in eos solos essent se ueri,quos uenenũ habuisse ipsos cõperissent; an etiã cõsi lia cõscientiasq; eiusmodi facinorũ supplicio dignas iudi carent:itaq; C.Fabritium,quem propter familiaritatem Oppianici cõsciũ illi facinori fuisse arbitrabatur,reũ sta tim fecit:utq; ei locus primus cõstitueretur,propter cau= sæ cõiunctionẽ impetrauit. hic tũ Fabritius nõ modo ad meos uicinos,& amicos Aletrinates nõ adduxit, sed ipse ijs neque defensoribus uti postea,neque laudatoribus po tuit:rẽ.n.integrã hominis nõ alieni,quãuis suspiciosam, defendere, humanitatis esse putabamus;iudicatã labefa ctare conari,impudentiæ. itaq; tũ ille inopia & necessi tate coactus,in causa eiusmodi ad Cepasios fratres cõfu= git,homines industrios,atque eo animo,ut,quæcũq; dicẽ di potestas esset data,in honore, atque in beneficio pone rent.iam hoc quoq; propè iniquissime cõparatum est; ꝙ in morbis corporis,ut quisq; est difficillimus,ita medicus nobilissimus, atq; optimus quæritur;in periculis capitis, ut quæq; causa difficillima est,ita deterrimus obscurissi musq; patronus adhibetur.nisi forte hæc causa est,quòd medici nihil præter artificiũ,oratores etiã auctoritatem præstare debẽt.citatur reus:agitur causa:paucis uerbis ac cusat,ut de re iudicata, Canutius. incipit lõgo,et alte pe tito prooemio respõdere maior Cepasius.primo attẽte au

ditur eius oratiō:erigebat animū iam demissum, & oppressum Oppianicus: gaudebat ipse Fabritius:nō intelligebat, animos iudicū nō illius eloquentia, sed defensionis impudētia cōmoueri.posteaquā de re cœpit dicere, ad ea, quæ erāt in causa, addebat etiā ipse noua quædā uulnera.hoc quāquā sedulo faciebat, tamē interdū nō defendere, sed præuaricari accusationi uidebatur.itaque cum callidissime se dicere putaret; et cū illa uerba grauissima ex intimo artificio deprompsisset, Respicite iudices hominū fortunas, respicite dubios, uariosq; casus, respicite C. Fabritij senectutem:cum hoc, Respicite, ornandæ orationis causa sæpe dixisset, respexit ipse:at C. Fabritius à subsellijs demisso capite discesserat. hic iudices ridere, stomachari, atq; acerbe ferre patronus causam sibi eripi, & se cætera de illo loco, Respicite iudices, non posse dicere:nec quidquā propius est factum, q̄ ut illum persequeretur, & collo obtorto ad subsellia reduceret, ut reliqua posset perorare. iam tum Fabritius primum suo iudicio, quod est grauissimū, deinde legis ui, & sententijs iudicum est cōdemnatus. quid est, quòd iā de Oppianici causa plura dicamus? apud eosdē iudices reus est factus, cum is duobus præiudicijs iā damnatus esset: ab ijsdem autem iudicibus, qui Fabritiorum dānatione de Oppianico iudicarant, locus ei primus est cōstitutus: accusatus est criminibus grauissimis, ijs, quæ à me breuiter dicta sunt, & præterea multis, quæ ego omnia nunc omitto: accusatus est apud eos, qui & Scamādrū ministrū Oppianici, & Fabritium cōscium maleficij cōdēnarant. utrū per deos immortales magis est mirandum, ꝙ is condēnatus est, an ꝙ omnino respōdere ausus est? quid. n. illi iudices facere po

tuerunt? qui si innocētes Fabritios cōdemnassent, tamen
ī n Oppianico sibi constare, & superioribus consentire iu
dicijs debuerunt. an uero illi sua per se iudicia rescinde=
rent, cum cæteri soleant in iudicando, ne ab aliorum iu=
dicijs discrepent, prouidere? & illi, qui Fabritij libertum,
quia minister in maleficio fuerat; patronū, quia cōscius,
condēnassent: ipsum principem atq; architectum scele=
ris absoluerēt? & qui cæteros nullo præiudicio facto, ta=
men ex ipsa causa condēnassent: hunc, quē bis condēna=
tum iā acceperant, liberarent? tum uero illa iudicia se=
natoria nō falsa inuidia, sed uera atque insigni turpitu
dine notata, atq; operta dedecore, & infamia, defensio=
ni locum nullū reliquissent. quid. n. tandē illi iudices re=
sponderēt, si quis ab ijs quæreret: condemnastis Scaman=
drū, quo crimine? nempe, quòd Habitū per seruū medici
ueneno necare uoluisset. quid Habiti morte Scamander
cōsequebatur? nihil, sed administer erat Oppianici. con=
demnasti C. Fabritium; quid ita? quia, cum ipse familia=
rissime Oppianico usus, libertus autem eius in maleficio
deprehensus esset, illum expertem eius consilij fuisse nō
probabatur. si igitur ipsum Oppianicum bis suis iudicijs
condemnatum absoluissent, quis tantā turpitudinem iu
diciorum, quis tantā inconstantiā rerum iudicatarum,
quis tantā libidinem iudicum ferre potuisset? ꝙ si hoc ui
detis, quod iā omni oratione patefactum est, illo iudicio
reum cōdemnari, præsertim ab ijsdem iudicibus, qui duo
præiudicia fecisēt, necesse fuisse: simul illud uideatis nè
cesse est, nullam accusatori causam esse potuisse, cur iu=
dicium uellet corrumpere. quæro enim abs te Tite Acti,
relictis iam cæteris argumentis omnibus, num Fabritios

quoque innocentes condemnatos existimes? nũ etiã illa iudicia pecunia corrupta esse dicas, quibus iudicijs alter à Staleno solo absolutus est, alter etiam ipse se condemnauit? age, si nocentes, cuius maleficij? nunquid præter uenenũ quæsitum, quo Habitus necaretur, obiectum est? nunquid aliud in illis iudicijs uersatum est, præter hasce insidias Habito ab Oppianico per Fabritios factas? nihil inquam aliud iudices reperietis. extat memoria: sunt tabulæ publicæ: redargue me, si mentior: testium dicta recita: doce, in illorum iudicijs quid præter hoc uenenũ Oppianici nõ modo in criminis, sed in maledicti loco sit obiectum. multa dici possunt, quare ita necesse fuerit iudicari: sed ego occurram expectationi uestræ iudices. nam etsi à uobis sic audior, ut nunquã benignius, neque attẽtius quẽquam auditũ putem: tamen uocat me aliò iandudum tacita uestra expectatio, quæ mihi obloqui uidetur. Quid ergo? negás ne illud iudicium esse corruptum? non nego: sed, ab hoc corruptũ non esse, confirmo. à quo igitur est corruptũ? opinor, primum si incertum fuisset, quisnam exitus illius iudicij futurus esset, uerisimilius tamen esset, eum potius corrupisse, qui metuisset ne ipse cõdemnaretur, quàm illũ, qui ueritus esset, ne alter absolueretur: deinde, cum esset nemini dubium quid iudicari necesse esset, eum certe potius, qui sibi aliqua ratiõe diffideret, quã eũ, qui omni ratione cõfideret: postremo, certe potius illum, qui bis apud eos iudices offendisset, q̃ illum, qui bis causam ijs probauisset. unum quidem certe, nemo erit tam iniquus Cluentio, qui mihi non concedat; si constet corruptum illud esse iudicium, aut ab Habito, aut ab Oppianico esse corruptum. si doceo, non

ab Habito; unico, ab Oppianico: ſi oſtendo, ab Oppia=
nico; purgo Habitũ. quare etſi ſatis docui, rationem nul
lam huic corrumpendi fuiſſe, ex quo intelligitur ab Op
pianico eſſe corruptum: tamẽ de illo ipſo ſeparatim co=
gnoſcite. Atque ego illa non argumẽtabor, quæ ſunt gra
uia uehementer: eum corrupiſſe, qui in periculo fuerit;
eum, qui metuerit; eum, qui ſpem ſalutis in alia ratio=
ne nõ habuerit; eũ, qui ſemper ſingulari fuerit audacia.
multa ſunt eiuſmodi: uerum cum habeam rem non du
biam, ſed apertã, atque manifeſtam, enumeratio ſingulo
rum argumentorũ nõ eſt neceſſaria. Dico, C. Aelio Stale
no iudici pecuniam grandem Statium Albium ad cor=
rumpendum iudicium dediſſe. nũquis negat? te appello
Oppianice, te T. Acti: quorum alter eloquentia damna=
tionem illã, alter tacita pietate deplorat. audete negare,
ab Oppianico Staleno iudici pecuniam datam: negate,
* negate inquã in eo loco: quid reticetis? at negare non
poteſtis, quod repetiſtis, quod cõfeſſi eſtis, quod abſtuliſtis.
quo tandem igitur ore mentionem corrupti iudicij faci
tis, cum ab iſta parte iudici pecuniam ante iudicium da
tam, poſt iudicium ereptam eſſe fateamini? quonam igi
tur hæc modo geſta ſunt? repetam paulo altius iudices:
& omnia, quæ in diuturna obſcuritate latuerũt, ſic ape
riã, ut ea cernere oculis uideamini. uos quæſo, ut adhuc
me attẽte audiſtis, item, quæ reliqua ſunt, audiatis: profe
cto nihil à me dicetur, quod non dignum hoc conuentu
& ſilẽtio, dignum ueſtris ſtudijs atq; auribus eſſe uidea
tur. Nam ut primum Oppianicus ex eo, quòd Scamãder
reus erat factus, quid ſibi impenderet, cœpit ſuſpicari,
ſtatim ſe ad hominis egentis, audacis, in iudicijs corrum

pendis exercitati, tum autem iudicis, Staleni familiaritatem applicauit. ac primum Scamandro reo, tantum donis datis muneribusq; profecerat, ut eo auctore uteretur cupidiore, quàm fides iudicis postulabat. post autem cum esset Scamãder unius Staleni sententia absolutus, patronus autem Scamandri ne sua quidem sententia liberatus, acrioribus saluti suæ remedijs subueniendũ putauit. tum à Staleno, sicut ab homine ad excogitandũ acutissimo, ad audendum impudentissimo, ad efficiendum acerrimo, (hæc enim ille & aliqua ex parte habebat, & maiore ex parte se habere simulabat) auxiliũ capiti & fortunis suis petere cœpit. iam hoc non ignoratis iudices, ut etiam bestiæ fame dominante plerunq; ad eum locum, ubi pastæ aliquando sint, reuertantur. Stalenus ille biennio ante, cũ causam bonorum Safinij Atellæ recepisset, sexcentis millibus nummũ se iudicium corrupturũ esse dixerat. quæ cũ accepisset à pupillo, suppressit, iudicioq; facto, nec Safinio, nec bonorũ emptoribus reddidit. quã cum pecuniã profudisset, & sibi nihil non modo ad cupiditates suas, sed ne ad necessitatẽ quidem reliquisset, statuit ad easdem sibi prædas ac suppressiones iudiciales reuertendum. itaq; cũ Oppianicum iam perditum, & duobus iugulatum præiudicijs uideret, promissis eũ suis excitauit abiectũ, & simul saluti desperare uetuit. Oppianicus orare hominem cœpit, ut sibi rationem ostenderet iudicij corrumpendi. ille autem, quemadmodum ex ipso Oppianico postea est auditum, negauit quenquam esse in ciuitate præter se, qui id efficere posset: sed primo grauari cœpit, quòd Aedilitatem se petere cum hominibus nobilissimis, & inuidiã atq; offensionem timere di-

cebat: post exoratus, initio permagnam pecuniam popo=
scit, deinde ad id peruenit, quod confici potuit, & sester=
tia sexcenta quadraginta millia deferri ad se domũ ius=
sit. quæ pecunia simul atque ad eũ delata est, homo im=
purissimus statim cœpit in eiusmodi mẽte & cogitatio=
ne uersari, nihil esse suis rationibus utilius, quã Oppia=
nicum condemnari: illo absoluto, pecuniam illam aut iu
dicibus dispertiendã, aut ipsi esse reddendam; dãnato, re
petiturum esse neminem. itaque rem excogitat singula=
rem. atq; hæc iudices, quæ uere dicũtur à nobis, facilius
credetis, si cum animis uestris longo interuallo recordari
C. Staleni uitã & naturã uolueritis. nã perinde ut opi=
nio est de cuiusq; moribus, ita, quid ab eo factum et nõ
factũ sit, existimari potest. Cũ esset egẽs, sumptuosus, au=
dax, callidus, perfidiosus; & cũ domi suæ, miserrimus &
inanissimus, tãtũ nummorũ positũ uideret: ad omnẽ ma
litiã & fraudem uersare mentẽ suã hæc secum cogitãs
cœpit: Dem'ne iudicibus? mihi igitur ipsi præter periculũ
& infamiam quid quæretur? nihil excogitẽ quãobrem
Oppianico dãnari necesse sit? qui tãdẽ? nihil. n. est, quod
fieri non possit. si quis eũ forte casus ex periculo eripue=
rit. non'ne reddẽdũ est? præcipitantẽ igitur impellamus,
inquit, & perditũ prosternamus. capit hoc consiliũ, ut pe
cuniã quibusdã iudicibus leuissimis polliceatur, deinde
eã postea supprimat: ut, quoniã graues homines sua spõ=
te seuere iudicaturos putabat, hos, qui leuiores erãt, desti
tutione iratos Oppianico redderet. itaq;, ut erat semper
præposterus, atq; peruersus, initiũ facit à Bulbo, et eum,
quòd iãdiu nihil quæsierat, tristẽ atq; oscitãtẽ leuiter im
pellit. quid tu, inquit? ecquid me adiuuas Bulbe, ne gratis

Reip.ſeruiamus? ille uero,ſimul atque hoc audiuit; ne gratis,quò uoles,inquit,ſequar:ſed quid affers?tũ ei quadraginta millia,ſi eſſet abſolutus Oppianicus,pollicetur, & eũ,ut cæteros appellet,quibuſcum loqui cõſueſſet,rogat: atq; etiã ipſe cõditor totius negotij Guttam aſpergit huic Bulbo.itaq; minime amarus is uiſus eſt,qui aliquid ex eius ſermone ſpeculæ deguſtarat. unus & alter dies interceſſerat,cum res parum certa uidebatur:ſequeſter & cõfirmator pecuniæ deſiderabatur.tum appellat hilari uultu hominem Bulbus,ut blãdiſſime poteſt:quid tu,inquit,Pacete?(hoc enim Stalenus cognomen ex imaginibus Aeliorum delegerat,ne,ſi ſe Ligurem feciſſet,nationis magis ſuæ,quã generis uti cognomine uideretur) qua de re mecum locutus es,quærunt à me ubi ſit pecunia.hic ille planus improbiſſimus,quæſtu iudiciario paſtus,qui illi pecuniæ,quã condiderat,ſpe iam atque animo incubaret,contrahit frontẽ (recordamini faciẽ,atq; illos eius fictos ſimulatoſq; uultus)queritur ſe ab Oppianico deſtitutum:& qui eſſet totus ex fraude & mendacio factus,quiq; ea uitia,quæ à natura habebat,etiã ſtudio atq; artificio quodã malitiæ condiuiſſet,pulchre aſſeuerat ſe ab Oppianico deſtitutũ:atque hoc addit teſtimonij,ſua illũ ſententia,quã palàm omnes laturi eſſent, condẽnatum iri.manarat ſermo in cõſilio,pecuniæ quãdam mentionem inter iudices eſſe uerſatã:res neque tã fuerat occulta,quàm erat occultãda;neque tã erat aperta,quàm Reip.cauſa aperienda.in ea obſcuritate,ac dubitatione omnium,Canutio perito homini,qui quodam odore ſuſpicionis Stalenũ corruptũ eſſe ſenſiſſet,neq; dũ rem perfectã arbitraretur,placuit repẽte iudices pronũciare.

ciare. iudices, se id uelle dixerunt. hic tum Oppianicus non magnopere pertimuit: rem à Staleno perfectã esse arbitrabatur. in consiliũ erant ituri iudices triginta & duo: sententijs decem & sex absolutio cõfici poterat: HS quadraginta millia nũmũ in singulos iudices distributa eũ numerũ sẽtẽtiarũ cõficere debebãt, ut ad cumulũ spe maiorũ præmiorũ ipsius Staleni sẽtẽtia septimadecima accederet. atque etiam casu tum, quod illud repente erat factum, Stalenus ipse nõ aderat, causam nescio quam apud iudicẽ defendebat. facile hoc Habitus patiebatur, facile Canutius, at nõ Oppianicus, neq; patronus eius L. Quintius: qui cũ esset eo tẽpore Tribunus pl. conuitiũ C. Iunio iudici quæstionis maximum fecit, ut ne sine Staleno in cõsiliũ iretur: cumq; id ei per uiatores cõsulto negligẽtius agi uideretur, ipse à publico iudicio ad priuatũ Staleni iudicium profectus est, & illud pro potestate dimitti iussit, Stalenũ ipse ad subsellia adduxit. cõsurgitur in cõsiliũ, cum sẽtẽtias Oppianicus, quæ tũ erat potestas, palàm ferri uelle dixisset, ut Stalenus scire posset, quid cuique deberetur. uaria iudicũ genera, nũmarij pauci, sed oẽs irati. ut enim qui accipere in cãpo consueuerunt, ijs candidatis, quorũ nummos suppressos esse putãt, inimicissimi solẽt esse: sic eiusmodi iudices infesti tũ reo uenerant: cæteri nocẽtissimũ esse arbitrabantur, sed spectabant sententias eorũ, quos corruptos putabant; ut ex ijs constituerent, à quo iudicium corruptũ uideretur. ecce tibi eiusmodi sortitio, ut in primis Bulbo, & Staleno, & Guttæ esset iudicandũ. summa omniũ expectatio, quidnã sẽtẽtiæ ferrent leues ac nũmarij iudices. atque illi oẽs sine ulla du

bitatione condẽnant. hic tũ iniectus est hominibus scru=
pulus et quædã dubitatio, quidnã esset actũ. deinde ho
mines sapiẽtes ex uetere illa disciplina iudiciorũ, qui ne
que absoluere hominẽ nocẽtissimũ possent; neq; eũ, de
quo esset orta suspicio pecunia oppugnatũ, re illa inco=
gnita prima cõdẽnare uellẽt: nõ liquere, dixerũt. nõnul
li aũt seueri homines hoc statuerũt, quo quisque animo
quid faceret, spectari oportere: et si alij pecunia acce=
pta uerũ iudicabãt, tamẽ nihilo minus se superioribus
suis iudicijs cõstare putabãt oportere: itaque dãnarunt.
quinque omnino fuerunt, qui illũ uestrum innocẽtem
Oppianicũ siue imprudentia, siue misericordia, siue ali
qua suspicione, siue ambitione adducti absoluerent. cõ=
dẽnato Oppianico, statim L. Quintius, homo maxime
popularis, qui omneis rumorũ, & concionũ uẽtos colli=
gere cõsuesset, oblatã sibi facultatẽ putauit, ut ex inui=
dia senatoria posset crescere, ꝙ eius ordinis iudicia mi=
nus iam probari populo arbitrabatur. habetur una at=
que altera concio uehemens & grauis: accepisse pecu
niam iudices, ut innocentem reũ condẽnarent, Tribu=
nus pl. clamitabat: agi fortunas omniũ dicebat, nulla
esse iudicia; qui pecuniosum inimicũ haberet, incolu=
mẽ esse neminẽ posse. homines totius ignari negotij, q
Oppianicũ nunq̃ uidissent, uirum optimũ, et hominem
pudẽtissimũ, pecunia oppressum arbitrarẽtur, incẽsi su=
spicione rem in mediũ uocare cœperũt, & causam illã
totã deposcere. atque illo ipso tẽpore in ædes T. Annij,
hominis honestissimi, necessarij, et amici, noctu Stalenus
accersitus ab Oppianico uenit. iam cætera nota sunt o=
mnibus: ut cũ illo Oppianicus egerit de pecunia: ut

ille ſe redditurũ eſſe dixerit: ut eorũ ſermonẽ oẽm audierint uiri boni, qui tum conſulto prope in occulto ſtetiſſent: ut res patefacta atque in forũ prolata, et pecunia omnis à Staleno extorta, atq; erepta ſit. huius Staleni perſona populo iã nota atque perſpecta, ab nulla turpi ſuſpicione abhorrebat: ſuppreſſam eſſe ab eo pecuniã, quã pro reo pronũciaſſet, qui erãt in cõcione nõ intelligebãt: neque. n. docebãtur: uerſatã eſſe in iudicio mẽtionẽ pecuniæ ſentiebãt: innocẽtẽ reũ cõdenatũ eſſe audiebãt: Staleni ſentẽtia cõdẽnatũ uidebãt: nõ gratis id ab eo factũ eſſe, ꝙ hominẽ norãt, iudicabãt: ſimilis in Bulbo, in Gutta, in alijs nõnullis ſuſpicio cõſiſtebat. itaq; confiteor, (licet enim iã impune, hoc præſertim in loco, confiteri) ꝙ Oppianici non modo uita, ſed etiam nomen ante illud tempus populo ignotũ fuiſſet; indigniſſimũ porrò uideretur, circũuentum eſſe innocentẽ pecunia; hãc deinde ſuſpicionẽ augeret Staleni improbitas, & nõnullorũ eius ſimiliũ iudicũ turpitudo; cauſam autẽ ageret L. Quintius, homo cũ ſumma poteſtate præditus, tũ ad inflãmandos animos multitudinis accõmodatus; ſummã illi iudicio inuidiã, infamiamq; eſſe cõflatã. atque in hãc flãmam recentẽ C. Iuniũ, qui illi quæſtioni præfuerat, iniectũ eſſe memini, & illum, hominem ædilitiũ, iam Prætorem opinionibus hominum cõſtitutum, non diſceptatione dicendi ſed clamore hominũ de foro, atq; adeo de ciuitate eſſe ſublatũ. neque me pœnitet, hoc potius tẽpore, q̃ illo, cauſam A. Cluentij defendere. cauſa enim manet eadẽ, quæ mutari nullo modo poteſt: tẽporis iniquitas, atq; inuidia receſſit: ut, quod in tẽpore mali fuit, nihil obſit; quod in cauſa boni fuit, proſit.

itaque, nunc quẽadmodũ audiar, sentio, non modo ab ijs, quorũ iudicium atque potestas est; sed etiã ab illis, quorũ tantũ est existimatio. at tum si dicerem, nõ audirer, non ꝙ alia res esset, immo eadẽ, sed tempus aliud. id adeo sic cognoscite. quis tũ auderet dicere, nocentem condemnatũ esse Oppianicũ? quis nũc audet negare? quis tũ posset arguere, ab Oppianico tentatũ esse iudiciũ pecunia? quis id hoc tẽpore inficiari potest? cui tũ liceret docere, Oppianicũ reum factum esse tum denique, cũ duobus proximis præiudicijs condẽnatus esset? quis est, qui id hoc tẽpore infirmare conetur? quare inuidia remota, quam dies mitigauit, oratio mea deprecata est, uestra fides, atq; æquitas à ueritatis disceptatione reiecit, quid est præterea, quod in causa relinquatur? uersatam esse in iudicio pecuniã cõstat: ea, quæritur, unde profecta sit, ab accusatore, an ab reo. accusator dicit hæc: primum, grauissimis criminibus accusabã, ut nihil opus esset pecunia: deinde, condemnatũ adducebã, ut ne eripi quidẽ pecunia posset: postremo, etiã si absolutus esset, mearum tamẽ omnium fortunarũ status incolumis maneret. quid cõtra reus? primũ, ipsam multitudinem & atrocitatem criminũ pertimescebam: deinde, Fabritijs propter conscientiã mei sceleris condẽnatis, me esse condemnatũ sentiebã: postremo, in eũ casum ueneram, ut omnis mearũ fortunarũ status unius iudicij periculo contineretur. age, quoniã corrumpendi iudicij causas ille multas, & graueis habuit, hic nullã, profectio ipsius pecuniæ requiratur. Confecit tabulas diligẽtissime Cluentius. hæc aũt res habet hoc certe, ut nihil possit neque additũ, neque detractũ de re familiari la-

tere. anni ſunt octo, cum iſta cauſa in iſta meditatione uerſatur: cum omnia, quæ nūc ad eā rem pertinēt, & ex huius, & ex aliorū tabulis agitatis, tractatis, inquiritis: cū interea Cluentianæ pecuniæ ueſtigium nullum inuenitis. quid? Albiana pecunia ueſtigijs'ne uobis odoranda eſt, an id ipſum cubile uobis ducibus uenire poſſumus? tenētur uno in loco HS ſexcenta quadraginta millia nūmum: tenentur apud hominē audaciſſimū: tenētur apud iudicē. quid uultis amplius? at. n. Stalenus non fuit ab Oppianico, ſed à Cluentio ad iudicium corrūpendū conſtitutus. cur eū, cum in conſiliū iretur, Cluentius & Canutius abeſſe patiebantur? cū in conſiliū mittebāt, Stalenū iudicem, cui pecuniā dederant, nō requirebāt? Oppianicus quærebat? Quintius flagitabat? ſine Staleno ne in cōſiliū iretur, tribunitia poteſtate perfectū eſt? at condēnauit. hanc. n. damnationem dederat obſidē Bulbo, et cæteris, ut deſtitutus ab Oppianico uideretur. Quare ſi iſtinc cauſa corrūpendi iudicij, iſtinc pecunia, iſtinc Stalenus, iſtinc denique omnis fraus et audacia eſt; hinc pudor, honeſta uita, & nulla ſuſpicio pecuniæ, nulla corrūpēdi iudicij cauſa: patiamini, ueritate patefacta, atq; omni errore ſublato, eò trāſire illius turpitudinis infamiā, ubi cætera maleficia cōſiſtant; ab eo inuidiā diſcedere aliquādo, ad quem nunq̄ acceſſiſſe culpā uidetis. at enim pecuniā Staleno dedit Oppianicus, nō ad corrūpendū iudiciū, ſed ad cōciliationē gratiæ. te'ne hoc Acti dicere, tali prudētia, etiā uſu atq; exercitatione præditū? ſapientiſſimū eſſe dicūt eū, cui, quod opus ſit, ipſi ueniat in mētē; proxime accedere illū, qui alterius bene inuentis obtēperet. in ſtultitia

contra est : minus enim stultus est is, cui nihil in mentē uenit ; q̄ ille, qui , quod stulte alteri uenit in mentem , cōprobat. istā conciliationē gratiæ Stalenus tum recenti, re cū faucibus premeretur, excogitauit : siue , ut homines tū loquebātur, à P. Cethego admonitus, istam dedit cōciliationis & gratiæ fabulā : nā fuisse hunc hominum sermonem recordari potestis, Cethegum , ꝙ hominem odisset, & ꝙ eius improbitatem uersari in Rep. nollet, & ꝙ uideret eum, qui se ab reo pecuniam , cum iudex esset , clā atque extra ordinem accepisse cōfessus esset, saluū esse nō posse, minus ei fidele cōsiliū dedisse. in hoc si improbus Cethegus fuit, uidetur mihi aduersariū remouere uoluisse. sin erat eiusmodi causa, ut Stalenus nūmos se accepisse negare non posset ; nihil autē erat periculosius, nec turpius, quàm, ad quā rem accepisset , cōfiteri : nō est consiliū Cethegi reprehendendū. uerum alia causa tū Staleni fuit, alia nūc Acti tua est . ille, cū re premeretur, quodcūque diceret, honestius diceret, quā si, quod erat factū, fateretur : te uero illud idem, quod tū explosum & eiectum est, nūc retulisse demiror. qui enim poterat tū in gratiā redire cū Oppianico Cluentius ? qui cū matre habebat simultates : hærebat in tabulis publicis reus et accusator : condēnati erāt Fabritij : nec elabi alio accusatore poterat Albius , nec sine ignominia calūniæ relinquere accusationē Cluētius. an, ut præuaricaretur ? iā id quoq; ad corrūpendū iudiciū pertinet. sed quid opus erat ad eā rem iudice sequestre? & omnino, quamobrem tota ista res per Stalenum potius, hominē ab utroque alienissimū, sordidissimū, turpissimū, quàm per bonū aliquem uirum ageretur , &

amicũ,necessariumq́; cõmunem ? Sed quid ego hæc plu
ribus,quasi de re obscura, disputo ? cum ipsa pecunia ,
quæ Staleno data est,numero ac summa sua,non modo
quãta fuerit,sed etiã ad quã rem data fuerit,ostendat.
sexdecim dico iudices,ut Oppianicus absolueretur, cor=
rũpẽdos fuisse,ad Stalenũ sexcẽta et quadraginta mil=
lia nũmũ esse delata:si,ut tu dicis,gratiæ cõciliãdæ cau
sa,quadraginta istorũ accessio milliũ quid ualet? sin,ut
nos dicimus, ut D C X L millia nũmũ sexdecim iudici=
bus darẽtur,non Archimedes melius potuit describere .
At.n.iudicia facta permulta sunt,à Cluentio iudicium
esse corruptũ.immo uero ante hoc tẽpus omnino ista ip
sa res suo nomine in iudiciũ nunq̃ est uocata:ita multũ
agitata, ita diu iactata ista res est,ut hodierno die pri=
mũ causa illa defensa sit, hodierno die primum ueritas
uocẽ cõtra inuidiã his iudicibus freta miserit.uerũtamẽ
multa ista iudicia quæ sunt?ego.n.me ad omnia confir
maui,et sic paraui, ut docerẽ , quæ facta postea iudicia
de illo iudicio dicerẽtur,partim ruinæ similiora,aut tẽ=
pestati,quã iudicio,et disceptationi fuisse; partim nihil
cõtra Habitũ ualere;partim etiã pro hoc esse; partim es
se eiusmodi,ut neq; appellata unq̃ iudicia sint,neq; exi
stimata.hic ego,magis ut cõsuetudinẽ seruẽ, q̃ ꝙ uos nõ
uestra hoc sponte faciatis,petã à uobis, ut me,dũ de his
singulis disputo iudicijs,attẽte audiatis.Cõdẽnatus est C.
Iunius,qui ei quæstioni præfuerat.adde etiã illud,si pla
cet:tũ est condẽnatus,cũ esset iudex quæstionis. nõ mo=
do causæ,sed ne legi quidem quidquã per Tribunũ pl.
laxamenti datũ est.quo tempore illum à quæstione ad
nullum aliud Reip.munus abduci licebat, eo tẽpore ad

quæstionẽ ipse abreptus est: at quam quæstionem? uultus.n.uestri iudices me inuitant, ut,quæ reticenda putarã,libeat iam libere dicere. quid? illa tandẽ quæstio, aut disceptatio,aut iudiciũ fuit? putabo fuisse.dicat,qui uult hodie de illo populo concitato,cui tum mos gestus est,qua de re Iunius causam dixerit. quẽcunq; rogaris, hoc respondebit, ꝙ pecuniam acceperit, ꝙ innocentem circunuenerit. est hæc opinio.at si ita esset, hac lege accusatũ esse oportuit,qua accusatur Habitus: at ipse ea lege quærebat.paucos dies expectasset Quintius: at neque priuatus accusare,nec sedata iã inuidia uolebat.uidetis igitur,nõ in causa,sed in tẽpore,ac potestate spem oẽm accusatoris fuisse. multã petiuit: qua lege? ꝙ in legem non iurasset,quæ res nemini unq̃ fraudi fuit: & ꝙ C.Verres Prætor urbanus,homo sanctus,& diligens, subsortitionem eius in eo codice non haberet, qui tum interlitus proferebatur. his de causis C.Iunius condemnatus est iudices,leuissimis,& infirmissimis, quas omnino in iudicium afferri nõ oportuit:itaque oppressus est non causæ, sed tẽpore. hoc uos Cluentio iudiciũ putatis obesse oportere? quã ob causam? si ex lege subsortitus nõ erat Iunius,aut si in legẽ aliquãdo non iurauerat, iccirco illius dãnatione aliquid de Cluentio iudicabatur? nõ,inquit: sed ille iccirco his legibus condẽnatus est,ꝙ contra aliã legem cõmiserat. qui hoc cõfitentur, possunt,illud idẽ iudiciũ non fuisse,defendere. ergo iccirco,inquit,infestus tum Prætor Iunio fuit,ꝙ illud iudicium corruptũ per eum putabatur. num igitur hoc tempore causa mutata est? nũ alia res, alia ratio illius iudicij,alia natura totius negotij nunc est,ac tum fuit?

non opinor ex ijs rebus, quæ gestæ sunt, rem ullā potuisse mutari. quid ergo est causæ, q nunc nostra defensio audiatur tanto silentio, tūc Iunio defendēdi sui potestas erepta sit? quia tū in causa nihil erat præter inuidiā, errorem, suspicionem, cōciones quotidianas seditiose ac populariter cōcitatas. accusabat Tribunus pl. idem in concionibus, idem ad subsellia: ad iudicium nō modo de concione, sed etiam cū ipsa concione ueniebat. gradus illi Aurelij tū noui, quasi pro theatro illi iudicio ædificati uidebātur: quos ubi accusator concitatis hominibus cōplerat, non modo dicēdi ab reo, sed ne surgendi quidē potestas erat. nuper apud C. Orchinium, collegam meū, locus ab iudicibus Fausto Syllæ de pecunijs residuis nō est constitutus: non quo illi aut exlegē esse Syllam, aut causam pecuniæ publicæ contemptā atque abiectam putarent: sed q accusante Tribuno pl. conditione æqua disceptari posse nō putauerūt. quid? conferam Syllam'ne cum Iunio, an hunc Tribunum pl. cum Quintio, an uero tēpus cū tempore? Sylla maximis opibus, cognatis, affinibus, necessarijs, cliētibus plurimis: hæc aūt apud Iunium parua, & infirma, & ipsius labore quæsita, atq; collecta. hic Tribunus pl. modestus, pudēs, non modo nō seditiosus, sed etiā seditiosis aduersarius: ille aūt acerbus, criminosus, popularis homo, ac turbulentus. tempus hoc tranquillū, ac pacatum: illud omnibus inuidiæ tempestatibus concitatū. quæ cū ita essent, in Fausto tamen illi iudices statuerūt, iniqua cōditione reū causam dicere, cum aduersario eius ad ius accusationis summa uis potestatis accederet. quam quidem rationē uos iudices diligenter pro uestra sapientia, & hu

manitate cogitare, & penitus perspicere debetis, quid mali, quantũ periculi unicuique nostrum inferre possit uis tribunitia, cõflata præsertim inuidia, et cõcionibus seditiose cõcitatis. optimis hercle temporibus, tum cũ homines se nõ iactatione populari, sed dignitate, atq; innocẽtia tuebãtur, tamẽ nec C. Popilius, nec Q. Metellus, clarissimi atque amplissimi uiri, uim tribunitiã sustinere potuerũt: nedũ his temporibus, his moribus, his magistratibus sine uestra sapientia ac iudiciorum remedijs salui esse possimus. non fuit igitur illud iudiciũ iudicij simile iudices, nõ fuit, in quo non modus est adhibitus, nõ mos consuetudoq; seruata, nõ causa defensa. uis illa fuit, et, ut sæpe iam dixi, ruina quædã, atque tempestas, & quiduis potius, quàm iudicium, aut disceptatio, aut quæstio. ꝙ si quis est, qui illud iudicium fuisse arbitretur, & qui his rebus iudicatis standũ putet: is tamen hanc causam ab illa debet seiungere: ab illo .n. siue ꝙ in legem non iurasset, siue ꝙ ex lege subsortitus iudicẽ non esset, multa petita esse dicitur: Cluentij autem ratio cũ illis legibus, quibus ab Iunio multa petita est, nulla potest ex parte esse coniuncta. At etiã Bulbus est cõdemnatus. adde, maiestatis: ut intelligas hoc iudicium cum illo non esse coniunctum. at est hoc illi crimẽ obiectũ. fateor: sed etiã legionem esse ab eo solicitatã in Illyrico, C. Cosconij literis, & multorũ testimonijs planũ factũ est: quod crimen erat proprium illius quæstionis, et quæ res lege maiestatis tenebatur. at hoc obfuit ei maxime. iã ista diuinatio est: qua si uti licet, uide ne mea coniectura multo sit uerior: ego .n. sic arbitror, Bulbum, ꝙ homo nequam, turpis, improbus, multis flagitijs con-

taminatus in iudiciū sit adductus, idcirco facilius esse dānatū: tu mihi ex tota causa Bulbi, quod tibi cōmodū est, eligis, ut id esse secutos iudices dicas. quapropter hoc Bulbi iudiciū nō plus obesse huic causæ debet, quàm illa, quæ cōmemorata sunt ab accusatore, duo iudicia, P. Popilij et T. Guttæ, qui causam de ambitu dixerūt, qui accusati sunt ab ijs, qui erāt ipsi ambitus cōdēnati: quos ego nō idcirco esse arbitror in integrū restitutos, ꝙ planum fecerint, illos ob rem iudicandā pecuniā accepisse; sed ꝙ iudicibus probarint, ꝙ in eodem genere, in quo ipsi offendissent, alios reprehendissent, se ad præmia legis uenire oportere. quapropter neminem dubitare existimo, quin illa dānatio ambitus nulla ex parte cum causa Cluētij, uestroq; iudicio coniuncta esse possit. Quid, ꝙ Stalenus est condemnatus? non dico hoc tempore iudices, id quod nescio an dici oporteat, illū maiestatis esse dānatum: nō recito testimonia hominū honestissimorū, quæ in Stalenum sunt dicta ab ijs, qui M. Aemilio clarissimo uiro Legati, et Præfecti, et Tribuni militares fuerunt: quorū testimonijs planum factum est, maxime eius opera, cū Quæstor esset, in exercitu seditionem esse cōflatā. ne illa quidem testimonia recito, quæ dicta sunt de HS D C millibus: quæ ille cum accepisset nomine iudicij Safiniani, sicut in Oppianici iudicio, postea retinuit atq; suppressit. omitto et hæc, et alia permulta, quæ illo iudicio in Stalenum dicta sunt. hoc dico, eandem tū fuisse P. & L. Cominijs, equitibus R. honestissimis hominibus, & disertis, controuersiam cum Staleno, quem accusabāt, quæ nunc mihi est cum Actio. Cominij dicebāt idem, quod ego dico; Stalenum ab Op-

pianico pecuniā accepisse, ut iudiciū corrūperet. Stalenus cōciliādæ gratiæ causa se accepisse dicebat. irridebatur hæc illius reconciliatio, & persona uiri boni suscepta, sicut in statuis inauratis, quas posuit ad Iuturnæ: quibus subscripsit, Reges ab se in gratiā esse reductos: exagitabantur omnes eius fraudes, atque fallaciæ: tota uita in eiusmodi rōne uersata aperiebatur: egestas domestica, quæstus forēsis in mediū proferebatur, nūmarius interpres pacis et cōcordiæ nō probabatur: itaq; tū Stalenus, cū idē defenderet quod Actius, cōdēnatus est: Cominij, cū hoc ageret, quod nos in tota causa egimus, probauerunt. quāobrem si Staleni dānatione, Oppianicū iudicium corrumpere uoluisse, Oppianicum iudici ad emendas sententias dedisse pecuniā, iudicatū est; cum ita constitutum sit, uti in illa culpa aut Cluentius sit, aut Oppianicus, Cluentij nūmus nullus iudici datus ullo uestigio reperitur, Oppianici pecunia post iudiciū factū à iudice ablata est: potest esse dubium, quin illa dānatio Staleni non modo nō sit cōtra Cluentium, sed maxime nostrā causam defensionemq; cōfirmet? ergo adhuc Iunij iudiciū uideo esse eiusmodi, ut incursionē potius seditionis, uim multitudinis, impetū tribunitiū, q̄ iudicium appellandum putem. ꝙ si quis illud iudiciū appellet, tamen hoc confiteatur necesse est, nullo modo illam multā, quæ à Iunio petita sit, cum Cluentij causa posse coniungi. illud igitur Iunianum per uim factum est; Bulbi, et Popilij, et Guttæ contra Cluentiū non est; Staleni etiā pro Cluentio. Videamus, ecquod aliud iudiciū, quod pro Cluentio sit, proferre possimus. Dixit'ne tandem causam C. Fidiculanius Falcula? qui

Oppiannicũ condẽnarat: cum præsertim, id quod fuit in illo iudicio inuidiosissimũ, post paucos dies ex subsortitione sedisset. dixit, & bis quidẽ dixit: in summam. n. L. Quintius inuidiã concionibus eum quotidianis, seditiosis, et turbulẽtis adduxerat. uno iudicio multa est ab eo petita, sicut ab Iunio, ꝙ non suæ decuriæ munere, neq; ex lege sedisset. paulo sedatiore tẽpore est accusatus, q̃ Iunius, sed eadẽ ferè lege, & crimine. quia nulla in iudicio seditio, neque turba uersata est, prima actione facillime est absolutus. nõ numero hãc absolutionẽ: nihilo minus. n. potest, ut illam multam non commiserit, accepisse tamen ob rẽ iudicandam pecuniam, quam captam nusquã Stalenus eadem lege dixit. proprium crimẽ illud quæstionis eius nõ fuit. Fidiculanius quid fecisse dicebatur? accepisse à Cluẽtio HS CCCC. cuius erat ordinis? senatorij. qua lege in eo genere à senatore ratio repeti solet, de pecunijs repetũdis, ea lege accusatus, honestissime est absolutus: acta est enim causa more maiorũ, sine ui, sine metu, sine periculo: dicta, et exposita, et demõstrata sunt omnia: adducti iudices sunt, non modo potuisse honeste ab eo reũ condemnari, qui non perpetuo sedisset, sed, si aliud is iudex nihil scisset, nisi quæ præiudicia de eo facta esse constaret, audire præterea nihil debuisse. tum etiã illi quinque, qui impitorum hominũ rumusculos aucupati, tum illum absoluerunt, iam suam clementiam laudari magnopere nolebãt. à quibus si qui quæreret, sedissent'ne iudices in C. Fabritiũ: sedisse se dicerẽt. si interrogarẽtur, num quo crimine is esset accusatus, præterquã ueneni eius, quod quæsitũ Habito diceretur: negarẽt. si deinde essent ro=

gati, quid iudicassent: condẽnasse se diceret: nemo.n. absoluit. eodẽ modo quæsitũ si esset de Scamãdro, certe idem respõdissent: tametsi ille una sententia est absolutus: sed illam unam nemo tum istorũ suam dici uellet. uter igitur facilius suæ sententiæ rõnem redderet? is'ne, qui se et sibi, et rei iudicatæ cõstitisse dicit; an ille, qui se in principẽ maleficij lenem, in adiutores eius, & conscios uehementissimũ esse respõdit? quorum ego de sentẽtia non debeo disputare: neque.n. dubito, quin ij tales uiri suspicione aliqua perculsi repentina, de statu suo declinarẽt. quare eorũ, qui absoluerũt, misericordiã nõ reprehendo: eorũ, qui in iudicando superiora iudicia secuti sunt sua spõte, non Staleni fraude, constantiã comprobo: eorũ uero, qui sibi non liquere dixerunt, sapientiam laudo: qui absoluere eũ, quem nocentissimũ cognorant, & quẽ ipsi bis iã antea condẽnarant, nullo modo poterant, condẽnare, cũ tanta consilij infamia, & tã atrocis rei suspicio esset iniecta, paulo posterius, patefacta re, maluerunt. ac ne ex facto solũ sapientes illos iudicetis, sed etiã ex nominibus ipsis, quod ij fecerint, rectissime ac sapientissime factũ probetis: quis P. Octauio Balbo ingenio prudẽtior, iure peritior, fide, religione, officio diligẽtior, aut sanctior commemorari potest? nõ absoluit. quis Q. Cõsidio cõstantior? quis iudiciorũ, atque eius dignitatis, quæ in iudicijs publicis uersari debet, peritior? quis uirtute, cõsilio, auctoritate præstantior? ne is quidem absoluit. longũ est de singulorum uirtute ita dicere. quæ quia cognita sunt ab omnibus, uerborum ornamenta non quærunt. qualis uir M. Iuuencius Pedo fuit ex uetere illa iudicum disciplina?

qualis L. Caulius Mergus? M. Basilius? C. Caudinus? qui omnes in iudicijs publicis iam tũ florente Rep. floruerũt. ex eodẽ numero L. Cassius, Cn. Neuius, pari & integritate, & prudentia: quorũ nullius sentẽtia est Oppianicus absolutus. atq; ex his omnibus natu minimus, ingenio, et diligẽtia, & religione par ijs, quos antea cõmemoraui, P. Saturius in eadẽ sententia fuit. ò innocentiam Oppianici singularẽ: quo in reo, qui absoluit, ambitiosus; qui distulit, cautus; qui cõdẽnauit, cõstãs existimatur. hæc tũ, agitante Quintio, neq; in cõcione, neque in iudicio demõstrata sunt: neq;. n. ipse dici patiebatur, nec per multitudinẽ concitatã consistere cuiquã in dicẽdo licebat. itaq; ipse, postq̃ Iunium peruertit, causam totã reliquit: paucis. n. diebus illis & ipse priuatus est factus, et hominũ studia deferbuisse intelligebat. q̃ si, per quos dies Iuniũ accusauit, Fidiculanium accusare uoluisset: respõdendi Fidiculanio potestas facta non esset. ac primo quidẽ, omnibus illis iudicibus, qui Oppianicum cõdemnarant, minabatur. iam insolentiã noratis hominis, noratis animos eius ac spiritus tribunitios. quod erat odiũ, dij immortales? quæ superbia? quanta ignoratio sui? q̃ grauis, atque intolerabilis arrogãtia? qui illud etiã ipsum acerbe tulerit, ex quo illa nata sũt omnia, nõ sibi ac defensioni suæ cõdonatũ esse Oppianicũ: proinde quasi nõ satis signi esse debuerit, ab omnibus eũ fuisse desertũ, qui se ad patronũ illũ cõtulisset: erat. n. Romæ summa copia patronorũ, hominũ eloquẽtissimorum, atque amplissimorũ: quorum certe aliquis defendisset equitẽ R. in municipio suo nobilem, si honeste putasset eiusmodi causam posse defendi. nam Quin

tius quidem quam causam unquam antea dixerat, cũ
annos ad quinquaginta natus esset? quis eum unq̃ non
modo in patroni, sed in laudatoris, aut aduocati loco ui
derat? qui, ꝙ Rostra iandiu uacua, locumq́; illum post
aduentum L. Syllæ à tribunitia uoce desertum oppres=
serat, multitudinemq́; iam desuefactam à cõcionibus
ad ueteris cõsuetudinis similitudinẽ reuocauerat, idcir=
co cuidã hominũ generi paulisper iucundior fuit. atq;
idem quanto in odio postea suis illis ipsis fuit, per quos
in altiorẽ locũ ascenderat? neque iniuria: facite enim,
ut non solũ mores eius, & arrogantiã, sed etiã uultũ,
atque amictũ, atq; illã usque ad talos demissam purpu
ram recordemini. is, quasi nõ esset ullo modo ferendũ,
se ex iudicio discessisse uictũ, rem ab subsellis in Rostra
detulit. & iã querimur, sæpe hominibus nouis non sa=
tis magnos in hac ciuitate esse fructus? nego usquã un=
quam fuisse maiores. ubi, si quis ignobili loco natus, ita
uiuat, ut nobilitatis dignitatẽ uirtute tueri posse uidea
tur; usque eò peruenit, quoad eũ industria cũ innocen
tia prosecuta est. si quis autem hoc uno nititur, ꝙ sit
ignobilis; procedit sæpe longius, q̃ si idem ille esset cum
ijsdem suis uitijs nobilissimus. ut Quintius (nihil enim
dicã de cæteris) si fuisset homo nobilis, quis eum cũ illa
superbia, atque intolerantia ferre potuisset? ꝙ eo loco
fuit, ita tulerũt, ut, si quid haberet à natura boni, pro=
desse ei putarent oportere, superbiam aũt atque arro=
gantiam eius deridendam magis arbitrarẽtur propter
humilitatem hominis, quàm pertimescendam. Sed, ut
illuc reuertar: quo tempore Fidiculanius est absolutus,
tu, qui ea iudicia facta commemoras, quæro quid tum

esse

tum esse existimas iudicatum? certe, gratis iudicasse. at condemnarat: at causam totam non audierat: at in concionibus omnibus à L. Quintio uehementer erat & sæpe uexatus. illa igitur omnia Quintiana iniqua, falsa, turbulēta, popularia, seditiosa iudicia fuerunt. Esto, potuit esse innocēs Falcula: iam ergo aliquis Oppianicum gratis condemnauit: iam non eos Iunius subsortitus est, qui pecunia accepta condemnarent: iam potuit aliquis ab initio non sedisse, & tamen Oppianicum gratis condemnasse. uerum si innocens Falcula, quæso quis nocens? si hic gratis condemnauit, quis accepit? nego, rem esse ullam in quenquā illorum obiectam, quæ Fidiculanio obiecta nō sit; neq; aliquid fuisse in Fidiculanij causa, quod idem nō esset in cæterorum. aut hoc iudicium reprehendas tu, cuius accusatio rebus iudicatis niti uidebatur, necesse est: aut, si hoc uerū esse concedis, Oppianicum gratis condemnatum esse fateare. quanquā satis magno argumento esse debet, ꝙ ex tam multis iudicibus, absoluto Falcula, nemo reus factus est. quid enim mihi damnatos ambitus colligitis, alia lege, certis criminibus, plurimis testibus? cum primum illi ipsi debuerint potius accusari de pecunijs repetundis, quàm ambitus: nam si in ambitus iudicijs hoc his obfuit, cum alia lege causam dicerēt; certe, si propria lege huius peccati adducti essent, multo plus obfuisset. deinde, si tanta uis fuit istius criminis, ut qua quisque lege ex illis iudicibus reus factus esset, tamen hac plaga periret: cur in tanta multitudine accusatorū, tantis præmijs cæteri rei facti non sunt? Hic profertur id, quod iudicium appellari non oportet; P. Septimio Scæuolæ litem eo nomine esse æstimatam. cuius

rei quæ consuetudo sit, quoniam apud homines peritissimos dico, pluribus uerbis docere non debeo: nunquam. n. ea diligentia, quæ solet adhiberi in cæteris iudicijs, eadẽ reo damnato adhibita est. in litibus æstimandis ferè iudices aut, quòd sibi eum, quem semel condemnarunt, inimicum putant esse; si qua in eum lis capitis illata est, non admittunt: aut, quòd se perfunctos iam esse arbitrantur, cum de reo iudicarunt, negligentius attendunt cætera. itaq; et maiestatis absoluti sunt permulti, quibus dãnatis de pecunijs repetundis lites essent æstimatæ: & hoc quotidie fieri uidemus, ut, reo damnato de pecunijs repetundis, ad quos peruenisse pecunias in litibus æstimandis statutum sit, eos illi iudices absoluant. quod cũ fit, non iudicia rescinduntur, sed hoc statuitur, æstimationem litium non esse iudicium. Scæuola condemnatus est alijs criminibus, frequentissimis Apuliæ testibus: omni cõtentione pugnatum est, ut lis hæc capitis, æstimaretur: quæ res si rei iudicatæ pondus habuisset, ille postea uel ijsdem, uel alijs inimicis reus hac lege ipsa factus esset. Sequitur id, quod illi iudiciũ appellant, maiores autẽ nostri nunquam neque iudicium nominarunt, neque perinde ut rem iudicatã obseruauerunt, animaduersio, atque auctoritas censoria. qua de re antequã dicere incipio, perpauca mihi de meo officio uerba faciẽda sunt, ut à me cum huiusce periculi, tum cæterorum quoq; officiorum, & amicitiarum ratio conseruata esse uideatur. nam mihi cum uiris fortibus, qui Censores proxime fuerunt, ambobus est amicitia, cum altero uero, sicuti & plerique uestrũ sciunt, magnus usus, & summa utriusq; officijs cõstituta necessitudo est. quare quidquid, de sub=

ſcriptionibus eorum mihi dicendum erit, eo dicā animo,
ut omnē orationem meam non de illorum facto, ſed de
ratione cenſoria habitam exiſtimari uelim: à Lentulo
autem familiari meo, qui à me pro eximia ſua uirtute,
ſummiſq; honoribus, quos à populo R. adeptus eſt, hono=
ris cauſa nominatur, facile hoc iudices impetrabo, ut
quā ipſe adhibere cōſueuit in amicorū periculis fidē, &
diligentiam, tum uim animi, libertatemq; dicēdi, in hac
mihi concedat ut tantū mihi ſumā, quantum ſine huius
periculo præterire non poſſum. à me tamē, ut æquū eſt,
omnia caute, pedetētimq; dicētur, ut neq; fides huius de
fenſionis relicta, neq; cuiuſquam aut dignitas læſa, aut
amicitia uiolata eſſe uideatur. Video igitur iudices, ani=
maduertiſſe Cenſores in iudices quoſdā illius conſilij Iu
niani, cum iſtā ipſam cauſam ſubſcriberēt. Hic primum
illud cōmune proponam, nunquam animaduerſionibus
cenſorijs hanc ciuitatē ita contentam, ut rebus iudicatis,
fuiſſe. neque in re nota conſumā tempus exemplis: ponā
illud unū; C. Getam, cum à L. Metello, & Cn. Domitio
Ceſs. ex ſenatu eiectus eſſet, Cenſorē ipſum poſtea eſſe fa
ctum; & cuius mores à Cenſoribus erant reprehenſi,
hunc poſtea & populi R. et eorū, qui in ipſum animad=
uerterant, moribus præfuiſſe. quòd ſi illud iudicium pu
taretur; ut cæteri turpi iudicio damnati in perpetuū o=
mni honore ac dignitate priuātur, ſic hominibus ignomi
nia notatis neq; ad honorem aditus, neque in curiā re=
ditus eſſet. nunc ſi quē Cn. Lentuli, aut L. Gellij libertus
furti condēnarit, is omnibus ornamentis amiſſis nūquā
ullam honeſtatis ſuæ partem recuperabit. quos autē ipſe
L. Gellius, & Cn. Lentulus duo Cenſores, clariſſimi uiri,

ſapientiſſimiq; homines, furti, & captarum pecuniarũ
nomine notauerunt, ij non modo in ſenatum redierunt,
ſed etiam illarum ipſarum rerum iudicijs abſoluti ſunt.
neminem uoluerunt maiores noſtri non modo de exiſti=
matione cuiuſquam, ſed ne pecuniaria quidem de re mi
nima eſſe iudicem, niſi qui inter aduerſarios cõueniſſet.
quapropter in omnibus legibus, quibus exceptum eſt, de
quibus cauſis aut magiſtratum capere nõ liceat, aut iudi
cem legi, aut alterũ accuſare, hæc ignominiæ cauſa præ=
termiſſa eſt : timoris enim cauſam, non uitæ pœnam in
illa poteſtate eſſe uoluerunt: itaq; nõ ſolum iudices illud
oſtendam, quod iam uidetis, populi R. ſuffragijs ſæpenu=
mero cenſorias ſubſcriptiones eſſe deletas, uerum etiã iu
dicijs eorum, qui iurati ſtatuere maiore cũ religione &
diligentia debuerunt. Primũ iudices, ſenatores, equiteſq;
R. in compluribus iam reis, quos contra leges pecunias ac
cepiſſe ſubſcriptum eſt, ſuæ potius religioni, quàm Cenſo
rũ opinioni paruerunt. deinde Prætores urbani, qui iu=
rati debent optimum quẽque in ſelectos iudices referre,
nunquam ſibi ad eã rem cenſoriam ignominiam impe=
dimento eſſe oportere duxerunt. Cenſores deniq; ipſi ſæ
penumero ſuperiorum Cenſorum iudicijs (ſi iſta iudicia
appellari uultis) non ſteterunt. atque etiam ipſi inter ſe
Cenſore ſua iudicia tanti eſſe arbitrantur, ut alter alte=
rius iudicium non modo reprehendat, ſed etiam reſcin=
dat ; ut alter de ſenatu mouere uelit, alter retineat, &
ordine ampliſſimo dignum exiſtimet ; ut alter in æra=
rios referri, aut tribu moueri iubeat, alter uetet . quare
qui uobis in mentem uenit, hæc appellare iudicia, quæ à
populo R. reſcindi, ab iuratis iudicibus repudiari, à ma=

gistratibus negligi, ab ijs, qui eandem potestatem adepti sunt, commutari, inter collegas discrepare uideatis? quæ cum ita sint, uideamus quid tandem Censores de illo iudicio corrupto iudicasse dicantur. Ac primum illud statuamus; utrum, quia Censores subscripserint, ita sit; an, quia ita fuerit, illi subscripserint. si ideo, quia subscripserint: uidete, quid agatis, ne in unũquenq; nostrum Censoribus in posterum potestatem permittatis; ne subscriptio cẽsoria nõ minus calamitatis ciuitatibus, quàm illa acerbissima proscriptio possit afferre; ne censorium stylũ, cuius mucronem multis remedijs maiores nostri retuderũt, æque posthac, atque illum dictatorium gladium, ptimescamus. sin autem, ꝙ subscriptum est, quia uerum est, idcirco graue debet esse: hoc quæramus, uerum sit, an falsum, remoueantur auctoritates censoriæ, tollatur id ex causa, quod in causa non est. doce quã pecuniã Cluentius dederit, unde dederit, quẽadmodum dederit: unum denique aliquod à Cluentio profectæ pecuniæ uestigiũ ostende. uince deinde uirum bonũ fuisse Oppianicum, hominem integrum, nihil de illo unquã secus esse existimatum, nihil deniq; præiudicatum: tum auctoritatem Censorũ amplexato, tum illorum iudicium cum re coniũctum esse defendito. dum uero eum fuisse Oppianicũ cõstabit, qui tabulas publicas municipij sui corrupisse iudicatus sit; qui testamentum interleuerit; qui supposita persona falsum testamentum obsignandũ curarit; qui eum, cuius nomine id obsignatum est, interfecerit; qui auũculum filij sui in seruitute, ac uinculis necarit; qui municipes suos proscribendos, occidendosq; curarit; qui eius uxorẽ, quem occiderat, in matrimoniũ duxerit; qui

pecuniam pro abortione dederit; qui ſocrum, qui uxorem, qui uno tempore fratris uxorem, ſperatosq; liberos, fratremq; ipſum, qui denique ſuos liberos interfecerit; qui, cum uenenum priuigno ſuo quæreret, manifeſto ſit deprehenſus; cuius miniſtris conſcijsq; damnatis, ipſe adductus in iudicium pecuniã iudici dederit ad ſententias iudicum corrũpendas: dum hæc inquam de Oppianico cõſtabunt, nec ullo argumento Cluentianæ pecuniæ crimen tenebitur, quid eſt quòd te iſta cenſoria ſiue uoluntas, ſiue opinio fuit, adiuuare, aut hunc innocentẽ opprimere poſſe uideatur? quid igitur Cenſores ſecuti ſunt? ne ipſi quidẽ, ut grauiſſime dicam, quidquã aliud dicent, præter ſermonem atq; famã. nihil ſe teſtibus, nihil tabulis, nihil graui aliquo argumento cõperiſſe, nihil denique cauſa cognita ſtatuiſſe dicent. quòd ſi ita feciſſent, tamen id nõ ita fixũ eſſe deberet, ut cõuelli nõ liceret. nõ utar exemplorũ copia, quæ ſumma eſt: non rem ueterem, non hominẽ potentem aliquem, aut gratioſum proferam. nuper hominem tenuem, ſcribam ædilitium, D. Matrinium cũ defendiſſem apud M. Iuniũ, Q. Publicium Prætt. & M. Pletoriũ, C. Flaminiũ Aedill. curules, perſuaſi ut ſcribam iurati legerent eum, quẽ ijdem iſti Cẽſores ærarium reliquiſſent: cum enim in homine nulla culpa reperiretur; quid ille meruiſſet, nõ quid de eo ſtatutũ eſſet, quærendum eſſe duxerunt. nã hæc quidẽ quæ de iudicio corrupto ſubſcripſerint, quis eſt, qui ab illis ſatis cognita & diligenter iudicata arbitretur? in M. Aquilium, & in T. Guttam uideo eſſe ſubſcriptũ. quid eſt hoc? duos eſſe corruptos ſolos pecunia? quid? cæteri uidelicet gratis condemnarunt. nõ eſt igitur circumuen

tus, non est oppressus pecunia, nõ, ut illæ Quintianæ cõciones habebantur, omnes, qui Oppianicum condemnarunt, in culpa sunt, ac suspicione ponendi. duos solos uideo auctoritate Censorum affines ei turpitudini iudicari. nam, ut illud afferãt, nihil est; quod de ijs duobus habuerint copertum, de cæteris coperisse. nam illud quidẽ minime probãdum est, ad notationes auctoritatẽq; censoriam exemplum illos à consuetudine militari transtulisse. statuerunt enim ita maiores nostri, ut, si à multis esset flagitiũ rei militaris admissum, sortitione in quosdam animaduerteretur: ut metus uidelicet ad omneis, pœna ad paucos perueniret. quod idem facere Censores in delectu dignitatis, & in iudicio ciuium, & in animaduersione uitiorum, qui cõuenit? nam miles, qui locũ nõ tenuit, qui hostium impetum, uimq; pertimuit, potest idem postea & miles esse melior, & uir bonus, & ciuis utilis. quare ne in bello propter hostium metum delinqueret, amplior ei mortis & supplicij metus est à maioribus constitutus: ne autem nimium multi pœnam capitis subirent, idcirco illa sortitio comparata est. hoc tu idem facies Censor in senatu legendo? si erunt plures, qui ob innocentem condemnandum pecuniam acceperint; ut non animaduertas in omnes, sed carpas ut uelis, & paucos ex multis ad ignominiam sortiare? habebit igitur te sciente & uidẽte curia senatorem, populus R. iudicem, Resp. ciuem sine ignominia quenquam, qui ad perniciem innocentis fidem suam & religionem pecunia cõmutarit? & qui pretio adductus eripuerit patriam, fortunas, liberos ciui innocenti, is censoriæ seueritatis nota non inuretur? tu es præfectus moribus?

tu magister ueteris disciplinæ & seueritatis, si aut reti-
nes quenquam sciens in senatu scelere tanto contamina
tum; aut statuis, qui in eadem culpa sit, non eadem pœ-
na affici oportere cõuenire? & quam conditionem sup-
plicij maiores in bello timiditati militis propositam esse
uoluerunt, eandẽ tu in pace constitues improbitati sena
toris? quòd si hoc exemplum ex re militari ad animad-
uersionem censoriã transferẽdum fuit, sortitione id ip-
sum factum esse oportuit. sin autem, sortiri ad pœnam,
atque hominũ delictum fortunæ iudicio cõmittere, mi-
nime censorium est: certe in multorũ peccato carpi pau
cos ad ignominiã & turpitudinem non oportet. uerum
omnes intelligimus, in istis subscriptionibus uentũ quẽ-
dam popularem esse quæsitum. iactata res erat in cõcio
ne à Tribuno seditioso: incognita causa probatum illud
erat: multitudinem illicitum est contradicere: nemo de- *
nique, ut defenderet contrariã partem, laborabat: in in-
uidiam porrò magnã illa iudicia uenerant: etenim pau-
cis postea mensibus alia uehemens erat in iudicijs ex no-
tatione tabularum inuidia uersata. prætermitti à Cẽso-
ribus & negligi macula iudiciorum posse non uideba-
tur. homines, quos cæteris uitijs atq; omni dedecore infa
mes uidebãt, eos hac quoq; subscriptione notare uolue-
runt, & eo magis, quòd illo ipso tempore, illis Cẽsoribus
erant iudicia cum equestri ordine cõmunicata, ut uide-
rentur per hominum idoneorum ignominiam sua au-
ctoritate illa iudicia cum equestri ordine reprehendisse.
quòd si hanc apud eos ipsos Censores mihi aut alij cau-
sam agere licuisset, hominibus tali prudentia certe pro-
bauissem (res enim indicat) nihil ipsos habuisse co-

gniti, nihil comperti, ex tota ipſa ſubſcriptione rumorem quẽdam & plauſum popularem eſſe quæſitum. nã in L. Popilium, qui Oppianicum cõdemnarat, ſubſcripſit L. Gellius, ꝙ is pecuniam accepiſſet, quo innocentem cõdemnaret. iam id ipſum quantæ diuinationis eſt, ſcire innocentem fuiſſe reum, quem fortaſſe nũquam uiderat? cum homines ſapientiſſimi iudices (ut nihil dicam de iјs, qui condẽnarunt) cauſa cognita ſibi dixerint, non liquere. uerum eſto. condemnat Popilium Gellius, iudicat accepiſſe à Cluentio pecuniam. negat hoc Lentulus: nã Popilium, quòd erat libertini filius, in ſenatum nõ legit: locum quidem ſenatorium ludis & cætera ornamenta reliquit, & eum omni ignominia liberat. quod cum facit, iudicat eius ſententia gratis eſſe Oppianicum cõdemnatum. & eundẽ Popilium poſtea Lentulus in ambitus iudicio pro teſtimonio diligentiſſime laudat. quare neque L. Gellij iudicio ſtetit Lentulus, neque Lentuli exiſtimatione contentus fuit Gellius: & ſi uterque Cenſor Cenſoris opinione ſtandum non putauit, quid eſt quamobrem quiſquam noſtrum cenſorias ſubſcriptiones omnes fixas, & in perpetuum ratas putet eſſe oportere? at in ipſum Habitum animaduerterunt. nullam quidem ob turpitudinem, nullum ob totius uitæ non dicam uitium, ſed erratum: neq; enim hoc homine ſanctior, neque probior, neq; in omnibus officijs retinendis diligentior eſſe quiſquam poteſt: neque illi aliter dicunt; ſed eandem illam famam iudicij corrupti ſecuti ſunt: neque ipſi ſecus exiſtimãt, quàm nos exiſtimari uolumus, de huius pudore, integritate, uirtute; ſed putarunt prætermitti accuſatorem non potuiſſe, cum animaduerſum eſſet in iudices.

qua de re tota si unũ factum ex omni antiquitate protulero, plura non dicam: nõ enim mihi exemplum summi & clarissimi uiri P. Africani prætereundũ uidetur. qui cum esset Censor, & in equitũ censu C. Licinius Sacerdos prodijsset, clara uoce, ut omnis concio audire posset, dixit se scire illum uerbis conceptis peierasse: si quis contra dicere uellet, usurũ esse eum suo testimonio: deinde cum contra nemo diceret, iussit equum traducere. itaque is, cuius arbitrio & populus R. & exteræ gentes cõtentæ esse cõsueuerunt, ipse sua conscientia ad ignominiam alterius contentus nõ fuit. quòd si hoc Habito facere licuisset, facile illis ipsis iudicibus & falsæ suspicioni, & inuidiæ populariter excitatæ restitisset. Vnum etiã est, quod me maxime conturbat, cui loco respondere posse uix uideor, quòd elogium recitasti de testamẽto Cn. Egnatij patris, hominis honestissimi uidelicet, & sapientissimi, idcirco se exhæredasse filium, ꝙ is ob Oppianici dãnationem pecuniã accepisset. de cuius hominis leuitate & incõstantia plura non dicã. hoc testamentum ipsum, quod recitas, eiusmodi est, ut ille, cum eum filium exhæredaret, quẽ oderat, ei filio cohæredes homines alienissimos coniungeret, quem diligebat. Sed tu Acti consideres censeo diligenter, utrum censorium iudicium graue uelis esse, an Egnatij. si Egnatij: leue est, quod Cẽsores de cæteris subscripserunt: ipsum enim Cn. Egnatiũ, quẽ tu grauem esse uis, ex senatu eiecerunt. sin autem censorium: hunc Egnatium, quem pater censoria subscriptione exhæredauit, Censores in senatu, cum patrẽ eijcerent, retinuerunt. at .n. senatus uniuersus iudicauit illud corruptum esse iudicium: quo modo? suscepit causam. an po

tuit rem delatam eiusmodi repudiare? cum Tribunus
pl. populo concitato rem penè ad manus reuocasset, cum
uir optimus, & homo innocentissimus pecunia circum=
uentus esse diceretur, cum inuidia flagraret ordo senato
rius, potuit nihil decerni? potuit illa concitatio multitu=
dinis sine summo periculo Reip. repudiari? at quid est
decretum? quàm iuste? quàm sapienter? quàm diligẽter?
SI QVI SVNT, QVORVM OPERA FA=
CTVM SIT, VT IVDICIVM PVBLICVM
CORRVMPERETVR. utrum, uidetur senatus
id factum iudicare, an, si factum sit, moleste grauiterq;
ferre? si ipse A. Cluentius sententiam de iudicijs rogare
tur, aliam non diceret, atque ij dixerunt, quorum sentẽ=
tijs Cluentium cõdemnatum esse dicitis. sed quæro à uo
bis, num istam legem ex isto S.C. L. Lucullus Cos. homo
* sapientissimus tulerit? num anno post M. Lucullus &
C. Cassius? in quos cum Consules designatos idem illud
senatus decreuerit, non tulerunt. & quod tu Habiti pe
cunia factum esse arguis, neque id ulla tenuissima su=
spicione confirmas: factum est primo illorum æquita=
te & sapientia Consulum, ut id, quod senatus decre=
uerat ad illud inuidiæ præsens incendium restinguen=
dum, id postea referendum ad populum non arbitrarẽ=
tur. ipse deinde populus R. qui L. Quintij Trib. pl. fi=
ctis querimonijs antea concitatus rem illam, & rogatio
nem flagitarat, idem C. Iunij filij, pueri paruuli, lacry=
mis commotus, maximo clamore & concursu totam il=
lam legem, & quæstionem repudiauit. ex quo intelligi
potuit id, quod sæpe dictũ est; ut mare, quod sua natura
tranquillum sit, uentorũ ui agitari atque turbari, sic &

populum R. sua spõte esse placatum, hominum seditioso rum uocibus, ut uiolentissimis tempestatibus, concitari. Est etiam reliqua permagna auctoritas, quã ego turpiter penè præterij: mea enim esse dicitur. Recitauit ex oratione nescio qua Actius, quam meã esse dicebat, cohortationem quãdam iudicum ad honeste iudicandum, & cõmemorationem tum illorum iudiciorũ, quæ probata nõ essent, tum illius ipsius iudicij Iuniani: perinde quasi ego nõ ab initio huius defensionis dixerim, inuidiosum illud fuisse iudicium; aut, cum de infamia iudiciorũ disputarem, potuerim illud, quod tã populare esset, in illo tempore præterire. ego uero, si quid eiusmodi dixi, neq; cognitum cõmemoraui, neque pro testimonio dixi, & illa oratio potius tẽporis mei, quàm iudicij & auctoritatis fuit. cum enim accusarẽ, et mihi initio proposuissem, ut animos & populi R. & iudicum commouerem; cũq; omneis offensiones iudiciorum non ex mea opinione, sed ex hominum rumore proferrem: istam rem, quæ tam populariter esset agitata, præterire non potui. sed errat uehementer, si quis in orationibus nostris, quas in iudicijs habuimus, auctoritates nostras consignatas se habere arbitratur: omnes enim illæ orationes causarum & temporum sunt, non hominum ipsorum, ac patronorũ: nam si causæ ipsæ pro se loqui possent, nemo adhiberet oratorem: nunc adhibemur, ut ea dicamus, non quæ nostra auctoritate constituãtur, sed quæ ex re ipsa causãq; ducãtur. hominem ingeniosum M. Antonium aiunt solitum esse dicere, idcirco se nullã unquam orationem scripsisse, ut, si quid aliquando, ꝙ non opus esset, ab se esset dictũ, posset se negare dixisse: ꝑinde quasi, quid à nobis

dictum aut actum sit, id nisi literis mandauerimus, hominum memoria non comprehendatur. ego uero in isto genere libẽtius cum multorum, tum hominis eloquentissimi, & sapientissimi L. Crassi auctoritatem sequor: qui cum L. Plãcium defenderet accusante M. Bruto, homine in dicẽdo uehementi & callido; cum Brutus duobus recitatoribus constitutis, ex duabus eius orationibus capita alterna inter se contraria recitanda curasset, ꝙ in dissuasione rogationis eius, quæ contra coloniã Narbonensem ferebatur, quantum potest de auctoritate senatus detrahit, in suasione legis Seruiliæ summis ornat senatum laudibus; & multa in equites R. cum ex ea oratione asperius dicta recitasset, quo animi illorũ iudicũ in Crassum incenderentur; aliquantum esse cõmotus dicitur. itaq; in respondendo primũ exposuit utriusq; rationẽ temporis, ut oratio ex re, et causa habita uideretur: deinde, ut intelligere posset Brutus, quẽ hominẽ, et non solum qua eloquẽtia, uerum etiã quo lepore, & quibus facetijs præditũ lacessisset, tres & ipse excitauit recitatores cũ singulis libellis, quos M. Brutus pater illius accusatoris de iure ciuili reliquit. eorũ initia cũ recitarentur, ea quæ uobis nota esse arbitror; FORTE EVENIT, VT RVRI IN PRIVERNATE ESSEMVS EGO ET BRVTVS FILIVS; fundũ Priuernatẽ flagitabat: IN ALBANO ERAMVS EGO ET BRVTVS FILIVS; Albanũ poscebat: IN TYBVRTI FORTE CVM ASSEDISSEMVS; Tyburtẽ fundũ requirebat: Brutũ aũt hominẽ sapientẽ, ꝙ filij nequitiã uideret, quæ prædia ei relinqueret, testificari dicebat uoluisse. ꝙ si potuisset honeste scribere, se in bal

neis cũ id ætatis filio fuisse, non præterijsset: eas se tamẽ ab eo balneas nõ ex libris patris, sed ex tabulis, & ex cẽsu quærere. Crassus tum ita Brutum ultus est, ut illũ recitationis suæ pœniteret: moleste enim fortasse tulerat, se in ijs orationibus reprehensum, quas de Rep. habuisset, in quibus forsitan magis requiratur constantia. ego autem illa recitata esse nõ moleste fero: neque enim ab illo tempore, quod tũ erat; neq; ab ea causa, quæ tum agebatur, aliena fuerunt. neq; mihi quidquam oneris susce pi, cum ista dixi, quo minus honeste hanc causam & libere possem defendere. quòd si uelim cõfiteri, me causam A. Cluentij nunc cognoscere, antea fuisse in illa opinione populari: quis tandẽ id possit reprehendere? præsertim iudices cum à uobis quoq; ipsis hoc impetrare sit æquissimum, quod ego & ab initio petiui, & nunc peto, ut si quam huc grauiorẽ de illo iudicio opinionem attulistis, hãc causa perspecta atque omni ueritate cognita deponatis. Nunc quoniã ad omnia, quæ abs te dicta sunt T. Acti de Oppianici damnatione, respondi: confiteare necesse est, te opinionem multum fefellisse, ꝙ existimaris me causam A. Cluentij non facto eius, sed lege defensurum. nam hoc persæpe dixisti, tibi sic renunciari, me habere in animo causam hanc præsidio legis defendere. itane est? ab amicis uidelicet imprudentes prodimur: & est nescio quis de ijs, quos amicos nobis arbitramur, qui nostra consilia ad aduersarios deferat. quisnam tibi hoc renunciauit? quis tam improbus fuit? cui ego autem narraui? nemo, ut opinor, in culpa est: sed nimirum tibi isthuc lex ipsa renunciauit. sed nũ tibi ita defendisse uideor, ut tota in causa mentionẽ ullã fecerim legis? nũ secus hanc

causam defendisse, ac si lege Habitus teneretur? certe, ut hominem confirmare oportet, nullus est locus à me purgandi istius inuidiosi criminis prætermissus. quid ergo est? quæret fortasse quispiam, displiceat'ne mihi legũ præsidio à capite periculũ propulsare? mihi uero iudices nõ displicet: sed utor instituto meo in hominis honesti pudẽtisq; iudicio. non solum meo consilio uti cõsueui, sed multum etiam eius, quem defendo, & cõsilio, & uoluntati obtẽpero. nam ut hæc ad me causa delata est, qui leges eas, ad quas adhibemur, et in quibus uersamur, nosse deberem, dixi Habito statim, de eo, qui coisset, quo quis cõdemnaretur, illum esse liberum, teneri autem nostrum ordinem. atque ille me orare, & obsecrare cœpit, ut ne sese lege defenderem. cum ego, quæ mihi uiderentur, dicerem, traduxit me ad suam sententiam: affirmabat enim lacrymans, nõ se cupidiorem esse ciuitatis retinendæ, quàm existimationis. morem homini gessi: & tamẽ idcirco feci, (neq; enim id semper facere debemus) quòd uidebã per se ipsam causam copiosissime sine lege posse defendi: uidebam in hac defensione, qua iam sum usus, plus dignitatis, in illa, qua me hic uti noluit, minus laboris futurum. q̃ si nihil aliud esset actum, nisi ut hãc causam obtinerem: lege recitata perorassem: neque me illa oratio cõmoueret, q̃ ait Actius, indignum esse facinus, si senator iudicio quenquã circũuenerit, legibus eum teneri; si eques R. hoc idem fecerit, non teneri. ut tibi cõcedam hoc indignũ esse, (quod cuiusmodi sit, iam uidero) tu mihi cõcedas necesse est, multo esse indignius, in ea ciuitate, quæ legibus teneatur, discedi à legibus: hoc enim uinculum est huius dignitatis, qua fruimur in Rep. hoc

fundamentum libertatis, hic fons æquitatis. mens, & animus, & consilium, & sentẽtia ciuitatis posita est in legibus. ut corpora nostra sine mẽte, sic ciuitas sine lege suis partibus, ut neruis, ac sanguine, & mẽbris, uti nõ potest. legum ministri, magistratus: legum interpretes, iudices: legũ deniq; idcirco omnes serui sumus, ut liberi esse possimus. quid est Q. Naso, cur tu in isto loco sedeas? quæ uis est, qua abs te hi iudices tali dignitate præditi coerceãtur? uos autem iudices quamobrẽ ex tam magna multitudine ciuium tã pauci de hominum fortunis sentẽtiã fertis? quo iure Actius, quæ uoluit, dixit? cur mihi tãdiu potestas dicendi datur? quid sibi autem illi scribæ, quid lictores, quid cæteri, quos apparere huic quæstioni uideo, uolunt? opinor, hæc omnia lege fieri, totũq; hoc iudiciũ, ut antea dixi, quasi mente quadam regi, & administrari. quid ergo est? hæc quæstio sola ita gubernatur? quid M. Pletorij & C. Flaminij inter sicarios? quid C. Orchinij peculatus? quid mea de pecunijs repetundis? quid C. Aquilij, apud quem nunc de ambitu causa dicitur? quid reliquæ quæstiones? circunspicite omnes Reip. partes: omnia legum imperio, & præscripto fieri uidebitis. si quis apud me te T. Acti reum uelit facere, clames te lege pecuniarum repetundarum non teneri: neque hæc tua recusatio confessio sit captæ pecuniæ, sed laboris, sed periculi non legitimi declinatio. nunc quid agatur, & quid abs te iuris cõstituatur, uide. Iubet lex ea, qua lege hæc quæstio cõstituta est, iudicem quæstionis, hoc est Q. Voconium, cum ijs iudicibus, qui ei obuenerint (uos appellat iudices) quærere de ueneno: in quem quærere? infinitum est. QVICVNQVE FECERIT, VENDIDERIT,

DIDERIT, EMERIT, HABVERIT, DEDE-
RIT. quid eadẽ lex ſtatim adiũgit? recita. DE'QVE
EIVS CAPITE QVAERITO: cuius? qui coie
rit? cõuenerit? nõ ita eſt. quid ergo eſt? dic. QVI TRI-
BVNVS MIL. LEGIONIBVS QVATVOR
PRIMIS, QVI'VE QVESTOR, TRIBV-
NVS PL. deinceps omneis magiſtratus nominauit:
QVI'VE IN SENATV SENTENTIAM
DIXIT, DIXERIT: quid tum? QVI EORVM
COIT, COIERIT, CONVENIT, CONVE-
NERIT, QVO QVIS IVDICIO PVBLI-
CO CONDEMNARETVR. qui eorũ? quorũ?
uidelicet, qui ſupra ſcripti ſunt. quid intereſt utro mo
do ſcriptũ ſit? etſi eſt apertũ, tamẽ ipſa lex docet: ubi.n.
omnes mortales alligat, ita loquitur. QVI VENE-
NVM MALVM FECIT, FECERIT. omnes
uiri, mulieres, liberi, ſerui in iudiciũ uocãtur. ſi itẽ de
coitione uoluiſſet, adiũxiſſet, Qui'ue coierit. nũc ita eſt.
DE'QVE EIVS CAPITE QVAERITO,
QVI MAGISTRATVM HABVERIT,
QVI'VE IN SENATV SENTENTIAM
DIXERIT. QVI EORVM COIT, COIE-
RIT. nũ is eſt Cluẽtius? certe nõ eſt. quis ergo eſt Cluen
tius? qui tamen defendi cauſam ſuã lege nolit: itaque
abijcio legẽ: morem Cluẽtio gero. tibi tamẽ Acti pau-
ca, quæ ab huius cauſa ſeiũcta ſunt, reſpõdebo: eſt enim
quiddã in hac cauſa, quod Cluẽtius ad ſe; eſt aliquid,
quod ego ad me putẽ pertinere. hic ſua putat intereſſe,
ſe re ipſa et geſto negotio, nõ lege defendi: ego aũt mea
exiſtimo intereſſe, me nulla in diſputatiõe ab Actio ui-

deri esse superatũ. nõ enim mihi hæc causa sola dicenda est: omnibus hic labor meus propositus est, quicunque hac facultate defensionis cõtenti esse possunt. nolo quẽquam eorũ, qui adsunt, existimare, me, quæ de lege ab Actio dicta sunt, si reticuerim, cõprobare. quamobrem Cluenti de te tibi obsequor; neq; ego legẽ recito; neq; hoc loco pro te dico: sed ea, quæ à me desiderari arbitror, nõ relinquã. Iniquũ tibi uidetur Acti esse, nõ ijsdẽ legibus oẽs teneri. Primũ, ut id iniquissimũ esse confitear, huiusmodi est, ut cõmutatis eis opus sit legibus, nõ ut ijs, quæ sunt, nõ pareamus. deinde quis unq̃ hoc senator accusauit, ut, cũ altiorẽ gradũ dignitatis beneficio populi R. esset cõsecutus, eo se putaret durioribus legũ conditionibus uti non oportere? q̃ multa sunt commoda, quibus caremus: quàm multa molesta ac difficilia, quæ subimus. atq; hæc omnia tantũ honoris & amplitudinis cõmodis cõpensantur. Cõuerte nũc ad equestrẽ ordinẽ, atq; in cæteros ordines: easdẽ uitæ cõditiones nõ perferent: putãt enim minus multos sibi laqueos legũ, & conditionũ, ac iudiciorũ propositos esse oportere, qui in summũ locũ ciuitatis aut non potuerunt ascendere, aut nõ petiuerũt. Atque ut omittã leges alias oẽs, quibus nos tenemur, cæteri aũt sunt ordines liberati: hãc ipsam legẽ, ne quis iudicio circũueniretur, C. Gracchus tulit: eã legem pro plebe, non in plebẽ tulit. postea L. Sylla, homo à populi causa remotissimus, tamen, cum eius rei quæstionẽ hac ipsa lege cõstitueret, qua uos hoc tempore iudicatis, populũ R. quem ab hoc genere liberũ acceperat, alligare nouo quæstionis genere ausus nõ est. quod si fieri posse existimasset, pro illo odio, q̃d ha=

buit in equestrem ordinem, nihil fecisset libētius, quàm oēm illam acerbitatē proscriptionis suæ, questus in ueteres iudices, in hanc unā quæstionē contulisset. nec nūc quidquam agitur, mihi credite iudices, et prospicite id, quod prouidendū est, nisi ut equester ordo in huiusce legis periculū includatur: neque hoc agitur ab omnibus sed à paucis: nā ij senatores, qui se facile tuētur integritate, et innocētia, quales, ut uere dicam, uos estis, & cæteri, qui sine cupiditate uixerūt, equites ordini senatorio dignitate proximos, cōcordia coniunctissimos esse cupiunt: sed ij, qui se uolūt posse omnia, neq; præterea quidquā esse aut in homine ullo, aut in ordine, hoc uno metu se putāt equites R. in potestatē suā redacturos, si constitutū est, ut de ijs, qui rem iudicarēt, huiuscemodi iudicia fieri possint: uident enim auctoritatē huius ordinis confirmari: uident iudicia comprobari: hoc metu proposito, euellere se aculeū seueritatis uestræ posse confidunt. quis enim de homine audeat paulo maioribus opibus prædito uere et fortiter iudicare, cū uideat sibi de eo, ꝙ coierit, aut consenserit, causam esse dicendam? ò uiros fortes equites R. qui homini clarissimo, ac potentissimo M. Druso Trib. pl. restiterunt, cū ille nihil aliud ageret cū illa cuncta, quæ tum erat, nobilitate, nisi uti, qui rē iudicassent, huiuscemodi quæstionibus in iudiciū uocarētur. tūc C. Flauius Pusio, Cn. Titinius, C. Mæcenas, illa robora populi R. cæteriq; huiusmodi ordinis non fecerunt idem, quod nunc Cluentius, ut aliquid culpæ suscipere se putarent recusando, sed apertissime repugnarunt, cum hæc recusarent, & palam fortissime atque honestissime dicerent: se potuisse iu=

dicio populi R. in amplissimum locum peruenire, si sua studia ad honores petēdos cōferre uoluissent: sese uidisse, in ea uita qualis splēdor inesset, quāta ornamenta, quæ dignitas: quæ se nō cōtempsisse, sed ordine suo patrumq; suorū contentos fuisse, et uitā illā trāquillā & quietā, remotā à procellis inuidiarum, & huiuscemodi iudiciorum anfractu, sequi maluisse: aut sibi ad honores petendos ætatē integrā restitui oportere; aut, quoniā id non posset, eā conditionem uitæ, quā secuti petitionem reliquissent, manere: iniquū esse, eos, qui honorum ornamenta propter periculorū multitudinē prætermisissent, populi beneficijs esse priuatos, iudiciorū nouorū periculis nō carere: senatorē hoc queri non posse, propterea ꝙ ea conditione proposita petere cœpisset, quodq; permulta essent ornamenta, quibus eam mitigare molestiam posset, locus, auctoritas, domi splendor, apud exteras nationes nomē, et gratia, toga prætexta, sella curulis, insignia, fasces, exercitus, imperia, prouinciæ: quibus in rebus cū summū recte factis maiores nostri præmiū, tum plura peccatis pericula proposita esse uoluerūt. illi nō hoc recusabāt, ea ne lege accusarentur, qua nūc Habitus accusatur, quæ tunc erat Sempronia, nūc est Cornelia: intelligebāt enim ea lege equestrem ordinē non teneri: sed, ne noua lege alligarentur, laborabant. Habitus ne hoc quidem unquam recusauit, quo minus uel ea lege rationem uitæ suæ redderet, qua nō teneretur. quæ si uobis cōditio placet, omnes id agamus, ut hæc quāprimum in omneis ordines quæstio perferatur. interea quidem per deos immortales, quoniā omnia cōmoda nostra, iura, libertatem, salutem denique legi=

bus obtinemus, à legibus nō recedamus: ſimul et illud q̄ ſit indignum cogitemus, populum R. aliud nunc agere, uobis Remp. et fortunas ſuas cōmiſiſſe, ipſum ſine cura eſſe, nō metuere ne lege ea, quā nunquā ipſe iuſſerit, et quæſtione, qua ſe ſolutū liberumq; eſſe arbitretur, ꝑ paucos iudices aſtringatur: agit enim ſic cauſam T. Actius, adoleſcēs bonus, & diſertus, oēs ciues legibus teneri omnibus: uos attēditis, et auditis ſilētio, ſicut facere debetis. A. Cluētius eques R. cauſam dicit ea lege, qua lege ſenatores, et ij, qui magiſtratū habuerunt, ſoli tenētur. mihi per eum recuſare, & in arce legis præſidia cōſtituere defenſionis meæ non licet. ſi obtinuerit cauſam Cluētius, ſicuti ueſtra æquitate nixi cōfidimus; oēs exiſtimabunt id, quod erit, obtinuiſſe propter innocentiā, quoniā ita defenſus ſit; in lege autem, quā attingere noluerit, præſidij nihil fuiſſe. Hic nūc eſt quiddā, quod ad me pertineat, de quo ante dixi, quod ego populo R. præſtare debeā; quoniam is meæ uitæ ſtatus eſt, ut omnis mihi cura, atq; opera poſita ſit in omnium periculis defendēdis. Video, quāta, & quàm periculoſa, & quā infinita quæſtio tentetur ab accuſatoribus, cū eā legem, quæ in noſtrū ordinem ſcripta ſit, in populū R. trāsferre conentur. qua in lege eſt: QVI COIERIT: quod q̄ late pateat, uidetis: CONVENERIT: æque infinitū, et incertū eſt: CONSENSERIT: hoc uero cū incertū, & infinitū, tū obſcurū, & occultum eſt: FALSVM'VE TESTIMONIVM DIXERIT. quis de plebe Romana teſtimonium dixit unquā, cui nō hoc periculum T. Actio auctore paratum eſſe uideatis? nā dicturum quidem

certe, si hoc iudicium plebi Romanæ propositum sit, neminem unquam esse confirmo. sed hoc polliceor omnibus, si cui forte hac lege negotiũ facessetur, qui lege non teneatur, si is uti me defensore uoluerit, me eius causam legis præsidio defensurũ, et uel his iudicibus, uel eorum similibus facile probaturũ, et omni me defensione usurũ esse legis: qua nunc ut utar, ab eo, cuius uoluntati mihi obtemperandũ est, non cõceditur: non enim debeo dubitare iudices, quin, si qua ad uos causa huiusmodi delata sit eius, qui lege nõ teneatur, etiam si is inuidiosus, aut multis offensus esse uideatur, etiã si eum oderitis, etiam si inuiti absoluturi sitis, tamen absoluatis, & religioni potius uestræ, quàm odio pareatis: est enim sapientis iudicis, meminisse se hominem; cogitare, tantum sibi à populo R. esse permissum, quantum commissum, & creditũ sit; &, non solum sibi potestatẽ datam, uerũ etiam fidem habitam esse, meminisse; posse, quem oderit, absoluere; quẽ non oderit, condẽnare; & semper, nõ quid ipse uelit, sed quid lex, et religio cogat, cogitare; animaduertere, qua lege reus citetur, de quo reo cognoscat, quæ res in quæstione uersetur. cũ hæc sunt uidenda, tũ uero illud est hominis magni iudices atque sapientis, cũ illam iudicandi causa tabellã sumpserit, non se putare esse solũ, neque sibi, quodcũque cõcupierit, licere, se habere in cõsilio legẽ, religionem, æquitatem, fidem; libidinem aũt, odium, inuidiam, metũ, cupiditatesq; omneis amouere; maximiq; æstimare conscientiã mentis suæ, quam ab dijs immortalibus accepimus, quæ à nobis diuelli nõ potest: quæ si optimorũ cõsiliorũ, atq; factorum testis in omni uita nobis erit, sine ullo metu,

& summa cũ honestate uiuemus. hæc si T. Actius aut cognouisset, aut cogitasset, profecto ne conatus quidem esset dicere id, quod multis uerbis egit; iudicẽ, quod ei uideatur, statuere, & non deuinctũ legibus esse oportere. quibus de rebus mihi pro Cluentij uolũtate nimiũ, pro Reip. dignitate parum, pro uestra prudentia satis dixisse uideor. Reliqua perpauca sunt, quæ, quia uestræ quæstionis erant, idcirco illi statuerũt sibi fingenda esse, & proferenda, ne omnium turpissimi reperirentur, si in iudicium nihil præter inuidiam attulissent. Atque ut existimetis necessario me de his rebus, de quibus iam dixerim, pluribus egisse uerbis, attendite reliqua: profecto intelligetis, ea, quæ paucis demonstrari potuerũt, breuissime esse defensa. Cn. Decio Samniti, ei, qui proscriptus est, iniuriam in calamitate eius ab huius familia factam esse dixistis. Ab nullo ille liberalius, quàm à Cluentio tractatus est. huius illum opes in rebus eius incõmodis subleuarunt. atque hoc cum ipse, tum omnes eius amici, necessarijq; cognouerunt. Ancarij, & Paceni pastoribus huius uillicos uim, et manus attulisse. Cum quædam in collibus, ut solet, controuersia pastorũ esset orta, Habiti uillici rem domini, & priuatam possessionem defenderunt. cum esset expostulatio facta; causa illis demonstrata, sine iudicio cõtrouersiaq; discessum est. P. Aelij testamẽto propinquus exhæredatus cum esset, hæres hic alienior institutus est. P. Aelius Habiti merito fecit: neq; hic in testamẽto faciendo interfuit: idq; testamẽtũ ab huius inimico Oppianico est obsignatũ. Florio legatũ ex testamento, inficiatum esse. Non est ita: sed cum HS XXX scripta essent,

pro HS C C C, neque ei satis cautũ uideretur, uoluit eũ aliquid acceptũ referre liberalitati suæ: primo debere negauit, post sine controuersia soluit. Celij cuiusdam Sãnitis uxorem post bellum ab hoc esse repetitam. Mulierem cũ emisset de sectoribus; quo tempore eam primum liberã esse audiuit, sine iudicio reddidit Celio. Enniũ esse quendã, cuius bona teneat Habitus. Est hic Ennius egens quidã calũniator, mercenarius Oppianici, qui permultos annos quieuit, deinde aliquãdo cum seruo Habiti furti egit, nup ab ipso Habito petere cœpit. hic illo priuato iudicio, mihi credite, nobis ijsdẽ fortasse patronis calũniã non effugiet. Atq; etiã, ut nobis renunciatur, hominẽ multorum hospitum, A. Binniũ quẽdã coponẽ de uia Latina, subornatis, qui sibi à Cluẽtio, seruisq; eius in taberna sua manus allatas esse dicat. quo de homine nihil etiã nunc dicere nobis est necesse. si inuitauerit, id quod solet, sic hominẽ accipiemus, ut moleste ferat, se de uia decessisse. Habetis iudices, quæ in totam uitam de moribus A. Cluentij, quem illi inuidiosum reũ uolunt esse, annos octo meditati accusatores collegerunt, quàm leuia genere ipso, quàm falsa re, quàm breuia responsu. cognoscite nunc id, quod ad uestrum iusiurãdum pertinet, quod uestri iudicij est, quod uobis oneris imposuit ea lex, qua coacti huc cõuenistis, de criminibus ueneni: ut omnes intelligant, q̃ paucis uerbis hæc causa perorari potuerit, & quàm multa à me dicta sint, quæ ad huius uoluntatem maxime, ad uestrum iudicium minime pertinerent. Obiectum est, C. Vibium Capacem ab hoc A. Cluentio ueneno esse sublatum. Opportune adest homo summa fide, & omni

uirtute præditus L. Pletorius senator, qui illius Capacis hospes fuit, et familiaris. apud hũc ille Romæ habitauit, apud hũc ægrotauit, huius domi est mortuus. haud hæres est Cluentius: intestatum dico esse mortuũ, possessionemq́; eius bonorũ Prætoris edicto huic illius sororis filio, adolescẽti pudentissimo, & in primis honesto, equiti R. datã, Numerio Cluentio, quem uidetis. Alterum ueneficij crimen, Oppianico huic adolescenti, cũ eius in nuptijs more Larinatium multitudo hominum pranderet, uenenũ Habiti consilio paratum: id cum daretur in mulso, Balbutium quendã eius familiarem intercepisse, bibisse, statimq́; esse mortuũ. Hæc ego si sic agerẽ, tanquã mihi crimẽ esset diluendũ; hæc pluribus uerbis dicerem, quæ nunc paucis percurrit oratio mea. quid unquã Habitus in se admisit, ut hoc tantũ ab eo facinus nõ abhorrere uideatur? quid aũt magnopere Oppianicũ metuebat? cum ille uerbũ omnino in hac ipsa causa nullũ facere potuerit, huic aũt accusatores matre uiua deesse nõ possent: quod iã intelligetis. an ut de causa eius periculi nihil decederet, ad causam nouum crimen accederet? quod aũt tempus uenenis dãdi illo die? in illa frequentia? per quem porrò datũ? unde sumptũ? quæ deinde interceptio populi? cur nõ de integro aũt datum? multa sunt, quæ dici possunt: sed nõ committã, ut uidear non dicendo uoluisse dicere: res enim iã se ipsa defendat. Nego illũ adolescentem, quem statim epoto poculo mortuum esse dixistis, omnino illo die esse mortuũ. magnum & impudens mendacium. perspicite cætera. dico illum, cũ ad illud prandium crudior uenisset, &, ut ætas illa fert, sibi tum non pepercisset,

aliquot dies ægrotasse, & ita esse mortuũ. quis huic rei testis est? idẽ qui sui luctus, pater, pater inq̃ illius adolescentis: quem propter animi dolorem pertenuis suspicio potuisset ex illo loco testẽ in A. Cluentiũ cõstituere, is hũc suo testimonio subleuat. quod recita. tu aũt, nisi molestum est, paulisper exurge, & perfer hunc dolorẽ commemorationis necessariæ: in qua ego diutius non morabor, quoniam, quod fuit uiri optimi, fecisti, ut ne cui innocẽti mœror tuus calamitatẽ, & falsum crimen afferret. Vnum etiã mihi reliquum eiusmodi crimẽ est iudices, ex quo illud perspicere possitis, quod à me initio orationis meæ dictũ est; quidquid mali per hos annos A. Cluẽtius uiderit, quidquid hoc tẽpore habeat solicitudinis ac negotij, id omne à matre esse cõflatum. Oppianicũ ueneno necatũ esse, quod ei datũ sit in pane per M. Asellium quendam familiarem illius, idq́; Habiti consilio factũ esse, dicitis. in quo primum illud quæro, quæ causa Habito fuerit, cur interficere Oppianicũ uellet. inimicitias enim inter ipsos fuisse cõfiteor: sed homines inimicos suos morte affici uolũt, uel ꝙ metuunt, uel ꝙ oderunt. quo tandem igitur Habitus metu adductus tantum in se facinus suscipere conatus est? quid erat, ꝙ iam Oppianicum pœna affectum pro maleficijs, eiectum è ciuitate quisquam timeret? quid metuebat? ut oppugnaretur à perdito, an ne accusaretur à condẽnato, an ne exulis testimonio læderetur? sin autem, ꝙ oderat, Habitus idcirco illum uita frui noluit: adeó ne erat stultus, ut illam, quam tum ille uiuebat, uitam esse arbitraretur, damnati, exulis, deserti ab omnibus, quem propter animi importunitatem nemo recipere tecto, ne

mo adire, nemo alloqui, nemo respicere uellet? huius igitur uitæ Habitus inuidebat? hūc si acerbe, et penitus oderat, non eū quādiutissime uiuere uelle debebat; huic mortē maturabat inimicus, quod illi unū in malis perfugiū erat calamitatis? qui si quid animi ac uirtutis habuisset, ut multi sæpe fortes uiri in eiusmodi dolore, mortē sibi ipse cōscisset. huic quāobrē id uellet inimicus offerre, quod ipse sibi optare deberet? nā nunc quidem quid tandē illi mali mors attulit? nisi forte ineptijs ac fabulis ducimur, ut existimemus illū apud inferos impiorū supplicia perferre, ac plures illic offendisse inimicos, q̄ hic reliquisse; à socrus, ab uxorū, à fratris, à liberū pœnis actū esse præcipitē in sceleratorū sedē, atque regionē. quæ si falsa sunt, id quod oēs intelligunt: quid ei tandē aliud mors eripuit, præter sensum doloris? Age uero uenenū per quē datū? per M. Aselliū. quid huic cū Habito? nihil, atque adeo, ꝙ ille Oppianico familiarissime est usus, potius etiā cōtra simultas. eí ne igitur, quē sibi offensiorē, Oppianico familiarissimū sciebat esse, potissimū et suum scelus, et illius periculū cōmittebat? cur deinde tu, qui pietate ad accusandū excitatus es, hunc Aselliū esse inultū tādiu sinis? cur nō Habiti exēplo usus es, ut ꝑ illū, qui attulisset uenenū, de hoc præiudicaretur? iā uero illud q̄ nō probabile, q̄ inusitatum iudices, q̄ nouū? in pane datū uenenū. faciliús ne potuit, quā in poculo? latētius potuit abditū aliqua in parte panis, q̄ si totū colliquefactū in potione esset? celerius potuit comesū, quā epotū, in uenas, atq; in omneis partes corporis ꝑmanare? facilius fallere in pane, si esset animaduersum; q̄ in poculo, cū ita cōfusum esset, ut secerni nullo

modo poſſet? at repétina morte periјt. quod ſi eſſet ita factũ, tamẽ ea res propter multorũ eiuſmodi mortẽ ſatis firmã ueneni ſuſpicionẽ nõ haberet: ſi eſſet ſuſpicioſum, tamen ad alios potius, quàm ad Habitum pertineret. uerũ in eo ipſo homines impudentiſſime mentiuntur. id ut intelligatis, et mortẽ eius, & quemadmodũ poſt mortem in Habitum ſit crimẽ à matre quæſitum, cognoſcite. Cũ uagus, & exul erraret, atque undique excluſus Oppianicus in Falernũ ſe ad C. Quintiliũ contuliſſet, ibi primũ in morbum incidit, ac ſatis uehementer, diuq; ægrotauit. cũ eſſet una Saſſia; et Statio Albio, quodã colono, homine ualente, qui ſimul eſſe ſolebat, familiarius uteretur, q̃ uir diſſolutiſſimus incolumi fortuna pati poſſet; et ius illud matrimonij caſtum, atque legitimum dãnatione uiri ſublatum arbitraretur: Nicoſtratus quidã, fidelis Oppianici ſeruulus, percurioſus, & minime mendax, multa dicitur renunciare domino ſolitus eſſe. interea Oppianicus cum iam cõualeſceret, neq; in Falerno improbitatẽ coloni diutius ferre poſſet, et huc ad Vrbẽ profectus eſſet, (ſolebat enim extra portã aliquid habere conducti) cecidiſſe ex equo dicitur, et homo infirma ualetudine latus offendiſſe uehementer, &, poſteaquã ad Vrbem cum febri uenerit, paucis diebus eſſe mortuus. mortis ratio iudices eiuſmodi eſt, ut aut nihil habeat ſuſpicionis, aut, ſi quid habet, id intra parietes in domeſtico ſcelere uerſetur. poſt mortẽ eius Saſſia ſtatim moliri nefaria mulier cœpit inſidias filio: quæſtionẽ habere de uiri morte cõſtituit: emit de A. Rupilio, quo erat uſus Oppianicus medico, Stratonẽ quendã, quaſi ut idẽ faceret, quod Habitus in emẽ=

do Diogene fecerat. de hoc Stratone, et de assecla quodã seruo suo quæsiturã esse dixit. præterea seruum illum Nicostratum, quem nimiũ loquacem fuisse, ac nimium domino fidelẽ arbitrabatur, ab hoc adolescente Oppianico in quæstionem postulauit. hic cũ esset illo tẽpore puer, & illa quæstio de patris sui morte cõstitui diceretur; etsi illũ seruum & sibi beneuolum esse, & patri fuisse arbitrabatur, nihil tamẽ est ausus recusare. aduocãtur amici, & hospites Oppianici, & ipsius mulieris, multi homines honesti, atq; omnibus rebus ornati: tormẽtis omnibus uehementissimis quæritur. cũ essent animi seruorũ et spe, et metu tentati, ut aliquid in quæstione dicerẽt, tamen, ut arbitror, auctoritate aduocatorũ, & ui tormentorũ adducti, in ueritate manserunt, neque se quidquã scire dixerunt. quæstio illo die de amicorũ sentẽtia dimissa est. satis lõgo interuallo post iterũ aduocãtur. habetur de integro quæstio: nulla uis tormentorum acerrimorũ prætermittitur: auersari aduocati, et iã uix ferre posse: furere crudelis, atque importuna mulier, sibi nequaq̃, ut sperasset, ea, quæ cogitasset, procedere. cum iã tortor, atq; essent tormẽta ipsa defessa, neque tamẽ illa finẽ facere uellet: quidã ex aduocatis, homo et honoribus populi ornatus, et summa uirtute præditus, intelligere se dixit, nõ id agi, ut uerũ inueniretur, sed ut aliquid falsi dicere cogerentur. hoc postq̃ cæteri comprobarunt, ex omnium sententia constitutũ est, satis uideri esse quæsitum. redditur Oppianico Nicostratus: Larinũ ipsa proficiscitur cũ suis, mœrens, ꝙ iam certe incolumem filium fore putabat, ad quem non modo uerũ crimen, sed ne ficta quidem su-

ſpicio perueniret, & cui non modo opera inimicorum oppugnatio, ſed ne occultæ quidẽ matris inſidiæ nocere potuiſſent. Larinum poſtquam uenit, quæ à Stratone illo uenenũ antea uiro ſuo datũ ſibi pſuaſum eſſe ſimulaſſet, inſtructã ei cõtinuo, & ornatã Larini medicinæ exercendæ cauſa tabernã dedit. unũ, alterum, tertiũ annũ Saſſia quieſcebat, ut uelle, atq; optare aliquid calamitatis filio potius, quàm id ſtruere, & moliri uideretur. tũ interim Hortenſio, Metello Coss. ut hunc Oppianicũ, aliud agentem, ac nihil eiuſmodi cogitantem, ad hanc accuſationẽ detraheret, inuito deſpondit ei filiam ſuam, illam, quã ex genero ſuſceperat, ut eũ nuptijs alligatũ, ſimul & teſtamenti ſpe deuinctum poſſet habere in poteſtate. hoc ipſo ferè tẽpore Strato ille medicus domi furtũ fecit, & cædem eiuſmodi. cum eſſet in ædibus armariũ, in quo ſciret eſſe nummorum aliquantum, et auri, noctu duos conſeruos dormientes occidit, in piſcinamq; deiecit, ipſe armarij fundũ execuit, & ſeſtertiorũ, et auri quinque pondo abſtulit, uno ex ſeruis puero nõ grãdi conſcio. furto poſtridie cognito, omnis ſuſpicio in eos ſeruos, qui non comparebant, commouebatur. cum exectio illa fundi in armario animaduerteretur, quærebant homines quonã modo fieri potuiſſet. quidã ex amicis Saſſiæ recordatus eſt, ſe nup in auctione quadam uidiſſe in rebus minutis aduncã ex omni parte dẽtiũ, et tortuoſam uenire ſerrulã, qua illud potuiſſe ita circunſecari uideretur. ne multa, perquiritur à coactoribus, inuenitur ea ſerrula ad Stratonẽ perueniſſe. hoc initio ſuſpicionis orto, & aperte inſimulato Stratone, puer ille conſcius pertimuit, rem oẽm dominæ indica=

uit: homines in piſcina inuēti ſunt: Strato in uincula coniectus eſt: atque etiā in taberna eius nūmi, nequaquam omnes, reperiuntur. conſtituitur quæſtio de furto: nā quid quiſquā ſuſpicari aliud poteſt? an hoc dicitis; armario expilato, pecunia ablata, nō omni recuperata, occiſis hominibus, inſtitutam eſſe quæſtionem de morte Oppianici? cui probatis? quid eſt, quod minus ueriſimile proferre potuiſtis? deinde, ut omittā cætera, triennio poſt mortem Oppianici de eius morte quærebatur. atque etiā incenſa odio priſtino Nicoſtratum eundem illū tum ſine cauſa in quæſtionem poſtulauit. Oppianicus primo recuſauit: poſteaquā illa abducturam ſe filiam, mutaturam eſſe teſtamentum minaretur, mulieri crudeliſſimæ ſeruum fideliſſimum non in quæſtionem tulit, ſed planè ad ſupplicium dedit. poſt trienniū igitur agitata denique quæſtio de uiri morte habebatur: & de quibus ſeruis habebatur? noua, credo, res obiecta, noui quidam homines in ſuſpicionem uocati ſunt: de Stratone, & de Nicoſtrato. quid? Romæ quæſitū de iſtis hominibus non erat? itáne tandem? mulier iam non morbo, ſed ſcelere furioſa, cum quæſtionē habuiſſet Romæ, cum de T. Annij, L. Rutilij, P. Saturij, & cæterorum, honeſtiſſimorum uirorum, ſententia conſtitutum eſſet, ſatis quæſitum uideri; eadem de re, triennio poſt, iiſdem de hominibus, nullo adhibito, nō dicam uiro, ne colonum forte affuiſſe dicatis, ſed bono uiro, in filij caput quæſtionem habere conata eſt. an hoc dicitis? (mihi enim uenit in mētē, quid dici poſſit, tametſi adhuc nō eſſet dictū) cū haberetur de furto quæſtio, Stratonē aliquid de ueneno eſſe cōfeſſū. hoc uno

modo iudices sæpe multorũ improbitate depressa ueritas emergit, & innocentiæ defensio interclusa respirat; ꝙ aut ij, qui ad fraudẽ callidi sunt, non tãtum audent, quantũ excogitãt; aut illi, quorũ eminet audacia atq; proiecta est, à cõsilijs malitiæ deseruntur. ꝙ si aut confidẽs astutia, aut callida esset audacia, uix ullo obsisti modo posset. utrũ, furtũ factũ nõ est? at nihil clarius Larini fuit. an ad Stratonẽ suspicio nõ pertinuit? at is et ex serrula insimulatus, & à puero cõscio est indicatus. an id actũ nõ est in quærẽdo? quæ fuit alia igitur causa quærendi? an id, quod dicendũ uobis est, & quod tum Sassia dictitabat; cũ de furto quæreretur, tum Strato ijsdem in tormẽtis dixit de ueneno? en hoc illud est, quod ante dixi: mulier abũdat audacia, consilio & rõne deficitur: nã tabellæ quæstionis plures proferũtur, quæ recitatæ, uobisq; editæ sunt, illæ ipsæ, quas tum obsignatas esse dixi: in quibus tabellis de furto litera nulla inuenitur. non uenit in mentẽ, primam orationem Stratonis cõscribere de furto, post aliquid adiungere dictũ de ueneno, quod non percontatione quæsitum, sed dolore expressum uideretur. quæstio de furto est, ueneni iam suspicione superiore quæstione sublata: quod ipsum hæc eadem mulier indicarat: quæ ut Romæ de amicorum sententia statuerat satis esse quæsitum, postea per trienniũ maxime ex omnibus seruis Stratonem illum dilexerat, in honore habuerat, cõmodis omnibus affecerat. cum igitur de furto quæreretur, & eo furto, quod ille sine controuersia fecerat: tum ille de eo, quod quærebatur, uerbum nullum fecit, de ueneno statim dixit: de furto, si non eo loco quo debuit, ne in extrema quidẽ,

aut media, aut in aliqua deniq; parte quæstionis uerbū fecit ullum? Iam uidetis, illam nefariam mulierem iudices eadem manu, qua, si detur potestas, interficere filium cupiat? hāc fictā quæstionē conscripsisse. atque istā ipsam quæstionē, dicite, quis obsignauit? unū aliquem nominate. neminem reperietis, nisi forte eiusmodi hominē, quē ego proferri malim, quàm neminem nominari. Quid ais T. Acti? tu periculum capitis, tu indiciū sceleris, tu fortunas alterius literis conscriptas in iudicium afferas; neque earum auctorem literarū, neque obsignatorē, neque testem ullum nominabis? & quam tu pestem innocentissimo filio ex matris sinu deprompseris, hanc hi tales uiri cōprobabunt? esto: in tabellis nihil est auctoritatis: quid? ipsa quæstio iudicibus, quid? amicis hospitibusq; Oppianici, quos adhibuerat antea, quid? huic tandē ipsi tempori cur non reseruata est? quid istis hominibus factum est, Stratone & Nicostrato? quæro abs te Oppianice, seruo tuo Nicostrato quid factum esse dicas? quem tu, cum hunc breui tempore accusaturus esses, Romā deducere, dare potestatem indicandi, incolumem deniq; seruare quæstioni, seruare his iudicibus, seruare huic tēpori debuisti. nam Stratonem quidem iudices in crucem actum esse exacta scitote lingua: quod, nemo est Larinatium, qui nesciat. timuit mulier amens non suā conscientiam, non odiū municipum, non famā omniū, sed, quasi non omnes eius sceleris testes essent futuri, sic metuit ne condēnaretur extrema seruuli uoce morientis. quod hoc portentū, dij immortales? quod tantū monstrum in ullis locis? quod tam infestū scelus & immane, aut unde natum esse dicamus? iam enim uidetis profecto iudices, nō

ſine neceſſarijs me ac maximis cauſis principio orationis
meæ de matre dixiſſe:nihil eſt enim mali, nihil ſceleris,
quod illa nõ ab initio filio uoluerit,optauerit,cogitaue=
rit,effecerit.mitto illam primam libidinis iniuriam:mit
to nefarias generi nuptias : mitto cupiditate matris ex=
pulſam ex matrimonio filiam:quæ nondum ad huiuſce
uitæ periculum, ſed ad cõmune familiæ dedecus pertine
bant : nihil de alteris Oppianici nuptijs queror ; quarũ
illa cũ obſides filios ab eo mortuos accepiſſet,tum deniq;
in familiæ luctum, atq; in priuignorum funus nupſit:
prætereo,ꝙ Aurium Melinum,cuius illa quondã ſocrus,
paulo ante uxor fuiſſet,cũ Oppianici eſſe opera proſcri=
ptum,occiſumq; cognoſceret , eam ſibi domum ſedemq;
cõiugij delegit,in qua quotidie ſuperioris uiri mortis in
dicia, & ſpolia fortunarum uideret . illud primũ que=
ror,de illo ſcelere,quod nunc deniq; patefactum eſt,Fa=
britiani ueneni, quod iam tum recens ſuſpicioſum cæte
ris,huic incredibile,nunc uero apertum iam omnibus ac
manifeſtum uidetur.non eſt profecto de illo ueneno ce=
lata mater:nihil eſt ab Oppianico ſine conſilio mulieris
cogitatum.quod niſi eſſet, certe poſtea,deprehenſa re,nõ
illa ut ab improbo uiro diſceſſiſſet,ſed ut à crudeliſſimo
hoſte fugiſſet,domumq; illam in perpetuũ ſcelere omni
affluentẽ reliquiſſet.nõ modo id nõ fecit , ſed ab illo tẽ=
pore nullum locũ prætermiſit,in quo nõ inſtrueret inſi=
dias aliquas,ac dies omnes ac noctes tota mẽte mater de
pernicie filij cogitaret.quæ primũ,ut iſtum confirmaret
Oppianicum accuſatorem filio ſuo , donis muliebribus,
collocatiõe filiæ,ſpe hæreditatis obſtrinxit.itaq; apud cæ
teros nouis inter propinquos ſuſceptis inimicitijs ſæpe fie

ri diuortia, atq; affinitatũ dissidia uidimus: hæc mulier
satis firmum accusatorem filio suo fore neminem puta=
uit, nisi qui in matrimoniũ sororem eius ante duxisset.
cæteri nouis affinitatibus adducti, ueteres inimicitias sæ
pe deponunt: illa sibi ad confirmãdas inimicitias affini=
tatis coniunctionẽ pignori fore putauit. neque in eo so=
lum diligens fuit, ut accusatorem filio suo compararet:
sed etiã cogitauit, quibus eum rebus armaret: hinc enim
illæ solicitationes seruorum & minis, & promissis: hinc
illæ infinitæ crudelissimæq; de morte Oppianici quæstio
nes; quibus finem aliquando non mulieris modus, sed
amicorum auctoritas fecit: ab eodem scelere illæ trien=
nio post habitæ Larini quæstiones: eiusdem amentiæ fal=
sæ conscriptiones quæstionum: ex eodẽ furore etiam illa
conscelerata exectio linguæ: totius denique huius ab illa
est & inuenta, & adornata comparatio criminis. atque
his rebus cum instructum accusatorem filio suo Romam
ipsa misisset, paulisper conquirendorum & conducendo
rum testium causa Larini est cõmorata: postea autem
cum appropinquare huius iudicium ei nunciatum est,
confestim huc aduolauit, ne aut accusatoribus diligen=
tia, aut pecunia testibus deesset, aut ne forte mater hoc
sibi optatissimum spectaculum huius sordium, atque lu
ctus, & tãti squaloris amitteret. iam uero quod iter Ro
mam eius mulieris fuisse existimatis? quod ego propter
uicinitatem Aquinatium & Venafranorum ex multis
audiui, & cõperi: quos concursus in ijs oppidis? quan=
tos & uirorum, & mulierum gemitus esse factos? mu=
lierem quandam Larino, atq; illam usq; à mari supe=
ro Romam proficisci, cum magno comitatu & pecu=

nia,quo facilius circumuenire iudicio capitis atq; opprimere filium posset. nemo erat illorum, penè dicam quin expiandum illum locum esse arbitraretur, quacũq; illa iter fecisset: nemo, quin terram ipsam uiolari, quæ mater est omniũ, uestigijs cõsceleratæ matris putaret. itaq; nullo in oppido consistendi potestas ei fuit: nemo ex tot hospitibus inuentus est, qui non contagionẽ aspectus fugeret. nocti se potius ac solitudini, quã ulli aut urbi, aut hospiti, cõmittebat. nunc uero quid agat, quid moliatur, quid deniq; quotidie cogitet, quem ignorare nostrũ putat? quos appellarit, quibus pecuniam promiserit, quorum fidem pretio labefactare conata sit, tenemus. quin etiam nocturna sacrificia, quæ putat occultiora esse, sceleratasq; eius preces, & nefaria uota cognouimus, quibus illa etiã deos immortales de suo scelere testatur; neq; intelligit, pietate, & religione, & iustis precibus deorum mentes, non contaminata superstitione, neq; ad scelus perficiendum cæsis hostijs, posse placari: cuius ego furorẽ, atque crudelitatẽ deos immortales à suis aris, atq; templis aspernatos esse confido. Vos iudices, quos huic A. Cluentio quosdam alios deos ad omne uitæ tempus fortuna esse uoluit, huius importunitatem matris à filij capite depellite. multi sæpe in iudicando peccata liberũ parentum misericordiæ concesserunt: uos ne huius honestissime actam uitam matris crudelitati condonetis, rogamus; præsertim cum ex altera parte totum municipium uidere possitis. omnes scitote iudices, (incredibile dictu est, sed à me uerissime dicetur) omnes Larinates, qui ualuerunt, uenisse Romam, ut hunc studio, frequẽtiaq; sua, quantũ possent, in tanto eius periculo subleuarent.

pueris illud hoc tempore & mulieribus oppidum scito=
te esse traditum, idq; in præsentia in cõmuni Italiæ pa=
ce domesticis copijs esse tutum. quos tamen ipsos æque et
eos, quos præsentes uidetis, huius expectatio iudicij dies
noctesq; solicitat. non illi uos de unius municipis fortu=
nis arbitrantur, sed de totius municipij statu, dignitate,
commodisq; omnibus sententias esse laturos: summa est
enim iudices hominis in communem municipij rem dili
gentia, in singulos municipes benignitas, in omnes homi
nes iustitia, & fides: præterea nobilitatem illam inter
suos locumq; à maioribus traditum sic tuetur, ut maio=
rum grauitatem, constantiam, gratiam, liberalitatem
assequatur. itaq; ijs eum uerbis publice laudant, ut non
solum testimonium suum, iudiciumq; significet, uerum
etiam curam animi, ac dolorem. quæ dum laudatio reci
tatur, uos quæso, qui eam detulistis, assurgite. ex lacry=
mis horum iudices existimare potestis, omnes hæc Decu=
riones decreuisse lacrymantes. Age uero uicinorũ quan=
tum studium, quàm incredibilis beneuolentia, quãta cu
ra est? non illi in libellis laudationum decreta miserunt,
sed homines honestissimos, quos nossemus omnes, huc fre
quentes adesse, & hunc præsentes laudare uoluerũt. ad=
sunt Ferentani, homines nobilissimi; Marrucini item: pa
ri dignitate Theano Apulo, atque Luceria equites Ro=
manos, honestissimos homines, laudatores uidetis: Bouia=
no, totoq; ex Samnio cum laudationes honestissimæ mis
sæ sunt, tum homines amplissimi, nobilissimiq; uenerũt.
iam qui in agro Larinati prædia, qui negotia, qui res
pecuniarias habent, honesti homines, & summo splen=
dore præditi, difficile dictu est, quàm sint soliciti, quàm

laborent. non multi mihi ab uno sic diligi uidentur, ut hic ab his uniuersis. Quàm, non abesse ab huius iudicio L. Volusienum, summo splendore hominem, ac uirtute præditum, uellem. præsentem possem P. Heluidium Rufum, equitem R. omnium ornatissimum nominare: qui cum huius causa dies noctesq; uigilaret, & cū me hanc causam doceret, in morbum grauem periculosumq́; incidit: in quo tamen nō minus de capite huius, quàm de sua uita laborat. Cn. Tudici senatoris, uiri optimi & honestissimi, par studium & testimonio & laudatione cognoscetis. eadem spe, sed maiore uerecundia de te P. Volumni, quoniam iudex es in A. Cluentium, dicimus. & ne longum sit: omnium uicinorū summam esse in hunc beneuolentiam confirmamus. horum omnium studium, curam, diligentiam, meumq́; unà laborem, qui totā hāc causam uetere instituto solus peroraui, uestramq́; simul iudices æquitatem, & mansuetudinem una mater oppugnat: at quæ mater? quam cæcam crudelitate, & scelere ferri uidetis: cuius cupiditatem nulla unquam turpitudo retardauit: quæ uitijs animi in deterrimas partes iura hominum conuertit omnia: cuius ea stultitia est, ut eam nemo hominem; ea uis, ut nemo fœminam; ea crudelitas, ut nemo matrem appellare possit. atq; etiā nomina necessitudinum, non solū naturæ nomen & iura mutauit, uxor generi, nouerca filij, filiæ pellex: eò iā deniq; adducta est, ut sibi, præter formā, nihil ad similitudinem hominis reseruarit. Quare iudices, si scelus odistis: prohibete aditum matris à filij sanguine: date parenti hunc incredibilem dolorem ex salute, ex uictoria liberum: patiamini matrem, ne orbata filio læ-

tetur, uictam potius uestra æquitate discedere. sin autem, id quod uestra natura postulat, pudorem, bonitatem, uirtutemq́; diligitis: leuate hunc aliquando supplicem uestrum iudices, tot annos in falsa inuidia, periculisq́; uersatum: qui nunc primum post illam flammam aliorum facto, & cupiditate excitatam, spe uestræ æquitatis erigere animum, & paulum respirare à metu cœpit: cui posita sunt in uobis omnia: quem seruatum esse plurimi cupiunt, seruare soli uos potestis. orat uos Habitus iudices, & flens obsecrat, ne se inuidiæ, quæ in iudicijs ualere non debet; ne matri, cuius uota, & preces à uestris mentibus repudiare debetis; ne Oppianico, homini nefario, condemnato iam & mortuo, condonetis. quòd si qua calamitas hunc in hoc iudicio afflixerit innocentem: næ iste miser iudices, si, id quod difficile factu est, in uita remanebit, sæpe, & multum queretur, deprehensum esse illud quõdam Fabritianum uenenum: quod si tum indicatum non esset, non huic ærumnosissimo uenenũ illud fuisset, sed multorum medicamentum laborum: postremo etiam fortassis mater exequias illius funeris prosecuta, mortem se filij lugere simulasset: nunc uero quid erit profectum, nisi ut huius ex medijs mortis insidijs uita ad luctum reseruata, mors sepulcro patris priuata esse uideatur? satis diu fuit in miserijs iudices: satis multos annos ex inuidia laborauit. nemo huic tam iniquus præter parentem fuit, cuius animũ non iã expletum esse putemus. uos, qui æqui estis omnibus, qui, ut quisque crudelissime oppugnatur, eũ lenissime subleuatis; cõseruate A. Cluentiũ; restiuite incolumem municipio; amicis, uicinis, hospitibus, quorum

ſtudia uidetis, reddite ; uobis in perpetuum liberisq; ue= ſtris obſtringite : ueſtrum eſt hoc indices, ueſtræ dignita= tis, ueſtræ clementiæ : recte hoc repetitur à uobis, ut ui= rum optimum atque innocentiſſimum, plurimisq; mor talibus charum atque iucundiſſimum, his aliquando ca lamitatibus liberetis; ut omnes intelligant, in cõcionibus eſſe inuidiæ locum, in iudicijs ueritati.

DE LEGE AGRARIA CONTRA P. SERVILIVM RVLLVM TRIB. PL. IN SENATV. ORATIO XV.

Desunt multa.

quæ res aperte petebatur, ea nunc occulte cuniculis oppugnatur. dicent. n. Decemuiri id, quod & dicitur à multis, & sæpe dictum est; post eosdem Consules, Regis Alexandrini testamento regnũ illud populi R. esse factum. dabitis igitur Alexandriam clàm petentibus ijs, quibus apertissime pugnantibus restitistis? hæc, per deos immortales, utrum esse uobis consilia siccorum, an uinolentorũ somnia; & utrũ cogitata sapientum, an optata furiosorum uidentur? Videte nunc proximo capite, ut impurus helluo turbet Remp. ut à maioribus nostris possessiones relictas disperdat & dissipet: ut sit non minus in populi R. patrimonio nepos, quàm in suo. proscribit in sua lege uectigalia, quæ Decemuiri uendant, hoc est, proscribit auctionem publicorum bonorum: agros emi uult, qui diuidantur: quærit pecuniam. uidelicet excogitabit aliquid, atque afferet. nam superioribus capitibus dignitas populi R. uiolabatur, nomẽ imperij in commune

odium orbis terræ uocabatur; urbes pacatæ, agri socio-rum, regum status Decẽuiris donabantur: nunc præsens certa pecunia numerata quæritur. expecto, quid Tribu-nus pl. uigilans & acutus excogitet. ueneat, inquit, sil-ua Scantia. utrũ tandem, hanc siluam in relictis posses-sionibus, an in Censorũ pascuis inuenisti? si quid est, quod indagaris, inueneris, ex tenebris erueris; quanquam ini-quum est, tamen consume sanè, quoniam cõmodum est, quoniam quidem tu attulisti. siluam uero tu Scantiam uendas, nobis Consulibus, atq; hoc senatu? tu ullum uecti gal attingas? tu populi R. subsidia belli, tu ornamẽta pa-cis eripias? tum uero hoc me inertiorem Consulem iudi-cabo, quàm illos fortissimos uiros, qui apud maiores no stros fuerunt; quòd quæ uectigalia illis Consulibus po-pulo R. parta sunt, ea me Consule ne retineri quidẽ po-tuisse iudicabuntur. Vendit Italiæ possessiones ex ordine omnes. sanè est in eo diligens: nullam enim prætermit-tit. persequitur in tabulis Censorijs totam Siciliam: nul-lum ædificium, nullos agros relinquit. audistis auctionẽ populi R. proscriptam à Tribuno pl. constitutam in men sem Ianuarium. &, credo, nõ dubitatis, quin idcirco hæc ærarij causa nõ uendiderint ij, qui armis, & uirtute pe pererũt, ut esset quod nos largitionis causa uẽderemus.

Videte nũc, quoad fecerit iter apertius, quàm antea. nam, superiore parte legis quemadmodum Põpeium op pugnarent, à me indicati sunt: nunc iã se ipsi indicabũt. Iubent uenire agros Attalensium atq; Olympenorum: hos populo R. Seruilij fortissimi uiri uictoria adiunxit: deinde agros in Macedonia regios, qui partim T. Flami-nij, partim L. Pauli, qui Persen uicit, uirtute parti sunt:

deinde agrum optimum & fructuosissimũ Corinthium, qui L. Mummij imperio ac felicitate ad uectigalia populi R. adiunctus est: post autem agros in Hispania apud Carthaginem nouam, duorum Scipionum eximia uirtute possessos: tum ipsam ueterem Carthaginem uendunt, quam P. Africanus nudatã tectis ac mœnibus, siue ad notandã Carthaginensium calamitatem, siue ad testificandã nostrã uictoriam, siue ad oblatã aliquã religionem, ad æternã hominũ memoriã cõsecrauit. his insignibus atq; infulis imperij uenditis, quibus ornatã uobis maiores uestri Remp. tradiderũt, iubent eos agros uenire, quos Rex Mithridates in Paphlagonia, Ponto, Cappadociaq; possederit. nũ obscure uidetur propè hasta præconis insectari Cn. Põpeij exercitũ, qui uenire iubeãt eos ipsos agros, in quibus ille etiã nũc bellũ gerat, atque uersetur? hoc uero cuiusmodi est, quòd eius auctionis, quã cõstituũt, locũ sibi nullũ definiunt? nã Decẽuiris, quibus in locis ipsis uideatur, uendẽdi potestas lege permittitur. Censoribus uectigalia locare nisi in conspectu populi R. nõ licet: his uẽdere uel in ultimis terris licebit? at hoc etiã nequissimi homines consumptis patrimonijs faciunt, ut in atrijs auctionarijs potius, quàm in triuijs, aut in compitis auctionẽtur. hic permittit sua lege Decemuiris, ut, in quibus cõmodum sit tenebris, aut in qua uelint solitudine, bona populi R. possint diuendere. iam illa omnibus in prouincijs, regnis, liberis populis quàm acerba, quàm formidolosa, quàm quæstuosa concursatio decemuiralis futura sit, non uidetis? hæreditatum obeũdarum causa, quibus uos legationes dedistis, qui & priuati, & priuatum ad negotium exierunt, non maximis opibus, neque

summa auctoritate præditi,tamen auditis profecto quã
graues eorum aduentus socijs uestris esse soleant.quam-
obrem quid putatis impendere hac lege omnibus genti-
bus terroris & mali , cum mittantur in orbem terrarũ
Decemuiri summo cum imperio, summa cum auaritia,
infinitaq́; omnium rerum cupiditate? quorum cũ aduẽ-
tus graues , cum fasces formidolosi,tum uero iudicium,
ac potestas erit nõ ferenda:licebit enim,quod uidebitur,
publicũ iudicare;quod iudicarint,uendere : etiam illud,
quod homines sancti non facient, ut pecuniã accipiant,
ne uendant;tamen id ijs ipsum per legẽ licebit. hinc uos
quas spoliationes,quas pactiones, quã denique in omni-
bus locis nundinationem iuris, ac fortunarum fore pu-
tatis?etenim quod superiore parte legis præfinitum fuit
Sylla & Pompeio Coss.id rursus liberum,infinitumq́; fe
cerunt.iubet eosdem Decemuiros omnibus agris publicis
pergrande uectigal imponere, ut ijdem possint et libera
re agros,quos commodum sit,&,quos ipsis libeat,publi-
care.quo in iudicio perspici non potest , utrum seueritas
acerbior,an benignitas quæstuosior sit futura.sunt tamẽ
in tota lege exceptiones duæ non tam iniquæ, quàm su
spiciosæ.excipit in uectigali imponendo agrum Recento
ricum Siciliensem,in uẽdendis agris eos agros,de quibus
cautum sit fœdere . hi sunt in Africa,qui ab Hiempsale
possidentur.hic quæro,si Hiempsali satis est cautum fœ
dere,& Recentoricus ager priuatus est; quid attinuerit
excipi?sin & fœdus illud habet aliquam dubitationem,
& ager Recentoricus dicitur nonnunquam esse publi-
cus;quem putet existimaturum duas causas in orbe ter-
rarum repertas , quibus gratis parceret ? nunc quisnam

tam abstrusus usquam nummus uidetur, quem non architecti huiusce legis olfecerint? prouincias, ciuitates liberas, socios, amicos, reges denique exhauriunt, admouent manus uectigalibus populi R. non est satis. audite uos, qui amplissimo populi, senatusq; iudicio exercitus habuistis, & bella gessistis. quod ad queq; peruenit, peruenerit ex præda, ex manubijs, ex auro coronario, quod neq; consumptum in monimento, neq; in ærarium relatum sit, id ad Decemuiros referri iubet. hoc capite multa sperant: in omneis imperatores, hæredesq; eorum quæstionẽ suo iudicio cõparant: sed maximam pecuniam se à Fausto ablaturos arbitrantur. quam causam suscipere iurati iudices noluerunt, hanc isti Decemuiri suscipere: idcirco à iudicibus fortasse prætermissam esse arbitrantur, quòd sit ipsis reseruata. deinde etiam in reliquum tempus diligentissime sancit, ut, quod quisq; imperator habeat pecuniæ, protinus ad Decemuiros deferat. hic tamen excipit Pompeium, simillime, ut mihi uidetur, atque in illa lege, qua peregrini Roma eijciuntur, Glaucippus excipitur: non enim hac exceptione unus afficitur beneficio, sed unus priuatur iniuria. sed cui manubias remittit, huius uectigalia inuadit: iubet enim pecuniam, si qua post nos Consules ex nouis uectigalibus recipiatur, hac uti Decemuiros. quasi uero non intelligamus, hæc eos uectigalia, quæ Cn. Pompeius adiunxerit, uendere cogitare. Videtis iam P. C. omnibus rebus, & modis constructam, & coaceruatam pecuniam decemuiralem. minuetur huius pecuniæ inuidia: consumetur enim in agrorũ emptionibus. optime. quis ergo emet agros istos? ijdẽ Decẽuiri: tu Rulle (missos .n. facio cæteros) emes, quos uoles:

uendes,quos uoles:utrūq; horum facies, quanti uoles:ca
uet enim uir optimus,ne emat ab inuito. quaſi uero nō
intelligamus,ab inuito emere,iniurioſum eſſe;ab nō in=
uito,quæſtuoſum.quātū tibi agri uendet,ut alios omit=
tam,ſocer tuus?&,ſi ego eius æquitatē animi probe no=
ui,uendet non inuitus.facient idē cæteri libenter,ut poſ
ſeſſionis inuidiā pecunia cōmutent;accipiāt, quod cupi=
unt;dent,quod retinere uix poſſunt. Nunc proſpicite
omniū rerum infinitam atq; intolerandam licentiā.pe=
cunia coacta eſt ad agros emendos: ij porro ab inuitis nō
ementur:ſi cōſenſerint poſſeſſores non uendere,quid fu
turum eſt? referetur pecunia? non licet:exigetur?uetat.
uerū eſto:nihil eſt,quod non emi poſſit,ſi tantū des,quā
tum uelit uenditor.ſpoliemus orbem terrarum , uenda=
mus uectigalia,effundamus ærariū , ut locupletatis aut
inuidiæ,aut peſtilētiæ poſſeſſoribus , agri tamē emātur.
quid?tū quæ erit in iſtos agros deductio ? quæ totius rei
ratio,atq; deſcriptio? deducentur,inquit,coloniæ : quò?
quorū hominum?in quæ loca?quis enim nō uidet,in co=
lonijs eſſe hæc omnia conſiderāda?tibi nos Rulle,& iſtis
tuis harum omniū rerum machinatoribus totam Italiā
inermem tradituros exiſtimaſti , quam præſidijs confir=
maretis,colonijs occuparetis , omnibus uinclis deuinctā,
& conſtrictam teneretis?ubi enim cauetur,ne in Ianicu
lo coloniam conſtituatis ? ne urbem hanc urbe alia pre=
mere atque urgere poſſitis?nō faciemus,inquit.primum
neſcio:deinde timeo:poſtremo non committā,ut ueſtro be=
neficio potius , quàm noſtro conſilio ſalui eſſe poſſimus.

Quòd uero totā Italiam ueſtris colonis cōplere uolui
ſtis,id cuiuſmodi eſſet , neminem'ne noſtrū intellecturū

existimastis? scriptum est enim, quæ in municipia, quasq; in colonias Decemuiri uelint, deducant colonos, quos uelint; & ijs agros assignent, quibus in locis uelint: ut, cum totam Italiam militibus suis occuparint, uobis non modo dignitatis retinendæ, sed ne libertatis quidem recuperandæ spes relinquatur. atq; hæc à me suspicionibus, & coniectura coarguuntur. Iam omnis omnium tolletur error: iam aperte ostendent, sibi nomen huius Reip. sedem urbis atque imperij, denique hoc templum Iouis Optimi Maximi, atque hanc arcem omnium gentium displicere. Capuam deduci colonos uolunt. illam urbem huic urbi rursus opponere, illuc opes suas deferre, & imperij nomen transferre cogitant. qui locus, propter ubertatem agrorum, abundãtiamq; rerum omniũ, superbiam, & crudelitatem genuisse dicitur; ibi nostri coloni, delecti ad omne facinus, à Decemuiris collocabuntur. et, credo, qua in urbe homines in ueteri dignitate, fortunaq; nati copiam rerum moderate ferre non potuerunt, in ea isti uestri satellites modeste insolentiam suam continebunt. maiores nostri Capua magistratus, senatum, consilium commune, omnia denique insignia Reip. sustulerunt, neque aliud quidquam nisi inane nomen Capuæ reliquerunt: nõ crudelitate: quid enim illis fuit clemẽtius, qui etiam externis hostibus uictis sua sæpissime reddiderunt? sed consilio, quòd uidebant, si quod Reip. uestigium illis mœnibus cõtineretur, urbem ipsam imperio domicilium præbere posse. uos hæc, nisi euertere Remp. cuperetis, ac uobis nouam dominationem comparare, credo, quàm perniciosa essent, nõ uideretis: quid enim cauendum est in colonijs deducendis? si luxuries,

Annibalem ipsum Capua corrupit: si superbia, nata inibi esse ex Campanorum fastidio uidetur: si præsidiũ, nõ præponitur huic urbi ista colonia, sed opponitur. at quẽadmodum armatur, dij immortales? nam bello Punico quidquid potuit Capua, potuit ipsa per sese: nunc omnes urbes, quæ circum Capuam sunt, à colonis per eosdem Decemuiros occupabuntur: hanc enim ob causam permittit ipsa lex, in omnia, quæ uelint, oppida colonos ut Decẽuiri deducant, quos uelint. atque his colonis agrum Cãpanum & Stellatem campum diuidi iubet. nõ queror diminutionẽ uectigalium, nõ flagitium huius iacturæ atque dãni: prætermitto illa, quæ, nemo est, quin grauissime & uerissime cõqueri possit, nos caput patrimonij publici, pulcherrimam populi R. possessionem, subsidium annonæ, horreum belli, sub signo, claustrisq; Reip. positum uectigal seruare non potuisse; eum denique nos agrum P. Rullo concessisse, qui ager ipse per sese & Syllanæ dominationi, & Gracchorum largitioni restitisset: non dico, solum hoc in Rep. uectigal esse, quod amissis alijs remaneat, intermissis non conquiescat; in pace niteat, in bello non obsolescat; militem sustentet, hostem non pertimescat: prætermitto omnem hanc orationem, & concioni reseruo: de periculo salutis ac libertatis loquor: quid enim existimatis integrum uobis in Rep. fore, ut in uestra libertate, ac dignitate retinendum, cum Rullus, atq; ij, quos multo magis quàm Rullum timetis, cũ omni egentium atq; improborũ manu, cum omnibus copijs, cum omni argento, & auro Capuã, & urbes circa Capuã occuparint? his ego rebus P.C. resistam uehemẽter atq; acriter, neq; patiar homines ea me Cõsule expromere,

mere, quæ cõtra Remp. diu cogitarint. Errastis Rulle ue=
hementer & tu, & nõnulli collegæ tui, qui sperastis uos
contra Consulẽ ueritate, non ostentatione popularem,
posse in euertẽda Rep. populares existimari. lacesso uos,
in concionem uoco, populo R. disceptatore uti uolo : et=
enim, ut ita circũspiciamus omnia, quæ populo grata at
que iucunda sunt, nihil tam populare, q̃ pacem, q̃ concor
diam, quàm otium reperiemus. solicitam mihi ciuitatẽ
suspicione, suspensam metu, perturbatam uestris legi=
bus, & concionibus, & seditionibus tradidistis: spem im
probis ostendistis, timorem bonis iniecistis : fidem de fo=
ro, dignitatẽ de Rep. sustulistis. hoc motu, atque hac per
turbatione animorũ, atque rerum cum populo R. uox,
& auctoritas Cõsulis repente in tantis tenebris illuxe=
rit ; cum ostenderit nihil esse metuẽdum, nullum exer=
citum, nullam manum, nullas colonias, nullam uenditio
nem uectigalium, nullum imperium nouum, nullum re
gnum decemuirale, nullam alterã Romã, neque aliam
sedem imperij nobis Cõsulibus futurã, summamq; tran=
quillitatem pacis atque otij : uerendũ, credo, nobis erit,
ne uestra ista præclara lex agraria magis popularis esse
uideatur. cũ uero scelera consiliorum uestrorum, frau=
demq; legis et insidias, quæ ipsi populo R. à popularibus
Tribunis pl. fiant, ostendero : pertimescã, credo, ne mihi
non liceat contra uos in concione consistere : præsertim
cũ mihi deliberatũ et constitutum sit, ita gerere Consu=
latum, quo uno modo geri grauiter & libere potest, ut
neque prouinciã, neque honorẽ, neque ornamentũ ali=
quod, aut cõmodum, neq; rem ullã, quæ à Tribuno pl.
impediri possit, appetiturus sim. dicit frequentissimo se=

natu Cõſul Calẽdis Ian. ſeſe, ſi ſtatus hic Reip. maneat,
neque aliud negotiũ extiterit, quod honeſte ſubterfuge
re non poſſit, in prouinciam non iturum. ſic me in hoc
magiſtratu geram populi R.: ut poſſim Tribunum pl.
Reip. iratum coercere, mihi iratum contemnere. quam=
obrem per deos immortales colligite uos Tribuni pl. deſe
rite eos, à quibus, niſi proſpicitis, breui tempore deſeremi
ni: conſpirate nobiſcũ: conſentite cum bonis: cõmu=
nem Remp. cõmuni ſtudio, atq; amore defendite. mul=
ta ſunt occulte Reip. uulnera, multa nefariorũ ciuium
pernicioſa conſilia: nullum externum periculum eſt:
nõ Rex, non gens ulla, non natio pertimeſcenda eſt: in=
cluſum malum, inteſtinum, ac domeſticum eſt. huic pro
ſe quiſque noſtrum mederi, atque hoc omnes ſanare uel
le debemus. erratis, ſi ſenatũ probare ea, quæ dicuntur
à me, putatis, populum autem eſſe in alia uoluntate. o=
mnes, qui ſe incolumes uolent, ſequentur auctoritatem
Conſulis ſoluti à cupiditatibus, liberi à delictis, cauti in
periculis, nõ timidi in contentionibus. ꝙ ſi quis ueſtrum
ſpe ducitur, ſe poſſe turbulenta ratione honori uelifica=
ri ſuo: primũ me Conſule id ſperare deſiſtat: deinde ha
beat me ipſum ſibi documento, quem equeſtri ortum lo
co Cõſulem uidet, quæ uitæ uia facillime uiros bonos ad
honorem dignitatemq; perducat. ꝙ ſi uos ueſtrum mihi
ſtudium P.C. ad communem dignitatem defendendam
profitemini: perficiam profecto, id quod maxime Reſp.
deſiderat, ut huius ordinis auctoritas, quæ apud maiores
noſtros fuit, eadem nunc longo interuallo Reip. reſtituta
eſſe uideatur.

DE LEGE AGRARIA CONTRA P. SERVILIVM RVLLVM TRIB. PL. AD POPVLVM ORATIO XVI.

e

ST hoc in more poſitũ Quirites, inſtitutoq; maiorum, ut ij, qui beneficio ueſtro imagines familiæ ſuæ cõſecuti sũt, eam primam habeant concionem, qua gratiam beneficij ueſtri cum ſuorum laude coniungant. qua in oratione nonnulli aliquando digni maiorũ loco reperiuntur: plerique aũt hoc perficiunt, ut tãtum maioribus eorũ debitum eſſe uideatur, unde, etiam quod poſteris ſolueretur, redundaret. mihi quidẽ apud uos de meis maioribus dicendi facultas non datur: non ꝙ non tales fuerint, quales nos illorum ſanguine creatos, diſciplinisq; inſtitutos uidetis: ſed ꝙ laude populari, atq; honoris ueſtri luce caruerũt. de me aũt ipſo, uereor ne arrogãtis ſit, apud uos dicere; ingrati, tacere: nam &, quibus ſtudijs hanc dignitatem conſecutus ſim, memet ipſum cõmemorare perquã graue eſt; & ſilere de tantis ueſtris beneficijs nullo modo poſſum. quare adhibebitur à me certa ratio, moderatioq; dicendi; ut, quid à uobis acceperim, commemorem; quare dignus ueſtro ſummo honore, ſingulariq; iudicio ſim, ipſe modice dicam, ſi neceſſe erit; uos eoſdem exiſtimaturos putem, qui iudicauiſtis. Me perlongo interuallo propè memoriæ, temporumq; noſtrorum primum, hominem nouum, Conſulem feciſtis: & eum locum, quem nobilitas præſidijs firmatum, atque omni ra-

tione obuallatum tenebat, me duce rescidistis, uirtutiq; in posterũ patere uoluistis: neque me tantũmodo Consulem, quod est ipsum per sese amplissimũ, sed ita fecistis, quo modo pauci nobiles in hac ciuitate Consules facti sunt, nouus ante me nemo. nam profecto si recordari uolueritis de nouis hominibus, reperietis, eos, qui sine repulsa Cõsules facti sunt, diuturno labore, atque aliqua occasione esse factos, cũ multis annis post petissent, q̃ Praetores fuissent, aliquanto serius, quàm per aetatem, ac per leges liceret; qui autẽ anno suo petierint, sine repulsa non esse factos: me esse unum ex omnibus nouis hominibus, de quibus meminisse possimus, qui Consulatũ petierim, cum primũ licitum sit; Consul factus sim, cum primum petierim: ut uester honos ad mei tẽporis diem petitus, non ad alienae petitionis occasionem interceptus, nec diuturnis precibus efflagitatus, sed dignitate impetratus esse uideatur. est illud amplissimum, quod paulo ante cõmemoraui, Quirites, ꝙ hoc honore ex nouis hominibus primum me multis posthabitis affecistis, ꝙ prima petitione, quòd anno meo: sed tamen magnificentius, atque ornatius esse illo nihil potest, ꝙ meis comitijs non tabellam indicem tacitae libertatis, sed uocem uiuã prae uobis indicẽ uestrarum erga me uoluntatum, ac studiorũ tulistis: itaque me non extrema tribus suffragiorũ, sed primi illi uestri cõcursus: neque singulae uoces praeconum, sed una uoce uniuersus populus R. Consulem declarauit. hoc ego tam insigne, tam singulare uestrũ beneficium Quirites cum ad animi mei fructum, atque laetitiã duco esse permagnum, tum ad curam, solicitudinemq; multo maius: uersantur enim Quirites in ani=

mo meo multæ, & graues cogitationes, quæ mihi nullam partem neq; diurnæ neq; nocturnæ quietis impartiunt: primũ tuendi Consulatus: quæ cũ omnibus est difficilis, et magna ratio, tum uero mihi præter cæteros, cui errato nulla uenia, recte facto exigua laus, et ab inuitis expressa proponitur, nõ dubitanti fidele cõsiliũ, nõ laboranti certum subsidium nobilitatis ostenditur. ꝙ si solus in discrimen aliquod adducerer, ferrem Quirites animo æquiore: sed mihi uidẽtur certi homines, si qua in re me nõ modo cõsilio, uerũ etiã casu lapsum esse arbitrabũtur, uos uniuersos, qui me antetuleritis nobilitati, uituperaturi. mihi aũt Quirites omnia potius perpetienda esse duco, q̃ non ita gerendum Consulatum, ut in omnibus meis factis, atque consilijs uestrũ de me factum, cõsiliumq; laudetur. accedit etiam ille mihi summus labor, ac difficillima ratio Consulatus gerẽdi, ꝙ non eadem, qua superioribus Cõsulibus, lege, & conditione utendum esse decreui: qui aditum huius loci, conspectumq; uestrum partim magnopere fugerunt, partim nõ uehementer secuti sunt. ego autem nõ solum hoc in loco dicã, ubi est id dictu facillimum; sed in ipso senatu, in quo esse locus huic uoci non uidebatur, popularẽ me futurũ esse Consulem, prima mea illa oratione Calendis Ian. dixi: neque enim ullo modo facere possũ, ut, cum me intelligã non hominum potentium studio, non excellentibus gratijs paucorũ, sed uniuersi populi R. iudicio Cõsulem ita factũ, ut nobilissimis hominibus longe præponerer, nõ et in hoc magistratu, et in omni uita essem popularis. sed mihi ad huiusce uerbi uim, et interpretationẽ uehemẽter opus est uestra sapientia: uer-

ſatur enim magnus error propter inſidioſas nonnullorũ ſimulationes; qui cum populi non ſolum commoda, uerum etiam ſalutem oppugnant, et impediunt, oratione aſſequi uolunt, ut populares eſſe uideantur. ego, qualẽ Calẽdis Ian. acceperim Remp. Quirites, intelligo, plenam ſolicitudinis, plenam timoris, in qua nihil erat mali, nihil aduerſi, quod nõ boni metuerẽt, improbi expectarẽt. omnia turbulenta conſilia contra hunc Reip. ſtatum, & contra ueſtrum otium partim iniri, partim nobis Conſulibus deſignatis inita eſſe dicebãtur. ſublata erat de foro fides, nõ ictu aliquo nouæ calamitatis, ſed ſuſpicione, ac perturbatione iudiciorum, infirmatione rerum iudicatarum: nouæ dominationes, extraordinaria nõ imperia, ſed regna quæri putabãtur. quæ cum ego nõ ſolum ſuſpicarer, ſed planè cernerẽ; neque enim obſcure gerebantur: dixi in ſenatu, in hoc magiſtratu me popularẽ Conſulem futurum: quid enim eſt tam populare, q̃ pax? qua nõ modo ij, quibus natura ſenſum dedit, ſed etiã tecta, atque agri mihi lætari uidentur. quid tã populare, q̃ libertas? quam non ſolum ab hominibus, uerũ etiam à beſtijs expeti, atque omnibus rebus anteponi uidetis. quid tã populare, q̃ otium? quod ita iucundũ eſt, ut et uos, & maiores ueſtri, & fortiſſimus quiſque uir maximos labores ſuſcipiendos putet, ut aliquãdo in otio poſſit eſſe præſertim in imperio, ac dignitate: qui iccirco etiã maioribus noſtris præcipuam laudem, gratiamq; debemus, q eorum labore eſt factũ, ut impune in otio eſſe poſſemus. quare qui poſſum nõ eſſe popularis, cum uideam hæc omnia Quirites, pacem externam, libertatem propriam generis, ac nominis ueſtri, otium do

mesticũ, denique omnia, quæ uobis chara, atque ampla sunt, in fidem, & quodã modo in patrocinium mei Consulatus esse collata? neque enim Quirites illud uobis iucundum, aut populare debet uideri, largitio aliqua promulgata, quæ uerbis ostentari potest, re uera fieri, nisi exhausto ærario, nullo pacto potest. neque uero illa popularia sunt existimãda, iudiciorũ perturbationes, rerũ iudicatarum infirmationes, restitutio damnatorum, qui ciuitatum afflictarum perditis iam rebus extremi exitiorum solent esse exitus: neque, si qui agros populo R. pollicentur, si aliud quiddã obscure moliũtur, aliud spe ac specie simulationis ostentant, populares existimandi sunt. nam uere dicam Quirites, genus ipsum legis agrariæ uituperare non possum: uenit enim mihi in mentẽ, duos clarissimos, ingeniosissimos, amãtissimos plebis Romanæ uiros, Ti. & C. Gracchos plebem in agris publicis constituisse, qui agri à priuatis antea possidebantur. nõ sum autem ego is Consul, qui, ut plerique, nefas esse arbitrer, Gracchos laudare, quorum consilijs, sapientia, legibus multas esse uideo Reip. partes constitutas. itaque, ut initio mihi designato Consuli nunciabatur, legem agrariam Tribunos pl. designatos conscribere, cupiebam, quid cogitarent, cognoscere: etenim arbitrabar, quoniam eodem anno gerendi nobis essent magistratus, esse aliquam oportere inter nos bene administrandæ Reip. societatem. cum familiariter me in eorum sermonem insinuarem, ac darem, celabar, excludebar: & cum ostenderem, si lex utilis plebi Romanæ mihi uideretur, auctorem me, atque adiutorem futurum, tamen aspernabantur hanc liberalitatem meam:

negahant me adduci poſſe, ut ullam largitionem proba rem. finē feci offerendi mei, ne forte mea ſedulitas aut inſidioſa, aut impudēs uideretur. interea non deſiſtebant clàm inter ſe conuenire, priuatos quoſdam adhibere, ad ſuos cœtus occultos noctem adiungere, & ſolitudinem. quibus rebus quanto in metu fuerimus, ex ueſtra ſolici= tudine, in qua illis temporibus fuiſtis, facile aſſequi cõie= ctura poteritis. ineunt tandem magiſtratus Tribuni pl. cõcio tandē expectata P. Rulli, ꝙ & princeps erat agra= riæ legis, & truculentius ſe gerebat, q̃ cæteri: iam deſi= gnatus alio uultu, alio uocis ſono, alio inceſſu eſſe medi tabatur, ueſtitu obſoletiore, corpore inculto, & horrido, capillatior q̃ ante, barbaq́; maiore, ut oculis & aſpectu denunciare omnibus uim tribunitiã, & minitari Reip. uideretur. legem hominis, concionemq́; expectabam. lex initio nulla proponitur: cõcionē in primis aduocari iu= bet. ſumma cũ expectatione cõcurritur. explicat oratio nem ſanè longam, & uerbis ualde bonis. unum erat, quod mihi uitioſum uidebatur, ꝙ tanta ex frequentia inueniri nemo potuit, qui intelligere poſſet, quid dice= ret. hoc ille utrũ inſidiarum cauſa fecerit, an hoc genere eloquẽtiæ delectetur, neſcio. tamen ſi qui acutiores in cõ cione ſteterant, de lege agraria neſcio quid uoluiſſe eũ dicere ſuſpicabantur. aliquando tandem me deſignato lex in publicũ proponitur: concurrunt iuſſu meo plu= res uno tempore librarij: deſcriptam legem ad me affe= runt. omni hoc uobis rõne confirmare poſſum Quiri= tes, hoc animo me ad legendam legem, cognoſcendamq́; ueniſſe, ut, ſi eam uobis accõmodatam, atque utilem eſſe intelligerem, auctor eius, atque adiutor eſſem: non enim

natura, neq; dissidio, neque odio penitus insito bellũ nescio quod habet susceptum Consulatus cum Tribunatu, quia persæpe seditiosis atq; improbis Tribunis pl. boni et fortes Cõsules obstiterunt, & quia uis tribunitia nõnunquã libidini restitit consulari. non potestatum dissimilitudo, sed animorũ disiũctio dissensionẽ facit. itaque hoc animo legem sumpsi in manus, ut eã cuperem esse aptã uestris cõmodis, & eiusmodi, quã Consul re, non oratione popularis et honeste, & libenter posset defendere. atqui ego à primo capite legis usq; ad extremũ reperio Quirites, nihil aliud cogitatum, nihil aliud susceptũ, nihil aliud actũ, nisi uti decem reges ærarij, uectigalium, prouinciarum omnium, totius Reip. regnorũ, liberorum populorum, orbis denique terrarum domini constituerẽtur legis agrariæ simulatione, atque nomine. sic cõfirmo Quirites, hac lege agraria, pulchra, atque populari, dari uobis nihil, condonari certis hominibus omnia; ostẽtari populo R. agros, eripi etiam libertatem; priuatorũ pecunias augeri, publicas exhauriri; denique, quod est indignissimũ, per Tribunum pl. quem maiores præsidem libertatis, custodemq; esse uoluerunt, reges in ciuitate constitui. quæ cũ exposuero: si falsa uobis uidebuntur esse, sequar auctoritatem uestram, mutabo meã sententiã: sin insidias fieri libertati uestræ simulatione largitionis intelligetis, nolitote dubitare plurimo sudore, & sanguine maiorum uestrorum partam, uobisq; traditam libertatem, nullo uestro labore Consule adiutore defendere. Primũ caput est legis agrariæ: quo, ut illi putant, tentamini leuiter, quo animo libertatis uestræ diminutionem ferre possitis. iubet enim, Tribunũ pl. qui eã legẽ tulerit

creare Decẽuiros per tribus septem decem, ut, quem nouem tribus fecerint, is Decemuir sit. hic quæro, quam ob causam initiũ rerum, ac legum suarũ hinc duxerit, ut populus R. suffragio priuaretur? toties legibus agrarijs curatores cõstituti sunt, Triũuiri, Quinqueuiri, Decemuiri: quæro, à populari Tribuno pl. ecquando nisi per XXXV tribus creati sint? etenim cũ omnes potestates, imperia, curationes ab uniuerso populo R. proficisci cõuenit, tum eas profecto maxime, quæ constituuntur ad populi fructum aliquem, & commodum; in quo & uniuersi deligant, quem populo R. maxime consulturũ putent; & unusquisque studio, & suffragio suo uiam sibi ad beneficiũ impetrandũ munire possit. hoc Tribuno pl. potissimũ uenit in mentem, populũ R. uniuersum priuare suffragijs, paucas tribus nõ certa conditione iuris, sed sortis beneficio fortuito ad usurpandã libertatem uocare. Itẽ inquit eodemq; modo capite altero, ut comitijs Pontificis Maximi. ne hoc quidẽ uidit, maiores nostros tam fuisse populares, ut, quod per populum creari fas non erat propter religionem sacrorum, in eo tamen propter amplitudinem sacerdotij uoluerint populo supplicari. atq; hoc idẽ de cæteris sacerdotijs Cn. Domitius Trib. pl. uir clarissimus tulit; q populus per religionem sacerdotia mandare non poterat, ut minor pars populi uocaretur; ab ea parte qui esset factus, is à collegio cooptaretur. uidete, quid intersit inter Cn. Domitiũ Trib. pl. hominem nobilissimũ, & P. Rullũ: qui tentauit, ut opinor, patientiã uestram, cum se nobilem esse diceret. Domitius, quod, per cerimonias, populi fieri nõ poterat; ratione assecutus est, ut id, quoad posset, quoad fas esset,

quodad liceret, populi ad partes daret : hic, quod populi propriũ semper fuit, quod nemo imminuit, nemo immutauit, quin ij, qui populo agros essent assignaturi, ante acciperet à populo beneficium, q̃ darent, id totum eripere uobis, atque è manibus extorquere conatus est. ille, quod dari populo nullo modo poterat, tamen quodam modo dedit : hic, quod adimi nullo pacto poterat potestate, quadam rõne eripere conatur. quæret quispiam, in tanta iniuria, tantáq; impudentia quid spectarit. non defuit consilium : fides erga plebem Romanam, æquitas in uos, libertatemq; uestram uehementer defuit. iubet. enim comitia Decemuiris habere creandis eum, qui legem tulerit. hoc dicam planius. iubet Rullus, homo non cupidus, neque appetens, habere comitia Rullum. non dum reprehendo. uideo fecisse alios. illud, quod nemo fecit, de minore parte populi, quò pertineat, uidete. habebit comitia : uolet eos denunciare, quibus regia potestas hac lege quæritur. uniuerso populo neque ipse cõmittit, neque illi horum consiliorum auctores committi recte putant posse. sortietur tribus idem Rullus, homo felix : educet, quas uolet, tribus : quos nouẽ tribus Decemuiros fecerint ab eodem Rullo eductæ, hos omniũ rerum, ut iam ostendam, dominos habebimus. atque ij, ut grati, ac memores beneficij esse uideantur, aliquid se nouem tribuum notis hominibus debere confitebuntur : reliquis uero sex & XX tribubus, nihil erit, quod non putent posse suo iure denegare. quos tandem igitur Decẽuiros creari uult? se primũ : qui licet? leges enim sunt ueteres, neq; eæ cõsulares, si quid interesse hoc arbitramini, sed tribunitiæ, uobis, maioribusq; uestris

uehemẽter gratæ, atq; iucũdæ. Licinia est lex, atque al=
tera Ebutia: quæ nõ modo eũ, qui tulerit de aliqua cura
tione, ac potestate, sed etiam collegas eius, cognatos, affi=
nes excipit, ne eis ea potestas curatio'ue mãdetur. etenim
si populo consulis: remoue te à suspicione alicuius tui cõ
modi: fac fidem, te nihil nisi populi utilitatẽ, & fructũ
quærere: sine ad alios potestatẽ, ad te gratiam beneficij
tui peruenire. nã hoc quidem uix est liberi populi, uix
uestrorum animorum, ac magnificentiæ. quis legem tu=
lit? Rullus. quis maiorẽ partem populi, suffragijs priua=
uit? Rullus. quis comitijs præfuit? Rullus. quis tribus, quas
uoluit, uocauit, nullo custode sortitus? quis Decẽuiros,
quos uoluit, renũciauit? idẽ Rullus. quem principem re=
nũciauit? Rullũ. uix mehercule seruis hoc eum suis, non
uobis omnium gentium dominis, probaturũ arbitrarer.
optimæ leges igitur hac lege sine ulla exceptione tollen
tur. idẽ legis sibi sua lege curationẽ petet: idem, maio=
re parte populi suffragijs spoliata, comitia habebit: quos
uolet, atq; in ijs se ipsum renũciabit: et uidelicet collegas
suos adscriptores legis agrariæ non repudiabit, à quibus
ei locus primus inuidiæ in præscriptione legis concessus
est: cæteri fructus omnium rerum, qui in spe legis hu=
ius positi sunt, cõmuni cautione, atq; æqua sibi parte re=
tinẽtur. at uidete hominis diligẽtiã, si aut Rullũ cogi=
tasse, aut si Rullo potuisse in mentẽ uenire arbitrami=
ni. uiderũt ij, qui hæc machinabãtur; si uobis ex omni
populo deligẽdi potestas esset data, quæcũque res esset, in
qua fides, integritas, uirtus, auctoritas quæreretur, uos
eã sine dubitatione ad Cn. Pompeium principem delatu
ros. etenim quẽ unũ ex cũctis delegissetis, ut eũ omnibus

*omniũ gentium bellis terra, & mari præponeretis, certe
in Decēuiris faciendis, siue fides haberetur, siue honos,
& cōmitti huic optime, & ornari hunc iustissime posse
intelligebant. itaque excipitur hac lege nō adolescentia,
non legitimũ aliquod impedimentũ, nō potestas, nō ma=
gistratus ullus alijs negotijs, ac legibus impeditus, reus de
nique, quo minus Decēuir fieri possit. præsentē eum pro=
fiteri iubet. quod nulla alia in lege unquã fuit, ne in
ijs quidē magistratibus, quorũ certus ordo est. timebat. n.
Pōpeius, ne, si adesset, ferri nō posset; aut ne, si accepta
lex esset, illũ sibi collegã ascriberetis custodē ac uindicē
cupiditatũ. hic, quoniã uideo uos hominis dignitate, &
cōtumelia legis esse cōmotos; renouabo illud, quod ini=
tio dixi, regnũ cōparari, libertatē uestrã hac lege fundi=
tus tolli. an uos aliter existimabatis, cũ ad omnia uestra
pauci homines cupiditatis oculos adiecissent, non eos in
primis id acturos, ut ex omni custodia uestræ libertatis,
ex omni potestate, curatione, patrocinio uestrorũ cōmo=
dorũ Cn. Pōpeius depelleretur? uiderũt, & uident, si per
imprudentiã uestram, negligentiam meam, legem inco=
gnitam acceperitis, fore uti postea cognitis insidijs, cum
Decemuiros crearetis, tum uitijs omnibus, & sceleribus
legis Cn. Pōpeij præsidium opponendũ putetis. & hoc
paruum argumentum uobis erit, à certis hominibus do=
minationem, potestatemq; omnium rerum quæri, cũ ui
deatis eum, quem custodē uestræ libertatis fore uideãt,
expertem fieri dignitatis. Cognoscite nunc, quæ po=
testas Decemuiris, & quanta detur. primũ lege curia=
ta Decemuiros ornat. iã hoc inauditum, et planè nouo
more, uti curiata lege magistratus detur, cui nullus co=*

mitijs ante ſit datus. eã legem ab eo Prætore, qui ſit primus factus, ferri iubet: at quo modo? ut ij Decẽuiratum habeãt, quos plebs deſignauerit. oblitus eſt, nullos à plebe deſignari. & is orbem terrarũ conſtringit nouis legibus, qui, quid in ſecundo capite ſcriptum eſt, non meminit in tertio. atq; hic perſpicuũ eſt, quid iuris à maioribus acceperitis, quid ab hoc Tribuno pl. uobis relinquatur. maiores de omnibus magiſtratibus bis uos ſententiã ferre uoluerunt. nã centuriata lex Cenſoribus ferebatur, cum curiata cæteris patricijs magiſtratibus: tum iterum de eiſdem iudicabatur, ut eſſet reprehendendi poteſtas, ſi populum beneficij ſui pœniteret. nũc quia prima illa comitia tenetis cẽturiata, & tributa: curiata tãtum auſpiciorum cauſa remãſerunt. hic aũt Tribunus pl. q̃a uidebat poteſtatem neminem iniuſſu populi, aut plebis poſſe habere; curiatis ea comitijs, quæ uos non ſinitis, cõfirmauit; tributa, quæ ueſtra erant, ſuſtulit. ita cum maiores binis comitijs uoluerint uos de ſingulis magiſtratibus iudicare, hic homo popularis ne unã quidem populo comitiorũ poteſtatẽ reliquit. ſed uidete hominis religionẽ, & diligentiã. uidit, & perſpexit, ſine curiata lege Decemuiros habere poteſtatẽ non poſſe, quoniã per nouem tribus eſſent conſtituti. iubet ferre de his legẽ curiatã: Prætori imperat: q̃ id ipſum abſurde, nihil ad me attinet: iubet enim, qui primus ſit Prætor factus, eũ legẽ curiatã ferre: ſin is ferre nõ poſſet, qui poſtremus ſit: ut aut luſiſſe in tãtis rebus, aut profecto neſcio quid ſpectaſſe uideatur. uerũ hoc, quod eſt aut ita pueſum, ut ridiculũ; aut ita malitioſum, ut obſcurũ ſit; relinquamus: ad religionem hominis reuertamur. uidet, ſine le-

ge curiata nihil agi per Decēuiros posse. quid postea, si ea lata nō erit? attēdite ingeniū. tū ij Decemuiri, inquit, eodē iure sint, quo qui optima lege. si hoc fieri potest, ut in hac ciuitate, quæ longe iure libertatis cæteris ciuitatibus antecellit, quisquā nullis comitijs imperiū, aut potestatē assequi possit: quid attinet tertio capite, legē curiatam ferre, iubere, quoniā quarto permittas, ut sine lege curiata idē iuris habeant, quod haberent, si optima lege à populo essent creati? Reges cōstituuntur, nō Decēuiri, Quirites: hiq; ab ijs initijs, fundamētisq; nascuntur, ut, non modo cū gerere cœperint, sed etiam cū constituentur, omne uestrū ius, potestas, libertasq; tollatur. at uidete, q̄ diligēter retineat ius tribunitiæ potestatis. Consulibus legē curiatā ferentibus à Tribunis pl. sæpe est intercessum. neque tamē nos id querimur, esse hāc Tribunorū pl. potestatē: tantūmodo si quis ea potestate temere est usus, existimamus. hic Tribunus pl. lege curiata, quā Prætor ferat, adimit intercedēdi potestatē. atque hoc cū in eo reprehendendū est, ꝙ per Tribunum pl. tribunitia potestas minuitur: tū in eo deridendum, ꝙ Consuli, si legem curiatā non habet, attingere rem militarē non licet; hic, qui uetat intercedere, potestatē, etiā si intercessum sit, tamen eadē constituit, quā si lata esset lex: ut nō intelligā, quare aut hic uetet intercedere, aut quenq̄ intercessurū putet, cū intercessio stultitiam intercessoris significatura sit, non rē impeditura. Sint igitur Decēuiri neque ueris comitijs, hoc est populi suffragijs, neq; illis ad speciē, atq; ad usurpationē uetustatis per XXX lictores auspiciorū causa adumbratis, cōstituti. Videte nūc, eos, qui à uobis nihil potestatis acceperint, quāto

maioribus ornamentis afficiat, q̃ omnes nos affecti sumus, quibus uos amplissimas potestates dedistis. iubet auspicij coloniarum deducendarum causa Decemuiros habere pullarios. eodẽ iure, inquit, quo habuerũt Tresuiri lege Sempronia. audes etiã Rulle mentionem facere legis Semproniæ? nec te ea lex ipsa cõmonet, Tresuiros illos XXXV tribuũ suffragio esse creatos? & cum tu à Ti. Gracchi æquitate, ac pudore lõgissime remotus sis: id, quod dissimillima rõne factum sit, eodem iure putas esse oportere? dat præterea potestatẽ, uerbo prætoriam, re uera regiã: definit in quinquenniũ: facit sempiternã: tantis enim confirmat opibus, & copijs, ut inuitis eripi nullo modo possit. deinde ornat apparitoribus, scribis, librarijs, præconibus, architectis, præterea mulis, tabernaculis, centurijs, suppellectili: sumptũ haurit ex ærario: suppeditat à socijs: ianitores ex equestri loco ducentos in annos singulos, stipatores corporis constituit, eosdẽ ministros, & satellites potestatis. formã adhuc habetis Quirites, et speciem ipsam tyrannorũ; insignia ueteris potestatis, nondũ ipsam potestatem. dixerit. n. fortasse quispiã quid me ista lædũt, scriba, lictor, præco, pullarius? omnia sunt hæc huiusmodi Quirites, ut, ea qui habeat sine uestris suffragijs, aut rex non ferẽdus, aut priuatus furiosus esse uideatur. perspicite, quãta potestas permittatur: nõ priuatorum insaniam, sed intolerantiã regis esse dicetis. primũ permittitur infinita potestas innumerabilis pecuniæ conficiendæ de uestris uectigalibus non fruendis, sed alienãdis. deinde orbis terrarũ, gentiumq; omniũ datur cognitio sine consilio, pœna sine prouocatione, animaduersio sine auxilio. iudicare per quinquennium

nium uel de Consulibus, uel de ipsis Tribunis pl. poterunt. de illis interea nemo iudicabit. magistratus his gerere licebit, causam dicere non licebit: emere agros à quibus uolent, uel quos uolent, quàm uolent magno poterunt: colonias deducere nouas, renouare ueteres, totam Italiam suis colonijs ut complere liceat, permittitur: omnes prouincias obeundi, liberos populos agris multandi, regnorũ uel dandorum summa potestas datur: cum uelint, Romæ esse, cum cõmodum sit: quacunque uelint, summo cum imperio, iudicioq; omnium rerum uagari ut liceat, conceditur: interea dissoluant iudicia publica: de consilijs abducant, quos uelint: singuli de maximis rebus iudicent: Quæstori permittant: finitorem mittant: ratum sit, quod finitor uni illi, à quo missus erit, renunciauerit. uerbũ mihi deest Quirites, cum ego hanc potestatem regiam appello: sed profecto maior est quædam: nullum enim regnum fuit unquam, quod non si minus iure aliquo, at regionibus tamen certis contineretur. hoc uero infinitum est, quo & regna omnia, & uestrum imperium, quod latissime patet, & ea, quæ partim libera à uobis, partim etiam ignorata uobis sunt, permissu legis continentur. datur igitur eis, primum ut liceat eis uendere omnia, de quibus uendendis S.C. facta sunt M. Tullio, Cn. Cornelio Coss. cur hoc tam est obscurum, atque cæcum? quid? ista omnia, de quibus senatus censuit, nominatim in lege perscribi non'ne potuerunt? duæ sunt huius obscuritatis causæ Quirites: una pudoris, siquis pudor esse potest in tam insigni impudentia: altera sceleris: nam neq; ea, quæ senatus nominatim uẽdenda censuit, audet appellare: sunt enim loca publica

urbis, sunt sacella, quæ post restitutam tribunitiam potestatem nemo attigit, quæ maiores in urbe partim periculi perfugia esse uoluerunt. hæc lege tribunitia Decemuiri uendent. accedet eò mons Gaurus: accedent salicta ad Minturnas: adiungetur etiam illa uia uendibilis Herculeana multarum deliciarum, & magnæ pecuniæ, per multa alia, quæ senatus propter angustias ærarij uendẽda censuit, Consules propter inuidiam non uendiderũt. uerum hæc fortasse propter pudorem in lege reticentur. sed illud magis est credendum, & pertimescendum, quòd audaciæ decemuirali corrumpendarum tabularum publicarum, fingendorumq; S.C. quæ facta nunquam sunt, cum ex eo numero, qui per eos annos Cõsules fuerunt, multi mortui sint, magna potestas permittitur. nisi forte nihil est æquum uos de eorum audacia suspicari, quorum cupiditati nimium angustus orbis terrarum esse uideatur. Habetis unum uenditionis genus; quod magnum uideri uobis intelligo: sed attendite animos ad ea, quæ cõsequuntur: hunc quasi gradum quendam atque aditum ad cætera iactum intelligetis. QVI AGRI, QVAE LOCA, AEDIFICIA. quid est præterea? multa in mancipijs, in pecore, auro, argento, ebore, ueste, suppellectili, cæteris rebus. quid dicam? inuidiosum putasset hoc fore, si omnia nominasset? non metuit inuidiam. quid ergo? longum putauit, & timuit, ne quid præteriret: adscripsit: ALIVD'VE QVID. qua breuitate rẽ nullam esse exceptã uidetis. quidquid ergo sit extra Italiam, quod publicum populi R. factum sit L. Sylla, Q. Pompeio Coss. aut postea, id Decemuiros iubet uendere. hoc capite Quirites omneis gentes, natio-

nes,prouincias,regna Decemuirũ ditioni,iudicio,potesta tiq; permissa,& condonata esse dico.primum hoc quæro,qui tandem locus usquam sit, quem non possint Decemuiri dicere publicum populi R. esse factum? nam cum idem possit iudicare,qui dixerit:quid est,quod non liceat ei dicere,cui liceat eidem iudicare? cõmodum erit Pergamum,Smyrnam,Tralleis,Ephesum,Miletum, Cyzicum,totã denique Asiam,quæ post L.Syllam,Q. Pompeium Coss.recuperata sit, populi R. factam esse dicere. utrum,oratio ad eius rei disceptationem deerit, an,cum idem & disseret,& iudicabit,impelli non poterit,ut falsum iudicet? an, si condemnare Asiam uolet, terrorem damnationis,& minas non,quãti uolet,æstimabit?quid (quod disputari cõtra nullo pacto potest, quoniam statutum à uobis est,& iudicatum: quam hæreditatem iam creuimus)regnum Bithyniæ?quod certe publicum est populi R.factum. num quid causæ est, quin omnes agros, urbes,statiua,portus, totã denique Bithyniam Decemuiri uendituri sint?quid Mitylenæ?quæ certe uestræ Quirites belli lege, ac uictoriæ iure factæ sunt: urbs & natura,& situ, & descriptione ædificiorum,& pulchritudine in primis nobilis: agri iucundi,& fertiles: nempe eodem capite inclusi continentur.quid Alexandria, cunctáq; Aegyptus? ut occulte latet? ut recondita est?ut furtim tota Decemuiris traditur? quis enim uestrum hoc ignorat?dici,illud regnum testamento Regis Alexandrini populi R.esse factum.hic ego Consul populi R.nõ modo nihil iudico,sed ne quid sentiam quidem profero magna.n.mihi res non modo ad statuendum, sed etiam ad dicendum uidetur esse.uideo, qui testamentum factum

esse confirmet: auctoritatem senatus extare hæreditatis aditæ sentio, tum quando Alexandro mortuo Legatos Tyrum misimus, qui ab illo pecuniam depositam nostris recuperarent. hæc L. Philippum sæpe in senatu confirmasse memoria teneo. eũ, qui regnũ illud teneat hoc tẽpore, neq; genere, neque animo regio esse, inter omnes ferè uideo conuenire. dicitur contra: nullum esse testamentum: non oportere populum R. omnium regnorum appetentem uideri: demigraturos in illa loca nostros homines propter agrorum bonitatem, & omnium rerum copiam, hac tanta de re P. Rullus cum cæteris Decemuiris collegis suis iudicabit? & uerum iudicabit? nam utrunq; ita magnum est, ut nullo modo neque concedẽdum, neq; ferendum sit. uolet esse popularis, populo R. adiudicabit. ergo idem ex sua lege uendet Alexãdriam, uẽdet Aegyptum, urbis copiosissimæ, pulcherrimorumq; agrorum iudex, arbiter, dominus, Rex denique opulẽtissimi regni reperietur. non sumet sibi tantum, nõ appetet: iudicabit Alexandriam Regis esse, à populo R. abiudicabit. primum populi R. hæreditatem Decemuiri iudicent, cum uos uolueritis de priuatis hæreditatibus Centumuiros iudicare? deinde quis aget causam populi R? ubi res ista agetur? qui sunt isti Decemuiri, quos perspiciamus regnũ Alexandriæ Ptolemæo gratis adiudicaturos? quòd si Alexandria petebatur, cur non eosdem cursus hoc tempore, quos L. Cotta, L. Torquato Coss. cucurrerunt? cur non aperte, ut antea? cur non item ut cum decreto & palàm regionem illam petierunt? an quietis ijs, qui per cursum rectum regnum tenere non potuerunt, nunc tetris tenebris, & caligine se Alexandriam peruẽ-

turos arbitrati sunt? atque illud circunspicite uestris mẽ
* tibus, unaq;. Legatos nostros, homines auctoritate tenui, qui rerum priuatarũ causa legationes liberas obeunt, tamen exteræ nationes ferre uix possunt: graue est enim nomen imperij, atque id etiam in leui persona pertimescitur, propterea quòd uestro, non suo, nomine, cum hinc egressi sunt, abutuntur. quid censetis, cum isti Decẽuiri cum imperio, cum fascibus, cum illa delecta finitorum iuuentute per orbem terrarum uagabuntur? quo tandem animo? quo metu? quo periculo miseras nationes futuras? est in imperio terror: patientur. est in aduentu sumptus: ferent. imperabitur aliquid muneris: non recusabunt. illud uero quantum est Quirites, cum is Decemuir, qui aliquam in urbem aut expectatus, ut hospes; aut repente, ut dominus, uenerit; illum ipsum locum, quò uenerit, illam ipsám sedem hospitalem, in quã erit deductus, publicam populi R. esse dicet? quanta calamitas populi, si dixerit? quantus ipsi quæstus, si negarit? atque ijdem, qui hæc appetunt, queri nonnunquam solent, omnes terras Cn. Pompeio, atque omnia maria esse permissa. simile uero est, multa committi, an condonari omnia: uel labori & negotio præponi, an prædæ & quæstui: mitti ad socios liberandos, an ad opprimendos. denique si quis est honos singularis, nihil'ne interest, utrum populus R. eum, cui uelit, deferat, an is impudenter populo R. per legis fraudem surripiatur? Intellexistis, quot res, & quantas Decemuiri legis permissu uendituri sint. non est satis. cum sese sociorum, cum exterarum nationum, cum Regum sanguine implerint, incidant neruos populi R. adhibeant manus uectigali-

bus uestris, irrumpant in ærarium: sequitur.n. caput, quo capite non permittit quidem, si forte desit pecunia, quæ tanta ex superioribus recipi potest, ut deesse nō debeat; sed planè, quasi ea res nobis saluti futura sit, ita cogit, atq; imperat, ut Decemuiri uestra uectigalia uēdāt nominatim. quam tu mihi ex ordine recita de legis scripto populi R. auctionē. quā mehercule ego præconi huic ipsi luctuosam & acerbam prædicationē futuram puto. ut in suis rebus, ita in Rep. luxuriosus nepos, qui prius siluas uēdat, quàm uineas. Italiā percensuisti: perge in Siciliam. nihil est in hac prouincia, quod aut in oppidis, aut in agris maiores nostri proprium nobis reliquerint, quin id uenire iubeat. quod partum recēti uictoria maiores uobis in sociorum urbibus, ac finibus, & uinculum pacis, & monimentū belli reliquerunt, id uos ab illis acceptum hoc auctore uendetis? Hic mihi parumper mentes uestras Quirites cōmouere uideor, dum patefacio uobis, quas isti penitus abstrusas insidias se posuisse arbitrātur contra Cn. Pompeij dignitatem. & mihi quæso ignoscite, si appello talem uirū sæpius. uos mihi Prætori biennio ante Quirites hoc eodem in loco personā hanc imposuistis, ut, quibuscūq; rebus possem, illius absentis dignitatem uobiscū unà tuerer. feci adhuc quæ potui, neque familiaritate illius adductus, nec spe honoris, atque amplissimæ dignitatis; quam ego etsi libente illo, tamen absente illo per uos consecutus sum. quamobrem, cum intelligam hanc totam ferè legem ad illius opes euertendas tanquā machinā cōparari; & resistā consilijs hominum; & perficiam profecto, quod ego uideo comparari, ut id uos uniuersi non solum uidere, uerum etiam te-

nere possitis. Iubet uenire quæ Attalensium, quæ Phaseli tum, quæ Olympenorum fuerint, agrumq; Agerensem, & Orindicum, & Gedusanum. hæc P. Seruilij imperio, & uictoria clarissimi uiri uestra facta sunt. adiungit agros Bithyniæ regios, quibus nunc publicani fruuntur: deinde Attalicos agros in Cherroneso: in Macedonia, qui Regis Philippi, siue Persæ fuerũt: qui item à Censoribus locati sunt, & certissimum uectigal. adscribit idem au=ctioni Corinthios agros opimos & fertiles, & Cyrenen=ses qui Appionis fuerunt: & agros in Hispania propter Carthaginem nouam, & in Africa ipsam ueterem Car=thaginem uendit: quam uidelicet P. Africanus non pro=pter religionem sediũ illarũ, ac uetustatis de consilij sen=tentia cõsecrauit, sed ut ipse locus eorũ, qui cum hac ur=be de imperio certarunt, uestigia calamitatis ostenderet. sed nõ fuit tã diligens, quàm est Rullus: aut fortasse em=ptorem ei loco reperire non potuit. uerũ inter hos agros regios, captos ueteribus bellis uirtute summorũ imperato rũ, adiungit regios agros Mithridatis, qui in Paphlago=nia, qui in Ponto, qui in Cappadocia fuerunt, ut eos De cemuiri uendát. itá ne uero? nõ legibus datis, non audi=tis uerbis imperatorijs, non dum deniq; bello cõfecto, cũ Rex Mithridates amisso exercitu, regno expulsus, tamen in ultimis terris aliquid etiã nũc moliatur, atq; ab inui cta Cn. Pompeij manu Mæotide, & illis paludibus, et iti nerũ angustijs, atq; altitudine montiũ defendatur; cum imperator in bello uersetur; in locis autem illis etiã nũc belli nomen reliquũ sit: eos agros, quorum adhuc penes Cn. Pompeium omne iudicium, & potestas more maio=rum debet esse, Decemuiri uendent? &, credo, P. Rul=

lus (is enim sic se gerit, ut sibi iam Decemuir designatus esse uideatur) ad eam auctionem potissimum proficiscetur. is uidelicet, antequam ueniat in Pontum, literas ad Cn. Pompeium mittet. quarum ego iam exemplum ab istis compositum esse arbitror. P. SERVILIVS RVLLVS TRIBVNVS PL. DECEMVIR S. D. POMPEIO CN. F. non credo adscripturum esse, Magno: non enim uidetur id, quod imminuere lege conatur, concessurus uerbo. TE VOLO CVRARE, VT MIHI SIN OPE PRAESTO SIS, AVXILIVMQVE ADDVCAS, DVM EOS AGROS, QVOS TVO LABORE CEPISTI, EGO MEA LEGE VENDAM. an Pompeium non adhibebit? in eius prouincia uendet manubias imperatoris? ponite ante oculos uobis Rullum in Ponto inter uestra, atque hostium castra hasta posita cum suis formosis finitoribus auctionantem. neque in hoc solum inest contumelia, quæ uehementer & insignis est, & noua, ut ulla res parta bello, nondum legibus datis, etiam tum imperatore bellum administrante, non modo uenierit, uerum etiam locata sit: plus spectant homines certe, quàm contumeliam: sperant, si concessum sit inimicis Cn. Pompeij cum imperio, cum iudicio omnium rerum, cum infinita potestate, cum innumerabili pecunia non solum alijs in locis uagari, uerum etiam ad ipsius exercitum peruenire, aliquid illi insidiarum fieri, aliquid de eius exercitu, copijs, gloria detrahi posse: putant, si quam spem in Cn. Pompeio exercitus habeat aut agrorum, aut aliorum commodorum, hanc non habiturum, cum uiderit earum re-

rum omnium potestatem ad Decẽuiros esse translatam. patior non moleste, tam stultos esse, qui hæc sperent; tam impudentes, qui conentur: illud quæror, tã me ab ijs esse cõtemptum, ut hæc portenta me Consule potissimum co gitarent. atq; in omnibus his agris, ædificijsq́; uendendis permittitur Decemuiris, ut uendant quibuscũq; in locis uideatur. ò perturbatam rationem. ò libidinem refrenan dam. ò consilia dissoluta, atq; perdita. uectigalia locare nusquam licet, nisi in hac urbe, hoc ex loco, hac uestrum frequentia: uenire uestras res proprias, & in perpetuum à uobis alienari, in Paphlagoniæ tenebris, atque in Cap= padociæ solitudine licebit? L. Sylla cũ bona indemnatorũ ciuium funesta illa auctione sua uenderet, & se prædã suam diceret uendere, tamen ex hoc loco uendidit, nec quorum oculos offendebat, eorum ipsorum conspectum fugere ausus est: Decemuiri uestra uectigalia non modo ne uobis quidẽ arbitris, sed ne præcone quidem publico teste uendent? Sequitur omnes agros extra Italiam infinito ex tempore, non, ut antea, ab Sylla & Pompeio Coss. cognitio Decemuirũ, priuatus sit an publicus: sicq́; agro pergrande uectigal imponitur. hoc quantum iudi= cium, quàm intolerandum, quàm regium sit, quem præ terit? posse quibuscũq; locis uelint, nulla disceptatione, nullo cõsilio priuata publicare, publica liberare. Excipi= tur hoc capite ager in Sicilia Recentoricus: quem ego ex cipi, & propter hominum necessitudinem, & propter æquitatem Quirites, sæpe uehementer gaudeo: sed quæ hæc impudentia? qui agrũ Recentoricum possident, ue= tustate possessionis se, non iure; misericordia senatus, nõ agri conditione defendunt: nam illum agrum publicum

esse fatentur; sed moueri possessionibus, amicissimis sedibus, ac dijs penatibus negant oportere. at si est priuatus ager Recentoricus, quid eũ excipis? sin autem publicus, quæ est ista æquitas, cæteros, etiam si priuati sint, permittere ut publici iudicentur, hũc excipere nominatim, qui publicus esse fateatur? ergo eorum ager excipitur, qui apud Rullũ alia ratione ualuerũt: cæteri agris omnes, qui ubique sunt, sine ullo delectu, sine populi R. notione, sine iudicio senatus Decemuiris addicentur. Atq; etiam est alia superiore capite, quo omnia ueneunt, quæstuosa exceptio: quæ teget eos agros, de quibus fœdere cautum est. audiuit hanc rem non à me, sed ab alijs agitari sæpe in senatu, nonnunquam ex hoc loco, possidere agros in ora maritima Regem Hiempsalem, quos P. Africanus populo R. adiudicarit; & tamen postea per C. Cottam Cos. cautum esse fœdere. hoc quia uos fœdus non iusseritis, ueretur Hiempsal ut satis firmum sit & ratum. Quid, cuiusmodi est illud? tollitur uestrum iudicium, fœdus totum excipitur, comprobatur. quòd minuit auctionem decemuiralem, laudo: quòd Regi amico cauet, non reprehendo: quòd non gratis fit, indico: uolitat enim ante oculos istorũ Iubæ Regis filius adolescens non minus bene nummatus, quàm bene capillatus. Vix iam uidetur locus esse, qui tantos aceruos pecuniæ capiat. auget, addit, accumulat: aurum, argentum ex præda, ex manubijs, ex coronario, ad quoscunque peruenit, neque relatum est in publicum, neque in monumento consumptum, id profiteri apud Decemuiros, & ad eos referre iubet. hoc capite etiam quæstionem de clarissimis uiris, qui populi R. bella gesserunt,

iudiciumq; de pecunijs repetundis ad Decemuiros trãslatum uidetis. horum erit nullum iudicium, quantæ cuiusque manubiæ fuerint, quid relatum, quid residuũ sit. in posterum uero lex hæc imperatoribus uestris constituitur, ut, quicũq; de prouincia decesserit, apud eosdem Decemuiros, quãtum habeat prædæ, manubiarum, auri coronarij, profiteatur. hic tamen uir optimus eum, quem amat, excipit, Cn. Pompeium. unde iste amor tam improuisus, ac tam repentinus? qui honore Decemuiratus excluditur propè nominatim; cuius iudicium, legumq; datio, captorum agrorum ipsius uirtute cognitio tollitur; cuius non in prouinciã, sed in ipsa castra Decemuiri cũ imperio, infinita pecunia, maxima potestate, & iudicio rerum omnium mittuntur; cui ius imperatoriũ, quod semper omnibus imperatoribus est conseruatum, soli eripitur: is excipitur unus, ne manubias referre debeat. utrum tandem, hoc capite honos haberi homini, an inuidia quæri uidetur? remittit hoc Rullo Cn. Pompeius: beneficio isto legis; benignitate decemuirali nihil utitur. nam si est æquum, prædas, ac manubias suas imperatores non in monimenta deorum immortalium, neque in urbis ornamenta conferre, sed ad Decemuiros, tanquam ad dominos, reportare: nihil sibi appetit præcipue Põpeius, nihil; uult se in communi, atque in eodem, quo cæteri, iure uersari. sin est iniquum Quirites, si turpe, si intolerandum, hos Decemuiros portitores omnibus omnium pecunijs constitui, qui non modo Reges, atque exterarũ nationum homines, sed etiam imperatores nostros excutiant: non mihi uidentur honoris causa excipere Põpeium, sed metuere, ne ille eandem contumeliam, quam

cæteri, ferre non possit: Pompeius autem hoc animo sit, ut, quidquid uobis placeat, sibi ferendũ putet: quod uos ferre non poteritis, id, profecto perficiat, ne diutius inuiti ferre cogamini. uerũtamẽ cauet, ut si qua pecunia post nos Cõsules ex nouis uectigalibus recipiatur, ea Decemuiri utantur. noua porrò uectigalia uidet ea fore, quæ Pompeius adiunxerit. ita remissis manubijs, uectigalibus eius uirtute partis, se frui putat oportere. parta sit pecunia Quirites Decemuiris tanta, quãta sit in terris: nihil prætermissum, sed omnes urbes, agri, regna deniq;, postremo etiam uectigalia uestra uenierint: accesserint in cumulum manubiæ uestrorum imperatorum: quantæ & quàm immanes diuitiæ Decemuiris in tantis auctionibus, tot iudicijs, tam infinita potestate rerũ omnium quærãtur, uidetis. Cognoscite nunc alios immensos, atque intolerabiles quæstus; ut intelligatis ad certorũ hominũ importunam auaritiam hoc populare legis agrariæ nomen esse quæsitũ. Hac pecunia iubet agros emi, quò deducamini. Nõ consueui homines appellare asperius Quirites, nisi lacessitus. uelim fieri posset, ut à me sine contumelia nominarentur ij, qui se Decemuiros sperãt futuros: iam uideretis, quibus hominibus omnium rerum & uendendarum, & emendarũ potestatem permitteretis. sed, quod ego non dũ statuo mihi esse dicendum, uos tamen id potestis cũ animis uestris cogitare. unũ hoc certe uideor mihi uerissime posse dicere. tũ cum haberet hæc Resp. Luscinos, Calatinos, Acidinos, homines non solum honoribus populi, rebusq; gestis, uerum etiam patiẽtia paupertatis ornatos; & tũ, cum erant Catones, Philippi, Lælij; quorum sapientiam, temperantiamq; in publicis, priuatisq;,

forensibus, domesticisq; rebus perspexeratis: tamen huiuscemodi res cōmissa nemini est, ut idem iudicaret & uēderet, & hoc faceret per quinquennium toto in orbe terrarum; idemq; agros uectigaleis populi R. abalienaret; &, cum summam tantæ pecuniæ nullo teste sibi ipse ex sua uoluntate fecisset, tū deniq; emeret à quibus uellet, quod uideretur. committite uos nunc Quirites his hominibus hæc omnia, quos odorari hunc Decemuiratum suspicamini: reperietis, partem esse eorum, quibus ad habēdum; partem, quibus ad consumendū nihil satis esse uideatur. Hic ego iam illud, quod expeditissimum sit, ne disputo quidem Quirites, non esse hāc uobis à maioribus relictam consuetudinē, ut emantur agri à priuatis, quò plebs publice deducatur; omnibus legibus agris publicis priuatos esse deductos; huiuscemodi me aliquid ab hoc horrido ac truce Tribuno pl. expectasse: hanc uero emēdi & uendendi quæstuosissimā ac turpissimā mercaturam, alienam actione tribunitia, alienā dignitate populi R. semper putaui. Libet agros emi. primū quæro, quos agros? & quibus in locis? nolo suspensam & incertā plebem R. obscura spe & cæca expectatione pendere. Albanus ager est, Setinus, Priuernas, Fundanus, Vestinus, Falernus, Linternus, Cumanus, Casinas: audio. ab alia porta, Capenas, Faliscus, Sabinus ager, Reatinus, Venafranus, Alifanus, Trebulanus. habes tantam pecuniam, qua hosce omnes agros, & cæteros horū similes nō modo emere, uerum etiam coaceruare possis: cur eos nō definis, neque nominas? ut saltem deliberare plebs Romana possit, quid intersit sua, quid expediat, quārum tibi in emēdis, et in uendendis rebus cōmittendū putet. Definio, inquit,

Italiam. ſatis certa regio: etenim quantulum intereſt, utrum in Maſſici radices, an in Italiam alio'ue deducamini? Age uero definis locum. quidnā agri uero, inquit? qui arari, aut coli poſſit. qui poſſit arari, inquit, aut coli, nō qui aratus aut cultus ſit. utrum hæc lex eſt, an tabula Veratianæ auctionis? in qua ſcriptum fuiſſe aiunt: iugera C C, in quibus oliuetum fieri poteſt: iura C C C, ubi inſtitui uineæ poſſunt. hoc tu emes iſta innumerabili pecunia, quod arari aut coli poſſit? quod ſolū tā exile & macrū eſt, quod aratro perſtringi nō poſſit? aut quod eſt tam aſperum ſaxetū, in quo agricolarū cultus nō elaboret? iccirco, inquit, agros nominare nō poſſum, quia tāgā nullū ab inuito. hoc quoque multo eſt quæſtuoſius, q̄ ſi ab inuito ſumeret: inietur enim ratio quæſtus de ueſtra pecunia, & tum deniq; ager emetur, cum idē expedierit emptori et uēditori. Sed uidete uim legis agrariæ: ne ij quidē, qui agros publicos poſſident, decedēt de poſſeſſione, niſi erūt deducti optima conditione, & pecunia maxima. conuerſa ratio. antea, cum erat à Tribuno pl. mentio legis agrariæ facta, continuo, qui agros publicos, aut qui poſſeſſiones inuidioſas tenebant, pertimeſcebāt: hæc lex eos homines fortunis locupletat, inuidia liberat. q̄ multos enim Quirites exiſtimatis eſſe, qui latitudinē poſſeſſionū tueri, qui inuidiā Syllanorum agrorum ferre nō poſſint? qui uendere cupiāt, emptores nō reperiāt? perdere iam denique illos agros ratione aliqua uelint? qui paulo ante diem noctemq; tribunitium nomen horrebant, ueſtram uim metuebant, mentionem legis agrariæ pertimeſcebant, ij nunc etiam ultro rogabuntur, atque orabuntur, ut agros partim publicos, partim plenos

inuidiæ, plenos periculi, quãti ipsi uelint, Decemuiris tradant. atq; hoc carmen hic Tribunus pl. non uobis, sed sibi intus canit. habet socerũ uirum optimum, qui tantũ agri in illis Reip. tenebris occupauit, quantum concupiuit. huic subuenire uult succumbenti, iam oppresso, Syllanis oneribus graui, sua lege, ut liceat illi inuidiã deponere, pecuniam condere. & uos nõ dubitatis, quin uectigalia uestra uendatis plurimo maiorum uestrorum sanguine, & sudore quæsita, ut Syllanos possessores diuitijs augeatis: periculo liberetis? nam ad hanc emptionem decemuiralem duo genera agrorum spectant Quirites. eorum unum propter inuidiam domini fugiunt, alterum propter uastitatem. Syllanus ager à certis hominibus latissime continuatus tantam habet inuidiam, ut ueri ac fortis Tribuni pl. stridorem unum perferre non possit: hic ager omnis, quoquo pretio coemptus erit, tamẽ ingẽti pecunia uobis inducetur. alterum genus agrorum propter sterilitatem incultum, propter pestilentiam uastũ, atq; desertũ, emetur ab ijs, qui eos uident sibi esse, si nõ uendiderint, relinquendos. & nimirũ istud est, quod ab hoc Tribuno pl. dictũ est in senatu, urbanam plebem nimiũ in Rep. posse, exhauriẽdam esse: hoc enim uerbo est usus, quasi de aliqua sentina, ac non de optimorũ ciuiũ genere loqueretur. uos uero Quirites, si me audire uultis, retinete istã possessionem gratiæ, libertatis, suffragiorũ, dignitatis, urbis, fori, ludorũ, festorũ dierũ, cæterorum omniũ cõmodorũ. nisi forte mauultis, relictis his rebus, atq; hac luce Reip. in Sipõtina siccitate, aut in Salpinorũ pestilentiæ finibus Rullo duce collocari. At dicat, quos agros empturus sit: ostẽdat, & quid, et qbus daturus sit. ut

uero, cum omnes urbes, agros, uectigalia, regna uendiderit, tum arenam aliquam, aut paludes emat, id uos potestis quæso cōcedere? quanquam illud est egregiū, q̄ hac lege ante omnia ueneūt, ante pecuniæ coguntur, & coaceruātur, quàm gleba una ematur. deinde emi iubet, ab inuito uetat. quæro, si, qui uelint uēdere, nō fuerint: quid pecunia fiet? referre in ærarium lex uetat, exigi prohibet. igitur pecuniam omnem Decemuiri tenebunt, uobis ager non emetur: uectigalibus abalienatis, socijs uexatis, Regibus atq; omnibus gentibus exinanitis, illi pecunias habebunt, uos agros non habebitis. facile, inquit, adducētur pecuniæ magnitudine, ut uelint uendere. ergo ea lex est, qua nostra uendamus, quanti possumus; aliena emamus, quanti possessores uelint. atq; in hos agros, qui hac lege empti sint, colonias ab ijs Decemuiris deduci iubet. quid? omnis'ne eiusmodi locus est, ut nihil intersit Reip. colonia deducatur in eū locū, nec ne: an est locus, qui coloniam postulet? est planè rectius, & quo in genere sicut in cæteris Reip. partibus, est operæpretium diligentiā maiorum recordari, qui colonias sic idoneis in locis cōtra suspicionem periculi collocarunt, ut esse nō oppida Italiæ, sed propugnacula imperij uiderentur. hi deducent colonias in eos agros, quos emerint: etiam'ne, si Reip. non expediat?, & in quæ loca præterea uidebitur. quid igitur est causæ, quin coloniā in Ianiculū possint deducere, & suum præsidium in capite, atque ceruicibus uestris possint collocare? tu non definias, quò colonias, in quæ loca, quo numero colonorum deduci uelis? tu occupes locum, quem idoneum ad uim tuam iudicaris? compleas numero? confirmes præsidio, quo uelis? populi R. uectigalibus,

atque

atque omnibus copijs ipsum populum R. coerceas? opprimas? redigas in istam decemuiralem ditionem ac potestatẽ? ut uero totam Italiã suis præsidijs obsidere atque occupare cogitet, quæ Quirites cognoscite. permittit Decemuiris ut in omnia municipia, in oẽs colonias totius Italiæ colonos deducant, quos uelint: ijsq́; colonis agrũ dari iubet. num obscure maiores opes, quàm libertas uestra pati potest, & maiora præsidia quæruntur? num obscure regnum constituitur? num obscure libertas uestra tollitur? nam cum ijdem omnem pecuniam, maximam multitudinem, idest totam Italiam, suis opibus obsidebunt, ijdem uestram libertatem suis præsidijs & colonijs interclusam tenebunt: quæ spes tandẽ, quæ facultas recuperandæ uestræ libertatis relinquetur? At enim ager Cãpanus hac lege diuidetur orbis terræ pulcherrimus: & Capuam colonia deducetur, urbem amplissimam atque ornatissimã. atqui quid ad hæc possumus dicere? de cõmodo uestro prius dicam Quirites: deinde ad amplitudinẽ, & dignitatẽ reuertar: ut, si quis agri aut oppidi bonitate delectetur, ne quid expectet; si quẽ rei dignitas commouet, ut huic simulatæ largitioni resistat. ac primum de oppido dicam, si quis est forte, quem Capua magis, q̃ Roma delectat. Quinque millia colonorum Capuam scribi iubet. ad hũc numerum quingentos sibi singuli sument. quæso nolite uosmet ipsos consolari: uere & diligenter considerate. num uobis, aut uestri similibus, integris, quietis, otiosis hominibus, in hoc numero locum fore putatis? si est omnibus uobis, aut maiori uestrum parti: quanquam me uester honos uigilare dies, atque noctes, & intentis oculis omneis Reip. parteis

intueri iubet; tamen paulisper, si ita cõmodum uestrũ feret, cõniuebo. sed si quinque hominũ millibus ad uim, facinus, cædemq; delectis locus atque urbs, quæ bellũ facere atque instruere possit, quæritur: tamen'ne patiemini uestro nomine contra uos firmari opes, armari præsidia, urbes, agros, copias cõparari? nam agrum quidem Campanũ, quẽ uobis ostentant, ipsi concupiuerũt: deducent suos, quorũ nomine ipsi teneant & fruantur: coement præterea: ista dena iugera continuabũt: nã si dicent per legem id non licere: ne per Corneliã quidem licet; at uidemus (ut longinqua mittamus) agrũ Prænestinũ à paucis possideri: neque istorũ pecunijs quidquam aliud deesse uideo, nisi eiusmodi fundos, quorũ subsidio familiarũ magnitudine, & Cumanorum, ac Puteolanorum prædiorum sumptum sustinere possint. q si uestrũ commodum spectat, ueniat, & coram mecum de agri Cãpani diuisione disputet. quæsiui ex eo Calendis Ian. quibus hominibus, & quemadmodũ illum agrũ esset distributurus. respondit, à Romilia tribu se initiũ esse factur ũ. primum quæ est ista superbia, & contumelia, ut populi pars amputetur, ordo tribuum negligatur? ante rusticis detur ager, qui habent, q̃ urbanis, quibus ista agri spes & iucunditas ostenditur? aut si hoc ab se dictum negat, & satisfacere omnibus uobis cogitat: proferat, in iugera dena describat, ab Otriculana usque ad Narniensem nomina uestra proponat. si non modo dena iugera dari uobis, sed ne constipari quidem tantum numerum hominum posse in agrum Campanum intelligetis: tamen'ne uexari Remp. contemni maiestatem populi R. deludi uosmet ipsos diutius à Tribuno pl. patie

mini? q si posset ager iste ad uos peruenire, non'ne eum tamen in patrimonio uestro remanere malletis? unum ne fundũ pulcherrimũ populi R. caput uestræ pecuniæ, pacis ornamentum, subsidiũ belli, fundamẽtum uectigalium, horreũ legionũ, solatiũ annonæ, disperire patiemini? an obliti estis, Italico bello, amissis cæteris uectigalibus, quantos agri Cãpani fructibus exercitus alueritis? an ignoratis, cætera illa magnifica populi R. uectigalia perleui sæpe momento fortunæ, inclinatione temporis pẽdere? quid nos Asiæ portus, quid Syriæ rura, quid omnia trãsmarina uectigalia iuuabunt, tenuissima suspicione prædonũ, aut hostiũ iniecta? at uero hoc agri Campani uectigal cum eiusmodi est, ut domi sit, et omnibus præsidijs oppidorũ tegatur: tum neque bellis infestum, nec fructibus uariũ, nec cœlo ac loco calamitosum esse solet. maiores nostri nõ solũ id, quod à Campanis cepant, non imminuerunt, uerum etiam, quod & tenebant, quibus adimi iure non poterat, coemerũt. qua de causa nec duo Gracchi, qui de plebis R. cõmodis plurimum cogitauerunt; nec L. Sylla, qui omnia sine ulla religione, quibus uoluit, est dilargitus, agrum Campanum attingere ausus est. Rullus extitit, qui ex ea possessione Remp. dimoueret, ex qua nec Gracchorum benignitas eam, nec Syllæ dominatio deiecisset. quẽ agrum nunc prætereũtes uestrũ esse dicitis; & quem pariter, qui iter faciũt, externi homines uestrum esse audiunt: is, cum erit diuisus, neque erit, neque uester esse dicetur. at qui homines possidebunt? primo quidem acres, ad uim prompti, ad seditionem parati, qui, simulac Decemuiri concrepuerint, armati in ciues, & expediti ad cædem

esse possint. deinde ad paucos opibus, & copijs affluentes totũ agrum Campanum perferri uidebitis. uobis interea, qui illas à maioribus pulcherrimas uectigalium sedes armis captas accepistis, gleba nulla de paternis, atque auitis possessionibus relinquetur: ac tantũ intererit inter uestram, & priuatorum diligentiam, quod cum à maioribus uestris P. Lentulus, princeps senatus, in ea loca missus esset, ut & priuatos agros, qui in publicum Campanum incurrebant, pecunia publica coemeret, dicitur renunciasse, nulla se pecunia fundum cuiusdam emere potuisse; eumq;, qui nollet uendere, ideo negasse se adduci posse uti uenderet, quod, cum plures fundos haberet, ex illo solo fundo nunquã malũ nunciũ audisset. itáne uero? priuatũ hæc causa cõmouit: populũ R. ne agrum Campanũ priuatis gratis Rullo rogãte tradat, non cõmouebit? at quidẽ populus R. de hoc uectigali potest dicere, quod ille de suo fundo dixisse dicitur. Asia multos annos uobis fructũ Mithridatico bello non tulit: Hispaniarum uectigal temporibus Sertorianis nullũ fuit: Siciliæ ciuitatibus bello fugitiuorũ M. Attilius etiã mutuũ frumentũ dedit: at ex hoc uectigali nunquã malus nũcius auditus est. cætera uectigalia belli facultatibus affliguntur: hoc uectigali etiam belli facultates sustentantur. deinde in hac assignatione agrorum ne illud quidẽ dici potest, quod in cæteris, agros desertos à plebe, atq; à cultura hominũ liberorum esse non oportere. sic enim dico; si Campanus ager diuidatur, exturbari et expelli plebẽ ex agris, non constitui, & collocari: totus enim ager Campanus colitur, & possidetur à plebe optima, & modestissima: quod genus hominum optime mora

tum, optimorum & aratorum, & militum, ab hoc plebicola Tribuno funditus eijcitur. atq; illi miseri nati in illis agris, & educati, glebis subigendis exercitati, quò se subito conferant, nõ habebũt: his robustis, & ualentibus, & audacibus Decemuirũ satellitibus agri Campani possessio tota tradetur. et ut uos nũc de uestris maioribus prædicatis, hũc agrum nobis maiores nostri reliquerunt: sic uestri posteri de uobis prædicabũt, hũc agrum patres nostri acceptum à patribus suis perdiderũt. equidem existimo, si iam cãpus Martius diuidatur, & unicuique uestrum, ubi cõsistat, bini pedes assignentur: tamẽ promiscue toto, quã proprie parua frui parte malletis. quare etiam si ad uos esset singulos aliquod ex hoc agro peruenturũ, qui uobis ostenditur, alijs cõparatur: tamẽ honestius eum uos uniuersi, q̃ singuli possideretis. nunc uero cum ad uos nihil pertineat, sed paretur alijs. eripiatur uobis: non'ne acerrime, tanquã armato hosti, sic huic legi pro uestris agris resistetis? adiũgit Stellatem campum agro Campano, & in eo duodena describit in singulos homines iugera. quasi uero paulum differat ager Cãpanus, ac Stellatis. et multitudo Quirites quæritur, qua illa omnia oppida cõpleantur. nã dixi antea, lege ꝑmitti, ut, quæ uelint municipia, quas uelint ueteres colonias, colonis suis occupẽt. Calenum municipiũ complebunt: Theanum opprimet: Atellam, Cumas, Neapolin, Pompeius, Nuceriam suis præsidijs deuincient: Puteolos uero, qui nunc in sua potestate sunt, suo iure libertateq; utuntur, totos nouo populo, atque aduentitijs copijs occupabunt. tunc illud exilium Campanæ coloniæ, uehementer huic imperio timendũ, Capua à De-

cemuiris inferetur: tūc contra hanc Romam, cōmunem patriam omnium nostrum, illa altera Roma quæretur, in id oppidū homines nefarij Remp. nostram transferre conantur, quo in oppido maiores uestri nullam Remp. esse uoluerunt: qui tres solum urbes in terris omnibus, Carthaginem, Corinthum, Capuam, statuerūt posse imperij grauitatē ac nomē sustinere. deleta Carthago est, ꝗ cum hominū copijs, tum ipsa natura, ac loco, succincta portibus, armata muris, excurrere ex Africa, imminere ita fructuosissimis insulis populi R. uidebatur. Corinthi uestigium uix relictum est: erat enim posita in angustijs, atque ita faucibus Græciæ, sic, ut terra claustra locorum teneret, & duo maria maxime nauigationi diuersa penè coniungeret, cum pertenui discrimine separarentur. hæc, quæ procul erant à cōspectu imperij, non solum afflixerunt, sed etiam, ne quando recreata exurgere, atque erigere se possent, funditus, ut dixi, sustulerūt. de Capua multū est et diu cōsultū. extāt literæ Quirites publicæ: sunt S. C. cōplura. statuerūt homines sapientes, si agrum Campanis ademissent, magistratus, senatum, publicū ex illa urbe consilium sustulissent, imaginem Reip. nullam reliquissent, nihil fore ꝗ Capuam timeremus. itaque hoc perscriptū in monumentis ueteribus reperietis: ut esset urbs, quæ res eas, quibus ager Cāpanus coleretur, suppeditare posset; ut esset locus cōparandis, condendisq; fructibus; ut aratores cultu agrorum defessi, urbis domicilijs uterentur; iccirco illa ædificia non esse deleta. uidete, quantum interuallum sit interiectum inter maiorum nostrorum consilia, & inter istorum hominum dementiam. illi Capuam receptacu-

lum aratorum, nundinas rusticorum, cellam atque horreum Campani agri esse uoluerunt: hi expulsis aratoribus, effusis ac dissipatis fructibus uestris, eandem Capuã sedem nouæ Reip. constituunt, molem contra ueterem Remp. cõparant. q̃ si maiores nostri existimassent, quenquam in tam illustri imperio, et tam præclara populi R. disciplina Bruti aut P. Rulli similem futurũ, (hos enim nos duos adhuc uidemus, qui hanc Remp. Capuam totam transferre uellent) profecto nomen illius urbis non reliquissent: uerum arbitrabantur, Corintho, & Carthagini, etiam si senatum, & magistratum sustulissent, agrumq; ciuibus ademissent, tamen non defore, qui illa restituerẽt, atque qui ante omnia cõmutarent, q̃ nos audire possemus; hic uero in oculis senatus, populiq; R. nihil posse existere, quod nõ ante extingui, atque opprimi posset, q̃ plane exortum ac natũ esset. neq; uero ea res fefellit homines diuina mente, & consilio præditos: nam post Q. Fuluium, Q. Fabium Coss. quibus Consulibus Capua deuicta, atque capta est, nihil est in ea urbe contra hanc Remp. nõ dico factũ, sed omnino excogitatum. multa postea bella gesta cum Regibus, Philippo, Antiocho, Persa, Pseudophilippo, Aristonico, Mithridate, & cæteris: multa præterea bella grauia, Carthaginensium, Corinthium, Numantinum: multæ in hac Rep. seditiones domesticæ, quas prætermitto: bella cum socijs, Fregellanum, Marsicum: quibus omnibus domesticis externisq; bellis Capua non modo non obfuit, sed opportunissimam se nobis præbuit & ad bellum instruendum, & ad exercitus ornandos, & tectis, ac sedibus suis recipiendos. homines non inerant in urbe,

qui malis concionibus, turbulentis S.C. iniquis imperijs Remp. miscerent, & rerum nouarum causam aliquam quærerẽt: neque enim cõcionandi potestas erat cuiquã, nec consilij capiundi publici: nõ gloriæ cupiditate efferebantur, propterea ꝙ, ubi honos publice non est, ibi gloriæ cupiditas esse non potest: non contentione, non ambitione discordes: nihil.n. supererat, de quo certarent; nihil, quod cõtra peterẽt; nihil, ubi dissiderẽt. itaque illam Campanam arrogantiam, atque intolerandã ferociam ratione, & consilio maiores nostri ad inertissimũ, & desidiosissimũ otium perduxerunt. sic & crudelitatis infamiam effugerunt, ꝙ urbem ex Italia pulcherrimam non sustulerunt: & multum in posterum prouiderunt, ꝙ neruis urbis omnibus exectis, urbem ipsam solutam, ac debilitatam reliquerũt. hæc cõsilia maiorum M. Bruto, ut antea dixi, reprehendenda, et P. Rullo uisa sunt: neq; te P. Rulle omina illa M. Bruti, atque auspicia à simili furore deterrent: nam & ipse deduxit, & qui magistratũ Capuæ, et Leocreanti ceperunt, et qui aliquã partem illius deductionis, honoris, muneris attigerunt, omnes acerbissimas impiorum pœnas pertulerunt. *

Et quoniam Bruti, atque illius temporis feci mentionẽ, cõmemorabo id, quod egomet uidi, cũ uenissem Capuam, coloniam deductam L. Considio, & Sex. Saltio, quemadmodum ipsi loquebantur, Prætoribus: ut intelligatis, quantam locus ipse afferat superbiam: quæ paucis diebus, quibus illò colonia deducta fuit, perspici atq; intelligi potuit. nam primum, id quod dixi, cum cæteris in colonijs Duumuiri appellentur, hi se Prætores appellari uolebant. quibus primus annus hanc cupiditatem

attulisset, non'ne arbitramini paucis annis fuisse Consulum nomen appetituros? deinde anteibant lictores, non cum bacillis, sed, ut hic Prætoribus anteeūt, cum fascibus duobus. erant hostiæ maiores in foro constitutæ, quæ ab his Prætoribus de tribunali, sicut à nobis Consulibus de consilij sententia probatis, ad præconem, et ad tibicinem immolabantur. deinde patres conscripti uocabātur. iam uero uultum Considij uidere, ferendum uix erat. quem hominem ut grandi macie torridum, Romæ contemptū, * abiectū uidebamus, hunc Capuæ Campano supercilio, ac regio spiritu cū uideremus, Magios, Blossios mihi uidebar illos uidere, ac Iubellios. iī uero qui metus erat tunicatorum illorū? & in Albana, & Seplasia quæ concursatio percontantiū, quid Prætor edixisset? ubi cœnaret? quid enunciasset? nos aūt, hinc Roma qui ueneramus, iam nō hospites, sed peregrini, atque aduenæ nominabamur. hæc q prospexerint, maiores nostros dico Quirites, non eos in deorum immortalium numero uenerandos à nobis, & colendos putatis? quid enim uiderunt? hoc, quod nūc uos quæso perspicite, atque cognoscite. nō ingenerantur hominibus mores tam à stirpe generis, ac seminis, quàm ex ijs rebus, quæ ab ipsa natura loci, & à uitæ consuetudine suppeditantur, quibus alimur, & uiuimus. Carthaginēses fraudulenti, & mendaces, non genere, sed natura loci, q propter portus suos multis & uarijs mercatorum & aduenarum sermonibus ad studiū fallendi studio quæstus uocabātur. Ligures montani, duri, atq; agrestes: docuit ager ipse, nihil ferēdo, nisi multa cultura, et magno labore quæsitū. Cāpani semper superbi bonitate agrorū, et fructuū, magnitudine urbis

ſalubritate, deſcriptione, pulchritudine. ex hac copia, at=
que omniũ rerũ affluentia primũ illa nata ſunt; arro=
gantia, qua à maioribus noſtris alterum Capua Conſu=
lẽ poſtulauit; deinde ea luxuries, quæ ipſum Annibalẽ
armis etiam tũ inuictũ uoluptate uicit. huc iſti Decem=
uiri cum numerum colonorũ ex lege Rulli deduxerint,
centum Decuriones, decem Augures, ſex Pontifices con=
ſtituerint: quos illorũ animos, quos impetus, quam fero=
ciam fore putatis? Romã in montibus poſitam, & con=
uallibus cœnaculis ſublatã atque ſuſpenſam, nõ optimis
uijs, anguſtiſſimis ſemitis, præ ſua Capua planiſſimo in
loco explicata, ac præ illis ſemitis irridebũt, atque contẽ
nent. agros uero, Vaticanũ, & Pupiniam, cum ſuis opti=
mis, atque uberibus campis conferendos ſcilicet putabũt.
oppidorum autem finitimorum illam copiam cum hac
per riſum, ac per iocũ contendent: Labicos, Fidenas, Col=
latiã, ipſum hercle Lanuuium, Ariciam, Tuſculum, cum
Calibus, Theano, Neapoli, Puteolis, Cumis, Põpeijs, Nuce=
ria cõparabunt. quibus illi rebus elati, & inflati, fortaſ
ſe non continuo, ſed certe ſi paulum aſſumpſerint uetu
ſtatis, ac roboris, non continebuntur, progredientur lon=
gius, efferẽtur. ſingularis homo priuatus, niſi magna ſa=
piẽtia præditus, uix facile ſeſe regionibus officij, magnis
in fortunis, & copijs continet: nedum iſti ab Rullo, &
Rulli ſimillibus conquiſiti, atque electi coloni, Capuæ, in
domicilio ſuperbiæ, atq; in ſedibus luxuriæ collocati, nõ
ſtatim cõquiſituri ſint aliquid ſceleris, & flagitij: immo
uero etiam hoc magis, q̃ illi ueteres, germaniq; Campa=
ni, ꝙ in uetere fortuna illos natos & educatos nimiæ ta
men rerum omnium copiæ deprauabant; hi ex ſum=

ma egestate in eandē rerum abundantiam traducti, nō solum copia, uerum etiam insolentia cōmouebūtur. hæc tu P. Rulle M. Bruti sceleris uestigia, q̃ monimenta maiorū sapientiæ sequi maluisti: hæc tu cū istis tuis actoribus excogitasti, ut uetera uectigalia uēderetis, & expleretis noua. Vrbi Capuā ad certamē dignitatis opponere uis; ut sub uestrū ius, iurisdictionē, potestatē, urbes, nationes, prouincias, liberos populos, Reges, terrarū deniq; orbē subiūgeretis; ut, cū oēm pecuniā ex ærario exhausissetis, ex uectigalibus redegissetis, ab omnibus Regibus, gētibus, imperatoribus nostris coegissetis, tamē omnes uobis pecunias ad nutū uestrum penderent; ut ijdem partim inuidiosos agros à Syllanis possessoribus, partim desertos ac pestilētes à uestris necessarijs, à uobismet ipsis emptos, quāti uelletis populo R. induceretis; ut omnia municipia, coloniasq; Italiæ nouis colonis occuparetis; ut, quibuscūque in locis uobis uideretur, ac q̃ multis uideretur, colonias collocaretis; ut oēm Remp. uestris militibus, uestris urbibus, uestris præsidijs cingeretis, atque oppressam teneretis; ut ipsum Cn. Pompeiū, cuius præsidio sæpissime populus R. contra acerrimos hostes, & cōtra improbissimos ciues uictor extitit, proscribere, atq; horū cōspectu priuare possetis; ut nihil auro & argēto uiolari, nihil numero, & suffragijs declarari, nihil elata manu ꝑfringi posset, quod nō uos oppressum, atque ereptum teneretis; ut uolitaretis interea ꝑ gentes, ꝑ regna omnia cū imperio summo, cum iudicio infinito, cum omni pecunia; ut ueniretis in castra Cn. Pōpeij, atq; ipsa castra, si cōmodū uobis esset, uēderetis; ut interea magistratus reliquos legibus omnibus soluti, sine metu iudiciorū, sine *

periculo petere possetis; ut nemo ad populum R. uos adducere, nemo producere, non senatus cogere, non Consul coercere, nõ Tribunus pl. retinere possit. hæc ego uos cõcupiisse pro uestra stultitia, atque intẽperantia, non miror; sperasse me Consule assequi posse, demiror. nam cũ omnium Consulum grauis in Rep. custodienda cura, ac diligentia debet esse, tum eorũ maxime, qui non in cunabulis, sed in cãpo sunt Consules facti. nulli populo R. pro me maiores mei spoponderunt: mihi creditũ est: à me petere, quod debeo, me ipsum appellare debetis. quẽadmodũ, cum petebam, nulli me uobis auctores generis mei cõmendarunt: sic, si quid deliquero, nullæ sunt imagines, quæ à me uobis deprecentur. quare, modo ut uita suppetat; quanq̃ ego sum is, qui eam possim ab istorum scelere, insidijsq; defendere: polliceor hoc uobis Quirites bona fide, Remp. uigilanti homini, non timido; diligenti, nõ ignauo cõmisistis. ego is Consul, qui concionẽ metuam? qui Tribunos pl. perhorrescam? qui sæpe & sine causa tumultuer? qui timeam, ne mihi in carcere habitandũ sit, si Tribunus pl. duci iussisset? ego non dũ uestris armis armatus, insignibusq; amplissimis ornatus, imperio, auctoritate, non horrui in hunc locum progredi posse, uobisq; auctoribus improbitati hominis resistere: nũc uerear, ne Resp. tantis munita præsidijs ab istis uinci, aut oprimi possit? si antea timuissem, hac cõcione, hoc populo certe nõ uererer: quis. n. unq̃ tam secũda concione legẽ agrariã suasit, q̃ ego dissuasi? si hoc dissuadere est, ac nõ disturbare, ac ꝑuertere. ex quo intelligi Quirites potest, nihil esse tã populare, q̃ id, quod ego uobis in hũc annũ Consul popularis affero, pacẽ, tranquillitatem,

otium. quæ nobis designatis timebatis; ea ne accidere possent, consilio meo, ac ratione prouisa sunt. non modo uos eritis in otio, qui semper esse uolueratis, uerum etiã istos, quibus otiosi negotium fecissemus, otiosissimos reddam. etenim illis honores, potestates, diuitiæ ex tumultu, atque ex dissensionibus ciuium comparari solent: uos, quorum gratia in suffragijs consistit, libertas in legibus, honos in iudicijs & æquitate magistratus, res familiaris in pace, omni ratione otium tenere debetis. nam etsi ij, qui propter desidiam in otio uiuunt, tamen in sua turpi inertia capiunt uoluptatem: sub ipso otio, quo uos for-
* tunam regitis, hunc statum, quem habetis, esse meliorem non ignoratis, non ut quæsitum, sed uita partum otium
* tenueritis. quod ego & concordia, quam mihi constitui cum collega, inuitissimis ijs hominibus, quos in Consulatu inimicos esse & animis, & corporis actibus prouidi: omnibus prospexi sanè, & reuocaui: idem Tribunis pl. denunciaui, quid turbulenti me Consule conflarẽt. sum
* mum & firmissimum est illud communibus fortunis præsidium Quirites, ut, quales uos hodierna die maxima concione mihi pro salute uestra præbuistis, tales reliquis temporibus populo R. præbeatis. pro certo polliceor hoc uobis, atque confirmo, me esse perfecturum, ut iam tandem illi, qui honori inuiderunt meo, tamen uos uniuersos in Consule deligendo plurimum uidisse fateantur.

DE LEGE AGRARIA CONTRA RVL LVM TRIB. PL. AD POPVLVM. ORATIO XVII.

Commodius fecissent Tribuni pl. Quirites, si, quæ apud uos de me deferunt, ea corā potius me præsente dixissent: nā & æquitatem uestræ disceptationis, et consuetudinem superiorū, & ius suæ potestatis retinuissent. sed quoniā adhuc præsens certamē, contētionemq; fugerunt, nūc, si uidetur eis, in meā cōcionē prodeant, &, quò prouocati à me uenire noluerunt, reuocati saltem reuertantur. Video quosdam Quirites strepitu significare nescio quid, & non eosdē uultus, quos proxima mea cōcione præbuerunt, in hanc cōcionē mihi retulisse. quare à uobis, qui nihil de me credidistis, ut eam uolūtatem, quam semper habuistis erga me, retineatis, peto: à uobis aūt, quos leuiter immutatos esse sentio, paruam exigui temporis usuram bonæ de me opinionis postulo, ut eam, si, quæ dixero, uobis probabo, perpetuo retineatis; sin aliter, hoc ipso in loco depositā, atque abiectam relinquatis. Completi sunt animi, auresq; uestræ Quirites, me gratificantem septem tyrannis, cæterisq; Syllanarum assignationum possessoribus, agrariæ legi, & cōmodis uestris obsistere. hæc si qui crediderunt, illud prius crediderint necesse est, hac lege agraria, quæ promulgata sit, adimi Syllanos agros, uobisq; diuidi, aut deniq; minui priuatorū possessiones, ut in eas uos deducamini. si ostēdo, nō modo nō adimi cui=

quam glebam de Syllanis agris, sed etiam genus id agrorum certo capite legis impudentissime confirmari atque sanciri; si doceo, agris ijs, qui à Sylla sunt dati, sic diligẽter Rullum sua lege cõsulere, ut facile appareat eam legem non à uestrorum cõmodorum patrono, sed à Valgij genero esse conscriptam: num quid est causæ Quirites, quin illa criminatione, qua in me absentem usus est, non solum meam, sed etiam uestram diligentiam prudẽtiamq; despexerit? Caput est legis XL. de quo ego consulto Quirites neq; apud uos ante feci mentionẽ, ne aut refricare obductam iam Reip. cicatricem uiderer, aut aliquid alienissimo tempore nouæ dissenssionis cõmouere; neque uero nunc ideo disputabo, ꝙ hunc statum Reip. non magnopere defendendum putem, præsertim qui otij, et concordiæ patronum me in hunc annũ Reip. professus sim; sed ut doceam, Rullum posthac in ijs salτem tacere rebus, in quibus de se, & de suis factis taceri uelit. Omnium legum iniquissimam, dissimillimamq; legis esse arbitror eam, quam L. Flaccus Interrex de Sylla tulit, ut omnia, quæcũque ille fecisset, essent rata: nã cũ cæteris in ciuitatibus, tyrannis institutis, leges omnes extinguantur, atque tollantur, hic Reip. tyrannũ lege cõstituit. est inuidiosa lex, sicut dixi: uerũtamẽ habet excusationẽ: non enim uidetur hominis lex esse, sed tẽporis. quid, si est hæc multo impudẽtior? nã Valeria lege Cornelijsq; legibus eripitur, cum datur: coniũgitur impudens gratificatio cũ acerba iniuria: sed tamen habet in illis legibus spẽ nõnullã ille, cui adẽptus est; aliquẽ scrupulũ, cui datus est: Rulli cautio est hæc: QVAE POST C. MARIVM, CN. PAPIRIVM COSS.

q̃ procul à suspicione fugit, ꝙ eos Consules, qui aduersarij Syllæ maxime fuerunt, potissimum nominauit. si.n. Syllam Dictatorem nominasset, perspicuum fore et inuidiosum arbitratus est. sed quem uestrum tam tardo ingenio fore putauit, cui post eos Consules Syllam Dictatorem fuisse in mentem uenire non posset? quid ergo ait Marianus Tribunus pl. qui nos Syllanos in inuidiã rapit? QVAE POST MARIVM ET CARBONEM COSS. agros, ædificia, lacus, stagna, loca, possessiones: cœlũ, & mare prætermisit, cætera complexus est, PVBLICE DATA, ASSIGNATA, VENDITA, CONCESSA SVNT. à quo Rulle? post Marium & Carbonem Coss. quis assignauit? quis dedit? quis concessit, præter Syllam? EA OMNIA EO IVRE SINT. quo iure? labefactat uidelicet nescio quid. nimium acer, nimium uehemens Tribunus pl. Syllana rescindit. VT QVAE OPTIMO IVRE PRIVATA SINT. etiam'ne meliore, q̃ paterna & auita? meliore. at hoc Valeria lex non dicit? Corneliæ leges non sanciunt, Sylla ipse nõ postulat. si isti agri partem aliquã iuris, aliquã similitudinẽ propriæ possessionis, aliquã spem diuturnitatis attingunt: nemo est tã impudens istorum, quin agi secum præclare arbitretur. tu uero Rulle quid quæris? quod habẽt, ut habeant? quis uetat? ut priuatum, sed ita latum est, ut melior tui soceri fundus Irpinus sit, siue ager Irpinus, (totũ enim possidet) quàm meus paternus auitusq; fundus Arpinas: id enim caues: optimo enim iure ea sunt profecto prædia, quæ optima cõditione sunt: libera meliore iure sunt, quàm serua. capite hoc omnia, quæ ser-

uiebant,

uiebant, nõ seruient: soluta meliore in causa sunt, quàm obligata. eodem capite obligata omnia, si modo Syllana sunt, liberantur: immunia cõmodiore conditione sunt, q̃ illa, quæ pensitant. ego Tusculanis pro aqua Crabra uectigal pendam, quia à municipio fundũ accepi: si à Sylla mihi datus esset, Rulli lege nõ pẽderẽ. Video uos Quirites, sicuti res ipsa cogat, cõmoueri uel legis, uel oratiõis impudentia: legis, quæ ius melius Syllanis prædijs constituat, quàm paternis: orationis, quæ eiusmodi causa insimulare quenquã audeat, rationes Syllæ nimiũ uehemẽter defendere. at si illa solum sanciret, quæ à Sylla essent data, tacerem, modo ipse se Syllanum esse confiteretur: sed nõ modo illis cauet, uerũ etiam aliud quoddã genus donationis inducit; & is, qui à me Syllanas possessiones defendi criminatur, non eas solum sancit, uerum ipse nouas assignationes instituit, & repẽtinus Sylla nobis exoritur: nam attendite, quãtas concessiones agrorũ hic noster obiurgator uno uerbo facere conetur. QVAE DATA, DONATA, CONCESSA, VENDITA. patior: audio: quid deinde? POSSESSA. hoc Tribunus pl. promulgare ausus est, ut, quod quisque post Marium & Carbonem Coss. possidet, id eo iure teneret, quo optimo priuatum? etiam'ne si ui eiecit? etiam'ne si clàm, si precario uenit in possessionem? ergo hac lege ius ciuile, causæ possessionũ, Prætorum interdicta tollentur. non mediocris res, neq; paruũ sub hoc uerbo furtũ Quirites latet: sunt enim multi agri lege Cornelia publicati, nec cuiquam assignati, neq; uenditi, qui à paucis hominibus impudentissime possidentur: his cauet, hos defendit, hos priuatos facit: hos inquam agros, quos Sylla ne-

mini dedit, Rullus non uobis assignare uult, sed eis condonare, qui possident. causam quæro, cur ea, quæ maiores uobis in Italia, Sicilia, duabus Hispanijs, Macedonia, Asia quæsiuerunt, uenire patiamini, cum ea, quæ uestra sunt, condonari possessoribus eadem lege uideatis. iam totam legem intelligetis, cum ad paucorum dominationem scripta sit, ad Syllanæ assignationis rationes esse accommodatissimam. nam socer huius uir multum bonus est: neque ego nunc de illius bonitate, sed de genere impudétiæ disputo. ille enim, quod habet, retinere uult, neque se Syllanũ esse dissimulat: hic, ut ipse habeat, quod non habet, quæ dubia sunt, per uos sancire uult: & cum plus appetat quã ipse Sylla, quibus ego rebus resisto, Syllanas res defendere criminor. habet agros nõ nullos, inquit, socer meus desertos atque longinquos: uendet eos mea lege, quãti uolet. habet incertos ac nullo iure possessos: confirmabũtur optimo iure. habet publicos: reddam priuatos. denique eos fundos, quos in agro Casinati optimos, fructuosissimos continuauit, cum usque eò uicinos proscriberet, quoad oculos cõtinuando, ex multis prædijs unã fundi regionẽ formamq; perfecerit, quos nunc cum aliquo metu tenet, sine ulla cura possidebit. & quoniã, qua de causa, & quorum causa ille hoc promulgauit, ostendi: doceat ipse, num ego quem possessorem defendam, cum agrariæ legi resisto. siluam Scantiam uendis: Resp. possidet: defendo. Campanum agrum diuidis: uos estis in possessione: non cedo. deinde Italiæ, Siciliæ, cæterarumq; prouinciarum possessiones uenales ac proscriptas hac lege uideo: uestra sunt prædia, uestræ possessiones: resistam, atque repugnabo, neq; patiar à quo-

quam populum R. de suis possessionibus me Consule dimoueri, præsertim cum uobis nihil quæratur: hoc enim uos in errore uersari diutius non oportet. num qui uestrum ad uim, ad facinus, ad cædem accommodatus est? nemo. atqui ei generi hominum, mihi credite, Campanus ager, & præclara illa Capua seruatur: exercitus contra uos, contra libertatem uestrã, contra Cn. Pompeium constituitur: contra hanc urbem Capuam, contra uos manus hominum audacissimorum, contra Cn. Pompeium decem duces comparantur. ueniant coràm, &, quoniam me in uestram concionem uobis flagitantibus conuocauerunt, differant.

PRO C. RABIRIO PERDVELLIO=
NIS REO, AD QVIRITES.
ORATIO XVIII.

e

T SI Quirites nō eſt meæ cōſuetudinis, initio dicendi rationē reddere, qua de cauſa quenque defendam, propterea quòd cum omnibus ciuibus in eorum periculis ſemper ſatis iuſtam mihi cauſam neceſſitudinis eſſe duxi: tamen in hac defenſiōe capitis, famæ, fortunarum omnium C. Rabirij, proponenda ratio uidetur eſſe officij mei, propterea quòd quæ iuſtiſſima mihi cauſa ad hunc defendendum eſſe uiſa eſt, eadem uobis ad abſoluendū debet uideri. Nam me cum amicitiæ uetuſtas, tū dignitas hominis, tum ratio humanitatis, tum meæ uitæ perpetua conſuetudo ad C. Rabirium defendendum eſt adhortata: tum uero, ut id ſtudioſiſſime facerē, ſalus Reip. conſulare officium, Conſulatus denique ipſe mihi unà uobiſcum cum ſalute Reip. commendatus coegit: non enim C. Rabirium culpa delicti, non inuidia, uitæq; turpitudo, nō denique ueteres, iuſtæ, grauesq; inimicitiæ ciuium in diſcrimen capitis uocauerunt: ſed, ut illud ſummum auxilium maieſtatis atque imperij, quod nobis à maioribus eſt traditum, de Rep. tolleretur, ut nihil poſthac auctoritas ſenatus, nihil conſulare imperium, nihil cōſenſio bonorum contra peſtē, ac perniciem ciuitatis ualeret, iccirco in his rebus euertendis unius hominis ſenectus, infirmitas, ſolitudoq; tentata eſt. quamobrem ſi eſt boni Conſulis, cum cuncta auxilia Reip. labefactari conuelliq; uideat,

ferre opem patriæ, ſuccurrere ſaluti, fortuniſq; communibus, implorare ciuium fidem, ſuam ſalutem poſteriorem ſalute communi ducere: eſt etiam bonorum & fortium ciuium, quales uos omnibus Reip. temporibus extitiſtis, intercludere omneis ſeditionum uias, munire præſidia Reip. ſummum in Conſulibus imperium, ſummum in ſenatu conſilium putare; ea qui ſecutus ſit, laude potius & honore, quàm pœna & ſupplicio dignum iudicari. quamobrem labor in hoc defendendo præcipue meus eſt, ſtudium uero conſeruandi hominis commune mihi uobiſcum eſſe debebit: ſic enim exiſtimare debetis Quirites, poſt hominum memoriam rem nullam maiorem, magis periculoſam, magis ab omnibus uobis prouidendam, neque à Tribuno pl. ſuſceptam, neq; à Conſule defenſam, neq; ad populũ R. eſſe delatam: agitur enim nihil aliud in hac cauſa Quirites, quàm ut nullum ſit poſthac in Rep. publicum conſilium, nulla bonorum conſenſio contra improborum furorem & audaciam, nullum extremis Reip. temporibus perfugium, & præſidium ſalutis. quæ cum ita ſint, primum, quod in tanta dimicatione capitis, famæ, fortunarumq; omnium fieri neceſſe eſt, ab Ioue Optimo Maximo, cæteriſq; dijs, deabuſq; immortalibus, quorũ ope & auxilio multo magis hæc Reſp. quàm ratione hominum & conſilio gubernatur, pacem ac ueniam peto, precorq; ab ijs, ut hodiernum diem & ad huius ſalutem conſeruandam, & ad Remp. conſtituendam illuxiſſe patiantur: deinde uos Quirites, quorum poteſtas proxime ad deorum immortalium numen accedit, oro, atque obſecro, quoniã uno tempore uita C. Rabirij ho-

minis miserrimi atq; innocentissimi, salus Reip. uestris manibus suffragijsq; permittitur, adhibeatis in hominis fortunis misericordiam, in Reip. salute sapientiam, quam soletis. Nunc quoniam T. Labiene diligentiæ meæ temporis angustijs obstitisti, meq; ex comparato & cõstituto spatio defensionis in semihoræ curriculum coegisti: parebitur, &, quod iniquissimum est, accusatoris conditioni, &, quod miserrimum, inimici potestati. quãquam in hac præscriptione semihoræ patroni mihi partes reliquisti, Consulis ademisti, propterea quòd ad defendendum propemodum satis erit hoc mihi temporis, uerum ad conquerendum parum. Nisi forte de locis religiosis, ac de lucis, quos ab hoc uiolatos esse dixisti, pluribus uerbis tibi respondendum putas. quo in crimine nihil est unquam abs te dictum, nisi, à C. Macro obiectum esse crimen id C. Rabirio. in quo ego demiror, meminisse te, quid obiecerit C. Rabirio Macer inimicus; oblitũ esse, quid æqui, et iurati iudices iudicarint. An de peculatu facto, an de tabulario incenso lõga oratio est expromenda? quo in crimine propinquus C. Rabirij iudicio clarissimo C. Curtius pro uirtute sua est honestissime liberatus: ipse uero Rabirius non modo in iudicium horũ criminum, sed ne in tenuissimam quidem suspicionem uerbo est unquã uocatus. An de sororis filio diligẽtius respondendum est, quem ab hoc necatum esse dixisti, cũ ad iudicij moram familiaris funeris excusatio quæreretur? quid enim est tã uerisimile, quàm, chariorem huic sororis maritum, quàm sororis filium fuisse? atque ita chariorem, ut alter uita crudelissime priuaretur, cũ alteri ad prolationem iudicij biduũ quæreretur? An de

seruis alienis contra legem Fabiam retentis, aut de ciui=bus R. contra legem Porciam uerberatis, aut necatis plu=ra dicenda sunt? cũ tanto studio C. Rabirius totius A=puliæ, singulari uoluntate Campaniæ uicinitatis orne=tur; cumq; ad eius propulsandum periculum non mo=do homines, sed propè regiones ipsæ cõuenerint, aliquan to etiam latius excitatæ, quàm ipsius uicinitatis nomen ac termini postulabãt. Nam quid ego ad id longã ora tionem comparem, quod est in eadem mulctæ irrogatio ne perscriptum, hũc nec suæ, nec alienæ pudicitiæ peper=cisse? quin etiam suspicor eo mihi semihoram à Labie=no præstitutam esse, ut ne plura de pudicitia dicerem. ergo ad hæc crimina, quæ patroni diligentiam deside=rant, intelligis mihi semihoram istam nimium longam fuisse. Illam alteram partem, de nece Saturnini, ni=mis exiguam atq; angustam esse uoluisti: quæ non ora=toris ingenium, sed Cõsulis auxilium implorat, & flagi=tat. nam de perduellionis iudicio, quod à me sublatum esse criminari soles, meum crimen est, non Rabirij. quod utinam Quirites ego id aut primus, aut solus ex hac Rep. sustulissem: utinã, quod ille crimen esse uult, pro=prium testimonium meæ laudis esset: quid enim opta=ri potest, quod ego mallem, quàm me in Consulatu meo carnificem de foro, crucem de campo sustulisse? sed ista laus primum est maiorum nostrorum Quiri=tes, qui expulsis Regibus nullum in libero populo ue=stigium crudelitatis regiæ retinuerunt: deinde multo=rum uirorum fortium, qui uestram libertatem nõ acer bitate suppliciorum infestam, sed lenitate legum mu=nitam esse uoluerunt. quamobrem uter nostrum tan=

dem Labiene popularis est; tu'ne, qui ciuibus R. in concione ipsa carnificem, qui uincla adhiberi putas oportere; qui in campo Martio comitijs centuriatis auspicato in loco crucem ad ciuium supplicium defigi & constitui iubes: an ego, qui funestari concionem contagione carnificis ueto; qui expiandum forum populi R. ab illis nefarijs sceleris uestigijs esse dico; qui castam concionem, sanctum campum, inuiolatum corpus omnium ciuium R. integrum ius libertatis defendo seruari oportere? popularis uero Tribunus pl. custos, defensorq; iuris, & libertatis. Porcia lex uirgas ab omniũ ciuiũ R. corpore amouit: hic misericors flagella retulit. Porcia lex libertatem ciuiũ lictori eripuit, Labienus homo popularis carnifici tradidit. C. Gracchus legẽ tulit, ne de capite ciuiũ R. iniussu uestro iudicaretur: hic popularis à Duũuiris iniussu uestro nõ iudicari de ciue R. sed indicta causa ciuem R. capitis condemnari coegit. tu mihi etiã legis Porciæ, tu C. Gracchi, tu horum libertatis, tu cuiusquam deniq; hominis popularis mentionem facis, qui nõ modo supplicijs inusitatis, sed etiã uerborũ inaudita crudelitate uiolare libertatẽ huius populi, tẽtare mansuetudinẽ, cõmutare disciplinam conatus es? nãque hæc tua, quæ te hominem clemẽtem, popularemq; delectant; I lictor, colliga manus; quæ non modo huius libertatis, mãsuetudinisq; non sunt, sed ne Romuli quidem, aut Numæ Põpilij, sed Tarquinij superbissimi atque crudelissimi Regis: ista sunt cruciatus carmina, quæ tu homo lenis, ac popularis libẽtissime cõmemoras: Caput obnubito, arbori infelici suspendito: quæ uerba Quirites iampridem in hac Rep. nõ solum tenebris uetustatis, uerũ etiam luce liber-

tatis oppressa sunt. an uero, si actio ista popularis esset, & si ullam partem æquitatis haberet, aut iuris; C. Gracchus eam reliquisset? scilicet tibi grauiorem dolorem patrui tui mors attulit, quàm C. Graccho fratris: & tibi acerbior eius patrui mors est, quem nũquã uidisti, quã illi eius fratris, quicũ concordissime uixerat: & similis uiri tu ulcisceris patrui mortem, atq; ille persequeretur fratris sui, si ista ratione agere uoluisset: & par desiderium sui reliquit apud populũ R. Labienus iste patruus uester, quisquis fuit, ac Ti. Gracchus reliquerat. an pietas tua maior, quàm Gracchi? an animus? an consilium? an opes? an auctoritas? an eloquẽtia? quæ si in illo minima fuissent, tamen præ tuis facultatibus maxima putarentur. cum uero his rebus omnibus C. Gracchus omneis uicerit, quantũ interuallum tandem inter te atq; illum interiectũ putas? sed moreretur prius acerbissima morte millies Gracchus, quàm in eius cõcione carnifex cõsisteret, quẽ nõ modo foro, sed etiam cœlo hoc, ac spiritu censoriæ leges, atque urbis domicilio carere uoluerũt. hic se popularem dicere audet, me alienum à commodis uestris? cum iste omneis & suppliciorũ, & uerborum acerbitates non ex memoria uestra, ac patrum uestrorũ, sed ex annalium monumentis, atque ex Regũ cõmentarijs conquisierit; ego omnibus meis opibus, omnibus consilijs, omnibus dictis, atq; factis repugnarim, et restiterim crudelitati. nisi forte hãc conditionem uobis esse uultis, quã serui, si libertatis spem propositam non haberent, ferre nullo modo possent. misera est ignominia iudiciorũ publicorum, misera mulctatio bonorum, miserum exiliũ: sed tamẽ in omni calamitate retinetur aliquod uestigiũ

libertatis. mors deniq; si proponitur, in libertate moriamur: carnifex uero, & obductio capitis, & nomẽ ipsum crucis absit non modo à corpore ciuium R. sed etiam à cogitatione, oculis, auribus: harũ enim omnium rerum non solum euentus, atque perpessio, sed etiã conditio, expectatio, mentio ipsa denique indigna ciue R. atq; homine libero est. an uero seruos nostros horũ suppliciorũ omnium metu dominorum benignitas una uindicta liberauit: nos à uerberibus, ab unco, à crucis denique terrore neque res gesta, neq; acta ætas, neq; nostri honores uindicabũt? quãobrem fateor, atque etiã T. Labiene profiteor, & præ me fero, te ex illa crudeli, importuna, nõ tribunitia actione, sed regia, meo cõsilio, uirtute, auctoritate esse depulsum. qua tu in actione quãquam omnia exempla maiorũ, omneis leges, omnem auctoritatem senatus, omneis religiones, atque auspiciorũ publica iura neglexisti: tamen à me hæc in hoc tam exiguo meo tempore non audies. liberum tempus nobis dabitur ad istam disceptationẽ. nunc de Saturnini crimine, ac de clarissimi patrui tui morte dicemus. Arguis, occisum esse à C. Rabirio L. Saturninum: & id C. Rabirius multorũ testimonijs, Q. Hortensio copiosissime defendente, antea falsum esse docuit. ego autem, si mihi esset integrũ, susciperem hoc crimen, agnoscerẽ, confiterer. utinam hãc mihi facultatẽ causa concederet, ut possem hoc prædicare, C. Rabirij manu L. Saturninũ hostẽ populi R. interfectum. nihil me clamor iste cõmouet, sed consolatur, cũ indicat esse quosdam ciueis imperitos, sed non multos. nunquã, mihi credite, populus R. hic, qui silet, Consulẽ me fecisset, si uestro clamore perturbatum iri arbitraretur. quanto

iam leuior est acclamatio. quin cõtinetis uocem indicem stultitiæ uestræ, testem paucitatis? libenter, inquã, confiterer, si uere possem, aut etiam si mihi esset integrũ, C. Rabirij manu L. Saturninũ esse occisum, & id facinus pulcherrimũ esse arbitrarer: sed quoniam id facere nõ possum, cõfitebor id, quod ad laudem minus ualebit, ad crimen non minus. confiteor, interficiendi Saturnini causa C. Rabiriũ arma cepisse. quid est Labiene? quã à me grauiorem confessionem, aut quod in hũc maius crimẽ expectas? nisi uero interesse aliquid putas inter eũ, qui hominem occidit, & eũ, qui cum telo occidendi hominis causa fuit. si interfici Saturninũ nefas fuit: arma sumpta esse cõtra Saturninũ sine scelere nõ possunt. si arma iure sumpta cõcedis: interfectũ iure cõcedas, necesse est.

Pauca quædam deesse uidentur.

fit S. C. ut C. Marius, L. Valerius Coss. adhiberẽt Tribunos pl. & Prætores, quos eis uideretur; operãq; darẽt, ut imperiũ pop. R. maiestasq; cõseruaretur. adhibẽt omneis Tribunos pl. præter Saturninũ, præter Glauciã: qui Rẽp. saluã esse uellẽt, arma capere, & se sequi iubẽt. parẽt omnes. ex ædificijs armamẽtarijsq; publicis arma populo R. C. Mario Cõsule distribuẽte dãtur. hic iã, ut omittã cæ

tera, de te ipso Labiene quæro; cũ Saturninus Capitoliũ teneret, armatus esset unà C. Glaucia, C. Saufeius, etiam ille ex cõpedibus, atq; ergastulo Gracchus, addam, quoniam ita uis, eodem Q. Labienum patruũ tuum; in foro autem C. Marius, & L. Valerius Flaccus Coss. post cũctus senatus, atque ille senatus, quẽ etiã uos ipsi, qui hos patres conscriptos, qui nũc sunt, in inuidiam uocatis, quo facilius de hoc senatu detrahere possitis, laudare consueuistis; cum equester ordo, at quorum equitum R. dij immortales? patrũ nostrorũ, atque eius ætatis, quæ tũ magnam partem Reip. atque omnem dignitatem iudiciorũ tenebat; cũ omnes omnium ordinum homines, qui in salute Reip. salutem suam repositam esse arbitrabantur, arma cepissent: quid tandem C. Rabirio faciendũ fuit? de te ipso, inquam, Labiene quæro; cum ad arma Consules ex S.C. uocauissent; cum armatus M. Aemilius princeps senatus in comitio constitisset, qui cum ingredi uix posset, non ad insequendũ sibi tarditatem pedum, sed ad fugiendum impedimento fore putabat; cũ denique Q. Scæuola confectus senectute, præpeditus morbo, mãcus, & membris omnibus captus ac debilis, hastili nixus & animi uim & infirmitatem corporis ostenderet; cũ L. Metellus, Ser. Galba, C. Serranus, P. Rutilius, C. Fimbria, Q. Catulus, omnesq;, qui tum erant, consulares pro salute cõmuni arma cepissent; cum omnes Prætores, cuncta nobilitas, ac iuuẽtus accurreret, Cn. & L. Domitij, L. Crassus, Q. Mutius, C. Claudius, M. Drusus; cũ omnes Octauij, Metelli, Iulij, Cassij, Catones, Pompeij, cum L. Philippus, L. Scipio, cum M. Lepidus, cum D. Brutus, cum hic ipse P. Seruilius, quo tu imperatore Labiene meruisti, cũ

hic Q. Catulus admodum tum adolescens, cum hic C. Curio, cum deniq; omnes clarissimi uiri cum Cōsulibus essent: quid tandem C. Rabirium facere conuenit? utrū, inclusum, atq; abditum latere in occulto, atq; ignauiam suam tenebrarū, ac parietum custodijs tegere; an in Capitolium pergere, atque ibi se cum tuo patruo, et cæteris ad mortem propter uitæ turpitudinem confugientibus congregare; an cum Mario, Scauro, Catulo, Metello, Scæuola, cum bonis denique omnibus coire nō modo salutis, uerum etiā periculi societatē? tu denique Labiene quid faceres tali in re, ac tempore? cum ignauiæ ratio te in fugam, atq; in latebras impelleret, improbitas, & furor L. Saturnini in Capitolium arcesceret, Consules ad patriæ salutem, ac libertatem uocarent: quam tandem auctoritatem, quā uocem, cuius sectam sequi, cuius imperio parere potissimum uelles? patruus, inquit, meus cum Saturnino fuit. quid pater? quicū? quid propinqui uestri equites R.? qd omnis præfectura, regio, uicinitas uestra? quid ager Picenus uniuersus, utrum tribunitium furorē, an consularem auctoritatem secutus est? equidem hoc affirmo, quod tu nūc de tuo patruo prædicas, neminem unquam adhuc de sese esse confessum. nemo est unquā inuentus tam profligatus, tam perditus, tam ab omni non modo honestate, sed etiā simulatione honestatis relictus, qui se in Capitolio fuisse cū Saturnino fateretur. at fuit uester patruus. fuerit, & fuerit nulla desperatione rerū suarum, nullis domesticis uulneribus coactus: induxerit eum L. Saturnini familiaritas, ut amicitiam patriæ præponeret: iccircó ne oportuit C. Rabirium descíscere à Rep. nō comparere in illa armata multitudine bonorū?

Conſulum uoci, atq; imperio nõ obedire? atqui uidemus hæc in rerum natura tria fuiſſe, ut aut cum Saturnino eſſet, aut cum bonis, aut lateret. latere, mortis erat inſtar turpiſſimæ: cum Saturnino eſſe, furoris, & ſceleris: uirtus, & honeſtas, & pudor cum Conſulibus eſſe cogebat. hoc tu igitur in crimen uocas, quòd cum iis fuerit C. Rabirius, quos, amẽtiſſimus fuiſſet, ſi oppugnaſſet; turpiſſimus, ſi reliquiſſet? at C. Decianus, de quo tu ſæpe cõmemoras, quia, cum hominem omnibus inſignẽ notis turpitudinis P. Furium accuſaret ſummo ſtudio bonorũ omnium, queri eſt auſus in concione de morte Saturnini, condemnatus eſt: & Sex. Titius, quòd habuit imaginem L. Saturnini domi ſuæ, condemnatus eſt. ſtatuerunt equites R. illo iudicio, improbum ciuem eſſe, & non retinẽdum in ciuitate, qui hominis hoſtilem in modum ſeditioſi imagine aut mortem eius honeſtaret, aut deſideria imperitorũ miſericordia cõmoueret, aut ſuam ſignificaret imitãdæ improbitatis uoluntatẽ. itaque mihi mirum uidetur, unde hanc tu Labiene imaginem, quã habes, inueneris: nam Sex. Titio damnato, qui iſtam habere auderet, inuẽtus eſt nemo. quod tu ſi audiſſes, aut ſi per ætatem ſcire potuiſſes: nunquam profecto iſtam imaginem, quæ domi poſita peſtẽ, atque exilium Sex. Titio attuliſſet, in roſtra atque in cõcionem attuliſſes, nec tuas unquam rationes ad eos ſcopulos appuliſſes, ad quos Sex. Titii afflictã nauem, & in quibus C. Deciani naufragium fortunarum uideres. ſed in his rebus omnibus imprudẽtia laberis: cauſam enim ſuſcepiſti antiquiorẽ memoria tua: quæ cauſa ante mortua eſt, q̃ tu natus eſſes. qua in cauſa tute profecto fuiſſes, ſi per ætatem eſſe potuiſſes; eam cauſam in

iudicium uocas.an nō intelligis,primum,quos homines, & quales uiros mortuos summi sceleris arguas;deinde, quot ex ijs,qui uiuunt,eodem crimine in summum capitis periculum arcessas?nam si C.Rabirius fraudem capitalem admisit, quòd arma contra M.Saturninum tulit: huic quidē afferet aliquam deprecationem periculi ætas illa,qua tum fuit:Q.uero Catulū patrem huius,in quo summa sapientia,eximia uirtus, singularis humanitas fuit; M.Scaurum,illa grauitate,illo consilio, illa prudētia; duos Mutios,L.Crassum,M.Antonium,qui tum extra urbem cum præsidio fuit,quorum in hac ciuitate lōge maxima consilia atque ingenia fuerunt; cæteros pari dignitate præditos,custodes,gubernatoresq́; Reip.quemadmodum mortuos defendemus? quid de illis honestissimis uiris,atque optimis ciuibus equitibus R.dicemus,qui tum unà cum senatu salutem Reip.defenderunt? quid de Tribunis ærarijs,cæterorumq́; ordinum omnium hominibus,qui tum arma pro cōmuni libertate ceperunt? sed quid ego de ijs omnibus,qui cōsulari imperio paruerunt,loquor?de ipsorum Consulum fama quid futurum est?L.Flaccū,hominem cum semper in Rep. tum in magistratibus gerendis, in sacerdotio cerimonijsq́;, quibus præerat, diligentissimum, nefarij sceleris, ac parricidij mortuum condemnabimus? adiungemus ad hanc labem, ignominiamq́; mortis etiam C. Marij nomen? C.Marium, quem uere patrem patriæ, parentem, inquam, uestræ libertatis atque huiusce Reip. possumus dicere,sceleris,ac parricidij nefarij mortuum condemnabimus? etenim si C. Rabirio, quòd ijt ad arma, crucem T.Labienus in campo Martio defigendam putauit:quod

tandem excogitabitur in eum supplicium, qui uocauit? Ac si fides Saturnino data est, quod abs te sæpissime dicitur; non eam C. Rabirius, sed C. Marius dedit; idemq; uiolauit, si in fide nõ stetit. quæ fides Labiene qui potuit sine S.C. dari? adeóne hospes huiusce urbis, adeóne ignarus es disciplinæ consuetudinisq; nostræ, ut hæc nescias? ut peregrinari in aliena ciuitate, nõ in tua magistratum gerere uideare? quid iã ista C. Mario, inquit, nocere possunt, quoniam sensu, & uita caret? itàne uero? tantis in laboribus C. Marius periculisq; uixisset, si nihil lõgius, quàm uitæ termini postulabant, spe atq; animo de se, et gloria sua cogitasset? at, credo, cum innumerabiles hostiũ copias in Italia fudisset, atq; obsidione Remp. liberasset, omnia sua secum unà moritura arbitrabatur. nõ est ita Quirites: neque quisquam nostrũ in Reip. periculis cum laude ac uirtute uersatur, quin spe posteritatis fructuq; ducatur. itaque cum multis alijs de causis uirorum bonorum mentes diuinæ mihi atque æternæ uidẽtur esse, tum maxime quòd optimi, & sapiẽtissimi cuiusq; animus ita præsentit in posterũ, ut nihil nisi sempiternũ spectare uideatur. quapropter equidẽ & C. Marij, & cæterorum uirorum sapientissimorum, ac fortissimorũ ciuium mentes, quæ mihi uidentur ex hominum uita ad deorum religionem, & sanctimoniã demigrasse, testor, me pro illorum fama, gloria, memoria non secus, ac pro patrijs fanis, atque delubris, propugnandũ putare: ac si pro illorum laude mihi arma capienda essent, non minus strenue caperem, q̃ illi pro cõmuni salute ceperunt. etenim Quirites exiguum nobis uitæ curriculũ natura circunscripsit, immensum gloriæ. quare si eos, qui iam

de uita

de uita decesserunt, ornabimus: iustiorem nobis mortis conditionem relinquemus. sed si illos Labiene, quos iam uidere non possumus, negligis: ne his quidem, quos uides, consuli putas oportere? neminem esse dico ex ijs omnibus, quo illo die Romæ fuerint, quem tu diem in iudicium uocas, pubesq; tum fuerit, quin arma ceperit, quin Consules secutus sit. oẽs ij, quorum tu ex ætate coniecturam facere potes, quid tum fecerint, abs te rei capitis, C. Rabirij nomine citantur. at occidit Saturninum Rabirius. utinam fecisset: non supplicium deprecarer, sed præmiũ postularem. etenim si Scæuæ seruo Q. Crotonis, qui occidit L. Saturninum, libertas data est: quod equiti R. præmium dari par fuisset? & si C. Marius, quod fistulas, quibus aqua suppeditabatur Iouis Optimi Maximi templis ac sedibus, præcidi imperarat, quòd in cliuo
* Capitolino improborum ciuium

Desunt non pauca.

IN L. CATILINAM, IN SENATV. ORATIO XIX.

q Vousque tandem abutere Catilina patientia nostra? quandiu nos etiam furor iste tuus eludet? quẽ ad finem sese effrenata iactabat audacia? nihil'ne te nocturnum præsidiũ Palatij, nihil urbis uigiliæ, nihil timor populi, nihil consensus bonorũ omniũ, nihil hic munitissimus habẽdi senatus locus, nihil horum ora, uultusq; mouerunt? patere tua consilia non sentis? constrictam iam omnium horum cõscientia teneri coniurationem tuam non uides? quid proxima, quid superiore nocte egeris, ubi fueris, quos conuocaueris, quid consilij ceperis, quem nostrum ignorare arbitraris? ò tempora, ò mores. senatus hoc intelligit, Cõsul uidet, hic tamẽ uiuit: uiuit? immo uero etiam in senatũ uenit: fit publici consilij particeps: notat & designat oculis ad cædem unũquenque nostrum: nos autem uiri fortes satisfacere Reip. uidemur, si istius furorem ac tela uitemus. ad mortem te Catilina duci iussu Consulis iampridem oportebat, in te cõferri pestem istam, quam tu in nos oẽs iandiu machinaris. an uero uir amplissimus P. Scipio Pontifex maximus Ti. Gracchũ mediocriter labefactantem statum Reip. priuatis interfecit: Catilinam orbem terræ cæde, atque incendijs uastare cupiẽtem nos Consules perferemus? nam illa nimis antiqua prætereo, ꝙ Q. Seruilius Ahala Sp. Melium nouis rebus studentẽ manu sua occidit. fuit, fuit ista quondam in hac Rep. uirtus, ut uiri fortes acrioribus supplicijs ci=

uem pernicioſum, quàm acerbiſſimum hoſtem coerce=
rēt. habemus enim S.C. in te Catilina uehemens, & gra
ue: non deeſt Reip. conſiliū, neque auctoritas huius or=
dinis: nos, nos, dico aperte, Conſules deſumus. decreuit
quondam ſenatus, ut L. Opimius Cos. uideret, ne quid
Reſp. detrimenti caperet: nox nulla interceſſit: inter=
fectus eſt propter quaſdam ſeditionum ſuſpiciones C.
Gracchus clariſſimo patre natus, auis, maioribus: occi=
ſus eſt cum liberis M. Fuluius conſularis. ſimili S. C.
C. Mario & L. Valerio Coss. permiſſa eſt Reſp. nū unū
diem poſtea L. Saturninum Trib. pl. & C. Seruilium
mors à Reip. pœna remorata eſt? at nos uigeſimū iam
diem patimur hebeſcere aciem horum auctoritatis: ha
bemus enim huiuſmodi S. C. ueruntamen incluſum in
tabulis, tanquam gladium in uagina reconditum, quo
ex S. C. cōfeſtim interfectum te eſſe Catilina conuenit.
uiuis, & uiuis non ad deponendam, ſed ad confirman=
dam audaciam. cupio P. C. me eſſe clementem, cupio
in tantis Reip. periculis non diſſolutum uideri: ſed iam
me ipſum inertiæ nequitiæq; condemno. caſtra ſunt in
Italia cōtra Remp. in Hetruriæ faucibus collocata: cre=
ſcit in dies ſingulos hoſtium numerus: eorum autem
imperatorem caſtrorum, ducemq; hoſtium intra mœ=
nia, atque adeo in ſenatu uidemus, inteſtinam aliquam
quotidie perniciem Reip. molientem. ſi te iam Catilina
comprehendi, ſi interfici iuſſero: credo, erit uerendum
mihi, ne non hoc potius omnes boni ſerius à me, quàm
quiſquam crudelius, factū eſſe dicant. uerum ego hoc,
quod iampridem factum eſſe oportuit, certa de cauſa
nō dum adducor ut faciam. tū denique interficiam te,

cum iam nemo tam improbus, tam perditus, tam tui similis inueniri poterit, qui id non iure factum esse fateatur. quandiu quisquã erit, qui te defendere audeat, uiues, et uiues ita ut nũc uiuis, multis meis & firmis praesidijs obsessus, ne cõmouere te contra Remp. possis: multorum te etiã oculi, & aures non sentiẽtem, sicut adhuc fecerũt, speculabũtur atque custodiẽt. etenim quid est Catilina, quod iam amplius expectes, si neque nox tenebris obscurare coetus nefarios, nec priuata domus parietibus cõtinere uocẽ coniurationis tuae potest? si illustrantur, si erũpunt omnia? muta iam istam mentem, mihi crede: obliuiscere caedis, atque incẽdiorũ: teneris undique: luce sunt clariora nobis tua consilia omnia: quae etiã mecũ licet recognoscas. Meministi'ne, me ante diẽ XII. Cal. Nou. dicere in senatu, certo die fore in armis, qui dies futurus esset ante diem VIII. Cal. Nou. C. Manliũ audaciae satellitẽ atque administrum tuae? num me fefellit Catilina nõ modo res tanta, tam atrox, tam incredibilis, uerũ, id quod multo magis est admirandum, dies? dixi ego idẽ in senatu, caedem te optimatum cõtulisse in ante diem V. Cal. Nou. tum cũ multi principes ciuitatis Roma non tam sui conseruandi, q̃ tuorum consiliorum reprimendorum causa profugerunt? num inficiari potes, te illo ipso die meis praesidijs, mea diligentia circunclusum, commouere te contra Remp. non potuisse, cum tu discessu caeterorum, nostra tamẽ, qui remansissemus, caede contentũ te esse dicebas? quid, cũ te Praeneste Cal. ipsi Nou. occupaturum nocturno impetu esse confideres? sensisti'ne illam coloniam meo iussu meis praesidijs, custodijs, uigilijs esse munitam? nihil agis, nihil moli-

ris, nihil cogitas, quod ego non modo audiam, sed etiam uideam, planeq; sentiam. recognosce tandem mecũ noctem illam superiorem: iam intelliges multo me uigilare acrius ad salutem, quàm te ad perniciem Reip. dico te priori nocte uenisse inter falcarios (non agam obscure) in M. Leccæ domũ, conuenisse eodem complures eiusdem amentiæ scelerisq; socios: nũ negare audes? quid taces? conuincã, si negas: uideo enim esse hic in senatu quosdam, qui tecũ unà fuere. ò dij immartales, ubinam gentiũ sumus? quam Remp. habemus? in qua urbe uiuimus? hic, hic sunt, in nostro numero P. C. in hoc orbis terræ sanctissimo grauissimoq; consilio, qui de meo, nostrumq; omniũ interitu, qui de huius urbis, atque adeo orbis terrarum exitio cogitent. hosce ego uideo Consul, & de Rep. sententiam rogo, &, quos ferro trucidari oportebat, eos non dum uoce uulnero. fuisti igitur apud Leccã ea nocte Catilina: distribuisti partes Italiæ: statuisti, quò quenque proficisci placeret: delegisti, quos Romæ relinqueres, quos tecum educeres? descripsisti urbis partes ad incendia: cõfirmasti, te ipsum iam esse exiturum: dixistis, paululum tibi esse etiam tum moræ, ꝙ ego uiuerẽ. reperti sunt duo equites R. qui te ista cura liberarẽt, & sese illa ipsa nocte paulo ante lucẽ me in meo lectulo interfecturos pollicerentur. hæc ego omnia, uix dum etiam cœtu uestro dimisso, comperi: domũ meam maioribus præsidijs muniui, atque firmaui: exclusi eos, quos tu mane ad me salutatũ miseras, cum illi ipsi uenissent, quos ego iam multis uiris ad me uẽturos id tẽporis esse prædixeram. quæ cum ita sint Catilina, perge quò cœpisti, egredere aliquãdo ex urbe: patent por-

tæ, proficiſcere: nimium diu te imperatorem illa tua Manliana caſtra deſiderant: educ tecum etiam omnes tuos; ſi minus, quamplurimos: purga urbem: magno me metu liberabis, dummodo inter me atque te murus interſit: nobiſcum uerſari iam diutius non potes: non ferã, non patiar, non ſinam. magna dijs immortalibus habẽda eſt gratia, atque huic ipſi Ioui Statori antiquiſſimo cuſtodi huius urbis, ꝙ hanc tam tetram, tam horribilem, tamq; infeſtam Reip. peſtem toties iam effugimus. non eſt ſæpius in uno homine ſalus ſumma periclitanda Reip. quandiu mihi Conſuli deſignato Catilina inſidiatus es, non publico me præſidio, ſed priuata diligentia defendi. cum proximis comitijs conſularibus me Conſulem in campo, & competitores tuos interficere uoluiſti, compreſſi tuos nefarios conatus amicorum præſidio, & copijs, nullo tumultu publice concitato: deniq; quotieſcunque me petiſti, per me tibi obſtiti: quanq̃ uidebam, perniciem meam cũ magna calamitate Reip. eſſe coniunctã. nunc iam aperte Remp. uniuerſam petis: templa deorum immortalium, tecta urbis, uitam omnium ciuium, Italiã denique totam ad exitium, et uaſtitatem uocas. quare, quoniã id, quod primũ, atque huius imperij, diſciplinæq; maiorum proprium eſt, facere non audeo, faciã id, quod eſt ad ſeueritatem lenius, ad cõmunem ſalutẽ utilius: nam ſi te interfici iuſſero, reſidebit in Rep. reliqua coniuratorum manus: ſin tu, quod te iandudum hortor, exieris, exhaurietur ex urbe tuorum comitũ magna, & ꝑnicioſa ſentina Reip. quid eſt Catilina? num dubitas id me imperante facere, quod iam tua ſponte faciebas? exire ex urbe Cõſul hoſtem iubet:

interrogas me, nũ in exilium? nõ iubeo: ſed ſi me conſulis, ſuadeo: quid enim Catilina eſt, quod te iã in hac urbe delectare poſſit, in qua nemo eſt extra iſtam coniurationẽ perditorum hominum, qui te non metuat; nemo, qui te nõ oderit? quæ nota domeſticæ turpitudinis non inuſta uitæ tuæ eſt? quod priuatarum rerũ dedecus nõ hæret infamiæ? quæ libido ab oculis, quod facinus à manibus unquã tuis, quod flagitium à toto corpore abfuit? cui tu adoleſcentulo, quem corruptelarum illecebris irretiſſes, nõ aut ad audaciã ferrũ, aut ad libidinem facem prætuliſti? quid uero nuper? cum morte ſuperioris uxoris nouis nuptijs domũ uacuam feciſſes, non'ne etiam alio incredibili ſcelere hoc ſcelus cumulaſti? quod ego prætermitto, & facile patior ſileri, ne in hac ciuitate tanti facinoris immanitas aut extitiſſe, aut nõ uindicata eſſe uideatur. prætermitto ruinas fortunarum tuarum, quas omnes impendere tibi proximis Idibus ſenties. ad illa uenio, quæ non ad priuatam ignominiam uitiorũ tuorum, non ad domeſticam tuam difficultatẽ ac turpitudinem, ſed ad ſummã Reip. atque ad omniũ noſtrum uitam ſalutemq; pertinent. poteſt'ne tibi huius uitæ hæc lux Catilina, aut huius cœli ſpiritus eſſe iucundus, cũ ſcias horum eſſe neminem, qui neſciat te pridie Cal. Ian. Lepido et Tullo Coſs. ſtetiſſe in Comitio cum telo? manum Conſulum & principum ciuitatis interficiendorum cauſa parauiſſe? ſceleri ac furori tuo non mentem aliquam, aut timorem tuũ, ſed fortunã Reip. obſtitiſſe? ac iã illa omitto: neque enim ſunt aut obſcura, aut non multa poſt commiſſa. quoties tu me deſignatum, quoties me Conſulem interficere uo=

luisti? quot ego tuas petitiones ita coniectas, ut uitari posse nõ uiderẽtur, parua quadã declinatiõe, et, ut diũt, corpore effugi? nihil agis, nihil assequeris, nihil moliris, quod mihi latere ualeat in tẽpore: neque tamẽ conari ac uelle desistis. quoties iã, quoties iã tibi extorta est sica ista de manibus? quoties uero excidit casu aliquo & elapsa est? tamẽ ea carere diutius nõ potes: quæ quidẽ quibus abs te initiata sacris ac deuota sit, nescio, ꝙ eam necesse putas Cõsulis in corpore defigere. nũc uero quæ tua est ista uita? sic.n. iam tecũ loquar, nõ ut odio permotus esse uidear, quo debeo; sed ut misericordia, quæ tibi nulla debetur. uenisti paulo ante in senatũ: quis te ex hac tãta frequẽtia, ex tot tuis amicis ac necessarijs salutauit? si hoc post hominũ memoriã contigit nemini, uocis expectas contumeliam, cum sis grauissimo iudicio taciturnitatis oppressus? quid, ꝙ aduẽtu tuo ista subsellia uacua facta sunt? quid, ꝙ oẽs consulares, qui tibi ꝑsæpe ad cædem constituti fuerũt, simul atque assedisti, partem istã subselliorũ nudã atque inanẽ reliquerunt? quo tandẽ animo hoc tibi ferẽdũ putas? serui mehercle mei si me isto pacto metuerẽt, ut te metuunt oẽs ciues tui, domũ meã relinquendã putarem: tu tibi urbẽ non arbitraris? et si me meis ciuibus iniuria suspectũ tã grauiter, atque offensum uiderẽ, carere me aspectu ciuiũ, q̃ infestis oculis omnium conspici mallem: tu cum conscietia scelerũ tuorũ agnoscas odium omnium iustũ, & iam tibi diu debitũ, dubitas, quorũ mẽtes sensusq; uulneras, eorũ aspectum præsentiamq; uitare? si te parentes timerent, atque odissent tui, neque eos ulla ratione placare posses: ut opinor, ab eorũ oculis aliquò concederes:

nūc te patria, quæ cōmunis est omnium nostrū parens, odit ac metuit, & iandiu te nihil iudicat nisi de parricidio suo cogitare. huius tu neque auctoritatē uerebere, neque iudiciū sequere, neque uim pertimesces? quæ tecū Catilina sic agit, & quodāmodo tacita loquitur. Nullū iam tot annos facinus extitit nisi per te, nullū flagitiū sine te: tibi uni multorū ciuium neces, tibi uexatio, direptioq; sociorum impunita fuit ac libera: tu nō solum ad negligendas leges et quæstiones, uerū etiam ad euertendas, perfringendasq; ualuisti. superiora illa, quanquā ferenda non fuerunt, tamē, ut potui, tuli: nūc uero, me totam esse in metu propter te unū; quidquid increpuerit, Catilinam timeri; nullū uideri contra me cōsilium iniri posse, quod à tuo scelere abhorreat; nō est ferēdū. quāobrem discede, atque hūc mihi timorē eripe; si uerus, ne opprimar; sin falsus, ut tandē aliquando timere desinā. hæc si tecum, ut dixi, patria loquatur, non ne impetrare debeat, etiā si uim adhibere non possit? quid, ꝙ tu te ipse in custodiam dedisti? quid, ꝙ uitandæ suspicionis causa apud M. Lepidū te habitare uelle dixisti? à quo nō receptus, etiā ad me uenire ausus es, atque, ut domi meæ te asseruarē, rogasti. cū à me quoque id responsum tulisses, me nullo modo posse iisdem parietibus tuto esse tecū, qui magno in periculo essem, ꝙ iisdem mœnibus contineremur: ad Q. Metellum Prætorem uenisti. à quo repudiatus, ad sodalē tuum, uirū optimum, M. Marcellū demigrasti: quē tu uidelicet & ad custodiendum te diligentissimum, & ad suspicandum sagacissimū, & ad uindicandum fortissimum fore putasti. sed ꝗ̄ longe uidetur à carcere atque à uinculis abesse de=

bere, qui se ipsum iam dignũ custodia iudicauerit? quæ cũ ita sint Catilina, dubitas, si hic emori æquo animo non potes, abire in aliquas terras, & uitã istam multis supplicijs iustis debitisq; ereptã, fugæ solitudiniq; mandare? refer, inquis, ad senatũ: id. n. postulas, et, si hic ordo sibi placere decreuerit te ire in exiliũ, obtemperaturum te esse dicis. non referã id, quod abhorret à meis moribus: et tamẽ faciã, ut intelligas, quid hi de te sentiant. egredere ex urbe Catilina: libera Remp. metu: in exiliũ, si hanc uocẽ expectas, proficiscere. quid est Catilina? ecquid attendis, ecquid animaduertis horũ silentium? patiuntur, tacent: quid expectas auctoritatẽ loquẽtium, quorum uoluntatẽ tacitorum perspicis? at si hoc idem huic adolescenti optimo P. Sestio, si fortissimo uiro M. Marcello dixissem, iam mihi Consuli hoc ipso in tẽplo iure optimo senatus uim, & manus intulisset: de te aũt Catilina, cũ quiescunt, probant; cum patiuntur, decernunt; cum tacent, clamãt; neque hi solum, quorũ tibi auctoritas est uidelicet chara, uita uilissima, sed etiam illi equites R. honestissimi atq; optimi uiri, cæteriq; fortissimi ciues, qui circunstant senatum, quorum tu & frequentiã uidere, et studia perspicere, et uoces paulo ante exaudiri potuisti. quorum ego uix abs te iandiu manus ac tela cõtineo, eosdem facile adducam, ut te hæc, quæ iampridem uastare studes, relinquentem usque ad portas prosequãtur. quanquã quid loquor? te ut ulla res frangat? tu ut unquam te corrigas? tu ut ullam fugam meditere? ut ullũ tu exilium cogites? utinam tibi istam mentem dij immortales donarent. tametsi uideo, si mea uoce perterritus ire in exilium animũ induxe=

ris, quanta tempeſtas inuidiæ nobis ſi minus in præſens
tempus recenti memoria ſcelerum tuorum, at in poſteri
tatem impẽdeat. ſed non eſt mihi tanti, dummodo iſta
tua priuata ſit calamitas, & à Reip. periculis ſeiunga=
tur. ſed tu ut uitijs tuis commoueare, ut legum pœnas
pertimeſcas, ut temporibus Reip. concedas, non eſt poſtu=
landũ: neq; enim Catilina is es, ut te aut pudor à turpi=
tudine, aut metus à periculo, aut ratio à furore reuoca
rit. quamobrẽ, ut ſæpe iam dixi, proficiſcere, ac, ſi mihi
inimico, ut prædicas, tuo cõflare uis inuidiam, recta per=
ge in exiliũ: uix feram ſermones hominum, ſi id fece=
ris: uix molem iſtius inuidiæ, ſi in exiliũ ieris iuſſu Cõ=
ſulis, ſuſtinebo: ſin aũt ſeruire meæ laudi & gloriæ
mauis, egredere cũ importuna ſceleratorum manu, cõ=
fer te ad Manliũ, concita perditos ciues, ſecerne te à bo
nis, infer patriæ bellũ, exulta impio latrocinio: ut à me
nõ eiectus ad alienos, ſed inuitatus ad tuos iſſe uidearis:
quanq̃ quid ego te inuitem, à quo iam ſciam eſſe præ=
miſſos, qui tibi ad forum Aurelium præſtolarentur ar=
mati? ſciã pactã & conſtitutã eſſe cum Manlio diem?
à quo etiam Aquilã illam argenteã, quam tibi ac tuis
omnibus pernicioſam eſſe cõfido & funeſtã futuram,
cui domi tuæ ſacrariũ ſcelerum tuorum conſtitutum
fuit, ſciã eſſe præmiſſã? tu ut illa diutius carere poſſis?
quã uenerari ad cædẽ proficiſcẽs ſolebas: à cuius altari=
bus ſæpe iſtã dextrã impiã ad necẽ ciuiũ trãſtuliſti. ibis
tandẽ aliquãdo, quò te iãpridẽ tua iſta cupiditas effre=
nata ac furioſa rapiebat: neq;.n. tibi hæc res affert do=
lorẽ, ſed quãdã incredibilẽ uoluptatẽ: ad hãc te amen=
tiã natura peperit, uolũtas exercuit, fortuna ſeruauit,

nunquã tu non modo otium,ſed ne bellum quidem,niſi nefariũ,concupiſti:nactus es ex perditis, atq; ab omni non modo fortuna, uerũ etiam ſpe derelictis conflatam improborum manum.hic tu qua lætitia perfruere,quibus gaudijs exultabis,quanta in uoluptate bacchabere, cum in tanto numero tuorum neque audies uirũ bonũ quenq̃, neque uidebis? ad huius uitæ ſtudium meditati illi ſunt,qui ferũtur,labores tui;iacere humi nõ modo ad obſidendum ſtuprum,uerũ etiam ad facinus obeundum; uigilare non ſolũ ad inſidiandũ ſomno maritorũ,uerum etiam bonis otioſorum. habes, ubi oſtentes illam præclaram tuam patientiam famis, frigoris,inopiæ rerum omnium,quibus te breui tempore cõfectum eſſe ſenties.tantũ profeci tum,cũ te à Conſulatu repuli, ut exul potius tentare,q̃ Conſul uexare Remp.poſſes, atq; ut id,quod eſſet à te ſcelerate ſuſceptum, latrocinium potius,quàm bellũ nominaretur. Nunc ut à me P.C. quandã propè iuſtam patriæ querimoniam deteſter ac deprecer,percipite quæſo diligenter quæ dicam, et ea penitus animis ueſtris mentibusq; mãdate.etenim ſi mecũ patria,quæ mihi uita mea multo eſt charior, ſi cuncta Italia,ſi omnis Reſp.loquatur, M.Tulli quid agis? tu'ne eũ, quẽ eſſe hoſtẽ comperiſti,quem ducem belli futurũ uides, quẽ expectari imperatorem in caſtra hoſtiũ ſentis,auctorẽ ſceleris,principem coniurationis, euocatorẽ ſeruorum et ciuium perditorum,exire patieris,ut abs te nõ emiſſus ex urbe,ſed immiſſus in urbẽ eſſe uideatur? non'ne hũc in uincula duci,nõ ad mortẽ rapi, non ſummo ſupplicio mactari imperabis?quid tãdẽ impedit te? mos'ne maiorũ? at perſæpe etiam priuati in hac Rep.

perniciosos ciues morte mulctarunt. an leges, quæ de ciuium R. supplicio rogatæ sunt? at nunquã in hac urbe ij, qui à Rep. defecerunt, ciuiũ iura tenuerunt. an inuidiam posteritatis times? præclarã uero populo R. refers gratiã, qui te hominem per te cognitũ, nulla commẽdatione maiorum, tam mature ad summum imperium per omnes honorum gradus extulit, si propter inuidiã, aut alicuius periculi metum, salutem ciuium tuorũ negligis. sed si quis est inuidiæ metus, non est uehemẽtius seueritatis, ac fortitudinis inuidia, q̃ inertiæ, ac nequitiæ pertimescenda. an, cum bello uastabitur Italia, uexabũtur urbes, tecta ardebunt, tum te non existimas inuidiæ incendio conflagraturum? his ergo sanctissimis Reip. uocibus, & eorum hominum, qui idem sentiunt, mentibus pauca respõdebo. Ego, si hoc optimum factu iudicarem P.C. Catilinam morte mulctari, unius usuram horæ gladiatori isti ad uiuendum non dedissem. etenim si summi uiri, & clarissimi ciues Saturnini, & Gracchorum, & Flacci, & superiorum compluriũ sanguine non modo se non contaminarunt, sed etiam honestarũt: certe uerendũ mihi non erat, ne quid, hoc parricida ciuiũ interfecto, inuidiæ mihi in posteritatem redundaret. quod si ea mihi maxime impenderet, tamen hoc animo semper fui, ut inuidiam uirtute partam, gloriam, non inuidiam putarem. quanquã non nulli sunt in hoc ordine, qui aut ea, quæ imminent, nõ uideant; aut ea, quæ uidẽt, dissimulent: qui spẽ Catilinæ mollibus sentẽtijs aluerunt, coniurationemq; nascentem non credendo corroborauerunt: quorum auctoritatem secuti multi non solum improbi, uerum etiam imperiti, si in hunc animad

uertissem, crudeliter & regie factum esse dicerent. nūc intelligo, si iste, quò intēdit, in Manliana castra peruenerit, neminē tam stultum fore, qui non uideat coniurationē esse factam; neminem tam improbum, qui non fateatur. hoc aūt uno interfecto, intelligo hanc Reip. pestem paulisper reprimi, nō in perpetuum comprimi posse. ꝙ si se eiecerit, secumq; suos eduxerit, & eodem cæteros undiq; collectos naufragos aggregauerit: extinguetur atque delebitur nō modo hæc tam adulta Reip. pestis, uerū etiam stirps, ac semen malorum omnium. etenim iandiu P.C. in his periculis cōiurationis, insidijsq; uersamur: sed nescio quo pacto omnium scelerū, ac ueteris furoris, & audaciæ maturitas in nostri Consulatus tempus erupit. ꝙ si ex tanto latrocinio iste unus tolletur, uidebimur fortasse ad breue quoddam tempus cura, & metu esse releuati, periculum autem residebit, et erit inclusum penitus in uenis, atq; in uisceribus Reip. ut sæpe homines ægri, morbo graui, cū æstu febriq; iactantur, si aquam gelidam biberint, primo releuari uidētur, deinde multo grauius uehementiusq; afflictātur: sic hic morbus, qui est in Rep. reuelatus istius pœna uehemētius uiuis reliquis ingrauescet. quare P.C. secedant improbi, secernant se à bonis, unum in locum congregētur, muro denique, id quod sæpe iam dixi, secernātur à nobis, desinant insidiari domi suæ Consuli, circūstare tribunal Prætoris urbani, obsistere cū gladijs curiam, malleolos ad incendendā urbem, facesq; comparare: sit deniq; inscriptū in frōte uniuscuiusq; ciuis, quid de Rep. sentiat. polliceor uobis hoc P.C. tantā in nobis Consulibus fore diligentiam, tantā in uobis auctoritatem, tan=

tam in equitibus R. uirtutem, tantam in omnibus bonis consensionem, ut Catilinæ profectione omnia patefacta, illustrata, oppressa, uindicata esse uideatis. hisce ominibus Catilina cum summa Reip. salute, & cum tua peste, ac pernicie, cumq; eorum exitio, qui se tecum omni scelere, parricidioq; iunxerunt, proficiscere ad impium bellum, ac nefarium. tum tu Iupiter, qui iisdem, quibus hæc urbs, auspicijs à Romulo es constitutus, quem Statorem huius urbis, atq; imperij uere nominamus; hunc, & huius socios à tuis aris, cæterisq; templis, à tectis urbis, ac mœnibus, à uita, fortunisq; ciuium omnium arcebis; & omnes inimicos bonorum, hostes patriæ, latrones Italiæ, scelerum fœdere inter se, ac nefaria societate coniunctos, æternis supplicijs uiuos, mortuosq; mactabis.

IN L. CATILINAM,
AD QVIRITES.
ORATIO XX.

t Andem aliquando Quirites L. Catilinã furentem audacia, scelus anhelantem, pestem patriæ nefarie molientẽ, uobis, atque huic urbi ferrũ flammamq; minitantem, ex urbe uel emus, uel emisimus, uel ipsum egrediẽtem urbe prosecuti sumus. abijt, excessit, euasit, erupit. nulla iam pernicies à mõstro illo, atque prodigio mœnibus ipsis intra mœnia cõparabitur. atq; hunc quidẽ unũ huius belli domestici ducem sine cõtrouersia uicimus: nõ enim iam inter latera nostra sica illa uersabitur: nõ in cãpo, non in foro, nõ in curia, nõ denique intra domesticos parietes ꝑtimescemus. loco ille motus est, cũ est ex urbe depulsus: palàm iam cũ hoste, nullo impediẽte, bellum iustũ geremus. sine dubio ꝑdidimus hominẽ, magnificeq; uicimus, cũ illum ex occultis insidijs in apertũ latrociniũ coniecimus. ꝙ uero non cruentum mucronem, ut uoluit, extulit, ꝙ uiuis nobis egressus est, ꝙ ei ferrũ de manibus extorsimus, ꝙ incolumes ciues, ꝙ stantem urbem reliquit, quanto tãdem illũ mœrore afflictum esse et profligatum putatis? iacet ille nũc prostratus Quirites, & se perculsum atq; abiectũ esse sentit, et retorquet oculos profecto sæpe ad hãc urbẽ, quã ex suis faucibus ereptã esse luget. quæ quidẽ lætari mihi uidetur, ꝙ tãtã pestẽ euomuerit, forasq; proiecerit. at si quis est talis, quales esse oẽs oportebat, qui in hoc ipso, in quo exultat, & triumphat oratio mea,

me

me uehementer accuſet, quòd tam capitalem hoſtem nō cōprehenderim potius, q̃ emiſerim: nō eſt iſta mea culpa Quirites, ſed temporum. interemptum eſſe L. Catilinā, & grauiſſimo ſupplicio affectum iampridē oportebat; idq; à me & mos maiorum, & huius imperij ſeueritas & Reſp. poſtulabat. ſed q̃ multos fuiſſe putatis, qui, quæ ego deferrem, non crederent? q̃ multos, qui propter ſtultitiam nō putarent? q̃ multos, qui etiam defenderent? q̃ multos, qui propter improbitatem facerent? ac ſi ſublato illo depelli à uobis omne periculum iudicarem, iampridē ego L. Catilinam non modo inuidiæ meæ, uerum etiam uitæ periculo ſuſtuliſſem: ſed cum uiderem, ne uobis quidem omnibus re etiā probata, ſi illum, ut erat meritus, morte mulctaſſem, fore, ut eius ſocios inuidia oppreſſus perſequi nō poſſem; rem huc deduxi, ut tum palàm pugnare poſſetis, cum hoſtem aperte uideretis. quē quidem ego hoſtem Quirites q̃ uehemēter foris eſſe timendū putem, licet hinc intelligatis, quòd illud etiam moleſte fero, ꝙ ex urbe parū comitatus exierit. utinam ille omnes ſecum ſuas copias eduxiſſet. Tōgillum mihi eduxit, quē
* amare in prætexta calumnia cœperat; Publitium & Munatium, quorū æs alienum contractum in popinam nullum Reip. motum afferre poterat: reliquit, quos uiros, quanto alieno ære, q̃ ualentes, q̃ nobiles, uos uidetis. itaque ego illū exercitum ex Gallicanis legionibus & cū hoc delectu, quem in agro Piceno, & Gallico Q. Metellus habuit, ex his copijs, quæ à nobis quotidie cōparantur, magnopere contemno, collectum ex ſenibus deſperatis, ex agreſti luxuria, ex ruſticis mendiculis, & decoctoribus, ex ijs, qui uadimonia deſerere, q̃ illum exercitum

maluerunt: quibus ego non modo ſi aciem exercitus no=
ſtri, uerũ etiam ſi edictum Prætoris oſtendero, concidẽt.
hos, quos uideo uolitare in foro, quos ſtare ad curiam,
quos etiã in ſenatũ uenire, qui nitent unguentis, qui ful
gent purpura, mallem ſecum ſuos milites eduxiſſet: qui
ſi hic permanent, memẽtote non tam exercitum illũ eſſe
nobis, q̃ hos, qui exercitum deſeruerunt, pertimeſcendos.
atq; etiam hoc magis ſunt timendi, ꝙ, quid cogitent, me
ſcire ſentiunt, neq; tamen permouentur. uideo, cui Apu=
lia ſit attributa, qui habeat Hetruriam, qui agrum Pice
num, qui Gallicum, qui ſibi has urbanas inſidias cædis,
atq; incendiorũ depopoſcerit. omnia ſuperioris noctis cõ
ſilia ad me perlata eſſe ſentiũt: patefeci in ſenatu heſter
no die: Catilina ipſe pertimuit, profugit: hi quid expe=
ctant? næ illi uehementer errant, ſi illam meã priſtinam
lenitatem perpetuã ſperant futurã. quod expectaui, iã
ſum aſſecutus, ut uos omnes factã eſſe aperte cõiuratio
nẽ contra Remp. uideretis. niſi uero ſi quis eſt, qui Cati=
linæ ſimiles cum Catilina ſentire nõ putet. nõ eſt iam le
nitati locus: ſeueritatem res ipſa flagitat. unũ etiam nũc
cõcedam: exeant, proficiſcantur, ne patiantur deſiderio
ſui Catilinã miſerum tabeſcere: demonſtrabo iter: Aure=
lia uia profectus eſt: ſi accelerare uolent, ad ueſperum
cõſequentur. o fortunatã Remp. ſi quidẽ hanc ſentinam
huius urbis eiecerit. uno mehercle Catilina exhauſto, re=
leuata mihi, & recreata Reſp. uidetur: quid enim mali
aut ſceleris fingi aut excogitari poteſt, quod non ille con
ceperit? quis tota Italia ueneficus, quis gladiator, quis la
tro, quis ſicarius, quis parricida, quis teſtamentorum
ſubiector, quis circunſcriptor, quis ganeo, quis nepos,

quis adulter, quæ mulier infamis, quis corruptor iuuentutis, quis corruptus, quis perditus inueniri potest, qui se cum Catilina non familiarissime uixisse fateatur? quæ cædes per hosce annos sine illo facta est? quod nefarium stuprum non per illum? iam uero quæ tanta in ullo unquam homine iuuentutis illecebra fuit, quanta in illo? qui alios ipse amabat turpissime, aliorum amori flagitiosissime seruiebat: alijs fructum libidinum, alijs mortem parentum non modo impellendo, uerum etiam adiuuãdo pollicebatur. nũc uero quàm subito non solum ex urbe, uerum etiam ex agris ingẽtem numerũ perditorum hominum collegerat? nemo non modo Romæ, sed nec ullo in angulo totius Italiæ oppressus ære alieno fuit, quẽ non ad hoc incredibile sceleris fœdus asciuerit. atque ut eius diuersa studia in dissimili ratione pspicere possitis; nemo est in ludo gladiatorio paulo ad facinus audacior, qui se non intimum Catilinæ esse fateatur; nemo in scena leuior & nequior, qui se non eiusdem propè sodalem fuisse commemoret. atque idem tamen stuprorum, & scelerum exercitatione assuefactus, frigore, & fame, & siti, ac uigilijs perferendis, fortis ab his istis suis socijs prædicabatur, cum industriæ subsidia, atque instrumẽta uirtutis in libidine, audaciaq; consumerentur. hunc uero si sui fuerint comites secuti, si ex urbe exierint, desperatorum hominum flagitiosi greges: ò nos beatos, ò Remp. fortunatam, ò præclaram laudem Consulatus mei: non enim iam sunt mediocres hominum libidines, nõ humanæ audaciæ ac tolerandæ: nihil cogitant, nisi cædes, nisi incendia, nisi rapinas: patrimonia sua profuderunt, fortunas suas obligurierunt: res eos iampridem,

fides deficere nuper cœpit: eadem tamẽ illa, quæ erat in abundantia, libido permanet. ꝙ si in uino, & alea come sationes solum, & scorta quærerent, essent illi quidẽ desperandi, sed tamen essent ferendi: hoc uero quis ferre possit, inertes homines fortissimis uiris insidiari, stultissimos prudentissimis, ebriosos sobrijs, dormientes uigilantibus? qui mihi accubantes in conuiuijs, complexi mulieres impudicas, uino languidi, cõfecti cibo, sertis redimiti, unguentis obliti, debilitati stupris, eructant sermonibus suis cædem bonorum, atque urbis incendia. quibus ego confido impendere fatum aliquod, & pœnas iandiu improbitati, nequitiæ, sceleri, libidini debitas aut instare iã plane, aut certe iam appropinquare. quos si meus Consulatus, quoniã sanare non potest, sustulerit: non breue nescio quod tẽpus, sed multa secula propagarit Reip. nulla est enim natio, quam pertimescamus; nullus Rex, qui bellum populo R. inferre possit: omnia sunt externa unius uirtute terra, mariq; pacata: domesticum bellum manet: intus insidiæ sunt: intus inclusum periculũ est: intus est hostis: cũ luxuria nobis, cũ amẽtia, cũ scelere certandũ est. huic ego me bello ducẽ profiteor Quirites: suscipio inimicitias hominũ perditorum: quæ sanari poterunt, quacunq; ratione sanabo: quæ resecanda erunt, non patiar ad perniciem ciuitatis manare. proinde aut exeant, aut quiescant, aut, si & in urbe, & in eadẽ mente permanent, ea, quæ merentur, expectẽt. at etiam sunt Quirites, qui dicant à me in exilium eiectum esse Catilinam. quod ego si uerbo assequi possem, istos ipsos eijcerẽ, qui hæc loquũtur. homo enim uidelicet timidus & permodestus uocẽ Consulis ferre nõ potuit: simul atque ire

in exiliū iussus est, paruit. quid, q̄ hesterno die, cum domi meæ penè interfectus essem, senatum in ædem Iouis Statoris uocaui, rem omnem ad patres cōscriptos detuli? quò cū Catilina uenisset, quis eū senator appellauit? quis salutauit? quis deniq; ita aspexit ut perditū ciuem, ac non potius ut importunissimum hostem? quin etiam principes eius ordinis partē illam subselliorū, ad quam ille accesserat, nudā, atque inanem reliquerunt. hic ego uehemens ille Consul, qui uerbo ciues in exilium eijcio, quæsiui à Catilina, an nocturno cōuentu apud M. Leccam fuisset, nec ne. cum ille, homo audacissimus, cōscientia conuictus primo reticuisset, patefeci cætera: quid ea nocte egisset, ubi fuisset, quid in proxima constituisset, quemadmodū esset ei ratio totius belli descripta, docui. cum hæsitaret, cum cunctaretur, quæsiui quid dubitaret proficisci eò, quò iampridem pararat, cum arma, cum secures, cum fasces, cum tubas, cum signa militaria, cum Aquilā illā argenteā, cui ille etiam sacrarium scelerum domi suæ fecerat, scirem esse præmissam. in exilium eijciebam, quem iam ingressum in bellum esse uidebam? etenim, credo, Manlius iste centurio, qui in agro Fesulano castra posuit, bellum populo R. suo nomine indixit; & illa castra nunc non Catilinam ducem expectant; & ille eiectus in exilium, se Massiliam, ut aiunt, nō in hæc castra conferet. ò conditionem miseram non modo administrandæ, uerum etiam conseruandæ Reip. nunc si L. Catilina consilijs, laboribus, periculis meis circunclusus, ac debilitatus subito pertimuerit, sententiam mutauerit, deseruerit suos, consilium belli faciundi abiecerit, ex hoc cursu sceleris, & belli iter ad fugam atq; in exi-

lium conuerterit: nō ille à me ſpoliatus armis audaciæ, non obſtupefactus ac perterritus mea diligentia, non de ſpe, conatúq; depulſus, ſed indemnatus, innocēs in exiliū eiectus à Conſule ui, & minis eſſe dicetur: & erūt, qui illum, ſi hoc fecerit, non improbum, ſed timidū; me non diligentiſſimum Conſulem, ſed crudeliſſimum tyrānum exiſtimari uelint. eſt mihi tanti Quirites huius inuidiæ falſæ, atq; iniquæ tempeſtatem ſubire, dū modo à uobis huius horribilis belli, ac nefarij periculum depellatur. dicatur ſanè eiectus eſſe à me, dum modo eat in exilium: ſed, mihi credite, non eſt iturus. nunquam ego à dijs immortalibus optabo Quirites inuidiæ meæ leuādæ cauſa, ut L. Catilinam ducere exercitum hoſtium, atque in armis uolitare audiatis: ſed triduo tamē audietis: multóq; magis illud timeo, ne mihi ſit inuidioſum aliquando, ꝙ illum emiſerim potius, quàm ꝙ eiecerim. ſed cum ſint homines, qui illum, cum profectus ſit, eiectum eſſe dicant: ijdem, ſi interfectus eſſet, quid dicerent? quanquam iſti, qui Catilinam Maſſiliam ire dictitant, nō tam hoc queruntur, quàm uerentur. nemo eſt iſtorum tam miſericors, qui illū non ad Manlium, quàm ad Maſſiliēſes ire malit. ille autem ſi mehercules hoc, quod agit, nunquam ante cogitaſſet, tamen latrocinantem ſe interfici mallet, quàm exulem uiuere. nūc uero, cum ei nihil adhuc præter ipſius uoluntatem, cogitationēq; acciderit, niſi quòd uiuis nobis Roma profectus eſt: optemus potius, ut eat in exilium, quàm queramur. ſed cur tandiu de uno hoſte loquimur? & de eo hoſte, qui iā fatetur ſe eſſe hoſtem? & quem, quia, quod ſemper uolui, murus intereſt, non timeo? de ijs, qui diſſimulant, qui Romæ remanent, qui

nobiscum sunt, nihil dicimus? quos quidem ego, si ullo modo fieri posset, non tā ulcisci studeo, quàm sanare, & ipsos placare Reip. neque, id quare fieri nō possit, si me audire uoluerint, intelligo: exponā enim uobis Quirites, ex quibus generibus hominum istæ copiæ comparentur: deinde singulis medicinam cōsilij, atque orationis meæ, si quā potero, afferam. Primū genus est eorū, qui ma gno in ære alieno maiores etiam possessiones habēt, qua rum amore adducti dissolui nullo modo possunt. horū hominum species est honestissima: sunt enim locupletes: uoluntas uero & causa impudentissima. tu agris, tu ædi ficijs, tu argento, tu familia, tu rebus omnibus ornatus & copiosus sis, & dubites aliquid de possessione detra here, ac fidem acquirere? quid enim expectas? bellum? quid? ergo in uastatione omniū tuas possessiones sacro= sanctas futuras putas? an tabulas nouas? errant, qui istas à Catilina expectant: meo beneficio tabulæ nouæ proferentur, uerū auctionariæ: neque enim isti, qui pos= sessiones habēt, alia ratione ulla salui esse possunt. quod si maturius facere uoluissent, neq;, id quod stultissimum est, certare cum usuris fructibus prædiorum: locuple= tioribus ijs, & melioribus ciuibus uteremur. sed hosce homines minime puto pertimescendos, quòd aut deduci de sententia possunt, aut, si permanebūt, magis mihi uiden tur uota facturi cōtra Remp. quàm arma laturi. Al terum genus est eorum, qui quanquam premuntur ære alieno, dominationē tamen expectant, rerum potiri uo= lunt, honores, quos quieta Rep. desperant, perturbata cō sequi se posse arbitrantur. quibus hoc præcipiendum ui detur, unum scilicet & idem, quod cæteris omnibus,

ut desperent se id, quod conantur, consequi posse: primũ
omnium me ipsum uigilare, adesse, prouidere Reip. dein
de magnos animos esse in bonis uiris, magnã concordiã,
maximam multitudinem, magnas præterea copias mili
tum: deos denique immortales huic inuicto populo, cla=
rissimo imperio, pulcherrimæ urbi contra tantã uim sce
leris præsentis auxilium esse laturos. quòd si iam sint id,
quod cũ summo furore cupiũt, adepti: num illi in cinere
urbis, & sanguine ciuiũ, quæ mente cõscelerata, ac nefa
ria cõcupierunt, se Consules, ac Dictatores, aut etiã Reges
sperant futuros? non uident se cupere id, quod si adepti
fuerint, fugitiuo alicui, aut gladiatori cõcedi sit necesse?

Tertiũ genus est ætate iã confectũ, exercitatione ro=
bustum: quo ex genere est ipse Manlius, cui nũc Catili=
na successit. hi sunt homines ex ijs colonijs, quas Fesulis
Sylla constituit: quas ego uniuersas ciuium esse optimo=
rum & fortissimorum uirorum sentio: sed tamen hi
sunt coloni, qui se insperatis repentinisq; pecunijs sum=
ptuosius insolentiusq; iactarunt: hi dum ædificant tan=
quam beati, dum prædijs, lecticis, familijs magnis, conui=
uijs, apparatibus delectantur, in tantũ æs alienum inci=
derunt, ut, si salui esse uelint, Sylla sit ijs ab inferis exci=
tandus. qui etiã non nullos agrestes, homines tenues, atq;
egentes, in eandẽ illã spem rapinarũ ueterum impule=
runt. quos ego utrosq; Quirites in eodem genere præda=
torũ, direptorumq; pono. sed eos hoc moneo, desinant fu
rere, & proscriptiones, & Dictaturas cogitare: tãtus. n.
illorũ temporũ dolor inustus est ciuitati, ut iam ista non
modo homines, sed ne pecudes quidem mihi passuræ esse
uideãtur. Quartum genus est sanè uarium, & mix=

tum,& turbulentum:qui iampridem premuntur : qui nunquã emergent:qui partim inertia, partim male gerendo negotio,partim etiã ſumptibus in uetere ære alieno uacillãt : qui uadimonijs,iudicijs,proſcriptionibus bonorum defatigati,permulti et ex urbe, & ex agris ſe in illa caſtra conferre dicuntur. hoſce ego non tam milites acres,quàm inficiatores lentos eſſe arbitror.qui homines primum ſi ſtare nõ poſſunt,corruant, ſed ita,ut nõ modo ciuitas,ſed ne uicini quidem proximi ſentiant:nã illud non intelligo,quamobrem,ſi uiuere honeſte nõ poſſunt,perire turpiter uelint,aut cur,minore dolore perituros ſe cum multis,quàm ſi ſoli pereant , arbitrentur .

Quintũ genus eſt parricidarum, ſicariorum , denique omnium facinoroſorũ:quos ego à Catilina non reuoco : nam neq; diuelli ab eo poſſunt,& pereant ſanè in latrocinio,quoniã ſunt ita multi, ut eos capere carcer nõ poſſit. Poſtremum autem genus eſt non ſolum numero, uerum etiam genere ipſo,atque uita,quod proprium eſt Catilinæ,de eius delectu,immo uero de cõplexu eius, ac ſinu,quos pexo capillo nitidos,aut imberbes,aut bene barbatos uidetis, manicatis,& talaribus,ac tritis tunicis,uelis amictos,non togis:quorum omnis induſtria uitæ, & uigilandi labor in antelucanis cœnis expromitur. in his gregibus omnes aleatores,omnes adulteri,omnes impuri, impudiciq; uerſantur.hi pueri tam lepidi,ac delicati nõ ſolum amare,& amari,neque cantare,& pſallere , ſed etiam ſicas uibrare,& ſpargere uenena didicerunt: qui niſi exeunt,niſi pereunt; etiã ſi Catilina perierit , ſcitote hoc in Rep.ſeminarium Catilinarium futurũ . uerũtamen quid ſibi iſti miſeri uolũt ? num ſuas ſecum mu=

lierculas ſunt in caſtra ducturi? quemadmodum autem illis carere poterunt, his præſertim iam noctibus? quo autem pacto illi Apenninũ atq; illas pruinas ac niues perferent? niſi iccirco ſe facilius hiemem toleraturos putãt, ꝙ in cõuiuijs nudi ſaltare didicerũt. ò bellum magnopere pertimeſcendum, cũ hanc ſit habiturus Catilina ſcortatorum cohortem prætoriam. inſtruite nunc Quirites contra has tam præclaras Catilinæ copias ueſtra præſidia, ueſtrosq; exercitus: & primum gladiatori illi confecto, & ſaucio Conſules, imperatoresq; ueſtros opponite: deinde contra illam naufragorum eiectam ac debilitatam manum florem totius Italiæ ac robur educite: iam uero urbes coloniarum, ac municipiorum reſpondebunt Catilinæ tumulis ſilueſtribus. neque uero cæteras copias, ornamenta, præſidia ueſtra cum illius latronis inopia, atque egeſtate debeo cõferre. ſed ſi omiſſis his rebus omnibus, quibus nos ſuppeditamus, eget ille, ſenatu, equitibus R. populo, urbe, ærario, uectigalibus, cũcta Italia, prouincijs omnibus, exteris nationibus; ſi, inquã, his rebus omiſſis ipſas cauſas, quæ inter ſe cõfligunt, contendere uelimus: ex eo ipſo, quàm ualde illi iaceãt, intelligere poſſumus: ex hac. n. parte pudor pugnat, illinc petulãtia; hinc pudicitia, illinc ſtuprũ; hinc fides, illinc fraudatio; hinc pietas, illinc ſcelus; hinc cõſtãtia, illinc furor: hinc honeſtas, illinc turpitudo; hinc cõtinentia, illinc libido: deniq; æquitas, tẽperantia, fortitudo, prudentia, uirtutes omnes certant cum iniquitate, cum luxuria, cum ignauia, cum temeritate, cum uitijs omnibus: poſtremo copiæ cum egeſtate, bona ratio cum perdita, mens ſana cum amentia, bona denique ſpes cum omnium rerũ deſperatione con=

fligit. in huiuſmodi certamine ac prælio non'ne, etiam ſi hominum ſtudia deficiant, dij ipſi immortales cogent ab his præclariſſimis uirtutibus tot, & tāta uitia ſuperari? quæ cum ita ſint Quirites, uos, quemadmodū iam antea dixi, ueſtra tecta cuſtodijs, uigilijsq; defendite, mihi, ut urbi ſine ueſtro motu ac ſine ullo tumultu ſatis eſſet præſidij, conſultū ac prouiſum eſt. coloni omnes, municipesq; ueſtri certiores à me facti de hac nocturna excurſione Catilinæ, facile urbes ſuas finesq; defendēt: gladiatores, quā ſibi ille maximā manū, & certiſſimam fore putauit, quanquā meliore animo ſunt, q̄ pars patritiorum, poteſtate tamen in ueſtra continebuntur: Q. Metellus, quem ego, proſpiciens hoc, in agrū Gallicanū Picenumq; præmiſi, aut opprimet hominem, aut omnes eius motus, conatusq; prohibebit: reliquis autem de rebus cōſtituendis, maturandis, agendis iam ad ſenatum referemus, quem uocari uidetis. Nunc illos, qui in urbe remanſerunt, atq; adeo qui contra urbis ſalutem omniumq; ueſtrum in urbe à Catilina relicti ſunt, quanquā ſunt hoſtes, tamen, quia nati ſunt ciues, monitos etiā atque etiā uolo. mea lenitas adhuc ſi cui ſolutior uiſa eſt, hoc exſpectauit, ut id, quod latebat, erumperet. quod reliquum eſt, iam non poſſum obliuiſci, meam hanc eſſe patriam, me horum eſſe Conſulem; mihi aut cū his uiuendum, aut pro his eſſe moriendū. nullus eſt portæ cuſtos, nullus inſidiator uiæ: ſi qui exire uolunt, conſulere ſibi poſſunt: qui uero in urbe ſe commouerit, cuius ego non modo factum, ſed inceptum ullum, conatum'ue contra patriam deprehendero, ſentiet in hac urbe eſſe Conſules uigilantes, eſſe egregios magiſtratus, eſſe fortem ſena=

tum, esse arma, esse carcerem, quem uindicem nefariorũ ac manifestorum scelerũ maiores nostri esse uoluerunt. atq; hæc omnia sic agentur Quirites, ut res maximæ minimo motu, pericula summa nullo tumultu, bellũ intestinum, ac domesticum, post hominum memoriam crudelissimum & maximum me uno togato duce et imperatore sedetur. quod ego sic administrabo Quirites, ut, si ullo modo fieri poterit, ne improbus quidem quisquam in hac urbe pœnã sui sceleris sufferat. sed si uis manifestæ audaciæ, si impendens patriæ periculũ me necessario de hac animi lenitate deduxerint: illud profecto perficiã, quod in tanto, & tã insidioso bello uix optandum uidetur, ut ne quis bonus intereat, paucorumq; pœna uos omnes iam salui esse possitis. quæ quidem ego neq; mea prudentia, neque humanis consilijs fretus polliceor uobis Quirites, sed multis, & nõ dubijs deorum immortalium significationibus: quibus ego ducibus in hãc spem, sententiamq; sum ingressus: qui iam non procul, ut quondam solebant, ab extero hoste atque longinquo, sed hic presentes suo numine, atque auxilio sua templa, atq; urbis tecta defendunt: quos uos Quirites precari, uenerari, atq; implorare debetis, ut quam urbem pulcherrimã, florentissimam, potentissimamq; esse uoluerunt, hãc, omnibus hostium copijs terra, mariq; superatis, à perditissimorũ ciuium nefario scelere defendant.

IN L. CATILINAM, AD QVIRITES. ORATIO XXI.

R Emp. Quirites, uitamq; omniũ ueſtrũ, bona, fortunas, coniuges, liberosq; ueſtros, atque hoc domicilium clariſſimi imperij, fortunatiſſimã pulcherrimãq; urbem hodierno die deorum immortalium ſummo erga uos amore, laboribus, conſilijs, periculisq; meis ex flamma, atq; ferro, ac penè ex faucibus fati ereptã, & uobis conſeruatam, ac reſtitutam uidetis. et ſi non minus nobis iucũdi, atq; illuſtres ſunt ij dies, quibus conſeruamur, ꝗ̃ illi, quibus naſcimur; ꝙ ſalutis certa lætitia eſt, naſcendi incerta conditio; & ꝙ ſine ſenſu naſcimur, cum uoluptate conſeruamur: profecto, quoniam illum, qui hãc urbem condidit, Romulum ad deos immortales beneuolentia, famãq; ſuſtulimus; eſſe apud uos, poſterosq; ueſtros in honore debet dies is, qui eãdem hanc urbem conditã, amplificatamq; ſeruauit: nam totius urbis tẽplis, delubris, tectis omnibus ſubiectos prope iam ignes circundatosq; reſtinximus; ijdemq; gladios in Remp. diſtrictos retudimus, mucronesq; eorum à iugulis ueſtris reiecimus. quæ quoniam in ſenatu illuſtrata, pate facta, compertaq; ſunt per me: uobis iam exponã breuiter Quirites: ut, & quanta, & ꝗ̃ manifeſta, & qua ratione inueſtigata, & cõprehenſa ſint, uos, qui & ignoratis, & expectatis, ſcire poſſitis. Principio, ut Catilina paucis ante diebus erupit ex urbe, cũ ſceleris ſui ſocios, et huiuſce nefarij belli acerrimos duces Romæ reliquiſſet; ſem

per uigilaui, & prouidi Quirites, quẽadmodum in tãtis, & tam absconditis insidijs salui esse possemus. nam tũ, cum ex urbe Catilinam eijciebam (non. n. iã uereor huius uerbi inuidiã, cũ illa magis sit timenda, quòd uiuus egressus est) sed tũ, cum illum exterminari uolebam, aut reliquam coniuratorũ manum simul exituram, aut eos, qui remãsissent, infirmos sine illo ac debiles fore putabã. atq; ego, ut uidi, quos maximo furore, & scelere esse inflãmatos sciebam, eos esse nobiscũ, & Romæ remansisse: in eo omnes dies noctesq; cõsumpsi, ut, quid agerẽt, quid molirẽtur, sentirẽ, ac uiderem: ut, quoniam auribus uestris propter incredibilem magnitudinem sceleris minorem fidẽ faceret oratio mea, rem ita cõprehenderem, ut tum demum animis saluti uestræ prouideretis, cũ oculis maleficiũ ipsum uideretis. itaq; ut cõperi Legatos Allobrogũ belli trãsalpini, & tumultus Gallici excitãdi causa à P. Lentulo esse solicitatos, eosq; in Galliã ad suos ciues, eodem itinere cum literis, mandatisq; ad Catilinam esse missos, comitemq; ijs adiunctũ Vulturciũ, atq; huic datas esse ad Catilinã literas: facultatem mihi oblatam putaui, ut, quod erat difficillimũ, quodq; ego semp optabam à dijs immortalibus, tota res nõ solũ à me, sed etiã à senatu, & à uobis manifeste deprehẽderetur. itaq; hesterno die L. Flaccum & C. Põtinum Prætt. fortissimos, atq; amãtissimos Reip. uiros, ad me uocaui: rem omnem exposui: quid fieri placeret, ostendi. illi autem, qui omnia de Rep. præclara atq; egregia sentirent, sine recusatione, ac sine ulla mora negotiũ susceperunt, &, cum aduesperasceret, occulte ad pontẽ Miluium peruenerunt, atque ibi in proximis uillis ita bipartiti fuerũt, ut Tiberis

inter eos & pons interesset. eodem autẽ & ipsi sine cu=
iusquã suspicione multos fortes uiros eduxerunt: & ego
de præfectura Reatina cõplures delectos adolescẽtes, quo
rum opera utor assidue in Reip. præsidio, cũ gladijs mi=
serã. interim tertia ferè uigilia exacta, cum iam põtem
cũ magno comitatu Legati Allobrogũ ingredi inciperẽt,
unàq; Vulturcius: fit in eos impetus: educũtur & ab il=
lis gladij, & à nostris: res erat Prætoribus nota solis, igno
rabatur à cæteris. tũ interuentu Pontini, atq; Flacci pu=
gna, quæ erat cõmissa, sedatur: literæ, quæcũq; erant in
eo comitatu, integris signis Prætoribus traduntur: ipsi cõ
prehensi ad me, cũ iã dilucesceret, deducuntur. atque ho
rũ omniũ scelerũ improbissimorũ machinatorẽ Cimbrũ
Gabiniũ statim ad me nihil dũ suspicãtem uocaui: dein=
de itẽ accersitur P. Statilius, & post eum Cethegus: tar=
dissime autẽ Lentulus uenit, credo ꝙ in literis dãdis præ
ter consuetudinẽ proxima nocte uigilarat. cũ uero sum
mis ac clarissimis huius ciuitatis uiris, qui audita re fre=
quentes ad me mane cõuenerant, literas à me prius ape
riri, q̃ ad senatũ referri placeret, ne, si nihil esset inuẽtũ,
temere à me tãtus tumultus iniectus ciuitati uideretur:
negaui me esse facturũ, ut de periculo publico nõ ad cõ
siliũ publicũ rẽ integrã deferrem: etenim Quirites si ea,
quæ erãt ad me delata, reperta nõ essent, tamẽ ego non
arbitrabar in tãtis Reip. periculis esse mihi nimiã diligẽ
tiã pertimescẽdã. senatũ frequẽtẽ celeriter, ut uidistis, co
egi: atq; interea statim admonitu Allobrogũ C. Sulpitiũ
Præt. fortem uirũ misi, qui ex ædibus Cethegi, si quid te
lorum esset, efferret. ex quibus ille maximũ sicarum nu
merũ, & gladiorum extulit. introduxi Vulturcium sine

Gallis: fidē ei publicā iussu senatus dedi: hortatus sum, ut ea, quæ sciret, sine timore indicaret. tum ille dixit, cū uix se ex magno timore recreasset, à P. Lentulo se habere ad Catilinam mandata, & literas, ut seruorum præsidio uteretur, & ad Vrbem quamprimum cum exercitu accederet: id autem eo consilio, ut, cum Vrbē omnibus ex partibus, quemadmodum descriptum, distributumq; erat, incēdissent, cædemq; infinitā ciuium fecissent, præsto esset ille, qui & fugiētes exciperet, & se cum his urbanis ducibus coniungeret. introducti autē Galli, iusiurandum sibi, & literas à P. Lentulo, Cethego, Statilio ad suam gentem datas esse, dixerunt, atq; ita sibi ab his et à L. Cassio esse præscriptū, ut equitatū in Italiam quamprimum mitterēt, pedestres sibi copias non defuturas: Lentulum autē sibi confirmasse, ex fatis Sibyllinis, Aruspicumq; responsis se esse tertium illum Cornelium, ad quem regnū huius urbis, atque imperiū peruenire esset necesse: Cinnam ante se, & Syllā fuisse, eundemq; dixisse, fatalem hunc esse annū ad interitū huius urbis, atq; imperij, qui esset decimus annus post uirginū absolutionem, post Capitolij autem incensionem uigesimus. hanc autem Cethego cum cæteris controuersiā fuisse dixerūt, q, cum Lentulo, & cæteris Saturnalibus cædē fieri, atq; Vrbem incendi placeret, Cethego nimium id longum uideretur. ac, ne longū sit Quirites, tabellas proferri iussimus, quæ à quoque dicebantur datæ. primū ostendimus Cethego: signum cognouit. nos linū incidimus, legimus. erat scriptum ipsius manu Allobrogum senatui, & populo, sese, quæ eorum legatis confirmasset, esse facturum: orare, ut item illi facerent, quæ sibi Legati eo-

rũ præcepiſſent. tum Cethegus, qui paulo ante aliquid de gladijs, ac ſicis, quæ apud illũ itidẽ erant deprehenſæ, reſpondiſſet, dixiſſetq́; ſe ſemper bonorum ferramentorũ ſtudioſum fuiſſe; recitatis literis, debilitatus, atque abiectus, conſcientia conuictus repẽte conticuit. introductus Statilius, cognouit manum & ſinum ſuum. recitatæ ſunt tabellæ in eandem ferè ſententiam: cõfeſſus eſt. tũ oſtendi tabellas Lentulo, & quæſiui, cognoſceretne ſignum: annuit. eſt uero, inquã, ſignũ quidẽ notum, imago aui tui clariſſimi uiri, qui amauit unice patriã, et ciues ſuos: quæ quidẽ te à tanto ſcelere etiã muta reuocare debuit. legũtur eadẽ ratione ad ſenatum Allobrogum populumq́; literæ. ſi quid de his rebus dicere uellet, feci poteſtatem. atque ille quidẽ primo negauit: poſt aũt aliquãdo, toto indicio expoſito atque edito, ſurrexit: quæſiuit à Gallis, quid ſibi eſſet cũ ijs, quãobrem domũ ſuam ueniſſent; itemq́; à Vulturcio. qui cũ illi breuiter cõſtanterq́; reſpondiſſent, per quẽ ad eũ, quotiesq́; ueniſſent; quæſiſſentq́; ab eo, nihil ne ſecũ eſſet de fatis Sibyllinis locutus: tum ſubito ille ſcelere demens, quanta uis conſcientiæ eſſet, oſtendit: nam cum id poſſet inficiari, repente præter opinionẽ omnium confeſſus eſt: ita eũ non modo ingeniũ illud, & dicendi exercitatio, qua ſemper ualuit, ſed etiã propter uim ſceleris manifeſti atque deprehenſi impudentia, qua ſuperabat oẽs, improbitasq́; defecit. Vulturcius uero ſubito proferri literas atque aperiri iuſſit, quas ſibi à Lentulo ad Catilinã datas eſſe dicebat: atque ibi uehemẽtiſſime perturbatus Lentulus, tamen ſignũ & manũ ſuam cognouit. erant autem ſcriptæ ſine nomine, ſed ita. QVI SIM, EX

EO, QVEM AD TE MISI, COGNOSCES. CVRA, VT VIR SIS: ET COGITA, QVEM IN LOCVM SIS PROGRESSVS: ET VIDE, QVID IAM TIBI SIT NECESSE: CVRA, VT OMNIVM TIBI AVXILIA ADIVNGAS, ETIAM INFIMORVM. *Gabinius deinde introductus, cũ primo impudenter respondere cœpisset, ad extremum nihil ex ijs, quæ Galli insimulabant, negauit. ac mihi quidẽ Quirites cũ illa certissima sunt uisa argumenta, atq; indicia sceleris, tabellæ, signa, manus, denique uniuscuiusque cõfessio: tũ multo illa certiora, color, oculi, uultus, taciturnitas: sic. n. obstupuerãt, sic terram intuebantur, sic furtim nõ nunquam inter se aspiciebant, ut non iam ab alijs indicari, sed ipsi à se uiderentur. Indicijs expositis, atque editis Quirites, senatum consului, de summa Reip. quid fieri placeret. dictæ sunt à principibus acerrimæ ac fortissimæ sentẽtiæ, quas senatus sine ulla uarietate est consecutus. & quoniã non dum est perscriptum S. C. ex memoria uobis Quirites, quid senatus cẽsuerit, exponã. primũ mihi gratiæ uerbis amplissimis aguntur, ꝙ uirtute, consilio, prouidentia mea Resp. periculis sit maximis liberata: deinde L. Flaccus & C. Pontinus Prætt. ꝙ eorum opera forti fideliq; usus essem, merito ac iure laudantur: atque etiã uiro forti collegæ meo C. Antonio laus impertitur, ꝙ eos, qui huius coniurationis participes fuissent, à suis et Reip. cõsilijs remouisset. atque ita censuerunt, ut P. Lentulus, cũ se Præturá abdicasset, tum in custodiam traderetur; itemq; ut C. Cethegus, L. Statilius, P. Gabinius, qui omnes præsen-*

tes erant, in custodiam traderētur: atque idem hoc decretum est in L. Cassiū, qui sibi procurationē incendendæ urbis depoposcerat; in M. Ceparium, cui ad solicitandos pastores Apuliā esse attributam erat indicatum; in P. Furiū, qui est ex ijs colonijs, quas Fesulas L. Sylla deduxit; in Q. V. Manlium Chilonē, qui unà cum hoc Furio semper erat in hac Allobrogū solicitatione uersatus; in P. Vmbrenū libertinum hominem, à quo primū Gallos ad Gabiniū pductos esse cōstabat. atque ea lenitate senatus est usus Quirites, ut ex tanta cōiuratione, tantáq; ui ac multitudine domesticorum hostium nouē hominū perditissimorū pœna Rep. conseruata, reliquorum mentes sanari posse arbitraretur. atque etiā supplicatio dijs immortalibus pro singulari eorum merito, meo nomine decreta est Quirites: quod mihi primum post hanc urbem conditā togato contigit: & ijs decreta uerbis est, ꝙ urbē incēdijs, cæde ciues, Italiam bello liberassem. quæ supplicatio si cū cæteris conferatur Quirites, hoc intersit, ꝙ cæteræ bene gesta, hæc una conseruata Rep. constituta est. atque illud, quod faciēdum primum fuit, factum atque transactū est: nam P. Lentulus, quāquam patefactus indicijs, & cōfessionibus suis, iudicio senatus non modo Prætoris ius, uerum etiam ciuis amiserat, tamen magistratu se abdicauit, ut, quæ religio C. Mario clarissimo uiro non fuerat, quo minus C. Glauciam, de quo nihil nominatim erat decretum, Prætorē occideret, ea nos religione in priuato P. Lentulo puniēdo liberaremur. Nunc, quoniā Quirites sceleratissimi periculosissimiq; belli nefarios duces captos iam, & cōprehensos tenetis, existimare debetis, omnes Catilinæ copias, omnes

ſpes, atque opes his depulſis urbis periculis cōcidiſſe. quē quidem ego cū ex urbe pellebam, hoc prouidebam animo Quirites, remoto Catilina, nec mihi eſſe P. Lētuli ſomnum, nec L. Caſsij adipē, nec C. Cethegi furioſam temeritatē pertimeſcendā. ille erat unus timendus ex his omnibus, ſed tādiu, dum mœnibus urbis continebatur: omnia norat: omniū aditus tenebat: appellare, tentare, ſolicitare poterat, audebat: erat ei conſilium ad facinus aptū: conſilio aūt neque lingua, neq; manus deerat: iā ad cæteras res cōficiendas certos homines delectos ac deſcriptos habebat: neque uero, cū aliquid mādauerat, confectū putabat; nihil erat, quod non ipſe obiret, occurreret, uigilaret, laboraret: frigus, ſitim, famem ferre poterat. hunc ego hominem tam acrem, tam paratum, tam audacem, tam callidū, tam in ſcelere uigilantem, tam in perditis rebus diligentem niſi ex domeſticis inſidijs in caſtrenſe latrociniū compuliſſem, (dicā id, quod ſentio, Quirites) non facile hanc tantam molem mali à ceruicibus ueſtris depuliſſem. nō ille uobis Saturnalia conſtituiſſet; neque tanto ante exitiū, ac fati diē Reip. denūciaſſet; neq; cōmiſiſſet, ut ſignū, ut literæ ſuæ, teſtes deniq; manifeſti ſceleris deprehenderētur. quæ nūc illo abſente ſic geſta ſunt, ut nullū in priuata domo furtū unquam ſit tam palàm inuentum, q̄ hæc tanta in Rēp. coniuratio manifeſto inuenta atque deprehenſa eſt. ꝙ ſi Catilina in urbe ad hanc diem remanſiſſet: quanquam, quoad fuit, omnibus eius conſilijs occurri, atque obſtiti; tamen, ut leuiſſime dicam, dimicandum nobis cum illo fuiſſet, neque nos unq̄, dum ille in urbe hoſtis fuiſſet, tātis periculis Remp. tanta pace, tanto otio, tanto ſi=

lentio, liberassemus. quanquam hæc omnia Quirites ita sunt à me administrata, ut deorum immortalium nutu atque cõsilio & gesta & prouisa esse uideãtur. idq; cũ coniectura consequi possumus, ꝙ uix uidetur humani cõsilij tantarũ rerum gubernatio esse potuisse: tum uero ita præsentes his tẽporibus opem & auxilium nobis tulerunt, ut eos penè oculis uidere possemus. nã ut illa omittam, uisas nocturno tẽpore ab occidente faces, ardoremq; cœli, ut fulminum iactus, ut terræ motus, cæteraq;, quæ tã multa nobis Consulibus facta sunt, ut hæc, quæ nunc fiunt, canere dij immortales uiderentur: hoc certe Quirites, quod sum dicturus, neque prætermittendum, neque relinquendũ est: nã profecto memoria tenetis, Cotta, et Torquato Coss. cõplures in Capitolio turres de cœlo esse percussas, cũ & simulacra deorum immortalium depulsa sunt, & statuæ ueterum hominum deiectæ, & legũ æra liquefacta. tactus est etiã ille, qui hanc urbẽ condidit, Romulus, quem inauratum in Capitolio, paruũ, atq; lactentẽ, uberibus lupinis inhiãtem, fuisse meministis. quo quidẽ tempore, cũ Aruspices ex tota Hetruria cõuenissent, cædes, atque incẽdia, & legũ interitũ, & bellum ciuile ac domesticum, & totius urbis ac imperij occasum appropinquare dixerunt, nisi dij immortales omni rõne placati suo numine propè fata ipsa flexissent. itaque illorũ responsis tunc & ludi decẽ per dies facti sunt, neque res ulla, quæ ad placãdum deos ptineret, prætermissa est. ijdemq; iusserunt simulacrũ Iouis facere maius, & in excelso collocare, &, contra atque ante fuerat, ad orientẽ cõuertere: ac se sperare dixerunt, si illud signum, quod uidetis, solis ortũ,

& forũ curiamq; conspiceret, fore, ut ea consilia, quæ clàm essent inita contra salutẽ urbis, atque imperij, illustrarẽtur, ut à senatu populoq; R. perspici possent. atq; illud ita collocandũ Cõsules illi statuerũt: sed tãta fuit opis tarditas, ut neque à superioribus Cõsulibus, neque à nobis ante hodiernũ diẽ collocaretur. hic quis potest esse Quirites tã auersus à uero, tam præceps, tã mente captus, qui neget hæc omnia, quæ uidemus, præcipueq; hãc urbẽ deorũ immortaliũ nutu, atque potestate administrari? etenim cũ esset ita respõsum, cædes, incendia, interitumq; Reip. cõparari, et ea à perditis ciuibus: quæ tum propter magnitudinẽ scelerum nonnullis incredibilia uidebãtur, ea nõ modo cogitata à nefarijs ciuibus, uerum etiã suscepta esse sensistis. illud uero non'ne ita præsens est, ut nutu Iouis Optimi Maximi factũ esse uideatur? ut, cum hodierno die mane per forũ meo iussu & coniurati, & eorũ indices in ædem Concordiæ ducerentur, eo ipso tempore signum statueretur: quo collocato, atque ad uos, senatumq; cõuerso, omnia & senatus, & uos, quæ erãt cõtra salutẽ omnium cogitata, illustrata, & patefacta uidistis. quo etiã maiore sunt isti odio supplicioq; digni, qui nõ solũ uestris domicilijs atq; tectis, sed etiam deorũ tẽplis atque delubris sunt funestos ac nefarios ignes inferre conati: quibus ego si me restitisse dicam, nimium mihi sumam, & non sim ferendus: ille, ille Iupiter restitit: ille Capitoliũ, ille hæc templa, ille hanc urbem, ille uos oẽs saluos esse uoluit. dijs ego immortalibus ducibus hanc mentẽ Quirites uoluntatemq; suscepi, atque ad hæc tanta indicia perueni. iã uero illa Allobrogum solicitatio à Lentulo, cæterisq; do

mesticis hostibus, tãta res tã demẽter credita & ignotis, & barbaris, commissæq; literæ nunquam essent profe=
cto, nisi à dijs immortalibus huic tantæ audaciæ consi=
lium esse ereptum. quid uero, ut homines Galli ex ciui=
tate male pacata, quæ gẽs una restat, quæ populo R. bel
lum facere & posse, & nõ nolle uideatur, spem impe=
rij & rerũ amplissimarũ ultro sibi à patritijs homini=
bus oblatã negligerent, uestramq; salutem suis opibus
anteponerẽt; id non'ne diuinitus factũ esse putatis? præ=
sertim qui nos nõ pugnãdo, sed tacẽdo superare potue=
runt. quãobrem Quirites, quoniam ad omnia puluina=
ria supplicatio decreta est, celebratote illos dies cum con
iugibus, ac liberis uestris: nã multi sæpe honores dijs im=
mortalibus iusti habiti sunt, ac debiti, sed profecto iustio
res nunquã: erepti. n. ex crudelissimo ac miserrimo inte=
ritu, & erepti sine cæde, sine sanguine, sine exercitu, si=
ne dimicatione, togati me uno togato duce et imperato
re uicistis. etenim recordamini Quir. omnes ciuiles dis=
sensiones, neq; solũ eas, quas audistis; sed et has, quas uos
met ipsi meministis, et uidistis. L. Sylla P. Sulpitium op=
pressit: C. Mariũ custodẽ huius urbis, multosq; fortes ui=
ros partim eiecit ex ciuitate, partim interemit. Cn. Octa
uius Cos. armis ex urbe collegam suum expulit. omnis
hic locus aceruis corporum, & ciuium sanguine redũ=
dauit. superauit postea Cinna cum Mario. tum uero
clarissimis uiris interfectis, lumina ciuitatis extincta
sunt. ultus est huius uictoriæ crudelitatem postea Sy=
la, ne dici quidẽ opus est quanta diminutione ciuiũ, &
quanta calamitate Reip. dissensit M. Lepidus à clarissi=
mo, et fortissimo uiro Q. Catulo: attulit nõ tã ipsius in=

teritus Reip. luctũ, q̃ cæterorum. atque illæ diſſenſiones
erãt huiuſmodi Quirites, quæ non ad delendã, ſed ad
commutandam Remp. pertinerent. non illi nullam eſſe
Remp. ſed in ea, quæ eſſet, ſe eſſe principes: neq; hãc ur-
bẽ cõflagrare, ſed ſe in hac urbe florere uoluerũt. atque
illæ tamen oẽs diſſenſiones, quarum nulla exitiũ Reip.
quæſiuit, eiuſmodi fuerũt, ut nõ reconciliatione concor-
diæ, ſed internicione ciuium dijudicatæ ſint. in hoc au-
tem uno poſt hominũ memoriam maximo, crudeliſſi-
moq; bello, quale bellum nulla unquam barbaria cum
ſua gẽte geſſit, quo in bello lex hæc fuit à Lentulo, Cati
lina, Caſſio, Cethego cõſtituta, ut omnes, qui ſalua Vrbe
ſalui eſſe poſſent, in hoſtiũ numero ducerentur, ita me
geſſi Quirites, ut oẽs ſalui conſeruaremini. & cum ho-
ſtes ueſtri tantũ ſuperfuturum putaſſent, quantum infi
nitæ cædi reſtitiſſet; tantũ aũt urbis, quantum flãma
obire non potuiſſet: & urbẽ, & ciues integros incolu-
meſq; ſeruaui. quibus pro tantis rebus Quirites nullũ
ego à uobis præmium uirtutis, nullum inſigne honoris,
nullum monimentum laudis poſtulo, præterq̃ huius diei
memoriam ſempiternam. in animis ego ueſtris omnes
triũphos meos, omnia ornamenta honoris, monimenta
gloriæ, laudis inſignia cõdi & collocari uolo. nihil me
mutũ poteſt delectare, nihil tacitum, nihil denique hu-
iuſmodi, quod etiã minus digni aſſequi poſſint. memo-
ria ueſtra Quirites noſtræ res alentur, ſermonibus cre-
ſcent, literarũ monimentis inueteraſcent, & corrobora
buntur: eandemq; diem intelligo, quã ſpero æternam
fore, & ad ſalutem urbis, & ad memoriam Conſula-
tus mei propagatam; unóque tẽpore in hac Rep. duos

ciues extitiſſe, quorum alter fines ueſtri imperij non terræ, ſed cœli regionibus terminaret, alter eiuſdẽ imperij domicilium, ſedemq; ſeruaret. ſed quoniã earum rerum, quas ego geſſi, non eſt eadẽ fortuna, atque conditio, quæ illorum, qui externa bella geſſerunt; ꝙ mihi uiuendum ſit cum illis, quos uici, ac ſubegi; illi hoſtes aut interfectos, aut oppreſſos reliquerunt: ueſtrũ eſt Quirites, ſi cæteris recta ſua facta proſunt, mihi mea ne quãdo obſint, prouidere: mentes enim hominũ audaciſſimorũ ſceleratæ, ac nefariæ ne uobis nocere poſſent, ego prouidi; ne mihi noceant, ueſtrũ eſt prouidere. quanquam Quirites mihi quidem ipſi nihil iam ab iſtis noceri poteſt: magnum enim eſt in uobis præſidium, quod mihi in perpetuũ comparatum eſt; magna in Rep. dignitas, quæ me ſemp tacita defendet; magna uis eſt cõſcientiæ; quã qui negligent, cũ me uiolare uolent, ſe ipſi indicabũt. eſt etiam in nobis is animus Quirites, ut non modo nullius audaciæ cedamus, ſed etiã omnes improbos ultro ſemper laceſſamus. ꝙ ſi omnes impetus domeſticorum hoſtium, depulſi à uobis, ſe in me unum conuer erint: uobis erit prouidendum Quirites, qua cõditione poſthac eos eſſe uelitis, qui ſe pro ſalute ueſtra obtulerint inuidiæ periculiſq; omnibus: mihi quidẽ ipſi, quid eſt, quod iã ad uitæ fructum poſſit acquiri? præſertim cũ neque in honore ueſtro, neque in gloria uirtutis quidquam uideam altius, quò quidem mihi libeat aſcendere. illud perficiam profecto Quirites, ut ea, quæ geſſi in Conſulatu, priuatus tuear, atque ornem: ut ſi qua eſt inuidia in cõſeruanda Rep. ſuſcepta, lædat inuidos, mihi ualeat ad gloriã. denique ita me in Rep. tra=

ctabo, ut meminerim semper quæ gesserim, curemq; ut ea uirtute, non casu gesta esse uideantur. Vos Quirites, quoniam iam nox est, ueneramini illum Iouem custodem huius urbis, ac uestrum, atque in uestra tecta discedite, & ea, quanquam iam periculum est depulsum, tamen æque, ac priori nocte fecistis, custodijs, uigilijsq; defendite. id ne uobis diutius faciundum sit, atque ut in perpetua pace esse possitis, prouidebo.

IN L. CATILINAM, IN SENATV. ORATIO XXII.

Ideo P.C. in me omnium uestrum ora, atque oculos esse cõuersos: uideo uos nõ solũ de uestro, ac Reip. uerum etiam, si id depulsum sit, de meo periculo esse solicitos. est mihi iucunda in malis, & grata in dolore uestra erga me uolũtas: sed eã p deos immortales quæso deponite, atq; obliti salutis meæ, de uobis, ac de liberis uestris cogitate. mihi quidẽ si hæc conditio Cõsulatus data est, ut omnes acerbitates, omnes dolores, cruciatusq; perferrem, feram non solum fortiter, sed etiã libẽter, dum modo meis laboribus uobis populoq; R. dignitas, salusq; pariatur. ego sum ille Consul P.C. cui nõ forũ, in quo omnis æquitas continetur; non campus, consularibus auspicijs consecratus; non curia, summũ auxilium omniũ gentium; nõ domus, cõmune perfugium; nõ lectus, ad quietem datus; non denique hæc sedes honoris sella curulis unquã uacua mortis periculo atq; insidijs fuit. ego multa tacui, multa pertuli, multa cõcessi, multa meo quodã dolore in uestro timore sanaui. nunc si hunc exitũ Consulatus mei dij immortales esse uoluerunt, ut uos P.C. populumq; R. ex cæde misera, coniuges, liberosq; uestros, uirginesq; Vestales ex acerbissima uexatione, tẽpla, atq; delubra, hãc pulcherrimam patriã omnium nostrũ ex fœdissima flãma, totã Italiam ex bello, et uastitate eriperẽ: quæcũque mihi uni proponetur fortuna, subeatur. etenim si P. Lentulus

ſuũ nomẽ inductus à uatibus fatale ad perniciẽ Reip. fore putauit : cur ego non læter meum Conſulatum ad ſalutẽ Reip. propè fatalem extitiſſe? quare P. C. conſulite uobis, proſpicite patriæ, cõſeruate uos, coniuges, liberos, fortunaſq; ueſtras, populi R. nomen, ſalutemq; defendite, mihi parcere, ac de me cogitare deſinite: nã primũ debeo ſperare omnes deos, qui huic urbi præſident, pro eo mihi, ac mereor, relaturos gratiã eſſe : deinde, ſi quid obtigerit, æquo animo, paratoq; moriar: neq; enim turpis mors forti uiro poteſt accidere, neque immatura conſulari, nec miſera ſapiẽti. nec tamen ego ſum ille ferreus, qui fratris chariſſimi atq; amantiſſimi præſentis mœrore nõ mouear, horumq; omniũ lacrymis, à quibus me circunſeſſum uidetis: neque meam mentẽ nõ domũ ſæpe reuocat exanimata uxor, abiecta metu filia, et paruulus filius, qui mihi uidetur amplecti Remp. tanquam obſidem Conſulatus mei; neque ille, qui expectãs huius exitũ diei aſtat in conſpectu meo, gener. moueor his rebus omnibus, ſed in eam partẽ, ut ſalui ſint nobiſcum omnes, etiam ſi uis aliqua me oppreſſerit, potius q̃ ut illi et nos una Reip. peſte pereamus. quare P. C. incumbite ad Reip. ſalutem, circunſpicite oẽs procellas, quæ impendent, niſi prouidetis. nõ Ti. Gracchus, qui iterum Tribunus pl. fieri uoluit; non C. Gracchus, qui agrarios concitare conatus eſt; nõ L. Saturninus, qui C. Memmium occidit, in diſcrimẽ aliquod, atq; in ueſtræ ſeueritatis iudiciũ adducitur: ſed tenẽtur ij, qui ad urbis incendium, ad ueſtrum omniũ cædem, ad Catilinam accipiendum Romæ reſtiterũt: tenẽtur literæ, ſigna, manus, denique uniuſcuiuſque cõfeſſio: ſolicitãtur Allobroges: ſeruitia

excitantur: Catilina accersitur : id est initum cõsilium , ut interfectis omnibus , nemo ne ad deplorandũ quidẽ populi R. nomẽ atque ad lamentandã tanti imperij calamitatẽ relinquatur . hæc omnia indices detulerũt, rei cõfessi sunt, uos multis iam indicijs iudicauistis: primũ, ꝙ mihi gratias egistis singularibus uerbis, & mea uirtute, atque diligẽtia perditorũ hominum patefactam esse coniurationem decreuistis : deinde, ꝙ P. Lentulum, ut se abdicaret Prætura, coegistis : tum, ꝙ eum, & cæteros, de quibus iudicauistis, in custodiã dandos censuistis: maximeq́;, ꝙ meo nomine supplicationem decreuistis; qui honos togato habitus ante me est nemini: postremo, hesterno die præmia Legatis Allobrogũ, Titoq́; Vulturcio dedistis amplissima. quæ sunt omnia eiusmodi, ut ij, qui in custodiã nominatim dati sunt , sine ulla dubitatione à uobis dãnati esse uideantur . sed ego institui referre ad uos P. C. tanq̃ integrũ, et de facto, quid iudicetis ; et de pœna, quid cẽseatis. illa prædicã, quæ sunt Consulis. Ego magnũ in Rep. uersari furorẽ, & noua quædam misceri, & concitari mala iampridẽ uidebam : sed hanc tantam, tam exitiosam haberi coniurationẽ à ciuibus, nunquã putaui . nunc, quidquid est, quocũque uestræ mẽtes inclinãt atque sentẽtiæ, statuendũ uobis ante noctẽ est. quantũ facinus ad nos delatũ sit, uidetis . huic si paucos putatis affines esse, uehementer erratis . latius opinione disseminatũ est hoc malũ : manauit non solũ per Italiam, uerum etiam transcendit alpes, & obscure serpẽs multas iã prouincias occupauit . id opprimi sustentando ac prolatando nullo pacto potest . quacunque rõne placet, celeriter uobis uindicandum est . uideo duas ad-

huc esse sententias; unā D. Silani, qui censet eos, qui hæc delere conati sunt, morte esse mulctandos; alteram C. Cæsaris, qui mortis pœnam remouet, cæterorum suppliciorum omnes acerbitates amplectitur. uterque & pro sua dignitate, et pro rerū magnitudine in summa seueritate uersatur. alter eos, qui nos oēs, qui populū R. uita priuare conati sunt, qui delere imperium, qui populi R. nomē extinguere, puncto tēporis frui uita, et hoc cōmuni spiritu nō putat oportere: atque hoc genus pœnæ sæpe in improbos ciues in hac Rep. esse usurpatū recordatur. alter intelligit, mortē à dijs immortalibus non esse supplicij causa cōstitutam, sed aut necessitatē naturæ, aut laborū, ac miseriarum quietē esse: itaq; eā sapiētes nunquam inuiti, fortes etiam sæpe libenter oppetiuerūt. uincula uero, et ea sempiterna, certe ad singularem pœnā nefarij sceleris inuēta sunt. itaq; municipijs dispertiri iubet. habere uidetur ista res iniquitatē, si imperare uelis; difficultatē, si rogare. decernatur tamen, si placet: ego. n. suscipiā, et, ut spero, reperiam, qui id, quod salutis omniū causa statueritis, non putet esse suæ dignitatis recusare. adiungit grauem pœnam municipibus, si quis eorū uincula ruperit: horribiles custodias circūdat: et digna scelere hominū perditorū sancit, ne quis eorum pœnam, quos condemnat, aut per senatum, aut per populū leuare possit: eripit etiā, spem, quæ sola hominē in miserijs consolari solet: bona præterea publicari iubet: uitā solā relinquit nefarijs hominibus: quā si eripuisset, multas uno dolore animi, ac corporis, & omnes scelerū pœnas ademisset. itaque, ut aliqua in uita formido improbis esset posita, apud inferos eiusmodi

quædã illi antiqui supplicia impijs cõstituta esse uolue-
rũt, q uidelicet intelligebãt his remotis nõ esse mortem
ipsam pertimescendam. nũc P. C. ego mea uideo quid
intersit. si eritis secuti sententiam C. Cæsaris; quoniam
hanc is in Rep. uiam, quæ popularis habetur, secutus est,
fortasse minus erunt hoc monitore & auctore huiusce
sentẽtiæ mihi populares impetus pertimescendi. sin illã
alteram secuti eritis, nescio an amplius mihi negotij cõ-
trahatur: sed tamen meorũ periculorum rationes uti-
litas Reip. uendicat: habemus enim à C. Cæsare, sicut
ipsius dignitas, et maiorũ eius amplitudo postulabat, sen
tentiam tanquã obsidem perpetuæ in Remp. uolunta-
tis: intellectũ est, quid interest inter leuitatem concio-
natorum, & animum uere populare, saluti populi con
sulentẽ. uideo, de istis, qui se populares haberi uolunt,
abesse non neminẽ, ne de capite uidelicet ciuium R. sen
tentiam ferat. is & nudius tertius in custodiam ciues
R. Cethegum, & P. Lentulum dedit, & supplicatio-
nẽ mihi decreuit, & indices hesterno die maximis præ-
mijs affecit. iam hoc nemini dubium est, qui reo custo-
diam, quæsitori gratulationem, indici præmium decre-
uit, quid de tota re, & causa iudicarit. at uero C. Cæ-
sar intelligit, legem Semproniam esse de ciuibus R. con-
stitutam; qui aũt Reip. sit hostis, eum ciuem esse nullo
modo posse; denique ipsum latorem legis Semproniæ
iussu populi pœnas Reip. dependisse. idem etiam ipsum
largitorem Lentulum, & prodigum non putat, cum
de pernicie Reip. et exitio huius urbis tam acerbe, tamq;
crudeliter cogitarit, appellari posse popularem. ita-
que homo mitissimus atque lenissimus non dubitat P.

Lentulum æternis tenebris, uinculisq; mãdare: et sancit in posterum, ne quis huius supplicio leuando se iactare, & in perniciẽ Reip. posthac popularis esse possit. adiungit etiam publicationem bonorum, ut omnes animi cruciatus, et corporis etiam egestas ac mendicitas consequatur. quãobrem siue hoc statueritis, dederitis mihi comitẽ ad concionẽ populo R. charũ, atque iucũdum: siue illam Silani sententiam sequi malueritis, facile me, atque uos à crudelitatis uituperatione defendetis, atque obtinebo eã multo leuiorem fuisse. quanquam P.C. quæ potest esse in tãti sceleris immanitate puniẽda crudelitas? ego enim de meo sensu iudico: nã ita mihi salua Rep. uobiscũ perfrui liceat, ut ego, ꝙ in hac causa uehementior sum, nõ atrocitate animi moueor, (quis enim est me mitior?) sed singulari quadã humanitate, et misericordia: uideor enim mihi hãc urbem uidere, lucem orbis terrarum, atque arcem omnium gentiũ, subito uno incendio concidentẽ: cerno animo sepultã patriã, miseros, atque insepultos aceruos ciuiũ: uersatur mihi ante oculos aspectus Cethegi & furor in uestra cæde bacchantis. cum uero mihi proposui regnantem Lentulum, sicut ipse se ex fatis sperasse confessus est, purpuratum esse hũc Gabiniũ, cum exercitu uenisse Catilinam, tum lamentationem matrũfamilias, tum fugam uirginum atque puerorũ, ac uexationem uirginũ Vestaliũ; perhorresco; & quia mihi uehemẽter hæc uidẽtur misera, atque miserãda, iccirco in eos, qui ea perficere uoluerũt, me seuerũ, uehemẽtemq; præbeo: etenim quæro, si quis paterfamilias, liberis suis à seruo interfectis, uxore occisa, incẽsa domo, suppliciũ de seruis quãacerbissimũ sumpserit; utrũ is clemens,

clemens,ac misericors , an inhumanus & crudelissimus esse uideatur? mihi uero importunus ac ferreus, qui nõ dolorẽ suũ & cruciatũ dolore nocentis , & cruciatu le=nierit. sic nos in ijs hominibus,qui nos,qui cõiuges, qui liberos nostros trucidare uoluerũt,qui singulas uniuscu iusque nostrũ domos,& hoc uniuersum Reip.domiciliũ delere conati sunt,qui id egerũt , ut gentẽ Allobrogum in uestigijs huius urbis, atque in cinere deflagrati impij collocarent ; si uehemẽtissimi fuerimus,misericordes ha bebimur ; sin remissiores esse uoluerimus,summæ nobis crudelitatis in patriæ ciuiumq; pernicie fama subeũda est.nisi uero cuipiã L.Cæsar uir fortissimus,et amãtissi=mus Reip. crudelior nudius tertius est uisus,cum sororis suæ fœminæ lectissimæ uirũ præsentẽ, et audientẽ uita
* priuandũ esse dixit,cũ auũ iussu Cos.interfectũ, filiũq; eius impuberẽ,Legatũ à patre missũ, in carcere necan=dũ esse dixit . quorũ quod simile fuit factũ ? quod ini tum delendæ Reip.consiliũ? largitionis uoluntas tum in Rep.uersata est,et partiũ quædã cõtentio. atque illo tẽ=pore huius auus Lẽtuli,clarissimus uir , armatus Grac=chũ est persecutus , & graue tũ uulnus accepit,ne quid de summa dignitate Reip.minueretur: hic ad euertẽdã fundamẽta Reip.Gallos accersiuit,seruitia cõcitauit, Ca tilinã euocauit,attribuit nos trucidãdos Cethego, cæte=ros ciues interficiẽdos Gabinio,urbẽ inflãmandã Cassio, totã Italiã uastandã,diripiẽdamq; Catilinæ.uereamini, cẽseo,ne in hoc scelere tã immani ac nefario nimis ali=quid seuere statuisse uideamini:cũ multo magis sit ue=rendũ,ne remissione pœnæ crudeles magis in patriã , q̃ ne seueritate animaduersionis nimis uehemẽtes in acer

bissimos hostes fuisse uideamini. sed quæ exaudio P.C. dissimulare nō possum: iactātur.n.uoces, quæ perueniunt ad aures meas, eorum, qui uereri uidentur, ut habeā satis præsidij ad ea, quæ uos statueritis hodierno die, trāsigēda. omnia prouisa, parata, et cōstituta sunt P.C. cum mea summa cura, atque diligentia, tũ multo etiā maiore populi R. ad summũ imperiũ retinendũ, & ad communes fortunas conseruādas uoluntate. omnes adsunt omnium ordinũ homines, omniũ denique ætatũ: plenũ est forum, pleni oēs aditus huius loci ac templi: causa enim est post Vrbem conditam hæc inuenta sola, in qua oēs sentirent unum atque idem, præter eos, qui, cũ sibi uiderent esse pereundum, cũ omnibus potius, q̃ soli, perire uoluerũt. hosce ego homines excipio, & secerno libenter: neque enim in improborum ciuium, sed in acerbissimorum hostium numero habendos puto. cæteri uero, dij immortales, qua frequentia, quo studio, qua uirtute ad cōmunem dignitatem, salutemq; consentiunt? quid ego hic equites R. cōmemorem? qui uobis ita summa ordinis consilijq; concedunt, ut uobiscum de amore Reip. certent: quos ex multorum annorum dissensione ad huius ordinis societatē, concordiamq; reuocatos, hodiernus dies uobiscũ, atque hæc causa coniungit: quam coniunctionem si in Consulatu confirmatam meo perpetuam in Rep. tenuerimus, confirmo uobis, nullũ posthac malum ciuile ac domesticũ ad ullā Reip. partem esse uenturum. pari studio defendendæ Reip. conuenisse uideo Tribunos ærarios fortissimos uiros, scribas item uniuersos: quos cum casu hic dies ad ærarium frequentasset, uideo ab expectatione sortis ad communem salutē esse

conuerſos. omnis ingenuorum adeſt multitudo, etiã te nuiſſimorum: quis eſt enim, cui nõ hæc tẽpla, aſpectus urbis, poſſeſſio libertatis, lux deniq; hæc ipſa, et hoc cõmune patriæ ſolũ cum ſit charum, tũ uero dulce, atque iucundũ? operæpretiũ eſt P. C. libertinorũ hominũ ſtudia cognoſcere, qui ſua uirtute fortunã ciuitatis cõſecuti, hãc uere ſuã patriam eſſe iudicant: quã quidã hinc nati, & ſummo nati loco, non patriã ſuam, ſed urbem hoſtiũ eſſe iudicauerũt. ſed quid ego huiuſce ordinis homines cõmemorem? quos priuatæ fortunæ, quos cõmunis Reſp. quos deniq; libertas, ea, quæ dulciſſima eſt, ad ſalutẽ patriæ defendendam excitauit. ſeruus eſt nemo, qui modo tolerabili cõditione ſit ſeruitutis, qui nõ audaciam ciuium perditorũ perhorreſcat, qui nõ obſtare cupiat, qui non tãtum, quantum audet, & quantum poteſt, conferat ad cõmunem ſalutis uoluntatem. quare ſi quẽ ueſtrum forte cõmouet hoc, quod auditum eſt, lenonem quendam Lẽtuli concurſare circum tabernas, pretio ſperantẽ ſolicitari poſſe animos egentiũ atque imperitorum: eſt id quidẽ cœptum, atque tentatũ; ſed nulli ſunt inuẽti tam aut fortuna miſeri, aut uoluntate perditi, qui nõ ipſum illũ ſellæ, atque operis, et quæſtus quotidiani locũ, qui non cubile, ac lectulũ ſuũ, qui denique nõ curſum hunc otioſum uitæ ſuæ ſaluũ eſſe uelit. multo uero maxima pars eorũ, qui in tabernis ſunt, immo uero (id enim potius eſt dicendũ) genus hoc uniuerſum amantiſſimũ eſt otij: etenim omne eorũ inſtrumentũ, omnis opera, ac quæſtus frequentia ciuiũ ſuſtinetur, alitur otio: quorũ ſi quæſtus occluſis tabernis minui ſolet, quid tandẽ incenſis futurũ eſt? quæ cum ita ſint P. C.

uobis populi R. præsidia non desunt: uos, ne populo R. deesse uideamini, prouidete. habetis Consulem ex plurimis periculis, et insidijs, atq; ex media morte nō ad uitam suam, sed ad salutē uestrā reseruatum: oēs ordines ad conseruandam Remp. mente, uoluntate, studio, uirtute, uoce cōsentiunt: obsessa facibus, & telis impiæ cōiurationis, uobis supplex manus tendit patria cōmunis: uobis se, uobis uitā omnium ciuium, uobis arcē, & Capitoliū, uobis aras penatiū, uobis illum ignem Vestæ perpetuum ac sempiternum, uobis omnia tēpla deorū, atq; delubra, uobis muros, atque urbis tecta commendat. præterea de uestra uita, de coniugū uestrarū, ac liberorū anima, de fortunis omnium, de sedibus, de focis uestris hodierno die uobis iudicandum est. habetis ducem memorem uestri, oblitū sui: quæ non semper facultas datur. habetis omnes ordines, oēs homines, uniuersum populū R. id quod in ciuili causa hodierno die primū uidemus, unū atque idē sentientem. cogitate, quātis laboribus fundatū imperium, quanta uirtute stabilitam libertatē, quanta deorum benignitate auctas, exaggeratasq; fortunas una nox penè delerit. id ne unquā posthac nō modo cōfici, sed ne cogitari quidem possit, uobis hodierno die prouidendū est. atq; hæc, non ut uos, qui mihi studio penè præcurritis, excitarem, locutus sum, sed ut mea uox, quæ debet esse in Rep. princeps, officio functa consulari uideretur. nunc, antequā ad sententiā redeo, de me pauca dicā. Ego, quanta manus est coniuratorū, quā uidetis esse permagnam, tantā me inimicorū multitudinem suscepisse uideo: sed eam esse iudico turpē, & infirmam, contēptam, & abiectam. quod si aliquando

alicuius furore, et scelere concitata manus ista plus ua=
luerit, q̃ uestra ac Reip. dignitas: me tamen meorum
factorũ, atque consiliorũ nunq̃ P.C. pœnitebit: etenim
mors, quã illi mihi fortasse minitantur, omnibus est pa=
rata; uitæ tantam laudẽ, quanta uos me uestris decre=
tis honestastis, nemo est assecutus: cæteris enim semper
bene gestæ, mihi uni cõseruatæ Reip. gratulationẽ decre
uistis. sit Scipio clarus ille, cuius cõsilio, atque uirtute An
nibal in Africã redire, atq; ex Italia decedere coactus
est: ornetur alter eximia laude Africanus, qui duas ur=
bes huic imperio infestissimas, Carthaginem, Numan=
tiamq;, deleuit: habeatur uir egregius L. Paulus ille, cu=
ius currum Rex potentissimus quondã, & nobilissimus
Perses honestauit: sit in æterna gloria Marius, qui bis
Italiã obsidione, et metu seruitutis liberauit: antepona=
tur omnibus Põpeius, cuius res gestæ, atque uirtutes iisdẽ,
quibus solis cursus, regionibus, ac terminis continen=
tur: erit profecto inter horum laudes aliquid loci no=
stræ gloriæ. nisi forte maius est patefacere nobis prouin=
cias, quò exire possimus; q̃ curare, ut etiam illi, qui ab=
sunt, habeãt quò uictores reuertantur. quanquã est in
uno loco conditio melior externæ uictoriæ, q̃ domesti=
cæ: ꝗ hostes alienigenæ aut oppressi seruiunt, aut rece=
pti beneficio se obligatos putant; qui aũt ex numero ci
uiũ dementia aliqua deprauati, hostes patriæ semel esse
cœpunt, eos, cũ à pernicie Reip. repuleris, neq; ui coerce=
re, neque beneficio placare possis. quare mihi cũ perditis
ciuibus æternũ bellũ susceptum esse uideo: quod ego
uestro bonorumq; omnium auxilio, memoriaq; tanto=
rum periculorum, quæ non modo in hoc populo, qui

seruatus est, sed etiam in omnium gẽtium sermonibus, ac mẽtibus semper hærebit, à me, atq; à meis facile propulsari posse confido. neque ulla profecto tãta uis reperietur, quæ coniunctionẽ uestrã equitumq; R. & tantam conspirationem bonorum omnium perfringere, et labefactare possit. quæ cũ ita sint patres conscripti, pro imperio, pro exercitu, pro prouincia, quã neglexi; pro triũpho, cæterisq; laudis insignibus, quæ sunt à me propter urbis, uestræq; salutis custodiã repudiata; pro clientelis, hospitijsq; prouincialibus, quæ tamẽ urbanis opibus non minore labore tueor, q̃ comparo; pro his igitur omnibus rebus, & pro meis in uos singularibus studijs, proq; hac, quam conspicitis, ad conseruandã Remp. diligentia nihil aliud à uobis, nisi huius temporis, totiusq; mei Consulatus memoriam, postulo: quæ dum erit uestris mentibus infixa, firmissimo me muro septũ esse arbitrabor: ꝙ si meam spem uis improborum fefellerit, atque superauerit, cõmendo uobis paruum meũ filium: cui profecto satis erit præsidij non solum ad salutẽ, uerum etiam ad dignitatẽ, si eius, qui hæc omnia suo solus periculo conseruauerit, illum esse filiũ memineritis. quapropter de summa salute uestra populiq; R. P. C. de uestris coniugibus, ac liberis, de aris, ac focis, de fanis, ac templis, de totius urbis tectis, ac sedibus, de imperio, de libertate, de salute Italiæ, deq; uniuersa Rep. decernite diligenter, ut instituistis, ac fortiter: habetis enim Consulem, qui & parere uestris decretis non dubitet; et ea, quæ statueritis, quoad uiuet, defendere, & per se ipsum præstare possit.

PRO L. MVRAENA, ORATIO XXIII.

q

VAE precatus sum à dijs immortalibus iudices more institutoq; maiorũ illo die, quo auspicato comitijs centuriatis L. Murænã Consulẽ renunciaui; ut ea res mihi magistratuiq; meo, populo plebiq; R. bene atque feliciter eueniret: eadem precor ab ijsdem dijs immortalibus ob eiusdem hominis Consulatum unà cum salute obtinendum, & ut uestræ mentes atque sententiæ cum populi R. uoluntate suffragijsq; consentiant, eaq; res uobis populoq; R. pacem, tranquillitatem, otium, concordiamq; afferat. q si illa solẽnis comitiorum precatio consularibus auspicijs consecrata tãtam habet in se uim & religionem, quantam Reip. dignitas postulat: idem ego sum precatus, ut ijs quoque hominibus, quibus hic Consulatus me rogãte datus esset, ea res fauste, feliciter, prospereq; eueniret. quæ cum ita sint iudices, et cum omnis deorum immortalium potestas aut trãslata sit ad uos, aut certe cõmunicata uobiscum: idem Cõsul eum uestræ fidei cõmendat, qui antea dijs immortalibus cõmendauit, ut eiusdem hominis uoce & declaratus Consul, & defensus, beneficium populi R. cum uestra atque omnium ciuiũ salute tueatur. & quoniã in hoc officio studium meæ defensionis ab accusatoribus, atque etiam ipsa susceptio causæ reprehensa est; antequam pro L. Muræna dicere instituo, pro me ipso pauca dicam: non quo mihi potior hoc quidem in tempore sit officij mei, quàm hu=

iusce salutis defensio; sed ut meo facto uobis probato, maiore auctoritate ab huius honore, fama, fortunisq; omnibus inimicorum impetus propulsare possim. & primũ M. Catoni uitã ad certam rõnis normam dirigenti, et diligentissime perpendenti mom̃eta officiorũ omniũ, de officio meo respondebo. Negat fuisse rectũ Cato, me & Consulem, & legis ambitus latorẽ, et tam seuere gesto Cõsulatu, causam L. Murænæ attingere. cuius reprehẽsio me uehementer mouet, non solũ ut uobis iudices, quibus maxime debeo, uerũ etiã ut ipsi Catoni, grauissimo, atq; integerrimo uiro, rõnem facti mei probem. À quo tandẽ M. Cato est æquius Consulẽ defendi, q̃ à Consule? quis mihi in Rep. potest, aut debet esse cõiunctior, q̃ is, cui Resp. à me una traditur sustinenda, magnis meis laboribus & periculis sustentata? ꝙ si in ijs rebus repetendis, quæ mancipij sunt, is periculum iudicij præstare debet, qui se nexu obligauit: profecto etiã rectius in iudicio Cõsulis designati is potissimũ Consul, qui Consulẽ declarauit, auctor beneficij populi R. defensorq; periculi esse debebit. ac si, ut nõ nullis in ciuitatibus fieri solet, patronus huic causæ publice cõstitueretur, is potissime honore affecto defensor daretur, qui eodẽ honore præditus nõ minus afferret ad dicendum auctoritatis, q̃ facultatis. ꝙ si è portu soluentibus ij, qui iã in portũ ex alto inuehũtur, præcipere summo studio solẽt & tempestatum rationem, & prædonum, & locorum; quòd natura affert, ut eis faueamus, qui eadem pericula, quibus nos perfuncti sumus, ingrediantur: quo tandem animo me esse oportet, propè iam ex magna iactatione terrã uidentẽ, in hũc, cui uideo ma-

ximas Reip. tēpestates esse subeundas? quare si est boni Cōsulis, non solū uidere quid agatur, uerū etiā prouidere quid futurū sit: ostendā alio loco, quantum salutis cōmunis intersit, duos Cōsules in Rep. Calēdis Ian. esse. quod si ita est, non tā me officium debuit ad hominis amici fortunas, ꝗ Resp. Consulem ad cōmunem salutē defendendā uocare. Nam ꝙ legē de ambitu tuli, certe ita tuli, ut eam, quā mihimet ipsi iampridem tulerim de ciuiū periculis defendendis, non abrogarem. etenim si largitionē factam esse confiterer, idq; recte factum esse defenderē: facerem improbe, etiā si alius legem tulisset. cum uero nihil cōmissum contra legē esse defendam: quid est, quod meam defensionē latio legis impediat? Negat esse eiusdē seueritatis, Catilinā exitiū Reip. intra mœnia molientem, uerbis, & penè imperio urbe expulisse, & nunc pro L. Muræna dicere. ego autē has parteis lenitatis, et misericordiæ, quas me natura ipsa docuit, semper egi libēter: illā uero grauitatis seueritatisq; personā non appetiui, sed ab Rep. mihi impositā sustinui, sicut huius imperij dignitas in summo periculo ciuium postulabat. ꝙ si tum, cum Resp. uim & seueritatem desiderabat, uici naturam, & tā uehemens fui, ꝗ cogebar, non quàm uolebam: nunc, cum omnes me causæ ad misericordiam, atque ad humanitatē uocent, quanto tandē studio debeo naturæ meæ consuetudiniq; seruire? ac de officio defensionis meæ, ac de rōne accusationis tuæ fortasse etiam alia in parte orationis dicēdū nobis erit. Sed me iudices nō minus hominis sapientissimi atq; ornatissimi Ser. Sulpitij conquestio, ꝗ Catonis accusatio cōmouebat: qui grauissime & acer=

bissime ferre dixit, me familiaritatis necessitudinisq; oblitũ, causam L. Murænæ cõtra se defendere. huic ego iudices satisfacere cupio, uosq; adhibere arbitros. nã cũ graue est, uere accusari in amicitia: tũ etiã, si falso accuseris, non est negligendũ. ego Ser. Sulpiti me in petitione tua tibi omnia studia, atq; officia pro nostra necessitudine et debuisse cõfiteor, et præstitisse arbitror. nhil tibi Consulatũ petẽti à me defuit, quod esset aut abi amico, aut à gratioso, aut à Cõsule postulandum. abijt illud tẽpus: mutata ratio est: sic existimo, sic mihi persuadeo, me tibi cõtra honorẽ L. Murænæ, quantum tu à me postulare ausus sis, tantum debuisse, contra salutem nihil debere: neque.n. si tibi tũ, cũ peteres Consulatum, affui, iccirco nũc, cum Murænam ipsum petas, adiutor eodẽ pacto esse debeo. atque hoc nõ modo non laudari, sed ne concedi quidẽ potest, ut amicis nostris accusantibus non etiam alienissimos defendamus. mihi aũt cum Muræna iudices, & uetus, & magna amicitia est, quæ in capitis dimicatione à Ser. Sulpitio non iccirco obruetur, ꝙ ab eodẽ in honoris contentione superata est. quæ si causa nõ esset, tamen uel dignitas hominis, uel honoris eius, quẽ adeptus est, amplitudo summã mihi superbiæ, crudelitatisq; famã inussisset, si hominis & suis & populi R. ornamẽtis amplissimi causam tãti periculi repudiassem: neque.n.iã mihi licet, neque est integrũ, ut meũ laborẽ hominũ periculis subleuãdis non impertiã: nã cum præmia mihi tanta pro hac industria sint data, quanta antea nemini; labores, per quos ea ceperis, cũ adeptus sis, deponere, esset hominis et astuti, & ingrati. ꝙ si licet desinere, si te auctore possum, si nulla iner=

tiæ,nulla ſuperbiæ turpitudo, nulla inhumanitatis culpa ſuſcipitur:ego uero libenter deſino. ſin aũt fuga laboris deſidiã,repudiatio ſupplicũ ſuperbiã , amicorũ neglectio improbitatem coarguit : nimirum hæc cauſa eſt eiuſmodi,quã nec induſtrius,quam nec miſericors , nec officioſus deſerere poſſit. atq; huiuſce rei coniecturã de tuo ipſius ſtudio Serui facillime ceperis.nã ſi tibi neceſſe putas etiã aduerſarijs amicorum tuorum de iure cõſulẽtibus reſpondere ; et ſi turpe exiſtimas, te aduocato illum ipſum,quẽ contra ueneris , cauſa cadere : noli tã eſſe iniuſtus,ut,cũ tui fontes uel inimicis tuis pateant , noſtros riuulos etiam amicis putes clauſos eſſe oportere. etenim ſi me tua familiaritas ab hac cauſa remouiſſet , & ſi hoc idem Q. Hortenſio,M.Craſſo clariſſimis uiris,ſi item cæteris, à quibus intelligo tuam gratiam magni æſtimari,accidiſſet : in ea ciuitate Cõſul deſignatus defenſorẽ non haberet, in qua nemini unquam infimo maiores noſtri patronum deeſſe uoluerũt. ego uero iudices ipſe me exiſtimarem nefarium, ſi amico ; crudelem, ſi miſero ; ſuperbum, ſi Conſuli defuiſſem.quare, quod dandũ eſt amicitiæ,large dabitur à me, ut tecum agã Serui non ſecus,ac ſi meus eſſes frater,qui mihi eſt chariſſimus:iſto in loco quod tribuendum eſt officio, fidei,religioni,id ita moderabor, ut meminerim me contra amici ſtudiũ pro amici periculo dicere . Intelligo iudices treis totius accuſationis partes fuiſſe , & earum unã in reprehẽſione uitæ,alterã in cõtẽtione dignitatis, tertiam in criminibus ambitus eſſe uerſatã.atque harũ trium partium prima illa,quæ grauiſſima eſſe debebat, ita fuit infirma,et leuis, ut illos lex magis quædã accu=

satoria, q̃ uera maledicendi facultas de uita L. Murænæ dicere aliquid coegerit. obiecta est. n. Asia: quæ ab hoc non ad uoluptatem et luxuriam expetita est, sed in militari labore peragrata. qui si adolescẽs patre suo imperatore nõ meruisset, aut hostẽ, aut patris imperium timuisse, aut à parente repudiatus uideretur. an, cũ sedere in equis triumphantiũ prætextati potissimum filij soleãt, huic donis militaribus patris triumphum decorare fugiendum fuit, ut rebus communiter gestis penè simul cũ patre triumpharet? hic uero iudices & fuit in Asia, & uiro fortissimo parenti suo magno adiumento in periculis, solatio in laboribus, gratulationi in uictoria fuit. & si habet Asia suspicionẽ luxuriæ quandam; nõ Asiam nunquã uidisse, sed in Asia continenter uixisse, laudandum est. quamobrẽ non Asiæ nomen obijciendũ Murænæ fuit, ex qua laus familiæ, memoria generi, honos, et gloria nomini cõstituta est; sed aliquod aut in Asia susceptũ, aut ex Asia deportatũ flagitiũ, ac dedecus. meruisse uero stipendia in eo bello, quod tũ populus R. non modo maximum, sed etiã solum gerebat, uirtutis; patre imperatore libentissime meruisse, pietatis; finẽ stipendiorũ patris uictoriam, ac triumphum fuisse, felicitatis fuit. maledicto quidem iccirco nihil in hisce rebus loci est, q omnia laus occupauit. Saltatorem appellat L. Murænam Cato. maledictum est; si uere obijcitur, uehementis accusatoris; sin falso, maledici conuitiatoris. quare, cũ ista sis auctoritate, nõ debes M. Cato arripere maledictum ex triuio, aut ex scurrarum aliquo conuitio, neque temere Consulẽ populi R. saltatorẽ uocare; sed cõspicere, quibus præterea uitijs affectũ esse ne=

cesse sit eũ,cuiuere istud obijci possit:nemo.n.ferè saltat
sobrius,nisi forte insanit, neq; in solitudine, neq; in cõ
uiuio moderato atque honesto. intẽpestiui cõuiuij,amœ
ni loci,multarũ deliciarũ comes est extrema,saltatio.tu
mihi arripis id, quod necesse est omniũ uitiorũ esse po=
stremũ : relinquis illa,quibus remotis hoc uitiũ omnino
esse non potest : nullũ turpe conuiuium,non amor,non
comesatio,non libido,non sumptus ostenditur : & cum
ea nõ reperiantur,quæ uoluptatis nomẽ habent, quæq;
uitiosa sunt ; in quo ipsam luxuriã reperire nõ potes,
in eo te umbrã luxuriæ reperturum putas? nihil igitur
in uitam L.Murænæ dici potest? nihil,inquam, omnino
iudices.sic à me Cõsul designatus defenditur,ut eius nul
la fraus,nulla auaritia,nulla perfidia,nulla crudelitas,
nullũ petulans dictum in uitã proferatur.Bene habet.
iacta sunt fundamẽta defensionis : nõ dũ enim nostris
laudibus,quibus utar postea, sed propè inimicorum con
fessione uirũ bonum atque integrũ hominem defendi=
mus.quo cõstituto,facilior est mihi aditus ad contentio
nem dignitatis,quæ pars altera fuit accusationis. Sũ
mã uideo esse in te Serui Sulpiti dignitatẽ generis,inte
gritatis,industriæ,cæterorumq; ornamentorũ omnium,
quibus fretum ad Consulatus petitionẽ aggredi par est.
paria cognosco esse ista in L.Muræna,atq; ita paria, ut
neq; ipse dignitate uinci potuerit, neq; te dignitate su=
perarit.Contẽpsisti L.Murænæ genus,extulisti tuũ.quo
loco si tibi hoc sumis,nisi qui patritius sit, neminẽ bono
esse genere natũ : facis,ut rursus plebs in Auentinũ se=
uocanda esse uideatur . sin aũt sunt amplæ et honestæ
familiæ plebeiæ:et proauus L.Murænæ,et auus Præto=

res fuerunt, & pater, cum amplissime atq; honestissime ex Prætura triumphasset, hoc faciliorem huic gradum Consulatus adipiscendi reliquit, quòd is iam patri debitus, à filio petebatur. tua uero nobilitas Ser. Sulpiti, tāetsi summa est, tamē hominibus literatis, & historicis est notior, populo uero & suffragatoribus obscurior: pater enim fuit equestri loco, auus nulla illustri laude celebratus: itaque nō ex sermone hominū recenti, sed ex annaliū uetustate eruenda est memoria nobilitatis tuæ. quare ego te semper in nostrum numerū aggregare soleo, ꝙ uirtute, industriaq́; perfecisti, ut, cum equitis R. esses filius, summa tamen amplitudine dignus putarere. nec mihi unquam minus in Q. Pompeio, nouo homine, et fortissimo uiro, uirtutis esse uisum est, quàm in homine nobilissimo M. Aemilio: etenim eiusdē animi, atq; ingenij est, posteris suis, quod Pōpeius fecit, amplitudinē nominis, quam non acceperit, tradere, et, ut Scaurus, memoriā propè intermortuā generis sui, uirtute renouare. quanquam ego iam putabam iudices, multis uiris fortibus ne ignobilitas obijceretur generis, meo labore esse perfectū, qui nō modo Curijs, Catonibus, Pompeijs, antiquis illis fortissimis uiris, nouis hominibus, sed his recentibus Marijs, et Didijs, et Celijs cōmemorandis iacebant. cū ego uero tanto interuallo claustra ista nobilitatis refregissem, ut aditus ad Consulatum posthac, sicut apud maiores nostros fuit, non magis nobilitati, quàm uirtuti pateret: non arbitrabar, cum ex familia uetere, & illustri Cōsul designatus ab equitis R. filio Consule defenderetur, de generis nouitate accusatores esse dicturos: etenim mihi ipsi accidit, ut cū duobus patritijs, altero im-

probiſſimo atque audaciſſimo, altero modeſtiſſimo atq; optimo uiro, peterẽ: ſuperaui tamẽ dignitate Catilinã, gratia Galbã. ꝙ ſi id crimen homini nouo eſſe deberet, profecto mihi neq; inimici, neq; inuidi defuiſſent. omittamus igitur de genere dicere, cuius eſt magna in utroque dignitas: uideamus cætera. Quæſturã unà petijt, et ſum ego factus prior. Nõ eſt reſpondendũ ad omnia: neque. n. quẽquam ueſtrum fugit, cum multi pares dignitate fiãt, unus autem primum ſolus poſſit obtinere, non eundem eſſe ordinem dignitatis, & renũciationis, propterea ꝙ renunciatio gradus habeat, dignitas aũt ſit perſæpe eadẽ omnium. ſed Quæſtura utriuſque propemodum pari momento ſortis fuit. habuit hic lege Titia prouinciã tacitam, & quietã: tu illam, cui, cum Quæſtores ſortiuntur, etiã acclamari ſolet, Hoſtienſem, non tam gratioſam, & illuſtrem, q̃ negotioſam, & moleſtã. conſedit utriuſque nomen in Quæſtura: nullum. n. uobis ſors campũ dedit, in quo excurrere uirtus cognoſciq; poſſet. reliqui tẽporis ſpatium in contentionẽ uocatur, ab utroque diſſimillima ratione tractatum. Seruius hic nobiſcum hanc urbanã militiam reſpondendi, ſcribendi, cauẽdi, plenam ſolicitudinis, ac ſtomachi ſecutus eſt: ius ciuile didicit: multũ uigilauit: laborauit: præſto multis fuit: multorũ ſtultitiam perpeſſus eſt: arrogãtiam pertulit: difficultatẽ exorbuit: uixit ad aliorum arbitrium, non ad ſuũ. magna laus, & grata hominibus, unum hominem elaborare in ea ſcientia, quæ ſit multis profutura. quid Muræna interea? fortiſſimo & ſapientiſſimo uiro, ſummo impatori Legatus L. Lucullo fuit. qua in legatione duxit exercitũ: ſigna cõtulit: manũ cõ

seruit : magnas copias hostiũ fudit: urbes partim ui, par
tim obsidione cepit : Asiam istam refertam, & eandem
delicatã sic obijt, ut in ea neque auaritiæ, neque luxu=
riæ uestigiũ reliquerit: maximo in bello sic est uersatus,
ut hic multas res & magnas sine imperatore gesserit,
nullã sine hoc imperator. atq; hæc, q̃q̃ præsente L. Lu=
cullo loquar, tamẽ ne ab ipso propter periculum nostrũ
concessam uideamur habere licentiam fingendi, publicis
literis testata sunt omnia: quibus L. Lucullus tantum
laudis impertit, quantũ neque ambitiosus imperator, ne
que inuidus tribuere alteri in cõmunicanda gloria de=
buit. summa in utroque est honestas, summa dignitas.
quã ego, si mihi per Seruiũ liceat, pari atque eadem in
laude ponã: sed nõ licet: agitat rẽ militarẽ: insectatur
totã hãc Legationẽ: assiduitatis, & operarũ harũ quo=
tidianarũ putat esse Consulatũ. apud exercitum mihi
fueris, inquit, tot annos: forũ nõ attigeris: abfueris tan=
diu, et, cũ longo interuallo ueneris, cum ijs, qui in foro
habitarunt, de dignitate contendas? primũ ista nostra
assiduitas Serui nescis quantũ interdum afferat homi=
nibus fastidij, quantum satietatis. mihi quidem uehemẽ
ter expedijt, positam in oculis esse gratiam: sed tamen
ego mei satietatẽ magno meo labore superaui: & tu
idẽ fortasse: ueruntamen utrique nostrũ desideriũ ni=
hil obfuisset. sed ut hoc omisso ad studiorũ, atque artiũ
cõtentionẽ reuertamur: qui potest dubitari, quin ad Cõ
sulatũ adipiscẽdum multo plus afferat dignitatis rei mi
litaris, q̃ iuris ciuilis gloria? uigilas de nocte, ut tuis cõsul
toribus respondeas: ille, ut, quò intendit, mature cũ
exercitu perueniat. te Gallorum, illum buccinarum
cantus

cãtus exuſcitat. tu actionem inſtituis, ille aciem inſtruit. tu caues ne tui cõſultores, ille ne urbes aut caſtra capiãtur. ille tenet, et ſcit ut hoſtiũ copiæ, tu ut aquæ pluuiæ arceantur. ille exercitatus eſt in propagandis finibus, tu in regendis. ac nimirum (dicendum eſt enim, quod ſentio) rei militaris uirtus præſtat cæteris omnibus. hæc nomen populo R. hæc huic urbi æternam gloriam peperit: hæc orbem terrarum parere huic imperio coegit. omnes urbanæ res, omnia hæc noſtra præclara ſtudia, & hæc forenſis laus, & induſtria latẽt in tutela ac præſidio bellicæ uirtutis. ſimul atque increpuit ſuſpicio tumultus, artes illico noſtræ conticeſcunt. Et quoniam mihi uideris iſtam ſcientiam iuris tanquam filiolam oſculari tuam, nõ patiar te in tãto errore uerſari, ut iſtud neſcio quid, quod tantopere didiciſti, præclarum aliquid eſſe arbitrere. alijs ego te uirtutibus, cõtinentiæ, grauitatis, iuſtitiæ, fidei, cæteris omnibus Conſulatu, & omni honore ſemper digniſſimum iudicaui: quòd quidem ius ciuile didiciſti, non dicam, operam perdidiſti, ſed illud dicam, nullã eſſe in illa diſciplina munitam ad Conſulatum uiam: omnes enim artes, quæ nobis populi R. ſtudia conciliant, & admirabilem dignitatem, & pergratam utilitatem debẽt habere. ſumma dignitas eſt in ijs, qui militari laude antecellunt; omnia enim, quæ ſunt in imperio, & in ſtatu ciuitatis, ab ijs defendi, & firmari putantur: ſumma etiam utilitas; ſiquidem eorum conſilio, & periculo cum Rep. tum etiam noſtris rebus perfrui poſſumus. grauis etiam illa eſt, & plena dignitatis dicendi facultas, quæ ſæpe ualuit in Conſule deligendo, poſſe cõſilio, atq; oratione & ſenatus, & populi, & eorum, qui res

iudicant, mentes permouere. quæritur Consul, qui dicendo non nunquã cõprimat tribunitios furores, qui cõcitatum populum flectat, qui largitioni resistat. nõ mirũ, si ob hanc facultatẽ homines sæpe etiam non nobiles Cõsulatũ consecuti sunt, præsertim cum hæc eadem res plurimas gratias, firmissimas amicitias, maxima studia pariat. quorum in isto uestro artificio Sulpiti nihil est. primum, dignitas in tam tenui scientia quæ potest esse? res enim sunt paruæ, propè in singulis literis, atq; interpunctionibus uerborũ occupatæ. deinde, etiam si quid apud maiores nostros fuit in isto studio admirationis, id enunciatis uestris mysterijs totũ est contemptum, & abiectũ. posset agi lege, nec ne, pauci quondã sciebant: fastos.n. uulgo nõ habebãt: erãt in magna potẽtia qui cõsulebantur: à quibus etiã dies tanq̃ à Chaldæis petebãtur. inuentus est scriba quidã Cn. Flauius, qui cornicũ oculos confixerit, & singulis diebus ediscendos fastos populo proposuerit, & ab ipsis cautis iurisconsultis eorũ sapientiã cõpilarit. itaq; irati illi, q sunt ueriti, ne, dierũ ratione peruulgata, & cognita, sine sua opera lege posset agi, notas quasdã composuerunt, ut omnibus in rebus ipsi interessent. cũ hoc fieri bellissime posset; fundus Sabinus meus est, immo meus, deinde iudiciũ: noluerũt. fundus, inquit, qui est in agro, qui Sabinus uocatur. satis uerbose. cedo, quid postea? ego eum ex iure meũ esse aio. quid tum? inde ego te ex iure manu consertũ uoco. quid huic tam loquaciter litigioso responderet ille, unde petebatur, nõ habebat. transit idem iurisconsultus tibicinis Latini modo: unde tu me, inquit, ex iure manu consertũ uocasti, inde ibi ego te reuoco. Prætor interea ne pulchrum se ac bea=

tum putaret, atque aliquid ipse sua sponte loqueretur, ei quoque carmen cōpositum est, cum cæteris rebus absurdum, tum uero nullo usu. utrisq; superstitibus præsentibus: istam uiā dico. inite uiam: præsto aderat sapiēs ille, qui inire uiam doceret. redite uiā: eodē duce redibant. hæc iā tum apud illos barbatos ridicula credo uidebantur, homines, cum recte atque in loco cōstitissent, iuberi abire, ut, unde abissent, eodem statim redirent. ijsdem ineptijs fucata sunt illa omnia. quādo te in iure cōspicio. et hæc, sed an ne tu, dicis qui causa uindicaueris? quæ dū erāt occulta, necessario ab eis, qui ea tenebāt, petebātur: postea uero peruulgata, atque in manibus iactata, et excussa, inanissima prudētiæ reperta sunt, fraudis autē, & stultitiæ plenissima: nā cum permulta præclare legibus essent cōstituta, ea iureconsultorū ingenijs pleraq; corrupta, ac deprauata sunt. mulieres omnes propter infirmitatem consilij maiores in tutorum potestate esse uoluerunt: hi inuenerunt genera tutorum, quæ potestate mulierum continerentur. sacra interire illi noluerūt: horum ingenio senes ad coemptiones faciendas interimendorum sacrorū causa reperti sunt. in omni deniq; iure ciuili æquitatem reliquerunt, uerba ipsa tenuerunt: ut, quia in alicuius libris exempli causa id nomen inuenerant, putarunt omnes mulieres, quæ coemptionem facerēt, Caias uocari. iam illud mihi quidem mirum uideri solet, tot homines, tā ingeniosos, per tot annos etiam nūc statuere non potuisse, utrum diem tertium, an perendinum, iudicem, an arbitrum, rē, an litem dici oporteret: itaque, ut dixi, dignitas in ista scientia Consularis nunq̄ fuit, quæ tota ex rebus fictis commentitijsq; constaret;

gratiæ uero multo etiam minus: quod enim omnibus patet, & æque promptum est mihi, & aduersario meo, id esse gratum nullo pacto potest. itaq; nõ modo beneficij collocandi spem, sed etiã illud, quod aliquando fuit, licet consulere, iam perdidistis. sapiens existimari nemo potest in ea prudentia, quæ neque extra Romam usquã, neq; Romæ rebus prolatis quidquã ualet. peritus ideo haberi nemo potest, q in eo, quod sciunt omnes, nullo modo possunt inter se discrepare. difficilis autẽ res ideo non putatur, q & perpaucis, & minime obscuris literis continetur. itaq; si mihi homini uehemẽter occupato stomachũ moueritis, triduo me iuriscõsultũ esse profitebor. etenim, quæ de scripto aguntur, scripta sunt omnia: neq; tamen quidquã tam anguste scriptum est, quo ego nõ possim, qua de re agitur, addere. quæ consuluntur autẽ, minimo * periculo respondẽtur. si id, quod oportet, respondetis, idẽ uideare respondisse quod Seruius: sin aliter, etiam controuersum ius nosse, et tractare uideare. quapropter nõ solum illa gloria militaris uestris formulis, atq; actionibus, anteponẽda est: uerũ etiam dicendi consuetudo longe, & multũ isti uestræ exercitationi ad honorem antecellet. itaque mihi uidentur pleriq; initio multo hoc maluisse: post, cum id assequi nõ potuissent, istuc potissimũ sunt delapsi. ut aiunt in Græcis artificibus, eos auletas esse, qui citharœdi fieri non potuerint: sic non nullos uidemus, qui oratores euadere non potuerunt, eos ad iuris studium deuenire. magnus dicendi labor, magna res, magna dignitas, summa etiam gratia: etenim à uobis salubritas quædam, ab ijs, qui dicunt, salus ipsa petitur. deinde uestra responsa atque decreta et euertũtur

sæpe dicendo, & sine defensione oratoris firma esse non possunt. in qua re si satis profecissem, parcius de eius laude dicerem: nunc nihil de me dico, sed de ijs, qui in dicendo magni sunt, aut fuerũt. Duæ sunt artes, quæ possunt locare homines in amplissimo gradu dignitatis, una imperatoris, altera oratoris boni. ab hoc.n. pacis ornamenta retinentur: ab illo belli pericula repelluntur. cæteræ tamen uirtutes ipsæ per se multum ualẽt, iustitia, fides, pudor, temperãtia: quibus te Serui excellere omnes intelligunt: sed nunc de studijs ad honorẽ dispositis, non de insita cuiusq; uirtute disputo. omnia ista nobis studia de manibus excutiũtur, simul atq; aliquis motus nouus bellicum canere cœpit: etenim, ut ait ingeniosus poeta, & auctor ualde bonus, prælijs promulgatis TOLLITVR È MEDIO non solum ista uestra uerbosa simulatio prudẽtiæ, sed etiam ipsa illa domina rerũ SAPIENTIA: VI GERITVR RES: SPERNITVR ORATOR non solũ odiosus in dicendo ac loquax, uerũ etiam BONVS: HORRIDVS MILES AMATVR: uestrũ uero studium totum iacet: NON EX IVRE MANV CONSERTVM, SED MAGE FERRO, inquit, REM REPETVNT. quod si ita est, cedat opinor Sulpiti forum castris, otium militiæ, stylus gladio, umbra soli: sit deniq; in ciuitate ea prima res, propter quã ipsa est ciuitas omnium princeps. uerũ hæc Cato nimium nos nostris uerbis magna facere demonstrat, & oblitos esse bellum illud omne Mithridaticum cum mulierculis esse gestũ. quod ego longe secus existimo iudices, deq; eo pauca disserã: neque enim causa in hoc continetur. Nã si omnia

bella, quæ cum Græcis gessimus, contemnenda sunt: deri deatur de Rege Pyrrho triumphus M. Curij, de Philippo T. Flaminij, de Aetolis M. Fuluij, de Rege Perse L. Pauli, de Pseudophilippo Q. Metelli, de Corinthijs L. Mummij. sin hæc bella grauissima, uictoriæq; eorum bellorũ grauissimæ fuerunt: cur Asiaticæ nationes, atque ille à te hostis contemnitur? atqui ex ueterum rerum monimentis uel maximum bellum populum R. cũ Antiocho gessisse uideo: cuius belli uictor L. Scipio, parta cum Publio fratre gloria, quam laudem ille Africa oppressa cognomine ipso præ se ferebat, eandẽ hic sibi ex Asiæ nomine assumpsit. quo quidem in bello uirtus enituit egregia M. Catonis proaui tui. quò ille, cũ esset, ut ego mihi statuo, talis, qualem te esse uideo, nunquã cum Scipione esset profectus, si cum mulierculis bellandum esse arbitraretur. neque uero cum P. Africano senatus egisset, ut Legatus fratri proficisceretur, cum ipse paulo ante Annibale ex Italia expulso, ex Africa eiecto, Carthagine oppressa, maximis periculis Rẽp. liberauisset, nisi illud graue bellũ, & uehemẽs putaretur. atqui si diligenter, quid Mithridates potuerit, & quid effecerit, & qui uir fuerit, cõsideraris, omnibus Regibus, quibuscum populus R. bellum gessit, hunc Regem nimirũ antepones: quem L. Sylla maximo, & fortissimo exercitu, pugna excitatũ, non rudis imperator, ut aliud nihil dicã, cum bello inuectum totam in Asiam cum pace dimisit: quem L. Muræna pater huiusce uehementissime uigilantissimeq; uexatum, repressum magna ex parte, non oppressum reliquit: qui Rex sibi aliquot annis sumptis ad confirmandas rationes, & copias belli, tãtum ipse opibus conatuq;

inualuit, ut se Oceanũ cum Ponto, Sertorij copias cum suis coniuncturum putaret. ad quod bellum duobus Cõsulibus ita missis, ut alter Mithridatem persequeretur, alter Bithyniam tueretur: alterius res & terra, & mari calamitosæ, uehementer & opes Regis, & nomen auxerunt: L. Luculli uero res tantæ extiterũt, ut neque maius bellũ cõmemorari possit, neq; maiore cõsilio, & uirtute gestũ. nã cum totius impetus belli ad Cyzicenorum mœnia constitisset, eamq; urbẽ sibi Mithridates Asiæ ianuam fore putauisset, quã effracta, & reuulsa tota pateret prouincia: perfecta ab Lucullo hæc sunt omnia, ut urbs fidelissimorum sociorũ defenderetur, ut omnes copiæ Regis diuturnitate obsidionis cõsumerẽtur. quid illã pugnã naualem ad Tenedum, cum contento cursu, acerrimis ducibus, hostiũ classis Italiã spe, atq; animis inflata peteret, mediocri certamine, & parua dimicatione commissam arbitraris? mitto prælia: prætereo oppugnationes oppidorum: expulsus regno tandẽ aliquando, tantũ tamen consilio, atque auctoritate ualuit, ut se, Rege Armeniorũ adiuncto, nouis opibus copijsq; renouarit. ac si mihi nũc de rebus gestis esset nostri exercitus imperatorisq; dicendũ, plurima & maxima prælia cõmemorare possem: sed nõ id agimus: hoc dico: si bellum hoc, si hic hostis, si ille Rex cõtemnendus fuisset; neque tãta cura senatus, & populus R. suscipiendũ putasset, neque tot annos gessisset, neque tãta gloria L. Luculli; neq; uero eius belli cõficiendi curã tãto studio populus R. ad Cn. Põpeium detulisset: cuius ex omnibus pugnis, quæ sunt innumerabiles, uel acerrima mihi uidetur illa, quæ cũ Rege commissa est, & summa contentione pugnata. qua

ex pugna cum se ille eripuisset, & Bosporum confugisset, quò exercitus adire nõ posset, etiam in extrema fortuna, & fuga nomen tamen retinuit regium. itaq; ipse Põpeius regno possesso, ex omnibus oris ac notis sedibus hoste pulso, tamen tantũ in unius anima posuit, ut, cum omnia, quæ ille tenuerat, adierat, sperarat, uictoria possideret, tamen non ante, q̃ illum uita expulit, bellum cõfectum iudicarit. hunc tu hostẽ Cato contemnis? quo cum per tot annos, tot prælijs, tot imperatores bella gesserũt: cuius expulsi, & eiecti uita tanti æstimata est, ut morte eius nunciata, tum deniq; bellum confectum arbitraretur. hoc igitur in bello L. Murænã Legatum fortissimi animi, summi cõsilij, maximi laboris cognitũ esse defendimus, & hanc eius operã non minus ad Consulatũ adipiscendum, q̃ hanc nostram forensem industriam, dignitatis habuisse. At.n. in Præturæ petitione prior renũciatus est Seruius. pergitis'ne uos, tãquã ex syngrapha, agere cũ populo, ut quẽ locum semel honoris cuipiam dederit, eundẽ reliquis honoribus debeat? quod enim fretum, quem Euripum tot motus, tãtas, tam uarias habere putatis agitationes fluctuũ, quãtas perturbationes, et quantos æstus habet ratio comitiorum? dies intermissus unus, aut nox interposita sæpe perturbat omnia, & totam opinionẽ parua non nunquã cõmutat aura rumoris. sæpe etiam sine ulla aperta causa fit aliud, atq; existimamus, ut non nunquã ita factũ esse etiam populus admiretur, quasi uero nõ ipse fecerit. nihil est incertius uulgo, nihil obscurius uoluntate hominũ, nihil fallacius ratione tota comitiorum. quis L. Philippum, summo ingenio, opera, gratia, nobilitate, à M. Herennio superari

posse arbitratus est? quis Q. Catulũ, humanitate, sapientia, integritate antecellentem, à Cn. Mãlio? quis M. Scaurum, hominem grauissimum, ciuem egregium, fortissimum senatorem, à Q. Maximo? non modo horũ nihil ita fore putatũ est, sed ne cũ esset factum quidem, quare ita factum esset, intelligi potuit. nam ut tempestates sæpe certo aliquo cœli signo cõmouẽtur, sæpe improuiso nulla ex certa ratione, obscura aliqua ex causa excitantur: sic in hac comitiorum tempestate populari sæpe intelligas, quo signo cõmota sit; sæpe ita obscura est, ut casu excitata esse uideatur. sed tamẽ si est reddenda ratio, duæ res uehemẽter in Prætura desideratæ sunt, quæ ambæ in Consulatu tum Murænæ profuerũt; una, expectatio muneris, quæ & rumore nõ nullo, & studijs, sermonibusq; cõpetitorum creuerat; altera, quòd ij, quos in prouincia, ac legatione omnis & liberalitatis, & uirtutis suæ testes habuerat, non dum decesserant. horum utrũq; ei fortuna ad Consulatus petitionẽ reseruauit: nam & L. Luculli exercitus, qui ad triumphum conuenerat, idem comes L. Murænæ præsto fuit; & munus amplissimum, quod petitio Præturæ desiderabat, Prætura restituit. nũ tibi hæc parua uidentur adiumenta, et subsidia Cõsulatus? uoluntas militũ: quæ cum per se ualet multitudine, tum apud suos gratia; tum uero in Cõsule declarando multum etiam apud uniuersum populum R. auctoritatis habet suffragatio militaris: imperatores. n. comitijs consularibus, non uerborum interpretes deligũtur. quare grauis est illa oratio: me saucium recreauit: me præda donauit: hoc duce castra cepimus, signa cõtuli mus: nũquã iste plus militi laboris imposuit, quàm sibi sum-

pſit : ipſe cũ fortis, tum etiam felix. hoc quãti putas eſſe ad famam hominum, ac uoluntatẽ? etenim ſi tanta illis comitijs religio eſt, ut adhuc ſemper omen ualuerit præ=rogatiuũ : quid mirũ eſt, in hoc felicitatis famam, ſermonẽq; ualuiſſe? ſed ſi hæc leuiora ducis, quæ ſunt grauiſſima, & hanc urbanã ſuffragationẽ militari anteponis: noli ludorũ huius elegantiam, & ſcenæ magnificẽtiam ualde cõtemnere, quæ huic admodũ profuerũt. nã quid ego dicã populum, ac uulgus imperitorũ ludis magnopere delectari? minus eſt mirandũ : quãquã huic cauſæ id ſatis eſt : ſunt.n. populi, ac multitudinis comitia. quare ſi populo ludorũ magnificentia uoluptatis eſt, non eſt mirandũ, eam L. Murænæ apud populũ profuiſſe. ſed ſi noſmet ipſi, qui & ab delectatione omni negotijs impedi=mur, & in ipſa occupatione delectationes alias multas habere poſſumus, ludis tamen oblectamur, & ducimur: quid tu admirere de multitudine indocta? L. Otho, uir fortis, meus neceſſarius, equeſtri ordini reſtituit nõ ſolũ dignitatem, ſed etiam uoluptatem. itaque lex hæc, quæ ad ludos pertinet, eſt omnium gratiſſima, ꝙ honeſtiſſimo ordini cũ ſplendore fructus quoq; iucũditatis eſt reſtitutus. quare delectãt homines, mihi crede, ludi, etiã illos ꝗ diſſimulant, nõ ſolũ eos, qui fatentur : quod ego in mea petitione ſenſi: nã nos quoque habuimus ſcenã cõpetitricem. ꝙ ſi ego, qui trinos ludos Aedilis feceram, tamẽ Antonij ludis cõmouebar: tibi, qui caſu nullos feceras, nihil huius iſtam ipſam, quam irrides, argẽteam ſcenã aduerſatã putas? ſed hæc ſanè ſint paria omnia: ſit par foren=ſis opera militari: ſit par militari ſuffragatio urbana: ſit idẽ, magnificẽtiſſimos et nullos unquã feciſſe ludos: qd?

in ipsa Prætura nihil'ne existimas inter tuam & istius sortem interfuisse? huius sors ea fuit, quã omnes tui necessarij tibi optabamus, iuris dicundi, in qua gloriam cõciliat magnitudo negotij, gratiã æquitatis largitio: qua in sorte sapiens Prætor, qualis hic fuit, offensionẽ uitat æquabilitate decernendi, beneuolentiã adiũgit lenitate audiẽdi. egregia, & ad Cõsulatũ apta prouincia, in qua laus æquitatis, integritatis, facilitatis, ad extremũ ludorũ uoluptate cõcluditur. quid tua sors? tristis, atrox, quæstio peculatus, ex altera parte lacrymarũ, & squaloris, ex altera plena cathenarũ, atque indicũ. cogendi iudices inuiti, retinendi cõtra uoluntatem, scriba dãnatus, ordo totus alienus: Syllana gratificatio reprehensa: multi uiri fortes, & propè pars ciuitatis offensa est: lites seuere æstimatæ. cui placet, obliuiscitur: cui dolet, meminit. postremo tu in prouinciã ire noluisti. nõ possum id in te reprehendere, quod in me ipso & Prætor, & Consul probaui: sed tamẽ L. Murænæ prouincia multas bonas gratias cũ optima existimatione attulit. habuit proficiscens delectum in Vmbria: dedit ei facultatem Resp. liberalitatis: qua usus, multas sibi tribus, quæ municipijs Vmbriæ cõficiũtur, adiunxit. ipse aũt in Gallia, ut nostri homines desperatas iã pecunias exigerent, æquitate, diligẽtiaq; perfecit. tu interea Romæ scilicet amicis præsto fuisti. fateor. sed tamen illud cogita, nõ nullorũ amicorum studia minui solere in eos, à quibus prouincias cõtemni intelligant. & quoniam ostendi iudices parem dignitatem ad Consulatus petitionem, disparem fortunam prouincialium negotiorũ in Muræna atq; in Sulpitio fuisse: dicam iam apertius, in quo meus necessarius fuerit

inferior Seruius, & ea dicam uobis audientibus amisso iam tempore, quæ ipsi soli re integra sæpe dixi. Petere Cōsulatum nescire te Serui, persæpe dixi: & in ijs rebus ipsis, quas te magno & forti animo & agere, & dicere uidebam, tibi solitus sum dicere, magis te fortem senatorem mihi uideri, q̃ sapientem candidatum. primũ accusandi terrores, & minæ, quibus tu quotidie uti solebas, sunt fortis uiri, sed & populi opinionem à spe adipiscẽdi auertunt, & amicorum studia debilitant. nescio quo pacto semper hoc fit, neq; in uno aut altero animaduersum est, sed iã in pluribus; simul atque candidatus accusationẽ meditari uisus est, ut honorem desperasse uideatur. quid ergo? acceptam iniuriam persequi non placet? immo uehementer placet: sed aliud tempus est petendi, aliud persequendi. petitorem ego, præsertim Consulatus, magna spe, magno animo, magnis copijs & in forũ, & in campum deduci uolo: nō placet mihi inquisitio cādidati prænuncia repulsæ; non testium potius, q̃ suffragatorum comparatio; non minæ magis, quàm blanditiæ; non declamatio potius, q̃ salutatio: præsertim cum iam hoc nouo more omnes ferè domos omnium concursent, & ex uultu candidatorum coniecturam faciant, quantũ quisq; animi, & facultatis habere uideatur. uides'ne tu illum tristem, demissum? iacet, diffidit, abiecit hastas. serpit hic rumor. scis tu illum accusationem cogitare? inquirere in competitores? testes quærere? alium faciam, quoniam sibi hic ipse desperat. eiusmodi candidatorum amici intimi debilitantur, studia deponunt, aut testatã rem abijciunt, aut suam operam, & gratiam iudicio, & accusationi reseruant. accedit eodem, ut etiã ipse cādida

tus totum animum, atque omnem cură, operam, diligẽtiãq; suã in petitione nõ possit ponere: adiũgitur enim accusationis cogitatio, non parua res, sed nimirum omniũ maxima: magnũ est enim te comparare ea, quibus possis hominẽ è ciuitate, præsertim non inopem, neq; infirmum, exturbare, qui & per se, & per suos, & uero etiam per alienos defendatur: omnes. n. ad pericula propulsanda concurrimus; et qui nõ aperte inimici sumus, etiam alienissimis in capitis periculis amicissimorũ officia, & studia præstamus. quare ego expertus & petẽdi, & defendendi, & accusandi molestiam, sic intellexi, in petẽdo studiũ esse acerrimum, in defendendo officium, in accusando laborem. itaq; sic statuo, fieri nullo modo posse, ut idem accusationẽ, & petitionẽ Consulatus diligenter adornet, atque instruat. unũ sustinere pauci possunt, utrũq; nemo. tu, cum de curriculo petitionis deflexisses, animumq; ad accusandum transtulisses, existimasti te utrique negotio satisfacere posse? uehemẽter errasti: quis. n. dies fuit, posteaquã in istã accusandi denũciationẽ ingressus es, quẽ tu non totũ in ista ratione cõsumpseris? legem ambitus flagitasti, quæ tibi nõ deerat: erat enim seuerissime scripta Calpurnia: gestus est mos et uoluntati, & dignitati tuæ: sed tota illa lex accusationẽ tuã, si haberes nocentem reũ, fortasse armasset: petitioni uero refragata est. pœna grauior in plebem tua uoce efflagitata est: cõmoti, animi tenuiorũ, exilium in nostrum ordinem. concessit senatus postulationi tuæ: sed non libẽter duriorem fortunæ cõmuni conditionẽ te auctore cõstituit. morbi excusationi pœna addita est: uolũtas offensa multorum, quibus aut contra ualetudinis cõmodũ la-

borandum est, aut incõmodo morbi etiã cæteri uitæ fructus relinquẽdi. quid ergo? hæc quis tulit? is, qui auctoritati senatus, uolũtati tuæ paruit: deniq; is tulit, cui minime proderant. illa, quæ mea summa uoluntate senatus frequẽs repudiauit, mediocriter aduersata tibi esse existimas? cõfusionẽ suffragiorũ flagitasti, prorogationẽ legis Maniliæ, æquationem gratiæ, dignitatis, suffragiorum. grauiter homines honesti, atq; in suis ciuitatibus, & municipijs gratiosi tulerunt, à tali uiro esse pugnatũ, ut oẽs & dignitatis, & gratiæ gradus tollerentur. idẽ editítios iudices esse uoluisti, ut odia occulta ciuium, quæ tacitis nũc discordijs continẽtur, in fortunas optimi cuiusq; erũperent. hæc omnia tibi accusandi uiã muniebant, adipiscendi obsepiebãt. atq; ex omnibus illa plaga est iniecta petitioni tuæ nõ tacẽte me maxima: de qua ab homine ingeniosissimo & copiosissimo Hortẽsio multa grauissime dicta sunt: quo etiã mihi durior locus est dicẽdi datus: ut, cũ ante me et ille dixisset, et uir summa dignitate, & diligẽtia, & facultate dicẽdi M. Crassus, ego in extremo non partẽ aliquã agerẽ causæ, sed de tota re dicerẽ, quod mihi uideretur. itaq; in ijsdẽ rebus ferè uersor, &, quod possum iudices, occurro uestræ sapiẽtiæ. sed tamẽ Serui quã te securim putas iniecisse petitioni tuæ, cũ tu populum R. in eum metum adduxisti, ut pertimesceret, ne Consul Catilina fieret, dum tu accusationẽ comparares, deposita atq; abiecta petitione? etenim te inquirere uidebãt tristẽ ipsum: mœstos amicos, obseruationes, testificationes, seductiones testiũ, secessionem subscriptorum animaduertebant: quibus rebus certe ipsi candidatorum uultus obscuriores uideri solent: Catilinam inte=

rea alacrem, atque lætum, stipatũ choro iuuentutis, uallatum indicibus, atque sicariјs, inflatũ cum spe militum, tum collegæ mei, quemadmodum dicebat ipse, promissis, circunfluente colonorum Aretinorum & Fesulanorum exercitu. quam turbã dissimillimo ex genere distinguebant homines percussi Syllani temporis calamitate. uultus erat ipsius plenus furoris, oculi sceleris, sermo arrogantiæ, sic, ut ei iam exploratus, & domi conditus Consulatus uideretur: Murænã cõtemnebat: Sulpitium accusatorem suum numerabat, non competitorem: ei uim denũciabat: Reip. minabatur. quibus rebus qui timor bonis omnibus iniectus sit, quantaq; desperatio Reip. si ille factus esset, nolite à me commoneri uelle, uosmet ipsi uobiscum recordamini. meministis enim, cum illius nefarij gladiatoris uoces percrebuissent, quas habuisse in concione domestica dicebatur; cum miserorum fidelem defensorẽ negasset inueniri posse, nisi eũ, qui ipse miser esset; integrorum & fortunatorum promissis saucios & miseros credere non oportere; quare qui consumpta replere, erepta recuperare uellent, spectarent quid ipse deberet, quid possideret, quid auderet; minime timidum, & ualde calamitosum esse oportere eum, qui esset futurus dux, & signifer calamitosorum: tum igitur his rebus auditis meministis fieri S.C. referente me, ne postero die comitia haberentur, ut de his rebus in senatu agere possemus. itaq; postridie frequenti senatu Catilinam excitaui, atque eum de ijs rebus iussi, si quid uellet, quæ ad me allatæ essent, dicere. atque ille, ut semper fuit apertissimus, non se purgauit, sed indicauit atque innuit: tum enim dixit, duo corpora esse Reipublicæ, unum debile

infirmo capite,alterum firmum sine capite; huic,cũ ita de se meritum esset,caput se uiuo non defuturum.cõgemuit senatus frequens,neque tamẽ satis seuere pro rei indignitate decreuit: nã partim ideo fortes in decernendo nõ erãt,quia nihil timebãt;partim quia timebãt. tũ erupit è senatu triumphans gaudio,quem omnino uiuũ illinc exire non oportuerat,præsertim cum idem ille in eodem ordine paucis diebus ante Catoni fortissimo uiro iudicium minitanti ac denuncianti respondisset,si quod esset in suas fortunas incendium excitatum, id se nõ aqua,sed ruina restincturum . his tum rebus commotus, & ꝙ homines iam tum coniuratos cum gladijs in campum deduci à Catilina sciebam,descendi in campum cũ firmissimo præsidio fortissimorum uirorum,& cum illa lata insigniq; lorica,nõ quæ me tegeret,(etenim sciebam Catilinam nõ latus aut uentrem, sed caput & collum solere petere)uerũ ut omnes boni animaduerterẽt, &,cũ in metu & periculo Consulem uiderent,id quod est factum, ad opem præsidiumq; meum concurrerent. itaque cũ te Serui remissiorem in petendo putarẽt,Catilinam & spe,& cupiditate inflammatum uiderẽt, omnes,qui illã ab Rep.pestẽ depellere cupiebant,ad Murænam se statim contulerunt.magna est autem comitijs consularibus repentina uoluntatũ inclinatio, præsertim cũ incubuit ad uirum bonum, & multis alijs adiumentis petitionis ornatum. qui cum honestissimo patre atq; maioribus,modestissima adolescentia, clarissima legatione,Prætura probata in iure,grata in munere,ornata in prouincia,petisset diligẽter,& ita petisset,ut neq; minãti cederet, neq; cuiquã minaretur:huic mirãdũ est ma=

gno

gno adiumento Catilinæ subitam spem Consulatus adipiscendi fuisse? Nũc mihi tertius ille locus est orationis de ambitus criminibus, perpurgatus ab ijs, qui ante me dixerunt, à me, quoniam ita Muræna uoluit, retractandus. quo in loco Posthumio familiari meo, ornatissimo uiro, de diuisorum indicijs, & de deprehensis pecunijs; adolescenti ingenioso & bono, Ser. Sulpitio, de equitum centurijs; M. Catoni, homini in omni uirtute excellenti, de ipsius accusatione, de S.C. de Rep. respõdebo. sed pauca, quæ meũ animũ repente mouerunt, prius de L. Murænæ fortuna cõquerar. Nã cum sæpe antea iudices & ex aliorum miserijs, & ex meis curis, laboribusq; quotidianis fortunatos eos homines iudicarẽ, qui remoti à studijs ambitionis, otium, ac trãquillitatem uitæ secuti sunt: tum uero in his L. Murænæ tãtis, tamq; improuisis periculis ita sum animo affectus, ut nõ queam satis neq; cõmunem omnium nostrum conditionẽ, neq; huius euentũ fortunamq; miserari: qui primum dum ex honoribus continuis familiæ, maiorumq; suorũ unũ ascendere gradum dignitatis conatus est, uenit in periculũ, ne & ea, quæ relicta, et hæc, quæ ab ipso parta sunt, amittat: deinde propter studium nouæ laudis etiam in ueteris fortunæ discrimen adducitur. quæ cũ sunt grauia iudices, tũ illud acerbissimum est, quòd habet eos accusatores, nõ qui odio inimicitiarũ ad accusandum, sed qui studio accusandi ad inimicitias descenderent: nam ut omittam Ser. Sulpitium, quem intelligo non iniuria L. Murænæ, sed honoris contentione permotum; accusat paternus amicus Cn. Posthumius, uetus, ut ait ipse, uicinus, ac necessarius, qui necessitudinis causas complures

protulit, simultatis nullam commemorare potuit; accusat Ser. Sulpitius sodalis filij, cuius ingenio paterni omnes necessarij munitiores esse debebāt; accusat M. Cato. qui quāquā à Muræna nulla re unquam alienus fuit tamen ea conditione nobis erat in hac ciuitate natus, ut eius opes, & ingenium præsidio multis etiā alienissimis, * uix cuiquam inimicus esse deberet. Respondebo igitur Posthumio primum, qui nescio quo pacto mihi uidetur prætorius candidatus in consularem, quasi desultorius in quadrigarū curriculum, incurrere. cuius cōpetitores si nihil deliquerunt, dignitati eorum concessit, cū petere destitit: sin autem eorum aliquis largitus est, expetendus amicus est, qui alienam potius iniuriam, quàm suam persequatur.

Ea omnia, quæ & Posthumio, & Ser. Sulpitio adolescenti responsa sunt, desiderantur.

Venio nunc ad M. Catonem, quod est firmamētū ac robur totius accusationis: qui tamen ita grauis est accusator, & uehemens, ut multo magis eius auctoritatē, quā

criminationem pertimescã.in quo ego accusatore iudices primũ illud deprecabor, ne quid L. Murænæ dignitas illius,ne quid expectatio Tribunatus,ne quid totius uitæ splendor,& grauitas noceat;deniq; ne ea soli huic obsint bona M. Catonis, quæ ille adeptus est,ut multis prodesse posset.bis Cõsul fuerat P.Africanus,et duos terrores huius imperij,Carthaginẽ,Numantiamq; deleuerat,cũ accusauit L.Cottã.erat in eo summa eloquẽtia, summa fides, summa integritas,auctoritas tãta,quãta in ipso imperio populi R. quod illius opera tenebatur. sæpe hoc maiores natu dicere audiui, hanc accusatoris eximiam dignitatem plurimum L.Cottæ profuisse.noluerunt sapientissimi homines, qui tum rẽ illam iudicabant,ita quenquã cadere in iudicio,ut nimijs aduersarij uiribus abiectus uideretur. quid Sergium Galbã (nam traditum memoriæ est) non ne proauo tuo, fortissimo atq; florentissimo uiro, M. Catoni incumbenti ad eius perniciem populus R.eripuit? semper in hac ciuitate nimis magnis accusatorum opibus & populus uniuersus, & sapientes, ac multum in posterũ prospicientes iudices restiterunt.nolo,accusator in iudicium potentiã afferat,nõ uim maiorẽ aliquã,nõ auctoritatem excellentẽ, nõ nimiã gratiã: ualeant hæc omnia ad salutem innocentiũ,ad opem impotẽtum, ad auxiliũ calamitosorũ; in periculo uero,& in pernicie ciuiũ repudientur. nã si quis hoc forte dicet,Catonem descẽsurum ad accusandũ non fuisse,nisi prius de causa iudicasset: iniquam legẽ iudices, & miseram conditionem instituet periculis hominum, si existimabit iudicium accusatoris in reum pro aliquo præiudicio ualere oportere .ego tuum con=

ſilium Cato, propter ſingulare animi mei de tua uirtute iudicium, uituperare non audeo, nõ nulla in re forſitan conformare, & leuiter emendare poſſim. nõ multa peccas, inquit ille fortiſſimo uiro ſenior magiſter: ſed ſi peccas, te regere poſſum. at ego te ueriſſime dixerim peccare nihil, neq; ulla in re te eſſe huiuſmodi, ut corrigẽdus potius, q̃ leuiter inflectẽdus eſſe uideare: finxit. n. te ipſa natura ad honeſtatẽ, grauitatem, temperantiã, magnitudinem animi, iuſtitiã, ad omnes denique uirtutes magnũ hominem, & excelſum: acceſſit his tot doctrina nõ moderata, nec mitis, ſed, ut mihi uidetur, paulo aſperior, & durior, q̃ aut ueritas, aut natura patiatur. & quoniam non eſt nobis hæc oratio habenda aut cũ imperita multitudine, aut in aliquo conuentu agreſtiũ, audacius paulo de ſtudijs humanitatis, quæ & mihi & uobis nota et iudicãda ſunt, diſputabo. in M. Catone iudices hæc bona, quæ uidemus, diuina, et egregia, ipſius ſcitote eſſe propria: quæ nõ nũquam requirimus, ea ſunt omnia nõ à natura, ſed à magiſtro. fuit. n. quidam, ſummo ingenio uir, Zeno, cuius inuentorũ æmuli Stoici nominãtur. huius ſententiæ ſunt & præcepta eiuſmodi; ſapiẽtem gratia nunq̃ moueri, nunq̃ cuiuſquã delicto ignoſcere; neminem miſericordem eſſe, niſi ſtultũ & leuem; uiri nõ eſſe, neq; exorari, neque placari; ſolos ſapientes eſſe, ſi diſtortiſſimi ſint, formoſos; ſi mendiciſſimi, diuites; ſi ſeruitutem ſeruiant, Reges: nos autẽ, qui ſapientes nõ ſumus, fugitiuos, exules, hoſteis, inſanos denique eſſe dicunt; omnia peccata eſſe paria; omne delictũ ſcelus eſſe nefarium; nec minus delinquere eum, qui gallum gallinaceũ, cũ opus nõ fuerit, quàm

eum, qui patrem suffocauerit; sapientem nihil opinari, nullius rei pœnitere, nulla in re falli, sententiã mutare nunquã. hæc homo ingeniosissimus M. Cato auctoribus eruditissimis inductus arripuit, neq; disputãdi causa, ut magna pars, sed ita uiuendi. petũt aliquid publicani: caue quidquã habeat momenti gratia. supplices aliqui ueniunt miseri & calamitosi: sceleratus & nefarius fueris, si quidquã misericordia adductus feceris. fatetur aliquis se peccasse, & eius delicti ueniã petit: nefarium est facinus ignoscere. at leue delictũ est: omnia peccata sunt paria. dixisti quippiam: fixum & statutum est. non reductus es, sed opinione: sapiens nihil opinatur. errasti aliqua in re: male dici putat. hac ex disciplina nobis illa sunt. dixi in senatu me nomen cõsularis cãdidati delaturum. iratus dixisti: nũquã, inquit, sapiens irascitur. at temporis causa: improbi, inquit, hominis est mẽdacio fallere; mutare sententiã, turpe est; exorari, scelus; misereri, flagitium. nostri autem illi, (fatebor enim Cato me quoq; in adolescẽtia diffisum ingenio meo quæsisse adiumẽta doctrinæ) nostri, inquã, illi à Platone et Aristotele, moderati homines & tẽperati, aiũt, apud sapientem ualere aliquãdo gratiã; uiri boni esse, misereri; distincta genera esse delictorũ, & dispares pœnas; esse apud hominem cõstantẽ ignoscendi locum; ipsum sapientem sæpe aliquid opinari, quod nesciat; irasci nõ nũquã, exorari eũdẽ, & placari; quod dixerit, interdum, si ita rectius sit, mutare; de sententia decedere aliquãdo; omnes uirtutes mediocritate quadã esse moderatas. hos ad magistros si qua te fortuna Cato cũ ista natura detulisset, nõ tu quidem uir melior esses, nec fortior, nec tẽperan-

tior, nec iustior, (neq; .n. esse potes) sed paulo ad lenitatē propensior: non accusares nullis adductus inimicitijs, nulla lacessitus iniuria pud ntissimū hominem, summa dignitate, atq; honestate præditū: putares, cum in eiusdē anni custodia te atq; L. Murænā fortuna posuisset, aliquo te cum hoc Reip. uinculo esse coniunctum: quod atrociter in senatu dixisti, aut nō dixisses, aut seposuisses, aut mitiorē in partē interpretarere. ac te ipsum, quā tū ego opinione auguror, nunc et animi quodā impetu cōcitatū, & ui naturæ atq; ingenij elatū, & recentibus præceptorum studijs flagrantem iam usus flectet, dies leniet, ætas mitigabit: etenim isti ipsi mihi uidentur uestri præceptores & uirtutis magistri fines officiorū paulo longius, q̄ natura uellet, protulisse, ut, cum ad ultimū animo cōtendissemus, ibi tamen, ubi oporteret, consisteremus. nihil ignoueris: immo aliquid, non omnia. nihil gratiæ causa feceris: immo resistito gratiæ, cū officium & fides postulabit. misericordia cōmotus ne sis etiam in dissoluenda seueritate: sed tamen est laus aliqua humanitatis. in sententia permaneto: enimuero, nisi sententia alia uicerit melior. huiuscemodi Scipio ille fuit: quem non pœnitebat facere idem, quod tu; habere eruditissimum hominem, & penè diuinu n domi: cuius oratiōe, & præceptis, quāq̄ erant eadem ista, quæ te delectant, tamen asperior nō est factus, sed, ut accepi à senibus, lenissimus. quis uero C. Lælio comior? quis iucūdior, eodē ex studio isto? quis illo grauior? sapientior? possum de L. Philippo, de C. Gallo dicere hæc eadem: sed te domū iam deducā tuā. quēquam'ne existimas Catone proauo tuo cōmodiorem, comiorē, moderatiorē fuisse ad omnē

rationem humanitatis? de cuius præstanti uirtute cum uere grauiterq; diceres, domesticũ te habere dixisti exẽplum ad imitandũ. est illud quidem exẽplum tibi propositum domi: sed tamen naturæ similitudo illius ad te magis, qui ab illo ortus es, quàm ad unũquenq; nostrũ peruenire potuit: ad imitãdũ uero tã mihi propositum exemplar illud est, quã tibi. sed si illius comitatem & facilitatem tuæ grauitati seueritatiq; asperseris, nõ ista quidẽ erũt meliora, quæ nũc sunt optima, sed certe condita iucũdius. quare ut ad id, quod institui, reuertar, tolle mihi è causa nomẽ Catonis: remoue, ac prætermitte auctoritatẽ, quæ in iudicijs aut nihil ualere, aut ad salutẽ debet ualere: cõgredere mecũ criminibus ipsis: quid accusas Cato? quid affers in iudiciũ? quid arguis? ambitũ accusas: non defendo. me reprehendis, quòd idem defendam, quod lege punierim: puniui ambitum, non innocentiam: ambitum uero ipsum uel tecũ accusabo, si uoles. dixisti S.C. me referente esse factum; si mercede corrupti obuiam candidatis issent, si conducti sectarentur, si gladiatoribus uulgo locus tributus, & item prandia si uulgo essent data, contra legem Calpurniam factum uideri. ergo ita senatus iudicat, contra legem facta hæc uideri, si facta sint: decernit quod nihil opus est, dũ cãdidatus morem gerit: nã, factum sit nec ne, uehementer quæritur: si factum sit, quin contra legem sit, dubitare nemo potest. est igitur ridiculũ, quod est dubium, id relinquere incertum; quod nemini dubium potest esse, id iudicare. atq; id decernitur omnibus postulãtibus candidatis: ut ex S.C. neq; cuius intersit, neque contra quem sit, intelligi possit. quare doce, à L. Mu=

ræna illa esse cōmissa: tū egomet tibi contra legem cō=
missa esse cōcedā. multi obuiam prodierunt de prouin=
cia decedenti, Cōsulatum petenti: solet fieri. eccui autē
nō proditur reuertenti? quæ fuit ista multitudo? pri=
mum, si tibi istam rationē nō possim reddere, quid ha=
bet admirationis, tali uiro, aduenienti, candidato cōsula
ri obuiam prodisse multos? quod nisi esset factū, ma=
gis mirādum uideretur. quid, si etiam illud addā, quod
à consuetudine nō abhorret, rogatos esse multos? num
aut criminosum sit, aut mirādum, qua in ciuitate roga
ti infimorū hominū filios propè de nocte ex ultima sæ=
pe urbe deductū uenire soleamus, in ea nō esse grauа=
tos homines prodire hora tertia in campum Martium,
præsertim talis uiri nomine rogatos? quid, si omnes so=
cietates uenerūt? quarum ex numero multi hic sedent
iudices. quid, si multi homines nostri ordinis, honestissi=
mi? quid, si illa officiosissima, quæ neminem patitur nō
honeste in urbē introire, tota natio candidatorū? si de=
niq; ipse accusator noster Posthumius obuiam cū bene
magna caterua sua uenit? quid habet ista multitudo
admirationis? omitto cliētes, uicinos, tribules, exercitū to
tū Luculli, qui ad triumphū per eos dies uenerat: hoc di
co, frequentiā in isto officio gratuitā nō modo dignitati
ullius unquā, sed ne uolūtati quidē defuisse. at sectabā
tur multi: doce, mercede; concedam esse crimen: hoc
quidem remoto, quid reprehēdis? quid opus est, inquit,
sectatoribus? à me tu id quæris? quid opus sit eo, quo
semper usi sumus? homines tenues unū habēt in nostrū
ordinem aut promerendi, aut proferendi beneficij locū,
hanc in nostris petitionibus operam, atque assecta=

tionem: neque enim fieri potest, neq; postulandū est à nobis, aut ab equitibus R. ut suos necessarios candidatos sectētur totos dies: à quibus si domus nostra celebratur, si interdum ad forum deducimur, si uno basilicæ spatio honestamur, diligēter obseruari uidemur, et coli. tenuiorum & nō occupatorum amicorum est ista assiduitas, quorū copia bonis, & beneficis deesse non solet. noli igitur eripere hunc inferiori generi hominum fructū officij Cato: sine eos, qui omnia à nobis sperant, habere ipsos quoque aliquid, quod nobis tribuere possint. si nihil
* erit præter ipsorum suffragium, tenue est: si ut suffragantur, nihil ualent gratia: ipsi deniq; ut solent loqui, non dicere pro nobis, non spondere, non uocare domum suam possunt: atq; hæc à nobis petunt omnia; neque ulla re alia, quæ à nobis consequūtur, nisi opera sua cōpensari putant posse. itaque & legi Fabiæ, quæ est de numero sectatorum, & S.C. quod est L. Cæsare Cos. factum, restiterunt: nulla est enim pœna, quæ possit obseruantiam tenuiorum ab hoc uetere instituto officiorū excludere. at spectacula sunt tributim data, & ad prādium uulgo uocati. etsi hoc factum à Muræna omnino iudices nō est, ab eius amicis autem more & modo factum est: tamen admonitus re ipsa, recordor quātum hæ quæstiones in senatu habitæ punctorum nobis Serui detraxerint: quod.n. tempus fuit aut nostra, aut patrum nostrorum memoria, quo hæc siue ambitio est, siue liberalitas, non fuerit, ut locus & in circo, & in foro daretur amicis, & tribulibus? hæc homines tenuiores primum ne dum qui ea suis tribulibus uetere instituto assequebantur *

Desunt non nulla.

præfectũ fabrũ semel locũ tribulibus suis dedisse : quid statuẽt in uiros primarios, qui in Circo totas tabernas tribulium causa cõpararũt ? hæc omnia sectatorũ, spectaculorum, prandiorũ item crimina à multitudine in tuam nimiam diligentiã Serui coniecta sunt: in quibus tamẽ Muræna ab senatus auctoritate defenditur. quid enim? senatus nũ obuiam prodire crimen putat? nõ, sed mercede: cõuince. nũ sectari multos ? nõ, sed cõductos: doce. nũ locum ad spectandum dare, aut ad prandium inuitare? minime, sed uulgo, passim. quid est uulgo? uniuersos. nõ igitur, si L. Natta, summo loco adolescẽs, qui, & quo animo iã sit, & qualis uir futurus sit, uidemus, in equitum centurijs uoluit esse & ad hoc officium necessitudinis, et ad reliquũ tempus gratiosus, id erit eius uitrico fraudi, aut crimini : nec, si uirgo Vestalis huius propinqua, & necessaria locũ suũ gladiatoriũ concessit huic, nõ et illa pie fecit, et hic à culpa est remotus. omnia hæc sunt officia necessariorũ, cõmoda tenuiorũ, munia candidatorum. at. n. agit mecum austere, & Stoice Cato: negat uerum esse allici beneuolentiã cibo : negat iudicium hominum in magistratibus mãdãdis corrũpi uoluptatibus oportere. ergo, ad cœnam petitionis causa

ſi quis uocat, condẽnetur. quippe, inquit: tu mihi ſummũ imperium, ſummam auctoritatem, tu gubernacula Reip. petas fouendis hominum ſenſibus, & deliniendis animis, & adhibendis uoluptatibus? utrum lenociniũ, inquit, à grege delicatæ iuuentutis, an orbis terrarũ imperiũ à populo R. petebas? horribilis oratio: ſed eã uſus, uita, mores, ciuitas ipſa reſpuit: neq; tamen Lacedæmonij auctores iſtius uitæ, atq; orationis, qui quotidianis epulis in robore accũbũt; neq; uero Cretes, quorũ nemo guſtauit unquã cubans, melius, quã Romani homines, qui tempora uoluptatis, laboriſq; diſpertiunt, Reſp. ſuas retinuerunt: quorũ alteri uno aduentu noſtri exercitus deleti ſunt, alteri noſtri imperij præſidio diſciplinã ſuã, legeſq; cõſeruãt. quare noli Cato maiorũ inſtituta, quæ res ipſa publica, quæ diuturnitas imperij cõprobat, nimiũ ſeuera oratione reprehendere. fuit eodem ex ſtudio uir eruditus apud patres noſtros, et honeſtus homo, & nobilis, Q. Tubero. is, cum epulum Qu. Maximus Africani patrui ſui nomine populo R. daret, rogatus eſt à Maximo, ut tricliniũ ſterneret, cũ eſſet Tubero eiuſdẽ Africani ſororis filius: atq; ille homo eruditiſſimus, ac Stoicus ſtrauit pelliculis hœdinis lectulos Punicanos, & expoſuit uaſa Samia: quaſi uero eſſet Diogenes Cynicus mortuus, & non diuini hominis Africani mors honeſtaretur: quem cũ ſupremo eius die Maximus laudaret, gratias egit dijs immortalibus, ꝙ ille uir in hac Rep. potiſſimũ natus eſſet: neceſſe. n. fuiſſe, ibi eſſe terrarũ imperium, ubi ille eſſet. huius in morte celebranda grauiter tulit populus Rom. hanc peruerſam ſapientiam Tuberonis: itaque homo integerrimus, ciuis opti-

mus, cum esset L. Pauli nepos, P. Africani, ut dixi, sororis filius, his hœdinis pelliculis Prætura deiectus est. odit populus R. priuatam luxuriam, publicam magnificētiam diligit: nō amat profusas epulas, sordes & inhumanitatem multo minus: distinguit rationem officiorum ac tēporum, uicissitudinem laboris ac uoluptatis. Nā quod ais nulla re allici hominū mentes oportere ad magistratum mandandum, nisi dignitate: hoc tu ipse, in quo summa est dignitas, nō seruas: cur enim quenquam, ut studeat tibi, ut te adiuuet, rogas? rogas tu me, ut mihi præsis, ut cōmittam ego me tibi. quid tādem? istuc me rogari oportet abs te, an te potius à me, ut pro mea salute laborem, periculumq; suscipias? quid, quòd habes nomenclatorem? in eo quidem fallis, & decipis: nā si nomine appellari abs te ciueis tuos honestū est, turpe est eos notiores esse seruo tuo, quā tibi: sin etiā noris, tamen per monitorē appellādi sunt? cur ante petis, quā insusurrauit? aut quid, cū admoneris, tamē, quasi tute noris, ita salutas? quid, posteaq̄ es designatus, multos salutas negligētius? hæc omnia ad rōnē ciuitatis si dirigas, recta sunt; sin perpendere ad disciplinæ præcepta uelis, reperiantur prauissima. quare nec plebi R. eripiēdi fructus isti sunt ludorū, gladiatorū, conuiuiorū, quæ omnia maiores nostri cōparauerūt: nec candidatis ista benignitas adimenda est, quæ liberalitatem magis significat, q̄ largitionē. at enim te ad accusandum Resp. adduxit. credo Cato te isto animo, atq; ea opinione uenisse: sed tu imprudētia laberis: ego, quod facio iudices, cū amicitiæ dignitatisq; L. Murænæ gratia facio, tū me pacis, otij, concordiæ, libertatis, salutis, uitæ denique omnium uestrum causa

facere clamo, atq; obtestor. audite, audite Consulem iudices, nihil dicam arrogantius, tantum dicã, totos dies, atque noctes de Rep. cogitãtem. usque eò L. Catilina Remp. despexit atque contẽpsit, ut ea copia, quã secum eduxit, se hãc ciuitatem oppressurũ arbitraretur? latius patet illius sceleris contagio, quã quisquã putat: ad plures pertinet: intus, intus, inquã, est equus Troianus, à quo nũquã me Consule dormientes opprimemini. quæris à me, quid ego Catilinã metuã? nihil; & curaui, ne quis metueret: sed copias illius, quas hic uideo, dico esse metuẽdas: nec tã timendus est nunc exercitus L. Catilinæ, quã isti, qui illũ exercitũ deseruisse dicuntur: non. n. deseruerunt, sed ab illo in speculis, atq; insidijs relicti, in capite, atq; in ceruicibus nostris restiterũt. hi & integrũ Cõsulem, & bonũ imperatorem, & natura, & fortuna cum Reip. salute coniunctũ deijci de urbis præsidio, & de custodia ciuitatis uestris sententijs deturbari uolũt. quorũ ego ferrum, & audaciam reieci in campo, debilitaui in foro, compressi etiã domi meæ sæpe iudices; his uos si alterum Consulem tradideritis, plus multo erunt uestris sentẽtijs, quã suis gladijs cõsecuti. magni interest iudices, id quod ego multis repugnãtibus egi, atq; perfeci, esse Calẽdis Ian. in Rep. duos Consules. nolite arbitrari, mediocribus cõsilijs, aut usitatis uijs, aut lege improba, aut perniciosa largitione auditũ aliquãdo aliquod malũ Reip. quæri. inita sunt in hac ciuitate cõsilia iudices urbis delẽdæ, ciuiũ trucidandorũ, nominis R. extinguendi. atq; hæc ciues, ciues, inquã, (si eos hoc nomine appellari fas est) de patria sua & cogitãt, & cogitauerũt. horum ego quotidie consilijs occurro, audaciam debilito,

ſceleri reſiſto. ſed uos moneo iudices: in exitu eſt iã meus
Conſulatus: nolite mihi ſubtrahere uicarium meæ dili-
gentiæ: nolite adimere eum, cui Remp. cupio tradere
incolumẽ ab his tantis periculis defendẽdam. atque ad
hæc mala iudices quid accedat aliud, nõ uidetis? te, te ap
pello Cato: nõ ne proſpicis tẽpeſtatẽ anni tui? iam enim
heſterna cõcione intonuit uox pernicioſa deſignati Tri
buni collegæ tui: contra quem multũ tua mens, multũ
omnes boni prouiderunt, qui te ad Tribunatus petitio-
nẽ uocauerũt. omnia, quæ per hoc triẽniũ agitata ſunt
iã ab eo tempore, quo à L. Catilina, & Cn. Piſone initũ
conſilium ſenatus interficiendi ſcitis eſſe, in hos dies, in
hos menſes, in hoc tempus erumpunt. qui locus eſt iudi
ces, quod tempus, qui dies, quæ nox, cũ ego non ex iſtorũ
inſidijs ac mucronibus non ſolum meo, ſed multo etiã
magis diuino conſilio eripiar, atque euolem? neque iſti
me meo nomine interfici, ſed uigilantem Conſulem de
Reip. præſidio dimouere uolũt: nec minus uellent Cato
te quoq; aliqua ratione, ſi poſſent, tollere: id quod,
mihi crede, & agunt, & moliuntur. uident, quantũ in
te ſit animi, quantũ ingenij, quantum auctoritatis, quã
tum Reip. præſidij: ſed cũ cõſulari auctoritate, & au-
xilio ſpoliatã uim tribunitiã uiderint, tum ſe facilius
inermẽ, & debilitatum te oppreſſuros arbitrantur. nã,
ne ſufficiatur Conſul, non timent: uident in tuorũ pote
ſtate collegarum fore: ſperant ſibi Silanum, clarum ui-
rũ, ſine collega, te ſine Conſule, Remp. ſine præſidio obijci
poſſe. his tantis in rebus, tantisq; in periculis, eſt tuum
M. Cato, qui nõ mihi, non tibi, ſed patriæ natus es, uide
re quid agatur, retinere adiutorem, defenſorem, ſocium

in Rep. Consulem non cupidum, Consulem, quod maxi=me tempus hoc postulat, fortuna constitutũ ad ample=xandum otium, scientia ad bellũ gerendum, animo & usu ad quod uelis negotiũ. quãquã huiusce rei potestas omnis in uobis sita est iudices: totã Rep. uos in hac cau=sa tenetis, uos gubernatis. si L. Catilina cum suo consilio nefariorum hominum, quos secũ eduxit, hac de re pos=set iudicare, cõdẽnaret L. Muręnã: si interficere posset, occideret: petunt. n. rationes illius, ut orbetur auxilio Resp. ut minuatur contra suum furorem imperatorum copia, ut maior facultas Tribunis pl. detur depulso ad=uersario seditionis ac discordiæ cõcitandæ. idem'ne igi=tur delecti amplissimis ex ordinibus honestissimi atq; sa pientissimi uiri iudicabunt, quod ille importunissimus gladiator, hostis Reip. iudicaret? mihi credite iudices, in hac causa non solũ de L. Murænæ, uerũ etiam de uestra salute sententiam feretis. in discrimen extremum ueni mus: nihil est iã, unde nos reficiamus, aut ubi lapsi resi=stamus. non solũ minuenda nõ sunt auxilia, quæ habe=mus; sed etiã noua, si fieri possit, comparãda: hostis est enim nõ apud Anienem, quod bello Punico grauissimũ uisum est, sed in urbe, in foro, (dij immortales, sine gemi tu hoc dici nõ potest) nõ nemo etiã in illo sacrario Reip. in ipsa, inquã, curia non nemo hostis est. dij faxint, ut meus collega uir fortissimus hoc Catilinæ nefariũ latro ciniũ armatus opprimat, ego togatus, uobis bonisq; om=nibus adiutoribus, hoc, quod cõceptum Resp. periculum parturit, consilio discutiam, & comprimam. sed quid tã dem fiet, si hæc elapsa de manibus nostris in eũ annum, qui consequitur, redundarint? unus erit Cõsul, & is nõ

in administrando bello, sed in sufficiendo collega occupatus. hunc iam qui impedituri sint,

Desunt non nulla.

illa pestis immanis, importuna Catilinæ prorũpet, quà poterit: & iã populo R. minatur: in agros suburbanos repente aduolabit: uersabitur in castris furor, in curia timor, in foro coniuratio, in campo exercitus, in agris uastitas: omni autem in sede, ac loco ferrũ, flãmamq; metuemus. quæ iandiu cõparantur, eadem ista omnia, si ornata suis præsidijs erit Resp. facile & magistratuũ consilijs, & priuatorum diligentia opprimẽtur. Quæ cũ ita sint iudices, primũ Reip. causa, qua nulla res cuiquã potior debet esse, uos pro mea summa & uobis cognita in Remp. diligentia moneo, pro auctoritate consulari hortor, pro magnitudine periculi obtestor, ut otio, ut paci, ut saluti, ut uitæ uestræ, & cæterorũ ciuiũ cõsulatis: deinde ego fidẽ uestrã uel defensoris, & amici officio adductus oro, atq; obsecro iudices, ut ne hominis miseri, & cũ corporis morbo, tum animi dolore confecti, L. Murænæ recẽtem gratulationem noua lamẽtatione obruatis. modo maximo beneficio populi R. ornatus, fortunatus uidebatur, ꝙ primus in familiã ueterẽ, primus in municipiũ antiquissimum Consulatum attulisset: nunc idẽ squalore sordidus, confectus morbo, lacrymis, ac mœrore perditus, uester est supplex iudices, uestrã fidẽ obtestatur, misericordiã implorat, uestrã potestatem, ac uestras

opes intuetur. nolite per deos immortales iudices hac eũ re, qua se honestiorem fore putauit, etiam cæteris ante partis honestatibus, atque omni dignitate, fortunaq; priuare. atque ita uos Muræna iudices orat, atq; obsecrat, si iniuste neminem læsit, si nullius aures uoluntatem'ue uiolauit, si nemini, ut leuissime dicam, odio nec domi, nec militiæ fuit; sit apud uos modestiæ locus, sit demissis hominibus perfugiũ, sit auxilium pudori. misericordiã spoliatio Consulatus magnam habere debet iudices: unà enim eripiuntur cum Consulatu omnia. inuidiam uero his temporibus habere Consulatus ipse nullã potest: obijcitur. n. concionibus seditiosorum, insidijs coniuratorum, telis Catilinæ: ad omne deniq; periculum, atque ad omnem inuidiã solus opponitur. quare, quid inuidẽdũ Murænæ, aut cuiquam nostrũ sit in hoc præclaro Cõsulatu, non uideo iudices: quæ uero miseranda sunt, ea et mihi ante oculos uersantur, & uos uidere, & perspicere potestis. si, quod Iupiter omen auertat, hunc uestris sentẽtijs afflixeritis, quò se miser uertet? domum'ne? ut eã imaginem clarissimi uiri parentis sui, quam paucis ante diebus laureatam in sua gratulatione conspexit? eandẽ deformatam ignominia, lugentemq; uideat? an ad matrẽ? quæ misera modo Consulem osculata filium suum, nũc cruciatur, & solicita est, ne eũdem paulo post spoliatum omni dignitate conspiciat. sed quid ego matrem, aut domum appello? quem noua pœna legis & domo, & parente, & omnium suorum cõsuetudine, conspectuq; priuat. ibit igitur in exilium miser? quò? ad orientis'ne parteis, in quibus annos multos Legatus fuit, & exercitus duxit, & res maximas gessit? at habet magnum do=

lorem, unde cum honore decesserit, eodem cum ignominia reuerti. an se in contrariam partem terrarum abdet? ut Gallia transalpina, quem nuper summo cum imperio libentissime uiderit, eundem lugentem, mœrẽtem, exulem uideat? in ea porrò prouincia quo animo C. Murænam fratrem suum aspiciet? qui huius dolor? qui illius mœror erit? quæ utriusque lamentatio? quanta autem perturbatio fortunæ, atque sermonis? quòd, quibus in locis paucis ante diebus factum esse Consulẽ Murænã nuncij literæq; celebrassent, & unde hospites atque amici gratulatum Romam concurrerint, repente eò accedat ipse nuncius suæ calamitatis. Quæ si acerba, si misera, si luctuosa sunt, si alienissima mãsuetudine, & misericordia uestra iudices, conseruate populi R. beneficium, reddite Reip. Cõsulem, date hoc ipsum pudori, date patri mortuo, date generi, & familiæ, date etiam Lanuuio municipio honestissimo, quod in hac causa frequens, mœstũq; uidistis: nolite à sacris patrijs Iunonis Sospitæ, cui omnes Consules facere necesse est, domesticum, & suum Consulem potissimum auellere. quem ego uobis, si quid habet aut momenti cõmendatio, aut auctoritatis confirmatio mea, Consul Consulem iudices ita cõmendo, ut cupidissimum otij, studiosissimum bonorum, acerrimum contra seditionem, fortissimum in bello, inimicissimum huic cõiurationi, quæ nunc Remp. labefactat, futurũ esse promittam, & spondeam.

PRO L. FLACCO, ORATIO XXIIII.

C VM in maximis periculis huius urbis atq; imperij, grauissimo atque acerbissimo Reip. casu, socio atque adiutore cōsiliorū periculorumq; meorū L. Flacco cædem à uobis, coniugibus, liberis uestris, uastitatem à templis, delubris, urbe, Italia depellebam, sperabam iudices honoris potius L. Flacci me adiutorem futurum, quàm miseriarum deprecatorem: quod enim esset præmium dignitatis, quod populus R. cum huius maioribus semper detulisset, huic denegaret? cum L. Flaccus ueterem Valeriæ gentis in liberanda patria laudem propè quingentesimo anno Reip. retulisset. sed si forte aliquando aut beneficij huius obtrectator, aut uirtutis hostis, aut laudis inuidus extitisset, existimabam L. Flacco multitudinis potius imperitæ, nullo tamen cum periculo, quàm sapientissimorum & lectissimorum uirorum iudicium esse subeundum: etenim quibus auctoribus, & defensoribus omnium tum salus esset nō ciuium solum, uerum etiam gentium defensa, ac retenta, neminem unquā putaui per eos ipsos periculum huius fortunis atque insidias creaturum. ꝙ si esset aliquando futurum, ut aliquis de L. Flacci pernicie cogitaret: nunquam tamen existimaui iudices D. Lælium, optimi uiri filium, optima ipsum spe præditum, summæ dignitatis, eam suscepturum accusationem, quæ sceleratorum ciuium potius odio & furori, quàm ipsius uirtuti atque institutæ adolescentiæ conueniret: etenim

cum à clarissimis uiris iustissimas inimicitias sæpe cũ bene meritis ciuibus depositas esse uidissem, nõ sum arbitratus quenquã amicum Reip. posteaquã L. Flacci amor in patriam perspectus esset, nouas huic inimicitias nulla accepta iniuria denunciaturũ. sed quoniam iudices multa nos & in nostris rebus, & in Rep. fefellerunt: ferimus ea, quæ sunt ferenda: tantum à uobis petimus, ut omnia Reip. subsidia, totum statũ ciuitatis, omnem memoriam temporũ præteritorũ, salutem præsentiũ, spem reliquorum in uestra potestate, in uestris sentẽtijs, in hoc uno iudicio positam esse, & defixam putetis. si unquam Resp. consilium, grauitatẽ, sapientiã, prouidentiam iudicum implorauit, hoc tempore, hoc, inquam, tẽpore implorat. nõ estis de Lydorum, aut Mysorum, aut Phrygum, qui huc cõpulsi concitatiq; uenerunt, sed de uestra Rep. iudicaturi, de ciuitatis statu, de cõmuni salute, de spe bonorum omniũ, si qua reliqua est etiã nunc, quæ fortium ciuium mentes, cogitationesq; sustẽtet. omnia alia perfugia bonorum, præsidia innocentum, subsidia Reip. consilia, auxilia, iura ceciderunt. quẽ enim alium appellem? quem obtester? quem implorem? senatum'ne? at is ipse auxilium petit à uobis, & confirmationem auctoritatis suæ uestræ potestati permissam esse sentit. an equites R? iudicabitis princeps eius ordinis quinquaginta, quid cũ omnibus senseritis. an populum R? at is quidem omnem suam de bonis potestatem tradit uobis. quamobrem nisi hoc loco, nisi apud uos, nisi per uos iudices nõ auctoritatem, quæ amissa est, sed salutem nostrã, quæ spe exigua extremaq; pendet, tenuerimus: nihil est præterea, quò cõfugere possimus. nisi forte, quæ res hoc iudicio tentetur,

quid agatur, cui causæ fundamenta iaciantur, iudices non uidetis. damnatus est is, qui Catilinam signa patriæ inferentem interemit. quid est causæ, cur non is, qui Catilinam ex urbe repulit, pertimescat? rapitur ad pœnã, qui indicia cõmunis exitij cepit: cur sibi confidat is, qui ea proferenda, & patefacienda curauit? socij consiliorum, ministri, comitesq; uexantur: quid auctores, quid duces, quid principes sibi expectent? atque utinã inimici nostri ac bonorum omnium mecum potius contendant: utrum tamen omnes boni, duces nostri an comites fuerint ad communem conseruandam salutem *

Desit fortasse quippiam.

Hunc igitur uirum Læli quibus tandem rebus oppugnas? fuit P. Seruilio imperatore in Cilicia Tribunus mil. ea res siletur. fuit M. Pisoni Quæstor in Hispania: uox de Quæstura nulla missa est. bellum Cretense ex magna parte gessit, atque unà cum summo imperatore sustinuit: muta est huius tẽporis accusatio. Præturæ iurisdictio, res uaria, & multiplex ad suspiciones, & simultates, nõ attingitur: ea uero in summo & periculosissimo Reip. tempore etiam ab inimicis laudatur. at à testibus læditur: antequã dico, à quibus, qua spe, qua ui, qua re cõcitatis, qua leuitate, qua egestate, qua perfidia, qua audacia præditis, dicã de genere uniuerso, & de conditione omnium nostrum. per deos immortales, iudices, uos, quo modo is, qui anno ante Romæ

ius dixerat, anno post in Asia ius dixerit, à testibus quaeretis ignotis, ipsi coniectura nihil iudicabitis? in tam uaria iurisdictione tam multa decreta, tot hominum gratiosorum laesae uolũtates: quae est unquã iacta non suspicio, quae tamen solet esse falsa, sed iracundiae uox aut doloris? & is est reus auaritiae, qui in uberrima re turpe cõpendium, in maledicentissima ciuitate, in suspiciosissimo negotio maledictum omne, nõ modo crimen effugit. praetereo illa, quae praetereunda non sunt; nullum huius in priuatis rebus factum auarũ, nullam in re pecuniaria cõtentionem, nullã in re familiari sordem posse proferri. quibus igitur testibus ego hosce possum refutare, nisi uobis? Timolites ille uicanus, homo nõ modo nobis, sed ne inter suos quidem notus, uos docebit qualis sit L. Flaccus. quem uos modestissimum adolescentem, prouinciae maximae sanctissimum uirum, nostri exercitus fortissimum militem, diligentissimum ducem, temperatissimum Legatum, Quaestoremq; cognouerunt: quem uos praesentes constantissimũ senatorem, iustissimum Praetorem, ac amantissimum Reip. ciuem iudicastis. de quibus uos alijs testes esse debetis, de ijs ipsi alios testes audietis? at quos testes? primum dicam, id quod est cõmune, Graecos: nõ quo nationi huic ego unus maxime fidem derogem: nam si quis unquã de nostris hominibus à genere isto, studio ac uolũtate nõ abhorrens fuit, me & esse arbitror, & magis etiã tum, cum plus erat otij, fuisse: sed sunt in illo numero multi boni, docti, prudentes, qui ad hoc iudiciũ deducti nõ sunt; multi imprudentes, illiterati, leues, quos uarijs de causis uideo cõcitatos. ueruntamẽ hoc dico de toto genere Graecorum. tribuo illis literas, do

multarum artium disciplinam: nō adimo sermonis lepo rem, ingeniorum acumen, dicendi copiam: denique etiā, si qua sibi alia sumunt, nō repugno: testimoniorum re= ligionem & fidem nūquā ista natio coluit; totiusq; hu iusce rei quæ sit uis, quæ auctoritas, quod pondus, igno= rant. unde illud est, da mihi testimonium mutuū? num Gallorū, num Hispanorum putatur? totum istud Græ= corū est: ut, etiam qui Græce nesciunt, hoc quibus uer= bis à Græcis dici soleat, sciāt. itaq; uidete, quo uultu, qua cōfidentia dicant: tum intelligetis, qua religione dicant. nūquā nobis ad rogatum respondent, semper accusatori plus q̄ ad rogatum: nunquā laborant, quemadmodum probent, quod dicunt, sed quēadmodum se explicent di= cendo. iratus Flacco dixit M. Lurco, quòd, ut ipse aiebat, libertus erat eius turpi iudicio cōdemnatus: nihil dixit, quod læderet eum, cum cuperet: impediebat enim reli= gio: tamen id, quod dixit, quanto cum pudore, quo tre= more & pallore dixit? q̄ promptus homo P. Septimius? q̄ iratus de iudicio & de uillico? tamen hæsitabat, tamē eius iracundiæ religio non nunquam repugnabat. inimi cus M. Celius, φ, cum in re manifesta putasset nefas esse publicanum iudicare contra publicanum, sublatus erat è numero Recuperatorum: tamen tenuit se, neque attu lit in iudicium quidquam ad lædendum, nisi uolunta= tem. hi si Græci fuissent, ac nisi nostri mores ac disci= plina plus ualerent, quàm dolor ac simultas, omnes se spoliatos, uexatos, fortunis euersos esse dixissent. Græcus testis cum ea uoluntate processit, ut lædat, non iurisiu= randi, sed lædendi uerba meditatur. uinci, refelli, coar= gui, putat esse turpissimum: ad id se parat, nihil aliud

curat: itaque non optimus quisq;, nec grauissimus, sed impudicissimus, loquacissimusq; deligitur. uos autẽ in priuatis minimarum rerum iudicijs testem diligẽter expenditis: etiam si formam hominis, si nomen, si tribum nostis, mores tamẽ exquirendos putatis. qui autem dicit testimonium ex nostris hominibus, ut se ipse sustẽtat, ut omnia uerba moderatur, ut timet, ne quid cupide, ne quid iracũde, ne quid plus minus'ue, quàm sit necesse, dicat. nũ illos idẽ putatis? quibus iusiurandũ iocus est; testimoniũ, ludus; existimatio uestra, tenebræ; laus, merces, gratia, gratulatio proposita est omnis in impudenti mendacio. sed non dilatabo orationẽ meã: etenim posset esse infinita, si mihi libeat totius gentis in testimonijs dicendis explicare uanitatem. sed propius accedã: de his uestris testibus dicã. Vehemẽtem accusatorem nacti sumus iudices, et inimicũ in omni genere odiosum ac molestũ; quẽ spero his rebus fore magno usui & amicis, & Reip. sed certe inflãmatus incredibili cupiditate hanc causam accusationẽq; suscepit. qui comitatus in inquirendo? comitatũ dico? immo uero quãtus exercitus? quæ iactura? qui sumptus? quanta largitio? quæ quanquam utilia sunt causæ, timide tamẽ dico, quòd uereor, ne Lælius ex his rebus, quas sibi suscepit gloriæ causa putet aliquid oratione mea sermonis in sese, aut inuidiæ esse quæsitũ. itaq; hãc partẽ totã relinquã: tãtũ à uobis petã iudices, ut, si quid ipsi audistis cõmuni fama atque sermone, de ui, de manu, de armis, de copijs, memineritis quarũ rerũ inuidia lege hac recẽti ac noua certus est inquisitioni comitũ numerus cõstitutus. Sed ut hãc uim omittã, quãta illa sunt? quæ quoniam accusatorio iure & more sunt

facta, reprehendere nõ possumus, quæri tamẽ cogimur. primum, q distributis partibus sermo est tota Asia dissipatus, Cn. Pompeium, q L. Flacco est uehementer inimicus, contendisse à Lælio paterno amico ac pernecessario, ut hunc hoc iudicio arcesseret, omnemq; ei suã auctoritatem, gratiam, copias, opes ad hoc negotium conficiendum detulisse. id hoc uerisimilius Græcis hominibus uidebatur, q paulo ante familiarem Lælium in eadẽ prouincia Flacco uiderant. Pompeij autem auctoritas cum apud omnes tanta est, quãta esse debet, tũ excellit in ista prouincia, quam nuper & prædonum, & Regum bello liberauit. adiũxit illa, ut eos, qui domo exire nolebãt, testimonij denunciatione terreret; qui domi stare non poterant, largo & liberali uiatico commoueret. sic adolescens ingenij plenus locupletes metu, tenues præmio, stultos errore permouit: sic sunt expressa ista præclara, quæ recitãtur, psephismata, nõ sententijs neque auctoritatibus declarata, nec iureiurando constricta, sed porrigenda manu, profundendoq; clamore multitudinis concitatæ. ò morem præclarum disciplinamq;, quam à maioribus accepimus, si quidem teneremus, sed nescio quo pacto iam de manibus elabitur. nullam illi nostri sapiẽtissimi, & sanctissimi uiri uim cõcionis esse uoluerũt. quæ sisceret plebs, aut quæ populus iuberet summota concione, distributis partibus tributim, et cẽturiatim, descriptis ordinibus, classibus, ætatibus, auditis auctoribus, re multos dies promulgata, et cognita, iuberi, uetariq; uoluerũt. Græcorum autem totæ Resp. sedẽtis concionis temeritate administrãtur. itaque ut hanc Græciã, quæ iãdiu suis consilijs perculsa & afflicta est, omittã: illa uetus, quæ

quondã opibus,imperio,gloria floruit,hoc uno malo con cidit,libertate immoderata ac licentia concionũ. cum in theatro imperiti homines rerum omniũ rudes ignariq; consederant,tum bella inutilia suscipiebant,tum seditiosos homines Reip.præficiebant,tum optime meritos ciues è ciuitate eijciebant. ꝙ si hæc Athenis tum,cum illæ non solum in Græcia,sed propè cunctis gentibus eminebant, accidere sunt solita:quã moderationem putatis in Phrygia aut in Mysia concionũ fuisse?nostras conciones illarum nationũ homines plerunque perturbant:quid,cum soli sunt ipsi,tandem fieri putatis?cæsus est uirgis Cynicus ille Athenagoras,qui in fame frumentum exportare erat usus : data cõcio Lælio est : processit ille,& Græcus apud Græcos nõ de culpa sua dixit,sed de pœna questus est.porrexerũt manus : psephisma natum est . hoc testimonium est?nuper epulati, paulo ante omni largitione saturati Pergameni,quod Mithridates,qui multitudinẽ illã non auctoritate,sed sagina tenebat,se uelle dixit,id sutores & zonarij conclamarunt.hoc testimoniũ est ciuitatis ? ego testes à Cilicia publice duxi:uerum erãt ea testimonia nõ concitatæ cõcionis,sed iurati senatus.quare iam nõ est mihi contentio cum teste:uobis uidendum est,sint'ne hæc testimonia putanda.adolescens bonus,honesto loco natus,disertus,cum maximo ornatissimoq; comitatu uenit in oppidũ Græcorum : postulat cõcionem: locupletes homines & graues,ne sibi aduersentur, testimonij denũciatione deterret:egentes & leues spe legationis & uiatico publico, priuata etiam benignitate prolectat:opifices & tabernarios atque illam omnẽ fecem ciuitatum quid est negotij concitare ? in eum præsertim ,

qui nuper ſummo cum imperio fuerit, ſummo auté in amore eſſe propter nomen ipſum imperij non potuerit. mirandum uero eſt, homines eos, quibus odio ſunt noſtræ ſecures, nomen acerbitati, ſcriptura, decumæ, portorium morti, libenter arripere facultatem lædendi, quæcũque detur. mementote igitur, cum audietis pſephiſmata, non audire uos teſtimonia, audire temeritaté uulgi, audire uocem leuiſſimi cuiuſq;, audire ſtrepitum imperitorum, audire concionem concitatam leuiſſimæ nationis. itaque perſcrutamini penitus naturam rationemq; criminum: iam nihil præter ſpeciem, nihil præter terrorem ac minas reperietis.

Deeſſe uidentur non nulla.

In ærario nihil habent ciuitates, nihil in uectigalibus. duæ rationes cõficiendæ pecuniæ, aut uerſura, aut tributo. nec tabulæ creditoris proferũtur, nec tributi confectio ulla recitatur. q̃ uero facile falſas rationes inferre, & in tabulas, quodcũque cõmodũ eſt, referre ſoleant, ex Cn. Põpeij literis ad Hypſæũ, & Hypſæi ad Põpeium miſſis quæſo cognoſcite. LITERAE POMPEII ET HYPSAEI. ſatis'ne uobis coarguere his auctoribus diſſolutam Græcorũ conſuetudinem licẽtiamq; impudenté uidemur? niſi forte, qui Cn. Põpeiũ, qui præſentem, qui nullo impellẽte fallebant, eos urgente Lælio in abſenté, & in L. Flaccũ aut timidos fuiſſe, aut religioſos putamus. ſed fuerint

incorruptæ literæ domi: nūc uero quā habere auctorita tem, aut quam fidem possunt? triduo lex ad Prætorē de ferri, iudicū signis obsignari iubet: trigesimo die uix deferuntur. ne corrumpi tabulæ facile possint, iccirco lex obsignatas in publico poni noluit: at obsignantur corruptæ. quid refert igitur, tāto post ad iudices deferātur, an omnino non deferantur? quid, si testium studiū cum accusatore sociatū est? tamen'ne isti testes habebuntur? ubi est igitur illa expectatio, quæ uersari in iudicijs solet? nā antea, cū dixerat accusator acriter & uehementer, cūq; defensor suppliciter demisseq; respōderat; tertius ille erat expectatus locus testiū; qui aut sine ullo studio dicebāt, aut cum dissimulatione aliqua cupiditatis. hoc uero quid est? unà sedēt, ex accusatorū subsellijs surgunt, nō dissimulant, nō uerentur. de subsellijs queror? una ex domo prodeunt: si uerbo titubarint, quò reuertātur nō habebunt. an quisquam esse testis potest, quē accusator sine cura interroget, nec metuat ne sibi aliquid, quod ipse nolit, respondeat? ubi est igitur illa laus oratoris, quæ uel in accusatore antea, uel in patrono spectari solebat? bene testē interrogauit: callide accessit: reprehendit: quò noluit, adduxit: conuicit, & elinguem reddidit. quid tu istum roges Læli, qui, priusquam hoc, te rogo, dixeris, plura etiā effundet, quàm tu ei domi ante præscripseris? quid ego autem defensor rogem? nam aut oratio testium refelli solet, aut uita lædi. qua disputatione orationem refellā eius, qui dicit, dedimus, nihil amplius? in hominem dicendū est igitur, cum oratio argumentationem non habet. quid dicam in ignotum? quærendum est ergo, & deplorandum, id quod iandudum facio, de

omni accuſationis iniquitate:primum de cõmuni gene= re teſtiũ: dicit enim natio minime in teſtimonijs dicẽdis religioſa. propius accedo:nego eſſe iſta teſtimonia, quæ tu ipſe pſephiſmata appellas; ſed & fremitum egẽtiũ, & motũ quendã temerarium Græculæ concionis.intra bo etiam magis:qui geſſit,non adeſt: qui numeraſſe di= citur,nõ eſt deductus: priuatæ literæ nullæ proferũtur, publicæ retentæ ſunt in accuſatorũ poteſtate:ſumma eſt in teſtibus:hi uiuunt cum inimicis,adſunt cum aduerſa rijs,habitant cũ accuſatoribus.utrũ hic tandem,diſcepta tionem & cognitionẽ ueritatis,an innocentiæ labem ali quam,aut ruinam fore putatis? multa.n.ſunt eiuſmo= di iudices,ut etiã ſi in homine ipſo,de quo agitur, negli genda ſint,tamen in imitatione atque in exemplo perti meſcenda uideantur.ſi quem infimo loco natum, nullo ſplendore uitæ,nulla cõmendatione famæ defenderẽ,ta= men ciuis ciuem à ciuibus cõmunis humanitatis iure,ac miſericordia deprecarer,ne ignotis teſtibus, ne incitatis, ne accuſatoris cõſeſſoribus,cõuiuis,cõtubernalibus,ne ho minibus leuitate Græcis,crudelitate barbaris ciuẽ ac ſup plicem ueſtrũ dederetis, ne periculoſam imitationẽ ex= empli reliquis in poſterum proderetis. ſed cum L.Flacci res agatur, cuius ex familia qui primus Conſul factus eſt,primus in hac ciuitate Conſul fuit; cuius uirtute Re gibus exterminatis,libertas in Rep. cõſtituta eſt:quæ uſ= que ad hoc tẽpus honoribus,imperio, rerum geſtarũ glo ria continuata permanſit; cumq; ab hac perẽni,cõteſta= taq; uirtute maiorũ non modo non degenerarit L.Flac= cus.ſed,id quod maxime florere in generis ſui gloria ui= derat,laudẽ patriæ in libertatẽ uindicandæ Prætor ada=

mauerit : in hoc ego reo ne quod perniciosum exemplũ
prodatur, pertimescam? in quo, etiam si quid errasset, o=
mnes boni cõniuendum esse arbitrarẽtur: quod quidem
ego non modo nõ postulo, sed contra iudices uos oro &
obtestor, ut totam causam quãmaxime intẽtis oculis (ut
aiunt) acerrime cõtemplemini. nihil religione testatum,
nihil ueritate fundatũ, nihil dolore expressum; cõtraq́;
omnia corrupta libidine, iracundia, studio, pretio, periu=
rio reperientur. etenim iam uniuersa istorum cognita
cupiditate, accedam ad singulas querelas criminatio=
nesq́; Græcorum. Classis nomine pecuniam ciuitati=
bus imperatam queruntur. quod nos factũ iudices confi
temur: sed si hoc crimen est; aut in eo est, ꝙ non licuerit
imperare; aut in eo, ꝙ non opus fuerit nauibus; aut in
eo, ꝙ nulla hoc Prætore classis nauigarit. licuisse ut intel
ligas, cognosce quid me Consule senatus decreuerit, cum
quidem nihil à superioribus continuorum annorum de
cretis decesserit. SENATVS CONSVLTVM.
proximum est ergo, ut, opus fuerit classe, nec ne, quæra=
mus. utrũ igitur, hoc Græci statuent, aut ullæ exteræ na
tiones, an uestri Prætores, uestri duces, uestri imperatores?
equidẽ existimo, in eiusmodi regione atq; prouincia, quæ
mari cincta, portibus distincta, insulis circundata esset,
non solum præsidij, sed etiam ornandi imperij causa na
uigãdum fuisse: hæc enim ratio ac magnitudo animorũ
maioribus nostris fuit, ut, cum in priuatis rebus, suisq́;
sumptibus minimo contenti tenuissimo cultu uiuerẽt, in
imperio atq; in publica dignitate omnia ad gloriã splẽ=
doremq́; reuocarent: quæritur enim in re domestica cõ=
tinẽtiæ laus, in publica dignitatis. quid, si etiam præsidij

causa classem habuit? quis erit tam iniquus, qui reprehẽdat? nulli erant prædones: quid? nullos fore, quis præstare poterat? minuis, inquit, gloriam Pompeij: immo tu auges molestiam: ille enim classes prædonum, urbes, portus, receptacula sustulit; pacem maritimam summa uirtute, atque incredibili celeritate confecit: illud uero neque suscepit, neque suscipere debuit, ut, si qua usquã nauicula prædonũ apparuisset, accusandus uideretur: itaque ipse in Asia, cum omnia iam bella terra mariq; cõfecisset, classem tamen ijsdem istis ciuitatibus imperauit. quod si tũ statuit opus esse, cũ ipsius præsentis nomine tuta omnia & pacata esse poterant: quid, cum ille decessisset, Flacco existimatis statuendũ & faciendũ fuisse? quid nos hic? non ne ipso Pompeio auctore, Silano & Muræna Coss. decreuimus ut classis in Italia nauigaret? non ne eo ipso tempore, cum L. Flaccus in Asia remiges imperabat, nos hic in mare superũ & inferum sestertiũ ter & quadragies rogabamus? quid postremo anno? non ne M. Curio & P. Sestilio Quæss. pecunia in classem est erogata? quid? hoc omni tẽpore equites in ora maritima non fuerunt? illa est. n. gloria diuina Pompeij; primum, prædones eos, qui tum, cum illi bellũ maritimum gerẽdum datum est, toto mari dispersi uagabantur, redactos esse omnes in potestatem; deinde, Syriam esse nostrã, Ciliciam teneri, Cyprum per Ptolemæũ Regem nihil audere; præterea, Cretam Metelli uirtute esse nostrã; nihil esse, unde proficiscantur, nihil quò reuertantur; omnes sinus, promõtoria, litora, insulas, urbes maritimas claustris imperij nostri contineri. quòd si Flacco Prætore nemo in mari prædo fuisset, tamen huius diligentia reprehen-

denda non esset : iccirco enim, quod hic classem habuisset, existimarem non fuisse. quid, si L. Oppij, L. Agrij, C. Cestij equitum R. huius etiam clarissimi uiri Cn. Domitij, qui in Asia tum Legatus fuit, testimonio doceo, eo ipso tempore, quo tu ipse negas classem habēdam fuisse, complures à prædonibus esse captos? tamen Flacci consilium in remigibus imperandis reprehendetur? quid, si etiā occisus est à piratis Adramitenus, homo nobilis, cuius est ferè nobis omnibus nomen auditum; Acinas pugil Olympionices? hoc est apud Græcos (quoniā de eorum grauitate dicimus) propè maius & gloriosius, quàm Romæ triumphasse. at neminem cepisti. quàm multi oræ maritimæ clarissimi uiri præfuerunt, qui, cum prædonem nullum cepissent, mare tamen tutū præstiterunt? casus est enim in capiendo, locus, euentus, occasio: defendendi facilis est cautio, non solum latibulis occultorum locorum, sed etiam tempestatum moderatione, & cōuersione. Reliquum est, ut quæratur, utrum nostra ista classis cursu & remis, an sumptu tantum, & literis nauigarit. num igitur negari potest, cuius rei cuncta testis est Asia, bipartito classem distributam fuisse, ut una pars supra Ephesum, altera infra Ephesum nauigaret? hac classe M. Crassus, uir amplissimus, ab Hemo in Asiam, his nauibus Flaccus ex Asia in Macedoniā nauigauit. in quo igitur Prætoris est diligentia requirēda? in numero nauiū, & in descriptione æquabili sumptus? dimidium eius, quo Pompeius erat usus, imperauit: nū potuit parcius? descripsit autem pecuniā ad Pompeij rationē, quæ fuit accōmodata L. Syllæ descriptioni, qui cum omnes Asiæ ciuitates pro portione in prouincias descripsisset, illam rationem in imperando

sumptu

sumptu & Pompeius, & Flaccus secutus est: neque est adhuc tamē ea summa cōpleta. nō refert uero. quid lucretur? cū.n. genus imperatæ pecuniæ suscipit, id, quod tu crimen esse uis, cōfitetur. qui igitur probari potest, in ea pecunia non referenda crimen sibiipsum facere, in qua crimen esset nullum, si referret? at enim negas fratrem meum, qui L. Flacco successerit, pecuniam ullam in remiges imperasse. equidē Q. fratris mei laude delector, sed alijs magis grauioribus, atq; maioribus. aliud quiddam statuit, aliud uidit, existimauit, quocunq; tempore auditum quid esset de prædonibus, q̄ uellet subito se classem cōparaturū: deniq; hoc primus frater meus in Asia fecit, ut hoc sumptu remigū ciuitates leuaret: crimen autem tū uideri solet, cum aliquis sumptus instituit eos, qui antea nō erāt instituti, nō cum successor aliquid immutat de institutis priorū. Flaccus, quid alij postea facturi essent, scire nō poterat; quid fecissent, uidebat. sed quoniā de cōmuni totius Asiæ crimine dictū est, aggrediar iā ad singulas ciuitates: ex quibus sit sanè nobis prima ciuitas Aemonēsis. Citat præco uoce maxima Legatos Aemonenses. procedit unus Aesclepiades. prodeāt. etiam ne præconem mentiri coegisti? est.n. credo, is uir iste, ut ciuitatis nomen sua auctoritate sustineat, dānatus turpissimis iudicijs domi, notatus literis publicis: cuius de probris, adulterijs, ac stupris extant Aemonensium literæ: quas ego nō solum propter longitudinem, sed etiam propter turpissimam obscœnitatem uerborum prætereūdas puto. dixit publice datū drachmarum C C & V I millia: dixit tantum, nihil ostendit, nihil protulit: sed adiunxit id, quod certe, quoniā erat

domesticum, docere debuit; se priuatim drachmas C C
V I dedisse. quātū sibi ablatum homo impudentissimus
dicit, tantū nunq̃ est ausus, ut haberet, optare. ab A. Se-
stilio dicit se dedisse & à suis fratribus. potuit dare Sesti
lius: nam fratres quidem consortes sunt mendicitatis.
audiamus igitur Sestilium: fratres deniq; ipsi prodeant:
q̃ uolent impudenter, mentiantur, et, quod nunquā ha-
buerint, dedisse se dicāt: tamen aliquid fortasse coràm
producti dicent, in quo reprehendātur. nō deduxi, in-
quit, Sestiliū. cedo tabulas: nō de p rtaui. fratres saltem
exhibe: nō denunciaui. quod ergo unus Asclepiades, for
tuna egens, uita turpis, existimatione dānatus, impudē-
* tia atq; audacia fretus, sine tabulis, sine auctore legerit,
id nos quasi crimen aut testimonium pertimescamus?
idē laudationem, quā nos ab Aemonēsibus Flacco datam
proferebamus, falsam esse dicebat. cuius quidē lauda-
tionis iactura exoptāda nobis fuit: nā ut signū publicū
inspexit præclarus iste auctor suæ ciuitatis, solere suos
ciues, cæterosq; Græcos ex tēpore, quod opus sit, obsigna
re dixit. tu uero tibi habeto istā laudationem: nec.n.
Aemonensiū testimonio Flacci uita, & dignitas nititur:
das.n. mihi, quod hæc causa maxime postulat, nullā gra
uitatem, nullam constantiā, nullum firmū in Græcis ho
minibus consiliū, nullā deniq; esse testimonij fidem. nisi
uero hactenus ista formula testimonij, atq; oratiōis tuæ
describi, ac distingui potest, ut Flacco absenti aliquid ci-
uitates tribuisse dicātur, Lælio præsenti, per se agēti, ui
legis, iure accusationis, opibus præterea suis terrenti, ac
minātī, nihil temporis causa scripsisse, aut obsignasse ui
deantur. equidem in minimis rebus sæpe res magnas

uidi iudices deprehendi, ac teneri, ut in hoc Asclepiade. hæc, quæ à nobis prolata laudatio, obsignata erat creta illa Asiatica, quæ ferè est omnibus nota nobis: qua utũtur omnes non modo in publicis, sed etiam in priuatis literis, quas quotidie uidemus mitti à publicanis sæpe unicuiq; nostrũ, neq;.n. testis ipse signo inspecto falsum nos proferre dixit, sed leuitatem totius Asiæ protulit, de qua nos & libenter, & facile concedimus. nostra igitur laudatio, quam ille temporis causa nobis datam dicit, datam quidem confitetur, consignata creta est: in illo autem testimonio, quod accusatori dicitur datũ, cerã esse uidemus. hic ego iudices, si uos Aemonẽsium decretis, si cæterorum Phrygum literis permoueri putarẽ, uociferarer, &, quantũ maxime possem, contenderem, testarer publicanos, excitarem negotiatores, uestram etiã conscientiam implorarem: cera deprehensa, confiderem totius testimonij fictam audaciam manifesto cõprehensam, atq; oppressam teneri. nunc uero non insultabo uehementius, nec uolitabo in hoc insolentius, neq; in istũ nugatorem tanquam in aliquem testem inuehar, neq; in toto Aemonensium testimonio, siue hic confictum est, ut apparet, siue missum domo est, ut dicitur, commouebor: etenim quibus ego istam laudationem remittam, quoniam sunt, ut Asclepiades dicit, leues, horum testimoniũ non pertimescam. Venio nunc ad Dorylensium testimonium, qui producti tabulas se publicas ad speluncas perdidisse dixerunt. o pastoros nescio quos cupidos literarum, siquidem nihil istis præter literas abstulerunt. sed aliud esse causæ suspicamur, ne forte isti parum uersuti esse uideantur. pœna est, ut opi-

or, Dorylensium grauior, q̃ apud alios, falsarũ & corru ptarum literarum. si ueras protulissent, criminis nihil erat: si falsas, erat pœna. bellissimũ putarunt, dicere amissas. quiescant igitur, & me hoc in lucro ponere, atque aliud agere patiantur. non sinũt: supplet enim ille nescio quis, & priuatim dicit se dedisse. hoc uero ferri nullo modo potest. qui de tabulis publicis recitat, ijs, quæ in accusatoris potestate fuerũt, nõ debet habere auctoritatem. sed tamen indicium fieri uidetur, cum tabulæ illæ ipsæ, cuiusquemodi sunt, proferũtur. cum uero is, quẽ nemo uestrũ uidit unquã, nemo, qui mortalis esset, audiuit, tantum dicit, dedi: dubitabitis iudices, quin ab hoc ignotissimo Phryge nobilissimum ciuem uindicetis? atq; huic eidẽ nuper tres equites R. honesti, & graues, cum in causa liberali eũ, qui asserebatur, cognatũ suũ esse diceret, nõ crediderũt. qui hoc euenit, ut qui locuples testis doloris, & sanguinis sui nõ fuerit, idẽ sit grauis auctor iniuriæ publicæ? atq; hic Dorylẽsis nuper cũ efferretur magna freq̃uẽtia, cõsessuq; uestro, mortis illius inuidiã in L. Flaccum Lælius cõferebat. facis iniuste Læli, si putas periculo nostro uiuere tuos cõtubernales, præsertim quod tua negligẽtia factum arbitremur: homini. n. Phrygi, qui arborem fici nunquã uidisset, fiscinam ficorum obiecisti: cuius mors te ex aliqua parte releuauit: edacem enim hospitem amisisti: Flacco uero quid profuit? qui ualuit tandiu, dũ huc prodiret, mortuus est aculeo iã dimisso, ac dicto testimonio. at istud columẽ actionis tuæ Mithridates, posteaq̃ biduus retentus testis à nobis, effudit, quæ uoluit, omnia, reprehẽsus, conuictus, fractusq; discessit: ambulat cum lorica: me-

tuit homo doctus & sapiens, ne L. Flaccus nũc se scelere alliget, cum iam testem illum effugere non possit: ut, qui ante dictum testimonium sibi temperarit, cũ tamẽ aliquid assequi posset; is nũc id agat, ut ad falsum auaritiæ testimonium uerũ etiã maleficij crimen adiũgat. sed de hoc teste, totoq; Mithridatico disseruit & subtiliter, & copiose Q. Hortensius. nos, ut instituimus, ad reliqua pergamus. Caput est omniũ Græcorũ concitandorum, qui cum accusatoribus sedet, Heraclides ille Tennites, homo ineptus, & loquax, sed, ut sibi uidetur, ita doctus, ut etiã magistrũ aliorũ se esse dicat: & qui ita sit ambitiosus, ut omnes uos, nosq; quotidie persalutet, Tenni usq; ad illam ætatẽ in senatũ uenire non potuit: & qui se artem dicendi traditurũ etiam cæteris profiteatur, ipse omnibus turpissimis iudicijs conuictus est. pari felicitate unà Legatus uenit Nicomedes, qui neq; in senatũ ulla cõditione peruenire potuit, & furti, & pro socio dãnatus est. nã princeps Legationis Lysanias adeptus est ordinẽ senatoriũ; sed cũ Remp. nimium amplecteretur, peculatus dãnatus, & bona, & senatorium nomen amisit. hi tres etiam ærarij nostri tabulas falsas esse uoluerunt: nam seruos nouem se professi sunt habere, cũ omnino sine comite uenissent. decreto scribendo primũ uideo affuisse Lysaniã: cuius fratris bona, quod is populo non soluebat, Prætore Flacco publice uenierunt. præterea Philippus est Lysaniæ gener, & Hermobius: cuius frater Poles itẽ pecuniæ publicæ est cõdemnatus. dicunt se Flacco, & ijs, qui simul essent, drachmarum XV millia dedisse. cum ciuitate mihi res est acerrima, & conficientissima literarum: in qua nummus moueri

nullus potest sine quinq; Prætoribus, tribus Quæstoribus, quatuor mēsarijs, qui apud illos à populo creantur. ex hoc tanto numero deductus est nemo: & cū illā pecuniā nominatim Flacco datā referāt, maiorē etiā aliquā, cū huic ijdē darent, in ædem sacrā reficiendam se perscripsisse dicūt. quod minime cōuenit: nā aut omnia occulte referenda fuerūt, aut aperte omnia. cū perscribunt nominatim Flacco, nihil timent, nihil uerentur: cū operi publico referūt, ijdem homines subito eūdem, quē cōtēpserāt, pertimescūt. si Prætor dedit, ut est scriptū, à Quæstore numerauit, Quæstor à mensa publica, mensa aut ex uectigali, aut ex tributo. nūquā erit istud simile criminis, nisi mihi totā rationem omni et personarū genere, & literarū explicaris. uel quod est in eodem decreto scriptū, homines clarissimos ciuitatis, amplissimis usos honoribus, hoc Prætore circūuētos. cur hi neque in iudicio adsunt, neq; in decreto nominātur? nō.n. credo significari isto loco illum, qui se erigit, Heraclidē. utrū.n. in clarissimis est ciuibus is, quem iudicatū hic duxit Hermippus? qui hāc ipsam Legationem, quā habet, nō accepit à suis ciuibus, sed usque Tymolo petiuit: cui nullus honos in sua ciuitate habitus est unq̄. res autē ea, quæ tenuissimis cōmittebatur, huic uni in uita cōmissa sola est. custos T. Aufidio Prætore frumēto publico est positus: pro quo cū à P. Varino Prætore pecuniā accepisset, celauit suos ciues, ultroq; ijs sumptū intulit. quod postea quā Tenni literis à P. Varino missis cognitū, atque patefactū est; cumq; eadem de re Cn. Lentulus, qui Censor fuit, Tennitarum patronus literas misisset: Heraclidem istū Tenni nemo postea uidit. atque ut eius impu=

dentiã perſpicere poſſitis, cauſam ipſam, quæ leuiſſimi hominis animũ in Flaccum incitauit, quæſo cognoſcite.

Fundum Cymæũ Romæ mercatus eſt de pupillo Meculonio, cum uerbis ſe locupletem faceret, haberet nihil præter illam impudentiam, quã uidetis: pecuniam ſumpſit mutuã à Sex. Schola iudice hoc noſtro primario uiro, qui & rẽ agnoſcit, neque hominem ignorat: qui tamen credidit P. Fuluij Veratij lectiſſimi hominis fidei. is cum ſolueret, ſumpſit à C. & M. Fusijs, equitibus R. primarijs uiris. hic Hercule cornici oculum, ut dicitur: nam hunc Hermippum, hominẽ eruditum, ciuem ſuũ, cui debebat eſſe notiſſimus, percuſſit: eius.n. fide ſumpſit à Fusijs. ſecurus Hermippus Tennum proficiſcitur, cum iſte ſeſe pecuniam, quã huius fide ſumpſerat, à diſcipulis ſuis diceret Fusijs perſoluturum: habebat enim rhetor iſte adoleſcentes quoſdã locupletes, quos dimidio redderet ſtultiores, quã acceperat, ubi nihil poſſent diſcere niſi ignorantiam literarum: neminem quidem adeo infatuare potuit, ut ei nũmum ullũ crederet: itaq; cum Roma clàm eſſet profectus, multosq; minutis mutuationibus fraudauiſſet, in Aſiam uenit, Hermippoq; percontanti de nomine Fuſiano, reſpondet ſe omnem pecuniã Fusijs perſoluiſſe. interim, neque ita longo interuallo, libertus à Fusijs cũ literis ad Hermippum uenit: pecunia petitur ab Hermippo: Hermippus ab Heraclide petit, ipſe tamen Fusijs ſatisfacit abſentibus, & fidem ſuã liberat: hũc æſtuãtẽ & tergiuerſantem iudicio ille perſequitur: à Recuperatoribus cauſa cognoſcitur. nolite exiſtimare iudices non unã & eãdẽ omnibus in locis eſſe fraudatorum & inficiatorũ impudentiam: fe-

cit eadem omnia,quæ nostri debitores solent:negauit se se omnino uersurã ullam fecisse Romæ: Fusiorũ se affir mauit nũquã omnino nomen audisse : Hermippũ uero ipsum,pudentissimũ,atq; optimũ uirũ,ueterem amicũ, atq; hospitem meũ,splendidissimũ, atq; ornatissimũ ci= uitatis suæ , probris omnibus maledictisq; uexauit . sed cum se homo uolubilis quadã præcipiti celeritate dicen di in illa oratione iactaret, repẽte testimonijs Fusiorum nominibusq; recitatis homo audacissimus pertimuit,lo= quacissimus obmutuit : itaq; Recuperatores contra istũ rẽ minime dubiã prima actione iudicauerũt.cũ iudica= tum non faceret,addictus Hermippo, & ab hoc ductus est.habetis & honestatem hominis,& auctoritatem te= stimonij,& causam omnem simultatis . atq; is ab Her= mippo missus,cũ ei pauca mãcipia uẽdidisset , Romã se contulit: deinde in Asiam redijt , cum iam frater meus Flacco successisset:ad quem adijt, causamq; ita detulit, Recuperatores ui Flacci coactos & metu falsum inui= tos iudicauisse.frater meus pro sua æquitate prudẽtiaq; decreuit,ut,si iudicatũ negaret,in duplum iret; si metu coactos diceret,haberet eosdẽ Recuperatores . recusauit, &,quasi nihil esset actũ, nihil iudicatum, ab Hermip= po ibidem mãcipia, quæ ipse ei uẽdiderat,petere cœpit. M.Gratidius Legatus,ad quem est aditum,actionem se daturũ negauit,re iudicata stari ostendit placere. iterũ iste,cui nullus esset usquã consistẽdi locus,Romã se retu lit: persequitur Hermippus,qui nũquã istius impudẽtiæ cessit:petit Heraclides à C.Plotio senatore , uiro prima= rio,qui Legatus in Asia fuerat,mancipia quædam, quæ se,cũ iudicatũ esset,per uim uẽdidisse dicebat.

ſo,uir ornatiſſimus,qui Prætor fuerat,iudex ſumitur. qui cum ſententiam ſecūdum Plotium ſe dicturū oſtenderet,& ab eo iudice abiret, ꝙ iudicium lege non erat, cauſam totam reliquit. ſatiſ'ne uobis iudices uideor ad ſingulos teſtes accedere,neq;,ut primo conſtitueră, tantūmodō cū uniuerſo genere confligere? Venio ad Lyſaniam eiuſdem ciuitatis, peculiarem tuum Deciane teſtem.quem tu cum ephebum Tenni cognoſſes; quoniă te nudus delectarat,ſemper nudū eſſe uoluiſti.abduxiſti Tenno Apollonidem: pecuniă adoleſcentulo grandi fœnore,fiducia tamen accepta,occupauiſti: hanc fiduciam commiſſam tibi tenes hodie ac poſſides. eum tu teſtē ſpe recuperandi fundi paterni uenire ad teſtimonium dicēdum coegiſti: qui quoniam teſtimonium dixit, quidnă ſit dicturus,expecto:noui genus hominū,noui conſuetudinē,noui libidinem:itaq; etſi teneo, quid ſit dicere paratus,nihil tamē contra diſputabo prius,quàm dixerit: totū enim conuertet,atq; alia finget.quăobrem & ille ſeruet,quod parauit:& ego me ad id,quod attulerit,integrum conſeruabo. Venio nūc ad eam ciuitatem,in quam ego multa & magna officia cōtuli,& quă meus frater in primis colit atq; diligit.quæ ſi ciuitas per uiros bonos grauesq; homines querelas ad nos detuliſſet,paulo cōmouerer magis: nunc uero quid putem? Trallianos Meandrio cauſam cōmiſiſſe,homini egenti,ſordido, ſine honore,ſine exiſtimatione,ſine cenſu? ubi erāt illi Pythodorus & Lepiſon? cæteri homines apud nos noti, inter ſuos nobiles? ubi illa magnifica & glorioſa oſtentatio ciuitatis? non ne eſſet puditū,ſi hanc cauſam agerent ſeuere,non modo Legatum,ſed Trallianum omni=

no dici Meãdrium? huic illi Legato, huic publico testi patronũ suũ iam inde à patre atque maioribus L. Flaccũ mactandũ ciuitatis testimonio tradidissent? nõ est ita iudices, non est profecto. uidi ego in quodam iudicio nuper Philodorum testem Trallianũ, uidi Parrhasium, uidi Archidemum, cum quidem idem hic mihi Meãdrius quasi ministrator aderat, subijciens, quid in suos ciues, ciuitatemq; si uellem, dicerem: nihil. n. illo homine leuius, nihil egentius, nihil inquinatius. quare si hunc habent auctorem Tralliani doloris sui, si hũc custodem literarũ, si hunc testẽ iniuriæ, si hũc actorem querelarũ, remittant spiritus, comprimãt animos suos, sedent arrogantiam, fateantur in Meãdrij persona esse expressam faciem ciuitatis: sin istũ semper illi ipsi domi proterendum esse & cõculcandum putauerunt, desinãt putare auctoritatem esse in eo testimonio, cuius auctor inuentus est nemo. sed exponã, quid in re sit, ut, quãobrẽ ista ciuitas neque seuere Flaccum oppugnarit, neque benigne defenderit, scire possitis. Erat ei Castriciano nomine irata, de quo toto respõdit Hortẽsius: inuita soluerat Castricio pecuniam iandiu debitã: hinc totũ odiũ, hinc omnis offensio. quò cũ uenisset Lælius ad iratos, & illud Castricianũ uulnus dicẽdo refricuisset, siluerũt, neq; in illa concione adfuerũt, neq; ipsius decreti ac testimonij auctores esse uoluerũt. usq; eò orba fuit ab optimatibus illa concio, ut princeps principũ esset Meãdrius: cuius lingua quasi flabello seditionis illa tum est egentium cõcio uentilata. itaq; ciuitatis pudẽtis, ut ego semper existimaui, & grauis, ut ipsi existimari uolũt, iustũ dolorẽ querelasq; cognoscite. Quæ pecunia fuerit apud

ſe Flacci patris nomine collata à ciuitatibus, hanc à ſe eſſe ablatã querũtur. alio loco quærã, quid licuerit Flacco: nũc tantum à Trallianis requiro, quã pecuniam à ſe ablatã queruntur, ſuam'ne dicant, ſibi à ciuitatibus collatam in uſum ſuum. cupio audire. non, inquit, dicimus. quid igitur? delatã ad nos, creditam nobis L. Flacci patris nomine ad eius dies feſtos atque ludos. quid tũ? hãc te, inquit, capere nõ licuit. iam id uidero: ſed primũ illud tenebo. queritur grauis, locuples, ornata ciuitas, quæ non retinet alienum: ſpoliatã ſe dicit, quod id non habet, quod eius non fuit. quid hoc impudẽtius dici aut fingi poteſt? delectũ eſt oppidum, quo in oppido uno pecunia à tota Aſia ad honores L. Flacci poneretur. hæc pecunia ab honoribus trãslata in quæſtum & fœnerationem, recuperata eſt multis poſt annis. quæ ciuitati facta eſt iniuria? at moleſte fert ciuitas. credo: amiſſum eſt. n. præter ſpem, quod erat ſpe deuoratũ lucrum. at queritur. impudenter facit: non enim omnia, quæ dolemus, eadẽ iure queri poſſumus. at accuſat uerbis grauiſſimis. non ciuitas, ſed imperiti homines à Meãdrio concitati. quo loco etiã atque etiã facite ut recordemini, quæ ſit temeritas multitudinis, quæ leuitas propria Græcorum, quid in cõcione ſeditioſa ualeat oratio. hic in hac grauiſſima & moderatiſſima ciuitate, cum eſt forum plenum iudiciorũ, plenum magiſtratuũ, plenum optimorum uirorum & ciuium, cum ſpeculatur atque obſidet roſtra uindex temeritatis & moderatrix officij curia; tamen quantos fluctus excitari cõcionum uidetis? quid uos fieri cenſetis Trallibus? an id, quod Pergami? niſi forte hæ ciuitates exiſtimari uolunt, facilius una ſe epiſtola

Mithridatis moueri impelliq; potuisse, ut amicitiã populi R. fidem suã, iura omnia officij humanitatisq; uiolarent, q̃ ut filiũ testimonio læderẽt, cuius patrem armis pellendũ à suis mœnibus censuissent. quare nolite mihi ista nomina ciuitatum nobilium opponere: quos. n. hostes hæc familia cõtempsit, nũquã eosdem testes pertimescet. uobis autem est confitendum, si consilijs principum uestræ ciuitates reguntur, non multitudinis temeritate, sed optimatum consilio bellum ab istis ciuitatibus cũ populo R. esse susceptum. sin ille tum motus est temeritate imperitorũ excitatus, patiamini me delicta uulgi à publica causa separare. at. n. istam pecuniam huic capere non licuit. utrum uultis, patri Flacci licuisse, nec ne? si licuit, sicuti certe licuit; ad eius honores collatam, ex quibus ipse nihil capiebat, patris pecuniam recte abstulit filius. si non licuit, tamen illo mortuo nõ modo filius, sed quiuis hæres rectissime potuit auferre. ac tum quidem Tralliani, cum ipsi graui fœnore istam pecuniã multos annos occupauissent, à Flacco tamen omnia, quæ uoluerunt, impetrauerũt: neq; tã fuerunt impudentes, ut id, quod Lælius dixit, dicere auderent, hãc eis pecuniam abstulisse Mithridatem: quis enim erat, qui non sciret in ornãdis studiosiorem Mithridatem, q̃ in spoliandis Trallianis fuisse? quæ quidem à me si, ut dicenda sunt, dicerentur, grauius agerem iudices, quã adhuc egi, quantã Asiaticis testibus fidem habere uos conueniret: reuocarem animos uestros ad Mithridatici belli memoriam, ad illam uniuersorum ciuium R. per tot urbes uno puncto temporis miseram crudelemq; cædem; Prætores nostros deditos, Legatos in uincula coniectos, nominis propè Ro=

mani memoriã cũ uestigio imperij nõ modo ex ædibus Græcorum, uerum etiam ex literis esse deletam. Mithridatem deum, illum patrem, illum conseruatorem Asiæ, illum Dionysium, Bacchum, Liberum nominabãt. unũ atq; idem erat tempus, cum L. Flacco Cos. portas tota Asia claudebat, Cappadocem autem illum non modo recipiebat suis urbibus, uerum etiam ultro uocabat. liceat hæc nobis, si obliuisci nõ possumus, at tacere. liceat mihi potius de leuitate Græcorum queri, q̃ de crudelitate. auctoritatem isti habeant apud eos, quos esse omnino noluerunt: nam, quoscunq; potuerunt togatos, interemerunt; nomen ciuium R. quãtum in ipsis fuit, sustulerunt. in hac igitur urbe se iactent, quam oderũt; apud eos, quos inuiti uident; in ea Rep. ad quã opprimendam non animus eis, sed uires defuerunt: aspiciant hunc florem Legatorum laudatorumq; Flacci ex uera, atque integra Græcia: tum se ipsi expendãt, tum his se comparent, tum, si audebunt, dignitati horum opponãt suam. adsunt Athenieñses, unde humanitas, doctrina, religio, fruges, iura, leges ortæ, atq; in omnes terras distributæ putãtur: de quorũ urbis positione propter pulchritudinẽ etiã inter deos certamen fuisse proditũ est: quæ uetustate ea est, ut ipsa ex sese suos ciues genuisse dicatur, et eorum eadẽ terra parens, altrix, patria dicatur: auctoritate autem tãta est, ut iam fractum propè ac debilitatum Græciæ nomen huius urbis laude nitatur. adsunt Lacedæmonij: cuius ciuitatis spectata ac nobilitata uirtus non solum natura corroborata, uerum etiã disciplina putatur: qui soli toto orbe terrarum septingentos iã annos amplius unis moribus, et nunquam mutatis legi=

bus uiuũt. adſunt ex Achaia cuncta multi Legati, Bœotia, Theſſalia, quibus locis nuper Legatus L. Flaccus imperatore Metello præfuit. neq; uero te Maſſilia prætereo, quæ L. Flaccũ militem Quæſtoremq; cognoſti: cuius ego ciuitatis diſciplinã, atq; grauitatẽ non ſolũ Græciæ, ſed haud ſcio an cunctis gentibus anteponẽdam iure dicam: quæ tam procul à Græcorum omnium regionibus, diſciplinis, linguaq; diuiſa, cum in ultimis terris cincta Gallorum gentibus barbariæ fluctibus alluatur, ſic optimatũ conſilio gubernatur, ut omnes eius inſtituta laudare facilius poſſint, q̃ æmulari. hiſce utitur laudatoribus Flaccus, his innocẽtiæ teſtibus, ut Græcorũ cupiditati Græcorum auxilio reſiſtamus. quanquã quis ignorat, qui modo unquam mediocriter res iſtas ſcire curauit, quin tria Græcorum genera ſint uere? quorũ uni ſunt Athenienſes, quæ gens Ionum habebatur: Aeoles alteri, Dores tertij nominabãtur. atq; hæc cũcta Græcia, quæ fama, quæ gloria, quæ doctrina, quæ plurimis artibus, quæ etiam imperio & bellica laude floruit, paruũ quẽdam locũ, ut ſcitis, Europæ tenet, ſemperq; tenuit: Aſiæ maritimã oram bello ſuperatam cinxit urbibus, nõ ut munitam colonijs illam augeret gentẽ, ſed ut obſeſſam teneret. quamobrem quæſo à uobis Aſiatici teſtes, ut, cũ uere recordari uoletis quantum auctoritatis in iudiciũ afferatis, uoſmet ipſi deſcribatis Aſiã, nec, quid alienigenæ de uobis loqui ſoleãt, ſed quid uoſmet ipſi de genere ueſtro ſtatuatis, memineritis. nãq;, ut opinor, Aſia ueſtra conſtat ex Phrygia, Myſia, Caria, Lydia. utrũ igitur noſtrum eſt, an ueſtrũ hoc uetus prouerbium, Phrygẽ plagis fieri ſolere meliorẽ? quid de tota Caria? non ne hoc

uestra uoce uulgatum est, siquid cum periculo experiri uelis, in Caria id potissimum esse faciundum? quid porrò in Græco sermone tam tritum, atq; celebratum est, quã, si quis despicatui ducitur, ut Mysorum ultimus esse dicatur? nam quid ego dicam de Lydia? quis unquã Græcus comœdiam scripsit, in qua seruus primarum partium non Lydus esset? quamobrem quæ uobis fit iniuria, si statuimus uestro nobis iudicio standum esse de uobis? equidem mihi iam satis superq; dixisse uideor de Asiatico genere testium: sed tamen uestrum est iudices, omnia, quæ dici possunt in hominum leuitatem, inconstantiam, cupiditatem, etiam si à me minus dicũtur, uestris animis & cogitatione comprehendere. Sequitur auri illa inuidia Iudaici. hoc nimirum est illud, ꝙ non longe á gradibus Aurelijs hæc causa dicitur: ob hoc crimẽ hic locus abs te Læli atq; illa turba quæsita est. scis, quanta sit manus, quanta cõcordia, quantum ualeat in concionibus. summissa uoce agam, tãtum ut iudices audiant: neq; enim desunt, qui istos in me atq; optimum quenq; incitent: quos ego, quo id facilius faciũt, non adiuuabo. cũ aurum Iudæorum nomine quotannis ex Italia & ex omnibus uestris prouincijs Hierosolymam exportari soleret, Flaccus sanxit edicto, ne ex Asia exportari liceret. quis est iudices, qui hoc nõ uere laudare possit? exportari aurum non oportere, cum sæpe antea senatus, tum me Consule grauissime iudicauit. huic autẽ barbaræ superstitioni resistere, seueritatis; multitudinẽ Iudæorum flagrantem non nunquam in concionibus pro Rep. cõtemnere, grauitatis summæ fuit. at Cn. Pompeius captis Hierosolymis, uictor ex illo fano nihil atti=

git.in primis hoc,ut multa alia,ſapienter. in tam ſuſpi=
cioſa, ac maledica ciuitate locũ ſermoni obtrectatorum
nõ reliquit: non.n.credo religionem & Iudæorũ,& ho
ſtium impedimẽto præſtantiſſimo imperatori,ſed pudo
rem fuiſſe.ubi ergo crimen eſt? quoniam quidem furtũ
nuſquam reprehendis,edictum probas, iudicatum fate
ris,quæſitum & probatum palàm nõ negas,actum eſſe
per uiros primarios res ipſa declarat. Apameæ manife=
ſte comprehenſum,ante pedes Prætoris in foro expẽſum
eſt auri pondo centum paulo minus per Sex. Cæſium
equitẽ R.caſtiſſimũ hominẽ,atq; integerrimũ,Laodiceæ
uiginti pondo paulo amplius per hunc ipſum L. Pedu=
ceum iudicem noſtrum,Adrymeti per Cn. Domitiũ Le=
gatum.Pergami non multum auri ratio conſtat : aurũ
in ærario eſt: furtum nõ reprehenditur: inuidia quæri=
tur , à iudicibus oratio auertitur,uox in coronam tur=
bamq́; effunditur.ſua cuiq; ciuitati religio Læli eſt,no=
ſtra nobis,ſtãtibus Hieroſolymis,pacatiſq́; Iudæis, tamẽ
iſtorum religio ſacrorũ à ſplendore huius imperij graui
tate nominis noſtri,maiorũ inſtitutis abhorrebat: nunc
uero hoc magis,ꝙ illa gens,quid de imperio noſtro ſen=
tiret,oſtendit armis; ꝗ̃ chara dijs immortalibus eſſet,do
cuit,ꝙ eſt uicta,quòd elocata, ꝙ ſeruata. quamobrem,
quoniam,quod crimen eſſe uoluiſti, id totum uides in
laudem eſſe conuerſum , ueniamus iam ad ciuium R.
querelas . ex quibus ſit ſanè prima Deciani. Quid ti
bi tandem Deciane iniuriæ factum eſt? negotiaris in li=
bera ciuitate.primum patere me eſſe curioſum:quouſq;
negotiabere? præſertim cum ſis iſto loco natus. annos iã
triginta in foro uerſaris,ſed tamẽ Pergameno. lõgo in

teruallo ,

teruallo, si quando tibi peregrinari commodum est, Romam aduenis, affers faciem nouam, nomen uetus, purpuram Tyriam. in qua tibi inuideo, quòd unis uestimentis tandiu lautus es. uerum esto, negotiari libet: cur non Pergami, Smyrnæ, Trallibus? ubi & multi ciues R. sunt, & ius à nostro magistratu dicitur. otium te delectat: lites, turba, Prætor odiosi: Græcorum libertate gaudes. cur ergo unus tu Apollonidenses amantissimos populi R. fidelissimos socios, miseriores habes, quàm aut Mithridates, aut etiam pater tuus habuerit unquã? cur his per te frui libertate sua, cur denique esse liberis non licet? homines sunt tota ex Asia frugalissimi, sanctissimi, à Græcorum luxuria & leuitate remotissimi, patresfamilias suo contenti, aratores, rusticani: agros habent & natura perbonos, & diligentia culturaq; meliores. in hisce agris tu prædia habere uoluisti. omnino mallem, & magis erat tuum, si iam te crassi agri delectabant, hic alicubi in Crustumino, aut in Capenati parauisses: uerum esto: Catonis est dictum, pedibus compensari pecuniam. longe omnino à Tyberi ad Caicum: quo in loco etiam Agamemnon cum exercitu errasset, nisi ducem Telephum inuenisset. sed concedo id quoque: placuit oppidum: regio delectauit: emisses. Amyntas est genere, honore, existimatione, pecunia princeps illius ciuitatis: huius socrum, mulierem imbecilli consilij, satis locupletem, pellexit Decianus ad sese: &, cum illa, quid ageretur, nesciret, in possessione prædiorum eius familiam suam collocauit: uxorem abduxit ab Amynta prægnantem, quæ peperit apud Decianum filiam, hodieq; apud Decianum est & uxor

Amyntæ, & filia. num quid harum rerum à me fingitur Deciane? sciunt hæc omnes nobiles, sciunt boni uiri, sciunt denique nostri homines, sciunt mediocres negotiatores. exurge Amynta, repete à Deciano non pecuniam, nõ prædia, socrum denique sibi habeat, restituat uxorẽ, reddat misero patri filiam: nam membra, quæ debilitauit lapidibus, fustibus, ferro; manus, quas contudit; digitos, quos confregit; neruos, quos concidit, restituere nõ potest: filiam, filiam, inquam, erumnoso patri Deciane redde. hæc Flacco te non probasse miraris? cui quæso tandem probasti? emptiones falsas, prædiorum proscriptiones cum mulierculis aperta circunscriptione fecisti. tutor his rebus Græcorum legibus ascribendus fuit: Ptolemocratem scripsisti, mercenarium, & administrum consiliorum tuorum. adductus est in iudicium Ptolemocrates de dolo malo, & de fraude à Dione huius ipsius tutelæ nomine. qui concursus ex oppidis finitimis undique? qui dolor animorum? quæ querela? condemnatus est Ptolemocrates sententijs omnibus: irritæ uẽditiones, irritæ proscriptiones: non restituis? defers ad Pergamenos, ut illi reciperent in suas literas publicas præclaras proscriptiones, & emptiones tuas: repudiant, reijciunt: at qui homines? Pergameni laudatores tui: ita enim mihi gloriari uisus es laudatione Pergamenorum, quasi honorem maiorum tuorum assecutus esses; & hoc te superiorem putabas esse quàm Lælium, quòd te ciuitas Pergamena laudaret. num honestior est ciuitas Pergamena, quàm Smyrnæ? at ne ipsi quidem dicunt. uellem tãtum habere otij, ut possem recitare psephismata Smyrnæorum, quæ fecerunt in Castritium mortuum:

primum ut in oppidum introferretur, quod alijs non conceditur: deinde ut ferrent ephebi: postremo ut imponeretur aurea corona mortuo. hæc P. Scipioni clarissimo uiro, quum esset Pergami mortuus, facta non sunt. at Castritium, quibus uerbis dij immortales, decus patriæ, ornamentum populi Romani, florem iuuentutis appellant. quare Deciane, si cupidus es gloriæ, alia ornamenta censeo quæras: Pergameni te deriserunt. quid? tu ludi te non intelligebas? quum tibi hæc uerba recitabant, clarissimum uirum, præstantissima sapientia, singulari ingenio, mihi crede, ludebant: quum uero coronam auream literis imponebant, re uera non plus aurum tibi, quàm monedulæ committebant. ne tum quidem hominum uenustatem, & facetias perspicere potuisti? isti igitur, isti Pergameni per scriptiones, quas tu afferebas, repudiauerunt. P. Orbius, homo & prudens, & innocens, contra te omnia decreuit. in P. Globulum meum necessarium fuisti gratiosior. utinam neque ipsum, neque me pœniteret. Flaccum in
* curia decreuissent. ueridicas adiûgis causas inimicitiarum, quòd patri L. Flacci Aedili Curuli pater tuus Tribunus pl. diem dixerit. at istud nec ipsi quidem patri Flacci ualde molestum esse debuit; præsertim cum ille, cui dies dicta est, Prætor postea factus sit, & Consul;

ille, qui diem dixit, non potuerit priuatus in ciuitate consistere. sed si iustas inimicitias putabas, cur, cum Tribunus militum Flaccus esset, in eius legione miles fuisti, cum tibi per leges militares effugere liceret iniquitatẽ Tribuni? cur autem per te inimicum paternum in consilium uocauit? quæ quidẽ quàm sancte solita sint obseruari, scitis omnes. nunc accusamur ab ijs, qui in consilio nobis fauerunt. decreuit Flaccus: num aliud, atque oportuit? in liberos: num aliter, ac censuit senatus? in absentem decreuit: quum ibidẽ esses, quum prodire nolles, non est hoc in absentem reum. SENATVSCONSVLTVM, ET DECRETVM FLACCI. quid, si non decreuisset, sed edixisset, quis posset uere reprehendere? num etiam fratris mei literas plenissimas humanitatis, & æquitatis reprehensurus? quas easdem mulieres à me datas
* apud Pataranos requisiuit. Recita literas Q. Ciceronis. quid? hæc Apollonidenses occasione facta ad Flaccum detulerunt? apud Orbium acta non sunt? ad Globulũ delata non sunt? ad senatum nostrum me Consule non ne Legati Apollonidenses omnia postulata de iniurijs unius Deciani detulerunt? ad hæc, prædia etiam in censu dedicauisti: mitto, quod aliena; mitto, quòd possessa per uim; mitto, quòd conuicta ab Apollonidensibus; mit-

to, quòd à Pergamenis repudiata; mitto etiã,
quòd à noſtris magiſtratibus in integrum re=
ſtituta; mitto, quòd nullo in iure, neque in
re, neque poſſeſſione tua: illud quero, ſint'ne
iſta prædia cenſui cenſendo? habeant ius ciui
le? ſint, nec ne ſint, mancipi? ſubſignari apud
ærarium, apud Cenſorem poſſint? in qua tri
bu denique iſta prædia cenſuiſti? commiſiſti,
ſi tempus aliquod grauius accidiſſet, ut ex
iiſdem prædijs & Apolloniæ, & Romæ impe=
ratum, eſſet tributum. uerum eſto: glorio=
ſus fuiſti: uoluiſti magnum agri modum cen
ſeri, & eius agri, qui diuidi plebi Romanæ
non poteſt. cenſus es præterea numeratæ pe=
cuniæ centum triginta millia. eam opinor ti=
bi numerata non eſſe abs te. ſed hæc omitto.
cenſus es mancipia Amyntæ: neque huic ul=
lam in eo feciſti iniuriam: poſſidet enim ea
mancipia Amyntas: ac primo quidem perti=
muit, quum te audiſſet ſeruos ſuos eſſe cen=
ſum: retulit ad iuriſconſultos: conſtabat in=
ter omnes, ſi aliena cenſendo Decianus ſua
facere poſſet, eum maxima habiturum eſſe

Deſunt non nulla.

Habetis cauſam inimicitiarum, qua cauſa in=

flammatus Decianus ad Lælium detulerit hãc opimam accusationem. nam ita questus est Lælius, quum de perfidia Deciani diceret: qui mihi auctor fuit, qui causam ad me detulit, quem ego sum secutus; is à Flacco corruptus est, is me deseruit, ac prodidit. siccine tu auctor tandem eum, cui tu in consilio fauisses, apud quem omnes gradus dignitatis tuæ retinuisses, pudentissimum hominem, nobilissima familia natum, optime de Republica meritũ in discrimen omnium fortunarum uocauisti? scilicet defendam Decianum, qui tibi in suspicionem nullo suo delicto uenit. non est, mihi crede, corruptus: quid enim fuit, quod ab eo redimeretur? ut duceret iudicium? cui sex horas omnino lex dedit. quantum tandem ex his horis detraheret, si tibi morem gerere uoluisset? nimirum illud est, quod ipse suspicatur. inuidisti ingenio subscriptoris tui: quòd ornabat facile locum quem prehenderat, & acute testes interrogabat, aut circunueniebat, * fortasse fecisti & tu & populi sermo ne exciperes, iccirco Decianum usque ad coronam applicuisti. sed ut hoc uerisimile est, ita haud uerisimile Decianum à Flacco esse corruptũ. ita scitote iudices esse cætera: uel quod ait Luceius, L. Flaccum sibi dare cupisse, ut à fide se abduceret, sestertium uicies. & eum tu accusas auaritiæ, quem dicis sestertium uicies uo-

luisse perdere? nam quid emebat, cum te emebat? ut ad se transires? quam partem causæ tibi daremus? an ut enũciares cõsilia Lælij? qui testes ab eo prodirent? quid? nos nõ uidebamus habitare unà? quis hoc nescit? tabulas in Lælij potestate fuisse, nõ dubiũ est. an, ne uehemẽter, ne copiose accusares? nunc facis suspicionem: ita enim dixisti, ut nescio quid abs te impetratum esse uideatur. at enim Androni Sestilio grauis iniuria facta est, & nõ ferenda, ꝙ, cum esset uxor Valeria intestata mortua, sic egit eam rem Flaccus, quasi ad ipsum hæreditas perti=neret. in quo quid reprehendas, scire cupio: quòd falsum intenderit? qui doces? ingenua, inquit, fuit. ò peritum iuris hominem. quid? ab ingenuis mulieribus hæredita=tes lege non ueniunt? in manum, inquit, cõuenerat. nũc audio: sed quæro, utrum usu, an coemptione. usu non potuit: nihil enim potest de tutela legitima sine omniũ tutorũ auctoritate diminui. coemptione? omnibus ergo auctoribus: in quibus certe Flaccum fuisse nõ dices.

Relinquitur illud, quod uociferari non desistit, non de=buisse, cum Prætor esset, suum negotium agere, aut mẽ=tionem facere hæreditatis. maximas audio tibi L. Lucul=le, qui de L. Flacco sententiã laturus es, pro tua eximia li beralitate, maximisq; beneficijs in tuos uenisse hæredita tes, cum Asiam prouinciam cõsulari imperio obtineres. si quis eas suas esse dixisset, cõcessisses? tu T. Vecti, si qua ti bi in Africa uenerit hæreditas, usu amittes? an tuũ nul=la auaritia, salua dignitate retinebis? at istius hæredita=tis iam Globulo Prætore Flacci nomine petita possessio est. nõ igitur impressio, non occasio, non uis, non tempus, non imperium, nõ secures ad iniuriam faciendam Flac=

cī animum impulerunt. itaque eodē etiam M. Lurco, uir optimus, meus familiaris, conuertit aculeum testimonij sui: negauit, à priuato pecuniam in prouincia Prætorem petere oportere. cur tandem M. Lurco non oportet? eripere, extorquere, accipere cōtra leges nō oportet: petere nō oportere, nūquā ostendes, nisi docueris nō licere. an legationes sumere liberas exigendi causa, sicut & tu ipse nuper & multi uiri boni sæpe fecerunt, rectum est; quod ego non reprehendo, socios uideo queri: Prætorē, si hæreditatem in prouincia non reliquerit, non solū reprehendendum, uerum etiam condemnandū putas? doti, inquit, Valeria pecuniā omnem suā dixerat. nihil istorum explicari potest, nisi ostenderis, illā in tutela Flacci nō fuisse. si fuit: quæcūq; sine hoc auctore est dicta dos, nulla est. sed tamen Lurconē, quanquā pro sua dignitate moderatus est in testimonio dicendo religioni suæ, tamen iratū Flacco esse uidistis: neque. n. occultauit causam iracūdiæ suæ, neque reticendā putauit: questus libertum suum Flacco Prætore esse damnatum. ò conditiones miseras administrandarum prouinciarum: in quibus diligentia plena simultatum est, negligentia uituperationum; ubi seueritas periculosa est, liberalitas ingrata; sermo insidiosus, assentatio perniciosa; frons omnium familiaris, multorum animus iratus; iracundiæ occultæ, blanditiæ apertæ: uenienteis Prætores expectāt, præsentibus inseruiunt, abeuntes deserūt. sed omittamus querelas, ne nostrum consilium in omittendis prouincijs laudare uideamur. Literas misit de uillico P. Septimij, hominis ornati, qui uillicus cædem fecerat. Septimium ardentem iracundia uidere potuistis. in Lur-

nocens & bonus uir, & omnibus rebus ornatus, bis hoc
anno me defendente absolutus est A. Thermus. quanta
Reip. causa lætitia populi R. quanta gratulatio consecu
ta est? semper graues & sapiẽtes iudices in rebus iudicã-
dis, quid utilitas ciuitatis, quid cõmunis salus, quid Reip.
tempora poscerent, cogitauerunt. cum tabella uobis da-
bitur iudices, non de Flacco dabitur solũ, dabitur de du-
cibus auctoribusq; cõseruãdæ ciuitatis, dabitur de omnĩ
bus bonis ciuibus, dabitur de uobismet ipsis, dabitur de li
beris uestris, de uita, de patria, de salute cõmuni. non iu
dicatis in hac causa de exteris nationibus, non de socijs:
de uobis ac uestra Rep. iudicatis. ꝙ si prouinciarum uos
ratio magis mouet, q̃ uestra: ego uero non modo non re-
cuso, sed etiam postulo, ut prouinciarũ auctoritate mo-
ueamini: etenim opponemus Asiæ prouinciæ primũ ma-
gnam partem eiusdem prouinciæ, quæ pro huius pericu
lis Legatos laudatoresq; misit; deinde prouinciã Galliã,
prouinciã Ciliciã, prouinciã Hispaniã, prouinciã Cretã.
Græcis autem, Lydis, & Phrygibus, & Mysis obsistent
Massilienses, Rhodij, Lacedæmonij, Athenienses, cuncta
Achaia, Thessalia, Bœotia. Septimio & Celio testibus
P. Seruilius & Q. Metellus, huius pudoris, integrita-
tisq; testes, repugnabunt. Asiaticæ iurisdictioni urbana
iurisdictio respondebit. annui temporis criminationem
omnis ætas L. Flacci & perpetua uita defendet. & si pro
desse L. Flacco iudices debet, ꝙ se Tribunum militum, ꝙ
Quæstorem, ꝙ Legatum imperatoribus clarissimis, exer
citibus ornatissimis, prouincijs grauissimis dignum suis
maioribus præstitit: prosit, quòd hic uobis uidentibus,
in periculis communibus omnium uestrum sua pericula

cum meis coniunxit: prosint honestissimorum municipiorum, coloniarumq; laudationes: prosit etiam senatus, populiq; R. præclara et uera laudatio. ò nox illa, quæ penè æternas huic urbi tenebras attulisti, cũ Galli ad bellum, Catilina ad urbem, coniurati ad ferrum, & flammam uocabantur; cum ego te Flacce, cœlum, noctemq; contestans, flens flentem obtestabar; cum tuæ fidei optimæ et spectatissimæ salutem urbis & ciuium commendabam. tu, tu Flacce Prætor communis exitij nuncios cepisti: tu inclusam in literis Reip. pestem deprehendisti: tu periculorum indicia, tu salutis auxilia ad me, & ad senatum attulisti. quæ tibi tum gratiæ sunt à me actæ? quæ ab senatu? quæ à bonis omnibus? quis tibi, quis C. Põtinio, fortissimo uiro, quenquam bonum putaret unquam nõ salutem, uerum honorem ullum denegaturũ? ò Nonæ illæ Decembres, quæ me Consule fuistis, quem ego diẽ uere natalem huius urbis, aut certe salutarẽ appellare possum. ò nox illa, quam iste est dies consecutus, fausta huic urbi; miserum me, metuo ne funesta nobis. qui tum animus L. Flacci? (nihil dicam enim de me) qui amor in patriam? quæ uirtus? quæ grauitas extitit? sed quid ea cõmemoro, quæ tum, cũ agebãtur, uno consensu omnium, una uoce populi R. uno orbis terræ testimonio in cœlum laudibus efferebantur? nunc uereor, ne non modo non prosint, uerum etiam aliquid obsint: etenim multo acriorem improborum interdum memoriam esse sentio, quàm bonorum. ego te, si quid grauius acciderit, ego te, inquã, Flacce perdidero. mea dextra illa, mea fides, mea promissa, cum te, si Remp. conseruaremus, omnium bonorum præsidio, quoad uiueres, nõ modo munitum, sed

etiam ornatum fore pollicebar. putaui, speraui, etiam si honos noster uobis uilior fuisset, salutem certe charã futuram. at L. Flaccũ quidem iudices, si, quod dij immortales omen auertãt, grauis iniuria afflixerit, nũquã tamẽ prospexisse uestræ saluti, cõsuluisse uobis, liberis, cõiugibus, fortunis uestris pœnitebit: semper ita sentiet, talẽ se animũ & generis dignitati, & pietati suæ, & patriæ debuisse: uos ne pœniteat tali ciui nõ pepercisse, per deos immortales iudices prouidete. quotus. n. quisque est, qui hanc in Rep. sectã sequatur? qui uobis, qui uestri similibus placere cupiat? qui optimi atque amplissimi cuiusq; hominis, atque ordinis auctoritatem magni putet? illam uiã sibi uident expeditiorem ad honores, & ad omnia, quæ cõcupiuerũt. sed cætera sint eorũ: sibi habeãt potentiã, sibi honores, sibi cæterorũ cõmodorũ summas facultates: liceat ijs, qui hæc salua esse uoluerũt, ipsis esse saluis: nolite iudices existimare eos, quibus integrũ est, qui nõ dũ ad honores accesserũt, non expectare huius exitũ iudicij. si L. Flacco tantus amor in bonos omnes, tantũ in Rep. studiũ calamitati fuerit, quem posthac tã amentem fore putatis, qui non illã uiam uitæ, quã ante præcipitẽ & lubricã esse ducebat, huic planæ & stabili preponendam esse arbitretur? ꝙ si talium ciuium uos iudices tædet, ostendite: mutabunt sententiam, qui potuerint: constituent, quid agant, quibus integrum est: nos, qui iam progressi sumus, hunc exitum nostræ temeritatis feremus. sin hoc animo quãplurimos esse uultis, declarabitis hoc iudicio, quid sentiatis. huic, huic misero puero, uestro ac liberorum uestrorum supplici iudices, hoc iudicio uiuendi præcepta dabitis. cui si patrem cõseruatis, qua-

lis ipse debeat esse ciuis, præscribetis: sin eripitis, ostendetis bonæ rationi, & constanti, & graui nullum à uobis fructum esse propositum: qui uos, quoniam est id ætatis, ut sensum iam percipere possit ex mœrore patrio, auxilium non dum patri ferre possit, orat ne suum luctum patris lacrymis, patris mœrorem suo fletu augeatis: qui etiam me intuetur, me uultu appellat, meam quodãmodo flens fidem implorat, ac repetit eam, quam ego patri suo quondã pro salute patriæ spoponderim dignitatem. miseremini familiæ iudices, miseremini fortissimi patris, miseremini filij: nomen clarissimũ, & fortissimũ, uel generis, uel uetustatis, uel hominis causa, Reip. reseruate.

PRO P. SYLLA. ORATIO XXV.

m Axime uellem iudices, ut P. Sylla et antea dignitatis suæ splendorē obtinere, & post calamitatem acceptam modestiæ fructum aliquē potuisset percipere. sed quoniam ita tulit casus infestus, ut amplissimo in honore cū cōmuni ambitionis inuidia, tum singulari Antronij odio euerteretur; & in his pristinæ fortunæ reliquijs miseris, & afflictis, tamen haberet quosdam, quorū animos ne supplicio quidem suo satiare posset: quāquā ex huius incōmodis magnā animo molestiā capio, tamen in cæteris malis facile patior oblatum mihi tempus, in quo boni uiri lenitatem meā, misericordiāq; notā omnibus quōdā, nūc quasi intermissam agnoscerent, improbi, ac perditi ciues edomiti, atq; uicti præcipitante Rep. uehementem me fuisse, atque fortem, cōseruata mitem, ac misericordem faterentur. & quoniam L. Torquatus meus familiaris ac necessarius iudices existimauit, si nostrā in accusatione sua necessitatem familiaritatēq; uiolasset, aliquid se de auctoritate meæ defensionis posse detrahere, cū huius periculi propulsatione cōiungā defensionem officij mei. quo quidem genere non uterer orationis iudices hoc tempore, si mea solum interesset: multis enim mihi locis et data facultas est, & sæpe dabitur de mea laude dicēdi. sed ut ille iudices, quātū de mea auctoritate diripuisset, tantū se de huius præsidijs diminuturū sperauit: sic hoc ego sentio, si mei facti rationē uobis cōstantiāq; huius officij ac defensionis pro

bauero, causam quoque me P. Syllæ probaturum. ac primũ abs te illud L. Torquate quæro, cur me à cæteris clarissimis uiris, ac principibus ciuitatis in hoc officio, atq; in hoc defensionis iure secernas: quid. n. est, quãobrẽ abs te Q. Hortensij factum clarissimi uiri atq; ornatissimi ciuis non reprehendatur, reprehendatur meũ? nam si initum est consilium à P. Sylla inflãmandæ ciuitatis, huius extinguendi imperij, delendæ urbis, mihi maiorẽ hæc res dolorem, q̃ Q. Hortensio, mihi maius odium afferre debet? meum denique grauius esse iudiciũ, qui adiuuãdus in his causis, qui oppugnandus, qui defendendus, qui deserẽdus esse uideatur? ita, inquit: tu enim inuestigasti, tu patefecisti coniurationem: quod cum dicit, non attendit, eum, qui patefecerit, hoc curasse, ut id omnes uiderent, quod antea fuisset occultum. quare ista coniuratio si patefacta per me est, tam patet Hortensio, q̃ mihi. quem cũ uideas honore hoc, auctoritate, uirtute, consilio præditũ non dubitasse, quin innocentẽ P. Syllã defenderet: quæro, cur, qui aditus ad causam Hortẽsio patuerit, mihi interclusus esse debuerit? quæro illud etiam, si me, qui defendo, reprehendendũ putas esse, quid tandem existimes de his summis uiris & clarissimis ciuibus, quorum studio & dignitate celebrari hoc iudicium & ornari, causam defendi huius innocentis uides: nõ enim una est ratio defensionis ea, quæ posita est in oratione: omnes, qui adsunt, qui laborant, qui saluum uolunt, pro sua parte, atq; auctoritate defendunt. an uero in quibus subsellijs hæc ornamenta ac lumina Reip. uiderem, in his me apparere nollem, quorum ego opera illum in locum; atque in hanc celsissimam sedem dignitatis atque honoris

multis meis ac magnis laboribus & periculis ascẽdissem? atq; ut intelligas Torquate quem accuses; si te id offendit, ꝙ ego, qui hoc genere quæstionis defenderim neminẽ, non desim P. Syllæ; recordare de cæteris, quos adesse huic uides: intelliges, & de hoc, et de cæteris iudiciũ meũ & horũ par atque unũ fuisse. quis nostrũ adfuit Vargunteio? nemo: ne hic quidem Q. Hortẽsius, præsertim qui illum solus antea de ambitu defendisset: non. n. iam se ullo officio cum illo coniunctum arbitrabatur, cum ille tanto scelere commisso omnium officiorum societatẽ diremisset. quis nostrum Ser. Syllam, quis P. Lentulum, quis M. Leccam, quis Cornelium defendendum putauit? quis his horũ adfuit? nemo: quid ita? quia cæteris in causis etiã nocenteis, uiri boni, si necessarij sunt, non defendendos esse non putant; in hoc crimine non solum leuitatis est culpa, uerum etiam quædam contagio sceleris, si defendas eũ, quem obstrictum esse patriæ suspicere. quid Antronio? non ne sodales, non collegæ sui, non ueteres amici, quorum ille copia quondam abundarat, non hi omnes, qui sunt in Rep. principes, defuerunt? immo etiã testimonio plerique læserunt? statuerant tantũ illud esse maleficium, quod nõ modo non occultari per se, sed etiã aperiri, illustrariq; deberet. quamobrem quid est quod mirere, si cum ijsdem me in hac causa uides adesse, cum quibus in cæteris intelligis abfuisse? nisi uero me unum uis ferum præter cæteros, me asperum, me inhumanum existimari, me singulari immanitate & crudelitate præditum. hanc mihi tu si propter res meas gestas imponis in omni uita mea personam Torquate, uehemẽter erras. me natura misericordẽ, patria seuerũ, crudelẽ nec

patria, nec natura eſſe uoluit. denique iſtā ipſam perſonam uehementem & acrem, quam mihi tum tēpus, & Reſp. impoſuit, iā uoluntas, & natura ipſa detraxit: illa enim ad breue tempus ſeueritatem poſtulauit, hæc in omni uita miſericordiam lenitatēq; deſiderat. quare nihil eſt, quòd ex tanto comitatu uirorū ampliſſimorū me unū abſtrahas: ſimplex officium atque una eſt omnium bonorum cauſa: nihil erit, quod admirere poſthac, ſi in ea parte, in qua hos animaduerteris, me uidebis: nulla eſt enim in Rep. cauſa mea propria: tempus agēdi fuit magis mihi proprium, q̄ cæteris; doloris uero, & timoris, & periculi fuit illa cauſa cōmunis: neq; enim princeps tūc ad ſalutem eſſe potuiſſem, ſi eſſe alij comites noluiſſent: quare neceſſe eſt, quod mihi Conſuli præcipuū fuit præter alios, id iam priuato cum cæteris eſſe cōmune. neque ego hoc partiendæ inuidiæ, ſed cōmunicandæ laudis cauſa loquor. oneris mei partem nemini impertio, gloriæ bonis omnibus. in Antronium teſtimonium dixiſti, inquit: Syllam defendis. hoc totū eiuſmodi eſt iudices, ut, ſi ego ſim inconſtans ac leuis, nec teſtimonio fidem tribui conuenerit, nec defenſioni auctoritatem: ſin eſt in me ratio Reip. religio priuati officij, ſtudium retinendæ uoluntatis bonorum, nihil minus accuſator debet dicere, quàm à me defendi Syllam, teſtimonio læſum eſſe Antroniū: uideor enim non ſolum ſtudium ad defendendas cauſas, uerum opinionis aliquid & auctoritatis afferre: qua et moderate ego utar iudices, & omnino non uterer, ſi ille me non coegiſſet. Duæ cōiurationes abs te Torquate conſtituuntur: una, quæ Lepido, & Tullo Coss. patre tuo Conſule deſignato facta eſſe dicitur: altera, quæ me

Conſule.

Consule. harũ in utraq; Syllam dicis fuisse. patris tui, fortissimi uiri, atq; optimi Cõsulis, scis me cõsilijs nõ interfuisse: scis me, cum mihi summus tecum usus esset, tamen illorũ expertem temporum, & sermonũ fuisse: credo, ꝙ non dum penitus in Rep. uersabar, ꝙ non dum ad propositum mihi finem honoris perueneram, ꝙ mea me ambitio, & forensis labor ab omni illa cogitatione abstrahebat. quis ergo intererat uestris consilijs? omnes hi, quos uides huic adesse, & in primis Q. Hortensius: qui cum propter honorem, ac dignitatem, atq; animum eximium in Remp. tum propter summã familiaritatẽ, summumq; amorem in patrem tuum, tũ communibus, tum præcipuis patris tui periculis commouebatur. ergo istius coniurationis crimen defensum ab eo est; qui interfuit, qui cognouit, qui particeps & cõsilij uestri fuit, & timoris. cuius in hoc crimine propulsando cũ esset copiosissima atq; ornatissima oratio, tamẽ nõ minus inerat auctoritatis in ea, q̃ facultatis. illius igitur cõiurationis, quæ facta contra uos, delata ad uos, à uobis prolata esse dicitur, ego testis esse non potui: modo enim nihil comperi, sed uix ad aures meas istius suspicionis fama peruenit. qui uobiscũ in cõsilio fuerunt, qui uobiscum illa cognorũt, quibus ipsis periculũ tũ conflari putabatur, qui Antronio nõ adfuerũt, qui in illum testimonia grauia dixerunt, hũc defendũt, huic adsunt, in huius periculo declarãt, se non crimine cõiurationis, ne adessent cæteris, sed hominũ maleficio deterritos esse. mei Cõsulatus autẽ tẽpus, & crimen maxime coniurationis à me defendetur. atq; inter nos partitio nõ est fortuito iudices, nec temere facta: sed cũ uideremus eorũ criminum

nos patronos adhiberi, quorũ testes esse possemus, uterq; nostrũ id sibi suscipiendũ putauit, de quo aliquid scire ipse atq; existimare potuisset. & quoniã de criminibus superioris cõiurationis Hortẽsiũ diligẽter audistis, de hac cõiuratione, quæ me Consule facta est, hoc primum attendite. Multa, cũ essem Consul, de summis Reip. periculis audiui, multa quæsiui, multa cognoui: nullus unquã de Sylla nuncius ad me, nullũ indiciũ, nullæ literæ peruenerunt, nulla suspicio. multum hæc uox fortasse deberet ualere eius hominis, qui Cõsul insidias Reip. cõsilio inuestigasset, ueritate aperuisset, magnitudine animi uindicasset, cũ ipse nihil audisse de P. Sylla, nihil suspicatũ esse diceret: sed ego non dum utor hac uoce ad hunc defendendũ, ad purgandum me potius utor, ut mirari Torquatus desinat, me, qui Antronio abfuerim, Syllam defendere: quæ enim Antronij fuit causa? quæ Syllæ est? ille ambitus iudiciũ tollere, ac disturbare primũ conflato uoluit gladiatorum ac fugitiuorũ tumultu, deinde, id quod uidimus omnes, lapidatione, atq; concursu: Sylla, si sibi suus pudor ac dignitas nõ prodesset, nullum auxiliũ requisiuit. ille damnatus ita se gerebat non solũ consilijs & sermonibus, uerum etiam aspectu atq; uultu, ut inimicus esse amplissimis ordinibus, infestus bonis omnibus, hostis patriæ uideretur: hic se ita fractum illa calamitate atq; afflictum putauit, ut nihil sibi ex pristina dignitate superesse arbitraretur, nisi quod modestia retinuisset. hac uero in coniuratione quid tã coniunctum, quã ille cum Catilina, cum Lentulo? quæ tanta societas ullis inter se rerũ optimarum, quanta ei cum illis sceleris, libidinis, audaciæ? quod flagitium Len=

tulus non cum Antronio concepit? quod ſine eodẽ illo Catilina facinus admiſit? cũ interim Sylla cum eiſdem ipſis non modo noctem ſolitudinemq́; nõ quæreret, ſed ne mediocri quidẽ ſermone & congreſſu coniungere=tur. illum Allobroges maximarũ rerum uerißimi indices, illum multorũ literæ, ac nuncij coarguerunt: Syllã interea nemo inſimulauit, nemo nominauit. poſtremo, eiecto, ſiue emiſſo iam ex urbe Catilina, ille arma miſit, cornua, tubas, falces, ſigna, legiones; ille relictus intus, expectatus foris, Lentuli pœna compreſſus, conuertit ſe aliquando ad timorem, nunquam ad ſanitatem: hic contra ita quieuit, ut eo tempore omni Neapoli fuerit, ubi neq; homines fuiſſe putantur huius affines ſuſpicionis, & locus eſt ipſe non tam ad inflãmandos calamitoſorum animos, quã ad conſolandos accommodatus. propter hanc igitur tantam diſſimilitudinẽ hominum atque cauſarũ diſſimilem me in utroq; præbui. ueniebat.n. ad me, & ſæpe ueniebat Antronius multis cũ lacrymis ſupplex, ut ſe defenderẽ: & ſe meũ condiſcipulum in pueritia, familiarẽ in adoleſcentia, collegam in Quæſtura cõmemorabat fuiſſe: multa mea in ſe, non nulla etiam ſua in me proferebat officia. quibus ego rebus iudices ita flectebar animo atq; frangebar, ut etiã ex memoria, quas ipſe mihi fecerat inſidias, deponerem; ut iam immiſſum eſſe ab eo C. Corneliũ, qui me in ſedibus meis, in conſpectu uxoris meæ ac liberorũ meorum trucidaret, obliuiſcerer. quæ ſi de uno me cogitaſſet, qua mollitia ſum animi ac lenitate, nunquam mehercule illius lacrymis ac precibus reſtitiſſem: ſed cum mihi patriæ, cum ueſtrorum pericu=

lorum, cum huius urbis, cum illorum delubrorū atque templorum, cum puerorum infantiū, cum matronarum ac uirginum ueniebat in mētem, & cum illæ infestæ ac funestæ faces, uniuersumq; totius urbis incendium, cū tela, cum cædes, cum ciuiū cruor, cum ciuis patriæ uersari ante oculos, atque animum memoria refricare cœperat; tū denique ei resistebā, neque solū illi hosti ac parricidæ, sed his etiam propinquis illius Marcellis patri et filio, quorum alter apud me parentis grauitatem, alter filij suauitatē obtinebat: neq; me arbitrabar sine summo scelere posse, quod maleficiū in alijs uindicassem, idē in illorum socio, cum scirē, defendere. atque idē neque P. Syllam supplicem ferre, neque eosdē Marcellos, neq; huius M. Messalæ hominis necessarij preces sustinere potui: neque .n. est causa aduersata naturæ; nec homo, nec res misericordiæ meæ repugnauit: nusquā nomen, nusquā uestigiū fuerat, nullum crimē, nullum indiciū. suscepi causam Torquate, suscepi, & feci libēter, ut me, quem boni cōstantem semper, ut spero, existimassent, eūdem ne improbi quidem crudelem dicerēt. Hic ait se ille iudices regnum meū ferre non posse. quod tandem Torquate regnū? Consulatus, credo mei, in quo ego imperaui nihil, sed cōtra patribus conscriptis, & bonis omnibus parui. quo in magistratu nō institutū est à me iudices regnum, sed nō permissum. quem tum in tāto imperio, tanta potestate non dicis fuisse Regem, nūc priuatum regnare dicis? quo tandem nomine? ꝙ, in quos testimonia dixisti, inquit, damnati sunt; quem defendis, sperat se absolutum iri. hic tibi ego de testimonijs meis hoc respōdeo; si falsum dixerim, te in eos dixisse; sin ue

rum, non esse hoc regnare, cum uerũ iuratos dicas probare. de huius spe tantũ dico, nullas à me opes P. Syllã, nullam potentiam, nihil deniq; præter fidem defensionis expectare. nisi tu, inquit, causam recepisses, nunquã mihi restitisset, sed indicta causa profugisset. si iam hoc tibi concedã, Q. Hortensium, tanta grauitate hominẽ, si hos tales uiros non suo stare iudicio, sed meo; si hoc tibi dem, quod credi non potest, nisi ego huic adessem, hos adfuturos non fuisse: uter tãdem Rex est, is ne, cui innocẽtes homines non resistunt; an is, qui calamitosos nõ deserit? at hic etiã, id quod tibi necesse minime fuit, facetus esse uoluisti, cũ Tarquiniũ, & Numam, & me tertium peregrinũ Regem esse dixisti. mitto iã de Rege quærere: illud quæro, peregrinum cur me esse dixeris: nam si ita sum, non tam est admirandum Regem esse me, quia, ut tu uis, etiam peregrini Reges Romæ fuerũt, quã Cõsulem Romæ fuisse peregrinũ. hoc dico, inquit, te esse ex municipio. fateor, & addo etiam, ex eo municipio, unde iterũ iã salus huic urbi imperioq; missa est. sed scire ex te peruelim, quamobrem, qui ex municipijs ueniant, peregrini tibi esse uideantur: nemo. n. istuc M. illi Catoni seni, cũ plurimos haberet inimicos, nemo T. Corũcano, nemo Curioni, nemo huic ipsi nostro C. Mario, cũ ei multi inuiderent, obiecit unquã. equidẽ uehementer lætor, eũ esse me, in quem tu, cum cuperes, nullam cõtumeliam iacere potueris, quæ non ad maximã partem ciuiũ cõueniret. sed tamen te à me pro magnis causis nostræ necessitudinis monendum esse etiã atque etiam puto. non possunt omnes esse patritij; si uerum quæris, ne curant quidem: nec se æquales tui propter

istam causam abs te anteiri putant. at si tibi nos peregrini uidemur, quorũ iam & nomẽ, & honos inueterauit & huic urbi, & hominũ famæ, ac sermonibus: quã tibi illos cõpetitores tuos peregrinos uideri necesse erit, qui iã ex tota Italia delecti tecũ de honore, & de omni dignitate cõtendũt? quorũ caue tu quenq̃ peregrinũ appelles, ne peregrinorũ suffragijs obruare. qui si attulerint neruos & industriã; mihi crede, excutient tibi istã uerborũ iactationẽ, & te ex somno sæpe excitabũt, nec patientur se abs te, nisi uirtute uincẽtur, honore superari. ac si iudices cæteris patritijs me & uos peregrinos uideri oporteret, à Torquato tamẽ hoc uitium sileretur: est.n. ipse à materno genere municipalis, honestissimi ac nobilissimi generis, sed tamen Asculani. aut igitur doceat Picẽtes solos nõ esse peregrinos, aut gaudeat suo generi me meũ non anteponere. quare neq; me peregrinũ posthac dixeris, ne grauius refutere; neq; Regem, ne derideare. nisi forte regium tibi uidetur, ita uiuere, ut nõ modo homini nemini, sed ne cupiditati quidẽ ulli seruias; cõtẽnere omnes libidines; nõ auri, nõ argenti, non cæterarũ rerũ indigere; in senatu sentire libere; populi utilitati magis cõsulere, q̃ uolũtati; nemini cedere, multis obsistere. si hoc putas esse regiũ, me Regẽ cõfiteor esse. sin te potẽtia mea, si dominatio, si deniq; aliquod dictũ arrogans aut superbũ mouet: quin tu id potius profers, q̃ uerbi inuidiã cõtumeliãq; maledicti? ego, tantis à me beneficijs in Rep. positis, si nullũ aliud mihi præmiũ à senatu populoq; R. nisi honestũ otium postularẽ, quis non cõcederet? sibi haberent honores, sibi imperia, sibi prouincias, sibi triũphos, sibi alia præclaræ laudis insignia:

mihi liceret eius urbis, quam conseruassem, conspectu, tranquillo animo, & quieto frui. quid, si hoc nõ postulo; si ille labor meus pristinus, si solicitudo, si operæ, si uigiliæ deseruiunt amicis, præsto sunt omnibus; si neq; amici in foro requirunt studium meum, neque Resp. in curia; si me non modo rerũ gestarũ uacatio, sed neque honoris, neq; ætatis excusatio uendicat à labore; si uolũtas mea, si industria, si domus, si animus, si aures patent omnibus; si mihi ne ad ea quidem, quæ pro salute omniũ gessi, recordãda & cogitãda quidquã relinquitur temporis: tamẽ hoc regnũ appellabitur? cuius uicarius qui uelit esse, inueniri nemo potest; longe abest regni suspicio. si quæris, qui sint Romæ regnũ occupare conati; ut ne replices annalium memoriam, ex domesticis imaginibus inuenies. res. n. gestæ, credo, meæ me nimis extulerũt, ac mihi nescio quos spiritus attulerũt. quibus de rebus tam claris, tã immortalibus iudices hoc possum dicere, me, qui è summis eripuerim periculis urbẽ hanc, & uitam omnium ciuiũ, satis adeptum fore, si ex hoc tãto in omnes mortales beneficio nullum in me periculum redundabit: etenim in qua ciuitate res tantas gesserim, memini; & in qua urbe, intelligo. plenum forum est eorum hominum, quos ego à uestris ceruicibus depuli iudices, à meis nõ remoui. nisi uero paucos fuisse arbitramini, qui conari aut sperare possent se tantũ imperium posse delere. horũ ego faces eripere de manibus, & gladios extorquere potui, sicut feci: uoluntates uero consceleratas ac nefarias nec sanare potui, nec tollere. quare non sum nescius, quanto periculo uiuam in tanta multitudine improborum, cum mihi uni cum

omnibus improbis æternũ uideam bellum esse susceptũ. ꝙ si illis meis præsidijs forte inuides; & si ea tibi regia uidentur, ꝙ omnes boni omniũ generũ atque ordinum suam salutem cũ mea coniungunt: consolare te, ꝙ omnium mentes improborum mihi uni maxime sunt infensæ, & aduersæ. qui me nõ solũ iccirco oderunt, ꝙ eorũ conatus impios, & furorem cõsceleratum repressi; sed eo etiã magis, ꝙ nihil iam se simile me uiuo conari posse arbitrãtur. at uero quid ego miror, si quid ab improbis de me improbe dicitur, cũ L. Torquatus, primum ipse his fundamẽtis adolescentiæ iactis, ea spe proposita amplissimæ dignitatis, deinde L. Torquati fortissimi Cõsulis, constantissimi senatoris, semper optimi ciuis filius, interdum efferatur immoderatione uerborũ? qui cum suppressa uoce de scelere P. Lẽtuli, de audacia cõiuratorum omnium dixisset, tantũ modo ut uos, qui ea probatis, exaudire possetis; de supplicio P. Lentuli, de carcere magna & queribũda uoce dicebat. in quo primũ illud erat absurdum, ꝙ cum ea, quæ leuiter dixerat, uobis probare uolebat, eos autem, qui circũ iudicium stabant, audire nolebat; non intelligebat, ea, quæ clare diceret, ita illos audituros, quibus se uẽditabat, ut uos quoq; audiretis, qui id non probabatis. deinde alterum iã oratoris uitiũ, nõ uidere quid quæque causa postulet: nihil est enim tam alienum ab eo, qui alterum coniurationis accuset, quã uideri coniuratorum pœnam mortemq; lugere. quod cum is Tribunus pl. facit, qui unus uidetur ex illis ad lugendos coniuratos relictus: nec mirum

* est: difficile est enim tacere, cum doleas: te, si quid eiusmodi facis, non modo talem adolescentem, sed in ea

conis libertum iudiciũ ex edicto dedit. hostis est Lurco. quid igitur? hominum gratiosorum, splendidorumq; libertis fuit Asia tradenda? an simultates nescio quas cũ libertis uestris Flaccus exercuit? an uobis in uestris uestrorumq; causis seueritas odio est, eandem laudatis cũ de nobis iudicatis? at iste Andro spoliatus bonis, ut dicitis, ad dicendũ testimoniũ nõ uenit. quid, si ueniat? decisionis arbiter C. Celius fuit, quo splendore uir, qua fide, qua religione? obsignator C. Sestilius Lurconis sororis filius, homo & pudens, & constãs, & grauis. si uis erat, si fraus, si metus, si circunscriptio, quis pactionem fieri, quis adesse istos coegit? quid, si ista omnia pecunia huic adolescentulo L. Flacco reddita est? si petita? si redacta? si per hunc Antiochũ paternum huius adolescentis libertum, seni illi Flacco probatissimũ? uidemur ne non solũ auaritiæ crimen effugere, sed etiam liberalitatis laudẽ assequi singularem? cõmunem enim hæreditatem, quæ æqualiter ad utrunq; lege uenisset, concessit adolescẽti propinquo suo, nihil ipse attigit de Valerianis bonis: quod statuerat facere, adductus huius pudore, & non amplissimis patrimonij copijs, id nõ solũ fecit, sed etiam prolixe cumulateq; fecit. ex quo intelligi debet, eũ contra leges pecunias nõ cepisse, qui tã fuerit in hæreditate concedẽda liberalis. At Falcidianũ crimen ingens. talenta quinquaginta se se Flacco dicit dedisse. audiamus hominẽ: nõ adest. quo modo igitur dicet? epistolam mater eius profert, & alterã soror. scriptũ ad se dicunt esse ab illo, tãtã pecuniã Flacco datã. ergo is, qui si aram tenens iuraret, crederet nemo; per epistolã, quod uolet, iniuratus probabit? at qui uir? q̃ nõ amicus suis ciuibus?

qui patrimonium ſatis lautum, quod hic nobiſcũ confi-
cere potuit, Græcorum conuiuijs maluit diſſipare. quid
attinuit relinquere hãc urbem? libertate tam præclara
carere? adire periculum nauigandi? quaſi bona comeſſe
Romæ nõ liceret. nũc deniq; materculæ ſuæ feſtiuus fi-
lius aniculæ minime ſuſpicioſæ purgat ſe per epiſtolã,
ut eã pecuniam, quam confecerat, nõ conſumpſiſſe, ſed
Flacco dediſſe uideatur. at fructus iſti Trallianorũ Glo
bulo Præt. uenierant: Falcidius emerat HS nongentis
millibus. ſi dat tantã pecuniã Flacco, nempe iccirco dat,
ut rata ſit emptio: emit igitur aliquid, quod certe mul-
to pluris eſſet: dat de lucro, nihil detrahit de uiuo: mi-
nus igitur lucri facit. cur Albanum uenire iubet? cur
matri præterea blanditur? cur epiſtolis & ſororis, &
matris imbecillitatem aucupatur? poſtremo cur nõ au-
dimus ipſum? retinẽtur, credo, in prouincia, mater ne-
gat. ueniſſet, inquit, ſi eſſet denũciatũ. tu certe coegiſſes,
ſi ullum firmamentũ in illo teſte poſuiſſes. ſed hominẽ
ab negotio abducere noluiſti: magnum erat ei certamẽ
propoſitum, magna cum Græcis contẽtio qui tamen, ut
opinor, iacent uicti: nã iſte unus totã Aſiam magnitudi
ne poculorũ, bibendóq; ſuperauit. ſed tamẽ quis tibi Læ
li de epiſtolis iſtis indicauit? mulieres negant ſe ſcire.
quis? is ipſe? igitur ille tibi, ſe ad matrem & ſororem
ſcripſiſſe, narrauit? an etiã ſcripſit rogatu tuo? at uero
M. Ebutiũ, cõſtãtiſſimũ et pudẽtiſſimũ hominem, Falci-
dij affinem, nihil interrogas? nihil eius generũ pari fide
præditũ C. Manlium? qui profecto de tanta pecunia, ſi
eſſet data, nihil audiſſe non poſſet. his tu igitur epiſtolis
Deciane recitatis, his mulierculis productis, illo abſente

auctore laudato, tantum te crimen probaturum puta=
sti? præsertim cum ipse non deducendo Falcidium, iudi=
cium feceris, plus falsam epistolã habiturã põderis, quã
ipsius præsentis fictam uocem, & simulatum dolorem.
Sed quid ego de epistolis Falcidij, aut de Androne Sesti=
lio, aut de Deciani cẽsu tãdiu disputo, postremo de salu
te omnium nostrũ, de fortunis ciuitatis, de summa Reip.
taceo? quã uos uniuersam in hoc iudicio uestris hume=
ris, uestris, inquã, humeris iudices sustinetis. uidetis, in
quo motu tẽporũ, quanta in conuersione rerũ ac pertur
batione uersemur. cũ alia multa certi homines, tum hoc
uel maxime moliũtur, ut uestræ quoq; mentes, uestra iu
dicia, uestræ sententiæ optimo cuiq; infestissimæ atque
inimicissimæ reperiãtur. grauia iudicia pro Reip. digni=
tate, multa de coniuratorũ scelere fecistis. nõ putãt satis
cõuersam esse Rẽp. nisi in eãdem impiorum pœnã opti
me meritos ciues detruserint. oppressus est C. Antonius.
esto: habuit quãdã ille infamiam suã: neq; tamen ille
ipse, pro meo iure dico, uobis iudicibus dãnatus esset, cu
ius dãnatione sepulcrum L. Catilinæ floribus ornatum,
hominũ audacissimorum, ac domesticorũ hostium cõuẽ=
tu epulisq; celebratũ est. iusta Catilinæ facta sunt. nũc
à Flacco Lentuli pœnæ per uos expetuntur. quam pote
stis P. Lentulo, qui uos in complexu liberorum coniu=
gumq; uestrarum trucidatos incendio patriæ sepelire co
natus est, mactare uictimam gratiorem, quã si L. Flacci
sanguine illius nefariũ in uos omnes odiũ saturaueri=
tis? litemus igitur Lentulo, parẽtemus Cethego, reuoce=
mus eiectos, nimiæ pietatis & summi amoris in patriã
uicissim nos pœnas, si ita dijs placet, sufferamus. nos

iam ab indicibus nominamur, in nos crimina fingũtur, nobis pericula comparantur. quæ si per alios agerent, si deniq; per populi nomen ciuium imperitorum multitudinem concitassent, æquiore animo ferre possemus: illud uero ferri nõ potest, ꝙ per senatores, & per equites R. qui hæc omnia pro salute omnium cõmuni cõsilio, una mente atq; uirtute gesserunt, harũ rerum auctores, duces, principes spoliari omnibus fortunis, ac de ciuitate expelli posse arbitrãtur: etenim populi R. perspiciunt eam mentem, & uolũtatem: omnibus rebus, quibus potest, populus R. significat, quid sentiat: nulla uarietas est inter homines opinionis, nulla uolũtatis, nulla sermonis. quare, si quis illuc me uocat, uenio: populũ R. disceptatorem nõ modo nõ recuso, sed etiã deposco. uis absit, ferrũ ac lapides remoueãtur, operæ facessant, seruitia sileant: nemo erit tam iniustus, qui me audierit, sit modo liber & ciuis, quin potius de præmijs meis, quã de pœna, cogitãdum putet. ò dij immortales, quid hoc miserius? nos, qui P. Lentulo ferrũ & flãmã de manibus extorsimus, imperitæ multitudinis iudicio confidimus, lectissimorum ciuium & amplissimorum sententias pertimescimus. M. Aquiliũ patres nostri multis auaritiæ criminibus, testimonijsq; conuictũ, quia cum fugitiuis fortiter bellũ gesserat, iudicio liberauerunt. Consul ego nuper defendi C. Pisonem: qui quia Cõsul fortis constansq; fuerat, incolumis est Reip. cõseruatus: defendi item Consul L. Murænam Cõsulem designatũ: nemo illorum iudicum clarissimis uiris accusantibus audiẽdum sibi de ambitu putauit, cum, bellum iã gerente Catilina, omnes me auctore duos Consules Calendis Ian. scirent esse oportere. in-

causa, in qua te uindicem cōiurationis uelis esse, uehementer miror: sed reprehendo tamen illud maxime, ꝙ isto ingenio, & prudentia præditus causam Reip. nō tenes, qui arbitrere plebi R. res eas nō probari, quas me Cōsule omnes boni pro salute cōmuni gesserūt. ecquem tu horū, qui adsunt, quibus te cōtra ipsorū uolūtatē uenditabas, aut tā sceleratū statuis fuisse, ut hæc omnia perire uoluerit; aut tā miserū, ut & se perire cuperet, & nihil haberet, quod saluū esse uellet? an uero clarissimū uirū generis uestri ac nominis nemo reprehēdit, qui filiū suum uita priuauit, ut in cæteris firmaret imperiū: tu Remp. reprehendis, quæ domesticos hostes, ne ab ijs ipsa necaretur, necauit? itaq; attende iam Torquate, ꝗ ego non defugiam auctoritatem Consulatus mei. maxima uoce, ut omnes exaudire possint, dico, semperq; dicā. adestote omnes animis, qui adestis corporibus, quorum ego frequentia magnopere lætor: erigite mentes aures q; uestras, & me de inuidiosis rebus, ut ille putat, dicētē attēdite. ego Cōsul, cū exercitus perditorū ciuiū clandestino scelere conflatus crudelissimū, & luctuosissimū exitiū patriæ cōparasset; cū ad occasum interitumq; Reip. Catilina in castris, in his autē tēplis atque tectis dux Lentulus esset constitutus: meis consilijs, meis laboribus, mei capitis periculis, sine tumultu, sine delectu, sine armis, sine exercitu, quinq; hominibus cōprehensis atq; cōfossis, incensione urbem, internicione ciues, uastitate Italiā, interitu Remp. liberaui. ego uitam omnium ciuium, statū orbis terræ, urbem hanc denique, sedem omnium nostrum, arcem Regum ac nationum exterarū, lumen gētium, domicilium imperij, quinq; hominum amentium

ac perditorum pœna redemi. an me existimasti hæc iniuratũ in iudicio non esse dicturũ, quæ iuratus in maxima concione dixissem? atq; etiam illud addam, ne qui forte incipiat improbus subito te amare Torquate, & aliquid sperare de te; atq;, ut idem omnes exaudiãt, clarissima uoce dicã. harũ omnium rerum, quas ego in Cõsulatu pro salute cõmuni suscepi, & gessi, L. ille Torquatus, cum esset meus contubernalis in Consulatu, cũ signifer esset iuuẽtutis, atq; in Prætura fuisset, auctor, adiutor, particeps extitit. cum princeps, cum auctor, cũ signifer esset iuuentutis; parens eius, homo amãtissimus patriæ, maximi animi, summi consilij, singularis cõstantiæ, cum esset æger, tamen omnibus rebus illis interfuit, nunquã est à me digressus, studio, consilio, auctoritate unus adiuuit plurimum, cũ infirmitatem corporis animi uirtute superaret. uidés ne, ut eripiam te ex improborũ subita gratia, & reconciliẽ bonis omnibus? qui te & diligũt, & retinẽt, retinebuntq; semper, nec, si à me forte descieris, iccirco te à se, & à Rep. & à tua dignitate deficere patientur. Sed iam redeo ad causam: atq; hoc uos iudices testor: mihi de memet ipso tã multa dicendi necessitas quædam imposita est ab illo: nã si Torquatus Syllam solum accusasset, ego quoq; hoc tempore nihil aliud agerem, nisi eũ, qui accusatus esset, defenderẽ: sed cũ ille tota illa oratione in me esset inuectus, et cum initio, ut dixi, defensionẽ meam auctoritate spoliare uoluisset, etiam si dolor meus respõdere non cogeret, tamen ipsa causa hãc à me orationẽ flagitasset. Allobrogibus nominatũ Syllam esse dicis. quis negat Syllæ indicium? at uide, quemadmodum nominatus sit.

L. Cassiium dixerunt cõmemorasse, cum cæteris Antronium secum facere. quæro, num Syllam dixerit Cassius: nunquam. sese aiunt quæsisse de Cassio, quid Sylla sentiret. uidete diligentiam Gallorum, qui uitam hominũ naturamq; nõ nossent, ac tantum audissent, eos, pari calamitate qui fuerát, esse in eadem uoluntate. quid tũ? Cassius si respondisset idem sentire, & secũ facere Syllam, tamen mihi nõ uideretur in hunc id criminosum esse debere. quid ita? quia qui barbaros homines ad bellũ impelleret, non debebat minuere illorũ suspicionẽ, et purgare eos, de quibus illi aliquid suspicarentur. non respondit tamẽ unà facere Syllam: etenim esset absurdũ, cum cæteros sua sponte nominasset, mentionẽ Syllæ facere nullá, nisi admonitum, & interrogatum. nisi forte uerisimile est, P. Syllæ nomen in memoria Cassio non fuisse. si nobilitas hominis, si afflicta fortuna, si reliquiæ pristinæ dignitatis nõ tam illustres fuissent, tamen Antronij cõmemoratio memoriam Syllæ retulisset: etiam, ut arbitror, cum auctoritates principum coniurationis ad incitádos animos Allobrogum colligeret Cassius, & cum sciret exteras nationes maxime nobilitate moueri, nõ prius Antronium, quá Syllam, nominasset. iam uero illud probari minime potest, Gallos Antronio nominato putasse propter calamitatis similitudinem sibi aliquid de Sylla esse quærẽdũ, Cassio, si hic esset in eodem scelere, ne cũ appellasset quidẽ Antroniũ, huius in mentem uenire potuisse. sed tamẽ quid respondit de Sylla Cassius? se nescire certũ. nõ purgat, inquit. dixi antea: ne si argueret quidem tum denique, cum esset interrogatus, id mihi criminosum uideretur. sed ego in iudicijs,

& quæstionibus nõ hoc quærendũ arbitror, num pur=
getur aliquis, sed nũ arguatur: etenim cũ negat se scire
Cassius, utrum subleuat Syllam, an satis probat se nesci
re? subleuat apud Gallos: quid ita? ne indicent? quid?
si periculũ esse putasset, ne ulli unquã indicarent, de se
ipso confessus esset? nesciuit. credo iudices celatum esse
Cassiũ de Sylla uno: nã de cæteris certe sciebat, & ea do
mi eius pleraq; cõflata esse constabat. qui negare noluit
esse in eo numero Syllam, quo plus spei Gallis daret, di
cere autẽ falsum non ausus est, nescire dixit. atqui hoc
perspicuũ est, cũ is, qui de omnibus scierit, de Sylla se sci
re negarit, eãdẽ uim esse negationis huius, quã si extra
coniurationem hunc esse se scire dixisset: nã cuius scien
tiam de omnibus constat fuisse, eius ignoratio de aliquo
purgatio debet uideri. sed iam nõ quæro, purget ne Cas
sius Syllam: illud mihi tantũ satis est, contra Syllam ni=
hil esse in indicio. Exclusus hac criminatione Torqua
tus, rursus in me irruit, me accusat: ait me aliter, ac di=
ctũ est, in tabulas publicas retulisse. ò dij immortales (uo
bis. n. tribuã, quæ uestra sunt: nec uero possum meo tã
tum ingenio dare, ut tot res, tantas, tã uarias, tam repẽ=
tinas in illa turbulentissima tempestate Reip. mea spon
te dispexerim) uos profecto animum meum tũ conser=
uandæ patriæ cupiditate incendistis: uos me ab omnibus
cæteris cogitationibus ad unã salutem Reip. contulistis:
uos deniq; in tãtis tenebris erroris & inscientiæ clarissi
mum lumen prætulistis mẽti meæ. uidi ego hoc iudices;
nisi, recenti memoria senatus, auctoritatẽ huius indicij
monimentis publicis testatus essem, fore ut aliquãdo nõ
Torquatus, neq; Torquati quispiã similis, (nã id me mul

tum fefellit) sed ut aliquis patrimonio naufragus, inimicus otii, bonorũ hostis, aliter indicata hæc esse diceret, quo facilius uento aliquo in optimũ quẽq; excitato, posset in malis Reip. portum suorum malorum aliquẽ inuenire: itaque introductis in senatũ indicibus, constitui senatores, qui omnia indicum dicta, interrogata, responsa perscriberẽt: at quos uiros? nõ solũ summa uirtute, & fide, cuius generis in senatu facultas maxima, sed etiã quos sciebã memoria, scientia, cõsuetudine & celeritate scribendi facillime, quæ dicerẽtur, persequi posse; C. Cosconiũ, qui tunc erat Prætor; M. Messalã, qui tũ Præturam petebat; P. Nigidium, App. Claudium. credo esse neminem, qui his omnibus aut uere referendis, aut etiam scribendis putet ingeniũ defuisse. quid deinde? quid feci? cum scirem ita indicium in tabulas publicas relatũ, ut illæ tabulæ priuata tamen custodia more maiorum continerẽtur: nõ occultaui, nõ continui domi, sed describi ab omnibus statim librariis, diuidi passim, & peruulgari, atq; edi populo R. imperaui: diuisi toti Italiæ, diuisi in omnes prouincias: eius indicii, è quo salus oblata esset omnibus, expertem esse neminem uolui. itaq; dico locũ in orbe terrarum esse nullum, quo in loco populi R. nomen sit, quin eodẽ perscriptũ hoc indicium peruenerit. in quo ego tã subito, & exiguo, et turbido tẽpore multa diuinitus, ita ut dixi, nõ mea sponte prouidi: primũ, ne qui posset tantum aut de Reip. aut de alicuius periculo meminisse, quãtũ uellet: deinde, ne cui liceret unq̃ reprehendere illud indicium, aut temere creditũ criminari: postremo, ne quid iam à me, ne quid ex meis commẽtariis quæreretur; ne aut obliuio mea, aut memoria

uideretur nimia: ne deniq; aut negligētiæ turpis, aut diligentia crudelis putaretur. sed tamen abs te Torquate quæro, cū indicatus tuus inimicus esset, & esset eius rei frequens senatus & recens memoria testis; tibi meo familiari, & contubernali prius etiā edituri fuerint indicium scribæ mei, si uoluisses, q̄ in codicem retulissent: cū uideres aliter fieri, cur tacuisti? passus es? non mecū aut cū familiari meo questus es? aut, quoniam tam facile inueheris in amicos, iracundius aut uehementius expostulasti? tu, cum tua uox nūquam sit audita; cum indicio lecto, descripto, diuulgato, quieueris, tacueris: repente tantam rem enunciare audeas, & in eum locum te deducas, ut ante, q̄ me commutati indicij coargueris, te summæ negligentiæ tuo iudicio conuictū esse fateare? mihi cuiusquā salus tanti fuisset, ut meā negligerē? per me ego ueritatem patefactam contaminarē aliquo mendacio? quenq̄ deniq; ego iuuarem, à quo & crudeles insidias in Rēp. factas, & in me potissimū Consulem putarem? ꝙ si iam essem oblitus seueritatis, & constantiæ meæ, tam'ne amens eram, ut, cum literæ posteritatis causa repertæ sint, quæ subsidio obliuioni esse possent, ego recētē putarem memoriā cuncti senatus cōmētario meo posse superari? fero ego te Torquate iandudum, fero, & nō nunquā animū incitatū ad ulciscendam orationē tuā reuoco ipse, & reflecto: permitto aliquid iracundiæ tuæ, do adolescētiæ, cedo amicitiæ, tribuo parenti: sed nisi aliquē modum uitæ constitueris, coges oblitū me nostræ amicitiæ habere rationē meæ dignitatis. nemo unquam me tenuissima suspicione perstrinxit, quē non præuerterim. sed mihi hoc credas uelim: nō ijs libē=

tissime soleo respōdere, quos mihi uideor facillime posse superare. tu, quoniam minime ignoras consuetudinē dicendi meā, noli hac noua lenitate abuti mea: noli aculeos orationis meæ, qui recōditi sunt, excussos arbitrari: noli id putare omnino à me esse omissum, si quid est tibi remissum, atq; cōcessum. cum illæ ualent apud me excusationes iniuriæ tuæ, iratus animus tuus, ætas, amicitia nostra: tū non dū statuo te uiriū satis habere, ut ego tecum luctari, & cōgredi debeam. quod si esses usu atque ætate robustior, essem idē qui soleo cum sum lacessitus: nūc tecū sic agā, tulisse ut potius iniuriā, quàm retulisse gratiā uidear. neq; uero, quid mihi irascare, intelligere possum: si, quòd eum defendo, quem tu accusas; cur tibi quoque ipse non succenseo, qui accuses eū, quem ego defendo? inimicū, inquis, accuso meū: & amicum ego defendo meum. nō debes tamen quenquam in coniurationis quæstione defendere: immo nemo magis eū, de quo nihil est suspicatus, quàm is, qui de alijs multa cogitauit. cur dixisti testimonium in alios? quia coactus. cur damnati sunt? quia creditū est. regnū est dicere in quē uelis, ac defendere quē uelis: immo seruitus est, non dicere in quē uelis, ac defendere quem uelis. ac si cōsiderare cœperis, utrū magis mihi hoc necesse fuerit facere, an tibi; intelliges, honestius te inimicitiarū modū statuere potuisse, quàm me humanitatis. an uero cū honos agebatur amplissimus familiæ uestræ, hoc est Cōsulatus parētis tui, sapientissimus uir familiarissimis suis nō succēsuit pater tuus, cū Syllā & defenderēt & laudarēt? intelligebat hāc nobis à maioribus esse traditam disciplinam, ut nullius amicitia ad propulsanda pericula impediremur. & erat

huic iudicio longè dissimilis illa contentio. tum afflicto
P. Sylla Consulatus uobis pariebatur, sicuti partus est: ho
noris erat certamen: ereptum repetere uos clamitabatis,
ut uicti in cãpo, in foro uinceretis: tũ qui cõtra uos pro
huius salute pugnabãt, amicissimi uestri, quibus nõ ira
scebamini, Consulatum uobis eripiebant, honori uestro
repugnabãt, & tamẽ id inuiolata uestra amicitia, inte=
gro officio, ueteri exẽplo atq; instituto optimi cuiusque
faciebãt. ego uero quibus ornamẽtis aduersor tuis? aut
cui dignitati uestræ repugno? quid est, quod iam ab hoc
expetas? honor ad patrem, insignia honoris ad te delata
sunt. tu ornatus erũnis uenis ad eum lacerandum, quẽ
interemisti: ego iacẽtem & spoliatũ defendo, & prote=
go. atq; hic tu & reprehendis me, quia defendam, &
irasceris: ego autẽ non modo tibi non irascor, sed ne re=
prehẽdo quidẽ factum tuum: te.n. existimo tibi statuis=
se, quid faciẽdũ putares, & satis idoneum officij iudicẽ
posuisse. At accusat C. Cornelij filius, idemq; ualere de=
bet, ac si pater indicaret. ò patrem Cornelium sapientẽ,
qui, quod præmij solet esse in indicio, reliquerit; quod
turpitudinis in cõfessione, id per accusationẽ filij susce=
perit. sed quid est tandẽ, quod indicat per istũ puerum
Cornelius? si est causa mihi ignota, cũ Hortẽsio cõmunica
ta, respõdeat Hortẽsius. sin ut ais illũ comitatum Antro
* nij & Catilinæ, cũ in campo cõsularibus comitijs, quæ
à me habita sunt, cædem facere uoluerunt: Antronium
tum in cãpo uidimus: ecquid dixi uidisse nos? ego uidi:
uos.n. tum iudices nihil laborabatis, neque suspicabami
ni: ego tectus præsidio firmo amicorum, Catilinæ tum
& Antronij copias & conatum repressi. num quis est
igitur

igitur, qui tum dicat in campum aspirasse Syllam? atqui si tum se cum Catilina societate sceleris cōiunxerat, cur ab eo discedebat? cur cum Antronio non erat? cur in pari causa non paria signa reperiuntur criminis? sed quoniam Cornelius ipse etiam nunc de indicando dubitat, ut dicitis, informat ad hoc adumbratum indicium filium: quid tandem de illa nocte, cum inter falcarios ad M. Leccam nocte ea, quæ consecuta est posterum diē Nonarū Nou. me Consule Catilinæ denunciatione cōuenit? quæ nox omniū temporum coniurationis acerrima fuit, atque acerbissima. tū Catilinæ dies exeundi, tum cæteris manendi cōditio, tum descriptio totam per urbem cædis atque incendiorū constituta est: tunc tuus pater Corneli, id quod tandem aliquando confitetur, illam sibi officiosam prouinciam depoposcit, ut, cum prima luce Consulem salutatum ueniret, intromissus meo more, & iure amicitiæ, me in meo lectulo trucidaret. hoc tempore, cū arderet acerrime coniuratio, cum Catilina egrederetur ad exercitū, Lentulus in urbe relinqueretur, Cassius incēdijs, Cethegus cædi præponeretur, Antronio, ut occuparet Hetruriam, præscriberetur, cum omnia ordinarētur, instituerentur, pararentur, ubi fuit Sylla Corneli? num Romæ? immo longe abfuit. num in ijs legionibus, quò se Catilina referebat? multo etiā longius. num in agro Camerti, Piceno, Gallico, quas oras maxime quasi morbus quidam illius furoris peruaserat? nihil uero minus: fuit enim, ut iam ante dixi, Neapoli: fuit in ea parte Italiæ, quæ maxime ea suspicione caruit. quid ergo indicat, aut quid affert aut ipse Cornelius, aut uos, qui ab eo hæc mādata defertis? gladiatores emptos esse Fausti simulatio=

ne ad cædem ac tumultum. ita prorſus: interpoſiti ſunt gladiatores, quos teſtamẽto patris uidemus deberi. Arrepta eſt familia, quæ ſi eſſet prætermiſſa, poſſet alia familia Fauſti munus præbere. utinã quidẽ hæc ipſa non modo iniquorum inuidiæ, ſed & æquorũ expectationi ſatisfacere poſſet. Properatũ uehementer, cum longe tempus muneris abeſſet. quaſi uero tẽpus dandi muneris nõ ualde appropinquaret. Nec opinante Fauſto, cũ is neque ſciret, neq; uellet, familia eſt cõparata. at literæ ſunt Fauſti, per quas ille precibus à P. Sylla petit, ut emat gladiatores, & ut hos ipſos emat: neque ſolũ ad Syllam miſſæ, ſed ad L. Cæſarem, Q. Pompeium, C. Memmium, quorum de ſententia tota res geſta eſt. At præfuit familiæ Cornelius. iam ſi in comparanda familia ſuſpicio eſt nulla; ꝙ præfuit, nihil ad rem pertinet. ſed tamen munere ſeruili obtulit ſe ad ferramẽta proſpicienda, præfuit uero nunquã: eaq; res per bellum Fauſti libertum omni tempore adminiſtrata eſt. At. n. Cincius eſt ab hoc in ulteriorem Hiſpaniam miſſus, ut eam prouinciam perturbaret. primum, Cincius iudices L. Iulio C. Figulo Coss. profectus eſt aliquanto ante furorem Catilinæ, & ante ſuſpicionem huius coniurationis: deinde, eſt profectus non tum primum, ſed cum in iiſdem locis aliquãto ante eadem de cauſa aliquot annos fuiſſet: ac profectus eſt non modo ob cauſam, ſed etiã neceſſariam cauſam, magna ratione cum Mauritaniæ Rege contracta. tum autem, illo profecto, Sylla procurante eius rem, & gerẽte, plurimis & pulcherrimis P. Cincii prædiis uenditis, æs alienũ eiuſdem diſſolutum eſt: ut quæ cauſa cæteros ad facinus impulit, cupiditas retinendæ poſſeſſionis, ea Cin-

cio non fuerit prædijs diminutis. iam uero illud q̃ incredibile, q̃ absurdum; qui Romæ cædem facere, qui hanc urbem inflãmare uellet, eum familiarissimum suum dimittere ab se & mãdare in ultimas terras? utrum, quo facilius Romæ ea, quæ conabatur, efficeret, si in Hispania turbatũ esset? at hæc ipsa per se sine ulla cõiunctione agebantur. an in tantis rebus, tam nouis cõsilijs, tam periculosis, tam turbulentis hominẽ amantissimum sui, familiarissimum, coniunctissimũ officijs, usu, cõsuetudine, dimittendum esse arbitraretur? uerisimile nõ est, ut, quẽ in secundis rebus, quem in otio secũ semper habuisset, hunc in aduersis, & in eo tumultu, quem ipse cõparabat, ab se dimitteret. ipse autẽ Cincius (nõ enim mihi deserenda est causa amici ueteris atque hospitis) is homo est, aut ea familia ac disciplina, ut hoc credi possit, eum bellum Reip. facere uoluisse: ut cuius pater, cũ cæteri deficerent finitimi ac uicini, singulari extiterit in Remp. nostram officio, & fide, is sibi nefarium bellum contra patriã suscipiendum putaret. cuius æs alienũ uidemus iudices nõ libidine, sed negotij gerendi studio esse contractum: qui ita Romæ debuit, ut in prouincijs, et in regnis maximæ ei pecuniæ deberentur: quas cum peteret, nõ cõmisit, ut sui procuratores quidquã oneris absente se sustinerent: uenire omnes suas possessiones, & patrimonio se ornatissimo spoliari maluit, q̃ ullam moram cuiquam fieri creditorũ suorum. à quo quidẽ genere iudices ego nunquã timui, cũ in illa Reip. tempestate uersarer. illud erat genus hominũ horribile & pertimescendum, qui tãto amore suas possessiones amplexi tenebãt, ut ab ijs membra diuelli citius ac distrahi posse diceres.

Cincius nunquã sibi cognationẽ cum prædijs esse existimauit suis: itaq; se non modo ex suspicione tãti sceleris, uerum etiã ex omni hominũ sermone nõ armis, sed patrimonio suo uendicauit. Iam uero, quod subijcit, Põpeianos esse à Sylla impulsos, ut ad istã coniurationẽ, et ad hoc nefariũ facinus accederẽt, id cuiusmodi sit, intelligere nõ possum. an tibi Pompeiani cõiurasse uidentur? quis hoc unquã dixit? aut quæ fuit istius rei uel minima suspicio? disiunxit, inquit, eos à colonis, ut hoc dissidio ac dissensione facta oppidũ in sua potestate posset, & Pompeianos habere. primum, omnis Pompeianorum colonorumq; dissensio delata ad patronos est, cum iam inueterasset, ac multos annos esset exagitata: deinde, ita à patronis res cognita est, ut nulla in re à cæterorum sententijs Sylla dissenserit: postremo, coloni ipsi sic intelligunt, nõ Pompeianos à Sylla magis, q̃ sese esse defensos. atque hoc iudices ex hac frequẽtia colonorum, honestissimorũ hominum, intelligere potestis: qui adsunt, laborant, hunc patronũ, defensorem, custodem illius coloniæ, si in omni fortuna, atque omni honore incolumẽ habere nõ potuerunt, in hoc tamen casu, quo afflictus iacet, per uos tutari conseruareq; cupiunt. adsunt pari studio Pompeiani, qui ab illis etiam in crimen uocantur: qui ita de ambitione, & de suffragijs suis cum colonis dissenserunt, ut idem de cõmuni salute sentirẽt. ac ne hæc quidem P. Syllæ mihi uidetur silentio prætereunda esse uirtus, ꝙ, cum ab hoc illa colonia deducta sit, & cum cõmoda colonorum à fortunis Pompeianorum populi R. fortuna diuiserit, ita charus utrisq; est, atque iucũdus, ut nõ alteros dimouisse, sed utrosq; constituisse uideatur. at enim &

gladiatores & omnis ista uis rogationis Cæciliæ causa cõparabantur: atque hoc in loco in L. Cæcilium, prudentissimum, atque ornatissimũ uirũ, uehementer inuectus est: cuius ego de uirtute & cõstantia iudices tantũ dico, talẽ hunc in ista rogatione, quã promulgauit non de tollenda, sed de leuanda calamitate fratris sui, fuisse, ut cõsultum esse uoluerit fratri, tamen cum Rep. pugnare noluerit; promulgarit impulsus amore fraterno, destiterit fratris auctoritate deductus. atque in ea re per L. Cæcilium Sylla accusatur, in qua re est uterque laudãdus. Primum Cæcilius, qui id promulgarit, in quo res iudicatas uidebatur uoluisse rescindere, ut statueretur: Sylla recte reprehendit: status enim Reip. maxime iudicatis rebus cõtinetur: neque ego tantũ fraterno amori dandũ arbitror, ut quisquã de salute suorum cõsulat, cõmunẽ relinquat. nihil de iudicio ferebat: sed pœnam ambitus eam ferebat, quæ fuerat nuper superioribus legibus constituta: itaque hac rogatione nõ iudicũ sententiam, sed legis uitium corrigebat. nemo iudicium reprehẽdit, cum de pœna queritur, sed legem: damnatio enim est iudicũ, quæ manebat; pœna legis, quæ leuabatur. noli igitur animos eorum ordinum, qui præsunt iudicijs summa cũ grauitate, & dignitate, alienare à causa. nemo labefactare iudicium est conatus: nihil est eiusmodi promulgatum: semper Cæcilius in calamitate fratris sui iudicum potestatem perpetuandam, legis acerbitatem mitigandam putauit. sed quid ego de hoc plura disputem? dicerem fortasse, & facile, & libenter dicerem: si paulo etiã longius, q̃ finis quotidiani officij postulat, pietas & fraternus amor L. Cæcilium protulisset, implorarem sensus

ueſtros, uniuſcuiuſque indulgentiam in ſuos teſtarer, peterem errato ueniam L. Cæcilij ex intimis ueſtris cogitationibus, atque ex humanitate cōmuni. lex dies fuit propoſita paucos, ferri cœpta nūquā: poſita eſt in ſenatu, populū R. latuit: cum in Capitolium nos ſenatū conuocaſſemus, nihil eſt actum prius: & id mandato Syllæ Q. Metellus Prætor ſe loqui dixit, Syllam illam rogationem de ſe nolle ferri. ex illo tempore L. Cæcilius multa de Rep. egit: agrariæ legi, quæ tota à me reprehenſa & abiecta eſt, interceſſorem fore profeſſus eſt: improbis largitionibus reſtitit: ſenatus auctoritatem nunquā impediuit: ita ſe geſſit in Tribunatu, ut onere depoſito domeſtici officij, nihil poſtea niſi de Reip. cōmodis cogitarit. atque in ipſa rogatione, ne per uim quid ageretur, quis tamen ueſtrum Syllam aut Cæcilium uerebatur? nonne omnis ſeditionis timor, atq; opinio ex Antronij improbitate pendebat? eius uoces, eius minæ ferebantur: eius aſpectus, concurſatio, ſtipatio, greges hominum perditorum metum nobis ſeditionesq; afferebāt: itaque P. Sylla, hoc importuniſſimo tū honoris, tum etiā calamitatis ſocio, atq; comite, & ſecūdas fortunas amittere coactus eſt, & in aduerſis ſine ullo remedio, atque alleuamento permanere. Hic tu epiſtolā meā ſæpe recitas, quā ego ad Cn. Pōpeiū de meis rebus geſtis, & de ſumma Reip. miſi: & ex ea crimen aliquod in P. Syllam quæris: & ſi fauorē incredibilem biennio ante conceptū erupiſſe in meo Conſulatu ſcripſi, me hoc demōſtraſſe dicit, Syllā in illa fuiſſe ſuperiore cōiuratione. ſcilicet is ſum, qui exiſtimē Cn. Piſonem, & Catilinā, & Vargunteium, & Antroniū nihil ſcelerate, nihil audacter ipſos per ſeſe ſine

P.Sylla facere potuisse.de quo etiã si quis dubitasset an
tea,nũ id,quod tu arguis,cogitasset,interfecto patre tuo
Cõsule descẽdere Calendis Ian.cum lictoribus? sustulisti
hanc suspicionẽ,cũ dixisti hũc,ut Catilinã Cõsulem effi-
ceret,contra patrẽ tuũ operas & manũ cõparasse.quod
si tibi ego cõfiteor,tu mihi cõcedas necesse est,hũc,cũ Ca
tilinæ suffragaretur,nihil de suo Consulatu,quẽ iudicio
amiserat,per uim recuperãdo cogitauisse : neq;.n.istorũ
facinorũ tantorum,tam atrociũ crimen iudices P. Syllæ
persona suscipit.iam enim faciã,criminibus omnibus fe
rè dissolutis,cõtra atq; in cæteris causis fieri solet,ut nũc
denique de uita hominis,ac de moribus dicã. etenim de
principio studuit animus occurrere magnitudini crimĩ
nis,satisfacere expectationi hominũ,de me aliquid, &
de ipso,qui accusatus est,dicere:nũc iã reuocãdi estis eò,
quò uos ipsa causa etiã tacente me cogit,animis. O-
mnibus in rebus iudices,quæ grauiores maioresq; sunt,
quid quisq; uoluerit,cogitarit,admiserit,nõ ex crimine,
sed ex moribus eius,qui arguitur,est põderãdũ: neq;.n.
potest quisquã nostrũ subito fingi, neque cuiusquã repẽ
te uita mutari,aut natura cõuerti.circũspicite paulisper
mẽtibus uestris,ut alia omittamus,hosce ipsos homines,
qui huic affines sceleri fuerũt.Catilina cõtra Remp. cõ-
iurauit.cuius aures unquã hoc respuerũt,conatũ esse ho
minẽ usq; à pueritia non solũ intemperãtia, & scelere,
sed etiã cõsuetudine,& studio in omni flagitio,stupro,
cæde uersatũ? quis eũ contra patriã pugnantem perisse
miratur, quem semper omnes ad ciuile latrociniũ natũ
putauerunt?quis Lentuli societates cum indicibus? quis
insaniam libidinum ? quis peruersam , atque impiam

religionem recordatur, qui illum aut nefarie, aut stulte cogitasse miretur? quis de C. Cethego, atque eius in Hispaniã profectione, ac de uulnere Q. Metelli Pij cogitat, cui nõ ad illius pœnam carcer ædificatus esse uideatur? omitto cæteros, ne sit infinitum: tantũ à uobis peto, ut taciti de omnibus, quos coniurasse cognitum est, cogitetis: intelligetis unũquenque illorũ prius à sua uita, q̃ nostra suspicione esse damnatũ. ipsum illũ Antronium (quoniã eius nomen finitimum maxime est huius periculo et crimini) non sua consuetudo, ac uita cõuincit? semper audax, petulans, libidinosus. quem in stuprorum defensionibus nõ solum uerbis uti improbissimis solitum esse scimus, uerum etiam pugnis, & calcibus; quem exturbare homines è possessionibus, cædẽ facere uicinorũ, spoliare fana sociorũ, ui conatum et armis disturbare iudicia, in bonis rebus omnes contẽnere, in malis pugnare cõtra bonos, nõ Reip. cedere, non fortunæ ipsi succumbere: huius si causa nõ manifestissimis rebus teneretur, tamen eum mores ipsius, ac uita cõuincerent. agedum conferte nunc cum illius uita uitã P. Syllæ, uobis populoq; R. notissimã iudices, & eã ante oculos uestros proponite. ecquod huius factũ, aut cõmissum nõ dicã audacius, sed quod cuiquã paulo minus consideratũ uideretur factum, quæro? uerũ ecquod unquã ex ore huius excidit, unde quisquã posset offendi? at uero in illa graui L. Syllæ uictoria turbulentaq; quis P. Sylla mitior? q̃ multorum hic uitam est à L. Sylla deprecatus? quàm multi sunt summi homines & ornatissimi, & nostri et equestris ordinis, quorum pro salute se hic Syllæ obligauit? quos ego nominarem: neque enim ipsi nolunt, & huic animo gra=

tiſſimo adſunt:ſed quia maius eſt beneficium,q̃ poſſe debet ciuis ciui dare,ideo à uobis peto,ut,quod potuit,tẽpori tribuatis; quod fecit,ipſi.quid reliquã conſtantiam uitæ cõmemorem?dignitatem,liberalitatem, moderationem in priuatis rebus,ſplendorem in publicis?quæ ita à fortuna deformata ſunt,ut tamẽ à natura inchoata cõpareãt.quæ domus?quæ celebratio quotidiana? quæ familiaris dignitas?quæ ſtudia amicorũ?quæ ex quoq; ordine multitudo? hæc diu multũ,& multo labore quæſita una eripuit hora.accepit P.Sylla iudices uehemens uulnus,& mortiferũ, uerũtamẽ eiuſmodi,quod uideretur eius uita,& natura accipere potuiſſe:honeſtatis,& dignitatis habuiſſe nimis magnã iudicatus eſt cupiditatem.quã ſi nemo alius habuit in Cõſulatu petendo, cupidior iudicatus eſt hic fuiſſe,q̃ cæteri. ſin etiam in alijs nõ nullis fuit iſte Conſulatus amor, fortuna in hoc fuit fortaſſe grauior,q̃ in cæteris.poſtea uero quis P.Syllam, niſi mœrentem,demiſſum , afflictumq;,uidit? quis unquam eſt ſuſpicatus hunc magis odio,q̃ pudore,hominũ aſpectum,lucẽq; uitare? qui dum multa haberet inuitamẽta urbis,& fori propter ſumma ſtudia amicorũ,quæ tamen ei ſola in malis reſtiterũt,abfuit ab oculis ueſtris, &,cũ lege retineretur,ipſe ſe exilio penè mulctauit. in hoc uos pudore iudicij,& in hac uita tanto ſceleri locũ fuiſſe creditis?aſpicite ipſum,contuemini os,conferte crimen cum uita uſque ad hoc tempus explicata: tum crimẽ recognoſcite.mitto Remp.quæ fuit ſemper Syllæ chariſſima.hos ne amicos,tales uiros,tã cupidos ſui,per quos res eius ſecundæ quondam erant ornatæ,nũc ſubleuantur aduerſæ, crudeliſſime perire uoluit,ut cum Lẽtulo,

& Catilina, & Cethego fœdissimam uitam ac miserrimam turpissima morte proposita degeret? non inquam cadit in hos mores, non in hunc pudorem, non in hãc uitam, non in hunc hominem ista suspicio. noua quædam illa immanitas exorta est: incredibilis fuit ac singularis furor: ex multis ab adolescentia collectis perditorũ hominũ uitijs repente tanta ista importunitas inauditi sceleris exarsit. nolite iudices arbitrari hominum illum impetum, & conatum fuisse: neque.n. ulla gens tam barbara, aut tam immanis unquam fuit, in qua non modo tot, sed unus tam crudelis hostis patriæ sit inuentus. belluæ quædã illæ ex portentis immanes, ac feræ, forma hominum indutæ extiterunt. perspicite etiam atq; etiam iudices: nihil enim est, quod in hac causa dici possit uehementius. penitus introspicite Catilinæ, Antronij, Cethegi, Lentuli cæterorumq; mẽtes: quas uos in his libidines, quæ flagitia, quas turpitudines, quãtas audacias, quàm incredibiles furores, quas notas scelerũ, quæ indicia parricidiorũ, quantos aceruos facinorum reperietis? ex magnis, & diuturnis, & iam desperatis Reip. morbis ista repente uis erupit, ut, ea cõfecta & eiecta, cõualescere aliquãdo & sanari ciuitas possit: neque enim est quisquã, qui arbitretur illis inclusis in Rep. pestibus diutius hoc imperium stare potuisse: itaque eos nõ ad perficiendum scelus, sed ad luendas Reip. pœnas furiæ quædam incitauerunt. in hunc igitur gregem uos nunc P. Syllam iudices ex his, qui cum hoc uiuunt atque uixerũt, honestissimorum hominum gregibus reijcietis? ex hoc hominum numero, ex hac familiari dignitate in impiorum partẽ, atque in parricidarum cœtum ac numerum transfere=

tis? ubi erit igitur illud fortissimum præsidium pudoris? quo in loco nobis uita ante acta proderit? quod ad tempus existimationis partæ fructus reseruabitur, si in extremo discrimine ac dimicatione fortunæ deseruerit, si nõ aderit, si nihil adiuuabit? quæstiones nobis seruorũ ac tormenta accusator minitatur. in quibus quãquam nil periculi suspicamur, tamen illa tormenta gubernat dolor, moderatur natura cuiusque tum animi, tum corporis, regit quæsitor, flectit libido, corrumpit spes, infirmat metus, ut in tot rerum angustijs nihil ueritati loci relinquatur. uita P. Syllæ torqueatur: ex ea quæratur, num quæ occultetur libido, num quod lateat facinus, nũ quæ crudelitas, num quæ audacia: nihil erroris erit in causa, nec obscuritatis iudices, si à nobis uitæ perpetuæ uox ea, quæ grauissima debet esse, audietur. nullũ in hac causa testem timemus: nihil quẽquam scire, nihil uidisse, nihil audisse arbitramur. sed tamen si nihil uos P. Syllæ fortuna mouet iudices, uestra moueat: uestra enim, qui cũ summa elegantia, atq; integritate uixistis, hoc maxime interest, nõ ex libidine, aut simultate, aut leuitate testiũ causas honestorum hominum ponderari, sed in magnis disquisitionibus, repẽtinisq; periculis uitã uniuscuiusq; esse testem. quam uos iudices nolite armis suis spoliatam atque nudatam obijcere inuidiæ, dedere suspicioni: munite communem arcem bonorum: obstruite perfugia improborũ: ualeat ad pœnam & ad salutem plurimum, quã solam uidetis ipsam ex ui sua naturaq; facillime perspici, subito flecti fingiq; non posse. quid uero hæc auctoritas, (semper.n.de ea dicendũ est, quãquam à me timide modiceq; dicetur) quid, inquam, hæc aucto

ritas nostra, qui à cæteris coniurationis causis abstinuimus, P. Syllam defendimus, nihil hunc tandem iuuabit? graue, si appetimus aliquid: si, cũ cæteri de nobis silent, nõ etiam nosmet ipsi tacemus, graue: sed si lædimur, si accusamur, si in inuidiam uocamur; profecto cõceditis iudices, ut nobis libertatẽ retinere liceat, si minus liceat dignitatem. Accusati sunt uno nomine cõsulares: ut iam uideatur honoris amplissimi nomen plus inuidiæ, quàm dignitatis afferre. affuerũt, inquit, Catilinæ, illumq; laudarunt. nulla tũ patebat, nulla erat cognita coniuratio: defendebant amicum, aderant supplici, uitæ eius turpitudinẽ in summis eius periculis non insequebãtur. quin etiam parens tuus Torquate Consul reo de pecunijs repetundis Catilinæ fuit aduocatus, improbo homini, at supplici, fortasse audaci, at aliquãdo amico. cui cum adfuit post delatã ad eũ primã illam coniurationem, indicauit se audisse aliquid, nõ credidisse. at idẽ non adfuit alio in iudicio, cum adessent cæteri. si postea cognorat ipse aliquid, quod in Cõsulatu ignorasset: ignoscendũ est ijs, qui postea nihil audierunt. sin illa res de pecunijs repetũdis prima ualuit: non inueterata, q̃ recens debuit esse grauior. sed si tuus parens etiam in illa suspicione periculi sui, tamẽ humanitate adductus aduocationem hominis improbissimi sella curuli, atq; ornamentis & suis et Cõsulatus honestauit: quid est, quãobrẽ consulares, qui Catilinæ adfuerunt, reprehendantur? at ijdem ijs, qui ante hunc causam de coniuratione dixerunt, nõ adfuerũt: tãto scelere astrictis hominibus statuerunt nihil à se adiumenti, nihil opis, nihil auxilij ferri oportere. atque ut de eorũ cõstãtia atque animo in Remp. dicam, quorũ tacita

grauitas,& fides de unoquoque loquitur,neq; cuiuſquã
ornamenta orationis deſiderat : poteſt quiſquam dicere,
unquã meliores,fortiores, cõſtantiores conſulares fuiſſe,
quàm ijs tẽporibus et periculis, quibus penè oppreſſa eſt
Reſp.?quis non de communi ſalute apertiſſime, quis non
fortiſſime,quis non cõſtantiſſime ſenſit? neque ego præ=
cipue de cõſularibus diſputo: nam hæc hominũ ornatiſ=
ſimorum,qui Prætores fuerunt, & uniuerſi ſenatus cõ=
munis eſt laus:ut cõſtet,poſt hominum memoriam nun=
quam in illo ordine plus uirtutis, plus amoris in Remp.
plus grauitatis fuiſſe.ſed quia ſunt deſcripti conſulares,
de his tantum mihi dicendũ putaui,quod ſatis eſſet,at=
teſtãte memoria omnium, neminem eſſe ex illo honoris
gradu,qui nõ omni ſtudio, uirtute,auctoritate incubue
rit ad Remp.conſeruandã.ſed quid ? ego,qui Catilinam
non laudaui,qui reo Catilinæ Conſul nõ adfui,qui teſti
monium de coniuratione dixi in alios,adeóne uobis alie
nus à ſanitate,adeo oblitus conſtantiæ meæ, adeo imme
mor rerum à me geſtarum eſſe uideor , ut,cum Conſul
bellum geſſerim cum coniuratis, nunc eorum ducem cõ
ſeruare cupiam ? & in animum inducam,cuius nuper
ferrum retuderim,flãmamq; reſtinxerim,eiuſdem nunc
cauſam uitamq; defendere ? ſi mediusfidius iudices non
me ipſa Reſp.meis laboribus & periculis conſeruata, ad
grauitatem animi & cõſtantiam ſua dignitate reuoca=
ret,tamẽ hoc natura eſt inſitum,ut,quem timueris, qui
cum de uita fortuniſq; contenderis,cuius ex inſidijs eua
ſeris , hunc ſemper oderis . ſed cum agatur honos meus
ampliſſimus , gloria rerum geſtarum ſingularis , cum,
quoties quiſquã eſt in hoc ſcelere conuictus,toties reno=

uetur memoria per me inuentæ salutis: ego sim tam demens, ego cõmittam, ut ea, quæ pro salute omniũ gessi, casu magis & felicitate à me, q̃ uirtute & cõsilio gesta esse uideantur? quid ergo? hoc tibi sumis, dicet fortasse quispiam, ut, quia tu defenderis, innocens iudicetur? ego uero iudices nõ modo nihil mihi assumo, in quo quispiã repugnet; sed etiã, si quid ab omnibus cõceditur, id reddo ac remitto. non in ea Rep. uersor, non iis temporibus caput meũ obtuli pro patria periculis omnibus, non aut ita sunt extincti quos uici, aut ita grati quos seruaui, ut eo mihi plus appetere coner, q̃ quantum omnes inimici inuidiq; patiantur. graue esse eum uideretur, qui inuestigarit coniurationẽ, qui patefecerit, qui oppresserit, cui senatus singularibus uerbis gratias egerit, cui uni togato supplicationẽ decreuerit, dicere in iudicio: nõ defenderẽ, si coniurasset. non dico id, quod graue est: dico illud, quod in his causis coniurationis nõ auctoritati assumã, sed pudori meo: ego ille coniurationis inuestigator atq; ultor, certe non defenderem Syllam, si coniurasse arbitrarer: ego iudices de tantis omnium periculis cum quærerem omnia, multa audirem, nõ crederem omnia, cauerem omnia, dico hoc, quod initio dixi, nullius indicio, nullius suspicione, nullis literis de re P. Syllæ rem ullam ad me esse delatam. quamobrẽ uos dij patrij ac penates, qui huic urbi atq; huic imperio præsidetis, qui hoc imperiũ, qui hanc libertatẽ, populumq; R. qui hæc tecta atque tẽpla me Cõsule, uestro numine auxilioq; seruastis, testor, integro me animo ac libero P. Syllæ causam defendere, nullum à me sciente facinus occultari, nullum scelus susceptum contra salutem omnium defendi ac tegi. nihil

de hoc Conſul cōperi, nihil ſuſpicatus ſum, nihil audiui.
itaque idē ego ille, qui uehemēs in alios, qui inexorabilis
in cæteros eſſe uiſus ſum, perſolui patriæ, quod debui: re
liqua iā à me meæ perpetuæ conſuetudini naturæq; de
bentur. tam ſum miſericors iudices, quàm uos; tam mi
tis, quàm qui leniſſimus. in quo uehemēs fui uobiſcum,
nihil feci niſi coactus: Reip. præcipitāti ſubueni: patriam
demerſam extuli, miſericordia ciuium adducti tunc fui
mus tam uehementes, q̄ neceſſe fuit. ſalus eſſet omnium
amiſſa una nocte, niſi eſſet ſeueritas illa ſuſcepta. ſed ut
ad ſceleratorum pœnam amore Reip. ſum adductus, ſic
ad ſalutem innocentium uoluntate deducor. nihil uideo
eſſe in hoc P. Sylla iudices odio dignum, miſericordia di
gna multa: neque. n. nunc propulſandæ calamitatis ſuæ
cauſa ſupplex ad uos iudices cōfugit, ſed ne qua generi
ac nomini ſuo nota nefariæ turpitudinis inuratur. nā ip
ſe quidē, ſi erit ueſtro iudicio liberatus, quæ habet orna
mēta, quæ ſolatia reliquæ uitæ, quibus lætari et perfrui
poſſit? domus erit, credo, exornata: aperientur maiorum
imagines: ipſe ornatū ac ueſtitum recuperabit. omnia iu
dices hæc amiſſa ſunt: omnia generis, nominis, honoris in
ſignia atq; ornamēta unius iudicij calamitate occiderūt.
ſed ne extinctor patriæ, ne proditor, ne hoſtis appelletur,
ne hanc labē tanti generis in familia relinquat, id labo
rat, id metuit; cui honoris integros fructus non ſit tradi
turus, ne æternā memoriam dedecoris relinquat. hic uos
orat iudices paruus, ut ſe aliquando ſi non integra for=
tuna, at afflicta patri ſuo gratulari ſinatis. huic miſero
notiora ſunt iudiciorū itinera & fori, q̄ diſciplinarum.
non iam de uita P. Syllæ iudices, ſed de ſepultura con=

tenditur.uita erepta est superiore iudicio:nūc,ne corpus eijciatur,laboramus: quid enim est huic reliqui,quod eū in uita hac teneat? aut quid est, quáobrem hæc cuiquā uita uideatur?nuper is homo fuit in ciuitate P. Sylla, ut nemo ei se neque honore,neq; gratia,nec fortunis anteferret.nūc spoliatus omni dignitate,quæ erepta sunt,nō repetit:quod fortuna in malis reliqui fecit,ut cū parente,cum liberis,cum fratre,cum his necessarijs lugere suā calamitatem liceat,id sibi ne eripiatis,iudices uos obtestatur. Te ipsum iam Torquate expletum huius miserijs, pateat.etsi nihil aliud Syllæ nisi Consulatum abstulissetis,tamen eo uos cōtentos esse oportebat : honoris.n.contentio uos ad causam,non inimicitiæ deduxerunt.sed cū huic omnia cum honore detracta sint ; cū in hac fortuna misera ac luctuosissima destitutus sit : quid est,quod expetas amplius ? lucis'ne hāc usurā eripere uis plenam lacrymarum atque mœroris,in qua cum maximo cruciatu atque dolore retinetur ? libenter reddiderit adempta ignominia fœdissimi criminis.an uero inimicum ut expellas? cuius ex miserijs,si esses crudelissimus,uidendo fructū caperes maiorem,quàm audiendo.ò miserum,'et infelicē illum diem,quo Consul omnibus centurijs P. Sylla renūciatus est:ò falsam spem: ò uolucrem fortunam: ò cæcam cupiditatem : ò præposteram gratulationem . ꝙ cito illa omnia ex lætitia & uoluptate ad luctum & lacrymas reciderūt : ut, qui paulo ante Consul designatus fuisset,retineret repente nullū uestigium pristinæ dignitatis:quid.n.erat mali,quod huic spoliato honore, fama,fortunis deesse uideretur ? aut cui nouæ calamitati locus ullus relictus esset?urget eadē fortuna,quæ cœpit:

reperit

reperit nouum mœrorem: non patitur hominem calamitosum uno modo afflictum uno in luctu perire. Sed iam impedior egomet iudices dolore animi, ne de huius miseria plura dicam. uestræ iam sunt partes iudices: in uestra mansuetudine atque humanitate causam totã repono. uos & reiectione interposita nihil suspicãtibus nobis repentini in nos iudices consedistis, ab accusatoribus delecti ad spem acerbitatis, à fortuna nobis ad præsidium innocentiæ constituti. ut ego, quid de me populus R. existimaret, quia seuerus in improbos fueram laboraui, &, quæ prima innocentis mihi defensio est oblata, suscepi: sic uos seueritatem iudiciorum, quæ per hos menses in homines audacissimos facta est, lenitate ac misericordia mitigate. hoc cum impetrare à uobis ipsa causa debet: tum est uestri animi atque uirtutis declarare, nõ esse eos uos, ad quos potissimum interposita reiectione deuenire cõuenerit. in quo ego iudices uos, quãtum meus amor in uos postulat, tantum hortor, ut communi studio, quoniam in Rep. coniuncti sumus, mãsuetudine, & misericordia uestra falsam à nobis crudelitatis famam repellamus.

PRO A. LICINIO ARCHIA POETA. ORATIO XXVI.

I quid est in me ingenij iudices, quod sentio q̃ sit exiguum; aut si qua exercitatio dicendi, in qua me non inficior mediocriter esse uersatum; aut si huiusce rei ratio aliqua ab optimarũ artium studijs, & disciplina profecta, à qua ego nullum confiteor ætatis meæ tempus abhorruisse: earum rerum omnium uel in primis hic A. Licinius fructum à me repetere propè suo iure debet: nam quoad longissime potest mens mea respicere spatium præteriti temporis, & pueritiæ memoriam recordari ultimam, inde usque repetens, hunc uideo mihi principem & ad suscipiẽdã, & ad ingrediendam rationem horum studiorum extitisse. ꝙ si hæc uox huius hortatu, præceptisq; conformata, nõ nullis aliquando saluti fuit: à quo id accepimus, quo cæteris opitulari, & alios seruare possemus, huic profecto ipsi, quantum est situm in nobis, & opẽ, & salutem ferre debemus. ac ne quis à nobis hoc ita dici forte miretur, ꝙ alia quædam in hoc facultas sit ingenij, neque hæc dicẽdi ratio aut disciplina: nec nos quidẽ huic cuncti studio penitus unquã dediti fuimus: etenim omnes artes, quæ ad humanitatem pertinent, habent quoddã commune uinculum, & quasi cognatione quadã inter se continẽtur. sed ne cui uestrum mirum esse uideatur, me in quæstione legitima, & in iudicio publico, cũ res agatur apud Prætorem populi R. lectissimum uirum,

& apud ſeueriſſimos iudices, tanto conuentu hominũ ac frequentia, hoc uti genere dicendi, quod nõ modo à conſuetudine iudiciorum, uerum etiam à foréſi ſermone abhorreat: quæſo à uobis, ut in hac cauſa mihi detis hanc ueniam, accommodatam huic reo, uobis, quemadmodum ſpero, non moleſtam, ut me pro ſummo poeta atq; eruditiſſimo homine dicentẽ, hoc concurſu hominum literatiſſimorum, hac ueſtra humanitate, hoc deniq; Prætore exercente iudiciũ, patiamini de ſtudijs humanitatis ac literarum paulo loqui liberius, & in eiuſmodi perſona, quæ propter otium ac ſtudium minime in iudicijs periculiſq; tractata eſt, uti propè nouo quodam, & inuſitato genere dicendi. quod ſi mihi à uobis tribui concediq; ſentiam, perficiam profecto, ut hunc A. Licinium nõ modo non ſegregandum, cum ſit ciuis, à numero ciuium, uerum etiam, ſi non eſſet, putetis aſciſcendum fuiſſe. Nam ut primum ex pueris exceſſit Archias, atq; ab ijs artibus, quibus ætas puerilis ad humanitatem informari ſolet, ſe ad ſcribendi ſtudium cõtulit: primum Antiochiæ (nam ibi natus eſt, loco nobili, & celebri quondam urbe, & copioſa, atq; eruditiſſimis hominibus, liberaliſſimiſq; ſtudijs affluenti) celeriter antecellere omnibus ingenij gloria contigit: poſt in cæteris Aſiæ partibus, cunctæq; Græciæ ſic eius aduẽtus celebrabatur, ut famã ingenij expectatio hominis, expectationẽ ipſius aduẽtus admiratioq; ſuperaret. erat Italia tũc plena Græcarũ artiũ ac diſciplinarum; ſtudiaq; hæc & in Latio uehementius tum colebãtur, quàm nunc ijſdem in oppidis; & hic Romæ propter tranquillitatem Reip. non negligebantur: itaq; hunc & Tarentini, &

Rhegyni, & Neapolitani ciuitate cæterisq; præmijs donarunt; & omnes, qui aliquid de ingenijs poterant iudicare, cognitione atq; hospitio dignũ existimarunt. hac tanta celebritate famæ, cum esset iã absentibus notus, Romam uenit Mario Consule, & Catulo: nactus est primum Cõsules eos, quorum alter res ad scribendum maximas, alter cum res gestas, tum etiã studium atque aures adhibere posset. statim Luculli, cũ prætextatus etiã tum Archias esset, eum domũ suã receperunt. sed enim hoc nõ solum ingenij ac literarum, uerum etiã naturæ atque uirtutis fuit, ut domus, quæ huius adolescẽtiæ prima fuerit, eadem esset familiarissima senectuti. erat tẽporibus illis iucundus Q. Metello illi Numidico, et eius Pio filio: audiebatur à M. Aemilio: uiuebat cum Q. Catulo, & patre & filio: à L. Crasso colebatur: Lucullos uero, & Drusum, & Octauios, & Catonem, & totam Hortẽsiorum domum deuinctam consuetudine cũ teneret, afficiebatur summo honore, quòd eum nõ solũ colebãt, qui aliquid percipere aut audire studebãt, uerũ etiam si qui forte simulabant. interim satis longo interuallo, cum esset cum L. Lucullo in Ciliciã profectus, & cum ex ea prouincia cum eodem Lucullo decederet, uenit Heracleam: quæ cum esset ciuitas æquissimo iure ac fœdere, astribi se in eam ciuitatem uoluit, idq;, cum ipse per se dignus putaretur, tum auctoritate, & gratia Luculli ab Heracliensibus impetrauit. data est ciuitas Silani lege & Carbonis, si qui fœderatis ciuitatibus ascripti fuissent, si tũ, cum lex ferebatur, in Italia domicilium habuissent, & si sexaginta diebus apud Prætorẽ essent professi. cum hic domicilium Romæ multos iam annos

haberet, professus est apud Prætorem Q. Metellum familiarissimum suum. si nihil aliud, nisi de ciuitate ac lege, dicimus, nihil dico amplius, causa dicta est: quid. n. horum infirmari Gracche potest? Heracleæ ne esse eum ascriptum negabis? adest uir summa auctoritate, & religione, & fide L. Lucullus, qui se nõ opinari, sed scire; nõ audiuisse, sed uidisse; nõ interfuisse, sed egisse dicit. adsunt Heracliẽses Legati, nobilissimi homines: qui huius iudicij causa cum mandatis, & cum publico testimonio uenerunt, qui hunc ascriptum Heracliensem dicũt.

Hic tu tabulas desideras Heracliensiũ publicas, quas Italico bello incenso tabulario interisse scimus omnes. est ridiculum ad ea, quæ habemus, nihil dicere, quærere quæ habere nõ possumus; & de hominũ memoria tacere, literarũ memoriã flagitare; &, cũ habeas amplissimi uiri religionem, integerrimi municipij iusiurandum, fidemq́;, ea, quæ deprauari nullo modo possunt, repudiare, tabulas, quas idem dicis solere corrumpi, desiderare.

At domicilium Romæ nõ habuit, is, qui tot annis ante ciuitatem datam sedem omnium rerũ ac fortunarũ suarum Romæ collocauit. At nõ est professus. immo uero ijs tabulis professus, quæ solæ ex illa professiõe collegioq́; Prætorum obtinent publicarum tabularum auctoritatem: nam cũ Appij tabulæ negligentius asseruatæ dicerentur, Gabinij, quandiu incolumis fuit, leuitas, post dãnationem calamitas omnem tabularũ fidem resignasset; Metellus, homo sanctissimus modestissimusq́; omnium, tanta diligentia fuit, ut L. Lentulum Prætorẽ, & ad iudices uenerit, & unius nominis litura se commotum esse dixerit. his igitur tabulis nullam liturã in

nomẽ A. Licinij uidetis. quæ cum ita ſint, quid eſt quod de eius ciuitate dubitetis? præſertim cũ alijs quoque in ciuitatibus fuerit aſcriptus. etenim cũ mediocribus multis, & aut nulla, aut humili aliqua arte præditis gratuito ciuitatem in Græcia homines impertiebãtur, Rhegynos credo, aut Locrenſes, aut Neapolitanos, aut Tarentinos, quod ſcenicis artificibus largiri ſolebãt, id huic ſumma ingenij prædito gloria noluiſſe. quid? cũ cæteri non modo poſt ciuitatem datã, ſed etiam poſt legem Papiam aliquo modo in eorum municipiorum tabulas irrepſerunt: hic, qui nec utitur quidem illis, in quibus eſt ſcriptus, ꝙ ſemper ſe Heraclienſem eſſe uoluit, reijcietur? Cenſus noſtros requiris ſcilicet: eſt enim obſcurum, proximis Cenſoribus hũc cum clariſſimo imperatore L. Lucullo apud exercitum fuiſſe, ſuperioribus cum eodem Quæſtore fuiſſe in Aſia, primis Iulio & Craſſo nullam populi partem eſſe cenſam. ſed quoniam cenſus non ius ciuitatis confirmat, ac tãtummodo indicat, eum, qui ſit cẽſus, ita ſe iam tũ geſſiſſe pro ciue: ijs temporibus, quæ tu criminaris, ne ipſius quidem iudicio in ciuium R. iure eſſe uerſatum, & teſtamentum ſæpe fecit noſtris legibus, & adijt hæreditates ciuium R. & in beneficijs ad ærarium delatus eſt à L. Lucullo Præt. & Cos. quære argumẽta, ſi qua potes: nũquam. n. hic neque ſuo, neque amicorũ iudicio reuincetur. Quæres à nobis Gracche, cur tantopere hoc homine delectemur? quia ſuppeditat nobis, ubi & animus ex hoc forẽſi ſtrepitu reficiatur, & aures cõuitio defeſſæ cõquieſcãt. an tu exiſtimas aut ſuppetere nobis poſſe, quod quotidie dicamus in tãta uarietate rerum, niſi animos noſtros doctrina exco=

lamus; aut ferre animos tantam posse contentionem, nisi eos doctrina eadem relaxemus? ego uero fateor me his studijs esse deditum. cæteros pudeat, si qui ita se literis abdiderũt, ut nihil possint ex his neque ad cõmunẽ afferre fructum, neque in aspectum lucemq; proferre: me autem quid pudeat? qui tot annos ita uiuo iudices, ut ab illis nullo me unquam tempore aut cõmodũ, aut otium meum abstraxerit, aut uoluptas auocarit, aut deniq; somnus retardarit. quare quis tãdem me reprehendat, aut quis mihi iure succenseat, si, quantũ cæteris ad suas res obeũdas, quantũ ad festos dies ludorũ celebrandos, quantũ ad alias uoluptates, & ad ipsam requiẽ animi & corporis conceditur temporis, quantum alij tribuũt tẽpestiuis conuiuijs, quantũ denique aleæ, quantũ pilæ, tantũ mihi egomet ad hæc studia recolenda sumpsero? atque hoc adeo mihi concedendũ est magis, ꝙ ex his studijs hæc quoque crescit oratio, & facultas: quæ quantacũq; in me est, nunquam amicorũ periculis defuit: quæ si cui leuior uidetur, illa quidẽ certe, quæ summa sunt, ex quo fonte hauriam, sentio. nam nisi multorũ præceptis, multisq; literis mihi ab adolescẽtia suasissem, nihil esse in uita magnopere expetendũ, nisi laudẽ atq; honestatem; in ea autem persequenda omnes cruciatus corporis, omnia pericula mortis atq; exilij paruĩ esse ducenda: nunquam me pro salute uestra in tot ac tantas dimicationes, atq; in hos profligatorũ hominum quotidianos impetus obiecissem. sed pleni omnes sunt libri, plenæ sapientum uoces, plena exemplorum uetustas: quæ iacerent in tenebris omnia, nisi literarum lumen accenderet. quàm multas nobis imagines, non

ſolum ad intuendum, uerum etiã ad imitandum, fortiſſimorum uirorũ expreſſas ſcriptores & Græci & Latini reliquerunt? quas ego mihi ſemper in adminiſtranda Rep. proponens, animũ, & mentem meã ipſa cogitatione hominum excellẽtium cõformabam. quæret quiſpiam, quid? illi ipſi ſummi uiri, quorum uirtutes literis proditæ ſunt, iſtáne doctrina, quam tu laudibus effers, eruditi fuerunt? difficile eſt hoc de omnibus cõfirmare: ſed tamen eſt certum, quid reſpõdeam. ego multos homines excellẽti animo ac uirtute fuiſſe, & ſine doctrina, naturæ ipſius habitu propè diuino, per ſe ipſos & moderatos, & graues extitiſſe fateor: etiã illud adiungo, ſæpius ad laudem atq; uirtutem naturam ſine doctrina, quã ſine natura ualuiſſe doctrinã. atq; idem ego contẽdo, cũ ad naturam eximiam atq; illuſtrem acceſſerit ratio quædã cõformatioq; doctrinæ, tũ illud neſcio quid præclarum ac ſingulare ſolere exiſtere. ex hoc eſſe hunc numero, quem patres noſtri uiderũt, diuinum hominẽ Africanũ; ex hoc C. Lælium, L. Furium, modeſtiſſimos homines & cõtinentiſſimos; ex hoc fortiſſimũ uirum, & illis temporibus doctiſſimũ, M. Catonem illum ſenẽ: qui profecto ſi nihil ad percipiendam colẽdamq; uirtutem literis adiuuarentur, nunq̃ ſe ad earũ ſtudium contuliſſent. ꝙ ſi nõ hic tãtus fructus oſtenderetur, & ſi ex his ſtudijs delectatio ſola peteretur: tamen, ut opinor, hanc animi remiſſionem humaniſſimam ac liberaliſſimam iudicaretis: nam cæteræ neque temporum ſunt, neq; ætatum omnium, neque locorũ: hæc ſtudia adoleſcentiam alunt, ſenectutem oblectant, ſecundas res ornant, aduerſis perfugium ac ſolatium præbent, delectãt

domi, non impediunt foris, pernoctant nobiscũ, peregrinãtur, rusticãtur. ꝙ si ipsi hæc neque attingere, neque sensu nostro gustare possemus, tamen ea mirari deberemus, etiã cũ in aliis uideremus. quis nostrũ tam animo agresti ac duro fuit, ut Roscij morte nuper nõ cõmoueretur? qui cũ esset senex mortuus, tamen propter excellentem artem ac uenustatẽ uidebatur omnino mori nõ debuisse. ergo ille corporis motu tantum amorẽ sibi cõciliarat à nobis omnibus, nos animorũ incredibiles motus celeritatẽq; ingeniorũ negligemus? quoties ego hunc Archiã uidi iudices, (utar.n. uestra benignitate, quoniã me in hoc nouo genere dicendi tam diligenter attenditis) quoties ego hũc uidi, cum literam scripsisset nullã, magnum numerum optimorum uersuum de iis ipsis rebus, quæ tum agerentur, dicere ex tempore? quoties reuocatum eandem rem dicere commutatis uerbis atque sententiis? quæ uero accurate cogitateq; scripsisset, ea sic uidi probari, ut ad ueterum scriptorum laudem peruenirent. hunc ego nõ diligam? non admirer? non omnĩ ratione defendendum putem? atqui sic à summis hominibus, eruditissimisq; accepimus, cæterarum rerum studia & doctrina, & præceptis, & arte constare, poetam natura ipsa ualere, & mentis uiribus excitari, et quasi diuino quodã spiritu afflari. quare suo iure noster ille Ennius sanctos appellat poetas, ꝙ quasi deorum aliquo dono atque munere cõmendati nobis esse uideãtur. sit igitur iudices sanctum apud uos humanissimos homines hoc poetæ nomen, quod nulla unquã barbaria uiolauit. saxa & solitudines uoci respõdẽt; bestiæ sæpe immanes cantu flectuntur atq; consistũt: nos instituti re=

bus optimis non poetarum uoce moueamur?Homerum Colophonij ciuem esse dicunt suum, Chij suũ uendicãt, Salaminij repetunt, Smyrnæi uero suũ esse confirmãt; itaque etiam delubrum eius in oppido dedicauerũt: per multi alij præterea pugnant inter se, atq; contendunt. ergo illi alienũ, quia poeta fuit, post mortem etiã expetunt: nos hũc uiuum, qui & uoluntate & legibus noster est, repudiabimus? præsertim cũ omne olim studium atque omne ingenium contulerit Archias ad populi R. gloriam laudemq́; celebrandam: nam & Cimbricas res adolescẽs attigit; & ipsi illi C. Mario, qui durior ad hæc studia uidebatur, iucundus fuit: neq; enim quisquã est tam auersus à musis, qui nõ mandari uersibus æternũ suorum laborum facile præconium patiatur. Themistoclem illum, summum Athenis uirum, dixisse aiunt, cũ ex eo quæreretur, quod acroama, aut cuius uocem libẽtissime audiret; eius, à quo sua uirtus optime prædicaretur. itaque ille Marius item eximie L. Plotiũ dilexit, cuius ingenio putabat ea, quæ gesserat, posse celebrari. Mithridaticum uero bellum magnũ atq; difficile, et in multa uarietate terra mariq́; uersatum, totũ ab hoc expressum est. qui libri nõ modo L. Lucullum, fortissimũ, & clarissimum uirum, uerum etiam populi R. nomen illustrant: populus enim R. aperuit Lucullo imperante Pontum, & regijs quondam opibus, & ipsa natura regionis uallatum: populi R. exercitus eodem duce nõ maxima manu innumerabiles Armeniorum copias fudit: populi R. laus est, urbem amicissimam Cyzicenorũ eiusdem consilio ex omni impetu regio, ac totius belli ore ac faucibus ereptam esse, atq; conseruatam: nostra sem=

per feretur,& prædicabitur L.Lucullo dimicante cum interfectis ducibus depressa hostium classis,& incredibilis apud Tenedũ pugna illa naualis: nostra sunt tropæa,nostra monimenta,nostri triumphi. quare,quorũ ingenijs hæc ferũtur, ab ijs populi R. fama celebratur. charus fuit Africano superiori noster Ennius: itaq; etiã in sepulcro Scipionum putatur is esse constitutus è marmore. at ijs laudibus certe nõ solum ipsi, qui laudãtur, sed etiam populi R.nomen ornatur. in cœlũ huius proauus Cato tollitur: magnus honos populi R.rebus adiũgitur: omnes deniq; illi Maximi, Marcelli, Fuluij non sine cõmuni omnium nostrum laude decorantur. ergo illũ,qui hæc fecerat, Rudium hominem maiores nostri in ciuitatem receperunt: nos hũc Heracliensem,multis ciuitatibus expetitum,in hac autem legibus constitutũ, de nostra ciuitate eijciemus? nã si quis minorem gloriæ fructum putat ex Græcis uersibus percipi, quã ex Latinis,uehementer errat, propterea ꝙ Græca leguntur in omnibus ferè gentibus,Latina suis finibus,exiguis sanè, continentur. quare si res eæ,quas gessimus, orbis terræ regionibus definiũtur,cupere debemus,quò minus ma-
* nuum nostrarum tela peruenerint, eodem gloriam famamq; penetrare: ꝙ cum ipsis populis, de quorum rebus scribitur,hæc ampla sunt; tum ijs certe,qui de uita gloriæ causa dimicant,hoc maximũ & periculorum incitamentum est,& laborum. quàm multos scriptores rerum suarum magnus ille Alexander secum habuisse dicitur? atq; is tamen,cum in Sigæo ad Achillis tumulum astitisset,ò fortunate,inquit,adolescẽs,qui tuæ uirtutis Homerum præconem inueneris. & uere: nam nisi

Ilias extitiſſet illa, idem tumulus, qui corpus eius conte
xerat, nomẽ etiã obruiſſet. quid noſter hic Magnus, qui
cum uirtute fortunam adæquauit? non ne Theophanẽ
Mitylenæũ, ſcriptorem rerũ ſuarum, in concione militũ
ciuitate donauit, & noſtri illi fortes uiri, ſed ruſtici ac
milites, dulcedine quadam gloriæ commoti, quaſi parti-
cipes eiuſdẽ laudis magno illud clamore approbauerũt?
itaque, credo, ſi ciuis R. Archias legibus non eſſet, ut ab
aliquo imperatore ciuitate donaretur, perficere non po
tuit. Sylla cũ Hiſpanos, & Gallos donaret, credo hunc
petentem repudiaſſet. quẽ nos in concione uidimus, cũ
ei libellum malus poeta de populo ſubieciſſet, ꝙ epigrã
ma in eum feciſſet tãtũmodo alternis uerſibus longiu-
ſculis, ſtatim ex ijs rebus, quas tunc uendebat, iubere ei
præmium tribui ſub ea conditione, ne quid poſtea ſcri-
beret. qui ſedulitatẽ mali poetæ duxerit aliquo tamen
præmio dignã, huius ingeniũ, & uirtutem in ſcribẽdo,
& copiã nõ expetiſſet? quid? à Q. Metello Pio, familia-
riſſimo ſuo, qui ciuitate multos donauit, neque per ſe,
neque per Lucullos impetrauiſſet? qui præſertim uſque
eò de ſuis rebus ſcribi cuperet, ut etiam Cordubæ natis
poetis, pingue quiddã ſonãtibus atq; peregrinũ, tamẽ au
res ſuas dederet. neq;.n. eſt hoc diſſimulandum: quod
obſcurari nõ poteſt, ſed præ nobis ferendum: trahimur
omnes laudis ſtudio, & optimus quiſq; maxime gloria
ducitur. ipſi illi philoſophi, etiã in illis libellis, quos de cõ
tẽnenda gloria ſcribũt, nomen ſuum inſcribunt: in eo
ipſo, in quo prædicationem nobilitatemq; deſpiciũt, præ
dicari de ſe, ac nominari uolunt. Decimus quidem Bru-
tus, ſummus ille uir & imperator, Accij amiciſſimi ſui

carminibus templorum ac monimentorum aditus exor nauit ſuorum . iam uero ille, qui cum Aetolis Ennio co mite bellauit, Fuluius non dubitauit Martis manubias muſis conſecrare . quare in qua urbe imperatores pro= pè armati poetarum nomen, & muſarum delubra co= luerunt, in ea non debent togati iudices à muſarum ho nore, & à poetarum ſalute abhorrere. atque ut id libē= tius faciatis, iam me uobis iudices indicabo , & de meo quodam amore gloriæ, nimis acri fortaſſe, ueruntamen honeſto, uobis confitebor: nam quas res nos in Conſula= tu noſtro uobiſcum ſimul pro ſalute huius urbis, atque imperij, & pro uita ciuium, proq; uniuerſa Rep. geſſi= mus, attigit hic uerſibus, atq; inchoauit: quibus auditis, quòd mihi magna res, & iucunda uiſa eſt, hũc ad per= ficiendum hortatus ſum: nullam enim uirtus aliã mer cedem laborum periculorumq; deſiderat , præter hanc laudis, & gloriæ: qua quidem detracta iudices, quid eſt quod in hoc tam exiguo uitæ curriculo, et tã breui tã= tis nos in laboribus exerceamus ? certe , ſi nihil animus præſentiret in poſterũ, & ſi, q̃bus regionibus uitæ ſpatiũ circunſcriptum eſt, eiſdem omnes cogitationes termina= ret ſuas ; nec tãtis ſe laboribus frangeret, neque tot cu= ris, uigilijſq; angeretur , nec toties de uita ipſa dimica= ret. nũc inſidet quædã in optimo quoque uirtus, quæ no ctes & dies animum gloriæ ſtimulis concitat, atque ad monet, non cum uitæ tempore eſſe dimittendam com= memorationem nominis noſtri, ſed cum omni poſterita te adæquandam . an uero tam parui animi uideamur eſſe omnes, qui in Rep. atq; in his uitæ periculis labori=

busq; uersamur, ut, cum usque ad extremum spatium nullum tranquillum atque otiosum spiritum duxerimus, nobiscum simul moritura omnia arbitremur? an, cum statuas & imagines non animorum simulacra, sed corporum studiose multi summi homines reliquerint, consiliorum relinquere ac uirtutum nostrarum effigiẽ non ne multo malle debemus, summis ingenijs expressam, & politã? ego uero omnia, quæ gerebam, iã tũ in gerendo spargere me ac disseminare arbitrabar in orbis terræ memoriam sempiternam. hæc uero siue à meo sensu post mortem absutura sunt, siue, ut sapientissimi homines putauerunt, ad aliquam animi mei partem pertinebunt, nũc quidem certe cogitatione quadam, speq; delector. quare conseruate iudices hominẽ pudore eo, quẽ amicorum studijs uidetis comprobari, tum dignitate, tũ etiam uenustate; ingenio autem tanto, quantũ id conuenit existimari, quod summorum hominũ ingenijs expetitum esse uideatis; causa uero eiusmodi, quæ beneficio legis, auctoritate municipij, testimonio Luculli, tabulis Metelli cõprobetur. Quæ cũ ita sint, petimus à uobis iudices, si qua nõ modo humana, uerum etiam diuina in tantis negotijs commẽdatio debet esse, ut eũ, qui uos, qui uestros imperatores, qui populi R. res gestas semper ornauit, qui etiã his recentibus nostris uestrisq; domesticis periculis æternum se testimonium laudum daturum esse profitetur, quiq; est eo numero, qui semper apud omnes sancti sunt habiti, atq; dicti, sic in uestram accipiatis fidem, ut humanitate uestra leuatus potius, quã acerbitate uiolatus esse uideatur. quæ de causa pro mea

consuetudine breuiter simpliciterq; dixi iudices, ea confido probata esse omnibus: quæ non fori, neque iudiciali consuetudine & de hominis ingenio, & communiter de ipsius studio locutus sum, ea iudices à uobis spero esse in bonam partem accepta, ab eo, qui iudicium exercet, certe scio.

AD POPVLVM, ET EQVITES R. ANTEQVAM IRET IN EXILIVM. ORATIO XXXII.

SI quando inimicorum impetũ propulsare ac propellere cupistis, defendite nunc uniuersi unum, qui ne omnes cõcideretis, ardoreq; flammæ cõflagraretis, mei capitis periculo non dubitaui prouidere: nam quem uirtutis gloria cũ summa laude ad cœlum extulit, eundem inimicorũ inuidia indignissime oppressum deprimit ad supplicium. si liberũ conceptam dulcedinẽ animo inclusam cõtinetis, nolite eo uelle carere, qui charissimam uestram procreationem sibi esse duxit: est. n. liberale officiũ, serere beneficiũ, ut metere possis fructum. fidei conducit, in loco debitũ retribuere: illic. n. animi uolũtas propẽsa cõprobatur, hic memoria collaudatur. itaq; si omnibus graue seruitutis iugum esse debet in libertate educatis, sit is uestris animis acceptissimus, qui à uestro corpore iugum acerbissimũ repulit seruitutis. & si maiores uestri eos imperatores, qui militum uirtute hostium fregerunt furorem, iucũdissimo fructu libertatis recõciliato non solũ statuis dignos putarũt, sed etiã æterna triũphi laude decorarũt: tum uos eũ Consulem, qui non militũ præsenti fortitudine, sed sua eximia animi uirtute hostilẽ ciuiũ mẽtẽ senatus auctoritate uindicauit, existimate uobis retinẽdũ in ciuitate esse. si quæ beneficia singulis ciuibus, priuatimq; dãtur, ea solẽt ijs esse fructuosa, à q̃bus sunt profecta: iure et merito possum ego uos ad defensionẽ meæ

salutis adhortari, quos conseruaui uniuersos: nam neq; maius est defendere unum, q̃ populum; neque uerius à singulis, q̃ ab omnibus repetere officij præmium, & fructum: propterea quod in unius periculo sæpe contentio parua est, ut leuis sit labor defensori sustinendus; in Reip. insidijs, quo firmius est quod oppugnatur, eo paratiores sunt inimici; ut ijs sine magna solicitudine, industria, uirtute non queat resisti: & singulorum opes sæpe sunt tenues, & infirmæ ad gratiam referendam, ut opitulari bene merentibus non queant, si maxime cupiant; uniuersorum auxilium eo plurimum prodest, quòd firmioribus opibus est nixum. iure igitur, quoniam & maior impensa in patriam officij facta est, q̃ in priuata sit defensione; & plus à uobis præsidij, q̃ à cæteris opis, ad salutem potest afferri: uos obtestor, quos mihi & debere, & posse intelligo opitulari: non conuenit enim, cum ego ad promerendum officium tam fuerim expeditus, uos ad referendam gratiam esse tardiores; ne, cuius amplitudinem ac gloriam laude, atq; honoribus amplificare debeatis, eius incolumitatem & salutem deserendam existimetis: etenim errat, si quis arbitratur M. Tullium iccirco in capitis periculum uocari, quod deliquerit aliquid, quod patriam læserit, quod improbe uixerit. non citatur reus audaciæ: uirtutis reus citatur. non accusatur, quod Remp. ui oppugnarit, sed quod homo nouus perniciosum nobilium restinxerit furorem. nõ obest mihi turpis, & nocens, sed honestissime laudatissimeq; acta uita non odio bonorũ, sed inuidia premor malorum. intelligunt homines, tot, et tam præclaris testimonijs, monimentisq; uirtutis cõparatis, M. Tullio, dum sit incolumis, fore uoluptati. iccirco

uitam eripere cupiunt, ut cum ſpiritu ſenſum quoq; adimāt iucunditatis. non'ne igitur indignū eſt, eos præmijs meis inuidere, qui uirtute certare noluerunt? eos in contentionem honoris uenire, qui officijs ſe ſuperari æquiſſimo animo tulerunt? ſi dulcis eſt gloria, cōſequere uirtutem, noli abijcere labores, petere honorem : honorē dico? immo uero famā, fortunas, familiā, liberos, caput, corpus, ipſum denique ſanguinē, & animā. cedo inuitus de Rep. cedo oppreſſus de fortuna, de dignitate : diſcedo à Rep. uictus audacia malorum. liceat manere ſi nō illum M. Tullium cuſtodem urbis, defenſorē omnium, patrem patriæ, at certe reliquias Tullij: liceat in cōſpectu ciuiū, in hac urbe, quā ex parricidarum faucibus eripuit, remanere, tecta omnium, fana deorum, uniuerſam uidere periculo liberatam ſuo ciuitatem: liceat ex hac flamma euolare, præſertim qui illud impiū incendium perditorū hominum lacrymis potius meis, q̃ ſanguine ueſtro reſtingui malui: neque enim peto, ut mihi detis uitam, ſed datam repeto, ut reddatis. ſi meminiſtis quod dedi, uos non debetis obliuiſci, ſed retribuere quod debetis. uos, uos obteſtor dij immortales, qui meæ mēti lumina prætuliſtis, cū cōſenſum extinxi cōiurationis, arcemq; urbis ab incēdio, ac flāma liberaui; liberosq; ueſtros è gremio, et cōplexu matrum ad cædem, & cruorem nō ſum paſſus abſtrahi. nū igitur poteſt fieri, à clientibus ut recipiar, cū, à quibus debeam retineri, reijcere inſtituant? ſocij quò fugiāt, cum aditus cuſtodi patriæ præcluſus ſit? quomodo ſpes ſalutis reliquis reſidebit, cū ciuibus præcluſa ſit expectatio incolumitatis? pax & cōcordia extraneis gignetur, cum iam domeſticis nō inſideat, ſed publice pro=

uidenti eripiatur? nam quid ego improborum facta re=
nouē oratione, ut redintegratione illius cōiurationis ani
mos uulnerem uestros? auxilium ab alienis efflagitabo,
cum ciues uestros deseratis? sociorum inuocem subsidiū,
cum à ciuibus interclusum sit præsidium? quam colere
gentem nunc instituam? utrum, ut custos accipiar, an
ut proditor excludar? si ut cōseruator, uestra erit igno=
minia: si ut oppugnator, præcisa erunt omnia: itaque,
quod putaui fore gaudium, id extitit exitium. si Quiri
tes' eundē in cæterorum periculis haberemus animum,
quem in nostris difficultatibus, & pro innocentissimo
quoque propugnare, & nocentissimū quēque oppugna
re nobis utilissimum esse arbitraremur; & si cum opti
mi cuiusq; rebus aduersis nostrā salutē, cum deterrimo=
rum hominū secundis nostra pericula putaremus cōiun=
cta: frequentes profecto talibus conatibus obuiā ire ni=
teremur; neque partim innocētia freti, partim nobilita=
te nixi, partim potētia ac multitudine amicorum fulti,
cum perfacile existimaremus aduersariorū uim, ac fa=
ctionē à nobis repelli posse subito ipsi simili periculo cir
cūuenti, in nostro euentu aliorū reminiscentes casus, iu=
re id nobis accidere nequicquam quereremur: quis enim est
Quirites, qui, nunc cū inimicorum nostrorum uim atq;
uiolentiam perspiciat, quiq; nostrum ipsum periculosis=
simum casum recognoscat, qui non sibi ac suis diffidat
fortunis? quo enim se satis tutum arbitrabitur præsi=
dio? uirtutis & gloriæ? at ea nos ipsa hoc tempore op=
pugnant. multitudine amicorum? aperuerunt nō fortes
esse se amicos, si in eorum potestate nostra sita salus non
est. paucitate inimicorum? at id nō in ipsius, sed in alio=

rum uoluntate positum est: nam non satis est, ne cui iniuriam facias, prouidere, si tamen sunt uoluntarij inimici, qui tuis præmijs te oppugnent. atq; cũ hæc omnia omnibus sint grauia, atq; acerba, tum uero nobis misera atq; intoleranda, quorum & officia in Remp. recentissima, & incõmoda ob Remp. frequentissima in familia uersantur. nunc si eadẽ conditio disceptationis proponeretur, æqui auditores adhibebuntur, aures nõ obtusæ criminatione, sed uacuæ præbebuntur: qui sunt assecuti summum gradũ honoris, nõ dispoliabuntur honore: qui sperãt, facilius & procliuius ad laudem nobilitatis peruenient. quamobrem nolo me duce supplicij uos ad fraudem deduci, ut ego ad pristinum statum recidam casus. nũc igitur si lingua est cõcertandum, innocentiæ uirtute fretus supero: si facta compẽsanda sunt, conferamus æquitatem: si uiolentiæ impetu opprimimur, cedam pro omnibus unus tribunitio furori, quoniã laborẽ pro cunctis ferre cõsueui. si igitur aliquo tempore ijs hominibus cõsuluistis, quorum animus est religionis pietate defunctus, debetis mihi quoque prospicere, qui numini deorũ cõsecratum sartum tectum ab omni piaculo cõseruaui, &, uos ut tutam tranquillamq; fortunam traheretis, mea perfeci uigilantia: nam me, quem paulo ante fortuna erexerat ad gloriam, uirtus extulit ad laudem, populus tribuit honorem, eundem Tribuni furor exagitatus depulit ad calamitatem. & quoniam animaduertistis illam cõspirationem conflatam ita esse restinctam, ut nulla scintilla cõpareat incendij, uos quoque tribunitiã sedate temeritatem. qui nunc se mihi inimicum ostẽdit, se prius esse uestrum professus est inimicum. ne rei cru=

delitas experta in me, in uos conualescat, & calamitas remorata longius serpat atq; progrediatur, præcauete. nunc uel solus delectus ad calamitatem, uel primus uocatus ad tale periculum, omnium animos iure debeo cõmouere. omnia sunt immutata. manus ad demonstrandam religantur iniuriã: lingua inciditur ad deplorandam calamitatẽ: animus præcluditur ad exponendam rei indignitatem. humilitatẽ generis obijciunt nobis, qui nouam rationem suscitant, ueteres maiorũ obterũt laudes. sed quid ego plura de illorum aut in me maledictis, aut in uos scelerate loquar factis? quorum cognita improbitas me tacente coarguitur turpitudine uitæ: ut de ijs nõ sit necesse inimicos prædicare, de quorũ scelere ne amici quidem, aut ipsi possunt negare. uos ego appello, quorũ de me maxima est potestas: apud uos loquor de mea calamitate, quos habui semper innocẽtiæ & uirtutis meæ testes. igitur ex ciuitate bene meritus de Rep. ciuis exturbatur? innocens expellitur cõsularis homo? non facultatibus usus quondã minimis, amicorũ multorum præsidio munitus, nunc partim ab inuidis, partim ab inimicis circumuentus eget indigne? huic si opem non tuleritis in periculo capitis, uos, credo, retinebitis uestram libertatem: qui neq; tanta ualetis auctoritate, neq; tãtorum officiorum impensam egistis in patriam. mihi credite, hoc in uno incõmodũ cõfirmatum, multorum infirmabit incolumitatem: & si initio nõ erit refutatum, impune ad omniũ perniciem conualescet. proinde aut in meo periculo salutem integram præstate cõmunem, aut in uestris hoc idem incõmodum expectate fortunis. nemo tam perdita auctoritate, tam facinorosa inuẽtus est

uita, qui cum de ſcelere fateretur, non tamen ſententijs prius iudicũ conuinceretur, q̃ ſupplicio addiceretur. ego repente ui tribunitia correptus, nõ modo loquẽdi libere in iudicio, ſed ne conſiſtendi quidẽ in ciuitate habeo poteſtatẽ. eijcior non ſolum ſine teſte, ſine indice, ſine crimine, ſed ſine etiam ſcelere, ſine accuſatore. hoſtibus in bello qui diſſidẽt uolũtate, dimicãt armis, uitã quotidie oppugnãt, in ipſa acie cum præliantur, licet loqui, licet diſputare: mihi in pace ciui, qui perditorum hominũ fregi furorẽ, pro fortunis meis apud uos loqui non licebit? ſerui, qui ad ſuppliciũ cæſi uerberibus trahuntur, apud eos ſæpe diſputant, quos necare uoluerunt: ego cõſularis apud uos non loquar, quos conſeruaui? tacebo, ſi neceſſe eſt: tacebo, inq̃, animo æquo, quoniã uirtus mea me tacẽte agit cauſam meã. itaq; ut ego in cõcione mea nihil ponam de rebus meis geſtis, tamen in animis & memoria ueſtra largiter relinquã. iſti modo uideant, qua ratione hãc inultam meam fugam ferre poſſint. etenim ſi à me, ut iſti exiſtimant, Lentuli mortui ſordes, ſi Catilinæ notiſſimus furor, ſi amẽtia Cethegi, ſi luxuries ac ſtupra Caſſij pœnas repetunt, profecto iſtis hora nulla, eiecto Tullio, uacua periculo, aut periculi expectatione relinquetur. itaq; illi in dies nõ meis inſidijs, quæ nullæ à me parãtur; ſed ſuorũ ſcelerum cõſciẽtia cruciati, mihi abſenti et populo R. pœnas dabũt. quas ob res ego inimicorũ amẽtiæ, cupiditatiq; paucorum, omniũ ſalutis cauſa decedã: neq; eò deducã, aut progredi patiar, ut opera mea manus inter uos cõſeratis, cædesq; ciuiũ inter ſe fiat: multoq; potius ipſe patria liberisq; meis carebo, q̃ propter unum me uos de fortunis ueſtris, reiq; publicæ di=

micetis: sic enim ab initio fui animatus, ut nõ magis me mea causa putarem esse natum, q̃ Reip. procreatum. sed illud queror, q̄ nõ iam ad unius perniciem, sed ad universorum instruitur calamitatem: cõqueri, cõmiserari, dicere, expurgare, suspicionem dimouere, crimẽ diluere nõ licere: ore oppresso ceruices esse præbendas. quæ tamen omnia iam non sunt tam calamitosa, q̄ mihi sunt subeunda; q̃ perniciosa, q̄ in Remp. sunt introducta. quamobrem statutũ est, atque decretũ, in his temporibus ciuitatis omnia perpeti, quæ uolet furor libidinosus. uim uolunt afferre: præsto sum. eijcere uolunt: exeo indicta causa. nolunt audire: causam non dico. aliud quippiã conantur: agant: nihil duri, nihil acerbi mihi erit, quod Remp. tutabitur: nõ enim illis uictus cedo, sed incolumibus uobis me condono: neq; enim mors miserãda est, quæ ob Remp. capitur; neq; exiliũ turpe, quod uirtute suscipitur: cum præsertim non nullã hæ pœnæ habeãt in se consolationem: nam uitã si eripiunt, non adiment gloriã immortalẽ: si exilio mulctabunt corpus, non animum à Rep. remouebũt: nã, ubicũque ero, hoc cogitabo, hæc semper cura mea erit, meq; uobis ereptum, nõ à uobis repudiatũ, existimabo. illud ab uniuersis postulo petoq;, si, dũ in ciuitate manere licitũ est, nemini iniuste periculum creaui, nemini innocenti fui calamitati, si omnibus auxilio præsidioq; esse consueui, plurimosq; in hac ciuitate sum tutatus, uti uos liberos meos in uestrã fidẽ recipiatis, eosq; defendatis, ne'ue inimicos meos in familiã nostram longius progredi patiamini; utiq;, siue hinc abiero, siue ero hic oppressus, ea maneat opinio & existimatio, quæ uirtute parta, nõ quæ infelicitate illatá est.

Nunc ego te Iupiter optime maxime, cuius nutu ac ditione sola terrarũ gubernantur, teq́; particeps cõnubij, socia regni Regina Iuno, teq́; Tritonia, armipotens, Gorgona, Pallas, Minerua, cæteriq́; dij, deæq́; immortales, qui excellenti tumulo ciuitatis sedem Capitolij in saxo incolitis constitutã, ut non solum cũctam intueri, sed etiam tueri possitis ciuitatem; à quorum ego quondã altaribus impiam manum ciuium remoui; à quorum tẽplis meo periculo funestam facem repuli, ne illustrissimũ orbis terrarum monimentum cum principe omniũ terrarum occideret ciuitate; teq́; Iupiter Stator, quem uere huius imperij Statorem maiores nostri nominauerũt, cuius in templo hostilem impetũ Catilinæ repuli à muris, cuius templum à Romulo uictis Sabinis in Palatij radice cum uictoria est collocatum: oro atque obsecro, ferte opem pariter Reip. cũctæq́; ciuitati, meisq́; fortunis, resistite tribunitio furori, fauete innocẽtiæ, subuenite solitudini, miseremini senectutis, nolite eum supplicẽ à uobis absterrere & excludere, qui in suo magistratu funestã facem à uestris repulit templis. si C. Mario auxilio fuistis, ꝙ in cliuo Capitolino improborum ciuiũ cædem fecerat; si P. Scipioni, ꝙ Annibalis furibũdam mentem à uestris repulit templis; si denique Cn. Pompeio, ꝙ terra mariq́; hostes reddidit pacatos: sic nũc in meis calamitatibus aliq̃ ferte opem diuinam: ut sæpe multorũ in periculis fecistis, sic nunc in meis miserijs diuinũ aliquod auxilium ex numen ostendite. deinde uos, quorum potestas proxime ad deorum immortalium numen accedit, oro atque obsecro, quibus sigillatim sæpe supplex ad pedes iacui; ut eum, quem singuli stratum atque abiectum

ſubleuaſtis, nunc uniuerſi cõſeruatum uelitis. ſi neminẽ unquam ueſtrum læſi; ſi nemini innocẽti obfui; ſi etiã è contrario, ut quiſq; auxilium meum deſiderauit, opem ferre nõ dubitaui; ſi deniq;, quæcunq; adminiſtraui, ex ueſtra auctoritate & patrum conſcriptorum uoluntate feci; ſi malui inimicorũ cupiditati, q̃ Reip. & legitimæ auctoritati pœnas ſufferre: ut exiſtimetis, ex illo crude=liſſimo inimicorũ impetu ereptum, in antiquum ſtatũ dignitatis reſtitui conuenire. ſed quoniã neq; mihi libere loquẽdi, neque uobis clemẽter audiẽdi, neque omnino iudicandi paucorum furore & audacia facta eſt pote=ſtas, ſed oppreſſa eſt Reſp. armis, metu debilitata ſeruili, uti liberũ ſpiritum ducendi nullam habeat poteſtatem: cedam inermis armatis, innocens nocẽtibus, priuatus furibundo magiſtratui: neque enim Q. Metellus quicquã de uirtute ſua detraxit, ꝙ ceſſit L. Saturnino furẽti; ne=que C. Cotta, ꝙ Q. Varroni Tribuno pl. inferiore gene=re orto cedendũ putauit; neque C. Marius; qui quãtas res geſſerit, ueſtra uobis libertas indicio eſſe poterit: neq; uero M. Tullius ſuum animum ueſtra abalienauit poteſtate, cum præcipuum uobis obſidem ſui animi, ueſtram reliquerit libertatem. quamobrem teſtor deos, deaſq; o=mnes immortales, ueſtraſq; maxime mentes, me nõ uitæ turpitudine, non pro magnitudine ſcelerũ, non propter reliquæ ætatis infamiã pœnas iure & lege perſoluere; ſed propter uirtutis inuidiam, propter iucundiſſimã in=genij laudem, propter magnitudinem rerum geſtarum, crudeliſſime ciuitate priuari. quod ſi idẽ accidit Q. Ce=pioni, ſi Mãcino, ſi Rutilio, mihi quoque hoc accidiſſe nõ magnopere erit mirandũ, cum præſertim non generi

antiquitate, sed uirtutis ornamētis summā laudem sim consecutus. Nunc ego uos equites R. obtestor, quorū uirtute nomen Romanum uictoriam cum laude possidet coniunctam, quorum factis gloriantur ciues, lætātur socij, gemunt hostes; ut, si erga uos omni tempore optime fui animatus, si mea pericula neglexi, dum timorem à patria propulsarem; si æque liberis uestris prospexi, ac uos parentibus consuestis; ut nunc me uelitis uestris opibus defensum, incolumē in hac ciuitate retinere, quæ cū à scelerata cōiuratione esset incensa, meo ductu ac labore restincta est; nec patiamini me à liberis meis abstractum, à coniuge abreptum, ab aris focisq; innocentē proiectum uitā degere in exilio, miserrimi mortalis casum subire. proijcitur Tullius in exilium. itaque nimirum innocens ab inimico, religiosus à scelerato, beneuolus huic ciuitati ab hoste. ò misera uitæ ratio, quæ tandiu resides in uoluptate, quādiu fortunæ poscit libido. ego'ne inimicus huic ciuitati? quāobrem? quia inimicos necaui. ego'ne hostis? quid ita? quia hostes interfeci. en conditionem huius tēporis. antea gloria & laude dignissimi ducebātur, qui hæc perfecerunt: nunc scelerati & parricidæ esse dicuntur, qui hæc administrarunt. sint sanè scelerati: superet istorū uictoria, si modo uictoria appellanda est, in qua ciuitatis inest luctus: habeant hanc palmam ex innocentis cruore. tantū à uobis illud equites R. peto & rogo, ut, quem sæpenumero uestra laude cohonestastis, eundē in dubijs uitæ periculis uestra uirtute cōseruetis.

AD QVIRITES POST REDITVM. ORATIO XXVIII.

Q Vod precatus à Ioue optimo maximo, cæterisq; dijs immortalibus sum Quirites eo tempore, cũ me, fortunasq; meas pro uestra incolumitate, otio, concordiáq; deuoui, ut, si meas rationes unquã uestræ saluti anteposuissem, sempiternam pœnam sustinerẽ mea uoluntate susceptam; sin & ea, quæ ante gesseram, conseruandæ ciuitatis causa gessissem, & illã miseram profectionem uestræ salutis gratia suscepissem, ut quod odiũ scelerati homines, & audaces in Remp. et in omnes bonos conceptũ iandiu continerent, id in me unũ potius, q̃ in optimũ quenque, & in uniuersam Remp. deflecterent; hoc si animo in uos, liberosq; uestros fuissem, ut aliquando uos, patres conscriptos, Italiamq; uniuersam memoria mei, misericordia, desideriũq; teneret: eius deuotionis me esse conuictum iudicio deorum immortalium, testimonio senatus, cõsensu Italiæ, cõfessione inimicorum, beneficio diuino immortaliq; uestro maxime lætor Quirites. & si homini nihil est magis optandum, q̃ prospera, æquabilis, perpetuáq; fortuna, secundo uitæ sine ulla offensione cursu: tamẽ si mihi trãquilla & placata omnia fuissent, incredibili quadã et penè diuina, qua nunc uestro beneficio fruor, lætitiæ uoluptate caruissem. quid dulcius hominum generi à natura datum est, q̃ sui cuique liberi? mihi uero & propter indulgentiã meam, & propter excellens eorũ ingeniũ uita sunt mea chariores: tamen non tanta uoluptate erant suscepti, quanta

nunc sunt restituti. nihil cuiquam fuit unquam iucun-
dius, quàm mihi meus frater: nõ tam id sentiebam cum
fruebar, q̃ tunc cum carebam, & posteaquam uos me
illi, & mihi eum reddidistis. res familiaris sua quẽq; de-
lectat: reliquæ meæ fortunæ recuperatæ plus mihi nunc
uoluptatis afferunt, q̃ tunc incolumi afferebant. amici-
tiæ, consuetudines, uicinitates, clientelæ, ludi deniq; &
dies festi quid haberent uoluptatis, carẽdo magis intelle
xi, quàm fruendo. iam uero honos, dignitas, locus, ordo,
beneficia uestra, quanquam mihi semper clarissima uisa
sunt, tamẽ ea nunc renouata illustriora uidentur, quàm
si obscurata non essent. ipsa autem patria, dij immorta-
les, dici uix potest, quid charitatis, quid uoluptatis habet?
quæ species Italiæ? quæ celebritas oppidorũ? quæ forma
regionũ? qui agri? quæ fruges? quæ pulchritudo urbis?
quæ humanitas ciuium? quæ Reip. dignitas? quæ uestra
maiestas? quibus ego omnibus antea rebus sic fruebar, ut
nemo magis. sed tanquam bona ualetudo iucundior est
eis, qui è graui morbo recreati sunt, quàm qui nũquam
ægro corpore fuerunt: sic ea omnia desiderata magis, q̃
assidue percepta, delectant. quorsum igitur hæc disputo?
quorsum? ut intelligere possitis, neminem unquam tãta
eloquentia fuisse, neque tã diuino atq; incredibili gene
re dicendi, qui uestrorũ magnitudinem multitudinemq́;
beneficiorum, quæ in me fratremq́; meum, liberosq́; no-
stros contulistis, non modo augere aut ornare oratione,
sed enumerare, aut consequi possit. à parẽtibus, id quod
necesse erat, paruus sum procreatus, à uobis natus sum
consularis. illi mihi fratrem incognitum, qualis futurus
esset, dederunt: uos spectatũ & incredibili pietate cogni

tum reddidiſtis. Remp. illis accepi temporibus eam, quæ penè amiſſa eſt: à uobis eam recuperaui, quam aliquãdo omnes unius opera ſeruatam iudicauerunt. dij immortales mihi liberos dederunt, uos reddidiſtis. multa præterea à dijs immortalibus optata conſecuti ſumus: niſi ueſtra uoluntas fuiſſet, omnibus diuinis muneribus caruiſſemus. ueſtros denique honores, quos eramus gradatim ſingulos aſſecuti, nunc à uobis uniuerſos habemus: ut, quantum antea parentibus, quantũ dijs immortalibus, quantum uobiſmet ipſis, tantum hoc tempore, uniuerſo cuncta populo R. debeamus. nam cum in ipſo beneficio ueſtro tanta magnitudo eſt, ut eam complecti oratione nõ poſſim: tum in ſtudijs ueſtris tanta animorum declarata eſt uoluntas, ut nõ ſolum calamitatem mihi detraxiſſe, ſed etiam dignitatem auxiſſe uideamini: nõ enim pro meo reditu, ut pro P. Popilij nobiliſſimi hominis adoleſcentes filij, et multi præterea cognati atque affines deprecati ſunt; nõ, ut pro Q. Metello clariſſimo uiro iam ſpectata ætate filius; non L. Dalmaticus conſularis, ſumma auctoritate uir; non Q. Metellus cenſorius, non eorum liberi; non Q. Metellus Nepos, qui tum Conſulatũ petebat; non ſororum filij Luculli, Seruilij, Scipiones: permulti enim tum Metelli aut Metellarum liberi pro Q. Metelli reditu uobis ac patribus ueſtris ſupplicauerunt. quòd ſi ipſius ſumma dignitas, maximeq́; res geſtæ non ſatis ualerent, tamen filij pietas, propinquorum preces, adoleſcentium ſqualor, maiorũ natu lacrymæ populum R. mouere potuerunt. nam C. Marij, qui poſt illos ueteres clariſſimos conſulares, ueſtra patrumq́; memoria tertius ante me conſularis ſubijt indigniſſimam fortunã

præſtantiſſima ſua gloria, diſſimilis fuit ratio: non enim ille deprecatione rediјt, ſed in diſſenſu ciuium, exercitu ſe armisq; reuocauit. me autẽ nudũ à propinquis, nulla cognatione munitum, nullo armorum ac tumultus metu, C. Piſonis generi mei diuina quædam et inaudita auctoritas, atq; uirtus, fratrisq; mei miſerrimi, atq; optimi quotidianæ lacrymæ, ſordesq; lugubres à uobis deprecatæ ſunt. frater erat unus, qui ſuo ſqualore ueſtros oculos inflecteret; qui ſuo fletu deſiderium mei memoriãq; renouaret; qui ſtatuerat Quirites, ſi uos me ſibi non reddidiſſetis, eandem ſubire fortunã; & tãto in me amore extitit, ut negaret fas eſſe non modo domicilio, ſed ne ſepulcro quidem ſe à me eſſe ſeiunctum. pro me præſente ſenatus hominumq; præterea uiginti millia ueſtem mutauerunt: pro eodem me abſente unius ſqualorem ſordesq; uidiſtis. unus hic, qui domi, ꝙ in foro poſſet eſſe mihi pietate filius, inuentus eſt beneficio parens, amore, idẽ qui ſemper fuit, frater. nam coniugis miſeræ ſqualor & luctus, atque optimæ filiæ mœror aſſiduus, filijq; parui deſiderium mei, lacrymæq; pueriles aut itineribus neceſſarijs, aut magna parte tectis, ac tenebris continebãtur. quare hoc maius eſt ueſtrum in nos promeritum, quòd nõ multitudini propinquorũ, ſed nobiſmet ipſis nos reddidiſtis. ſed quemadmodum propinqui, quos ego parare non potui, mihi ad deprecandam calamitatem meã non affuerũt. ſic, illud quod mea uirtus præſtare debuit, adiutores, auctores, hortatoresq; ad me reſtituendum ita multi fuerunt, ut longe ſuperiores omnes hac dignitate copiaq; ſuperarem. nunquã de P. Popilio, clariſſimo, atque fortiſſimo uiro; nunquam de Q. Metello, nobiliſſi

mo & constantissimo ciue; nunquam de C. Mario, custode ciuitatis, atque imperij uestri, in senatu mentio facta est. tribunitijs superiores illi rogationibus, nulla auctoritate senatus sunt restituti; Marius uero non modo non à senatu, sed etiam oppresso senatu est restitutus: nec rerum gestarum memoria in reditu C. Marij, sed exercitus, atque arma ualuerũt: at de me, ut ualeret, semper senatus flagitauit; ut aliquando perficeretur, cum primũ licuit, frequẽtia atque auctoritate perfecit. nullus in eorum reditu motus municipiorũ, & coloniarum factus est: at me in patriam ter suis decretis Italia cuncta reuocauit. illi inimicis interfectis, magna ciuium cæde facta, reducti sunt: ego ijs, à quibus eiectus sum, prouincias obtinentibus, inimico autem optimo uiro, & mitissimo, altero Consule referente reductus sum, cum is inimicus, qui ad meam perniciem uocem suam communibus hostibus præbuisset, spiritu duntaxat uiueret, re quidẽ infra omnes mortuos amandatus esset. nunq̃ de Popilio L. Opimius fortissimus Consul, nunq̃ de Q. Metello nõ modo C. Marius, qui erat inimicus, sed ne is quidem, qui secutus est, M. Antonius homo eloquentissimus cum A. Albino collega senatum aut populum est cohortatus. at pro me superiores Consules semper, ut referrent, efflagitati sunt: sed ueriti sunt ne gratiæ causa facere uiderentur, q alter mihi affinis erat, alterius causam capitis receperam: qui prouinciarũ fœdere irretiti, totum illum annũ querelas senatus, luctum bonorum, Italiæ gemitũ pertulerunt. Calẽdis uero Ian. posteaq̃ orba Resp. Consulis fidẽ tanquam legitimi tutoris implorauit, P. Lentulus Consul, parens, deus, salus nostræ uitæ, fortunæ, memoriæ, no

minis, simul ac de solẽni religione retulit, nihil humanarum rerum sibi prius, quàm de me agendum iudicauit. atq; eo die confecta res esset, nisi is Tribunus pl. quem ego maximis beneficijs Quæstorem Consul ornaueram, cum & cunctus ordo, & multi eũ summi uiri orarent, & Cn. Oppius socer, optimus uir, ad pedes eius flens iaceret, noctem sibi ad deliberandum postulasset: quæ deliberatio non in reddenda, quemadmodum nõ nulli arbitrabantur, sed, ut patefactum est, in augenda mercede consumpta est. postea res acta est in senatu alia nulla: et cũ uarijs rationibus impediretur, uoluntate tamen perspecta senatus, causa ad uos mense Ian. deferebatur. hic tantum interfuit inter me & inimicos meos. ego cũ homines in tribunali Aurelio palàm conscribi, cẽturiariq; uidissem; cum intelligerem ueteres ad spem cædis Catilinæ copias esse reuocatas; cum uiderem ex ea parte homines, cuius partis nos uel principes numerabamur, partim quòd mihi inuiderent, partim quòd sibi timerent, aut proditores esse, aut desertores salutis meæ; cum duo Consules empti pactione prouinciarum, auctores se inimicis Reip. tradidissent; cum egestatem, auaritiam, libidines suas uiderent expleri non posse, nisi me constrictũ domesticis hostibus dedidissent; cum senatus equitesq; R. flere pro me ac mutata ueste uobis supplicare edictis atque imperijs uetarentur; cum omnium prouinciarum pactiones, cũ omnia cum omnibus fœdera, reconciliationes gratiarũ sanguine meo sancirentur; cum omnes boni non recusarent, quin uel pro me, uel mecum perirẽt: armis decertare pro mea salute nolui, quod & uincere et uinci luctuosum Reip. fore putaui. at inimici mei mẽse

Ian.

Ian.cum de me ageretur,corporibus ciuium trucidatis, flumine ſanguinis meum reditum intercludendū puta uerunt. itaq; cum ego abſui,eam Remp. habuiſtis, ut æque me,atq; illam reſtituendam putaretis. ego autē, in qua ciuitate nihil ualeret ſenatus, omnis eſſet impu nitas,nulla iudicia,uis & ferrū in foro uerſarētur,cum priuati ſe parietum præſidio,nō legum tuerentur, Tri= buni pl. uobis inſpectantibus uulnerarentur, ad magi= ſtratuū domos cum ferro & facibus iretur, Conſulis fa ſces frangerentur, deorum immortalium templa incen derentur,Remp. nullam eſſe putaui: itaq; neque Rep. exterminata,mihi locum in hac urbe eſſe duxi; nec, ſi illa reſtitueretur,dubitaui quin me ſecū ipſa reduceret. an ego,cum mihi eſſet exploratiſſimum, P. Lentulum proximo anno Conſulem futurum, qui illis ipſis Reip. periculoſiſſimis tēporibus Aedilis curulis me Cōſule om nium meorum conſiliorum particeps,periculorumq; ſo cius fuiſſet: dubitarem,quin is me confectum conſula= ribus uulneribus cōſulari medicina ad ſalutē reduceret? hoc duce,collega autem eius,clementiſſimo atq; optimo uiro,primo nō aduerſante,poſt etiam adiuuante, reli= qui magiſtratus penè omnes fuerunt defenſores ſalutis meæ: ex quibus excellenti animo, uirtute,auctoritate, præſidio T. Annius & P. Seſtius, præſtanti in me bene= uolentia,& diuino ſtudio extiterunt. eodemq; P. Len= tulo auctore,& pariter referente collega, frequentiſſi= mus ſenatus uno diſſentiente,nullo intercedēte,dignita tem meam quibus potuit uerbis ampliſſimis ornauit,ſa lutem uobis,municipijs, colonijsq; omnibus cōmēdauit. ita me nudum à propinquis, nulla cognatione munitū

Conſules, Prætores, Tribuni plebis, ſenatus, Italia cuncta ſemper à uobis deprecata eſt: deniq; omnes, qui ueſtris maximis beneficijs honoribusq́; ſunt ornati, producti ad uos ab eodem, non ſolum ad me conſeruandum uos cohortati ſunt, ſed etiam rerum mearum geſtarum auctores, teſtes, laudatoresq́; fuerunt. quorum princeps ad cohortandum uos & ad rogandos fuit Cn. Pompeius, uir omnium, qui ſunt, fuerunt, erunt, uirtute, ſapientia, ac gloria princeps. qui mihi unus uni priuato amico eadē omnia dedit, quæ uniuerſæ Reip. ſalutem, otium, dignitatem. cuius oratio fuit, quemadmodum accepi, tripartita. primum uos docuit, meis conſilijs Remp. eſſe ſeruatam; cauſamq́; meam cum cōmuni ſalute coniunxit; hortatusq́; eſt, ut auctoritatem ſenatus, ſtatū ciuitatis, fortunas ciuis bene meriti defenderetis: tū in perorando poſuit, uos rogari à ſenatu, rogari ab equitibus R. rogari ab Italia cuncta: denique ipſe ad extremum pro mea uos ſalute non rogauit ſolum, uerum etiā obſecrauit. huic ego homini Quirites tantum debeo, quātum hominem homini debere uix fas eſt. huius cōſilia, P. Lentuli ſententiam, ſenatus auctoritatē uos ſecuti, in eo me loco, in quo ueſtris beneficijs fueram, iiſdem centurijs, quibus collocaratis, repoſuiſtis. eodem tempore audiſtis eodem ex loco ſummos uiros, ornatiſſimos atq; ampliſſimos homines, principes ciuitatis, omnes cōſulares, omnes prætorios eadem dicere, ut omnium teſtimonio per me unum Remp. conſeruatam eſſe cōſtaret. itaque cum P. Seruilius, grauiſſimus uir, & ornatiſſimus ciuis, dixiſſet, opera mea Remp. incolumem magiſtratibus deinceps traditam, dixerunt in eandem ſententiam cæteri. ſed

audistis eo tempore clarissimi uiri nõ solum auctorita=tem, sed etiam testimonium L. Gellij : qui, quia suam classem attentatam magno cum suo periculo penè sen sit, dixit in concione uestra, si ego Consul, cum fui, non fuissem, Remp. funditus interituram fuisse. En ego tot testimonijs Quirites, hac auctoritate senatus, tanta con sensione Italiæ, tanto studio bonorum omnium, agente P. Lentulo, consentientibus cæteris magistratibus, depre=cante Cn. Pompeio, omnibus hominibus fauentibus, dijs deniq; immortalibus frugum ubertate, copia, uilitate reditum meum comprobãtibus, mihi, meis, Reip. restitu=tus, tantum uobis, quantum facere possum, Quirites pol licebor : primum qua sanctissimi homines pietate erga deos immortales esse solent, eadem me erga populũ R. semper fore, numenq; uestrum æque mihi graue, et san ctum, ac deorum immortalium, in omni uita futurũ: deinde, quoniam me in ciuitatem Respub. ipsa reduxit, nullo me loco Reip. defuturum. ꝙ si quis existimat, me aut uoluntate esse mutata, aut debilitata uirtute, aut animo fracto, uehemẽter errat. mihi quod potuit uis, & iniuria, & sceleratorum hominum furor detrahe=re, eripuit, abstulit, dissipauit: quod uiro forti adimi nõ potest, id manet & permanebit. uidi ego fortissimum uirum, municipem meum, C. Marium, quoniam nobis quasi aliqua fatali necessitate non solum cum ijs, qui hæc delere uoluissent, sed etiam cum fortuna belligerã dum fuit : eum tamen uidi, cum esset summa senectu te, non modo non infracto animo propter magnitudi nem calamitatis, sed confirmato atque renouato. quẽ egomet dicere audiui, tum se fuisse miserum, cũ careret

patria,quam obſidione liberauiſſet;cũ ſua bona poſſide
ri ab inimicis, ac diripi audiret ; cum adoleſcentem fi=
lium uideret eiuſdem ſocium calamitatis;cum in palu=
dibus demerſus,cõcurſu, ac miſericordia Minturnenſiũ
corpus ac uitam ſuam conſeruaſſet; cum parua nauicu
la traiectus in Africam, quibus regna ipſe dederat , ad
eos inops,ſupplexq́; ueniſſet: recuperata uero ſua digni
tate,ſe nõ cõmiſſurum,ut,cum ea,quæ amiſerat, ſibi re
ſtituta eſſent, uirtutem animi non haberet , quã nunq̃
perdidiſſet.ſed hoc inter me,atque illum intereſt; quòd
ille,qua re plurimũ potuit , ea ipſa re inimicos ſuos ul=
tus eſt,armis ; ego,qua conſueui,utar pietate;quoniam
illi arti in bello,ac ſeditione locus eſt,huic in pace, atq;
otio.quãquam ille animo irato nihil niſi de inimicis ul
ciſcendis agebat : ego de ipſis inimicis tantum, quãtum
mihi Reſp.permittet,cogitabo.deniq; Quirites , quoniã
me quatuor omnino genera hominum uiolarunt; unũ
eorum,qui odio Reip. ꝙ eam ipſis inuitis conſeruaram ;
mihi inimiciſſimi fuerunt;alterum, qui per ſimulatio=
nem amicitiæ nefarie prodiderunt ; tertium, qui, cum
propter inertiam ſuam eadem aſſequi non poſſent,inui
derent laudi,& dignitati meæ; quartum,qui, cum cu=
ſtodes Reip.eſſe debuerunt,ſalutem meam,ſtatum ciui=
tatis,dignitatem eius imperij,quod erat penes ipſos,uen
diderunt : ſic ulciſcar genera ſingula, quemadmodum
à quibuſq; ſum prouocatus; malos ciues , Remp. bene
gerendo;perfidos amicos,nihil credẽdo,atq; omnia cauẽ
do ; inuidos , uirtuti & gloriæ ſeruiendo ; mercatores
prouinciarum,reuocando domum, atque ab ijs prouin=
ciarum rationem repetendo.quãquam mihi maiori cu=

ræ eſt,quemadmodũ quidẽ uobis, qui de me eſtis optime meriti,gratiã referã,quã quemadmodum inimicorum iniurias, crudelitatemq; perſequar: etenim ulciſcendæ iniuriæ facilior ratio eſt, quã beneficij remunerandi; propterea q ſuperiorem eſſe contra improbos, minus eſt negotij, quã bonis exæquari: tũ etiã nec tam neceſſarium quidem eſt,male meritis,quã optime meritis, referre quod debeas. odium uel precibus mitigari poteſt,uel tẽporibus Reip.cõmuniq; utilitate deponi,uel difficultate ulciſcendi teneri,uel uetuſtate ſedari: bene meritos quin colas,nec exorari fas eſt, neq; id Reip. repetere utcunq; neceſſe eſt, neque eſt excuſatio difficultatis,neque æquũ eſt tempore & die memoriam beneficij definire. poſtremo qui in ulciſcendo remiſſior fuit, mox aperte laudatur: at grauiſſime uituperatur, qui in tantis beneficijs, quanta uos in me contuliſtis,remunerandis eſt tardior; neq; ſolum ingratus,quod ipſum graue eſt,uerũ etiã impius appelletur neceſſe eſt. atque in officio perſoluẽdo diſſimilis eſt ratio,& pecunia debita:propterea q pecuniã,qui retinet,non diſſoluit; qui reddidit,nõ habet:gratiã &,qui retulit,habet; &,qui habet,diſſoluit. quapropter memoriam ueſtri beneficij colam beneuolentia ſempiternã, nõ ſolum dum anima ſuperabo mea, ſed etiam cum mortuo monimẽta ueſtri in me beneficij permanebunt.in referenda autem gratia hoc uobis repromitto, ſemperq; præſtabo, mihi neq; in conſilijs de Rep.capiũdis diligentiã, neque in periculis à Rep.propulſandis animum, neque in ſentẽtia ſimpliciter referenda fidem, neque in hominũ uolũtatibus pro Rep.lædendis libertatem, nec in perferendo labore

induſtriam, nec in ueſtris commodis augendis gratam animi beneuolentiam deſuturam. atque hæc cura Quirites erit infixa animo meo ſempiterna, ut cum uobis, qui apud me deorum immortalium uim & numen tenetis, tum poſteris ueſtris, cũctisq; gentibus dignisſimus ea ciuitate uidear, quæ ſuam dignitatem nõ poſſe tenere ſe, niſi me recuperaſſet, cunctis ſuffragijs indicauit.

POST REDITVM, IN SENATV. ORATIO XXIX.

S I patres conſcripti pro ueſtris immortalibus in me, fratremq; meum, liberosq; noſtros meritis parum uobis cumulate gratias egero, quæſo, obteſtorq;, ne meæ naturæ potius, quàm magnitudini ueſtrorum beneficiorum id tribuendum putetis: quæ.n. tanta poteſt exiſtere ubertas ingenij, quæ tanta dicendi copia, quod tam diuinum atque incredibile genus orationis, quo quiſquam poſſit ueſtra in nos uniuerſa promerita non dicam complecti orando, ſed percenſere numerando? qui mihi fratrem optatiſſimum, me fratri amantiſſimo, liberis noſtris parentes, nobis liberos, qui dignitatem, qui ordinem, qui fortunas, qui ampliſſimam Remp. qui patriam, qua nihil poteſt eſſe iucundius, qui denique noſmet ipſos nobis reddidiſtis. quòd ſi parentes chariſſimos habere debemus, quòd ab ijs nobis uita, patrimonium, libertas, ciuitas tradita eſt; ſi deos immortales, quorum beneficio & hæc tenuimus, & cæteris rebus aucti ſumus; ſi populum Rom. cuius honoribus in ampliſſimo conſilio, & in altiſſimo gradu dignitatis, atque in hac omnium terrarum arce collocati ſumus; ſi hunc ipſum ordinem, à quo ſæpe magnificentiſſimis decretis ſumus honeſtati: immenſum quiddam & infinitum eſt, quod uobis debeamus, qui ueſtro ſingulari ſtudio atque conſenſu parentum beneficia, deorum immortalium munera, populi Romani honores, ueſtra de me mul=

ta indicia, nobis omnia uno tempore reddidistis; ut, cũ multa uobis, magna populo R. innumerabilia parentibus, omnia dijs immortalibus debeamus, ꝙ hæc antea singula per illos habuerimus, nunc uniuersa per uos recuperauerimus. itaq; P. C. quod ne optandũ quidem est homini, immortalitatẽ quãdã per uos adepti uidemur: quod. n. tẽpus erit unquam, quo uestrorũ in nos beneficiorum memoria, ac fama moriatur, qui illo ipso tẽpore, cũ ui, ferro, metu, minis obsessi teneremini, nõ multo post discessum meũ uniuersi me reuocauistis, referente L. Mũmio, fortissimo, atq; optimo uiro? quẽ habuit ille pestifer annus & maxime fidelem, & minime timidũ, &, si dimicare placuisset, defensorẽ salutis meæ. posteaq̃ uobis potestas decernendi nõ est permissa per eũ Tribunum pl. qui cũ per se Remp. lacerare nõ posset, sub alieno scelere deleuit: nũquã de me siluistis, nunquã meã salutem nõ ab ijs Consulibus, qui uendiderant, flagitauistis: itaque uestro studio, atque auctoritate perfectũ est, ut ille ipse annus, quẽ ego mihi, quã patriæ, malueram esse fatalem, octo Tribunos haberet, qui promulgarent de salute mea, & ad uos sæpenumero referrent. nam Cõsules modesti, legumq; metuẽtes, impediebantur lege, nõ ea quæ de me, sed ea quæ de ipsis lata erat, cum meus inimicus promulgauit, ut, si reuixissent ij, qui hæc penè delerunt, tum ego redirem. quo facto utrunque confessus est, & se illorum uitam desiderare, et magno in periculo Remp. futuram, si aut hostes atque interfectores Reipub. reuixissent, aut ego non reuertissem. itaque illo ipso anno, cum ego cessissem; princeps autem ciuitatis non legum præsidio, sed parietum uitam

suam tueretur; Resp. sine Consulibus esset, neque solũ parentibus perpetuis, uerum etiã tutoribus annuis esset orbata; sentẽtias dicere prohiberemini; caput meæ proscriptionis recitaretur: nunquam dubitastis meam salutẽ cum cõmuni salute coniungere. postea uero quàm singulari & præstãtissima uirtute P. Lẽtuli Consulis ex superioris anni caligine & tenebris lucẽ in Rep. Calendis Ian. respicere cœpistis; cũ Q. Metelli, nobilissimi hominis, atq; optimi uiri, summa dignitas, cũ Prætorum, Tribunorum pl. penè omnium uirtus, & fides Reip. subuenisset; cum uirtute, gloria, rebus gestis Cn. Pompeius omnium gentium, omniũ seculorũ, omnis memoriæ facile princeps tuto se in senatum uenire arbitraretur: tãtus uester cõsensus de salute mea fuit, ut, licet corpus abesset mecũ, dignitas iam in patriã reuertisset. quo quidem mense, quid inter me & meos inimicos interesset, existimare potuistis. ego meã salutẽ deserui, ne propter me ciuiũ uulneribus Resp. cruẽtaretur: illi meum reditũ non populi R. suffragijs, sed flumine sanguinis intercludendũ putauerunt. itaque postea nihil uos ciuibus, nihil socijs, nihil Regibus respõdistis: nihil iudices sentẽtijs, nihil populus suffragijs, nihil hic ordo auctoritate declarauit: mutum forũ, elinguem curiam, tacitam et fractam ciuitatem uidebatis. quo quidem tempore, cũ is excessisset, qui cædi & flammæ uobis auctoribus restiterat, cũ ferro & facibus homines tota urbe uolitantes, magistratuum tecta oppugnata, deorum templa inflãmata, summi uiri & clarissimi Consulis fasces fractos, fortissimi atque optimi uiri Tribuni pl. sanctissimum corpus nõ solum tactum ac uiolatum manu, sed

uulneratum ferro, confectumq; uidistis. qua strage non nulli permoti magistratus, partim metu mortis, partim desperatione Reip. paululum à mea causa recesserunt: reliqui fuerũt, quos neq; terror, nec uis, nec spes, nec metus, nec promissa, nec minæ, nec tela, nec faces à uestra auctoritate, à populi R. dignitate, à mea salute depellerẽt. princeps P. Lẽtulus, parens, ac deus nostræ uitæ, fortunæ, memoriæ, nominis, hoc specimen uirtutis, hoc indiciũ animi, hoc lumẽ Cõsulatus sui fore putauit, si me mihi, si meis, si uobis, si Reip. reddidisset. qui ut est designatus, nunquam dubitauit sententiã de salute mea se & Rep. dignam dicere. cum à Tribuno pl. uetaretur, cum præclarũ caput recitaretur, ne quis ad uos referret, ne quis decerneret, ne disputaret, ne loqueretur, ne pedibus iret, ne scribẽdo adesset: totam illam clausulam, ut ante dixi, proscriptionem, nõ legem putauit, qua ciuis optime de Rep. meritus, nominatim, sine iudicio, unà cũ senatu Reip. esset ereptus. ut uero iniit magistratum, non dicã quid egerit prius, sed quid omnino egit aliud, nisi ut me conseruato uestram in posterũ dignitatẽ auctoritatemq; sanciret? dij immortales, quantũ mihi beneficiũ dedisse uidemini, ꝙ hoc anno P. Lentulus Consul fuit: quãto maius dedissetis, si superiore anno fuisset: nec enim eguissem medicina consulari, nisi consulari uulnere concidissem. audieram ex sapientissimo homine, atq; optimo ciue, & uiro, Q. Catulo, non sæpe unum Consulem improbum, duos uero nunquam, excepto illo Cinnano tempore, fuisse. quare meã causam semper fore firmissimã dicere solebat, dũ uel unus in Rep. esset Cõsul. quod uere dixerat, si illud de duobus Consulibus, quod

ante in Rep. non fuerat, perenne ac propriũ manere po tuisset. ꝙ si Q. Metellus illo tẽpore Consul fuisset unicus, dubitatis quo animo fuerit in me conseruando futurus, cũ in restituendo auctorẽ fuisse ascriptoremq; ui deatis? sed fuerunt duo Consules, quorum mẽtes angustæ, humiles, prauæ, oppletæ tenebris, ac sordibus, nomẽ ipsum Consulatus, splendorem illius honoris, magnitudinem tanti imperij nec intueri, nec sustinere, nec capere potuerunt; non Cõsules, sed mercatores prouinciarũ, ac uenditores uestræ dignitatis. quorum alter à me Catilinam amatorem suum multis audiẽtibus, alter Cethegũ consobrinũ suum reposcebat: qui me duo sceleratissimi post hominum memoriam non Consules, sed latrones, non modo deseruerunt, in causa præsertim publica, & consulari, sed prodiderunt, oppugnarunt, omni auxilio non solum suo, sed etiam uestro, cæterorumq; ordinum spoliatum esse uoluerunt: quorũ alter tamen neq; me, neque quenquam fefellit: quis enim ullam ullius boni spem haberet in eo, cuius primũ tẽpus ætatis palàm fuisset ad omnes libidines diuulgatũ? qui ne à sanctissima quidem parte corporis potuisset hominum impuram intemperãtiam propulsare? qui, cũ suam rem nõ minus strenue, quã postea publicã, cõfecisset, egestatem, & luxuriã domestico lenocinio sustẽtauit? qui nisi in aram Tribunatus cõfugisset, neq; uim Prætoris, nec multitudinẽ creditorũ, nec bonorũ proscriptionem effugere po tuisset? quo in magistratu nisi rogationẽ de piratico bello tulisset, profecto & egestate, & improbitate coactus piraticã ipse fecisset, ac minore quidẽ cum Reip. detrimento, quã quòd intra mœnia nefarius hostis, prædoq;

uersatus est. quo inspectante, ac sedēte, legem Tribunus pl. tulit, ne auspicijs obtēperaretur, ne obnuntiare concilio, aut comitijs, ne legi intercedere liceret, ut lex Aelia, & Fusia ne ualerēt, quæ nostri maiores certissima subsidia Reip. cōtra tribunitios furores esse uoluerunt. ideq; postea, cū innumerabilis multitudo bonorū de Capitolio supplex ad eū sordidata uenisset; cūq; adolescentes nobilissimi, cunctiq; equites R. se ad lenonis impurissimi pedes abiecissent: quo uultu cincinnatus ganeo nō solū ciuium lacrymas, uerum etiam patriæ preces repudiauit? neq; eo contentus fuit, sed etiam in concionem ascendit, eaq; dixit, quæ, si eius uir Catilina reuixisset, dicere nō esset ausus: se Nonarum Dec. quæ me Consule fuissent, cliuiq; Capitolini pœnas ab equitibus R. esse repetiturū: neq; solum id dixit, sed, quos ei cōmodū fuit, cōpellauit: L. uero Lamiā, equitem R. præstanti dignitate hominē, & saluti meæ pro familiaritate, Reip. pro fortunis suis amicissimū, Consul imperiosus exire urbe iussit: &, cū uos uestē mutandam censuissetis, cunctiq; mutassetis, atque idē omnes boni iam ante fecissent, ille unguentis oblitus, cum toga prætexta, quā omnes Prætores, Aedilesq; tū abiecerant, irrisit squalorem uestrū, & luctū grauissimæ ciuitatis; fecitq;, quod nemo unq̄ Tyrannus; ut, quo minus occulte uestrū malum gemeretis, nihil diceret; ne aperte incommoda patriæ lugeretis, ediceret. cum uero in circo Flaminio non à Tribuno pl. Consul in concionem, sed à latrone archipirata productus esset: primū processit, qua auctoritate uir? uini, somni, stupri plenus, madenti coma, cōposito capillo, grauibus oculis, fluentibus buccis, pressa uoce, &

temulenta: ꝙ in ciues indemnatos esset animaduersum, id sibi dixit grauis auctor uehemētissime displicere. ubi nobis hæc auctoritas tandiu tāta latuit? cur in lustris, & helluationibus huius calamistrati saltatoris tam eximia uirtus tandiu cessauit? nam ille alter Cesoninus Caluentius ab adolescentia uersatus est in foro, cum eū præter simulatā uersutamq; tristitiam nulla res cōmendaret, nō Consulis studium, nō discendi initia rei militaris, nō cognoscendorum hominum, nō liberalitas. quem præteriens cum incultum, horridum, mœstūq; uidisses, etiam si agrestem, & inhumanum existimares, tamē libidinosum, & perditum non dubitares. cū hoc homine aut cum stipite Aethiope, si in foro constitisses, nihil crederes interesse: sine sensu, sine sapore, elinguem, tardū, inhumanū, neglectū, Cappadocem modo abreptū de grege uenaliū diceres. idem domi quā libidinosus, quàm impurus, quā intemperans, nō ianua receptis, sed pseudothyro intromissis uoluptatibus? cū uero etiam literas studere incipit, & helluo immanis cū Græculis philosophari, tū est Epicureus, nō penitus illi disciplinæ, quæcūque est, deditus, sed captus uno uerbo uoluptatis. habet autem magistros nō ex istis ineptis, qui dies totos de officio ac de uirtute disserūt, qui ad laborem, ad industriā, ad pericula pro patria subeūda adhortātur; sed eos, qui disputent horam nullam uacuā uoluptate esse debere, in omni parte corporis semper oportere aliquod gaudiū delectationemq; uersari. his utitur quasi præfectis libidinū suarum: hi uoluptates omnes uestigāt, atque odorātur: hi sunt conditores, instructoresq; cōuiuij: ijdem expendūt, atq; æstimāt uoluptates, sententiamq; dicūt,

& iudicant, quantum cuiq; libidini tribuendũ esse uideatur : horum ille artibus eruditus, ita cõtempsit hãc prudentissimã ciuitatẽ, ut omnes suas libidines, omnia flagitia latere posse arbitraretur, si modo uultũ importunũ in forũ detulisset. is non me, quanquam equidẽ nõ cognoram eum propter Pisonum affinitatem, quem longe hinc ab hoc genere cognatio materna transalpini sanguinis abstulisset, sed uos populumq; R. nõ cõsilio, neque eloquentia, quod in multis sæpe accidit, sed rugis, superciliõq; decepit. L. Piso tu'ne ausus es isto oculo, nõ dicam isto animo, ista fronte, non uita; tanto supercilio, nõ enim possum dicere tantis gestis, cũ Gabinio consociare cõsilia pestis meæ? nõ te illius unguentorũ odor, non uini anhelitus, nõ frons calamistri notata uestigijs in eam cognitionem adducebat, ut, cum illius re similis fuisses, frontis tibi integumẽto ad occultanda tanta flagitia diutius uti nõ liceret? cum hoc coire ausus es, ut consularem dignitatem, ut Reip. statum, ut senatus auctoritatem, ut ciuis optime meriti fortunas prouinciarũ fœdere addiceres? te Consule, tuis edictis, & imperijs senatui populoq; R. nõ est licitũ nõ modo sententijs atq; auctoritate sua, sed ne luctu quidẽ, ac uestitu Reip. subuenire. Capuæ'ne te putabas, in qua urbe domicilium quondam superbiæ fuit, Consulem esse, sicut eras eo tẽpore, an Romæ, in qua ciuitate omnes ante uos Cõsules senatui paruerũt? tu es ausus in circo Flaminio productus cũ tuo illo pari dicere, te semper misericordẽ fuisse? quo uerbo senatum atq; omnes bonos tum, cum à patria pestem expellerent, crudeles demõstrabas fuisse. tu misericors me affinẽ tuũ, quem comitijs prærogati-

uæ primum custodem præfeceras, quem Calẽdis Ian. tertio loco sententiam rogaras, constrictum inimicis Reip. tradidisti: tu meum generum propinquũ tuũ, tu affinem tuam, meam filiam superbissimis, & crudelissimis uerbis à genibus tuis repulisti: idemq; tu clemẽtia ac misericordia singulari, cum ego unà cũ Rep. non tribunitio sed consulari ictu concidissem, tanto scelere, tantaq; intemperantia fuisti, ut ne unã quidẽ horam interesse paterere inter meam pestem, & tuam prædam, saltem dum conticesceret illa lamentatio, & gemitus urbis. nõdum palàm factum erat concidisse Remp. cũ tibi arbitria funeris soluebantur, uno eodemq; tempore domus mea diripiebatur, ardebat, bona ad uicinum Consulem de Palatio, de Tusculano ad item uicinum alterum Cõsulem deferebantur, cum, iisdem operis suffragium ferentibus, eodem gladiatore latore, uacuo nõ modo à bonis, sed etiam à liberis, atq; inani foro, ignaro populo R. quid ageretur, senatu uero oppresso, & afflicto, duobus impiis nefariisq; Cõsulibus ærarium, prouinciæ, legiones, imperia donabantur. horum Consulum ruinas uos Consules uestra uirtute fulsistis, summa Tribunorũ pl. Prætorumq; fide, & diligentia subleuasti. quid ego de præstantissimo uiro T. Annio dicã? aut quis de tali ciue satis digne unquam loquetur? qui cum uideret, sceleratũ ciuem, aut domesticum potius hostem, si legibus uti liceret, iudicio esse frangẽdũ; sin ipsa iudicia uis impediret, ac tolleret, audaciam uirtute, furorem fortitudine, temeritatem consilio, manũ manu, uim ui esse superãdã: primo de ui postulauit: posteaq̃ ab eodẽ iudicia sublata esse uidit, ne ille omnia ui posset efficere, curauit:

qui docuit neq; tecta, neque templa, neq; forũ, neq; curiam sine summa uirtute, ac maximis opibus, & copijs ab intestino latrocinio posse defendi: qui primus post meũ discessum metũ bonis, timorẽ huic ordini, seruitutẽ depulit ciuitati. quã rationẽ pari uirtute, animo, fide P. Sestius secutus, pro mea salute, pro uestra auctoritate, pro statu ciuitatis nullas sibi inimicitias, nullã uim, nullos impetus, nullũ uitæ discrimen uitandũ unquam putauit: qui causam senatus exagitatã concionibus improborum, sic sua diligentia multitudini cõmendauit, ut nihil tam populare, quã uestrum nomen, nihil tam omnibus charum aliquando, quã uestra auctoritas uideretur: qui me cũ omnibus rebus, quibus Tribunus pl. potuit, defendit, tum reliquis officijs iuxta, ac si meus frater esset, sustẽtauit: cuius ego clientibus, libertis, familia, copijs, literis ita sum sustentatus, ut meæ calamitatis nõ adiutor solũ, uerũ etiam socius uideretur. iam cæterorum officia studiáq; uidistis: quã cupidus mei C. Sestilius, quã studiosus uestri, quàm non uarius fuerit in causa. quid Mosopius? cui ego ipsi, parẽti, fratriq; eius sentio quantum debeã: qui, cũ à me uoluntas eorũ in priuato iudicio esset offensa, publici mei beneficij memoria priuatam offensionem obliterauerunt. iã T. Fadius, qui mihi Quæstor fuit; M. Curtius, cuius ego patri Quæstor fui, studio, amore, animo huic necessitudini nõ defuerũt. multa de me C. Messinius & amicitiæ, & Reip. causa dixit: legem separatim initio de salute mea promulgauit. Q. Fabritius si, quæ de me agere conatus est, ea contra uim, & ferrum perficere potuisset, mense Ianuario nostrum statum recuperassemus: quẽ

ad salutem

ad ſalutem meam uoluntas impulit, uis retardauit, au=ctoritas ueſtra reuocauit. iã uero Prætores quo animo in me fuerint: uos exiſtimare potuiſtis, cum L. Cæcilius priuatim me ſuis omnibus copijs ſtuduerit ſuſtẽtare, pu blice promulgarit de ſalute mea cũ collegis penè omni=bus, direptoribus aũt meorum bonorum in ius adeundi poteſtatem non fecerit. M. autem Calidius ſtatim deſi=gnatus, ſententia ſua, quàm eſſet chara ſibi mea ſalus, declarauit. omnia officia C. Septimij, Q. Valerij, P. Craſ ſi, Sex. Quintilij, C. Cornuti ſumma et in me, et in Rẽp. conſtiterunt. quæ cum libẽter cõmemoro, tum non inui tus non nullorum in me nefarie cõmiſſa prætereo. non eſt mei tẽporis, iniurias meminiſſe: quas ego, etiam ſi ulciſci poſſem, tamẽ obliuiſci mallẽ. aliò transferenda mea tota uita eſt, ut bene de me meritis referã gratiã, cum apertis hoſtibus bellum geram, timidis amicis igno ſcam, proditoribus meis non indicem dolorem profectio nis meæ, defenſores reditus dignitate conſoler. q̃ ſi mihi nullũ aliud eſſet officiũ in omni uita reliquum, niſi ut erga duces ipſos et principes atq; auctores ſalutis meæ ſatis gratus iudicarer: tamẽ exiguum reliquæ uitæ tẽ=pus non modo ad referendam, uerum etiam ad cõme=morandam gratiam mihi relictum putarem: quando enim ego huic homini ac liberis eius, quando oẽs mei gratiam referent? quæ memoria, quæ uis ingenij, quæ magnitudo obſeruantiæ tot tãtisq; beneficijs reſpõdere poterit? qui mihi primus afflicto & iacenti conſularẽ fidem, dexteramq; porrexit: qui me à morte ad uitam, à deſperatione ad ſpẽ, ab exitio ad ſalutem reuocauit: qui tãto amore in me, ſtudio in Remp. fuit, ut excogi=

taret quemadmodum calamitatem meam non modo leuaret, ſed etiã honeſtaret: quid enim magnificentius, quid preclarius mihi accidere potuit, q̃ quod illo petente uos decreuiſtis, ut cuncti ex omni Italia, qui Remp. ſaluam uellent, ad me unũ, hominẽ fractum, & propè diſſipatum, reſtituendum, & defendendum uenirent: ut qua uoce à te Romule poſt Romã conditam Conſul uſus eſſet pro uniuerſa Rep. apud eos ſolũ, qui eius uocẽ exaudire poſſent, eadẽ uoce ſenatus omnibus agris, uicis, atque oppidis ciues totamq; Italiã ad unius ſalutem defendendã excitaret. quid ego glorioſius meis poſteris potui relinquere, q̃ hoc, ſenatũ iudicaſſe, qui ciuis me non defendiſſet, eum Remp. ſaluã noluiſſe? itaque tantum ueſtra auctoritas, tantum eximia Conſulis dignitas ualuit, ut omne is flagitiũ ſe cõmittere putaret, ſi quis non ueniret. idemq; Conſul, cum illa incredibilis multitudo Romã, & penè Italia ipſa ueniſſet, uos frequẽtiſſimos in Capitoliũ conuocauit, quo tẽpore quantã uim uera bonitas haberet, aut uera nobilitas, intelligere potuiſtis: nam Q. Metellus, & inimicus, & frater inimici, perſpecta ueſtra uoluntate, omnia priuata odia depoſuit: quem P. Seruilius, uir cum clariſſimus, tum uero optimus, mihiq; amiciſſimus, & auctoritatis, & orationis ſuæ diuina quadã grauitate ad ſui generis, cõmuniſq; ſanguinis facta uirtuteſq; reuocauit, ut haberet in cõſilio & fratrem ab inferis ſocium rerum mearum, & oẽs Metellos præſtantiſſimos ciues penè ex Acheronte excitatos, in quibus Numidicum illum, cuius quondam de patria diſceſſus honeſtus ipſi, bonis omnibus tamẽ luctuoſus uiſus eſt. itaque fuit is nõ mo=

do ſalutis defenſor, qui ante hoc unum beneficium fue rat inimicus, uerũ etiam aſcriptor dignitatis meæ. quo quidem die cum CCCCX ſenatores eſſetis, magiſtratusq; oẽs adeſſent, diſſenſit unus, is qui ſua lege coniuratos etiã ab inferis excitãdos putarat. atque illo die, quo Remp. meis cõſilijs cõſeruatã grauiſſimis uerbis, & plurimis iudicaſſetis, idẽ Cõſul curauit, ut eadẽ à principibus ciuitatis in concione poſtero die dicerentur: cũ quidẽ ipſe egit ornatiſſime cauſam meã, perfecitq; aſtãte, atque audiẽte Italia tota, ut nemo cuiusq̃ cõducti, aut perditi uocẽ acerbã, atque inimicã bonis poſſet audire. ad hæc non modo adiumẽta ſalutis, ſed etiã ornamẽta dignitatis meæ reliqua uos ijdem addidiſtis: decreuiſtis, ne quis ulla rõne rem impediret; qui id impediſſet, grauiter moleſteq; laturos; illũ cõtra Remp. ſalutemq; bonorũ, concordiamq; ciuium facturum; et ut ad uos ea ſtatim referrentur: meq; etiam, ſi diutius calũniarentur, redire iuſſiſtis. quid? ut agerẽtur gratiæ, qui è mu- * nicipijs ueniſſent. quid? ut ad illam diẽ, res cum rediſſent, rogarẽtur, ut pari ſtudio conuenirẽt. quid denique illo die, quẽ P. Lentulus mihi fratriq; meo, liberisq; noſtris natalẽ conſtituit, non modo ad noſtrã, uerum etiã ad ſempiterni memoriam temporis? quo die nos comitijs cẽturiatis, quæ maxime maiores iuſta dici haberiq; uoluerunt, arceſſiuit in patriam: ut eædem centuriæ, quæ me Conſulẽ fecerant, Conſulatum meum comprobarent. quo die quis ciuis fuit, qui fas eſſe putaret, quacunque aut ætate, aut ualetudinis eſſet, nõ ſe de ſalute mea ſentẽtiã ferre? quando tantã frequentiã in campo, tantũ ſplendorem Italiæ totius, ordinumq; omniũ,

*quando illa dignitate rogatores, diribitores, custodesq;
uidistis? itaque P. Lētuli beneficio excellēti atq; diuino
nō solū reducti sumus in patriā, sicut nō nulli clarissi=
mi, uiri, sed equis insignibus, & curru aurato reporta=
ti. possum ego satis in Cn. Pōpeiū unquā gratus uideri?
qui nō solum apud uos, qui oēs idē sentiebatis, sed etiā
apud uniuersum populum R. salutē Reip. & conserua
tam per me, & coniūctam esse cum mea dixerit: qui
causam meam prudētibus commēdarit, imꝑitos edocue
rit, eodemq; tēpore improbos auctoritate sua compres=
serit, bonos excitarit: qui populū R. pro me, tanquam
pro fratre, aut pro parēte, non solum hortatus sit, ue=
rum etiam obsecrarit: qui, ipse cū propter metum di=
micationis, & sanguinis domo se teneret, etiam à suꝑio
ribus Tribunis petierit, ut de salute mea & promulga
rēt, & referrēt: qui in colonia nuper constituta cum
ipse gereret magistratū, in qua nemo erat emptus inter
cessorum, uim & crudelitatē priuilegij, auctoritate ho
nestissimorū hominum, & publicis literis consignauit,
princepsq; Italiæ totius præsidium ad nostram salutē
implorandum putauit: qui cum ipse mihi semꝑ ami=
cissimus fuisset, etiam ut suos necessarios mihi amicos
redderet, elaborauit. quibus autē officijs T. Annij be=
neficia renumerabor? cuius omnis actio, ratio, cogita=
tio, totus deniq; Tribunatus nihil aliud fuit, nisi con=
stans, ꝑpetua, fortis, inuicta defensio salutis meæ. quid
de P. Sestio loquar? qui suā erga me beneuolētiam, &
fidē non solum animi dolore, sed etiam corporis uulne
ribus ostēdit. uobis uero P.C. singulis & egi, & agam
gratias uniuersis: egi initio, quantū potui: satis ornate*

agere nullo modo possum. & quãquã sunt in me præcipua merita multorũ, quæ sileri nullo modo possunt: tamẽ huius tẽporis ac timoris mei non est, conari cõmemorare beneficia in me singulorũ: nam difficile est non aliquẽ, nefas quenquã præterire. ego uos uniuersos patres cõscripti deorũ numero colere debeo. sed ut in ipsis dijs immortalibus nõ semper eosdẽ, atque aliàs alios solemus et uenerari, & precari: sic in hominibus de me diuinitus meritis omnis erit ætas mihi ad eorũ erga me merita prædicãda atque recolenda. hodierno aũt die nominatim à me magistratibus statui gratias esse agẽdas, et de priuatis uni, qui pro salute mea municipia, coloniasq; adisset, populũ R. supplex obsecrasset, sententiã dixisset eã, quã uos secuti, mihi dignitatẽ meã reddidistis. uos me florentẽ semper ornastis: laborantem mutatione uestis et propè luctu uestro, quoad licuit, defendistis. nostra memoria senatores ne in suis quidẽ periculis mutare uestẽ solebant: in meo periculo senatus ueste mutata fuit, quoad licuit per eorũ edicta, qui mea pericula nõ modo suo præsidio, sed etiã uestra deprecatione nudarũt. quibus ego rebus obiectis, cũ mihi priuato confligendũ uiderem cũ eodem exercitu, quẽ Consul nõ armis, sed uestra auctoritate superarã, multa mecũ ipse reputaui. dixerat in concione Consul, se cliui Capitolini pœnas ab equitibus R. repetiturum. nominatim alij cõpellabãtur, alij citabãtur, alij relegabantur: aditus templorũ erant non solũ præsidijs & manu, uerum etiã demolitione sublati. alter Consul, ut me & Remp. non modo desererẽt, sed etiã hostibus Reip. proderent, pactionibus eos suorũ præmiorũ obligarat. erat alius ad

portas cũ imperio in multos annos, magnoq; exercitu : quem ego inimicũ mihi fuisse non dico ; tacuisse, cum diceretur esse inimicus,scio.duæ partes esse in Rep.cum putarentur,altera me deposcere propter inimicitias,altera timide defendere propter suspicionẽ cædis putabatur . qui aũt me deposcere uidebantur,in hoc auxerũt dimicationis metum,ꝙ nunquam inficiando suspicionẽ hominum curamq; minuerunt . quare cum uiderem senatum ducibus orbatum , me à magistratibus partim oppugnatum,partim proditum,partim derelictum, seruos simulatione collegiorũ nominatim esse conscriptos, copias omnes Catilinæ penè ijsdem ducibus ad spem cædis & incendiorũ esse reuocatas,equites R . proscriptionis,municipia uastitatis, oẽs cædis metu esse permotos , potui,potui P. C. multis auctoribus fortissimis uiris me ui,armisq; defendere:nec mihi ipse ille animus idẽ meus,uobis nõ incognitus,defuit: sed uidebam, si uicissem præsentem aduersariũ , nimium multos mihi alios esse uincendos ; si uictus essem,multis bonis & pro me, & mecũ,etiam post me esse pereundum; tribunitijq; sanguinis ultores esse præsentes , meæ mortis pœnas iudicio,et posteritati reseruari.nolui,cũ Cõsul cõmunẽ salutẽ sine ferro defendissẽ,meã priuatus armis defendere: bonosq; uiros lugere malui meas fortunas, ꝗ suis desperare. ac si solus essẽ interfectus,mihi turpe ; si cũ multis,Reip.funestũ fore uidebatur.ꝙ si mihi æternam esse propositã ærũnã arbitrarer,morte me ipse potius,ꝗ sempiterno dolore mulctassẽ. sed cũ uiderẽ me nõ diutius, quàm ipsam Rẽp. ex hac urbe absuturũ: neque ego illa exterminata mihi remanẽdũ putaui;et illa, simul atq;

reuocata est, me secũ pariter reportauit. mecũ leges, me cũ quæstiones, mecũ iura magistratuũ, mecũ senatus auctoritas, mecũ libertas, mecũ etiã frugum ubertas, mecũ deorum, & hominum sanctitates omnes, & religiones abfuerũt. quæ si semp abessent, magis uestras fortunas lugerem, q̃ desiderarẽ meas: sin aliquando reuocarentur, intelligebã mihi cũ illis unà esse redeundum. cuius mei sensus certissimus testis est hic idẽ, qui custos capitis fuit, Cn. Plãcius, qui omnibus prouincialibus ornamẽtis, cõmodisq; depositis, totã suã Quæsturã in me sustẽtãdo, & cõseruãdo collocauit. qui si mihi Quæstor imperatori fuisset, in filij loco fuisset: nũc certe erit in parentis, cũ fuerit Quæstor nõ imperij, sed doloris mei. quapropter patres cõscripti, quoniam in Remp. sum pariter cũ Rep. restitutus, nõ modo in ea defendẽda nihil minuã de libertate mea pristina, sed etiã adaugebo: etenim si eã tũ defendebã, cũ aliquid mihi illa debebat, quid nũc me facere oportet, cũ ego illi plurimũ debeo? nam quid est, quod animũ meũ frangere, aut debilitare possit, cuius ipsam calamitatẽ nõ modo nullius delicti, sed etiam diuinorũ in Remp. beneficiorũ testẽ esse uideatis? nã & importata est, quia defenderã ciuitatẽ: & mea uolũtate suscepta est, ne à me defensa Resp. per eundẽ me extremũ in discrimẽ uocaretur. pro me nõ, ut pro P. Popilio nobilissimo homine, adolescẽtes filij, nõ propinquorũ multitudo populũ R. est deprecata, nõ, ut pro Q. Metello summo & clarissimo uiro, spectata iã adolescẽtia filius, non L. & C. Metelli consulares, non eorũ liberi, non Q. Metellus Nepos, qui tum Consulatum petebat; non Luculli, Seruilij, Scipiones, Metellarum filij flentes,

ac ſordidati populo R. ſupplicauerũt; ſed unus frater, qui in me pietate filius, conſilijs parens, amore, ut erat, frater inuẽtus eſt, ſqualore, & lacrymis, et quotidianis precibus deſideriũ mei nominis renouari, & rerũ geſtarũ memoriã uſurpari coegit. qui cũ ſtatuiſſet, niſi per uos me recuperaſſet, eandẽ ſubire fortunã, atque idem ſibi domiciliũ et uitæ & mortis depoſceret: nunq̃ nec magnitudinẽ negotij, nec ſolitudinem ſuã, nec uim inimicorũ, ac tela ꝑtimuit. alter fuit propugnator mearũ fortunarũ, & defenſor aſſiduus, ſumma uirtute et pietate C. Piſo gener: qui minas inimicorũ meorũ, qui inimicitias affinis mei, propinqui ſui Cõſulis, qui Pontũ, et Bithyniã Quæſtor pro mea ſalute neglexit. nihil unq̃ ſenatus de P. Popilio decreuit: nunq̃ in hoc ordine Q. Metelli mentio facta eſt. tribunitijs ſunt illi rogationibus, interfectis inimicis, deniq; nulla auctoritate ſenatus reſtituti, cũ alter eorũ ſenatui paruiſſet, alter uim, cædemq; fugiſſet. nã C. quidẽ Marius, qui hac hominũ memoria tertius ante me cõſularis tempeſtate ciuili expulſus eſt, nõ modo à ſenatu nõ eſt reſtitutus, ſed reditu ſuo ſenatum cunctum penè deleuit. nulla de illis magiſtratuũ conſenſio, nulla ad Remp. defendendam populi R. conuocatio, nullus Italiæ motus, nulla decreta municipiorum, & coloniarum extiterunt. quare cũ me ueſtra auctoritas accerſierit, populus R. reuocarit, Reſp. implorarit, Italia cuncta penè ſuis humeris reportarit, nõ cõmittam P. C. ut, eum ea mihi ſint reſtituta, quæ in poteſtate mea non fuerunt, ea non habeam, quæ ipſe præſtare poſſim, præſertim cũ illa amiſſa recuperarim, uirtutem, & fidem nunquam amiſerim.

PRO DOMO SVA, AD PONTIFICES. ORATIO. XXX.

CVm multa diuinitus Pontifices à maioribus nostris inuenta, atq; instituta sunt, tum nihil præclarius, quàm quod uos eosdem & religionibus deorum immortalium, & summæ Reip. præesse uoluerunt: ut amplissimi & clarissimi ciues Remp. bene gerendo, religiones religionibus sapienter interpretãdo, Remp. conseruarent. quod si ullo tempore magna causa in sacerdotũ populi R. iudicio ac potestate uersata est, hæc profecto tanta est, ut omnis Reip. dignitas, omniũ ciuiũ salus, uita, libertas, aræ, foci, dij penates, bona, fortunæ, domicilia, uestræ sapientiæ, fidei, potestatiq; cõmissa creditaq; esse uideantur. uobis hodierno die cõstituẽdum est, utrũ posthac amentes ac perditos magistratus improborũ ac sceleratorum ciuiũ præsidio nudare, an etiam deorũ immortalium religione armare malitis. nã si illa labes, ac flamma Reip. suum illum pestiferum & funestum Tribunatum, quem æquitate humana tueri non potest, diuina religione defenderit: aliæ cerimoniæ nobis erunt, alij antistites deorum immortalium, alij interpretes religionum requirẽdi. sin autem uestra auctoritate, sapientiaq; Pontifices, ea, quæ furore improborum in Rep. ab alijs oppressa, ab alijs deserta, ab alijs prodita, gesta sunt, rescinduntur: erit causa, cur consilium maiorum in amplissimis uiris ad sacerdotia deligendis iure ac merito laudare possimus. sed quoniam ille demens, si ea, quæ ego per hos dies in senatu de Rep.

sensi, uituperasset, aliquē se aditū ad aures uestras esse habiturum putauit: omittam ordinem dicendi meum: respondebo hominis furiosi nō orationi, qua ille uti nō potest, sed cōuitio, cuius exercitationem cum intolerabili petulantia, tum etiā diuturna impunitate muniuit. Ac primū illud à te homine uesano ac furioso requiro, quæ te tanta pœna tuorū scelerum flagitiorumq; uexet, ut hos tales uiros, qui non solū consilijs suis, sed etiā specie ipsa dignitatem Reip. sustinent, ꝙ ego in sententia dicēda salutem ciuium cum honore Cn. Pōpeij coniunxerim, mihi esse iratos, & aliud de summa hoc tempore religione sensuros, ac me absente senserint, arbitrere? fuisti tu, inquit, apud Pōtifices supior: sed etiam, quoniā te ad populū cōtulisti, sis inferior, necesse est. itá ne uero? quod in imperita multitudine est uitiosissimū, uarietas, & inconstantia, & crebra, tanquam tempestatum, sic sententiarū cōmutatio, hoc tu ad hos transferas? quos ab inconstantia grauitas, à libidinosa sentētia certū & definitū ius religionū, uetustas exemplorum, auctoritas literarum, monimentorumq; deterret. Tu'ne es ille, inquit, quo senatus carere nō potuit? quē boni luxerūt? quē Resp. desiderauit? quo restituto, senatus auctoritatem restitutā putabamus, quam primum aduenìens prodidisti? non dū de mea sentētia dico: impudentiæ primū respondebo tuæ. hunc igitur, funesta Reip. pestis, hunc tu ciuē ferro, & armis, & exercitus terrore, & Consulum scelere, & audacissimorum hominum minis, seruorum delectu, obsessione templorum, occupatione fori, oppressione curiæ, domo, et patria, ne cū improbis boni ferro dimicarent, cedere curasti, quem à se=

natu, quẽ à bonis omnibus, quem à cuncta Italia deside ratum, accersitum, reuocatum conseruandæ Reip. causa confiteris? At enim in senatum uenire, in Capitolium intrare turbulento illo die non debuisti. ego uero neque ueni, & domo me tenui, quandiu turbulentũ tẽpus fuit, cũ seruos tuos, à te iampridem ad bonorũ cædem paratos, cũ illa tua consceleratorum ac perditorũ manu armatos in Capitoliũ tecum uenisse constabat. quod cum mihi nũciaretur, scio me domi mansisse, & tibi & gladiatoribus tuis instaurãdæ cædis potestatem non fecisse. posteaquam mihi nunciatum est, populum R. in Capitoliũ propter metum, atque inopiam rei frumentariæ conuenisse, ministros autem scelerum tuorũ perterritos, partim amissis gladijs, partim ereptis diffugisse: ueni non solum sine ullis copijs ac manu, uerum etiam cũ paucis amicis. an ego, cum P. Lentulus Cos. optime de me ac de Rep. meritus, cũ Q. Metellus, qui, cũ meus inimicus esset, frater tuus, & dissensioni nostræ, & precibus tui salutẽ ad dignitatem meam prætulisset, me arcesserent in senatum; cum tãta multitudo ciuiũ tam recenti officio suo me ad referendam gratiã nominatim uocarent, non uenirẽ? cũ præsertim te iam illinc cũ tua fugitiuorum manu discessisse constaret. Hic tu me etiã custodem defensoremq; Capitolij, templorumq; omnium, hostem Capitolinũ appellare ausus es, ꝙ, cum in Capitolio senatum duo Consules haberent, eò uenirem. utrum'ne est tempus aliquod, quo in senatum uenisse turpe sit; an res illa talis erat, de qua agebatur, ut rem ipsam repudiare, et eos, qui agebant, condemnare deberem? primũ dico, senatoris esse boni,

ſemper in ſenatū uenire: nec cū ijs ſentio, qui ſtatuunt minus bonis temporibus in ſenatū ipſi non uenire, non intelligētes hanc ſuam nimiā perſeuerantiam uehemēter iјs, quorum animū offendere uoluerunt, gratam & iucundam fuiſſe. At enim non nulli propter timorem, ꝙ ſe in ſenatu tuto non eſſe arbitrabantur, diſceſſerunt. non reprehēdo, nec quæro, fuerit'ne aliquid pertimeſcendū: puto, arbitrio ſuo quenque timere oportere. cur ego non timuerim, quæris? quia te illinc abijſſe cōſtabat. cur, cum uiri boni non nulli putarint tuto ſe in ſenatu eſſe non poſſe, ego nō idem ſenſerim? cur, cū ego me exiſtimaſſem tuto omnino in ciuitate eſſe non poſſe, illuc irē? an alijs licet, & recte licet, in meo metu ſibi nihil timere: mihi uni neceſſe erit et meā et aliorū uicem pertimeſcere? an, quia non cōdemnaui ſentētia mea duos Cōſules, ſum reprehēdendus? eos igitur ego potiſſimū damnare debui, quorum lege perfectum eſt, ne ego indēnatus, atque optime de Rep. meritus, damnatorū pœnam ſuſtinerem? quorū etiam delicta propter eorū egregiam in me conſeruando uoluntatem nō modo me, ſed omnes bonos ferre oporteret, eorum optimum conſiliū ego potiſſimum per eos in meam priſtinam dignitatem reſtitutus conſilio repudiarem meo? At quā ſententiam dixi? primū eam, quam populi ſermo in animis noſtris iā ante defixerat: deinde eā, quæ erat ſuperioribus diebus agitata in ſenatu: deinde eam, quam ſenatus frequens tum, cū mihi eſt aſſenſus, ſecutus eſt: ut neque allata ſit à me res inopinata ac recens, nec, ſi quod in ſententia uitiū eſt, magis ſit eius qui dixerit, quàm omniū qui probarint. At. n. liberū ſena-

tus iudicium propter metum non fuit. si timuisse eos facis, qui discesserũt: concede, nõ timuisse eos, qui remanserunt. sin aũt sine iis, qui tum absuerunt, nihil discerni libere potuit: cum oẽs adessent, cœptum est referri de inducẽdo S. C. ab uniuerso senatu reclamatum est. sed quæro, in ipsa sententia, quoniam princeps ego sum eius, atq; auctor, quid reprehẽdatur? utrũ, causa capiendi noui cõsilii non fuit, an meæ partes in ea causa non præcipuæ fuerũt? an aliò potius confugiẽdũ fuit? quæ uis, quæ causa maior esse, ꝙ fames, potuit? quàm seditio? ꝙ consilia tua, tuorumq;? qui, facultate oblata ad impitorũ animos incitandos, renouaturũ te tua illis funesta latrocinia ob annonæ causam putarunt. frumentum prouinciæ frumentariæ partim nõ habebant, partim in alias terras, credo propter uarietatẽ uenditorũ, miserãt, partim, quo gratius esset tũ, cum in ipsa fame subuenissent, custodiis suis clausum cõtinebãt, ut subito nouum mitterent. res erat nõ in opinione dubia, sed in præsenti, atq; ante oculos proposito periculo: neque id coniectura prospiciebamus, sed iã experti uidebamus. nã cũ ingrauesceret annona, ut iã planè inopia ac fames, nõ caritas timeretur, cõcursus est ad tẽplũ Concordiæ factus, senatũ illuc uocãte Metello Cos. qui si uerus fuit ex dolore hominũ & fame, certe Consules causam suscipe, certe senatus aliquid consilii cape potuit. sin in causa fuit annona, seditionis quidẽ stimulator & cõcitator tu fuisti: non'ne id agẽdũ nobis omnibus fuit, ut materiẽ subtraheremus furori tuo? quid, si utrũq; fuit, & ut fames stimularet homines, et tu in hoc ulcere tã quã unguis existeres? non'ne fuit eo maior adhibenda

medicina,quæ et illud natiuũ,& hoc delectũ malũ ſa=
nare poſſet ? erat igitur et præſens caritas,et futura fa
mes.inde ſaxis facta lapidatio eſt : ſi ex dolore plebeio
nullo incitante, magnũ malum : ſi P. Clodij impulſu ,
uſitatũ hominis facinoroſi ſcelus: ſi utrũque,ut res eſſet
ea,quæ ſua ſpõte multitudinis animos incitaret, & pa
rati atq; armati ſeditiõis duces; uidetur'ne ipſa Reſp. et
Conſulis auxilium imploraſſe,& ſenatus fidem? atqui
utrunque fuiſſe perſpicuum eſt.difficultatem annonæ,
ſummamq; inopiam rei frumẽtariæ, ut homines nõ iã
diuturnã caritatem, ſed ut famem planè timerent, ne
* mo negat. hunc iſtũ otij et pacis hoſtẽ cauſam arreptu=
rũ fuiſſe ad incendia,cædes,rapinas, nolo Pontifices ſu=
ſpicemini,niſi uideritis.qui ſunt homines à Q. Metello
fratre tuo Conſule in ſenatu palàm nominati,à quibus
ille ſe lapidibus appetitũ et percuſſum eſſe dixit? L.Ser
gium,& M.Lolliũ nominauit.quis eſt iſte Lollius ? qui
ſine ferro ne nunc quidẽ tecum eſt, qui te Tribuno pl.
nihil de me dicam,ſed qui Cn.Pompeiũ interficiendum
depopoſcit. quis eſt Sergius ? armiger Catilinæ, ſtipator
tui corporis,ſignifer ſeditionis,concitator tabernariorũ,
damnatus iniuriarum,percuſſor lapidator,fori depopu
lator,obſeſſor curiæ . his atq; huiuſmodi ducibus,cũ tu
in annonæ caritate in Conſules,in ſenatũ, in bona for=
tunaſq; locupletũ,per cauſam inopum, atque imperito
rum, repentinos impetus comparares ; cũ tibi ſalus eſſe
in otio nulla poſſet,cũ deſperatis ducibus, decuriatos ac
deſcriptos haberes exercitus perditorũ:non'ne prouiden
dũ ſenatui fuit,ne in hanc tantã materiã ſeditionis iſta
funeſta fax adhæreſceret? fuit igitur cauſa capiẽdi no=

ui consilij. uidete nūc, fuerint'ne partes meæ penè præcipuæ. quē tum Sergius ille tuus, quem Lollius, quem cæteræ pestes in lapidatione illa nominabant? quē annonam præstare oportere dicebāt? non'ne me? quid puerorum illa concursatio nocturna? nū à te ipso instituta me frumentū flagitabant? quasi uero ego aut rei frumentariæ præfuissem, aut compressum aliquod frumētum tenerem, aut in isto genere omnino quidq̃ aut curatione, aut potestate ualuissem: sed homo ad cædē imminens meū nomen operis ediderat, imperitis iniecerat. cū de mea dignitate in tēplo Iouis Optimi Maximi senatus frequētissimus uno isto dissentiēte decreuisset, subito illo ipso die carissimam annonā nec opinata uilitas cōsecuta est. erant qui deos immortales, id quod ego sentio numine suo reditū meum dicerent comprobasse. non nulli aūt illam rem ad illam rationē, cōiecturamq; reuocabant, qui, ꝙ in meo reditu spes otij, & concordiæ sita uidebatur, in discessu autem quotidianus seditionis timor, iam penè belli depulso metu commutatam esse annonam dicebant: quæ quia rursus in meo reditu facta erat durior, à me, cuius aduētu fore utilitatē boni uiri dictitabāt, annona flagitabatur. ego denique nō solū ab operis tuis impulsu tuo nominabar, sed etiam, depulsis ac dissipatis tuis copijs, à pop. R. uniuerso, qui tū in Capitoliū cōuenerat, cū illo die minus ualerē, nominatim in senatū uocabar. ueni expectatus. multis sentētijs iā dictis, rogatus sum sentētiā: dixi Reip. saluberrimā, ac mihi necessariā. petebatur à me frumēti copia, annonæ uilitas, quasi possem aliqd in ea re gerēda: non
* habebatur. flagitabar bonorū expostulatiōe: improborū

conuitia ſuſtinere non poterã. delegaui amico locuple=
tiori: nõ quo illi ita de me merito onus illud imponerẽ
(ſuccubuiſſem enim potius ipſe) ſed quia uidebã id qđ
oẽs,quod nos de Cn.Pompeio polliceremur, id illum fi=
de,cõſilio,uirtute,auctoritate,felicitate denique ſua fa
cillime perfecturũ.itaque ſiue hũc dij immortales fru=
ctũ mei reditus pop.R.tribuũt,ut,quemadmodũ diſceſ=
ſu meo frugũ inopia,fames,uaſtitas,cædes,incẽdia,rapi
næ,ſcelerũ impunitas,fuga,formido,diſcordia fuiſſet,
ſic reditu meo ubertas agrorũ, frugum copia, ſpes otij,
tranquillitas animorũ,iudicia,leges,concordia populi,
ſenatus auctoritas mecũ ſimul reducta uideantur; ſiue
egomet aliquid aduentu meo,conſilio,auctoritate,dili=
gẽtia pro tãto beneficio populo R.præſtare debui; præ=
ſto,promitto , ſpondeo ; nihil dico amplius ; hoc , quod
ſatis eſt huic tempori,dico , Remp . annonæ nomine in
id diſcrimen,quò uocabatur,non eſſe uenturam . num
igitur in hoc officio,quod fuit præcipue meum,ſentẽtia
mea reprehenditur ? rẽ maximã eripui à peſte ſummi
periculi,non ſolũ eam, ſed etiam uos à cæde,incendijs,
uaſtitate.nemo negat, cũ ad cauſam caritatis accederet
iſte ſpeculator communium miſeriarũ, quin ſemper in
Reip.malis ſceleris ſui faſces inflãmarit.negat oportuiſ=
ſe quicquã uni extra ordinem decerni . nõ iam tibi ſic
reſpõdebo,ut cæteris; Cn. Põpeio plurima,periculoſiſſi=
ma, maxima terra mariq; bella extra ordinem eſſe cõ=
miſſa;quarũ rerũ ſi quem pœniteat,eũ uictoriæ popu=
li R.pœnitere.nõ ita tecum ago. cũ ijs hæc à me haberi
oratio poteſt,qui ita diſputãt,ſe, ſi qua res ad unũ defe
rẽda ſit,ad Cn.Põpeiũ delaturos potiſſimũ , ſed ſe extra
ordinem

ordinem nihil cuiquam dare; cum Pompeio datũ ſit, id ſe pro dignitate hominis ornare, ac tueri ſolere. horũ ego ſententiam ne laudem, impedior Cn. Pompeij triumphis: quibus ille, cum eſſet extra ordinem ad patriã defendẽdam uocatus, auxit nomen populi R. imperiumq́; honeſtauit. conſtantiã probo, qua mihi quoque utendũ fuit, quo ille auctore extra ordinem bellum cum Mithridate Tigraneq́; geſſit. ſed cum illis tamẽ poſſum aliquid diſputare: tua uero quæ tanta impudentia eſt, ut audeas dicere, extra ordinem dari nihil cuiquam oportere? qui cum lege nefaria Ptolemæum Regem Cypri, fratrem Regis Alexãdrini, eodem iure regnantem, cauſa incognita publicaſſes, populumq́; R. ſcelere obligaſſes; cum in eius regnum, bona, fortunas latrociniũ huius imperij immiſiſſes, cuius cum patre, auo, maioribus ſocietas nobis & amicitia fuiſſet: huius pecuniæ deportandæ, &, ſi quis ſuum ius defenderet, bello gerendo M. Catonem præfeciſti: dices, quem uirum? ſanctiſſimum, prudentiſſimum, fortiſſimum, amiciſſimum Reip. uirtute, cõſilio, ratione uitæ mirabili ad laudem, & propè ſingulari: ſed quid ad te, qui negas eſſe iuris, quenquã ulli Reip. extra ordinem præfici? atque in hoc ſolũ inconſtantiam redarguo tuam, qui in ipſo Catone, quẽ tu nõ pro illius dignitate produxeras, ſed pro tuo ſcelere ſubduxeras, quẽ tuis Sergijs, Lollijs, Titijs, cæteriſq́; cædis & incendiorum ducibus obieceras, quẽ carnificem ciuium, quem indemnatorum necis principem, quem crudelitatis auctorem fuiſſe dixeras, ad hunc honorem & imperium extra ordinem nominatim rogatione tua detuliſti: & tanta fuiſti intemperãtia, ut illius tui ſceleris rationem occultare nõ poſ-

ſes.literas in concione recitaſti,quas tibi à C.Cæſare miſ=
ſas diceres. CAESAR PVLCHRO. cum etiam
es argumẽtatus,amoris eſſe hoc ſignũ, cũ nominibus tan
tũ uteretur,neq; abſcriberet,Proconſul,aut Tribuno pl.
deinde gratulari, ꝙ idem in poſterum M.Catonẽ Tribu
natu tuo remouiſſes,& ꝙ idem in poſterũ de extraordi
narijs poteſtatibus libertatem ademiſſes.quas aut nũquã
tibi ille literas miſit; aut,ſi miſit,in concione recitari no
luit; aut,ſiue ille miſit,ſiue tu finxiſti,certe conſiliũ tuũ
de Catonis honore illarum literarum recitatione patefa
ctum eſt.ſed omitto Catonem,cuius eximia uirtus,digni
tas,& in eo negotio,quod geſſit,fides,& continentia te
gere uidentur improbitatem & legis , & actionis tuæ.
quis prouinciã homini poſt homines natos turpiſſimo,
ſceleratiſſimo,contaminatiſſimo, quis illã opimam ferti
lemq́; Syriam,quis bellum pacatiſſimis gentibus,quis pe
cuniam ad emendos agros conſtitutã, ereptam ui ex Cæ
ſaris rebus actis,quis imperium infinitũ dedit? cui qui=
dem cum Ciliciã dediſſes,mutaſti pactionem, & Ciliciã
ad Prætorem item extra ordinem tranſtuliſti : Gabinio
pretio amplificato Syriã nominatim dediſti.quid?homi=
ni teterrimo,crudeliſſimo,fallaciſſimo, omnium ſcelerũ
libidinumq́; maculis notatiſſimo, L.Piſoni non ne nomi
natim populos liberos,multis.S.C.etiã recenti lege ſoceri
ipſius liberatos,uinctos,& cõſtrictos tradidiſti? non ne,
cum ab eo merces tui beneficij,pretiumq́; prouinciæ meo
ſanguine tibi eſſet perſolutum, tamen ærariũ cũ eo par
titus es? itá ne uero? tu prouincias conſulares ,quas C.
Gracchus,qui unus maxime popularis fuit, nõ modo nõ
abſtulit ab ſenatu, ſed etiã,ut neceſſe eſſet quotannis cõ

* ſtitui per ſenatum decreta lege ſanxit, eas lege Sempro=
nia per ſenatum decretas reſcidiſti? extra ordinem, ſine
ſorte, nominatim dediſti, nõ Cõſulibus, ſed Reip. peſtibus:
nos, q̄ nominatim rei maximæ penè iam deſperatæ ſum
mum uirũ, ſæpe ad extrema Reip. diſcrimina delectum,
præfecimus, à te reprehendemur? quid tandem, ſi, quæ
tum in illis Reip. tenebris, cæcisq́; nubibus, & procellis,
cum ſenatum à gubernaculis deieciſſes, populum è naui
exturbaſſes, ipſe archipirata cum grege prædonum im=
puriſſimo pleniſſimis uelis nauigares, ſi, quæ tum pro=
mulgaſti, conſtituiſti, promiſiſti, uendidiſti, perficere po=
tuiſſes: qui locus orbe terrarum uacuus extraordinarijs
faſcibus atq; imperio Clodiano fuiſſet? ſed excitatus ali
quãdo Cn. Pompeij, (dicam ipſo audiente, quod ſenſi &
ſentio, quoquo animo me auditurus eſt) excitatus, inquã,
aliquando Cn. Pompeij nimium diu reconditus, & peni
tus abſtruſus animi dolor ſubuenit ſubito Reip. ciuita=
temq́; fractam malis, mutam, debilitatam, abiectam me
tu, ad aliquam ſpem libertatis, & priſtinæ dignitatis
erexit. hic uir extra ordinem rei frumentariæ præficien
dus non fuit? ſcilicet tu heluoni ſpurciſſimo, prægusta=
tori libidinũ tuarũ, homini egentiſſimo, & facinoroſiſſi
mo, Sex. Clodio, ſocio tui ſanguinis, qui ſua lingua etiã ſo
rorem tuã à te abalienauit, omne frumentũ priuatum,
& publicũ, omnes prouincias frumentarias, omnes man
cipes, omnes horreorum claueis lege tua tradidiſti. qua
ex re primũ caritas nata eſt, deinde inopia: impendebat
fames, incendia, cædes, direptio: imminebat tuus furor
omnium fortunis & bonis. queritur etiã importuna pe
ſtis, ex ore impuriſſimo Sex. Clodij rem frumentariam

eſſe ereptam; ſummiſq; in periculis, eius uiri auxiliũ im=
ploraſſe Remp. à quo ſæpe ſe & ſeruatã, & amplifica=
tam eſſe meminiſſet. extra ordinẽ ferri nihil placet Clo=
dio. quid de me quod tuliſſe te dicis parricida, fratrici=
da, ſororicida, non ne extra ordinem tuliſti? an de peſte
ciuis, quemadmodũ omnes iam dij atq; homines iudica=
runt, conſeruatoris Reip. quemadmodum autẽ tute ipſe
confiteris, nõ modo indemnati, ſed ne accuſati quidem,
licuit tibi ferre nõ legẽ, ſed nefariũ priuilegium, lugẽte
ſenatu, mœrẽtibus bonis omnibus, totius Italiæ precibus
repudiatis, oppreſſa captáq; Republica: mihi, populo R.
implorante, ſenatu poſcente, tẽporibus Reip. flagitanti=
bus, non licuit de ſalute populi R. ſententiã dicere? qua
quidẽ in ſententia ſi Cn. Pompeij dignitas aucta eſt con=
iuncta cum utilitate cõmuni, certe laudandus eſſem, ſi
eius dignitati ſuffragatus uiderer, qui meæ ſaluti opem
& auxiliũ tuliſſet. deſinant, deſinant homines iiſdẽ ma
chinis ſperare me reſtitutũ poſſe labefactari, quibus an=
tea ſtantem perculerunt: quod enim par amicitiæ conſu
laris fuit unquam in hac ciuitate coniunctius, quàm fui
mus inter nos ego & Cn. Põpeius? quis apud populũ R.
de illius dignitate induſtrius, quis ſenatui ſæpius dixit?
qui tantus fuit labor, quæ ſimultas, quæ cõtentio, quam
ego nõ pro illius dignitate ſuſceperim? qui ab illo in me
honos, quæ prædicatio de mea laude, quæ remunera=
tio beneuolentiæ prætermiſſa eſt? hanc noſtram coniun=
ctionẽ, hanc conſpirationem in Rep. bene gerenda, hanc
iucundiſſimam uitæ atq; officiorũ omnium ſocietatem
certi homines fictis ſermonibus & falſis criminibus di=
remerunt; cum iidem illum, ut me metueret, me caue=

ret, monerent; ijdē apud me, mihi illum esse uni inimicissimū, dicerent; ut neque ego ab illo, quæ mihi petenda essent, satis audacter petere possem; neque ille tot suspicionibus certorū hominū & scelere exulceratus, quæ meū tempus postularet, satis prolixe mihi polliceretur. data merces est erroris mei magna Pontifices, ut me nō solum pigeat stultitiæ meæ, sed etiam pudeat; qui, cum me nō repentinū aliquod meū tempus, sed ueteres multo ante suscepti, & prouisi labores cum uiro fortissimo & clarissimo coniūxissent, sim passus à tali amicitia distrahi, neque intellexerim quibus aut ut apertis inimicis obsisterem, aut ut insidiosis amicis non crederē. proinde desināt aliquando me ijsdem inflāmare uerbis. quid sibi iste uult? nescit, quantū auctoritate ualeat, quas res gesserit, qua dignitate sit restitutus. cur ornat eū, à quo desertus est? ego uero neque me tū desertū puto, sed penè deditū; nec, quæ sint in illa Reip. flamma gesta contra me, neque quo modo, neq; per quos, patefaciundū mihi esse arbitror. si utile Reip. fuit, haurire me unū pro omnibus illā indignissimam calamitatem: etiam hoc utile sit, quorū id scelere conflatū sit, me occultare & tacere. illud uero est hominis ingrati, tacere (itaque libentissime prædicabo) Cn. Pōpeiū studio & auctoritate æque, ut unūquēque uestrū, opibus, cōtentione, precibus, periculis deniq; præcipue pro salute mea laborasse. hic tuis P. Lētule, cū tu nihil aliud dies & noctes nisi de salute mea cogitares, consilijs omnibus interfuit: hic tibi grauissimus auctor ad instituendā, fidelissimus socius ad cōparandā, fortissimus adiutor ad rem perficiendā fuit: hic municipia coloniasq; adijt: hic Italiæ totius auxiliū cu=

pientis implorauit: hic in senatu princeps sentẽtiæ fuit: idemq; cum dixisset, tum etiam pro salute mea populũ R. obsecrauit. quare istã orationem, qua es usus, omittas licet, post illã sentẽtiam, quam dixerã de annona, Pontificũ animos esse mutatos: proinde quasi isti aut de Cn. Pompeio aliter, atque ego existimo, sentiant; aut, quid mihi pro expectatione populi R. pro Cn. Põpeij meritis erga me, pro ratione mei temporis faciendũ fuerit, ignorent; aut etiam, si cuius forte Pontificis animum, quod certo scio aliter esse, mea sentẽtia offendit, alio modo sit cõstituturus aut de religione Põtificũ, aut de Rep. quàm eum aut cerimoniarũ ius, aut ciuitatis salus coegerit.

Intelligo Pontifices me plura extra causam dixisse, quã aut opinio tulerit, aut uoluntas mea: sed cum me purgatum uobis esse cuperem, tum etiã uestra in me attente audiẽdo benignitas prouexit orationem meã. sed hoc cõpẽsabo breuitate eius orationis, quæ pertinet ad ipsam cognitionẽ uestrã: quæ cum sit in ius religionis, et in ius Reip. distributa, religionis partem, quæ multo est uerbosior, prætermittens, de iure Reip. dicam: quid est enim aut tam arrogans, q̃ de religione, de rebus diuinis, cerimonijs, sacris, Pontificum collegium docere conari; aut tã stultum, quàm, si quis quid in uestris libris inuenerit, id narrare uobis; aut tam curiosum, quàm ea scire uelle, de quibus maiores nostri uos solos & consuli, & scire uoluerunt? Nego potuisse iure publico, legibus ijs, quibus hæc ciuitas utitur, quenquam ciuẽ ulla eiusmodi calamitate affici sine iudicio. hoc iuris in hac ciuitate etiã tum, cũ Reges essent, dico fuisse, hoc nobis esse à maĩoribus traditum, hoc esse denique proprium liberæ ciui-

tatis,ut nihil de capite ciuis, aut de bonis sine iudicio senatus,aut populi,aut eorũ,qui de quaq; re cõstituti iudices sint,detrahi possit. uides'ne me non radicitus euellere omneis actiones tuas? neque illud agere,quod apertum est,te omnino nihil gessisse iure,nõ fuisse Tribunũ pl? hoc dico,esse parricidium:dico apud Pontifices: Augures adsunt : uersor in medio iure publico.quod est Põtifices ius adoptionis?nempe ut is adoptet,qui neq; procreare iam liberos possit ; & ,cum potuerit,sit expertus. quæ deinde causa cuique sit adoptionis, quæ ratio generũ,ac dignitatis, quæ sacrorũ,quæri à Pontificũ collegio solet. quid est horum in ista adoptione quæsitum ? adoptat annos uiginti natus,etiã minor,senatorem: liberorum ne causa?at procreare potest, habet uxorem,suscepit etiã liberos:exhæredabit igitur pater filiũ . quid sacra Clodiæ gentis,cur intereũt,quod in te est?quæ omnis notio Pontificũ,cũ adoptaret,esse debuit.nisi forte ex te ita quæsitũ est,num perturbare Remp.seditionibus uelles?& ob eã causam adoptari,non ut filius esses , sed ut Tribunus pl.fieres,& funditus euerteres ciuitatem? respõdisti credo te ita uelle.Põtificibus bona causa uisa est: approbauerũt . nõ ætas eius,qui adoptabat, quæsita est, ut Cn. Aufidio,M.Puppio:quorũ uterque nostra memoria,summa senectute,alter Orestem,alter Pisonem adoptauit.quas adoptiones sicut alias innumerabiles, hæreditates nominis,pecuniæ,sacrorũ secutæ sunt . tu neque Fõteius es,qui esse debebas;neque patris hæres; neque,amissis sacris paternis,in hæc adoptiua uenisti.ita perturbatis sacris,cõtaminatis gẽtibus,& quã deseruisti,et quã polluisti,iure Quiritum legitimo tutelarũ & hæredita=

tum relicto, factus es eius filius cōtra fas, cuius per æta=
tem pater esse potuisti. dico apud Pontifices: nego istam
adoptionē pontificio iure esse factam: primum, quòd eæ
uestræ sint ætates, ut is, qui te adoptauit, uel tibi loco fi=
lij per ætatē esse potuerit: deinde, quòd causa quæri solet
adoptandi, ut & is adoptet, qui, quod natura iā assequi
non potest, & legitimo & pontificio iure quærat; et ita
adoptet, ut ne quid aut de dignitate generum, aut de sa
crorū religione minuatur: illud in primis, ne qua calum
nia, ne qua fraus, ne quis dolus adhibeatur, ut hæc simu
lata adoptio filij quàmaxime ueritatem illā suscipiēdo=
rū liberorū imitata esse uideatur. quæ maior calūnia est,
quàm uenire imberbem adolescētulū, bene ualentem ac
maritū, dicere, filium senatorē populi R. sibi uelle ado=
ptare, id autē scire & uidere omnes, nō ut ille filius in=
stituatur, sed ut è patritijs exeat, ut Tribunus pl. fieri
possit, iccirco adoptari? neque id obscure: nā adoptatum
emācipari statim, ne sit eius filius, qui adoptarit. cur er=
go adoptatur? probate genus adoptionis: iā omniū sacra
interierint, quorum custodes uos esse debetis; iā patritius
nemo relinquetur: cur. n. quisquā uellet Tribunum pl.
se fieri nō licere? angustiorem sibi esse petitionem Cōsula
tus? in sacerdotiū cum possit uenire; quia patritio nō sit
locus, nō uenire? ut cuique aliquid acciderit, quare com=
modius sit esse plebeiū, simili ratione adoptabitur. itaq;
populus R. breui tēpore neque Regem sacrorum, neque
Flamines, nec Salios habebit, nec ex parte dimidia reli=
quos sacerdotes, neq; auctores centuriatorum, & curia=
torum comitiorum: auspiciaq; populi R. si magistratus
patritij creati non sint, intereant necesse est, cum In=

terrex nullus ſit, quòd & ipſum patritium eſſe, & à patritio prodi neceſſe eſt. dixi apud Pontifices, iſtã adoptionem nullo decreto huius collegij probatam, cõtra omne pontificium ius factam, pro nihilo eſſe habendam. qua ſublata, intelligis totum Tribunatum tuũ concidiſſe. Venio ad Augures. quorum ego libros, ſi qui ſunt reconditi, nõ ſcrutor: nõ ſum in exquirendo iure Augurum curioſus: hæc, quæ unà cum populo didici, quæ ſæpe in concionibus reſponſa ſunt, noui. negant fas eſſe agi cum populo, cum de cœlo ſeruatum ſit. quo die de te lex curiata lata eſſe dicatur, audes negare de cœlo eſſe ſeruatum? adeſt præſens, uir ſingulari uirtute, conſtantia, grauitate præditus, M. Bibulus. hunc Conſulẽ illo ipſo die cõtẽdo ſeruaſſe de cœlo. infirma ſunt igitur acta, tua ſententia, C. Cæſaris uiri fortiſſimi? minime: neque enim mea iam quidquã intereſt, exceptis ijs telis, quæ ex illius actionibus in meum corpus immiſſa ſunt. ſed hæc de auſpicijs, quæ ego nũc perbreuiter attingo, acta ſunt à te. tu, tuo præcipitãte iã & debilitato Tribunatu, auſpiciorũ patronus ſubito extitiſti: tu M. Bibulũ in cõcionẽ, tu Augures produxiſti: te interrogante, Augures reſponderunt, cum de cœlo ſeruatum ſit, cum populo agi non poſſe: tibi M. Bibulus quærenti, ſe de cœlo ſeruaſſe, reſpondit, idemq; in cõcione dixit ab Appio fratre tuo productus, te omnino, ꝙ contra auſpicia adoptatus eſſes, Tribunũ pl. non fuiſſe: tua deniq; omnis actio poſterioribus menſibus fuit, omnia, quæ C. Cæſar egiſſet, quæ cõtra auſpicia eſſent acta, per ſenatũ reſcindi oportere: quod ſi fieret, dicebas te tuis humeris me cuſtodem urbis in urbẽ relaturũ. uid ete hominis amentiã, ubi ꝑ ſuum

Tribunatum Cæsaris actis alligatus teneretur. si & sacrorum iure Pontifices, & auspiciorũ religione Augures totum euertunt Tribunatum tuũ, quid quæris amplius? an etiam apertius aliquod ius populi, atque legum? hora fortasse sexta diei questus sum in iudicio, cum C. Antonium collegam meũ defenderem, quædã de Rep. quæ mihi uisa sunt ad illius miseri causam pertinere. hæc homines improbi ad quosdam uiros fortes longe aliter, atque à me dicta erãt, detulerunt. hora nona illo ipso die tu es adoptatus. si, quod in cæteris legibus trinum nundinũ esse oportet, id in adoptione satis est trium esse horarũ: nihil reprehendo. sin eadem obseruauda sunt, decreuit senatus, M. Drusi legibus, quæ cõtra legem Cæciliam & Didiam latæ essent, populũ non teneri. iam intelligis omni genere iuris, quod in sacris, quod in auspicijs, quod ĩn legibus sit, te Tribunum Pl. non fuisse? atque ego hoc totũ non sine causa relinquo: uideo enim quosdam clarissimos uiros, principes ciuitatis, aliquot locis iudicasse, te cũ plebe iure agere potuisse: qui etiam de me ipso, cũ tua rogatione funere elatam Remp. esse dicerent, tamẽ id funus, etsi miserum atque acerbum fuisset, iure indictũ esse dicebant. quod de me ciue, ac de Rep. bene merito tulisses, funestum funus te indixisse Reip. quod saluis auspicijs tulisses, iure egisse dicebãt. quare licebit, ut opinor, nobis eas actiones nõ infirmare, quibus illi actionibus constitutum Tribunatum tuum comprobauerunt. fueris sanè Tribunus pl. tam iure, quàm lege, quàm fuit hic ipse Rullus, uir omnibus rebus clarissimus, atque amplissimus. quo iure, quo more, quo exemplo legem nominatim de capite ciuis indẽnati tulisti? uetãt leges sacratæ,

uetant XII tabulæ,leges priuatis hominibus irrogari: id est enim priuilegiũ.nemo unquam tulit:nihil est crudelius : nihil perniciosius: nihil,quod minus hæc ciuitas ferre possit.proscriptionis miserrimum nomẽ illud,et omnis acerbitas Syllani temporis quid habet, quod maxime sit insigne ad memoriam crudelitatis? opinor pœnã in ciues R.nominatim sine iudicio cõstitutam . hanc uos igitur Pontifices iudicio,atque auctoritate uestra Tribuno pl. potestatẽ dabitis,ut proscribere possit,quos uelit? quæro enim,quid sit aliud proscribere,uelitis , iubeatis, ut M.Tullius in ciuitate ne sit,bonaq; eius ut mea sint. ita.n.fecit: etsi alijs uerbis tulit . hoc plebiscitũ est ? hæc lex,hæc rogatio est ? hoc uos pati potestis,hoc ferre ciuitas,ut singuli ciues singulis uersiculis è ciuitate tollãtur? equidẽ iam perfunctus sum:nullã uim,nullum impetũ metuo : expleui animos inuidorũ : placaui odia improborum : saturaui etiã perfidiam,& scelus proditorum: deniq; de mea causa,quæ uidebatur perditis ciuibus ad inuidiã esse proposita,iam omnes urbes, omnes ordines, omnes dij atq; homines iudicauerunt. uobismet ipsis Põtifices,& uestris liberis, cæterisq; ciuibus pro uestra auctoritate,& sapientia consulere debetis. nam cum tam moderata iudicia populi sint à maioribus cõstituta;primum,ut ne pœna capitis cũ pecunia coniungatur ; de-
* inde,ne nisi prodicta die quis accusetur; ut ter ante magistratus accuset intermissa die, q̃ mulctam irroget,aut
* indices; quarta sit accusatio trinum nundinũ,prodicta die,qua die iudicium sit futurũ; cũ multa etiã ad placãdũ,atq; ad misericordiã reis cõcessa sint; deinde exorabilis populus,facilis suffragatio pro salute;deniq; etiã,

ſi qua res illũ diem aut auſpicijs,aut excuſatione ſuſtu=
lit,tota cauſa iudiciumq; ſublatum eſt:hæc cum ita ſint
in re,ubi crimen eſt?ubi accuſator ? ubi teſtes ? quid in=
dignius, quàm,qui neq; adeſſe ſit iuſſus,neque citatus,
neque accuſatus,de eius capite,liberis, fortunis omnibus
cõductos,& ſicarios,egentes,& perditos ſuffragiũ ferre,
& eã legem putare?at ſi hoc de me potuit,quem honos,
quem dignitas,quem cauſa,quem Reſp.tuebatur, cuius
deniq; pecunia non expetebatur,cui nihil oberat præter
conuerſionẽ ſtatus,& inclinationem cõmuniũ temporũ:
quid tandem futurum eſt ijs,quorũ uita remota ab ho=
nore populari, & ab hac illuſtri gratia eſt,pecuniæ au=
tem tãtæ ſunt,ut eas nimium multi egentes,ſumptuoſi,
nobiles concupiſcant? date hanc Tribuno pl.licentiã,&
intuemini pauliſper animis iuuẽtutem,& eos maxime,
qui imminere iam cupiditate uidentur in tribunitiam
poteſtatem : collegia mediusfidius Tribunorum pl. tota
reperientur hoc iure firmato , quæ coeant de hominum
locupletiſſimorum bonis,præda præſertim populari, &
ſpe largitionis oblata.at quid tulit legum ſcriptor peri=
tus,callidus ? uelitis,iubeatis,ut M.Tullio aqua,& ignis
interdicatur?crudele,nefarium,ne in ſceleratiſſimo qui=
dem ciue ferundum ſine iudicio.non tulit, ut interdica
tur.quid ergo?ut interdictum ſit . ò cœnum , ò porten=
tum,ò ſcelus,hanc tibi legem Clodius ſcripſit ſpurciorem
lingua ſua,ut interdictum ſit, cui non ſit interdictum.
Sexte noſter bona uenia dic , quoniã iam dialecticus es,
& hoc quoque liguris : quod factũ non eſt,ut ſit factũ,
ferri ad populum,aut uerbis ullis ſanciri, aut ſuffragijs
cõfirmari poteſt ? hoc tu ſcriptore,hoc cõſiliario,hoc mi=

niſtro omnium nō bipedum ſolum, ſed etiam quadrupe dum impuriſſimo Remp. perdidiſti. neq; tu eras tam ex= cors, tamq́; demens, ut neſcires hunc Clodiū eſſe, qui con tra leges faceret; & alios eſſe, qui leges ſcribere ſolerēt: ſed neq; eorū, neq; cæterorū, in quibus eſſet aliquid mo= deſtiæ, cuiuſquam tibi poteſtas fuit: neq; tu legū ſcripto= ribus iiſdem potuiſti uti, quibus cæteri; neq; operum ar chitectis; neque Pontificē adhibere, quē uelles: poſtremo ne in prædæ quidem ſocietate mācipem, aut prædem ſo cium, extra tuorum gladiatorum numerum, aut deniq; ſuffragij latorē in iſta tua proſcriptione quēquā, niſi fu rem aut ſicarium, reperire potuiſti. itaque cū tu florens, ac potens per mediū forum popularis uolitares, amici il= li tui te uno amico tecti, & beati, qui ſe populo cōmiſe= rant, ita repellebantur, ut etiam Palatinam tuam perde rent. qui in iudiciū uenerāt, ſiue accuſatores erant, ſiue rei, te deprecante damnabātur. denique etiam ille noui tius Ligur, uenalis aſcriptor, & ſubſcriptor tuus, cum M. Papirij ſui fratris eſſet teſtamento & iudicio impro= batus, mortē eius ſe uelle perſequi dixit: nomē Sex. Pro= pertij detulit; accuſare alienæ damnationis ſceleriſq; ſo cius propter calumniæ metum non eſt auſus. de hac igi= tur lege dicimus, quæ iure rogata uideatur: cuius quam quiſq; partem tetigit, digito, uoce, præda, ſuffragio, quo= cunque uenit, repudiatus, cōuictuſq; diſceſſit. quid, ſi iis uerbis ſcripta eſt iſta proſcriptio, ut ſe ipſa diſſoluat? eſt enim, quòd M. Tullius falſum S.C. retulerit. ſi igitur re= tulit falſum S.C. tū eſt rogatio: ſi non retulit, nulla eſt. ſatiſ́ne tibi uidetur à ſenatu indicatū, me non modo nō emētitum eſſe auctoritatem eius ordinis, ſed etiam unū

post urbẽ conditam diligentissime senatui paruisse?quot
modis doceo,legem istam quam uocas, non esse legem ?
quid,si etiam pluribus de rebus uno sortitu retulisti:ta=
men'ne arbitraris,id quod M. Drusus in legibus suis ple
risque,bonus ille uir M.Scaurus, & L.Crassus consula=
ris non obtinuerint , id te posse omnium facinorum &
stuprorum omnium Decumis & Clodijs auctoribus obti
nere?tulisti de me,ne reciperer,non ut exirem:quem,tu
ipse non poteras dicere,non licere esse Romæ:quid enim
diceres?damnatum?certe non:expulsum?quid licuit?sed
tamen ne id quidem est scriptũ,ut exirem.pœna est,qui
receperit:quam omnes neglexerũt.eiectio nusquam est.
uerum sit.quid operum publicorum exactio?quid nomi
nis inscriptio?tibi num aliud uidetur esse,ac meorũ bo=
norum direptio? præterquam quòd ne id quidem per le
gem Liciniam,ut ipse tibi curationem ferres,facere po=
tuisti.quid hoc ipsum,quod nũc apud Pontifices agis, te
meam domum consecrasse,te monimẽtũ fecisse, in meis
ædibus te signum dedicasse,eaq; te ex una rogatiuncula
fecisse?unũ & idẽ uidetur esse, atque id quod de me ip
so nominatim tulisti?tam hercule est unum,quàm quod
idem tu lege una tulisti , ut Cyprius Rex,cuius maiores
huic populo socij atque amici semper fuerunt, cum bo=
nis omnibus sub præcone subijceretur, & exules Byzan
tium reducerentur . eidem,inquit,utraque de re nego=
tiũ dedi.sed quid,si eidem negotium dedisses, ut in Asia
Cistophorum flagitaret,inde iret in Hispaniam;cum Ro
mæ decessisset,Consulatum ei petere liceret; cum factus
esset,prouinciam Syriam obtineret;quoniam de uno ho
mine scriberes,una res esset ? quod si iam populus R. de

ista re consultus esset, & nõ omnia per seruos latronesq; gessisses: non ne fieri poterat, ut populo de Cyprio Rege placeret, de exulibus Byzantijs displiceret? quæ est quasi alia uis, quæ sentẽtia Cæciliæ legis & Didiæ, nisi hæc, ne populo necesse sit in coniunctis rebus cõpluribus aut id, quod nolit, accipere, aut id, quod uelit, repudiare? quid, si per uim tulisti: tamen'ne lex est? aut quidquam iure gestum uideri potest, quod per uim gestum esse constet? an si in ipsa latione tua capta iam urbe lapides iacti, si manus collata non est, iccirco tu ad illam labem, atque eluuiem ciuitatis sine summa ui peruenire potuisti? cum in tribunali Aurelio conscribebas palàm non modo liberos, sed etiam seruos ex omnibus uicis concitatos, uim tũ uidelicet non parabas: cum edictis tuis tabernas claudi iubebas, non uim imperitæ multitudinis, sed hominũ honestorum modestiam, prudentiamq; quærebas: cum arma in ædẽ Castoris comportabas, nihil aliud, nisi uti nequid per uim agi posset, machinabare: cum uero gradus Castoris conuellisti ac remouisti, tum, ut modeste tibi agere liceret, homines audaces ab eius tẽpli aditu, atq; ascẽsu repulisti: cum eos, qui in cõuentu uirorum bonorum uerba de salute mea fecerant, adesse iussisti, eorumq; aduocationem manibus, ferro, lapidibus discussisti, tũ profecto ostendisti uim tibi maxime displicere. uerum hæc furiosa uis uesani Tribuni pl. facile superari, frangiq; potuit uirorum bonorum uel uirtute, uel multitudine. quid, cum Gabinio Syria dabatur, Macedonia Pisoni, utrique infinitum imperiũ, ingẽs pecunia, ut tibi omnia permitterent, te adiuuarẽt, tibi manum, copias, tibi suos paratos centuriones, tibi pecunias, tibi familias compa=

rarent, te suis sceleratis concionibus subleuarent, senatus auctoritatem irrideret, equitibus R. mortem, proscriptionemq; minitarentur, me terrerent minis, mihi cædẽ, & dimicationem denunciarent, meam domum refertã uiris bonis per amicos suos compleret, proscriptionis metu me frequẽtia nudarent, uirorum bonorum me præsidio spoliarent, senatum pro me non modo propugnare, amplissimum ordinẽ, sed etiam plorare, & supplicare mutata ueste prohiberent: ne tum quidem uis erat? quid igitur ego gessi? aut qui timor fuit? non dicã in me quidẽ: fac me timidum esse natura. quid illa tot uirorum fortissimorum millia? quid illi equites R.? quid senatus? quid deniq; omnes boni? si nulla uis erat, cur me flentes potius prosecuti sunt, quàm aut increpãtes retinuerũt, aut irati reliquerunt? an hoc timebam, si mecum ageretur more institutoq; maiorum, ut possem præsens sustinere? utrum, si dies dicta esset, iudicium mihi fuit pertimescẽdum, an sine iudicio priuilegium? iudiciũ in causa tam turpi? scilicet is homo sum, qui, etiam si causa esset ignota, dicendo nõ possem explicare. an eam causam probare non poterã, cuius tanta bonitas est, ut ea ipsa nõ modo se, sed etiam me absentẽ per se probarit? an senatus, an ordines, an ij, qui cuncta ex Italia ad me reuocandũ conuolauerunt, segniores me præsente ad me retinẽdũ, & conseruandum fuissent in ea causa, quã ipse iã parricida talem dicat fuisse, ut me ab omnibus ad meã pristinam dignitatem expectatum, atque reuocatũ queratur? an uero in iudicio periculi nihil fuit? priuilegiũ pertimui, ne, mihi præsenti si mulcta irrogaretur, nemo intercederet? tam inops aut ego eram ab amicis, aut tam

nuda

nuda Resp. à magistratibus? quid, si uocatæ tribus essent; proscriptionẽ nõ dicã in me ita de sua salute merito, sed omnino in ullo ciue cõprobauissent? an, si ego si præsens fuissem, ueteres illæ copiæ coniuratoru n tuiq; perditi milites atq; egentes, & noua uis sceleratissimorũ Consulũ corpori meo pepercissent? qui, cũ eorũ omniũ crudelitati, sceleriq; cessissem, ne absens quidẽ luctu meo mentes illorũ satiare potui. quid. n. uos uxor mea misera uiolarat? quam uexauistis, raptauistis, omni crudelitate lacerauistis. quid mea filia? cuius fletus assiduus, sordesq; lugubres uobis erãt iucũdæ, cæterorum omniũ mentes oculosq; flectebant. quid paruus filius? quẽ quãdiu abfui, nemo nisi lacrymãtem cõfectũq; uidit: quid fecerat, quòd eum toties per insidias interficere uoluistis? quid frater meus? qui cum aliquanto post meũ discessum ex prouincia uenisset, neq; sibi uiuẽdũ, nisi me restituto, putaret, cum eius meror, squalor incredibilis & inauditus omnibus mortalibus miserabilis uidebatur; quoties ex uestro ferro, ac manibus est elapsus? sed quid ego uestram crudelitatem expromo, quã in ipsum me ac meos adhibuistis, qui parietibus, qui tectis, qui columnis, ac postibus meis horrificũ quoddã, ac nefariũ, omni imbutũ odio bellũ intulistis? nõ. n. te arbitror, cũ post meũ discessum omniũ locupletũ fortunas, omniũ prouinciarũ fructus, & Tetrarcharũ ac Regũ bona spe & auaritia deuorasses, argenti & supellectilis meæ cupiditate esse cæcatũ: non existimo Campanũ illum Cõsulem cũ saltatore collega, cũ alteri totã Achaiã, Thessaliam, Bœotiam, Græciam, Macedoniam, omnemq; Barbariam, bona ciuium R. condonasses, alteri Syriam,

Babylonem,Persas,integerrimas pacatissimasq́; gẽtes,ad diripiendum tradidisses, illos tam cupidos liminũ meorum,& colũnarũ,& ualuarũ fuisse. neque porrò illa manus,copiæq́; Catilinæ cæmentis ac tignis meorum tectorum se famem suã expleturas putauerũt; sed ut hostium urbes,nec omniũ hostiũ,uerum eorũ, quibuscum acerbum bellum,intestinumq́; suscepimus,nõ præda adducti,sed odio solemus excidere,ꝗ in quos propter eorũ crudelitatem inflãmatæ mentes nostræ fuerunt, cũ horum etiã tectis,ac sedibus residere aliquod bellum semper uideretur.nihil erat latum de me: non adesse eram iussus: nõ citatus fueram: eram etiã tuo iudicio ciuis incolumis: cum domus in Palatio, uilla in Tusculano, altera ad alterum Consulem transferebatur: senatum Consules uetabant: colũnæ marmoreæ ex ædibus meis inspectante populo R. ad socrum Consulis portabãtur: in fundum autem uicini Consulis non modo instrumẽtum,aut ornamenta uillæ,sed etiã arbores trãsferebantur: cum ipsa uilla non prædæ cupiditate (quid.n.erat prædæ?)sed odio & crudelitate funditus euerteretur: domus ardebat in Palatio nõ fortuito,sed oblato incendio: Consules epulabantur,& in cõiuratorum gratulatione uersabãtur,cũ alter se Catilinæ delicias, alter Cethegi consobrinũ fuisse diceret. hanc ego uim Põtifices, hoc scelus, hũc furorem meo corpore opposito à bonorũ omnium ceruicibus depuli,omnemq́; impetũ discordiarũ,omnem diu collectam uim improborũ, quæ inueterata cõpresso odio, atq; tacito iam erumpebat in actũ, * tũ audaces duces excepi meo corpore: in me uno cõsulares faces iactæ manibus tribunitijs: in me omnia,quæ

ego quondam retuderam,cõiurationis nefaria tela ad=hæserunt. ꝙ si,ut multis fortissimis uiris placuit,ui et armis cõtra uim decertare uoluissem;aut uicissem cũ magna internicione improborũ,sed tamẽ ciuium ; aut interfectis bonis omnibus,quod illis optatissimũ erat,unà cum Rep.cõcidissem. uidebã, uiuo senatu populoq; R.celerem mihi summa cum dignitate reditum:nec intelligebam fieri diutius posse, ut mihi non liceret esse in ea Rep.quam ipse seruassem : ꝙ si non liceret , audieram, & legerã,clarissimos nostræ ciuitatis uiros se in medios hostes ad perspicuam mortem pro salute exercitus inieci sse:ego pro salute Reip.uniuersæ dubitarem ? hoc meliore conditione quã Decij , ꝙ illi ne auditores quidem suæ gloriæ,ego etiam spectator meæ laudis esse potuissem.itaq; infractus furor tuus inanes faciebat impetus: omnem enim uim omnium sceleratorum acerbitas mei casus exceperat. nõ erat in tã immani iniuria , tantisq; ruinis nouæ crudelitati locus . Cato fuerat proximus
* (quid ageres,nõ erat) ut qui modus omnibus moribus fuerat,idem esset iniuriæ.quid ? posses extrudere ad Cypriam pecuniã.præda perierit : alia nõ deerit:hunc modo amãdandum esse.sic M. Cato inuisus quasi per beneficium Cyprũ relegatur.eijciuntur duo,quos improbi uidere nõ poterant,alter per honorem turpissimum,alter per honestissimam calamitatem. atq; ut sciatis nõ hominibus istum,sed uirtutibus hostẽ semper fuisse , me expulso,Catone amandato,in eũ ipsum se conuertit, quo auctore , quo adiutore,in concionibus , ea quæ gerebat omnia,quæq; gesserat,se fecisse,& facere, dicebat, Cn. Pompeium , quem omnium iudicio longe principem

eſſe ciuitatis uidebat, diutius furori ſuo ueniā daturū
nō arbitrabatur. qui ex eius cuſtodia per inſidias Regis
amici filiū hoſtē captiuum ſurripuiſſet, & ea iniuria ui
rum fortiſſimū laceſſiſſet, ſperauit ijſdē ſe copijs cum il
lo poſſe cōfligere, quibuſcū ego noluiſſem bonorū peri-
culo dimicare: et primo quidē adiutoribus Cōſulibus: po
ſtea fregit fœdus Gabinius: Piſo tamen in fide manſit.
quas iſte tū cædes, quas lapidationes, quas fugas fecerit,
ꝗ facile ferro quotidianiſq; inſidijs, cum iam à firmiſſi-
mo robore copiarum ſuarū relictus eſſet, Cn. Pōpeiū fo
ro curiaq; priuarit, domumq; coniecerit, uidiſtis. ex quo
iudicare poteſtis, quāta uis illa fuerit oriēs, & cōgrega-
ta, cum hæc Cn. Pompeiū terruerit iam diſtracta & ex
tincta. hoc uidit in ſentētia dicēda Calēdis Ian. uir pru
dētiſſimus, & cum Reip. tum mihi, tum etiam ueritati
amiciſſimus, L. Cotta, qui legē de meo reditu ferendam
non cenſuit; qui me conſuluiſſe Reip. ceſſiſſe tēpeſtati,
amiciorē uobis, cæteriſq; ciuibus, ꝗ mihi ac meis extitiſ-
ſe, ui, armis, diſſenſione hominum ad cædē inſtituta, no
uoq; dominatu pulſum eſſe dixit, nihil de meo capite
* potuiſſe ferri, nihil eſſe inſcriptum, aut poſſe ualere, om
nia cōtra leges, moreq; maiorū temere, turbulente, per
uim, per furorē eſſe geſta: ꝙ ſi illa lex eſſet, nec referre
ad ſenatū Conſules, nec ſententiā dicere ſibi licere: quo-
rum utrūque cum fieret, non oportere, ut de me lex fer
retur, decerni, ne illa, quæ nulla eſſet, eſſe lex iudicare-
tur. ſententia uerior, grauior, utilior, melior Reip. nulla
eſſe potuit: hominis. n. ſcelere & furore notato, ſimilis
à Rep. labes in poſterū dimouebatur. neque hoc Cn. Pō-
peius, qui ornatiſſimā de me ſententiā dixit, uoſq; Pon

tifices,qui me uestris sententijs,auctoritatibusq; defen=
distis,nõ uidistis,illam esse nullam , atq; esse potius flã=
mam temporis,interdictum sceleris,uocem furoris : sed
prospexistis, nequa popularis in uos aliquando inuidia
redũdaret,si sine populi iudicio restituti uideremur. eo
demq; cõsilio M.Bibuli fortissimi uiri senatus sententiã
secutus est,ut uos de mea domo statueretis : non ꝙ dubi
taret,quin ab isto nihil legibus,nihil religionibus, nihil
iure esset actũ,sed ne quis oriretur aliquando in tanta
ubertate improborũ,qui in meis ædibus aliquã religio=
nẽ residere diceret.nã legẽ quidẽ istã nullã esse,quoties
cunq; de me senatus sententiam dixit , toties iudicauit,
quoniã quidem scripto illo istius sententiam dicere ue=
tabatur.atq; hanc rẽ par illud simile,Piso & Gabinius,
uidit.homines legum iudiciorumq; metuentes,cum fre
quẽtissimus senatus eos,ut de me referrẽt,quotidie fla=
gitaret,nõ se rẽ improbare dicebant, sed lege istius im=
pediri.erat hoc uerũ : nã impediebantur, uerum ea le=
ge,quã idem iste de Macedonia Syriáq; tulerat. hãc tu
P.Lentule neque priuatus,neq; Cõsul legem esse unquã
putasti : nã Tribunis pl. referentibus , sententiã de me
designatus Cõsul sæpe dixisti : ex Calendis Ian. quoad
perfecta res est,de me retulisti : legẽ promulgasti, tuli=
sti : quorum tibi, si esset illa lex, nihil liceret. at etiam
Q. Metellus,collega tuus,uir clarissimus, quam legem
esse homines alienissimi à P.Clodio iudicarent Piso &
Gabinius,eam nullam esse frater P. Clodij , cum de me
ad senatum tecũ unà retulit,iudicauit.sed isti,qui Clo=
dij leges timuerunt, quemadmodũ cæteras obseruarũt ?
senatus quidem, cuius est grauissimum iudiciũ de iure

legũ,quotieſcũque de me conſultus eſt,toties eam nullã eſſe iudicauit.quod idem tu Lẽtule uidiſti in lege, quã de me tuliſti : nã non eſt ita latum,ut mihi Romã uenire liceret,ſed ut uenirem : non.n.uoluiſti,id,quod licebat,ferre,ut liceret ; ſed me ita eſſe in Rep.magis ut accerſitus imperio populi R.uiderer,quã ad adminiſtrandam ciuitatem reſtitutus.hunc tu etiam pernicioſa peſtis exulem appellare auſus es,cum tantis ſceleribus eſſes & factis notatus,ut omnem locũ, quò adiſſes, exilij ſimillimũ redderes ? quid eſt.n.exul ? ipſum per ſe nomẽ calamitatis,nõ turpitudinis. quãdo igitur eſt turpe ? re uera,quãdo eſt pœna peccati ; opinione autẽ hominũ , etiam ſi eſt pœna damnati . utrum igitur, peccato meo exulis nomẽ ſubeo,an re iudicata? peccato ? iam neque tu id dicere audes,quem iſti ſatellites tui felicem Catilinam nominant,neq; quiſquã eorũ qui ſolebant. nõ modo iam nemo eſt tam imperitus,qui ea,quæ geſſi in Cõſulatu,peccata eſſe dicat;ſed nemo eſt tam inimicus patriæ,qui nõ meis conſilijs patriam conſeruatam eſſe fateatur : quod enim eſt in terris cõmune tantum, tantulum'ue conſilium,quod non de meis rebus geſtis ea,quæ mihi eſſent optatiſſima & pulcherrima,iudicarit? ſummũ eſt populi R. populorumq; & gentium omnium ac Regum cõſiliũ : ſenatus decreuit, ut omnes, qui Remp. ſaluam eſſe uellent,ad me unũ defendendum uenirẽt: oſtenditq;,nec ſtare potuiſſe Remp. ſi ego nõ fuiſſem reſtitutus ; nec futuram eſſe ullam,ſi nõ redijſſem. proximus eſt huic dignitati ordo equeſter:omnes omniũ publicanorum ſocietates de meo Conſulatu ac de meis rebus geſtis ampliſſima atq; ornatiſſima decreta fecerũt.

ſcribæ, qui nobiſcum in rationibus, monimentisq; publi cis uerſantur, nõ obſcurum de meis in Remp. beneficijs ſuum iudicium decretumq; eſſe uoluerunt. nullũ eſt in hac urbe collegium, nulli pagani, aut montani, quoniã plebi quoq; urbanæ maiores noſtri cõuenticula, et quaſi conſilia quædam eſſe uoluerunt, qui non ampliſſime nõ modo de ſalute mea, ſed etiam de dignitate decreue rint. nã quid ego illa diuina atque immortalia munici piorum, & coloniarum, & totius Italiæ decreta cõme= morem? quibus tanq̃ gradibus mihi uideor in cœlum aſcendiſſe, nõ ſolum in patriam reuertiſſe. ille uero dies quis fuit, cum te P. Lentule legem de me ferentẽ popu= lus R. ipſe uidit, ſenſitq; quantus et quãta dignitate eſ= ſes? cõſtat. n. nullis unquã comitijs campum Martium tanta celebritate, tanto ſplẽdore omnis generis hominũ, ætatum, ordinum floruiſſe. omitto ciuitatum, nationũ, prouinciarũ, Regum, orbis deniq; terrarum de meis in omnes mortales meritis unum iudicium, unumq; con= ſenſum. aduentus meus, atq; introitus in urbẽ qui fuit? utrũ, me patria ſic accepit, ut lucẽ ſalutemq; redditam ſibi ac reſtitutam accipere debuit, an ut crudelem Tyrã num? quod uos Catilinæ gregales de me dicere ſoleba= tis. itaq; ille unus dies, quo die me populus R. à porta in Capitolium, atq; inde domum ſua celebritate, lætitiaq; comitatũ honeſtauit, tãtæ mihi iucunditati fuit, ut tua mihi conſcelerata illa uis non modo non propulſanda, ſed etiam emẽda fuiſſe uideatur. quare illa calamitas (ſi ita eſt appellanda) excuſſit hoc genus totum male= dicti, ne quiſquam audeat iam reprehendere Conſula tum meum, tot, tantis, tam ornatis iudicijs, teſtimo=

nijs,auctoritatibus comprobatũ.ꝙ ſi in iſto tuo maledi=
cto probrũ non modo mihi nullũ obiectas, ſed etiam
laudem illuſtras meã:quid te aut fieri,aut fingi demen
tius poteſt? uno enim maledicto bis à me patriã ſerua
tam eſſe concedis; ſemel,cũ id feci,quod omnes nõ ne=
gent immortalitati,ſi fieri poteſt, mandandum,tu ſup=
plicio puniendum putaſti; iterum,cũ tuũ multorumq́;
propter te inflãmatũ in bonos omnes impetũ meo cor=
pore excepi,ne eam ciuitatem, quã ſeruaſſem inermis,
armatus in diſcrimen adducerem. eſto: non fuit in me
pœna ulla peccati,at fuit iudicij:cuius? quis me unquã
ulla lege interrogauit? quis poſtulauit? quis diem di=
xit?poteſt igitur damnati pœnã ſuſtinere indemnatus?
hoc tribunitium eſt? hoc populare eſt? quanquã ubi tu
te popularẽ, niſi cum pro populo feciſti, potes dicere?
ſcilicet: cũ hoc iuris à maioribus proditũ ſit, ut nemo
ciuis R. aut libertatem, aut ciuitatẽ poſſit amittere,niſi
ipſe auctor factus ſit.quod tu ipſe potuiſti in tua cau=
ſa diſcere: credo.n. quãquam in illa adoptione legiti=
me factũ eſt nihil,tamen te eſſe interrogatũ,auctor'ne
eſſes,ut in te P. Fonteius uitæ necisq́; poteſtatem habe=
ret,ut in filio. quæro,ſi aut negaſſes, aut tacuiſſes,ſi ta=
men id XXX curiæ iuſſiſſent, nũ id iuſſum eſſet ra=
tũ? certe non: quid ita? quia ius à maioribus noſtris,
qui nõ ficte & fallaciter populares, ſed uere & ſapien
ter fuerunt,ita cõparatũ eſt, ut ciuis R. libertatẽ nemo
poſſet inuitus amittere. quin etiam,ſi Decemuiri ſacra=
mentum in libertatem iniuſtũ iudicaſſent,tamen,quo=
tieſcũq; uellet quis,hoc in genere ſe rem iudicatam re=
ferre poſſe uoluerũt. ciuitatem uero nemo unquã ullo

populi iuſſu amittet inuitus. qui ciues R. in colonias La
tinas proficiſcebantur, fieri nõ poterant Latini, qui nõ
erant auctores facti, nomenq; dederant. qui erant rerũ
capitalium cõdemnati, non prius hanc ciuitatem amit=
tebãt, quã erãt in eã recepti, quò uertẽdi, hoc eſt mutan
di ſoli cauſa uenerant. id autem ut eſſet faciundũ, non
ademptione ciuitatis, ſed tecti, & aquæ, & ignis inter=
dictione faciebãt. populus R. L. Sylla Dictatore ferente,
comitijs centuriatis, municipijs ciuitatẽ ademit, ademit
ijſdẽ agros. de agris ratũ eſt: (fuit. n. populi poteſtas) de
ciuitate ne tandiu quidem ualuit, quandiu illa Syllani
temporis arma ualuerunt. hãc uero Volaterranis, cum
etiã tum eſſent in armis, L. Sylla uictor Rep. recupera=
ta comitijs centuriatis ciuitatẽ eripere non potuit; ho=
dieq; Volaterrani nõ modo ciues, ſed etiã optimi ciues,
fruũtur nobiſcum ſimul hac ciuitate: conſulari homi=
ni P. Clodius euerſa Rep. ciuitatẽ adimere potuit, cõcilio
aduocato, conductis operis nõ ſolũ egentium, ſed etiam
ſeruorum, Sedulio principe? qui ſe illo die confirmauit
Romæ nõ fuiſſe. ꝙ ſi non fuit, quid te audacius, qui in
eius nomen incideris? quid deſperatius, qui ne ementiẽ=
do quidem potueris auctorẽ adumbrare meliorem? ſin
autem is primus ſciuit, quod facile potuit propter ino=
piam tecti in foro pernoctans: cur nõ iuret ſe Gadibus
fuiſſe, cũ tu te fuiſſe Interamnæ probaueris? hoc tu igi=
tur homo popularis iure munitam ciuitatem, & liberta
tem noſtrã putas eſſe oportere, ut, ſi Tribuno. pl. rogan=
te, uelitis, iubeatis ne, Sedulij centũ ſe uelle & iubere di
xerint, poſſit unuſquiſq; noſtrum amittere ciuitatem?
tum igitur maiores noſtri populares nõ fuerunt, qui de

ciuitate, & libertate ea iura ſanxerunt, quæ nec uis tẽ
porum, nec potentia magiſtratuum, nec res tum iudica
ta, nec deniq; uniuerſi populi R. poteſtas, quæ cæteris in
rebus eſt maxima, labefactare poſſit. at tu etiam ere=
ptor ciuitatis legem de iniurijs publicis tuliſti Anagni=
no neſcio cui Menulæ per gratiã, qui tibi ob eã legẽ ſta
tuã in meis ædibus poſuit, ut locus ipſe in tua tanta in
iuria legem, & inſcriptionem ſtatuæ refelleret. quæ res
municipibus Anagninis ornatiſſimis multo maiori dolo
ri fuit, quã quæ idẽ ille gladiator ſcelera Anagniæ fece
rat. quid? ſi ne ſcriptũ quidem unquam eſt in iſta ipſa
rogatione, quam ſe Sedulius negat ſciuiſſe: tu huius, ut
acta tui præclari Tribunatus hominis dignitate coho=
neſtes, auctoritatẽ amplecteris? ſed tametſi nihil de me
tuliſti, quo minus eſſem nõ modo in ciuiũ numero, ſed
etiam in eo loco, in quo me honores populi R. collocaue
runt: tamẽ ne eum tua uoce uiolabis, quem poſt nefa=
rium ſcelus Conſulum ſuperiorum tot uides iudicijs ſe=
natus, populi R. totius Italiæ honeſtatũ? quẽ ne tum qui
dem, cũ aberã, negare poteras eſſe tua lege ſenatorem?
ubi enim tuleras, ut mihi aqua, et ignis interdiceretur?
quod Gracchus de P. Popilio, Saturninus de Metello tu=
lit. homines ſeditioſiſſimi de optimis ac fortiſſimis ciui=
bus, nõ ut eſſet interdictũ, quod ferri non poterat, tule=
runt, ſed ut interdiceretur. ubi cauiſti, ne meo me loco
Cenſor in ſenatũ legeret? quod de omnibus, etiam qui=
* buſdã damnatis interdictum eſt, ſcriptũ eſt in legibus.
quære hoc ex Clodio ſcriptore legũ tuarũ: iube adeſſe:
latitat omnino: ſed ſi requiri iuſſeris, inuenient hominẽ
apud ſororem tuam occultantẽ ſe capite demiſſo. ſed ſi

patrem tuũ, ciuem mediusfidius egregium, dissimilẽq; nestri, nemo unquam sanus exulem appellauit, qui, cũ de eo Tribunus pl. promulgasset, adesse propter iniquitatẽ illius Cinnani temporis noluit, eiq; imperiũ est abrogatũ; si in illo pœna legitima turpitudinem nõ habuit propter uim temporũ: in me, cui dies dicta nunq̃ est, qui reus nõ fui, qui nunquam sum à Tribuno pl. citatus, dãnati pœna esse potuit, ea præsertim, quæ ne in ipsa quidem rogatione perscripta est? at uide, quid inter sit inter illũ iniquissimũ patris tui casum, & hãc fortunam conditionemq; nostram. patrem tuum, ciuem optimum, clarissimi uiri filium, qui si uiueret, qua seueritate fuit, tu profecto nõ uiueres, L. Philippus Censor auũculum suũ præteriit in recitando senatu: nihil. n. poterat dicere, quare rata non essent, quæ erant acta in ea Rep. in qua se illis ipsis temporibus Censorẽ esse noluisset. me L. Cotta, homo censorius, in senatu iuratus dixit, se, si Censor tum esset, cum ego aberam, meo loco senatorem recitaturum fuisse. quis in meũ locum iudicẽ subdidit? quis meorum amicorum testamẽtũ discessu meo fecit, qui mihi nõ idem tribuerit, quod & si adessem? quis me nõ modo ciuis, sed socius recipere cõtra tuã legẽ, & iuuare dubitauit? deniq; uniuersus senatus multo ante, q̃ est lata lex, de me gratias agẽdas censuit ciuitatibus iis, quæ M. Tulliũ, tantũ ne? immo etiã ciuem optime de Rep. meritũ recepissent. & tu unus, pestifer ciuis, eũ restitutũ negas esse ciuẽ, quem eiectũ uniuersus senatus nõ modo ciuem, sed etiã egregiũ ciuem semper putauit? at uero, ut annales populi R. et monimẽta uetustatis loquuntur, Censor ille Quintius, et M. Furius

Camillus, & M. Seruilius Ahala, cum essent optime de Rep. meriti, tamẽ populi incitati uim, iracũdiãq; subierũt; dãnatiq; comitijs centuriatis cũ in exiliũ profugissent, rursus ab eodem populo placato sunt in suã pristinã dignitatem restituti. ꝙ si ijs dãnatis nõ modo nõ imminuit calamitas clarissimi nominis gloriã, sed etiã honestauit: (nam etsi optabilius est, cursum uitæ conficere sine dolore, & sine iniuria, tamẽ ad immortalitatẽ gloriæ plus affert desideratum esse à suis ciuibus, quã omnino nunquam esse uiolatũ) mihi sine ullo iudicio populi profecto, tum amplissimis omnium iudicijs restituto, maledicti locũ, aut criminis obtinebit? fortis & constans in optima ratione ciuis P. Popilius semper fuit: tamen eius in omni uita nihil est ad laudẽ illustrius, quã calamitas ipsa: quis. n. iam meminisset eũ bene de Rep. meritũ, nisi & ab improbis expulsus esset, & per bonos restitutus? Q. Metelli præclarũ imperium in re militari fuit, egregia Censura, omnis uita plena grauitatis: tamen huius uiri laudem ad sempiternam memoriam tẽporis calamitas propagauit. ꝙ si & illis, qui expulsi sunt inique, sed tamen legibus, reducti inimicis interfectis, rogationibus tribunitijs, non auctoritate senatus, non comitijs centuriatis, nõ decretis Italiæ, non desiderio ciuitatis, inimicorum iniuria probro nõ fuit: in me, qui profectus sum integer, abfui simul cum Rep. redij cum maxima dignitate, te uiuo, fratre tuo altero Consule reducente, altero Prætore petente, tuũ scelus meum probrũ putas esse oportere? ac si me populus R. incitatus iracũdia, aut inuidia è ciuitate eiecisset, idemq; postea mea in Remp. beneficia recordatus se collegisset, temeri=

tatem atq; iniuriam ſuam reſtitutione mea reprehẽdiſ-
ſet: tamen profecto nemo tam eſſet amens, qui mihi po
puli tale iudicium non dignitati potius, q̃ dedecori puta
ret eſſe oportere. nunc uero cum me in iudiciũ populi
nemo omnium uocarit; condemnari non potuerim, qui
accuſatus nõ ſim; deniq; ne expulſus quidem ita ſim,
ut, ſi contẽderem, ſuperare nõ poſſem; cõtráq; à popu-
lo R. ſemp ſim defenſus, amplificatus, ornatus: quid eſt,
quare quiſquã mihi ſe ipſa populari ratiõe anteponat?
an tu populum R. eſſe illum putas, qui cõſtat ex ijs, qui
mercede cõducuntur, qui impelluntur ut uim afferant
magiſtratibus? ut obſideant ſenatũ? optent quotidie cæ-
dem, incendia, rapinas? quẽ tu tamẽ populum niſi taber
nis clauſis frequentare non poteras: cui populo duces
Lentidios, Lolios, Sergios præfeceras. ò ſpeciem, dignita-
temq; populi R. quam Reges, quã nationes exteræ, quã
gentes ultimæ pertimeſcunt, multitudinem hominũ ex
ſeruis conductis, ex facinoroſis, ex egentibus cõgregatã.
illa fuit pulchritudo populi R. illa forma, quam in cã-
po uidiſti tum, cum etiã tibi cõtra ſenatus, totiuſq; Ita
liæ auctoritatem & ſtudium dicẽdi poteſtas fuit. ille, il-
le populus eſt dominus Regum, uictor, atque imperator
omnium gentium, quẽ illo clariſſimo die ſcelerate uidi
ſti tum, cum omnes principes ciuitatis, omnes ordinum
atq; ætatum omnium ſuffragium ſe nõ de ciuis, ſed de
ciuitatis ſalute ferre cenſebant, cum deniq; homines in
campum nõ tabernis, ſed municipijs clauſis uenerunt.
hoc ego populo, ſi tum Cõſules aut fuiſſent in Rep. aut
omnino nõ fuiſſent, nullo labore, tuo præcipiti furori,
atq; impio ſcelerireſtitiſſem: ſed publicam cauſam cõ-

tra uim armatam, sine populi præsidio suscipere nolui: non quo mihi P. Scipionis fortissimi uiri uis intima priuati hominis displiceret: sed Scipionis factum statim P. Mutius Consul, qui in gerenda Rep. putabatur fuisse segnior, gesta multis S.C. non modo defendit, sed etiam ornauit. mihi aut, te interfecto, cum Consulibus; aut, te uiuo, & tecũ, & cũ illis armis decertandum fuit. erant eo tempore multa etiam alia metuenda. ad seruos medius fidius res peruenisset: tantũ homines impios ex uetere illa coniuratione inustum nefarijs mentibus bonorũ odium retinebat. Hic tu me etiam gloriari uetas: negas esse ferenda, quæ soleam de me prædicare: & homo facetus inducis etiam sermonem urbanum, ac uenustũ, me dicere solere, esse me Iouem; eũdemq; dictitare, Mineruã esse sororem meam. nõ tam insolens sum, qui Iouem esse me dicam; nõ tam ineruditus, qui Mineruam Iouis sororem, meam esse sororem existimem. sed tamen ego mihi sororem uirginem ascisco: tu sororem tuã uirginem esse non siuisti. sed uide, ne tu te debeas Iouẽ dicere, ꝗ tu iure eandem sororem & uxorem appellare possis. & quoniã hoc reprehendis, quod solere me dicas de me ipso gloriosius prædicare: quis unquam audiuit, cũ ego de me, nisi coactus ac necessario, dicerẽ? nã si, cũ mihi furta, largitiones, libidines obijciuntur, ego respondere soleo, meis consilijs, periculis, laboribus patriam esse conseruatam, nõ tam sum existimandus de gestis rebus gloriari, quã de obiectis non confiteri. sed si mihi ante hæc durissima Reip. tempora nihil unquam aliud obiectum est, nisi crudelitas illius temporis, cũ à patria perniciem depuli: quid, me huic maledicto utrum non re=

ſpondere, an demiſſe reſpondere decuit? ego uero etiam Reip. ſemper intereſſe putaui, me illius pulcherrimi facti, quod ex auctoritate ſenatus, cõſenſu bonorum omniũ, pro ſalute patriæ geſſiſſem, ſplendorẽ uerbis, dignitatẽq; retinere: præſertim cũ mihi uni in hac Rep. audiente populo R. opera mea hãc urbem, & hãc Remp. eſſe saluã, iurato dicere fas fuiſſet. extinctũ eſt iã illud maledictum crudelitatis, ꝙ me non ut crudelem Tyrãnum, ſed ut mitiſſimum parentem, omnium ciuium ſtudijs deſideratum, repetitum, accerſitum uident. aliud exortũ eſt. obijcitur mihi meus ille diſceſſus: cui ego crimini reſpõdere ſine mea maxima laude non poſſum: quid. n. Pontifices debeo dicere? peccati me cõſciẽtia profugiſſe? at id, quod mihi crimini dabatur, nõ modo peccatum nõ erat, ſed erat res poſt natos homines pulcherrima. iudicium populi pertimuiſſe? at id nec propoſitum ullum fuit, &, ſi fuiſſet, duplicata gloria diſceſſiſſem. bonorũ mihi præſidium defuiſſe? falſum eſt. me mortẽ timuiſſe? turpe eſt. dicendũ igitur eſt id, quod nõ dicerẽ niſi coactus: (nihil. n. unquã de me dixi ſublatius aſciſcẽdæ laudis cauſa potius, q̃ criminis depellẽdi) dico igitur, & quã poſſum maxima uoce dico, cum omnium perditorum, & coniuratorum incitata uis duce Tribuno pl. Conſulibus auctoribus, afflicto ſenatu, perterritis equitibus R. ſuſpenſa ac ſolicita tota ciuitate, non tam in me impetum faceret, quã per me in omnes bonos; me uidiſſe, ſi uiciſſem, tenues Reip. reliquias; ſi uictus eſſem, nullas futuras. quod cũ iudicaſſem, defleui coniugis miſeræ diſſidium, liberorum chariſſimorum ſolitudinem, fratris abſentis amantiſſimi atq; optimi caſum, ſubi-

tas fundatissimæ familiæ ruinas: sed his omnibus rebus uitam anteposui meorum ciuium; remq; publicã condere unius discessu, quàm omniũ interitu occidere malui: speraui id, quod accidit, me iacentẽ posse à uiuis uiris fortibus excitari; si unà cũ bonis interijssem, nullo modo posse recreari. accepi Põtifices magnũ, atque incredibilẽ dolorem: nõ nego, neque istam mihi ascisco sapiẽtiam, quam nõ nulli in me requirebant, qui me animo nimis fracto esse, atq; afflicto loquebantur. an ego poteram, cum à tot rerum tãta uarietate diuellerer, quas ideirco prætereo, ꝙ ne nunc quidẽ sine fletu cõmemorare possum, inficiari me esse hominẽ, & cõmunem naturæ sensum repudiare? tũ uero neq; illud meum factũ laudabile, nec beneficium ullum à me in Remp. profectum dicerem, si quidem ea Reip. causa reliquissem, quibus æquo animo carerem; eamq; animi duritiam, sicut corporis, quod cũ uritur non sentit, stuporem potius, q̃ uirtutẽ putarẽ. suscipere tantos animi dolores, atq; ea, quæ capta urbe accidunt uictis, stante urbe unum perpeti, & iam se uidere distrahi à complexu suorũ, disturbari tecta, diripi fortunas, patriæ denique causa patriã ipsam amittere, spoliari populi R. beneficijs amplissimis, præcipitari ex altissimo dignitatis gradu, uidere prætextatos inimicos non dum morte complorata arbitria petẽtes funeris, hæc omnia subire cõseruandorũ ciuiũ causa, atq; ita, ut dolenter absis, nõ tam sapiens, q̃ ij qui nihil curant, sed tam amans tuorũ, ac tui, q̃ cõmunis humanitas postulat; ea laus præclara ac diuina: nã qui ea, quæ nunquã chara atq; incũda duxit, æquo animo Reip. causa deserit, nullã beneuolentiã insignẽ in Rẽp. declarat:

declarat: qui autem ea relinquit Reip. causa, à quibus cum summo dolore diuellitur, ei patria chara est, cuius salutem charitati anteponit suorũ. quare disrumpatur licet ista furia, atque audiat hæc ex me, quoniam lacessiuit. bis seruaui; ut Consul togatus armatos uicerim; priuatus Cõsulibus armatis cesserim: utriusque tẽporis fructum tuli maximum; superioris, ꝙ ex senatus auctoritate & senatum, & omnes bonos meæ salutis causa mutata ueste uidi; posterioris, ꝙ & senatus, & populus R. & omnes mortales & priuatim, & publice iudicarunt, sine meo reditu Remp. saluã esse nõ posse. sed hic meus reditus Põtifices uestro iudicio cõtinetur. nam si uos me in meis ædibus collocatis, id qđ in omni mea causa semper studijs, consilijs, auctoritatibus, sententijsq; fecistis: uideo me plane ac sentio restitutum. sin mea domus non modo mihi nõ redditur, sed etiã monimentũ præbet inimico doloris mei, sceleris sui, publicæ calamitatis: quis erit, qui hũc reditum potius, q̃ pœnam sempiternam putet? in conspectu praeterea totius urbis domus est mea Põtifices: in qua si manet illud non monimentum urbis, sed sepulcrum inimico nomine inscriptum, demigrandũ potius aliquò est, q̃ habitandum in ea urbe, in qua tropæa & de me, & de Rep. uideã constituta. an ego tãtam aut animi duritiem habere, aut oculorum impudẽtiam possim, ut cuius urbis seruatorem me esse senatus omniũ assensu toties iudicarit, in ea possim intueri domũ meã euersam nõ ab inimico meo, sed ab hoste cõmuni, & ab eodem extructam, & positam in oculis ciuitatis, ne unquã conquiescere possit fletus bonorũ? Sp. Melij regnum appetentis domus est cõplanata: ecquid aliud

æquũ accidisse Melio populus R. iudicauit? nomine ipso Aequimelij stultitia pœna comprobata est. Sp. Caßij domus ob eandem causam euersa, atque in eodẽ loco ædes posita Telluris. in Vacci pratis domus fuit M. Vacci, quæ publicata est & euersa, ut illius facinus memoria et nomine loci notaretur. M. Mãlius cum ab ascensu Capitolij Gallorum impetum repulisset, nõ fuit cõtentus beneficij sui gloria, regnum appetisse est iudicatus: ergo eius domum euersam duobus lucis cõuestitam uidetis. quam igitur maiores nostri sceleratis ac nefarijs ciuibus maximam pœnã constitui posse arbitrati sunt, eandẽ ego subibo ac sustinebo, ut apud posteros nostros non extinctor cõiurationis et sceleris, sed auctor & dux fuisse uidear? hanc uero Pontifices labem turpitudinis, & incõstantiæ poterit populi R. dignitas sustinere, uiuo senatu, uobis principibus publici cõsilij, ut domum M. Tullij Ciceronis cũ domo Fuluij Flacci ad memoriam pœnæ publice constitutæ coniuncta esse uideatur? M. Flaccus, quia cum C. Graccho cõtra salutem Reip. fecerat, & senatus sententia est interfectus, & eius domus euersa, & publicata est: in qua porticum post aliquanto Q. Catulus de manubijs Cimbricis fecit. ista autem fax ac furia patriæ, cum urbem Pisone & Gabinio ducibus cepisset, occupasset, teneret, uno eodemq; tempore & clarissimi uiri mortui monimenta delebat, & meam domum cum M. Flacci domo coniungebat, ut qua pœna senatus affecerat euersorem ciuitatis, eadẽ iste oppresso senatu afficeret eum, quem P. C. custodem patriæ iudicassent. hanc uero in Palatio, atque in pulcherrimo urbis loco porticum esse patiemini, furoris tribunitij, sceleris consula-

ris, crudelitatis coniuratorum, calamitatis Reip. doloris mei defixum indicium ad memoriam omnium gẽtium sempiternam? quam porticum pro amore, quem habetis in Remp. & semper habuistis, non modo sententijs, sed, si opus esset, manibus uestris disturbare cuperetis. nisi quem forte illius castissimi sacerdotis superstitiosa dedicatio deterret. ò rem, quam homines soluti, à cura liberati ridere non desinãt, tristiores autem sine maximo dolore audire non possint. P.'ne Clodius, qui ex Pontificis maximi domo religionem eripuit, is in meam intulit? hunc, inquam, etiam uos, qui estis antistites cerimoniarum & sacrorum, auctorem habetis, & magistrum publicæ religionis? ò dij immortales (uos enim hæc audire cupio) P. Clodius uestra sacra curat? uestrum numen horret? res omneis humanas religione uestra contineri putat? hic non illudit auctoritati horum omniũ, qui adsunt, summorum uirorum? non uestra Pontifices grauitate abutitur? ex isto ore religionis uerbum excidere, aut elabi potest? cum tu eodem ore accusando senatum, quòd seuere de religione decerneret, impurissime teterrimeq; uiolasti. aspicite, aspicite Pontifices hominem religiosum, &, si uobis uidetur, quod est bonorum Pontificum, monete eum, modum quendam esse religionis, nimium esse superstitiosum nõ oportere. quid tibi necesse fuit anili superstitione homo fanatice sacrificium, quod alienæ domi fieret, inuisere? quæ autem te tanta mentis imbecillitas tenuit, ut non putares deos satis posse placari, nisi etiam muliebribus religionibus te implicuisses? quem unquam audisti maiorum tuorum, qui & sacra priuata coluerunt, & publicis sa-

cerdotijs præfuerunt,cũ sacrificium Bonæ deæ fieret,in=
terfuisse?neminẽ,ne illum quidem,qui cæcus factus est.
ex quo intelligitur, multa in uita falso homines opina=
ri;cũ ille,qui nihil uiderat sciẽs,quod nefas esset,lumina
amisit; istius,qui non solũ aspectu,sed etiam incesto fla
gitio,& stupro polluit cerimonias, pœna omnis oculorũ
ad cæcitatem mẽtis est conuersa.hoc auctore tã casto,tã
religioso,tã sancto, tam pio potestis Põtifices nõ cõmoue
ri,cum suis dicat se manibus domũ ciuis optimi euertis=
se,& eam ijsdem manibus consecrasse?quæ tua fuit cõ=
secratio?tulerã,inquit,ut mihi liceret.quid? non excepe
ras,ut,si quod ius non esset rogare,ne esset rogatum?ius
igitur statuetis esse,uniuscuiusq; uestrũ sedes,aras,focos,
deos penates subiectos esse libidini tribunitiæ ? in quem
quisq; per homines concitatos irruerit,quem impetu per
culerit,huius domũ nõ solũ affligere, quod est præsentis
insaniæ,quasi tempestatis repentinæ,sed etiam in poste=
rum tempus religione sempiterna obligare?equidem sic
accepi Pontifices,in religionibus suscipiẽdis caput esse,in
terpretari,quæ uoluntas deorum immortalium esse ui=
deatur: nec est ulla erga deos pietas,nisi honesta de nu=
mine eorũ ac mente opinio,cum expeti nihil ab ijs,quod
sit iniustũ ac inhonestum, arbitrere. hominem inuenire
ista labes tum,cum omnia tenebat,neminem potuit,cui
ædes meas addiceret,cui traderet,cui donaret: ipse,cum
loci illius,cum ædium cupiditate flagraret,ob eamq; cau
sam unã una iusta illa rogatione sua uir bonus dominũ
se in meis bonis esse uoluisset , tamen illo ipso in furore
suo nõ est ausus meã domũ,cuius cupiditate inflãmatus
erat,possidere.deos immortales existimatis, cuius labore

& consilio sua ipsi templa tenuerunt, in eius domũ afflictam, & euersam per unius hominis sceleratissimi nefarium latrocinium immigrare uoluisse? ciuis est nemo in tanto populo, extra contaminatam illam & cruentam P. Clodij manum, qui rem ullam de meis bonis attigerit, qui non pro suis opibus in illa tempestate defenderit. at, qui aliqua se contagione prædæ, societatis, emptionis cõtaminauerũt, nullius neq; priuati, neque publici iudicij pœnam effugere potuerunt. ex his igitur bonis, quorum nemo rẽ ullam attigit, qui non omnium iudicio sceleratissimus haberetur, dij immortales domũ meam concupiuerunt? ista tua pulchra Libertas deos penates, & familiares meos lares expulit, ut à te ipsa tanquã in captiuis sedibus collocaretur? quid est sanctius, quid omni religione munitius, quàm domus uniuscuiusq; ciuium? hic aræ sunt, hic foci, hic dij penates, hic sacræ religionis cerimoniæ cõtinentur: hoc perfugiũ est ita sanctũ omnibus, ut inde abripi neminẽ fas sit. quo magis est furor istius ab auribus uestris repellendus: qui, quæ maiores nostri religionibus tuta nobis, & sancta esse uoluerunt, ea iste non solum contra religionem labefactauit, sed etiam ipsius religionis nomine euertit. at quæ dea est? bonam esse oportet, quãdo quidem est abs te dedicata. Libertas, inquit, est. eam tu igitur domi meæ collocasti, quam ex urbe tota sustulisti? tu, cum collegas tuos summa potestate præditos negares liberos esse; cum in templum Castoris aditus esset apertus nemini; cum hũc clarissimum uirum, summo genere natum, summis populi beneficijs usum, Pontificem, & consularem, & singulari bonitate & modestia præditum, quem quibus oculis aspicere au

deas, satis mirari nõ queo, audiente populo R. à pedise-
quis conculcari iuberes; cum indemnatum exturbares
priuilegijs tyrannicis irrogatis; cum principẽ orbis ter-
ræ uirũ inclusum domi contineres; cum forum armatis
cateruis perditorum hominũ possideres: Libertatis simu
lacrum in ea domo collocabas, quæ domus erat ipsa indi
cio tui crudelissimi dominatus, & miserrimæ populi R.
seruitutis? eum ne potissimum Libertas domo sua debuit
pellere, qui nisi fuisset, in seruorũ potestatem ciuitas to-
ta uenisset? at unde inuenta est ista Libertas? quæsiui. n.
diligenter. Tanagræa quædam meretrix fuisse dicitur.
eius non longe à Tanagris simulacrũ è marmore in se-
pulcro positum fuit. hoc quidã homo nobilis, non alienus
ab hoc religioso Libertatis sacerdote, ad ornatum Aedili
tatis suæ deportauit: etenim cogitarat omneis superio-
res muneris splendore superare: itaque omnia signa, ta-
bulas, ornamentorũ quod superfuit in fanis, & cõmuni
bus locis, tota è Græcia atq; insulis omnibus honoris po-
puli R. causa sanè frugaliter domũ suã deportauit. is po
steaquã intellexit, posse se interuersa Aedilitate à L. Piso
ne Consule Prætorẽ renunciari, si modo eadem prima li
tera cõpetitorem habuisset aliquẽ, Aedilitatem duobus
ĩn locis partim in arca, partim in hortis suis collocauit: si
gnũ de busto meretricis ablatũ isti dedit, quod esset si-
gnũ magis istorũ, q̃ publicæ libertatis. hanc deã quisquã
uiolare audeat, imaginem meretricis, ornamentũ sepul
cri, à fure sublatam, à sacrilego collocatam? hæc me do-
mo mea pellet? hæc ultrix afflictæ ciuitatis, Reip. spolijs
ornabitur? hæc erit in eo monimento, quod positum est,
ut esset indicium oppressi senatus ad memoriam sempi-

ternam turpitudinis? ô Q. Catule (patrem'ne appellem, an filium? recentior memoria filij est, & cum rebus meis gestis coniunctior) tantum'ne te fefellit, cum mihi summa, & quotidie maiora præmia in Rep. fore putabas? negabas fas esse duos Consules esse in hac ciuitate inimicos Reip. duo sunt inuenti, qui senatũ Tribuno furenti constrictum traderent, qui pro me patres conscriptos deprecari, & populo supplices esse edictis atque imperio uetarẽt, quibus spectantibus domus mea disturbaretur, diriperetur, qui denique ambustas fortunarum mearum reliquias suas in domos comportari iuberent. uenio nunc ad patrem. tu Q. Catule M. Fuluij domum, cum is fratris tui socer fuisset, monimentum tuarum manubiarum esse uoluisti, ut eius, qui perniciosa Reip. consilia cepisset, omnis memoria funditus ex oculis hominum ac mentibus tolleretur. hoc si quis tibi ædificanti illam porticum diceret, fore tempus, cum is Tribunus pl. qui auctoritatem senatus, iudicium bonorum omnium neglexisset, tuum monimentum Cõsulibus non modo inspectantibus, uerum adiuuantibus disturbaret, euerteret, idq; cũ eius ciuis, qui Remp. ex senatus auctoritate Consul defendisset, domo coniungeret: non ne responderes, id nisi euersa ciuitate accidere nõ posse? at uidete hominis intolerabilem audaciam cũ proiecta quadã & effrenata cupiditate. monimẽtũ iste nunquã aut religionem ullã excogitauit: habitare laxe & magnifice uoluit, duasq; & magnas & nobiles domos coniungere: eodem puncto temporis, quo meus discessus isti causam cædis eripuit, à Q. Seio contendit, ut sibi domum uenderet. cũ ille id negaret, primo se luminibus eius esse

obstructurum minabatur. affirmabat Posthumus, se uiuo illam domũ istius nũquam futurã. acutus adolescens ex ipsius sermone intellexit, quid fieri oporteret: hominem ueneno apertissime sustulit: emit domum litigatoribus defatigatis propè dimidio carius, quàm æstimabat. quorsum igitur hæc oratio pertinet? domus mea illa propè tota uacua est: uix pars ædium mearum decima ad Catuli porticum accessit. causa fuit ambulatio, & monimentum, & ista Tanagræa, oppressa Libertate libertas. in Palatio, pulcherrimo prospectu porticũ cum conclauibus pauimentatam trecentum pedum concupierat, amplissimum peristylum, cætera eiusmodi, facile ut omnium domos & laxitate & dignitate superaret. & homo religiosus, cum ædes meas idem emeret & uenderet, tamen illis tantis tenebris non est ausus suum nomẽ emptioni illi ascribere: posuit scilicet Statonem illum, hominem sua uirtute egentem, ut is, qui in Marsis, ubi natus est, tectũ, quod imbris uitãdi causa succederet, nullũ haberet, ædes in Palatio nobilissimas emisse se diceret. inferiorem ædium partem assignauit non suæ genti Fonteiæ, sed Clodiæ, quã reliquit: quem in numerũ ex multis Clodijs nemo nomen dedit, nisi aut egestate, aut scelere perditus. hanc uos Pontifices tã uariam, tam nouã in omni genere uoluntatem, impudentiã, audaciã, cupiditatem cõprobabitis? Pontifex, inquit, affuit. nõ te pudet, cũ apud Pontifices res agatur, Pontificẽ, dicere, nõ collegium Pontificum, affuisse? præsertim cum Tribunus pl. uel denunciare potueris, uel etiam cogere? esto: collegium non adhibuisti: quid? de collegio quis tandem affuit? posuerat enim auctoritatem in uno, quæ est in his

omnibus.sed tamen auget & ætas, & honos dignitatē. opus erat etiam scientia: quam etsi omnes cōsecuti sunt, tamē certe peritiores uetustas facit. quis ergo affuit? frater, inquit, uxoris meæ. si auctoritatem quærimus, etsi id est ætatis, ut non dū consecutus sit; tamen quanta est in adolescente auctoritas, ea propter tantā coniunctionem affinitatis minor est putanda. sin autē scientia est quæsita, quis erat minus peritus, quàm is, qui paucis illis diebus in collegium uenerat? qui etiam tibi erat magis obstrictus beneficio recenti, cum se fratrem uxoris tuæ fratri tuo germano antelatū uidebat. etsi in eo prouidisti, ne frater te accusare posset. hanc tu igitur dedicationē appellas, ad quam non collegium, non honoribus populi R. ornatum Pontificē, non denique adolescentem quenquam, cum haberes in collegio familiarissimos, adhibere potuisti? affuit is, si modo affuit, quem tu impulisti: soror rogauit, mater coegit. uidete igitur Pōtifices, quid statuatis in mea causa de omnium fortunis. uerbo ne Pōtifices putatis, si is postem tenuerit, & aliquid dixerit, domum uniuscuiusq; cōsecrare posse? an cū istæ dedicationes, & tēplorum, & delubrorum religiones ad honorē deorū immortalium sine ulla ciuium calamitate à maioribus nostris cōstitutæ sint; est inuentus Tribunus pl. qui consularibus copijs instructus, omni impetu furoris in eum ciuem irruerit, quem perculsum ipsa Resp. suis manibus extolleret? quid, si quis similis istius (neque enim iam deerunt, qui imitari uelint) aliquem mei dissimilem, cui Resp. non tantum debeat, per uim afflixerit, domū eius per Pontificem dedicarit; id uos ista auctoritate constituetis ratum esse oportere? dicitis, quem repe-

riet Pontificem? quid? & Tribunus pl. idem esse nō potest Pōtifex? M. Drusus ille, clarissimus uir, Tribunus pl. Pontifex fuit. ergo, si is Q. Cepionis inimici sui postem ædium tenuisset, & pauca uerba fecisset, ædes Cepionis essent dedicatæ? nihil loquor de Pontificis iure, nihil de ipsius uerbis dedicationis, nihil de religione, cerimonijs: nō dissimulo me nescire ea, quæ etiā si scirē, dissimularē, ne alijs molestus, uobis etiam curiosus uiderer: etsi effluunt multa ex uestra disciplina, quæ etiā ad nostras aures sæpe permanāt. postem teneri in dedicatione oportere, uideor audisse, tēpli: ibi enim postis est, ubi templi aditus est, & ualuæ. ambulationis postes nemo unquā tenuit in dedicando. simulacrum autē aut aram si dedicasti, sine religione loco moueri potest. sed iam hoc dicere tibi non licebit, quoniā Pontificem postem tenuisse dixisti. quāquā quid ego de dedicatione loquar? aut quid de uestro iure, & religione, contra q̄ proposueram, disputabo? ego uero si omnia solennibus uerbis ueteribus, & priscis institutis acta esse dicerem, tamen me Reip. iure defenderem. an, cū tu eius ciuis discessu, cuius unius opera senatus, atque omnes boni ciuitatem esse incolumem toties iudicassent, oppressam teterrimo latrocinio cū duobus sceleratissimis Cōsulibus Rēp. teneres; domū eius, qui patriā à se seruatā perire suo nomine noluisset, per Pōtificem aliquem dedicasses: posset recreata Resp. sustinere? date de hac religione aditū Pontifices: iam nullum fortunis cōmunibus exitum reperietis. an, si postem tenuerit Pontifex, & uerba ad religionē deorū immortalium composita ad perniciem ciuium trāstulerit, ualebit ad iniuriā nomen sanctissimum religionis: si Tribu-

nus pl. uerbis non minus priscis & penè solennibus bona ciuis cuiuspiam consecrarit, nõ ualebit? atqui C. Atinius patrum memoria bona Q. Metelli, qui eum ex senatu Censor eiecerat, aui tui Q. Metelle, & tui P. Seruili, & proaui tui P. Scipio, cõsecrauit foculo posito in rostris, adhibitoq; tibicine. quid tum? num ille furor Tribuni pl. ductus ex nõ nullis ueterũ temporum exemplis fraudi Metello fuit summo illi & clarissimo uiro? certe non fuit. uidimus hoc idem Cn. Lentulo Censori Tribunum pl. facere: nũquid igitur is bona Lentuli religioni obligauit? sed quid ego cæteros? tu, tu, inquã, capite uelato, concione aduocata, foculo posito, bona tui Gabinij, cui regna omnia Syrorum, Arabum, Persarumq; donaras, consecrasti. quod si tum nihil est actum, quid in meis bonis agi potuit? sin est ratum, cur ille gurges heluatus tecum simul Reip. sanguinem, ad cœlum tamen extruxit uillam in Tusculano uisceribus ærarij? mihi meas ruinas, quarum ego similem totam urbem esse passus non sum, aspicere non licuit? omitto Gabiniũ. quid? exemplo tuo bona tua nõ ne L. Mũmius, uir omnium fortissimus atq; optimus, consecrauit? quod si, quia ad te pertinet, ratum esse negas oportere: ea iura cõstituisti in præclaro Tribunatu tuo, quibus in te conuersis, recusares, alios euerteres? sin ista cõsecratio legitima est: quid est, quod profanum in tuis bonis esse possit? an consecratio nullũ habet ius, dedicatio est religiosa? quid ergo illa tua tum obtestatio tibicinis? quid foculus? quid preces? quid prisca uerba uoluerunt? ementiri, fallere, abuti deorum immortalium numine ad hominum timorem uoluisti? nã si est illud ratũ, mitto Gabiniũ, tua domus certe, et quid

quid habes aliud, est Cereri consecratum. sin ille ludus fuit, quid te impurius, qui religiões omneis pollueris aut ementiendo, aut stuprando? iã fateor, inquit, in Gabinio me nefarium fuisse. quippe uides pœnam illam à te in alium institutam, in te ipsum esse conuersam. sed homo omniũ scelerum flagitiorumq; documẽtum, quod in Gabinio fateris, cuius impudicitiam pueritiæ, libidines adolescẽtiæ, dedecus & egestatem reliquæ uitæ, latrocinium Consulatus uidimus, cui ne ista quidẽ ipsa calamitas iniuria potuit accidere, id in me infirmas: & grauius esse dicis, quod uno adolescẽte, quàm quod concione tota teste effecisti. dedicatio magnam, inquit, habet religionem. nõ ne uobis Numa Pompilius uidetur loqui? discite orationem Pontifices & uos Flamines, etiam tu Rex disce à gentili homine tuo: quãquã ille gentem istã reliquit: sed tamen disce ab homine religionibus dedito, iusto, tum omnium religionũ perito. quid? in dedicatione nõ ne, & quis dicit, et quid, & quo modo, queritur? an tu hæc ita cõfundis & perturbas, ut, quicũq; uelit, quod uelit, quo modo uelit, possit dedicare? quis eras tu, qui dedicabas? quo iure? qua lege? quo exemplo? qua potestate? ubi te isti rei populus R. præfecerat? uideo. n. esse legem ueterẽ tribunitiã, quæ uetet iniussu plebis ædes, terrã, arã cõsecrare. neque tum hoc ille Q. Papirius, qui hanc legem rogauit, sensit: neq; suspicatus est fore periculũ, ne domicilia aut possessiones indẽnatorum ciuium cõsecrarẽtur: neque. n. id fieri fas erat, neque quisquã fecerat: neque erat causa, cur prohibẽdo non tam deterrere uideretur, q̃ admonere. sed quia consecrabantur ædes, non priuatorũ domicilia, sed quæ sacræ nominantur; cõsecrabãtur

agri,nõ ita ut noſtra prædia,ſi quis uellet, ſed ut imperator agros de hoſtibus captos cõſecraret; ſtatuebantur aræ,quæ religionem afferrēt,ipſo ſi loco eſſent conſecratæ:hæc niſi plebs iuſſiſſet, fieri uetuit·quæ ſi tu interpretaris de noſtris ædibus atq; agris ſcripta eſſe, non repugno:ſed quæro,quæ lex lata ſit,ut tu meas ædeis cõſecrares,ubi tibi hæc poteſtas data ſit,quo iure feceris. neque ego nũc de religione,ſed de bonis omnium noſtrum,nec de pontificio,ſed de iure publico diſputo. Lex Papiria uetat ædeis iniuſſu plebis conſecrari. ſit ſanè hoc de noſtris ædibus,ac nõ de publicis templis. unum oſtende uerbum cõſecrationis in ipſa tua lege,ſi illa lex eſt,ac nõ uox ſceleris & crudelitatis tuæ. ꝙ ſi tibi tum in illo Reip. naufragio omnia in mētē uenire potuiſſent,aut ſi tuus ſcriptor in illo incēdio ciuitatis nõ ſyngraphas cũ Byzantijs exulibus,et cum Legatis regijs faceret, ſed uacuo animo tibi iſta non ſcita,ſed portenta conſcriberet: eſſes omnia ſi minus re,at uerbis legitimis cõſecutus. ſed uno tempore cautiones fiebant pecuniarũ,fœdera feriebantur prouinciarum,Regum appellationes uenales erant, ſeruorũ omnium uicatim celebrabatur tota urbe deſcriptio,inimici in gratiam reconciliabantur,imperia aſcribebãtur nouæ iuuētuti,Q. Seio uenenum miſero parabatur,de Cn. Pompeio propugnatore & cuſtode imperij interficiendo cõſilia inibãtur, ſenatus ne quid eſſet,ut lugerēt boni ſemper,ut capta Reſp. Conſulum proditione,ui tribunitia teneretur. hæc cũ tot tantáq; agerentur,nõ mirũ eſt,præſertim in furore animi,& cæcitate, multa illum,& te fefelliſſe. at uidete,quãta ſit uis huius Papiriæ legis in re tali,non qualē tu affers ſceleris plenã, &

furoris. Q. Martius Censor signum Concordiæ fecerat, idq; in publico collocarat. hoc signum C. Cassius Censor cum in curiam transtulisset, collegiũ uestrum cõsuluit, num quid esse causæ uideretur, quin id signum curiãq; Concordiæ dedicaret? quæso Pontifices & hominem cũ homine, & tempus cum tempore, & rem cum re cõparate. ille erat summa modestia, & grauitate Censor: hic Tribunus pl. scelere, & audacia singulari. tempus illud erat tranquillum, & in libertate populi, & gubernatione positum senatus: tuum porrò tempus libertate populi R. oppressa, senatus auctoritate deleta. res illa plena iustitiæ, sapientiæ, dignitatis: Censor enim, penes quem maiores nostri, id quod tu sustulisti, iudicium senatus de dignitate esse uoluerunt, Concordiæ signum uolebat in curia, curiamq; ei deæ dedicare. præclara uoluntas, atque omni laude digna: præscribere enim se arbitrabatur, ut sine studijs dissensionis sentẽtiæ dicerentur, si sedẽ ipsam ac templũ publici cõsilij religione Cõcordiæ deuinxisset. tu, cum ferro, cũ metu, cũ edictis, cũ priuilegijs, cum præsentibus copijs perditorum, absentis exercitus terrore, et minis, Consulũ societate, et nefario fœdere, seruitute oppressam ciuitatẽ teneres, Libertatis signũ posuisti magis ad ludibriũ impudentiæ, q̃ ad simulationẽ religionis. ille in curia, quæ poterat, sine cuiusquam incõmodo dedicabat: tu in ciuis optime de Rep. meriti cruore ac penè ossibus simulacrum non libertatis publicæ, sed licentiæ collocasti. atque ille tamen ad collegiũ retulit: tu ad quẽ retulisti? si quid deliberares, si quid tibi aut piandum, aut instituendum fuisset religione domestica, tamẽ instituto cæterorum uetere ad Pontificem detulisses: nouum delu

brum cum in urbis clarissimo loco, nefando quodam atque inaudito instituto inchoares, referendum ad sacerdotes publicos non putasti? at si collegium Pontificum adhibendum non uidebatur, nemo'ne horum tibi idoneus uisus est, qui ætate, honore, auctoritate antecellūt, ut cum eo dedicationem cōmunicares? quorū quidem tu nō contempsisti, sed pertimuisti dignitatē. an tu auderes quærere ex P. Seruilio, aut ex M. Lucullo? quorū ego consilio, atq; auctoritate Rēp. Consul ex uestris manibus ac faucibus eripui. quibusnam uerbis, aut quo ritu, primū hoc dico, ciuis domum cōsecrares; deinde ciuis eius, cui princeps senatus, cui etiā ordines omnes, deinde Italia tota, post cunctæ gentes testimoniū huius urbis atque imperij cōseruati dedissent? quid diceres ò nefanda & perniciosa labes ciuitatis? ades, ades Luculle, Seruili, dum dedico domum Ciceronis, ut mihi præeatis, postemq; teneatis. es tu quidem cum audacia, tum impudentia singulari: sed tibi tamen oculi, uultus, uerba cecidissent, cū te uiri, qui sua dignitate personam populi R. atque auctoritatem imperij sustinerent, uerbis grauissimis perterruissent, neq; sibi fas esse dixissent furori interesse tuo, atque in patriæ parricidio & scelere. quæ cum uideres, tum te ad tuum affinem nō delectum à te, sed relictum à cæteris contulisti: quem ego tamē credo, si est ortus ab illis, quos memoriæ proditum est ab ipso Hercule perfuncto iam laboribus sacra didicisse, in uiri fortis ærumnis non ita crudelem fuisse, ut in uiui, & iam spirantis caput bustū suis manibus imponeret: qui aut nihil dixit, aut, si fecit, omnino pœnam hanc maternæ temeritatis tulit, ut mutā in delicto personā, nomenq; præberet: aut, si dixit ali

quid uerbis hæſitantibus, poſtemq́; tremebūda manu tetigit, certe nihil rite, nihil caſte, nihil more inſtitutoq́; pfecit. uiderat ille Murænam uitricum ſuum, conſulē deſignatum, ad me Conſulem cum Allobrogibus cōmunis exitij indicia afferre: audierat ex illo, ſe à me bis ſalutē accepiſſe, ſeparatim ſemel, iterum cum uniuerſis. quare quis eſt, qui exiſtimare poſſit, huic nouo Pontifici primam hanc poſt ſacerdotium initum religionem inſtituēti, uocēq́; mittenti non & linguam obmutuiſſe, & manum obtorpuiſſe, & mentem debilitatam metu cōcidiſſe? præſertim cū ex collegio tanto non Regē, non Flaminem, non Pontificē uideret, fieriq́; particeps alieni ſceleris inuitus cogeretur, & grauiſſimas pœnas affinitatis impuriſſimæ ſuſtineret. ſed ut reuertar ad ius publicum uindicādum, quod ipſi Pontifices ſemper non ſolum ad ſuas cerimonias, ſed etiam ad populi iuſſa accōmodauerunt; habetis in cōmentarijs ueſtris, C. Caſſium Cenſorem de ſigno Concordiæ dedicando ad Pontificum collegium retuliſſe, eiq́; M. Aemilium Pont. maximum pro collegio reſpōdiſſe; niſi eum populus R. nominatim præfeciſſet, atq; eius iuſſu faceret, nō uideri ea recte poſſe dedicari, quid? cū Licinia, uirgo Veſtalis, ſummo loco nata, ſanctiſſimo ſacerdotio prædita, T. Flaminio, Q. Metello Coſs. arā, & ædiculā, & puluinar ſub ſaxo ſacro dedicaſſet, non eā rē ex auctoritate ſenatus ad hoc collegiū Sex. Iulius Præt. retulit? cū P. Scæuola Pōt. max. pro collegio reſpondit; quod in loco publico Licinia C.F. iniuſſu populi dedicaſſet, ſacrū nō uideri eſſe. quā quidē rem quāta ſeueritate, quātaq́; diligētia ſenatus ſuſtulerit, ex ipſo S.C. facile cognoſcetis. recita S.C. Videtiſ'ne Prætori urbano

negotium

negotium datum, ut curaret, ne id ſacrũ eſſet? & ut, ſi quæ eſſent inciſæ, aut inſcriptæ literæ, tollerentur? ò tẽpora, ò mores. tum Cenſorem, hominem ſanctiſſimũ, ſimulacrum Concordiæ dedicare Pontifices in templo inaugurato prohibuerũt; poſt autem ſenatus in loco auguſto conſecratam eam aram tollendam ex auctoritate Pontificum cẽſuit, neq; ullũ eſt paſſus ex ea dedicatiõe literarũ extare monimentum: tu, procella patriæ, turbo, ac tempeſtas pacis, atq; otij, quod in naufragio Reip. tenebris offuſis, demerſo populo R. euerſo atq; eiecto ſenatu dirueris, ædificaris; religione omni uiolata, Reip. tantum nomine cõtaminaris; in ciuis huiuſce ædibus, & in urbe, quã ſuis laboribus ac periculis conſeruaſſet, monimẽtũ deletæ Reip. collocaris ad equitũ notam, ad dolorẽ bonorũ omniũ, ſublatoq; Q. Catuli nomine incideris; id ſperaſti Remp. diutius, q̃ quoad mecum ſimul expulſa careret his mœnibus, eſſe laturam? At ſi Pontifices neq; is, cui licuit, neq; id, quod fas fuit, dedicauit: quid me attinet iam illud tertiũ, quod propoſuerã, docere, nõ ijs inſtitutis, ac uerbis, quibus cerimoniæ poſtulant, dedi caſſe? dixi à principio, nihil me de ſciẽtia ueſtra, nihil de ſacris, nihil de abſcõdito iure Põtificum dicturum. quæ ſunt adhuc à me de iure dedicãdi diſputata, non ſunt quæſita ex occulto aliquo genere literarum, ſed ſumpta de medio ex rebus palàm per magiſtratus actis, ad collegiumq; delatis, ex S. C. ex lege. illa interiora iam ueſtra ſunt, quid dici, quid præcipere, quid tãgi, quid teneri ius fuerit. quæ ſi omnia ex Corũcani ſciẽtia, qui peritiſſimus Põtifex fuiſſe dicitur, acta eſſe cõſtarẽt; aut ſi M. Horatius ille Puluillus, q, cũ eius dedicationẽ multi pro

pter inuidiam fictis religionibus impedirent, restitit, & constantissima mẽte Capitoliũ dedicauit, huiusmodi alicui dedicationi præfuisset: tamen in scelere religio non ualeret, nedum ualeat id, quod imperitus adolescẽs, nouus sacerdos, sororis precibus, matris minis adductus, ignarus, inuitus, sine collegis, sine libris, sine auctore, sine scriptore, furtim, mente, ac lingua titubãte fecisse dicatur: præsertim cũ iste impurus, atq; impius hostis omniũ religionũ, qui contra fas inter uiros sæpe mulier, & inter mulieres uir fuisset, ageret illã rem ita raptim, & turbulente, ut neq; mens, neque uox, neque lingua cõsisteret. delatũ tum est ad uos Pontifices, & post omnium sermone celebratũ, quẽadmodũ iste præposteris uerbis, ominibus obscœnis idẽtidẽ se ipse reuocãdo, dubitans, timens, hæsitans, omnia aliter, ac uos in monimẽtis habetis, & pronũciarit, & fecerit. quod quidẽ minime mirũ est, in tãto scelere, tãtáq; dementia ne audaciæ quidẽ locũ ad timorẽ cõprimendũ fuisse. etenim si nemo unquã prædo tã barbarus, atq; immanis fuit, qui, cũ fana spoliasset, deinde arã aliquã in litore deserto somnijs stimulatus, aut religiõe aliqua cõsecraret, nõ horreret animo, cũ diuinũ numẽ scelere uiolatũ placare precibus cogeretur: qua tãdẽ istũ perturbatiõe mẽtis, omniũ tẽplorũ, atq; tectorũ, totiusq; urbis prædonẽ, fuisse cẽsetis, cũ pro detestatione tot scelerũ unã arã nefarie consecraret. nõ poterat ullo modo (quãquã & insolẽtia dominatus extulerat animos, & erat incredibili armatus audacia) nõ in agendo ruere, ac sæpe peccare, præsertim illo Pontifice, & magistro, qui cogeretur docere, antequam ipse didicisset. magna uis est cum in deorũ immortaliũ

numine, tum uero in ipsa Rep. dij immortales, suorum templorum custodem ac præsidẽ sceleratissime pulsum cum uiderent, ex suis tẽplis in eius ædes immigrare nolebant: itaq; istius uecordissimi mentem cura, metuq́; terrebant. res uero publica, quanquã erat exterminata mecum, tamẽ obuersabatur ante oculos exterminatoris sui, & ab istius inflãmato atq; ignito furore iam tum me seq́; repetebat. quare quid est mirum, si iste metu, si furore instinctus, scelere præceps, neque institutas cerimonias persequi, neque uerbum ullum solenne potuit effari? quæ cum ita sint Pontifices, reuocate iam animos uestros ab hac subtili nostra disputatione ad uniuersam Remp. quam antea cum uiris fortibus multis, in hac uero causa solis uestris ceruicibus sustinetis. uobis uniuersi senatus perpetua auctoritas, cui uosmet ipsi præstãtissimi semper in mea causa præfuistis; uobis Italiæ magnificentissimus ille motus, municipiorumq́; concursus; uobis campus, centuriarumq́; una uox omnium, quarum uos principes, atq; auctores fuistis; uobis omnes societates, omnes ordines, omnes, qui aut re, aut spe deniq; sunt boni, omne uobis erga meam dignitatem studium, & iudiciũ non modo commissum, uerum etiam cõmendatũ esse arbitrabãtur. denique ipsi dij immortales, qui hanc urbem, atq; hoc imperium tuẽtur, ut esset omnibus gẽtibus posteritatiq́; perspicuum, diuino me numine esse Reip. redditũ, iccirco mihi uidentur fructũ ipsum reditus, & gratulationis meæ ad suorũ sacerdotũ potestatẽ, iudiciũq́; reuocasse: hic est. n. reditus Pontifices, hæc restitutio, in domo, in sedibus, in aris, in focis, in dijs penatibus recuperandis. quorum si iste suis sceleratissi=

mis manibus tecta, sedesq; cõuellit, ducibusq; Cõsulibus
tanq̃ urbe capta hãc unam domum quasi acerrimi pro
pugnatoris sibi delendam putauit: tamen illi dij penates
ac familiares mei per uos in meã domum mecum erũt
restituti. quocirca te Capitoline, quem propter beneficia
populus R. optimum, propter uim maximum nomina=
uit; teq; Iuno Regina, & te custos urbis Minerua, quæ
semper adiutrix consiliorum meorum, testis laborũ exti
tistis, precor ac quæso: uosq;, qui maxime me repetistis
atq; reuocastis, quorũ de sedibus hæc mihi proposita est
contentio, patrij penates familiaresq;, qui huic urbi, &
Reip. præsides estis, uos obtestor, quorum ego à tẽplis ac
delubris pestiferam illam, & nefariam flammam depu
li: teq; Vesta mater, cuius castissimas sacerdotes ab ho=
minũ amentia, furore, & scelere defendi, cuiusq; ignẽ
illum sempiternum nõ sum passus aut sanguine ciuiũ
restingui, aut cũ totius urbis incendio cõmisceri: ut, si in
illo penè fato Reip. obieci meum caput pro uestris ceri=
monijs atq; templis perditissimorum ciuiũ furori atq;
ferro; & si iterum, cum ex mea contentione interitus
bonorum omnium quæreretur, uos sum testatus, uobis
me ac meos cõmendaui, meq; ac meũ caput ea cõditio=
ne deuoui, ut, si & eo ipso tẽpore, & ante in Cõsulatu
meo cõmodis meis omnibus, emolumentis, præmijs præ=
termissis, cura, cogitatione, uigilijs omnibus nihil, nisi de
salute meorum ciuium, laborassem, tũ mihi Rep. aliquã
do restituta liceret frui; sin autem mea consilia patriæ
nõ profuissent, ut perpetuũ dolorem auulsus à meis su=
stinerem: hanc ego deuotionem capitis mei, cũ ero in se
des meas restitutus, tum denique cõuictam esse, & cõ=

missam putabo. nam nunc quidē Pontifices non solum domo, de qua cognoscitis, sed tota urbe careo, in quā uideor esse restitutus: urbis.n. celeberrimæ & maximæ partes aduersum illud nō monimentū, sed uulnus patriæ cōtuentur. quē cum mihi cōspectum morte magis uitandum, fugiendumq; esse uideatis: nolite quæso eū, cuius reditu restitutā Remp. fore putastis, nō solum dignitatis ornamētis, sed etiā urbis partibus uelle esse priuatum. nō me bonorum direptio, non tectorum excisio, nō depopulatio prædiorū, non præda Consulum ex meis fortunis crudelissime capta permouet: caduca semper & mobilia hæc esse duxi, non uirtutis, atq; ingenij, sed fortunæ, & temporū munera: quorū ego non tam facultatem unquā & copiam expetendā putaui, quā & in utendo rationem, & in carendo patiētiā: etenim ad nostrum usum propemodum iā est definita moderatio rei familiaris; liberis autē nostris satis amplum patrimonium paterni nominis, ac nostræ memoriæ relinquemus. domo per scelus erepta, per latrocinium occupata, per religionis uim sceleratius etiam ædificata, q̄ euersa carere sine maxima ignominia Reip. meo dedecore, ac dolore non possum. quapropter, si dijs immortalibus, si senatui, si populo R. si cūctæ Italiæ, si prouincijs, si exteris nationibus, si uobismet ipsis, qui in mea salute principem semper locū auctoritatemq; tenuistis, gratum & iucundum meum reditum intelligitis esse: quæso, obtestorq; uos Pontifices, ut me, quem auctoritate, studio, sententijs restituistis, nunc, quoniam senatus ita uult, manibus quoque uestris in sedibus meis collocetis.

DE ARVSPICVM RESPONSIS, IN SENATV. ORATIO XXXI.

h Esterno die P. C. cum me & uestra dignitas, & frequentia equitum R. quibus senatus dabatur, magnopere cōmouisset, putaui mihi reprimendam esse P. Clodij impudicam impudentiā, cum is publicanorum causam stultissimis interrogationibus impediret, & P. Tullioni Syro nauaret operā, atque ei sese, cui totus uenierat, etiā uobis inspectantibus uēditaret. itaque hominē furentem exultantemq; cōtinui, simul ac periculum iudicij intendi: duobus inceptis uerbis omnem impetum gladiatoris ferociamq; compressi. attamen ignarus ille, qui Consules essent, exanguis atq; æstuans se è curia repente proripuit cū quibusdam fractis iā atque inanibus minis, & cū illius Pisoniani temporis Gabinianiq; terroribus. quem cū egredientem insequi cœpissem, cepi equidem fructum maximū & ex consurrectione omnium uestrū, & ex comitatu publicanorū. sed uecors repēte sine suo uultu, sine colore, sine uoce cōstitit, deinde respexit; et simul ad Cn. Lentulū Cos. aspexit, concidit in curiæ penè limine, recordatione credo Gabinij sui, desiderioq; Pisonis. cuius ego de effrenato & præcipiti furore quid dicam? haud potest grauioribus à me uerbis uulnerari, quàm est statim in facto ipso à grauissimo uiro P. Seruilio confectus, ac trucidatus. cuius si etiam uim, & grauitatem illam singularem ac penè diuinam assequi possem, tamen non du-

bito, quin ea tela, quæ coniecerit inimicus, quã ea, quæ collega patris emisit, leuiora atque hebetiora esse uideã tur. sed tamen mei facti rationem exponere illis uolo, qui hesterno die dolore me elatum, & iracũdia longius propè digressum arbitrabantur, quã sapientis hominis cogitata ratio postularet. nihil feci iratus, nihil impotenti animo, nihil nõ diu consideratum, ac multo ante meditatũ. ego enim P. C. inimicũ me semper esse professus sum duobus, qui me, qui rem meam, cum defendere deberent, seruare possent, cumq; ad consulare officium ipsis insignibus illius imperij, ad meam salutem non solum auctoritate, sed etiam precibus uestris uocarentur, primo reliquerũt, deinde prodiderunt, postremo oppugnauerunt, præmijsq; nefariæ pactionis funditus unà cum Rep. oppressum, extinctumq; uoluerũt; quiq; suo ductu & imperio cruento illo atque funesto supplicia neque à sociorum mœnibus prohibere, neq; hostiũ urbibus inferre potuerunt, excisionem, inflammationem, euersionem, depopulationem, uastitatem eam sua cum præda meis omnibus tectis, atq; agris intulerunt. cum his furijs & facibus, cum his, inquam, exitiosis prodigijs, ac penè huius imperij pestibus bellum mihi inexpiabile dico esse susceptum, neque id tamẽ ipsum tantum, quantum meus ac meorum, sed tãtum, quantum uester atque omniũ bonorũ dolor postulauit. in Clodiũ uero nõ est hodie meũ maius odium, quã illo die fuit, cum illum ambustum religiosissimis ignibus, cognoui muliebri ornatu, ex incesto stupro, atq; ex domo Põtificis maximi emissum. tũ, inquã, tum uidi, ac multo ante prospexi, quanta tempestas excitaretur, quanta impen=

deret procella Reip.uidebam, illud scelus tam importu=
nũ,audaciam tam immanem adolescẽtis furentis,nobi=
lis,uulnerati nõ posse arceri otij finibus; erupturũ illud
malum aliquando,si impunitum fuisset, ad perniciem
ciuitatis.nõ multũ mihi sanè post ad odiũ accessit : ni=
hil enim contra me fecit odio mei, sed odio seueritatis,
odio dignitatis,odio Reip.nõ me magis uiolauit,q̃ sena=
tum,q̃ equites R.q̃ omnes bonos,quã Italiã cunctã: non
deniq; in me sceleratior fuit,quã in ipsos deos immorta
les: etenim illos eo scelere uiolauit,quo nemo antea; in
me fuit eodẽ animo, quo etiã eius familiaris Catilina,
si uicisset,fuisset : itaq; eũ nũquã à me esse accusandũ
putaui,nõ plus quã stipitem illum ; qui quorũ hominũ
esset, nesciremus, nisi se Ligurẽ ipse esse diceret . quid
enim hunc persequar, pecudem ac belluam ,pabulo ini
micorum meorum , & glande corruptum ? qui si sen=
sit,quo se scelere deuinxerit; nõ dubito,quin sit miserri
mus : sin autem id non uidet ; periculum est,ne se stu=
poris excusatione defendat. accedit etiam , quod expe=
ctatione omniũ, fortissimo, & clarissimo uiro T. An=
nio deuota , & constituta ista hostia esse uidetur : cui
me præripere desponsam iam, & destinatam laudem ,
cum ipse eius opera & dignitatem & salutem recupe=
rarim,ualde est iniquum.etenim ut P. ille Scipio natus
mihi uidetur ad interitum exitiumq; Carthaginis, qui
illam à multis imperatoribus obsessam , oppugnatam ,
labefactatam,penè captam,aliquando quasi fatali euẽ=
tu solus euertit : sic T. Annius ad illam pestem compri
mendam , extinguendam , funditus delendam natus
esse uidetur , & quasi diuino munere donatus Reip.

ſolus ille cognouit, quemadmodum armatum ciuẽ, qui lapidibus, qui ferro alios fugaret, alios domi cõtineret, qui urbem totam, qui curiam, qui forum, qui templa omnia cæde, incendijsq; terreret, nõ modo uinci, uerum etiam uinciri oporteret. huic ego & tali, & ita de me ac de patria merito uiro nunquã mea uoluntate præripiam, eum præſertim reum, cuius ille inimicitias nõ ſolũ ſuſcepit propter ſalutẽ meam, uerũ etiam appetiuit. ſed ſi etiam nunc, illaqueatus iam omnium legum periculis, irretitus odio bonorum omniũ, expectatione ſupplicij iam non diuturna implicatus, feretur tamen hæſitans, & in me impetũ impeditus facere conabitur: reſiſtã, & aut concedente, aut etiã adiuuãte Milone, eius conatũ refutabo: uelut heſterno die, cũ mihi ſtanti tacẽs minaretur, uoce tantũ attigi legum initium, & iudicij. cõcidit ille: cõticui. diẽ dixiſſet, ut fecerat: feciſſem, ut ei ſtatim tertius à Prætore dies diceretur. atq; hoc ſi moderetur: & cogitet, ſi cõtentus ſit ijs ſceleribus, quæ cõ= * miſit, iam ſe eſſe conſecratũ Miloni; ſi quod in me telũ intorſerit, ſtatim me eſſe arrepturũ arma iudiciorum, atq; legum. atqui paulo ante P. C. concionem habuit, quæ eſt ad me tota delata: cuius cõcionis primũ uniuerſum argumentũ ſentẽtiamq; audite. cũ riſeritis impudentiã hominis, tum à me de tota cõcione audietis. De religionibus ſacris, & cerimonijs eſt concionatus patres cõſcripti Clodius: P. inquã Clodius, ſacra et religiones negligi, uiolari, pollui, queſtus eſt. nõ mirũ, ſi hoc uobis ridiculũ uidetur. etiã ſuũ cõcio riſit, hominẽ, quo modo ipſe gloriari ſolet, ducẽtis cõfixũ S. C. quæ ſunt omnia contra illum pro religionibus facta; hominemq; illum, qui

puluinaribus Bonæ deæ ſtuprũ intulerit, eaq́; ſacra, quæ
uiri oculis ne imprudentis quidẽ aſpici fas eſt, non ſolũ
aſpectu uirili, ſed flagitio, ſtuproq́; uiolarit, in concione
de religionibus neglectis conqueri: itaq; nunc proxima
concio eius expectatur de pudicitia: quid enim intereſt,
utrũ ab altaribus religioſiſſimis fugatus, de ſacris, et re
ligionibus cõqueratur, an ex ſororũ cubiculo egreſſus,
pudorem pudicitiamq́; defendat? reſpõſum aruſpicum
hoc recens de fremitu in concione recitauit: in quo cum
alijs multis ſcriptum etiã illud eſt, id quod audiſtis, loca
ſacra & religioſa, profana haberi. in ea cauſa eſſe di=
xit domũ meã, à religioſiſſimo ſacerdote P. Clodio cõſe
cratã. gaudeo mihi de toto hoc oſtento, quod haud ſcio
an grauiſſimum multis his annis huic ordini nunciatũ
ſit, datã nõ modo iuſtam, ſed etiam neceſſariã cauſam
eſſe dicendi: reperietis enim, ex hoc toto prodigio atq;
reſponſo nos de iſtius ſcelere ac furore, ac de impendẽti
bus periculis maximis propè iam uoce Iouis Optimi Ma
ximi præmoneri. ſed primũ expiabo religionem ædium
mearum, ſi id facere uere ac ſine cuiuſquã dubitatione
potero. ſin ſcrupulus tenuiſſimus reſidere aliquis uide
bitur, nõ modo patienti, ſed etiam libenti animo porten
tis deorum immortalium, religioniq́; parebo. ſed quæ
tandem eſt in hac urbe tãta domus ab iſta religionis ſu
ſpicione tam uacua atq; pura? quanquã ueſtræ domus
P.C. cæterorumq́; ciuium multo maxima ex parte ſunt
liberæ religione, tamẽ una mea domus iudicijs omnibus
liberata in hac urbe ſola eſt. te enim appello Lẽtule, &
te Philippe. ex hoc aruſpicum reſpõſo decreuit ſenatus,
ut de locis ſacris, religioſis ad hunc ordinem referretis.

potestis'ne referre de mea domo? quæ, ut dixi, sola in hac urbe omni religione omnibus iudicijs liberata est: quā primum inimicus ipse in illa tempestate ac nocte Reip. cū cætera scelera stylo illo impuro Sex. Clodius cō scripsisset, ne una quidē attigit litera religionis. deinde eandē domū populus R. cuius est summa potestas omniū rerū, comitijs centuriatis, omnium ætatum ordinumq; suffragijs eodem iure esse iussit, quo fuisset. postea uos P. C. non ꝙ dubia res esset, sed ut huic furiæ, si diutius in hac urbe, quā delere cuperet, maneret, uox interdice retur, decreuistis ut de mearum ædium religione ad Pontificum collegium referretur. quæ tanta religio est, qua nō, in nostris dubitationibus atque in maximis superstitionibus, unius P. Seruilij ac M. Luculli respōso ac uerbo liberemur? de sacris publicis, de ludis maximis, de deorū penatiū, Vestæq; matris cerimonijs, de illo ipso sacrificio, quod fit pro salute populi R. quod post Romā cōditam huius unius casti tutoris religionum scelere uiolatū est, quod tres Pontifices statuissent, id semper populo R. semper senatui, semper ipsis dijs immortalibus satis sanctū, satis augustū, satis religiosum esse uisum est. at uero meā domū P. Lentulus Cos. & Pōtifex, P. Seruilius, M. Lucullus, Q. Metellus, M. Glabrio, M. Messalla, L. Lentulus flamen Martialis, P. Galba, Q. Scipio, C. Fannius, M. Lepidus, L. Claudius Rex sacrorū, M. Scaurus, M. Crassus, C. Curio, Sex. Cæsar flamen Quirinalis, Q. Cornelius, P. Albinouanus, Q. Terentius, Pontifices minores, causa cognita, duobus locis dicta, maxima frequentia amplissimorum ac sapientissimorum ciuiū astante, omni religione una mente omnes liberauerunt.

nego, unquam post sacra constituta, quorum eadem est antiquitas quæ ipsius urbis, ulla de re, ne de capite quidẽ uirginũ Vestaliũ, tam frequens collegium iudicasse, quãquã ad facinoris disquisitionẽ interest adesse quãplurimos: ita est.n. interpretatio illa Pontificũ, ut ijdẽ potestatẽ habeant iudicũ; religionis explanatio uel ab uno Pontifice perito recte fieri potest. quod idẽ in iudicio capitis durũ, atq; iniquum est: tamen sic reperietis, frequentiores Põtifices de mea domo, quã unquã de cerimonijs uirginum iudicasse. postero die frequẽtissimus senatus, te Consule designato Lentule sentẽtiæ principe, P. Lẽtulo, & Q. Metello Coss. referentibus, statuit, cum omnes Pontifices, qui erãt huius ordinis, adessent, cumq; alij, qui honoribus populi R. antecedebant, multa de collegij iudicio uerba fecissent, omnesq; ijdem scribẽdo adessent, domum meam iudicio Põtificum religione liberatã uideri. de hoc igitur loco sacro potissimũ uidentur aruspices dicere, qui locus solus ex priuatis locis omnibus hoc præcipue iuris habet, ut ab ipsis, qui sacris præsunt, sacer nõ esse iudicatus sit? uerũ referte, quod ex S. C. facere debetis: aut uobis cognitio dabitur, qui primi de hac domo sententiã dixistis, & eã religione omni liberastis: aut senatus ipse indicabit, qui uno illo solo antistite sacrorũ dissentiente frequentissimus antea iudicauit: aut id, quod certe fiet, ad Põtifices reijcietur, quorũ auctoritati, fidei, prudẽtiæ maiores nostri sacra, religionesq; et priuatas, et publicas cõmẽdarũt. quid ergo hi possunt aliud iudicare, ac iudicauerũt? multæ sunt domus in hac urbe P. C. atq; haud scio an penè cũctæ iure optimo, sed tamẽ iure priuato, iure hæreditario, iure au

ctoritatis,iure mãcipij,iure nexi. nego eſſe ullam domũ aliam æque priuato iure atq; optima lege,publico uero omni præcipuo & humano & diuino iure munitam . quæ primũ ædificatur ex auctoritate ſenatus pecunia publica: deinde contra uim nefariam huius gladiatoris tot S.C.munita,atq; ſepta eſt . primum , negotium iiſdem magiſtratibus eſt datum anno ſuperiore, ut curarent,ut ſine ui mihi ædificare liceret , quibus in maximis periculis uniuerſa Reſp. cõmendari ſolet:deinde, cũ ille ſaxis,& ignibus , & ferro uaſtitatem meis ædibus intuliſſet,decreuit ſenatus,eos, qui id feciſſent , lege de ui,quæ eſt in eos,qui uniuerſam Rẽp. oppugnaſſent,teneri.uobis uero referẽtibus ò poſt hominum memoriam fortiſſimi atq; optimi Conſules, decreuit idẽ ſenatus frequentiſſimus;qui meã domum uiolaſſet,cõtra Rẽp. eſſe facturum.nego ullo de opere publico , de monimento , de templo tot ſenatus extare cõſulta , quot de mea domo : quã ſenatus unã poſt hanc urbem conſtitutam ex ærario ædificandã,à Pontificibus liberãdã, à magiſtratibus defendendã,à iudicibus puniendã putaret.P.Valerio pro maximis in Remp. beneficijs data domus eſt in Villa publica : at mihi in Palatio reſtituta. illi locus: at mihi etiã parietes atque tectũ.illi,quã ipſe priuato iure tueretur : mihi, quã publice magiſtratus omnes defenderẽt.quæ quidem ego ſi aut per me, aut ab alijs haberem,nõ prædicarem apud uos, ne nimis gloriari uiderer.ſed cum ſint mihi data à uobis, cum ea attententur eius lingua,cuius antea manu euerſa uos mihi & liberis meis manibus ueſtris reddidiſtis:non ego de meis, ſed de ueſtris factis loquor;nec uereor,ne hæc mea ueſtrorũ

beneficiorum prædicatio nõ grata potius, q̃ arrogans ui
deatur. quãquã ſi me tantis laboribus pro cõmuni ſalu
te perfunctum efferret aliquando ad gloriam in refu=
tandis maledictis improborũ hominum animi quidam
dolor, quis nõ ignoſceret?uidi.n. heſterno die quendam
murmurantem ; quem aiebant negare ferre me poſſe,
quia, cum ab hoc eodẽ impuriſſimo parricida rogarer ,
cuius eſſem ciuitatis,reſpondi me probantibus et uobis,
et equitibus R.eius eſſe,quæ carere me nõ potuiſſet.ille,
ut opinor,ingemuit.quid igitur reſpõderẽ?(quæro ex eo
ipſo,qui ferre me nõ poteſt)me ciuẽ eſſe Romanũ?litera
te reſpõdiſſem.an tacuiſſem?deſertũ negotiũ.poteſt quiſ
quã uir in rebus magnis cũ inuidia uerſatus,ſatis gra=
uiter contra inimici contumeliam ſine ſua laude reſpõ
dere?at ipſe nõ modo reſpõdet,quidquid poteſt, cum eſt
laceſſitus ; ſed etiã gaudet,ſe ab amicis,quid reſpõdeat,
admoneri. Sed quoniã mea cauſa expedita eſt,uidea
mus nunc quid aruſpices dicant : ego enim fateor me
& magnitudine oſtenti,& grauitate reſponſi,& una
atq; conſtanti aruſpicum uoce uehementer eſſe cõmo=
tũ : neq; is ſum,qui,ſi cui forte uideor plus quã cæteri,
qui æque atq; ego ſunt occupati, uerſari in ſtudio lite=
rarum,ijs delecter,aut utar omnino literis,quæ noſtros
animos deterrent atq; auocãt à religione.ego uero pri=
mum habeo auctores ac magiſtros religionum colenda=
rũ maiores noſtros : quorum mihi tanta fuiſſe ſapiẽtia
uidetur,ut ſatis ſuperq; prudentes ſint,qui illorum pru
dẽtiã non dicã aſſequi,ſed,quanta fuerit, perſpicere poſ
ſint:qui ſtatas ſolẽneisq; cerimonias,Pontificatu; rerum
bene gerendarũ auctoritates,augurio; fatorum ueteres

prædictiones Apollinis, uatum libris; portentorũ expla nationes, Hetruſcorũ diſciplina contineri putarũt: quæ quidem tãta eſt, ut noſtra memoria primum Italici belli funeſta illa principia, poſt Syllani, Cinnaniq; tẽporis extremum penè diſcrimen, tum hãc recentem urbis inflãmandæ, delendiq; imperij coniurationem non obſcure nobis paulo ante prædixerint. deinde etiam cognoui multa homines doctiſſimos ſapientiſſimosq; & dixiſſe, & ſcripta de deorum immortalium numine reliquiſſe: quæ quãquã diuinitus perſcripta uideo, tamen eiuſmodi ſunt, ut ea maiores noſtri docuiſſe illos, nõ ab illis didiciſſe uideãtur: etenim quis eſt tam uecors, qui aut, cũ ſuſpexerit in cœlum, deos eſſe non ſentiat, & ea, quæ tanta mẽte fiũt, ut uix quiſquam arte ulla ordinem rerum ac uiciſſitudinem perſequi poſſit, caſu fieri putet; aut cum deos eſſe intellexerit, non intelligat eorum numine hoc tantum imperium eſſe natum, & auctum, et retentum? q̃ uolumus licet P.C. ipſi nos amemus: tamen nec numero Hiſpanos, nec robore Gallos, nec calliditate Pœnos, nec artibus Græcos, nec denique hoc ipſo huius gentis ac terræ domeſtico natiuoq; ſenſu Italos ipſos ac Latinos, ſed pietate, ac religione, atq; hac una ſapiẽtia, ꝙ deorum immortalium numine omnia regi gubernariq; perſpeximus, omnes gentes nationesq; ſuperauimus. quare ne plura de re minime loquar dubia, adhibete animos, & mẽtes ueſtras, nõ ſolum aures, ad aruſpicum uocem admouete. Quòd in agro Latinienſi auditus eſt ſtrepitus cum fremitu. mitto aruſpices: mitto illã ueterem ab ipſis dijs immortalibus, ut hominum fama eſt, Hetruriæ datam diſciplinam: nos nõ ne aruſpices eſſe

poſſumus? exauditus in agro propinquo, & ſuburbano eſt ſtrepitus quidam reconditus, & horribilis fremitus armorum. quis eſt ex gigantibus illis, quos poetæ ferunt bellũ dijs immortalibus intuliſſe, tã impius, qui hoc tam nouo tantoq; motu nõ magnum aliquid deos populo R. præmonſtrare, & præcinere fateatur? de ea re ſcriptum eſt, poſtulationes decretas eſſe Ioui, Saturno, Neptuno, Telluri, dijs cœleſtibus. audio, quibus dijs uiolatis expiatio debeatur; ſed, hominũ quæ ob delicta, quæro. Ludos minus diligenter factos, pollutosq;. quos ludos? te appello Lẽtule (tui ſacerdotij ſunt tenſæ, curricula, præcentio, ludi, libationes, epulæq; ludorũ publicorũ) uosq; Pontifices, ad quos epulones Iouis Optimi Max. ſi quid eſt prætermiſſum aut cõmiſſum, afferunt, quorũ de ſententia illa eadẽ renouata atq; inſtaurata celebrãtur: qui ſunt ludi minus diligẽter facti? quãto, aut quo ſcelere polluti? reſpondebis & pro te, & pro collegis tuis, & pro Põtificum collegio, nihil cuiuſquam aut negligentia contẽptum, aut ſcelere eſſe pollutum; omnia ſolẽnia ac iuſta ludorum, omnibus rebus obſeruatis, ſumma cũ cerimonia eſſe ſeruata. quos igitur aruſpices ludos minus diligẽter factos, pollutosq; eſſe dicunt? eos, quorũ ipſi dij immortales, atq; illa mater dea te te Cn. Lentule, cuius ab aui manibus eſſet accepta, ſpectatorem eſſe uoluit. q̃ ni tu Megaleſia illo die ſpectare uoluiſſes, haud ſcio an uiuere nobis, atq; his de rebus iam queri liceret: uis. n. innumerabilis incitata, ex omnibus uicis collecta, ſeruorũ, ab hoc Aedili religioſo repẽte fornicibus, oſtijsq; omnibus in ſcenã ſigno dato immiſſa irrupit. tua tũ, tua Cn. Lẽtule eadẽ uirtus fuit, quæ in priuato quõdã tuo pro

auo.

duo. te, nomen, imperiū, uocem, aſpectum, impetum tuū ſtans ſenatus, equitesq́; R. & omnes boni ſequebātur, cū ille ſeruorū & ludiorū multitudini ſenatū populūq́; R. uinctum ipſo conſeſſu, & conſtrictū ſpectaculis, atq; impeditum turba & anguſtijs tradidiſſet. an ſi ludius conſtitit, aut tibicē repente conticuit, aut puer ille patrimus & matrimus ſi terrā nō tenuit, aut tenſam, aut lorum omiſit, aut ſi Aedilis uerbo, aut ſi nutu aberrauit, ludi ſunt nō rite facti? eaq́; errata expiātur? & mentes deorum immortaliū ludorū inſtauratione placātur? ſi ludi ab lætitia ad metum traducti ſunt; ſi nō intermiſſi, ſed perempti atque ſublati ſunt; ſi ciuitati uniuerſæ ſcelere eius, qui ludos ad luctū cōferre uoluit, extiterūt dies illi feſti penè funeſti: dubitabimus, quos ludos ille fremitus nūciet eſſe pollutos? ac ſi uolumus ea, quæ de quoq; deo nobis tradita ſunt, recordari, hanc Matrē magnā, cuius ludi uiolati, polluti, penè ad cædē, & ad funus ciuitatis cōuerſi ſunt, hāc, inquā, accepimus agros, & nemora cū quodam ſtrepitu fremituq́; peragrare. hæc igitur uobis, hæc populo R. & ſcelerū indicia oſtendit, & periculorū ſigna patefecit. nā quid ego de illis ludis loquar, quos in Palatio noſtri maiores ante templum, in ipſo Matris magnæ conſpectu Megalenſibus fieri celebrariq́; uoluerūt? qui ſunt more inſtitutisq́; maxime caſti, ſolennes, religioſi: quibus ludis primū ante populi conſeſſum ſenatui locum P. Africanus iterum Conſul ille maior dedit: ut eos ludos hæc lues impura pollueret? quò ſi quis liber aut ſpectandi, aut etiam religionis cauſa acceſſerat, manus afferebantur: quò matrona nulla adijt propter uim conſeſſumq́; ſeruorum. ita ludos eos, quorum religio

tanta est, ut ex ultimis terris accersita in hac urbe conse derit; qui uni ludi ne uerbo quidẽ appellantur Latino, ut uocabulo ipso & appetita religio externa, & matris magnæ nomine suscepta declaretur; hos ludos serui fece runt, serui spectauerunt, tota deniq; hoc Aedile seruorũ Megalesia fuerũt. prò dij immortales, qui magis nobiscũ loqui possetis, si essetis, uersareminiq; nobiscũ? ludos esse pollutos significatis, ac planè dicitis. quid magis deforma tum, inquinatum, peruersum, cõturbatum dici potest, q̃ omne seruitiũ permissu magistratus liberatũ in alterã scenã immissum, alteri præpositũ, ut alter cõsessus pote= stati seruorũ obijceretur, alter seruorũ totus esset? si exa mẽ apũ ludis in scenã uenisset, aruspices acciẽdos ex He= truria putaremus: uidemus uniuersi repente examina tãta seruorũ immissa in populũ R. septũ atq; inclusum, & nõ cõmouemur? atque in apũ fortasse examine nos ex Hetruscorum scriptis aruspices, ut à seruitio cauere= mus, monerẽt: quod igitur ex aliquo disiuncto diuersóq; monstro significatũ caueremus, id cũ sibi ipsum monstrũ est, & cũ in eo ipso periculũ est, ex quo periculum por= tenditur, non pertimescemus? istiusmodi Megalesia fecit pater tuus? istiusmodi patruus? is mihi etiã generis sui mentionẽ facit, cũ Athenionis aut Spartaci exẽplo ludos facere maluerit, q̃ Caij, aut Appij Claudiorũ? illi cum lu dos facerent, seruos de cauea exire iubebãt: tu in alte= ram seruos immisisti, ex altera liberos eiecisti. itaque qui antea uoce præconis à liberis semouebãtur, tuis ludis nõ uoce, sed manu liberos à se segregabãt. ne hoc quidẽ ti= bi in mẽtẽ ueniebat Sibyllino sacerdoti, hæc sacra maio res nostros ex uestris libris expetisse? si illi sunt uestri,

quos tu impia mente cõquiris, uiolatis oculis legis, contaminatis manibus attrectas. hac igitur uate suadẽte quõdam, defessa Italia Punico bello, atq; ab Annibale uexata, sacra ista maiores nostri ascita ex Phrygia Romæ collocauerunt: quæ uir is accepit, qui est optimus à populo R. iudicatus, P. Scipio; fœmina autẽ, quæ matronarũ castissima putabatur, Q. Claudia, cuius priscã illam seueritatem sacrificij tua soror mirifice existimatur imitata. nihil te igitur neq; maiores tui coniuncti cum his religionibus, neq; sacerdotiũ ipsum, quo est hæc tota religio cõstituta, neq; curulis Aedilitas, quæ maxime hãc tueri religionẽ solet, permouit, quo minus castissimos ludos omni flagitio pollueres, dedecore maculares, scelere obligares? sed quid ego id admiror? qui accepta pecunia Pessinuntẽ ipsum, sedẽ domiciliumq; matris deorum, uastaris; & Brogitaro Gallogræco, impuro homini, ac nefario, cuius Legati te Tribuno diuidere in æde Castoris tuis operis nũmos solebant, totum illum locũ fanumq; uendideris; sacerdotem ab ipsis aris puluinaribusq; detraxeris; omnia illa, quæ uetustas, quæ Persæ, quæ Syri, quæ Reges omnes, qui Europã Asiãq; tenuerunt, semper summa religione coluerunt, peruerteris; quæ denique nostri maiores tam sancta duxerunt, ut cum refertam urbem atq; Italiã fanorũ haberemus, tamẽ nostri imperatores maximis et periculosissimis bellis huic deæ uota facerẽt, eaq; in ipso Pessinunte ad illã ipsam principem arã, & in illo loco, fanoq; persoluerent. quod cũ Deiotarus religione sua castissime tueretur, quẽ unũ habemus in orbe terrarum fidelissimũ huic imperio, atq; amantissimum nostri nominis: Brogitaro, ut ante dixi, addictum pe=

cunia tradidisti.atq; hunc tamen Deiotarum sæpe à se=
natu regali nomine dignũ existimatum,clarissimorũ im
peratorum testimonijs ornatum,tu etiã Regem appella=
ri cum Brogitaro iubes. sed alter est Rex iudicio senatus
per nos,pecunia Brogitarus per te appellatus.alterũ pu=
tabo Regẽ,si habuerit,unde tibi soluat quod ei per syn=
grapham credidisti. nã cum multa regia sunt in Deiota
ro,tum illa maxime,ꝙ tibi nummum nullum dedit ; ꝙ
eã partẽ legis tuæ,quæ congruebat cum iudicio senatus,
ut ipse Rex esset,non repudiauit ; ꝙ Pessinuntẽ per sce=
lus à te uiolatum,& sacerdote sacrisq; spoliatũ recupe=
rauit,ut in pristina religione seruaret ; ꝙ cerimonias ab
omni uetustate acceptas,à Brogitaro pollui nõ sinit,ma=
uultq; generũ suũ munere tuo, q̃ illud fanum antiqui=
tate religionis carere.sed ut ad hæc aruspicum responsa
redeã,ex quibus est primum de ludis: quis est,qui id nõ
totum in istius ludos prædictũ, & responsum esse fatea
tur? Sequitur de locis sacris,religiosis.ò impudentiam
miram.de mea domo dicere audes?cõmitte uel Consuli=
bus,uel senatui,uel collegio Pontificum tuã.ac mea qui
dem his tribus omnibus iudicijs , ut dixi antea,liberata
est.at in ijs ædibus,quas tu Q. Seio equite R.uiro opti=
mo per te apertissime interfecto tenes,sacellũ dico fuis=
se,aras.tabulis hoc Censorum,memoria multorũ firma=
bo , ac docebo . agatur modo hæc res , quod ex eo S.C.
quod nuper est factũ, referri ad uos necesse est : habeo,
quæ de locis religiosis uelim dicere.cũ de domo tua dixe
ro,in qua tamen ita est inædificatũ sacellũ,ut alius fece
rit,tibi tãtummodo se demoliendum:tum uidebo, num
mihi necesse sit de alijs etiã aliquid dicere:putant enim

nõ nulli ad me pertinere armamentarium Telluris aperire. nuper id patuisse dicũt, & ego recordor: nunc sanctissimam partem, ac sedem maximæ religionis priuato dicunt uestibulo contineri. multa me mouent; ꝙ ædes Telluris est curationis meæ; ꝙ is, qui illud armamentarium sustulit, meã domum Pontificũ iudicio liberatã, secundum fratrẽ suum iudicatam esse dicebat. mouet me etiam in hac caritate annonæ, sterilitate agrorum, inopia frugum religio Telluris, & eo magis, ꝙ eodem ostento Telluri postulatio deberi dicitur. uetera fortasse loquimur: quanquã hoc si minus ciuili iure perscriptum est, lege tamen naturæ, cõmuni iure gentium sancitũ est, ut nihil mortales à dijs immortalibus usu capere possint. uerũ tamen antiqua negligimus: etiam'ne ea negligemus, quæ fiunt maxime, quæ uidemus? L. Pisonem quis nescit his ipsis tẽporibus maximum & sanctissimũ Dianæ sacellũ in Cœliculo sustulisse? adsunt uicini eius loci: multi sunt etiã in hoc ordine, qui sacrificia gẽtilitia illo ipso in sacello, statuto loco anniuersaria factitarint. & conquirimus, dij immortales quæ loca desiderent, quid significent, de quo loquantur? à Sex. Serrano sanctissima sacella suffosa, incensa, inædificata, oppressa, summa denique turpitudine esse fœdata nescimus? tu meam domũ religiosam facere potuisti? ecqua mente? qua inuaseras: qua manu? qua disturbaras: qua uoce? qua incendi iusseras: qua lege? quã ne in illa quidem impunitate tua scripseras: quo puluinari? quod stupraras: quo simulacro? quod ereptũ ex meretricis sepulcro in imperatoris monimento collocaras. quid habet mea domus religiosi, nisi ꝙ impuri, & sacrilegi parietẽ tangit? itaque,

ne quis meorum imprudens introſpicere poſſit tuam domum, ac te ſacra illa tua faciẽtem uidere, tollam altius tectum, non ut ego te deſpiciam, ſed tu ne aſpicias urbẽ eã, quã delere uoluiſti. ſed iam aruſpicũ reliqua reſponſa uideamus. Oratores contra ius fas´que interfectos. quid eſt hoc? de Alexãdrinis uideo eſſe ſermonem: quem ego non refuto: ſic enim ſentio, ius Legatorũ, cum hominum præſidio munitum ſit, tũ etiã diuino iure eſſe uallatum. ſed quæro ab illo, qui omnes iudices Tribunus è carcere in forum effudit, cuius arbitrio ſicæ omnes nũc, atq; omnia uenena tractãtur, qui cum Hermacho Chio ſyngraphas fecit, ecquid ſciat unum acerrimũ aduerſarium Hermachi Theodoſium Legatũ ad ſenatum à ciuitate libera miſſum ſica percuſſum? quod nõ minus, q̃ de Alexãdrinis, indignum dijs immortalibus eſſe uiſum, certo ſcio. nec cõfero nũc in te unũ omnia. ſpes maior eſſet ſalutis, ſi præter te nemo eſſet impurus. plures ſunt. hoc & tu tibi confidis magis, & nos propè iure diffidimus. quis Platorem ex Oreſtide, quæ pars Macedoniæ libera eſt, hominẽ in illis locis clarũ ac nobilẽ, Legatum Theſſalonicã ad noſtrum, ut ſe ipſe appellauit, imperatorẽ ueniſſe neſcit? quem ille propter pecuniã, quã ab eo extorquere nõ poterat, in uincula cõiecit, & medicũ intromiſit ſuũ, qui Legato, ſocio, amico, libero fœdiſſime & crudeliſſime uenas incideret. ſecures ſuas cruẽtari ſcelere noluit: nomen quidem populi R. tãto ſcelere cõtaminauit, ut id nulla re poſſit, niſi ipſius ſupplicio, expiari. quales hunc carnifices putamus habere, qui etiã medicis ſuis nõ ad ſalutem, ſed ad necem utatur? ſed recitemus, quid ſequatur. Fidem & iuſiurandũ neglectũ. hoc quid ſit,

per se ipsum nõ facile interpretor: sed ex eo, quod sequitur, suspicor de tuorũ iudicum manifesto periurio dici: quibus olim erepti essent nũmi, nisi à senatu præsidium postulassent. quare autem de his dici suspicer, hæc causa est, ꝙ sic statuo, & illud in hac ciuitate esse maxime illustre, atq; insigne periuriũ, & te ipsum tamẽ in periurij pœnam ab ijs, quibuscum coniurasti, non uocari. Et uideo in aruspicum responsis hæc esse subiuncta, sacrificia uetusta, occultaq; minus diligẽter facta, pollutaq;. aruspices hæc loquuntur, an patrij, penatésque dij? multi enim sunt credo, in quos huius maleficij suspicio cadat. quis præter hunc unum? obscure dicitur, quæ sacra polluta sint? quid planius, quid grauius, quid religiosius dici potest? Vetusta occultáque. nego ulla uerba Lentulum, grauem oratorem ac disertum, sæpius, cum te accusaret, usurpasse, ꝙ hæc, quæ nunc ex Hetruscis libris in te cõuersa atque interpretata dicuntur: etenim quod sacrificium tam uetus est, ꝙ hoc, quod à Regibus æquale huic urbi accepimus? quod autẽ tam occultum, ꝙ id, quod non solum curiosos oculos excludit, sed etiã errantes, quò non modo improbitas, sed ne imprudentia quidem possit intrare? quod quidẽ sacrificiũ nemo ante P. Clodiũ omni memoria uiolauit, nemo unquã adijt, nemo neglexit, nemo uir aspicere nõ horruit: quod fit per uirgines Vestales, fit pro populo R. fit in ea domo, quæ est in imperio, fit incredibili cerimonia, fit ei deæ, cuius ne nomen quidem uiros scire fas est: quam iste iccirco Bonam dicit, ꝙ in tanto sibi scelere ignouerit. non ignouit, mihi crede, non. nisi forte tibi ignotum putas, quòd te iudices dimiserunt excussum & exhaustum, suo iu=

dicio absolutum, omnium condemnatum; aut quòd oculos,ut opinio illius religionis est,non perdidisti : quis enim ante te sacra illa uir sciens uiderat,ut quisquã pœnam,quæ sequeretur illud scelus,scire posset? an tibi luminis obesset cæcitas plus,quàm libidinis? ne id quidem sentis,conniuenteis illos oculos abaui tui magis optãdos fuisse,q̃ hos flagranteis sororis?tibi uero,si diligenter attenderis, intelliges hominum pœnas deesse adhuc, non deorũ.homines te in re fœdissima defenderũt : homines turpissimũ nocẽtissimumq; laudarunt:homines propter pecuniam iudicio liberauerunt : hominibus iniuria tui stupri illata in ipsos dolori non fuit: homines tibi arma alij in me,alij post in illum inuictum ciuẽ dederunt:hominum beneficia prorsus cõcedo tibi, ac maiora nõ esse quærenda.à dijs quidem immortalibus quæ potest homini maior esse pœna furore,atque dementia?nisi forte,in tragœdijs quos uulnere ac dolore corporis cruciari, ac consumi uides,grauiores deorum immortalium iras subire,quàm illos,qui furentes inducuntur,putas.nõ sunt illi eiulatus,& gemitus Philoctetæ tam miseri, (quanquam sunt acerbi)quàm illa exultatio Athamantis, & quàm somnium matricidarum. tu,cum furiales in concionibus uoces mittis,cum domos ciuium euertis,cum lapidibus optimos uiros foro pellis, cum ardenteis faces in uicinorum tecta iactas,cum ædes sacras inflãmas, cum seruos cõcitas,cum sacra ludosq; cõturbas, cum uxorem sororemq; non discernis,cum,quod ineas cubile,non sentis,cum bacchàris,cum furis, tum das eas pœnas, quæ sunt solæ hominum sceleri à dijs immortalibus constitutæ. nam corporis quidem nostri infirmitas multos subit

caſus per ſe : denique ipſum corpus tenuiſſima ſæpe de cauſa cõficitur. deorũ tela in impiorum mentibus figun tur. quare miſerior es, cum in omnem fraudem raperis oculis, quàm ſi omnino oculos non haberes. ſed quoniam de ijs omnibus, quæ aruſpices commiſſa eſſe dicunt, ſatis eſt dictum ; uideamus, quid ijdẽ aruſpices à dijs iam im= mortalibus dicant moneri. Monent, ne per optimatũ diſcordiã diſſenſionẽq; patribus principibusq; cædes pe= riculaq; creentur, auxilioq; diminuti deficiantur, quare ad unum imperium prouinciæ redeant, exercitusq; pul ſus, diminutioq; accedat . aruſpicum uerba ſunt hæc o= mnia: nihil addo de meo. quis igitur hanc optimatiũ di ſcordiã molitur? idem iſte, nec ulla ui ingenij, aut conſilij ſui, ſed quodam errore noſtro: quem quidem ille, ꝙ obſcu rus nõ erat, facile perſpexit : hoc enim etiã turpius affli ctatur Reſp. ꝙ ne ab eo quidem uexatur, ut, tanquam fortis in pugna uir, acceptis à forti aduerſario uulneri= bus aduerſis & honeſtis cadere uideatur . Ti. Gracchus cõuellit ſtatum ciuitatis, qua grauitate uir? qua eloquen tia? qua dignitate? nihil ut à patris auiq; Africani præ= ſtabili inſigniq; uirtute, præterquam ꝙ a ſenatu deſciue rat, deflexiſſet. ſecutus eſt C. Gracchus, quo ingenio? quã= ta ui, quãta grauitate dicendi? ut dolerent boni omnes, nõ illa tanta ornamenta ad meliorẽ mentem, uolunta= tẽq; eſſe cõuerſa. ipſe L. Saturninus ita fuit effrenatus, & penè demẽs, ut auctor eſſet egregius, & ad animos imperitorum excitandos inflammandosq; perfectus. nã quid ego de P. Sulpitio loquar? cuius tanta in dicendo grauitas, iucunditas, tanta breuitas fuit, ut poſſet, uel ut prudentes errarent, uel ut boni minus bene ſentirẽt, per

ficere dicendo. cum his conflictari, & pro salute patriæ quotidie dimicare, erat omnino illis, qui tum Remp. gubernabant, molestum: sed habebat ea molestia quãdam tamen dignitatem. hic uero, de quo ego ipse tam multa nunc dico, prò dij immortales quid est? quid ualet? quid affert, ut tanta ciuitas, si cadet, quod dij omen obruant, à uiro tamen cõfecta uideatur? qui post patris mortem primam illam ætatulam suam ad scurrarum locupletum libidines detulit: quorum intemperãtia expleta, in domesticis est germanitatis stupris uolutatus: deinde iã robustus, prouinciæ se, ac rei militari dedit, atq; ibi piratarum cõtumelias perpessus, etiam Cilicum libidines, barbarorumq; satiauit: post exercitu L. Luculli solicitato, per nefandum scelus fugit illinc, Romæq; recenti aduentu suo cum propinquis suis decidit, ne reos faceret: à Catilina pecuniã accepit, ut turpissime præuaricaretur. inde cum Muræna se in Galliam contulit: in qua prouincia mortuorum testamenta conscripsit, pupillos necauit, nefarias cum multis scelerum pactiones societatesq; cõflauit: unde ut rediјt, quæstum illum maxime fœcundũ uberemq; campestrem totum ad se ita redegit, ut homo popularis fraudaret improbissime populum, idemq; uir clemẽs diuisores omnium tribuum domi ipse suæ crudelissima morte mactaret. exorta est illa Reip. sacris, religiõibus, auctoritati uestræ, iudicijs publicis funesta Quæstura: in qua idem iste deos hominésque, pudorem, pudicitiam, senatus auctoritatem, ius, fas, leges, iudicia uiolauit. atque hic ei gradus (ò misera tempora, stultásque nostras discordias) P. Clodio gradus ad Remp. hic primus est aditus ad popularem iactationem, atque ascensus. nã

T. Graccho inuidia Numantini fœderis, cui feriendo, Quæstor C. Mancini Cos. cum esset, interfuerat, & in eo fœdere improbando senatus seueritas dolori, & timori fuit: istaq; res illum, fortem & clarum uirum, à grauitate patrum desciscere coegit. C. autem Gracchum mors fraterna, pietas, dolor, magnitudo animi ad expetendas domestici sanguinis pœnas excitauit. Saturninum, quod in annonæ caritate Quæstorem à sua frumentaria procuratione senatus amouit, eiq; rei M. Scaurũ præfecit, scimus dolore factum esse popularem. Sulpitium ab optima causa profectum, Caioq; Iulio Consulatũ contra leges petenti resistentẽ, longius, quàm uoluit, popularis aura prouexit. fuit in his omnibus causa, etsi nõ iusta (nulla enim potest cuiquam male de Rep. merendi iusta esse causa) grauis tamen, & cum aliquo animi & uirili dolore cõiuncta. P. Clodius à crocota, à mitra, à muliebribus soleis, purpureisq; fasciolis, à strophio, à psaltrio, à flagitio, à stupro est factus repente popularis. nisi eum mulieres exornatum ita deprehẽdissent, nisi ex eo loco, quò eum adire fas nõ erat, ancillarum beneficio emissus esset: populari homine populus R. Resp. ciue tali careret. hanc ob amentiam in discordijs nostris, de quibus ipsis his prodigijs recentibus à dijs immortalibus admonemur, arreptus est unus ex patritijs, cui Tribuno pl. fieri non liceret. quod anno ante frater Metellus, & concors etiam tum senatus principi Cn. Pompeio sententiam dicenti excluserat, acerrimeq; una uoce ac mente restiterat, id post dissidium optimatium, de quo ipso nũc monemur, ita perturbatum, itaq; permutatum est, ut, quod frater Consul ne fieret obstiterat, quod affinis

& sodalis clarissimus uir, qui illum reum nō laudarat, excluserat, id is Cōsul efficeret in discordijs principum, qui illi unus inimicissimus esse debuerat, et eo fecisse au ctore se diceret, cuius auctoritatis neminem posset pœni tere. iniecta est fax fœda, ac luctuosa Reip. petita est au ctoritas uestra, grauitas amplissimorum ordinum, consensio bonorū omnium, totus deniq; ciuitatis status: hæc enim certe petebantur, cum in me cognitorem harum omnium rerum illa flamma illorum temporum cōijciebatur. excepi, & pro patria solus exarsi, sic tamē, ut uos ijsdem ignibus circumsepti, me primum ictum pro uobis & fumantem uideretis. non sedabantur discordiæ, sed etiam crescebat in eos odium, à quibus nos defensi putabamur. ecce ijsdem auctoribus, Pompeio principe, qui cupientem Italiam, populum R. desiderantem, flagitantes uos non auctoritate sua solum, sed etiam precibus ad meā salutem excitauit, restituti sumus. sit discordiarum finis aliquādo: à diuturnis dissensionibus cōquiescamus: non sinit eadem ista labes: ea habet cōciones: ea miscet, ac turbat, ut modo uendat illis, nec tamē ita, ut se quisquam, si ab isto laudatus sit, laudatiorem putet, sed ut eos, quos non amant, ab eodē gaudeant uituperari. atq; ego nunc non miror: quid enim faciat aliud? illos, homines sapientissimos grauissimosq;, miror: primū, ꝙ quēquam clarum hominem, atque optime de Rep. sæpe meritū, impurissimi uoce hominis uiolari facile patiuntur: deinde, ꝙ existimant perditi hominis profligatiq; maledictis posse, id quod minime conducit ipsis, cuiusquā gloriam dignitatemq; uiolari: postremo, ꝙ non sentiunt id, quod tamen mihi iam suspicari uidentur, illius furentes

ac uiolentos impetus in se ipsos posse cōuerti. atq; ex hac
* nimia non nullorum alienatione, & quibusdam hæren
tia tela in Rep. quæ quādiu hærebant in uno me, graui
ter equidē, sed aliquanto leuius ferebam. an iste, nisi pri
mo se dedidisset ijs, quorū animos à uestra auctoritate se
iunctos esse arbitrabamur; nisi eos in cœlum suis laudi=
bus præclarus auctor extolleret; nisi exercitum C. Cæsa
ris, in quo fallebat multos, sed eum nemo redarguebat,
nisi eum, inquam, exercitum signis infestis in curiam se
immissurum minitaretur; nisi Cn. Pōpeio adiutore, M.
Crasso auctore, quæ faciebat, facere clamaret; nisi Con=
sules causam coniunxisse secum, in quo uno non mētie=
batur, confirmaret; tā crudelis mei, tam sceleratus Reip.
uexator esse potuisset? idem, posteaquam respirare uos à
metu cædis, emergere auctoritatem uestram à fluctibus
illis seruitutis, reuiuiscere memoriam ac desiderium mei
uidit, uobis se cœpit subito fallacissime uenditare. tū, le=
ges Iulias contra auspicia latas, & hic & in cōcionibus
dicere: in quibus legibus inerat curiata illa lex, quæ totū
eius Tribunatum continebat, quam cæcus amentia non
uidebat: producebat fortissimum uirū M. Bibulum, quæ
rebat ex eo; C. Cæsare leges ferente, de cœlo semper'ne
seruasset? semper se ille seruasse dicebat. Augures inter
rogabat; quæ ita lata essent, recte'ne lata essent? illi uitio
lata esse dicebant. ferebant in oculis hominē quidā bo=
ni uiri, & de me optime meriti, sed illius, ut ego arbi=
tror furoris ignari. longius processit: in ipsum Cn. Pōpeiū
auctorem, ut prædicare est solitus, consiliorum suorum
inuehi cœpit. inibat gratiam à non nullis. tum uero est
ratus se posse, quoniā togatum domestici belli extincto=

rem nefario scelere fœdasset, illum etiam, illũ externorum bellorum, hostiumq; uictorem affligere. tum est illa in tẽplo Castoris scelerata & penè deletrix huius imperij sica deprehensa. tum ille, cui nulla hostium diutius urbs unquã fuit clausa, qui omnes angustias, omneis altitudines, omnium obiecta tela semper ui & uirtute perfregit, obsessus ipse est domi, meq; nõ nulla imperitorum uituperatione timiditatis meæ, cõsilio & facto suo liberauit. nam si Cn. Pompeio, uiro uni omnium fortissimo quicũq; nati sunt, miserrimum magis fuit, quàm turpe, quãdiu ille Tribunus pl. fuit, lucem non aspicere, carere publico, minas eius perferre; cum in cõcionibus diceret, uelle se in Carinis ædificare alteram porticum, quæ Palatio responderet: certe mihi exire domo mea ad priuatum dolorem fuit luctuosum, ad rationem Reip. gloriosum. uidetis igitur, hominem per se ipsum iampridẽ afflictum ac iacentem, perniciosis optimatium discordijs excitari. cuius initia furoris dissensionibus eorũ, qui tũ à uobis seiuncti uidebantur, sustentata sunt. reliqua iã præcipitantis Tribunatus, etiam post Tribunatum obtrectatores eorum, atq; aduersarij defenderunt, ne à Rep. Reip. pestis remoueretur: restiterunt etiã, ne causam diceret; etiã, ne priuatus esset. etiam'ne in sinu, atq; in delicijs quidam optimi uiri uiperam illam uenenatam, ac pestiferã habere potuerunt? quo tandẽ decepti munere? uolo, inquiunt, esse, qui in concione detrahat de Pompeio. detrahat ille uituperãdo? uelim sic hoc uir sũmus, atq; optime de mea salute meritus accipiat, ut à me dicitur: dicã quidẽ certe, quod sentio. mihi mediusfidius tũ de illius amplissima dignitate detrahere, cũ maximis lau

dibus efferebat, uidebatur. utrũ tandem C. Marius splendidior, cum eum C. Glaucia laudabat, an cũ eundẽ iratus postea uituperabat? an ille demens, & iampridẽ ad pœnam exitiumq; præceps, fœdior atque inquinatior in Cn. Pompeio accusando, q̃ in uniuerso senatu uituperãdo fuit? quod quidẽ miror, cum alterum gratum sit iratis, alterum esse tam bonis ciuibus non acerbũ. sed ne id uiros optimos diutius delectet, legãt hanc eius cocionẽ, de qua loquor, in qua Pompeium ornat, an potius deformat? certe laudat, & unum esse in hac ciuitate dignum huius imperij gloria dicit, & significat se illi amicissimũ esse, & reconciliationem esse gratiæ factam. quod ego quanquam quid sit, nescio: tamen hoc statuo, hunc, si amicus esset Pompeio, laudaturum illum nõ fuisse: quid enim, si illi inimicissimus esset, amplius ad eius laudẽ minuendam facere potuisset? uideant ij, qui illum Cn. Pompeio inimicum esse gaudebant, ob eamq; causam in tot, tãtisq; sceleribus cõniuebant, & non nunquã eius indomitos, atq; effrenatos furores plausu etiã suo persequebantur, q̃ se cito inuerterit: nunc. n. iã laudat illum; in eos inuehitur, quibus se antea uenditabat. quid existimatis eum, si reditus ei gratiæ patuerit, esse facturum, qui tam libẽter in opinionem gratiæ irrepat? quas ego alias optimatiũ discordias à dijs immortalibus definiri putẽ? nam hoc quidem uerbo neq; P. Clodius, neque quisquã de gregalibus eius aut de consiliarijs designatur. habent Hetrusci libri certa nomina, quæ in id genus ciuiũ cadere possunt. deteriores, repulsos (quod iã audietis) hos appellant, quorum & mẽtes & res sunt perditæ, longeq; à communi salute desiunctæ. quare cum dij immortales

monent de optimatium diſcordijs, de clariſſimorum & optime meritorum ciuiũ diſſenſione prædicunt, cũ principibus periculum cædemq́; portendunt; in tuto collocãt Clodium, qui tantum abeſt à principibus, quantum à puris, quantum à religioſis. uobis ò clariſſimi atque optimi ciues & ueſtræ ſaluti conſulendum, & proſpiciendũ uidẽt. cædes principum oſtenditur: id, quod interitum optimatium ſequi neceſſe eſt, adiungitur: etiam, ne in unius imperium res decidat, admonemur. ad quem metum ſi deorum monitis non duceremur, tamẽ ipſi noſtro ſenſu, coniecturáq́; raperemur: neque.n. ullus alius diſcordiarũ ſolet eſſe exitus inter claros & potẽtes uiros, niſi aut uniuerſus interitus, aut uictoris dominatus, aut regnũ. diſſenſit cum Mario clariſſimo ciue Conſul nobiliſſimus & fortiſſimus L. Sylla: horum uterq; ita cecidit uictus, ut uictor idem regnauerit. cum Octauio collega Cinna diſſenſit: utriſq; horum ſecunda fortuna regnum eſt largita, aduerſa mortẽ. idem iterũ Sylla ſuperauit: tum ſine dubio habuit regalem poteſtatem, quanquam Remp. recuperauit. ineſt hoc tempore haud obſcurum odium, atq; id inſitum penitus & inuſtũ animis hominum ampliſſimorũ: diſſident principes: captatur occaſio: qui non tantum opibus ualent, neſcio quã fortunã tamen ac tempus expectant: qui ſine controuerſia plus poſſunt, hi fortaſſe non nunquã conſilia ac ſentẽtias inimicorũ ſuorũ extimeſcunt. tollatur hæc è ciuitate diſcordia: iã omnes iſti, qui portenduntur, metus extinguẽtur: iam iſta ſerpẽs, quæ tum hic deliteſcit, tũ ſe emergit, & fertur illuc, cõpreſſa, atque illiſa morietur. monent enim ijdẽ, ne occultis conſilijs Reſp. lædatur. quæ ſunt occultiora, quàm

eius,

eius, qui ausus in concione est dicere, iustitiũ edici oportere, iurisdictionẽ intermitti, claudi ærariũ, iudicia tolli? nisi forte existimatis hãc tantã colluuionẽ illi, tãtãq; euersionem ciuitatis in mẽtem subito in rostris nec cogitanti uenire potuisse. est quidẽ ille plenus uini, stupri, somni, plenusq; incõsideratissimæ ac demẽtissimæ temeritatis: uerũtamen nocturnis uigilijs, etiã coitione hominũ iustitiũ illud cõceptũ ac meditatũ est. mementote patres cõscripti uerbo illo nefario tẽtatas aures uestras, & perniciosam uiã audiẽdi consuetudine esse munitã.

Sequitur illud, ne deterioribus, repulsisq; honos augeatur. repulsos uideamus: nam deteriores qui sint, post docebo. sed tamẽ in eũ cadere hoc uerbum maxime, qui sit unus omniũ mortaliũ sine ulla dubitatione deterrimus, concedendũ est. qui sunt igitur repulsi? nõ, ut opinor, ij, qui aliquãdo honorẽ uitio ciuitatis, nõ suo, non sunt assecuti: nã id quidẽ multis sæpe optimis ciuibus, atque honestissimis uiris accidit. repulsi sunt ij, quos ad omnia progrediẽtes, quos munera cõtra leges gladiatoria parantes, quos apertissime largiẽtes non solũ alieni, sed etiã sui, uicini, tribules, urbani, rustici repulerunt. hi ne honore augeãtur, monemur. debet esse gratũ, quod prædicũt: sed tamẽ huic malo populus R. ipse nullo aruspicũ admonitu sua spõte prospexit. Deteriores cauete. quorũ quidẽ magna est natio, sed tamẽ eorũ omniũ hic dux est, atq; princeps. etenim si unum hominem deterrimum poeta præstãti aliquis ingenio fictis cõquisitisq; uitijs deformatum uellet inducere, nullum profecto dedecus reperire posset, quod in hoc nõ inesset, multaq; in eo penitus defixa atq; hærentia præteriret. parentibus,

& dijs immortalibus, & patriæ nos primũ natura conciliat? eodem enim tempore & suscipimur in lucẽ, & hoc cœlesti spiritu augemur, & certam in sedem ciuitatis ac libertatis ascribimur: iste parentum nomẽ, sacra, memoriam, gentem Fonteiano nomine obruit: deorum igneis, solẽnes mensas, abditos ac penetrales focos, occulta, & maribus nõ inuisa solũ, sed etiam inaudita sacra inexpiabili scelere peruertit: idemq; earum templum inflãmauit dearũ, quarum ope etiã alijs incendijs subuenitur. quid de patria loquar? qui primũ eum ciuẽ ui, ferro, periculis, urbe, omnibus patriæ præsidijs depulit, quem uos patriæ conseruatorẽ esse sæpissime iudicaueratis: deinde euerso senatus, ut ego semper dixi, comite; duce, ut ille dicebat; senatum ipsum, principem salutis, mentisq; publicæ, ui, cæde, incendijsq; peruertit: sustulit duas leges, Aeliã, & Fusiã, maxime Reip. salutares: Censuram extinxit: intercessionem remouit: auspicia deleuit: Consules sceleris sui socios ærario, prouincijs, exercitu armauit: Reges qui erant, uendidit; qui nõ erãt, appellauit: Cn. Pompeium ui, ferro domũ compulit: imperatorum monimenta euertit: inimicorũ domos disturbauit: uestris monimẽtis nomẽ suũ inscripsit. infinita sunt scelera, quæ ab illo in patriã sunt edita. quid, quæ in singulos ciues, quos necauit? socios, quos diripuit? imperatores, quos prodidit? exercitus, quos tentauit? quid uero ea, quãta sunt, quæ in se ipsum scelera, quæ in suos edidit? quis minus unquam pepercit hostium castris, q̃ ille omnibus corporis sui partibus? quæ nauis unquã in flumine publico tam uulgata omnibus, quàm istius ætas fuit? quis unquã nepos tam libere est cum scortis, quã

hic cum ſororibus uolutatus? quam deniq; tam imma=
nem Charibdim poetæ fingendo exprimere potuerunt,
quæ tantos exhaurire gurgites poſſet, quãtas iſte Byzan
tiorũ Brogitarorũq; prædas exorbuit? aut tã eminenti=
bus canibus Scyllã, tamq; ieiunis, q̃ quibus iſtum uide=
tis, Gellijs, Clodijs, Titijs roſtra ipſa mandentem? quare,
id quod extremum eſt in aruſpicum reſpõſis, prouidete
ne Reip. ſtatus cõmutetur: etenim uix hæc, ſi undique
fulciamus, iam labefacta, uix, inquã, innixa in omniũ
noſtrum humeris cohærebũt. fuit quondã ita firma hæc
ciuitas & ualens, ut negligẽtiam ſenatus, uel etiã iniu
rias ciuium ferre poſſet: iam nõ poteſt: ærarium nullũ
eſt: uectigalibus nõ fruuntur, qui redemerunt: auctori
tas principum cecidit: conſenſus ordinum eſt diuulſus:
iudicia perierunt: ſuffragia diſtricta tenentur à paucis:
bonorum animus ad nutum noſtri ordinis expeditus iã
nõ erit: ciuem, qui ſe pro patriæ ſalute opponat inuidiæ,
fruſtra poſthac requiretis. quare hunc ſtatum, qui nunc
eſt, qualiſcũq; eſt, nulla alia re niſi cõcordia retinere poſ
ſumus. nam ut meliore ſimus loco, ne optandum quidẽ
eſt illo impunito: deteriore autem ſtatu ut ſimus, unus
eſt inferior gradus, aut interitus, aut ſeruitutis. quò ne
trudamur, dij immortales nos admonẽt, quoniam iãpri
dem humana cõſilia ceciderunt. Atque ego hãc ora=
tionem P.C. tam triſtem, tam grauem non ſuſcepiſſem,
nõ, inquam, niſi hãc perſonam, & has partes honoribus
populi R. ueſtris plurimis ornamẽtis mihi tributis debe
rem, & poſſem ſuſtinere. ſed tamen facile tacentibus
cæteris reticuiſſem: ſed hæc oratio omnis fuit nõ aucto=
ritatis meæ, ſed publicæ religionis. mea fuerunt uerba

fortasse plura, sententiæ quidem omnes aruspicum. ad quos aut referri nunciata ostenta non conuenit, aut eorum responsis commoueri necesse est. ꝙ si cætera magis peruulgata nos sæpe & leuiora mouerunt: uox ipsa deorum immortalium nõ mentes omnium permouebit? nolite enim id putare accidere posse, quod in fabulis sæpe uidetis fieri, ut deus aliquis elapsus de cœlo cœtus hominũ adeat, uersetur in terris, cum hominibus colloquatur. cogitate genus sonitus eius, quem Latinienses nunciarunt: recordamini illud etiam, quod non dum est relatum, ꝙ eodem ferè tempore factus in agro Piceno Potentiæ nunciatur terræ motus horribilis cum quibusdã multis metuendisq; rebus: hæc eadem profecto, quæ futura prospicimus, impẽdentia pertimescetis: etenim hæc deorum immortalium uox, hæc pene oratio iudicanda est, cum ipse mundus, cum agri terræ motu quodã nouo contremiscunt, & inusitato aliquid sono incredibiliq; prædicunt. in quo constituendæ nobis quidem sunt procurationes, & obsecratio, quemadmodũ monemur: sed faciles sunt preces apud eos, qui ultro nobis uiam salutis ostendunt: nostræ nobis sunt inter nos iræ, discordiæq; placandæ.

PRO CN. PLANCIO. ORATIO XXXII.

C VM propter egregiam & singularẽ Cn. Plancij iudices in mea salute custodienda fidem tam multos & bonos uiros eius honori uiderem esse fautores, capiebã animo nõ mediocrem uoluptatem, ꝙ, cuius officium mihi saluti fuisset, ei meorũ tẽporum memoriam suffragari uidebã. cum autẽ audirem meos partim inimicos, partim inuidos huic accusationi esse fauturos, eãdemq; rem aduersariam esse in iudicio Cn. Plancio, quæ in petitione fuisset adiutrix: dolebã iudices, et acerbe ferebã, si huius salus ob eã ipsam causam esse infestior, ꝙ is meam salutẽ atque uitam sua beneuolentia, præsidio, custodiaq; texisset. nunc autẽ uester iudices conspectus, & cõsessus iste reficit & recreat mentẽ meã, cum intueor & contẽplor unumquẽq; uestrum: uideo enim hoc in numero neminem, cui mea salus chara nõ fuerit, cuius nõ extet in me suũ meritũ, cui nõ sim obstrictus memoria beneficij sempiterna. itaq; non extimesco, ne Cn. Plãcio custodia meæ salutis apud eos obsit, qui me ipsum maxime saluũ uidere uoluerũt: sæpiusq; iudices mihi uenit in mentem, admirandum esse, M. Laterẽsem, hominem studiosissimum, & diligẽtissimum salutis meæ, reum hunc potissimum sibi delegisse; q̃ metuendum, ne uobis id ille magna ratione fecisse uideatur. quãquã mihi non sumo tantum iudices, neq; arrogo, ut Cn. Plancium suis erga me meritis impunitatem cõsecuturum putem. nisi eius integerrimam uitam, modestissi-

mos mores, summam fidem, continentiam, pietatem, innocentiam ostendero, nihil de pœna recusabo. sin omnia præstitero, quæ sunt à bonis uiris expetenda, petam iudices à uobis, ut, cuius misericordia salus mea custodita sit, ei uos uestrā misericordiam me deprecāte tribuatis. equidem ad reliquos labores, quos in hac causa maiores suscipio q̃ in cæteris, etiam hanc molestiam assumo, ꝙ mihi nō solum pro Cn. Plancio dicendū est, cuius ego salutem nō secus ac meā tueri debeo; sed etiam pro me ipso, de quo accusatores plura penè, q̃ de re, reoq́; dixerunt. quanquā iudices si quid est in me ipso ita reprehensum, ut id ab hoc alienum sit, non me id magnopere conturbet: non enim timeo, ne, quia perraro grati homines reperiātur, iccirco, cum me nimium gratum illi esse dicant, id mihi criminosum esse possit. quæ uero ita sunt agitata ab illis, ut aut merita Cn. Plancij erga me minora esse dicerent, q̃ à me ipso prædicarentur; aut, si essent summa, negarent ea tamen ita magni, ut ego putarem, ponderis apud uos esse debere: hæc mihi sunt tractanda iudices & modice, ne quid ipse offendam; & tum denique, cū respondero criminibus; ne nō tam innocentia reus sua, q̃ recordatione meorum temporum defensus esse uideatur. Sed mihi in causa facili atque explicata perdifficilis iudices & lubrica defensionis ratio proponitur. nam si tantummodo mihi necesse esset contra Laterensem dicere, tamen id ipsum esset in tanto usu nostro, tātaq́; amicitia molestum: uetus enim est lex illa iustæ ueræq́; amicitiæ, quæ mihi cum illo iam diu est, ut idem amici semper uelint: neque est ullum certius amicitiæ uinculum, q̃ consensus, & societas consiliorum & uo=

luntatum. mihi autem non eſt in hac re ſolum moleſtũ, contra illum dicere; ſed multo id magis, ꝙ in ea cauſa cõ tra dicendum eſt, in qua quædam hominum ipſorum ui detur facienda eſſe contentio: quærit enim Laterenſis, atque hoc uno maxime urget, qua ſe uirtute, qua laude Plancius, qua dignitate ſuperarit. ita ſi cedo illius orna= mentis, quæ multa & magna ſunt, non ſolum huius di gnitatis iactura facienda eſt, ſed etiam largitionis reci= pienda ſuſpicio. ſin hũc illi antepono, cõtumelioſa haben da eſt oratio, & dicendũ eſt id, quod ille me flagitat, La terenſem à Plancio dignitate eſſe ſuperatũ. ita aut ami ciſſimi hominis exiſtimatio offendenda eſt, ſi illam accu= ſationis cõditionem ſequar: aut optime de me meriti ſa lus deſerenda eſt. ſed ego Laterenſis cæcum me & præci pitem ferri cõfitear in cauſa, ſi te aut à Plancio, aut ab ullo dignitate potuiſſe ſuperari dixero. itaq; diſcedã ab ea cõtentione, ad quã tu me uocas; & ueniã ad illã, ad quã me cauſa ipſa deducit. Quid? tu non inanem digni tas iudicem putas eſſe populũ? fortaſſe nõ nunquã eſt: utinã uero ſemper eſſet: ſed eſt perraro, &, ſi quãdo eſt, in ijs magiſtratibus eſt mandandis, quibus ſalutem ſuam cõmitti putat. his leuioribus comitijs, diligẽtia, & gratia petitorum honos paritur, nõ ijs ornamentis, quæ eſſe in te uidemus. nã quod ad populum pertinet, ſemper digni tatis iniquus iudex eſt, qui aut inuidet, aut fauet. quã= quã nihil potes in te Laterenſis cõſtituere, quod ſit pro= prium laudis tuæ, quin id tibi ſit cõmune cũ Plancio. ſed hoc totũ agetur alio loco. nunc tantum diſputo de iure populi: qui & poteſt, & ſolet non nunquã dignos præte rire: nec, ſi à populo præteritus eſt, quem non oportuit;

à iudicibus condemnandus est, qui præteritus nõ est. nã si ita esset, quod patres apud maiores nostros tenere non potuerunt, ut reprehensores essent comitiorũ, id haberẽt iudices, uel quod multo etiam minus est ferendum: tum enim magistratũ nõ gerebat is qui ceperat, si patres au=ctores non erant facti; nunc postulatur à uobis, ut eius exilio, qui creatus sit, iudicium populi R. reprehendatis. itaq; quãquã, qua nolui, ianua sim ingressus in causam, sperare uideor tãtũ abfuturã esse orationem meã à mi=nima suspicione offensionis tuæ, te ut potius obiurgẽ, quod iniquum in discrimen adducas dignitatem tuam, quàm ut ego eã ulla cõtumelia coner attingere. tu cõtinentiã, tu industriam, tu animum in Remp. tu uirtutem, tu inno=centiam, tu fidem, tu labores tuos, quod Aedilis non sis fa=ctus, fractos esse, & abiectos, & repudiatos putas? ui=de tandem Laterẽsis, quantũ à te dissentiam. si medius=fidius decem soli essent in ciuitate uiri boni, sapiẽtes, iu=sti, graues, qui te indignum Aedilitate iudicauissent: grauius de te iudicatum putarem, quàm est hoc, quod tu metuis, ne à populo iudicatum esse uideatur: non enim comitijs iudicat semper populus, sed mouetur plerunq; gratia, cedit precibus, facit eos, à quibus est maxime am=bitus; denique si iudicat, non delectu aliquo aut sapien tia ducitur ad iudicandum, sed impetu nõ nunquã, & quadã etiam temeritate: non est enim consilium in uul go, nõ ratio, non discrimen, non diligentia: semperq; sa=pientes ea, quæ populus fecisset, ferenda, nõ semper lau=danda duxerunt. quare cum te Aedilem fieri oportuisse dicis, populi culpam, non competitoris accusas. at fue=ris dignior, quàm Plancius: de quo ita tecum conten=

dam paulo post, ut conseruem dignitatem tuam: sed ut fueris dignior; non cōpetitor, à quo es uictus, sed populus, à quo es præteritus, in culpa est. in quo primū illud debes putare, comitijs, præsertim ædilitijs, studiū esse populi, nō iudiciū; eblandita illa, nō enucleata esse suffragia; eos, qui suffragiū ferāt, quid deniq; ipsi debeāt, considerare sæpius, q̃ quid cuique à Rep. uideatur deberi. sin autem mauis esse iudicium, non tibi id rescindendū est, sed ferendū. male iudicauit populus: at iudicauit. non debuit: at potuit. nō fero: at multi clarissimi, & sapientissimi ciues tulerunt: est enim conditio liberorū populorum, præcipueq; huius principis populi & omnium gentiū domini atq; uictoris, posse suffragijs uel dare, uel detrahere, quod uelit, cuique: nostrū autē est, qui in hac tēpestate populi iactemur ac fluctibus, ferre modice populi uoluntates, allicere alienas, retinere partas, placare turbatas; honores si magni nō putemus, non seruire populo; sin eos expetamus, nō defatigari supplicādo. Venio iam ad ipsius populi partes, ut illius contra te oratione potius, q̃ mea disputem. qui si tecum congrediatur, & si una uoce loqui possit, hæc dicat: ego tibi Laterensis Plancium nō anteposui; sed, cum essetis æque boni uiri, meū beneficium potius ad eū detuli, qui à me cōtēderat, q̃ ad eum, qui mihi non nimis submisse supplicarat. respondebis, credo, te splendore, & uetustate familiæ fretum, nō ualde ambiendum putasse. at uero te ille ad sua instituta, suorumq; maiorū exempla reuocabit. semper se dicet rogari uoluisse, semper placuisse; M. Seium, qui ne equestrem quidem splendorem incolumē à calamitate iudicij retinere potuisset, homini nobilissimo, in=

nocentissimo, eloquentissimo M. Pisoni prætulisse; præpo suisse se Q. Catulo in summa familia nato, sapientissimo & sanctissimo uiro, non dico C. Serenum subtilissimũ hominem (fuit. n. & animi satis magni, & cõsilij) sed Cn. Manlium non solum ignobilem, uerum sine uirtute, sine ingenio, uita etiam contempta ac sordida. desiderarunt te, inquit, oculi mei, cum tu esses Cyrenis: me enim, q̃ socios, tua frui uirtute malebã: & quo plus intererat, eo plus aberas à me: certe nõ uidebã. deinde sitiẽtem me uirtutis tuæ deseruisti, ac dereliquisti: cœperas enim petere Tribunatum pl. temporibus ijs, quæ istã eloquentiam, & uirtutẽ requirebant. quam petitionem cũ reliquisses, si hoc iudicasti, tanta in tempestate te gubernare non posse, de uirtute tua dubitaui: si nolle, de uolũtate: sin, quod magis intelligo, tẽporibus te alijs reseruasti, ego quoque inquã & Resp. ad ea te tempora reuocaui, ad quæ tu te ipse seruaras. pete igitur eum magistratum, in quo mihi magnæ utilitati esse possis. Aediles quicũq; erunt, idem mihi, quod ostenderas: aut si, quod mea minus interest, id te magis forte delectat, reddã tibi istã Aedilitatem etiam negligenter petenti. sed amplissimos honores ut pro dignitate tua consequare, cõdiscas censeo mihi paulo diligentius supplicare. hæc populi oratio est: mea uero Laterensis hæc; quare uictus sis, non debere iudicem quærere, modo ne largitione sis uictus. nã si, quotiescũq; præteritus erit is, qui nõ debuerit præteriri; toties oportebit eũ, qui factus erit, condemnari: nihil iam est, quòd populo supplicetur, nihil quòd direptio, nihil ꝙ supplicatio magistratuum, renunciatio suffragiorũ expectetur. simul ut qui sint professi, uideo quid dicam:

hic familia consulari est, ille prætoria: reliquos uideo esse ex equestri loco: sunt omnes sine macula, sunt æque boni uiri, atque integri: sed seruari necesse est gradũ. cedat consulari generi prætorium, nec cõtendat cũ Prætorio equester locus: sublata sunt studia, extinctæ suffragationes, nullæ contentiones, nulla libertas populi in mandãdis magistratibus, nulla expectatio suffragiorum: nihil, ut plerũq; euenit, præter opinionem accidet: nulla erit posthac uarietas comitiorum. sin hoc persæpe accidit, ut & factos aliquos, & non factos esse miremur; si campus atque illæ undæ comitiorum, ut mare profundum, & immensum, sic efferuescunt quodã quasi æstu, ut ad alios accedant, ab alijs autem recedant: in tanto nos impetu studiorum, & motu temeritatis modum aliquem, & cõsilium, & rationem requiramus? quare noli me ad contentionem uestrũ reuocare Laterensis. etenim si populo grata est tabella, quæ frontes aperit hominũ, mentes tegit; datq; eam libeertatem, ut, quod uelint, faciant, promittant autẽ, quod rogentur: cur tu in iudicio exprimis, quod non fit in campo? hic, ꝙ ille, dignior, perquam graue est dictu. quo modo igitur est æquum? sic credo, (quod agitur, quod satis est iudici) hic factus est. cur iste potius, ꝙ ego? uel nescio, uel nõ dico, uel denique, quod mihi grauissimum esset dicere, sed impune tamen deberem dicere, non recte. nam quid assequerer, si illa extrema defensione uterer, populũ, quod uoluisset, fecisse, nõ quod debuisset? quid, si populi quoq; factum defendo Laterensis, & doceo Cn. Planciũ nõ obrepsisse ad honorem, sed eo uenisse cursu, qui semper patuerit omnibus hoc nostro equestri loco; possum'ne eripere orationi tuæ

contentionē ueſtrum, quæ tractari ſine contumelia nō poteſt, & te ad cauſam crimenq; deducere? ſi, ꝙ equitis R. filius eſt, inferior eſſe debuit: omnes tecum equitū R. filij petiuerunt. nihil dico amplius: hoc tamen miror, cur tu huic potiſſimum iraſcare, qui longiſſime à te abfuit. equidem, ſi quando, ut fit, iactor in turba, nō illum accuſo, qui eſt in ſumma Sacra uia, cū ego ad Fabianum fornicem impellor; ſed eū, qui in me ipſum incurrit, atque incidit. tu neque Q. Pedio, forti uiro, ſuccenſes, neque huic A. Plotio, ornatiſſimo homini, familiari meo: & ab eo, qui hos dimouit, potius, ꝙ̄ ab ijs, qui in te ipſum incubuerunt, te depulſum putas. ſed tamē hæc tibi eſt prima cū Plancio generis ueſtri familiæq; contentio, qua abs te uincitur: cur. n. non confitear, quod neceſſe eſt? ſed nō hic magis, ꝙ̄ ego à meis cōpetitoribus & aliàs, & in Cōſulatus petitione uincebar. ſed uide, ne hæc ipſa, quæ deſpicis, huic ſuffragata ſint: ſic. n. conferamus. eſt tuum nomen utraque familia conſulare. nō dubitas igitur, quin oēs, qui fauent nobilitati, qui id putāt eſſe pulcherrimū, qui imaginibus, qui nominibus ueſtris ducuntur, te Aedilem fecerint? equidem non dubito. ſed ſi parum multi ſunt, qui nobilitatem ament: num iſta eſt noſtra culpa? etenim ad caput, & ad fontem utriuſque generis ueniamus. tu es ex municipio antiquiſſimo Tuſculano, ex quo plurimæ familiæ ſunt conſulares, in quibus eſt etiam Iuuencia, quot è reliquis municipijs omnibus nō ſunt: hic eſt è præfectura Atinati, non tam priſca, non tam honorata, non tā ſuburbana. quantum intereſſe uis ad rationem petendi? primum, utrum magis fauere putas Atinates, an Tuſculanos ſuis? alteri (ſcire

enim hoc propter uicinitatem facile possum) cum huius ornatissimi atq; optimi uiri Cn. Saturnini patrem Aedilem, cũ Prætorem uiderunt, ꝙ primus ille nõ modo in eã familiam, sed etiam in præfecturam illam sellam curulem attulisset, mirandum in modum lætati sunt. alteros (credo quia refertum est municipium consularibus: nã maleuolos non esse certo scio) nunquam intellexi uehementius hospitum suorum honore lætari. habemus hoc nos, habent nostra municipia. quid ego de me, de fratre meo loquar? quorum honoribus agri propè dicam ipsi, montesq; fauerunt. num aliquando uides Tusculanum aliquem de M. Catone illo in omni uirtute principe, nũ de T. Coruncano municipe suo, num de tot Fabijs gloriari? uerbum nemo facit. at in quemcunq; Arpinatẽ incideris, etiã si nolis, erit tamen tibi fortasse de nobis aliquid, aliquid & de C. Mario audiendum. primum igitur hic habuit studia suorum ardentia: tu tanta, quãta in hominibus iam saturatis honoribus esse potuerũt. deinde tui municipes sunt illi quidem splẽdidissimi homines, sed tamẽ pauci, si quidem cum Atinatibus conferãtur: huius præfectura plena uirorum fortissimorum, sic, ut nulla tota Italia frequentior dici possit. quã quidem nũc multitudinem uidetis iudices in squalore, & luctu supplicẽ uobis. hi tot equites R. tot Tribuni ærarij (nam plebem à iudicio dimisimus, quæ cuncta comitijs adfuit) quid roboris, quid dignitatis huius petitioni attulerunt? non enim tribũ Terentinam, de qua dicã alio loco, sed dignitatẽ, sed oculorũ coniectũ, sed solidã, & robustam, & assiduam frequẽtiam præbuerũt. iam municipia coniunctione etiã uicinitatis uehemẽter mo

uentur. omnia, quæ dico de Plancio, dico expertus in nobis: ſumus enim finitimi Atinatibus. laudanda eſt, uel etiam amanda uicinitas retinẽs ueterem illũ officij morem, nõ infuſcata maleuolentia, non aſſueta mendacijs, non fucata, nõ fallax, nõ erudita artificio ſimulationis uel ſuburbano, uel etiam urbano. nemo Arpinas nõ Plãcio ſtuduit, nemo Soranus, nemo Caſinas, nemo Aquinas: totus ille tractus celeberrimus Venafranus, Alifanus, tota deniq; noſtra illa aſpera, & mõtuoſa, at fidelis, & ſimplex, & fautrix ſuorũ regio ſe huius honore ornari, ſe augeri dignitate arbitrabatur: ijſdẽq; nunc à municipijs adſunt equites R. publice cũ Legationis teſtimonio; nec minore nũc ſunt ſolicitudine, q̃ tũ erant ſtudio: etenim eſt grauius ſpoliari fortunis, q̃ nõ augeri dignitate. ergo ut alia in te erãt illuſtriora Laterẽſis, quæ tibi maiores tui reliquerãt: ſic te Plancius hoc non ſolũ municipij, uerum etiam uicinitatis genere uincebat. niſi forte te Lauicana, aut Bouillana, aut Gabina uicinitas adiuuabat. quibus è municipijs uix iam, qui carnem Latinis petant, inueniuntur. adiungam, ſi uis, id quod tu etiã huic obeſſe putas, patrem publicanũ. qui ordo quãto adiumẽto ſit in honore, quis neſcit? flos enim equitũ R. ornamentum ciuitatis, firmamentũ Reip. publicanorum ordine continetur. quis eſt ergo, qui neget ordinis eius ſtudiũ fuiſſe in honore Plancij ſingulare? neque iniuria: uel ꝙ erat pater is, qui eſt princeps iandiu publicanorum: uel ꝙ is ab ſocijs unice diligebatur: uel ꝙ diligentiſſime rogabat: uel quia pro filio ſupplicabat: uel quia huius ipſius in illũ ordinem ſumma officia Quæſturæ, Tribunatusq; conſtabant: uel quòd illi in hoc or=

nando, ordinem se ornare, & consulere liberis suis arbitrabantur. aliquid praeterea, timide dico, sed tamen dicendum est: non enim opibus, nō inuidiosa gratia, non potentia uix ferenda, sed cōmemoratione beneficij, sed misericordia, sed precibus aliquid attulimus etiam nos. appellaui populum: tribubus submisi me, et supplicaui: ultro mehercules se mihi etiam offerentes, ultro pollicētes rogaui: ualuit causa rogandi, nō gratia: nec, si uir amplissimus, cui nihil est quod roganti concedi nō iure possit, de aliquo, ut dicis, non impetrauit, ego sum arrogans, ꝙ me ualuisse dico. nam ut omittam illud, ꝙ ego pro eo laborabā, qui ualebat ipse per sese: rogatio ipsa semper est gratiosissima, quae est officio necessitudinis coniuncta maxime. neq; ego sic rogabam, ut petere uiderer, quia familiaris esset meus, quia uicinus, quia huius parente semper plurimum essem usus, sed ut quasi parenti & custodi meo. non potentia mea, sed causa rogationis fuit gratiosa. nemo mea restitutione laetatus est, nemo iniuria doluit, cui non huius in me misericordia grata fuerit. etenim si ante reditū meum Cn. Plancio se uulgo uiri boni, cum hic Tribunatum peteret, ultro offerebant: cui nomen meū honori fuisset, ei meas praesentis preces non putas profuisse? an Minturnenses coloni, ꝙ C. Marium ciuili errore atq; ex impijs manibus eripuerunt, ꝙ tecto receperunt, ꝙ fessum inedia fluctibusq; recrearunt, ꝙ uiaticum congesserunt, ꝙ nauigium dederunt, quòd eum linquentem terram eam, quam seruauerat, lacrymis uotisq; omnibus prosecuti sunt, aeterna in laude uersantur: Plancio, ꝙ me uel ui pulsum, uel ratione cedentē tempori receperit, iuuerit,

custodierit,his & senatui populoq; R.ut haberent quod reducerent,cõseruarit,honori hanc fidẽ,misericordiam, uirtutem fuisse miraris?uitia mehercule res hæ Cn. Plã cij,de quibus dixi,tegere potuerũt; ne tu in ea uita, de qua iã dicã, tot & tanta adiumenta huic honori fuis= se mirere.Hic est enim,qui adolescẽtulus cũ A. Torqua= to profectus in Africam,sic ab illo grauissimo, & san= ctissimo,atq; omni laude & honore dignissimo uiro di lectus est,ut & contuberniĳ necessitudo,& adolescẽtuli modestissimi pudor postulabat.ꝙ si adesset, non minus ille declararet, q̃ hic illius frater patruelis, & socer T. Torquatus illi omni uirtute & laude par:qui est qui= dẽ cũ illo maximis uinculis & propinquitatis, & affi= nitatis cõiunctus,sed ita magni amoris,ut illæ necessitu dinis causæ leues esse uideãtur. fuit in Creta postea con tubernalis Saturnini propinqui sui,miles huius Q. Me telli.quibus cũ fuerit probatissimus,hodieq; sit, omni= bus esse se probatũ debet sperare.in ea prouincia Lega= tus fuit C.Sacerdos,qua uirtute,qua cõstãtia uir?L.Flac cus,qui homo?qui ciuis?qualẽ hũc putent,assiduitate te stimonioq; declarant. in Macedonia Tribunus militum fuit:in eadẽ prouincia postea Quæstor. primũ Macedo= nia sic eũ diligit,ut indicant hi principes ciuitatum sua rũ:qui cũ missi sint ob aliã causam,tamen huius repen tino periculo cõmoti huic assident, pro hoc laborant; huic si præsto fuerint, gratius se ciuitatibus suis factu= ros putant,q̃ si Legationem, & mandata sua confece= rint.L.uero Apuleius hunc tanti facit,ut morem illum maiorum, qui præscribit in parẽtum loco Quæstoribus suis Prætores esse oportere,officiĳs beneuolẽtiaq; supera

rit. Tribunus pl. fuit, non fortasse tam uehemens, q̃ isti, quos tu iure laudas; sed certe talis, quales si omnes semper fuissent, nunq̃ desideratus uehemẽs esset Tribunus, omitto illa, quæ si minus necessaria sunt, at certe, cum sunt prolata, laudãtur: ut uiuat cũ suis, primũ cum parente, (nam meo iudicio pietas fundamẽtum est omniũ uirtutum) quem ueretur ut Deũ, (neq; enim multo secus parens liberis) amat uero, ut sodalem, ut fratrem, ut æqualem. quid dicã cum patruo? cum affinibus? cum propinquis? cum hoc Cn. Saturnino, ornatissimo uiro? cuius quantam honoris huius cupiditatẽ fuisse creditis, cum uideatis luctus societatem? quid de me dicam? qui mihi in huius periculo reus esse uideor. quid de his tot uiris talibus, quos uidetis ueste mutata? atqui hæc sunt indicia solida iudices, & expressa, hæc signa probitatis, nõ fucata forẽsi specie, sed domesticis inusta notis ueritatis. facilis est illa occursatio, & blãditia popularis: aspicitur, nõ attrectatur: procul apparet, nõ excutitur, non in manus sumitur. omnibus igitur rebus ornatũ hominem, quem externis, quẽ domesticis nõ nullis rebus inferiorem quã te generis et nominis dico, superiorem alijs, municipum, uicinorum, societatum studio, temporum meorum memoria, patris uirtute, integritate, modestia, Aedilem factum esse miraris? hunc tu uitæ splendorem maculis aspergis istis? iacis adulteria, quæ nemo nõ modo nomine, sed ne suspicione quidem possit agnoscere? maritum appellas, ut uerba fingas, nõ solum crimina. ductum esse ab eo in prouinciam aliquẽ dicis libidinis causa: quod nõ crimen est, sed impunitum in maledico mendacium. raptam esse mimulam: quod dicitur Ati-

næ factum à iuuene, uetere quodam in scenicos iure, maximeq; oppidano. ò adolescentiã traductã elegãter, cui quidem cum, quod licuerit, obijciatur, tamen id ipsum falsum reperiatur. Emissus aliquis è carcere. et qui dẽ emissus, ut cognostis, necessarij hominis, optimiq; adolescentis rogatu. idem postea præ mandatis requisitus. atq; hæc, nec ulla alia, sunt cõiecta maledicta in eius uitã, de cuius uos pudore, religione, integritate dubitetis. Pater uero, inquit, etiam obesse filio debet. ò uocẽ durã, atq; indignã tua probitate Laterensis. pater ut in iudicio capitis, pater ut in dimicatione fortunarũ, pater ut apud tales uiros obesse filio debeat? qui si esset turpissimus, sordidissimus, tamen ipso nomine patrio ualeret apud clemẽtes iudices & misericordes, ualeret, inquã, cõmuni sensu omniũ, & dulcissima cõmendatione naturæ. sed cũ sit Cn. Plancius is eques R. ea primũ uetustate equestris ordinis, ut pater, ut auus, ut maiores eius omnes equites R. fuerint, summũ in præfectura florentissima gradum tenuerint & dignitatis, & gratiæ; deinde, ut ipse in legionibus P. Crassi imperatoris inter ornatissimos homines equites R. summo splẽdore fuerit; ut postea princeps inter suos, plurimarum rerum sanctissimus & iustissimus iudex, maximarum societatum auctor, plurimarum magister: si non modo in eo nihil unquam reprehensum, sed laudata sunt omnia, tamen is oberit honestissimo filio pater, qui uel minus honestũ et alienũ tueri uel auctoritate sua, uel gratia possit? Asperius, inquit, locutus est aliquid aliquãdo. immo fortasse liberius. at id ipsum, inquit, nõ est ferendum. ergo hi ferendi sunt; qui queruntur libertatem equitis R. se ferre

non posse? ubinam ille mos? ubi illa æquitas iuris? ubi illa antiqua libertas, quæ malis oppressa ciuilibus extollere iã caput, & aliquando recreata se erigere debebat? equitum ego R. etiã in homines nobilissimos maledicta, publicanorum in Q. Scæuolam, uirum omnibus ingenio, iustitia, integritate præstantem, aspere, & ferociter, & libere dicta commemorem? Consuli P. Nasicæ præco Granius medio in foro, cum ille edicto iustitio domũ descendens rogasset Granium, quid tristis esset, an ꝙ auctiones essent; immo uero, inquit, ꝙ legiones. idẽ Tribuno pl. potentissimo homini M. Druso, sed multa in Rẽp. molienti, cum ille eum salutasset, ut fit, dixissetq;, quid agis Grani? respondit, immo uero tu Druse quid agis? ille L. Crassi, ille M. Antonij uoluntatem asperioribus facetijs sæpe perstrinxit impune. nunc usque eò oppressa uestra arrogantia ciuitas est, ut, quæ fuit olim præconi in ridendo, nunc equiti R. in plorando non sit concessa libertas: quæ enim unquã fuit Plãcio uox contumeliæ potius, q̃ doloris? quid est autem unquam questus, nisi cum à socijs, & à se iniuriam propulsaret? cum senatus impediretur, quo minus, id quod hostibus semper erat tributum, responsum equitibus R. redderetur: omnibus illa iniuria dolori publicanis fuit: sed eum ipsum dolorem hic tulit paulo apertius. communis ille sensus in alijs fortasse latuit: hic, quod cum cæteris animo sentiebat, id magis, q̃ cæteri, & uultu prõptum habuit, & lingua. quãquam iudices (agnosco enim ex me) permulta in Plancium, quæ ab eo nunquam dicta sunt, conferuntur. ego quia dico aliquid aliquando non studio adductus, sed contentione dicendi, aut lacessitus;

& quia, ut fit in multis, exit aliquando aliquid, si non perfacetum, attamen fortasse nõ rusticũ: quod quisque dixit, me id dixisse dicũt. ego autẽ, si quid est, quod mihi scitũ esse uideatur, & homine ingenuo dignum atq; docto, nõ aspernor, stomachor uero cũ aliorum non me digna in me cõferuntur. Nã ꝙ primus sciuit legem de publicanis, tum cum uir amplissimus Consul id illi ordini per populum dedit, quod per senatũ, si licuisset, dedisset: si in eo crimen est, quia suffragiũ tulit, quis nõ tulit publicanus? si quia primum sciuit, utrum id sortis esse uis, an eius qui illam legem ferebat? si sortis, nullum crimen est in casu: si Consulis, splendor etiã Plancij, hũc à summo uiro principem ordinis iudicatum. Sed aliquando ueniamus ad causam. in qua tu nomine legis Liciniæ, quæ est de sodalitijs, omnes ambitus legis complexus es: neq;.n. quidquam aliud in hac lege nisi editities iudices es secutus. quod genus iudiciorũ si est æquũ nulla in re, nisi hac tribunaria: nõ intelligo, quamobrem senatus hoc uno in genere tribus edi uoluerit ab accusatore, neq; eãdem editionẽ trãstulerit in cæteras causas: de ipso deniq; ambitu, de reiectione fieri uoluerit iudicium alternorũ: cumq; nullum genus acerbitatis prætermitteret, hoc tamen unum prætereundũ putarit. quid? huius rei obscura causa est, an & agitata, cum ista in senatu res agebatur, & disputata hesterno die copiosius à Q. Hortensio? cui tum est senatus assensus. hoc igitur sensimus: cuiuscunq; tribus largitor esset, & per cõsensionẽ magistratuum, quæ honeste sodalitas nominaretur, quam quisq; tribũ turpi largitione corrũperet, eũ maxime ijs hominibus, qui eius tribus essent, esse notũ.

ita putauit, senatus, cũ reo tribus ederentur eæ, quas is largitione deuinctas haberet, eosdem fore testes & iudices. acerbũ omnino genus iudicij: sed tamen, si uel sua, uel ea, quæ maxime esset cuiq; cõiũcta, tribus ederetur, uix recusandũ. tu autem Laterensis quas tribus edidisti? Terentinã, credo. fuit certe id æquũ, & certe expectatũ est, & fuit dignũ constantia tua. cuius tu tribus uenditorem, & corruptorẽ, & sequestrem Planciũ fuisse clamitas, eam tribum profecto, seuerissimorum præsertim hominũ & grauissimorũ, edere debuisti. aut Volitiniã. libet enim tibi, nescio quid etiam de illa tribu criminari. hãc igitur ipsam cur non edidisti? quid Plancio cum Lemonia? quid cum Veientina? quid cum Crustumina? nõ tertiam etiam, nõ quæ iudicaret, sed quæ reijceretur, esse uoluisti. dubitatis igitur iudices, quin uos M. Laterẽsis suo iudicio nõ ad sententiã legis, sed ad suã spem aliquam de ciuitate delegerit? dubitatis, quin eas tribus, in quibus magnas necessitudines habet Plancius, cũ ille nõ ediderit, iudicarit officijs ab hoc obseruatas, nõ largitione? quid enim potest dicere, cur ista editio nõ summam habeat acerbitatem remota ratione illa, quã in decernẽdo secuti sumus? tu deligas ex omni populo aut amicos tuos, aut inimicos meos, aut deniq; eos, quos inexorabiles, quos inhumanos, quos crudeles existimes? tu me ignaro, nec opinãte, inscio, notes & tuos et tuorũ necessarios, uel iniquos meos, uel etiam defensorum meorum? eodemq; adiungas, quos natura putes asperos, atque omnibus iniquos? deinde effundas repente, ut ante consessum eorum iudicum uideã, quàm potuerim, qui essent futuri, suspicari? apud eosq; me, ne quinq; quidẽ reiectis, qđ

in proximo reo de consilij sententia constitutum est, cogas causam de fortunis omnibus dicere? nō enim, si aut Plancius ita uixit, ut offenderet sciens neminem, aut tu ita errasti, ut eos ederes imprudens, ut nos inuito te tamen ad iudices, non ad carnifices ueniremus; iccirco ista editio per se nō acerba est. an uero nuper clarissimi ciues nomen editi iudicis nō tulerūt, cum ex CXXV iudicibus principibus equestris ordinis, quinq; & LXX reus reijceret, L referret; omniaq; potius permiscuerunt, q̄ ei legi cōditioniq; parerent: nos neque ex delectis iudicibus, sed ex omni populo, neque editos ad reijciendū, sed ab accusatore constitutos iudices ita feremus, ut neminē reijciamus? neque ego nūc legis iniquitatem queror, sed factum tuū à sententia legis doceo discrepare: & illud acerbū iudicium, si, quemadmodum senatus censuit, populusq; iussit, ita fecisses, ut in hunc et suam & ab hoc obseruatas ederent, nō modo nō quererer, sed hunc, iudicibus editis, qui testes ijdem esse possent, absolutum putarem. neq; nunc multo secus existimo: cū enim has tribus edidisti, ignotis te iudicibus uti malle, quàm notis iudicauisti; fugisti sententiā legis, æquitatem omnē reiecisti; in tenebris, quā in luce causam uersari maluisti. Volitinia tribus ab hoc corrupta. Terentinam habuerat uenalem. quid diceret apud Volitinienses, aut tribules suos iudices? immo uero tu quid diceres? quem iudicem ex illis aut tacitum testem haberes, aut uero etiam excitares? etenim si reus tribus ederet, Volitiniam fortasse Plācius propter uicinitatē, ac necessitudinē suam non edidisset? & si quæsitor edendus fuisset, quē tādem potius, quàm hunc C. Alsium, quem habet, cui notissimus esse debet,

uicinum, tribulem, grauiſſimũ hominem, iuſtiſſimumq́;
edidiſſet? cuius quidem æquitas, & meæ ſimilis uolun=
tas erga Cn. Plancij ſalutem, quã ille ſine ulla cupidita=
tis ſuſpicione præ ſe fert, facile declarat, nõ fuiſſe fugiẽ=
dum tribulem huic iudicem, cui quæſitorem tribulem
exoptandũ fuiſſe uideatis. neque ego nunc conſilium re
prehẽdo tuum, quòd non eas tribus, quibus hic maxime
notus erat, edideris: ſed à te doceo conſilium nõ ſeruatũ
ſenatus: etenim quis te tum audiret illorum? aut quid
diceres? ſequeſtrem'ne Plancium? reſpuerent aures, ne=
mo agnoſceret, repudiaretur. an gratioſum? illi libenter
audirent, nos nõ timide confiteremur: noli enim putare
Laterẽſis, legibus iſtis, quas ſenatus de ambitu ſancire uo
luerit, id eſſe actũ, ut ſuffragatio, ut obſeruantia, ut gra
tia tolleretur. ſemper fuerũt boni uiri, qui apud tribules
ſuos gratioſi eſſe uellent. neque uero tam durus in ple=
bem noſter ordo fuit, ut eam coli noſtra modica liberali=
tate noluerit: neque hoc liberis noſtris interdicendum
eſt, ne obſeruent tribules ſuos, ne diligant, ne reficere ne
ceſſarijs ſuis ſuam tribum poſſint, ne par ab his munus
in ſua petitione reſpectent: hæc enim plena ſunt officij,
plena obſeruantiæ, plena etiam antiquitatis. iſto in gene
re & fuimus ipſi, cum ambitionis noſtra tempora poſtu
labant, & clariſſimos uiros eſſe uidimus, et hodie eſſe ui
demus quamplurimos gratioſos. Decuriatio tribulium,
deſcriptio populi, ſuffragia largitione deuincta ſeueri=
tatem ſenatus, & bonorũ omnium uim ac dolorem ex=
citarunt. hæc doce, hæc profer, huc incumbe Laterenſis,
decuriaſſe Plancium, cõſcripſiſſe, ſequeſtrem fuiſſe, pro=
nunciaſſe, diuiſiſſe: tum mirabor te ijs armis uti, quæ

tibi lex dabat, noluisse: tribulibus enim iudicibus, non modo seueritatem illorũ, si ista uera sunt, sed ne uultus quidem ferre possemus. hanc tu rationem cum fugeris, cũq; hos iudices habere nolueris, quorũ in huius delicto cum scientia certissima, tum dolor grauissimus esse debuerit: quid apud hos dices, qui abs te taciti requirunt, cur hoc sibi oneris imposueris, cur se potissimum delegeris, cur deniq; se diuinare malueris, quàm eos, qui scirẽt, iudicare? ego Planciũ Laterẽsis & ipsum gratiosum esse dico, & habuisse in petitione multos cupidos sui gratiosos. quos tu si sodales uocas, officiosam amicitiã nomine inquinas criminoso. sin, quia gratiosi sunt, accusandos, putas: noli mirari te id, quod tua dignitas postularit, repudiandis gratiosorũ amicitijs non esse assecutũ. iam ut ego doceo gratiosum esse tribulibus Plancium, ꝙ multis benigne fecerit, pro multis spoponderit, in operas plurimos patris auctoritate & gratia miserit, quòd denique omnibus officijs per se, per patrem, per maiores suos totã Atinatẽ præfecturam cõprehenderit: sic tu doce sequestrem fuisse, largitum esse, conscripsisse, tribules decuriauisse. quod si nõ potes, noli tollere ex ordine nostro liberalitatẽ, noli maleficiũ putare esse gratiã, noli obseruantiam sancire pœna. itaque hæsitantẽ te in hoc sodalitiorum tribuario crimine ad communem ambitus causam contulisti. in qua desinamus aliquando, si uidetur, uulgari, & peruagata declamatione contendere: sic enim tecum ago. quam tibi cõmodum est, unã tribum delige tu: doce id, quod debes, per quem sequestrem, quo diuisore corrupta sit: ego, si id facere non potueris, quod, ut opinio mea fert, ne incipies quidem; per quem tulerit,

docebo. est'ne hæc uera cõtẽtio? placet'ne sic agi? nõ pos-sum magis pedem cõferre, ut aiunt, aut propius accede-re. quid taces? quid dissimulas? quid tergiuersaris? etiam atque etiã insto, atque urgeo, insector, posco atque adeo flagito crimẽ. quãcũq; tribum inquam delegeris, quam tulerit Plancius; tu ostendito, si poteris, uitiũ, ego, qua ra tione tulerit, docebo. nec erit hæc alia ratio Plãcio, ac La terensi. nam ut, quas tribus tu tulisti, si iam ex te requi-ram, possis, quorũ studio tuleris, explicare: sic ego hoc cõ-tendo, me tibi ipsi aduersario, cuiuscũq; tribus rationem poposceris, redditurum. sed cur ego sic ago? quasi nõ co-mitijs iam superioribus sit Plancius designatus Aedilis. quæ comitia primum habere cœpit Consul tũ omnibus in rebus summa auctoritate, tum harum ipsarum legũ ambitus auctor: deinde habere cœpit subito, præter opi-nionẽ omnium: ut ne si cogitasset quidem quispiam lar giri, daretur spatium comparandi. uocatæ tribus, latum suffragium, descriptæ, renunciatæ. longe plurimum ua-luit Plãcius. nulla largitionis nec fuit, nec esse potuit su spicio. an tandem una centuria prærogatiua tantũ ha-bet auctoritatis, ut nemo unquã prior eam tulerit, quin renũciatus sit: tu aut his ipsis comitijs consularibus, aut certe in illum annũ Aedilem Plancium factum mira-ris, in quo nõ exigua pars populi, sed uniuersus populus uoluntatem suã declararit, cuius in honore nõ unius trĩ bus pars, sed comitia tota comitijs fuerint prærogata? quo quidẽ tempore, si id Laterensis facere uoluisses, aut si grauitatis esse putasses tuæ, quod multi nobiles sæpe fecerunt, ut, cũ minus ualuissent suffragijs, q̃ putassent, postea prolatis comitijs prosternerẽt se, et populo R. fra-

cto animo, atque humili supplicarent: non dubito, quin omnis ad te conuersura se fuerit multitudo: nunquã.n. nobilitas, integra præsertim atque innocens, à populo R. supplex repudiata fuit. sed si tibi grauitas tua, & magnitudo animi pluris fuit, sicut esse debuit, quàm Aedilitas: noli, cũ habeas id, quod malueris, desiderare id, quod minoris putaris. equidẽ primũ, ut honore dignus essem, maxime semper laboraui: secũdo, ut existimarer: tertiũ mihi fuit illud, quod plerisq; primum est, ipse honos: qui ijs denique debet esse iucũdus, quorũ dignitati populus R. testimoniũ, non beneficium ambitioni dedit. Quæris etiam Laterẽsis, quid imaginibus tuis, quid ornatissimo atq; optimo uiro patri tuo respondeas mortuo? noli ista meditari, atq; illud caue potius, ne tua ista querela, dolorq; nimius ab illis sapientissimis uiris reprehẽdatur: uidit enim pater tuus, App. Claudium, nobilissimum, hominem, uiuo patre suo potentissimo & clarissimo ciue C. Claudio Aedilẽ non esse factũ, & eundẽ sine repulsa factũ esse Consulem: uidit, hominem sibi maxime cõiunctum, egregium uirũ, L. Volcatiũ; uidit M. Pisonẽ in ista Aedilitate offensiũcula accepta, summos à populo R. esse honores adeptos. auus uero tuus & P. Nasicæ tibi ædilitiam prædicaret repulsam, quo ciue neminẽ ego statuo in hac Rep. fortiorem; & C. Marij, qui, duobus Aedilitatis acceptis repulsis, septies Consul est factus; & L. Cæsaris, Cn. Octauij, M. Tullij, quos omnes scimus Aedilitate præteritos, Consules esse factos. sed quid ego ædilitias repulsas colligo? quæ sæpe eiusmodi habitæ sunt, ut ijs, q præteriti essent, benigne à populo factum uideretur. Tribunus militũ L. Philippus summa nobilitate & eloquẽ-

tia, Quæstor Q. Celius clarissimus ac fortissimus adolescens, Tribuni pl. P. Rutilius Rufus, C. Fimbria, C. Cassius, Cn. Orestes facti non sunt: quos tamen omnes Consules factos scimus esse. quæ tibi ultro pater, & maiores tui non consolandi tui gratia dicerent, neque uero quo te liberent aliqua culpa, quã tu uereris, ne à te suscepta uideatur; sed ut te ad cursum istũ tenendũ, quẽ à prima ætate suscepisti, cohortentur: nihil est enim, mihi crede Laterensis, de te detractum: detractũ dico? si mehercules uere, quod accidit, interpretari uelis, est aliquid etiã de uirtute significatũ tua: noli. n. existimare non magnum quendam motũ fuisse illius petitionis tuæ, de qua, ne aliquid iurares, destitisti. denunciasti homo adolescẽs, quid de summa Reip. sentires; fortius tu quidem, q̃ non nulli defuncti honoribus; sed apertius, q̃ uel ambitionis, uel ætatis tuæ ratio postulabat. quamobrem in dissentiente populo noli putare nullos fuisse, quorum animos tuus ille fortis animus offenderet: qui te incautũ fortasse nunc tuo loco dimouere potuerunt, prouidentẽ ante & præcauentem nunquã certe mouebunt. an te illa argumenta duxerunt? dubitabitis, inquit, quin coitio facta sit, cum tribus plerasq; cum Plotio tulerit Plancius? an unà fieri potuerunt, si unà tribus non tulissent? cum non nullas punctis penè totidem: quippe cum iam facti propè superioribus comitijs declaratiq; uenissent. quãquã ne id quidem suspicionem coitionis habuerit: neque. n. unquã maiores nostri sortitionem cõstituissent ædilitiam, nisi uiderent accidere posse, ut cõpetitores pares suffragijs essent. & ais, prioribus comitijs Aniensem à Plotio, Terentinã à Plancio tibi esse concessam; nũc ab utroque eas auul-

ſas,ne in anguſtum uenirent.quã conuenit,nõ dum co=
gnita populi uolũtate hos,quos iã tum coniunctos fuiſ=
ſe dicis,iacturam ſuarum tribuũ, quo uos adiuuaremi=
ni,feciſſe; eoſdem,cum iã eſſent experti quid ualerent,
reſtrictos & tenaces fuiſſe?etenim uerebãtur,credo,an=
guſtias,quaſi res in contentionem, aut in diſcrimen ali=
quod poſſet uenire. ſed tamen tu an Plotium uirum or
natiſſimum in idem crimẽ uocandum iudicas? an dicis
eũ te arripuiſſe, à quo non ſis rogatus?Nam quod que=
ſtus es,plures te teſtes habere de Volitinia, q̃ quot in ea
tribu puncta tuleris: indicas,aut eos teſtes te adducere,
qui,quia nummos acceperint,te præterierint; aut te ne
gratuita quidem eorum ſuffragia tuliſſe.illud uero cri=
men de nummis, quos in circo Flaminio deprehẽſos eſſe
dixiſti,caluit re recenti,nunc in cauſa refrixit:neque.n.
qui illi nummi fuerint,nec quæ tribus, nec qui diuiſor,
oſtenderis.atque is quidem adductus ad Conſules,qui tũ
in crimen uocabatur,ſe inique à tuis iactatum grauiter
querebatur.qui ſi erat diuiſor,præſertim eius, quem tu
habebas reũ:cur abs te reus non eſt factus? cur non eius
dãnatione aliquid ad hoc iudicium præiudicij cõparaſti?
ſed neque tu habes hæc,neq; eis cõfidis.alia te ratio,alia
cogitatio ad ſpem huius opprimendi excitauit. magnæ
ſunt in te opes:late patet gratia:multi amici, multi cu=
pidi tui,multi fautores laudis tuæ:multi huic inuident:
multis etiã pater,optimus uir,nimiũ retinẽs equeſtris iu
ris,& libertatis uidetur:multi etiam communes inimici
reorũ omniũ, qui ita ſemp teſtimoniũ de ambitu dicũt,
quaſi aut moueãt animos ſuis teſtimonijs,aut gratũ po=
pulo R. ſit,aut ab eo facilius ob eã cauſam dignitatem,

quam uolunt, consequantur. quibuscum me iudices pugnantẽ meo more pristino non uidebitis: non q fas sit quidq̃ effugere, quod salus Plãcij postulet: sed quia neq; necesse est me id persequi uoce, quod uos mẽte uideatis; et q ita de me meriti sunt illi ipsi, quos ego testes uideo paratos, ut eorum reprehensionem uos uestræ prudẽtiæ assumere, meæ modestiæ remittere debeatis. illud unũ uos magnopere oro atq; obsecro iudices cũ huius, quem defendo, tum cõmunis periculi causa, ne fictis auditionibus, ne disseminato dispersoq; sermoni fortunas innocẽtium subijciẽdas putetis. multi amici accusatoris, nõ nulli etiam nostri iniqui, multi cõmunes obtrectatores atq; omnium inuidi multa finxerunt. nihil est autẽ tam uolucre, q̃ maledictum: nihil facilius emittitur, nihil citius excipitur, nihil latius dissipatur. neq; ego, si fontẽ maledicti reperietis, ut negligatis, aut dissimuletis, unq̃ postulabo. sed si quid sine capite manabit, aut si qd erit eiusmodi, ut nõ extet auctor, qui audierit; aut ita negligẽs uobis esse uidebitur, ut, unde audierit, oblitus sit; aut ita leuẽ habebit auctorẽ, ut memoria dignũ nõ putarit: huius illa uox uulgaris auditu ne quid reo innocẽti noceat, oramus. Sed uenio iã ad L. Cassium familiarem meũ, cuius ex oratione ne illũ quidẽ Iuuenciũ tecũ expostulaui, quẽ ille omni & uirtute, & humanitate ornatus adolescẽs primũ de plebe Aedilẽ curulẽ factũ esse dixit. in quo Cassi si ita tibi respõdeã, nescisse id populũ R. neq; fuisse qui id nobis narraret, præsertim mortuo Longino; non, ut opinor, admirere, cum ego ipse non abhorrem à studio antiquitatis me hic id ex te primũ audisse confitear. & quoniã tua fuit perelegãs ac persub-

tilis oratio,digna equitis R.uel ſtudio,uel pudore; quo=
niamq; ſic ab his es auditus,ut magnus honos & inge=
nio,& humanitati tuæ tribueretur: reſpondebo ad ea,
quæ dixiſti,quæ pleraq; de ipſo fine fuerunt: in quibus
ipſi aculei,ſi quos habuiſti in me reprehẽdẽdo,tamẽ mi=
hi nõ ingrati acciderunt. Quæſiſti,utrũ mihi putarem
equitis R. filio faciliorẽ fuiſſe ad adipiſcendos honores
uiã,an futurã eſſe filio meo,qui eſſet familia conſula=
ri?ego uero q̃ꝗ illi omnia malo,q̃ mihi, tamen illi hono
rũ aditus nunꝗ faciliores optaui, q̃ mihi fuerunt : quin
etiam,ne forte ille ſibi me potius peperiſſe iã honores,q̃
ĩter demonſtraſſe adipiſcẽdorũ putet,hæc illi ſoleo præ=
cipere,quanquam ad præcepta ætas non eſt gnati, quæ
ille à Ioue ortus ſuis præcepit filijs:Vigilandum eſt ſem=
* per:multæ inſidiæ ſunt bonis.noſtis cætera. quæ non ne
id,quod multi inuideãt.quæ ſcripſit grauis ille & inge
nioſus poeta,ſcripſit,nõ ut illos regios pueros,qui iã nuſ
quam erant,ſed ut nos & noſtros liberos ad laborem ,
& laudem excitaret.Quæris,quid potuerit amplius aſ=
ſequi Plancius,ſi Cn.Scipionis fuiſſet filius?magis Aedi=
lis fieri non potuiſſet ; ſed hoc præſtare,ꝙ ei minus inui
deretur.etenim honorum gradus ſummis hominibus et
ĩfimis ſunt pares,gloriæ diſpares. quis noſtrum ſe dicit
M.Curio,quis C.Fabritio,quis P. Duellio parẽ?quis Atti
lio Calatino?quis Cn.& P.Scipionibus ? quis Africano ,
Marcello, Maximo?eoſdem ſumus honorũ gradus, quos
illi,aſſecuti:eſt.n.in uirtute multis aſcenſus,uti is gloria
maxime excellat,qui uirtute plurimum præſtet. hono=
rum populi finis eſt Conſulatus : quem magiſtratum
iam octingenti ferè conſecuti ſunt. horum,ſi diligente

quæras, uix decimã partem reperias gloria dignam. sed nemo unquam sic egit, ut tu: cur iste fit Consul? quid potuit amplius, si L. Brutus esset, qui ciuitatẽ dominatu regio liberauit? honore nihil amplius, laude multum. sic igitur Plancius nihilo minus Quæstor est factus, & Tribunus pl. & Aedilis, quàm si esset summo loco natus. sed hæc pari loco orti sunt innumerabiles alij consecuti.

Profers triumphos Ti. Gracchi, & C. Marij, & quæris, quid simile in Plancio. quasi uero isti, quos commemoras, propterea magis laude fuerint digni, quod triũpharunt, & non quia commissi sunt ijs magistratus, in quibus re bene gesta triumpharent. Rogas, quæ castra uiderit, qui & miles in Creta Metello hoc imperatore, & Tribunus in Macedonia militum fuerit, & Quæstor tãtum ex re militari detraxerit temporis, quãtum in me custodiendum transferre maluerit. Quæris, num disertus. immo, id quod secundum est, ne sibi quidem uidetur. num iuris consultus. quasi quisquam sit, qui sibi hunc falsum de iure respondisse dicat: omnes enim istiusmodi artes in ijs reprehendũtur, qui, cum professi fuerint, satisfacere nõ possunt; non in ijs, qui abfuisse ab his studijs confitentur. uirtus, probitas, integritas in candidato, non linguæ uolubilitas, non ars, non scientia, requiri solet. ut nos in mancipijs parandis, quamuis frugi hominem si pro fabro, aut pro textore emimus, ferre moleste solemus, si eas artes, quas in emendo secuti sumus, forte nesciuerit; sin autem emimus, quem uillicum imponeremus, quem pecori præficeremus, nihil in eo nisi frugalitatẽ, laborẽ, uigilantiam esse curamus: sic populus R. deligit magistratus, quasi Reip. uillicos: in

quibus si qua præterea est ars, facile patitur; sin minus, uirtute eorum, & innocẽtia contentus est: quotus enim quisque disertus? quotus quisq; iu ris peritus est, ut eos numeres, qui uolunt esse? ꝙ si præterea honore dignus nemo, quidnã tot optimis, & ornatissimis ciuibus est fu turũ? Iubes Plancium de uitijs Laterensis dicere. nihil potest, nisi eum nimis in se iracundum putabis fuisse. Idem effers Laterensem laudibus. facile patior id te age re multis uerbis, quod ad iudicium nõ pertineat; & id te accusantẽ tandiu dicere, quod ego defensor sine peri culo possim confiteri. atqui non modo confiteor summa in Laterense ornamẽta esse, sed te etiã reprehendo, ꝙ ea non enumeres, alia quædam inania, & leuia conqui= ras. Præneste fecisse ludos. quid? alij Quæstores non ne fe cerunt? Cyrenis liberalem in Publicanos, iustum in so= cios fuisse. quis negat? sed ita multa Romæ gerũtur, ut uix ea, quæ fiunt in prouincijs, audiantur. non uereor, ne mihi aliquid iudices uidear arrogasse, si de Quæstu= ra mea dixero: quamuis enim illa floruerit, tamen eum me postea fuisse in maximis rebus arbitror, ut non ita mihi multũ sit ex Quæsturæ laude repetendũ. sed tamẽ nõ uereor, ne quis audeat dicere, ullius in Sicilia Quæ= sturam aut gratiorẽ, aut clariorẽ fuisse. uere mehercu les hoc dicã. sic tũ existimabã, nihil homines unq̃ aliud Romæ, nisi de Quæstura mea, loqui. frumenti in sum ma caritate maximum numerũ miserã: negotiatoribus comis, mercatoribus iustus, municipibus liberalis, socijs abstinẽs, omnibus erã uisus in omni officio diligẽtissi= mus: excogitati qdã erãt à Siculis honores inauditi: itaq; hac spe decedebã, ut mihi pop. R. ultro omnia de

latururum

laturum putarem. at ego, cum casu diebus ijs itineris faciēdi causa decedēs è prouincia Puteolos forte uenissem, cum plurimi & lautissimi solent esse in ijs locis, concidi penè iudices, cum ex me quidā quæsisset, quo die Roma exissem, & nū quid in ea esset noui. cui cum respondissem, me è prouincia decedere: etiā, mehercules, inquit, ut opinor, ex Africa. huic ego iā stomachans fastidiose, immo ex Sicilia, inquam. tum quidā, quasi qui omnia sciret, quid? tu nescis, inquit, hunc Syracusis Quæstorē fuisse? quid multa? destiti stomachari, & me unū ex ijs feci, qui ad aquas uenissent. sed ea res iudices haud scio an plus mihi profuerit, q̄ si mihi tum essent omnes cōgratulati. nā posteaquā sensi populū R. aures hebetiores, oculos acres atque acutos habere: destiti, quid de me audituri essent homines, cogitare: feci, ut postea quotidie me præsentē uiderent: habitaui in oculis: pressi forū: neminem à congressu meo neque ianitor meus, neq; somnus absterruit. ecquid ego dicā de occupatis meis tēporibus, cui fuerit ne otiū quidē unquā otiosum? nā quas tu cōmemoras Cassi legere te solere orationes, cum otiosus sis; has ego scripsi ludis & ferijs, ne omnino unquam essem otiosus. etenim M. Catonis illud, qđ in principio scripsit Originū suarū, semper magnificum & præclarum putaui, clarorum uirorū atq; magnorum non minus otij, q̄ negotij rationē extare oportere. ita si quā habeo laudē, quæ quanta sit nescio, parta Romæ est, quæsita in foro: meaq; priuata consilia publici quoque casus cōprobauerunt, ut etiam summa Resp. mihi domi fuerit gerenda, & urbs in urbe seruanda. eadē igitur Cassi uia munita Laterensi est, idem uirtutis cursus ad gloriam, hoc

facilior fortasse, quòd ego huc à me ortus & p me nixus ascendi, istius egregia uirtus adiuuabitur cōmendatione maiorū. sed ut redeā ad Plancium, nunquā ex urbe abfuit, nisi forte, lege, necessitate. non ualuit rebus ijsdem, quibus fortasse non nulli: at ualuit assiduitate, at ualuit obseruandis amicis, ualuit liberalitate: fuit in oculis: petiuit: est usus ratione, qua minima inuidia noui homines plurimi eosdē honores consecuti sunt. Nam quòd ais Cassi, nō plus me Plancio debere, q̃ bonis omnibus, quòd ijs æque mea salus chara fuerit: ego me debere bonis omnibus fateor: sed etiam ijs, quibus ego debeo, boni uiri et ciues, ædilitijs comitijs, aliquid se meo nomine debere, Plācio dicebant. uerum fac me multis debere, & in ijs Plancio: utrum igitur, me cōturbare oportet, an cæteris, cum cuiusq; dies uenerit, hoc nomen, quod urget, nunc, cum petitur, dissoluere? quanquam dissimilis est pecuniæ debitio & gratiæ: nam qui pecuniam dissoluit, statim non habet id, quod reddidit; qui autem debet, is retinet alienum: gratiam autem &, qui refert, habet; &, qui habet, in eo ipso, quod habet, refert. neque ego nunc Plācio desinam debere, si hoc soluero: nec minus ei redderem uoluntate ipsa, si hoc molestiæ non accidisset. Quæris à me Cassi, quid pro fratre meo, q̨ mihi est charissimus, quid pro meis liberis, quibus nihil potest mihi esse iucundius, amplius, quàm pro Plācio facio, facere possim: nec uides istorum ipsorum charitate ad huius salutē defendendam maxime stimulari me atque excitari: nā neque illis huius salute, à quo meam sciunt esse defensam, quid quam est optatius; & ego ipse nūquā illos aspicio, quin per hunc me his conseruatum esse meminerim, huiusq;

meriti in me recorder. Opimium damnatum esse comemoras, seruatorem ipsum Reip. Calidium adiungis, cuius lege Q. Metellus in ciuitatem sit restitutus: reprehendis meas pro Plancio preces, quòd nec Opimius suo nomine liberatus sit, nec Q. Metelli Calidius. de Calidio tibi tantum respondeo, quod ipse uidi: Q. Metellum Pium Consulem Prætorijs comitijs petente Q. Calidio populo R. supplicasse, cum quidem non dubitaret & Consul, & homo nobilissimus, patronum illum esse suum, & familiæ suæ nobilissimæ, dicere. quo loco quæro ex te, num id in iudicio Calidij putes, quod ego in Plancij facio, aut Metellum Pium, si Romæ esse potuisset, aut patrem eius, si uixisset, non fuisse facturum. nam Opimij quidem calamitas utinam ex hominum memoria posset euelli. uulnus illud Reip. dedecus huius imperij, turpitudo populi R. non iudicium putandum est: quam enim illi iudices, si iudices, & non parricidæ patriæ nominandi sunt, grauiorem potuerunt Reip. infligere securim, quàm cũ illum è ciuitate eiecerũt, qui Prætor finitimo, Consul domestico bello Remp. liberarat? At enim nimis ego magnũ beneficium Plancio, et, ut ais, id uerbis exaggero. quasi uero me tuo arbitratu, & non meo gratum esse oporteat. quod istius tantum meritũ, inquit? an quia te non iugulauit? immo uero quia iugulari passus non est. quo quidẽ tu loco Cassi etiã purgasti inimicos meos, meæq; uitæ nullas ab illis insidias fuisse dixisti. posuit hoc idem Laterensis. quam ob rem de isto paulo post plura dicam. de te tantum requiro, utrum putes odium in me mediocre inimicorum fuisse. quod fuit ullorum tantum? requiro, utrum putes odium unquam barbarorum

tam immane ac tam crudele in hostem? an fuisse in iis aliquẽ aut famæ metum, aut pœnæ, quorũ uidisti toto illo anno ferrum in foro, flãmam in delubris, uim in tota urbe uersari? nisi existimas, eos iccirco uitæ meæ pepercisse, q de reditu meo nõ timerent; & quenquam putas fuisse tam excordem, qui uiuis his, stãte urbe & curia, rediturum me, si uiuerẽ, non putaret. quam ob rem nõ debes is homo, & is ciuis prædicare, uitã meam, quæ fidelitate amicorũ conseruata sit, inimicorum modestia non esse appetitam. Respondebo tibi nũc Laterẽsis, minus fortasse uehementer, q̃ abs te sum prouocatus; sed profecto nec considerate minus, nec minus amice. nam primũ illud fuit asperius, me, quæ de Plancio dicerem, mentiri, & temporis causa fingere. scilicet homo sapiens excogitaui, quã ob rem uiderer maximis beneficiis uinculis obstrictus, cum liber essem, & solutus. quid enĩm? mihi ad defendendũ Plãcium parum multæ, parũ iustæ necessitudines erant familiaritatis, uicinitatis, patris amicitiæ? quæ si nõ essent, uereor credo ne turpiter facerem, si hoc splendore, & hac dignitate hominem defenderẽ. fingenda fuit mihi iudices causa peracuta, ut ei, quẽ mihi debere oporteret, ego me omnia debere dicerẽ. at id etiã gregarii milites faciũt inuiti, ut coronam dent ciuicam, & se ab aliquo seruatos esse fateantur: non quo turpe sit protectum in acie hostiũ manibus eripi, (nam id accidere, nisi forti uiro, & pugnanti cominus, non potest) sed onus beneficii reformidant, q permagnum est alieno debere idẽ, quod parenti. ego, cũ cæteri uera beneficia etiã minora dissimulent, ne obligati esse uideantur; eo me beneficio obstrictũ esse ementiar, cui ne referri quidem

gratia posse uideatur? an hoc tu Laterensis ignoras? qui,cum mihi esses amicissimus; cũ uel periculum uitæ tuæ mecũ sociare uoluisses; cũ me in illo tristi,& acerbo luctu, atq; discessu nõ lacrymis solũ tuis, sed animo, corpore,copijs prosecutus esses; cũ meos liberos,& uxorem me absente tuis opibus auxilioq́; defendisses:sic me cum semper egisti,te mihi remittere,atq; concedere, ut omne studium meum in Cn.Plancij honorẽ consumerẽ, ꝙ eius in me meritum tibi etiã gratum esse dicebas. nihil autem me noui,nihil temporis causa dicere , non ne etiã illa testis est oratio,quæ est à me prima habita in senatu? in qua,cũ perpaucis nominatim egissem gratias, quòd omnes enumerari nullo modo possent, scelus autẽ esset quẽquã præteriri;statuissemq́; eos solũ nominare, qui causæ nostræ duces et quasi signiferi fuissent;in his Plancio gratias egi . reciteturq́; oratio,quæ propter eius magnitudinẽ dicta de scripto est,in qua ego homo astutus ei me dedam,cui nihil magnopere debeam,& huius tanti officij seruitutẽ astringam testimonio sempiterno. nolo cætera,quæ à me mãdata sunt literis,recitare:prætermitto illa,ne aut proferre uidear ad tẽpus,aut eo genere uti literarum,quod meis studijs aptius, ꝗ̃ consuetudini iudiciorũ esse uideatur. Atq; etiã clamitas Laterensis: Quousq; ista, dicis? nihil in Crispio profecisti? absolutæ iam sunt preces tuæ.de Crispio mihi ne tu obijcies,quem ego de me bene meritum quia te teste cognoueram,te eodẽ auctore defendi?et ei dices,quousq;,quẽ negas,quod pro Crispio contenderit,impetrare potuisse? nam istius uerbi , quousq;,hæc poterat esse inuidia.datus est tibi ille, condonatus ille : non facis finem : ferre

non possumus. ei quidem, qui pro uno laborarit, & ipsum id nō obtinuerit, dici, quousq;, irridentis magis est, quàm reprehēdentis. nisi forte ego unus ita me gessi in iudicijs, ita & cū his, & inter hos uixi, is in causis patronus, is in Rep. ciuis & sum & semper fui, solus ut à te cōstituar, qui nihil à iudicibus debeā unquā impetrare. & mihi lacrymulam Crispiani iudicij obiectas: sic.n.dixisti, uidi ego tuā lacrymulam. uide, q̄ me uerbi tui pœniteat. non modo lacrymulam, sed multas lacrymas & fletum cum singultu uidere potuisti. an ego, qui meorū lacrymis me absente cōmotus, simultates, quas mecū habebat, deposuisset, meæq; salutis non modo nō oppugnator, ut inimici mei putarant, sed etiam defensor fuisset, huius in periculo non dolorem meum significarem? tu autem Laterensis, qui tum lacrymas meas gratas esse dicebas, nunc easdem uis inuidiosas uideri. negas Tribunatū Plancij quidquam attulisse adiumēti dignitati meæ: atque hoc loco (quod uerissime facere potes) L. Racilij fortissimi & constantissimi uiri diuina in me merita cōmemoras: cui quidem ego, sicut Plācio, nūquā dissimulaui me plurimum debere, semperq; præ me ferā: nullas enim sibi ille neq; cōtentiones, neque inimicitias, neque uitæ dimicationes nec pro Rep. nec pro me defugiēdas putauit. atque utinam, q̄ ego sum in illum gratus, tā licuisset per hominū uim, & iniuriam populi R. ei gratiam referri. sed si non eadem contendit in Tribunatu Plancius, existimare debes, non huic uoluntatē defuisse, sed me, cum iā Plancio deberem, Racilij beneficijs fuisse contentum. an uero putas iudices iccirco minus mea causa facturos, q me esse gratum crimineris? an, cum

populus R. illo S.C. quod in monumento Marij factum est, quo mea salus omnibus est gentibus cõmendata, uni Cn. Plancio gratias egerit, (unus enim fuit de magistratibus defensor salutis meæ, cui senatus pro me gratias agendas putauit) ei ego à me referendam gratiam non putem? atqui, eum cum uides, quo me tandem animo in te putas esse Laterensis? ullum esse tantum periculum, tantum laborem, tantam contentionem, quam ego non modo pro salute tua, sed etiã pro dignitate defugerem? quo quidem etiam magis sum non dicam miser, (natura quidem abhorret à uirtute uerbi) sed certe exercitus: nõ quia multis debeo, (leue enim onus beneficij gratia) sed quia sæpe concurrit propter aliquorum de me meritorum inter ipsos contentiones, ut eodẽ tẽpore in omnes uerear ne uix possim gratus uideri. sed ego hoc meis ponderibus examinabo, non solum quid cuique debeam, sed etiam quid cuiusq; intersit, & quid à me cuiusq; tempus poscat. agitur studiũ tuũ, uel etiam, si uis, existimatio, laus, Aedilitas: at Cn. Plãcij salus, patria, fortunæ. saluum tu me esse cupisti: hic fecit, etiam ut esse possem. distineor tamẽ, & diuellor dolore, & in causa dispari offendi te à me, doleo: sed mediusfidius multo citius meã salutẽ pro te obiecero, quàm Cn. Plancij salutem tradidero contentioni tuæ: etenim iudices cũ omnibus uirtutibus me affectũ esse cupiam, tamẽ nihil est quod malim, quàm me & gratum esse, & uideri: hæc est enim una uirtus non solum maxima, sed etiam mater uirtutum omnium reliquarum. quid est pietas, nisi uoluntas grata in parentes? qui sunt boni ciues, qui belli, qui domi de patria bene merentes, nisi qui patriæ beneficia me-

minerunt ? qui sancti, qui religionum colentes, nisi qui meritam dijs immortalibus gratiam iustis honoribus, & memori mẽte persoluũt? quæ potest esse iucũditas uitæ, sublatis amicitijs ? quæ porrò amicitia potest esse inter ingratos? quis est nostrũ liberaliter educatus, cui nõ educatores, cui nõ magistri sui, atq; doctores, cui nõ locus ille mutus, ubi ipse altus aut doctus est, cũ grata recordatione in mente uersetur ? cuius opes tantæ esse possunt, aut unq̃ fuerunt, quæ sine multorũ amicorũ officijs stare possint? quæ certe, sublata memoria, & gratia, nulla extare possunt. equidẽ nil tã propriũ hominis existimo, q̃ non modo beneficio, sed etiã beneuolentiæ significatione alligari: nihil porrò tã inhumanum, tam immane, tã ferum, q̃ cõmittere, ut beneficio non dicam indignus, sed uictus esse uideare. quæ cũ ita sint, iam succumbam Laterensis isti tuæ orationi : in eo ipso, in quo nihil potest esse nimium, quoniã ita tu uis, nimium me gratum esse concedam: petamq; à uobis iudices, ut eum beneficio cõplectamini, quem qui reprehenderit, in eo reprehendit, ꝙ gratum præter modum dicat esse: neque enim ad negligendam meã gratiam debet ualere quod dixit idem, uos nec nocentes, nec litigiosos esse, quo minus me apud uos ualere oporteret. quasi uero in amicitia mea nõ hæc præsidia, si qua forte sunt in me, parata semper amicis esse maluerim, quàm necessaria. etenim ego de me tantum audeo dicere, amicitiam meam uoluptati pluribus, quàm præsidio fuisse : neque uehementer uitæ meæ pœniteret, si in mea familiaritate locus esset nemini, nisi litigioso, aut nocenti. sed hoc nescio quo modo frequenter in me congessisti, saneq; in eo creber fuisti,

te iccirco

te iccirco in locos causam conijcere uoluisse, ne ego mea cõsuetudine aliquid de tensis misericordiæ causa dicerẽ, quod in alijs Aedilibus ante fecissem. nõ nihil egisti hoc loco: nam mihi eripuisti ornamentũ orationis meæ. deridebor, si mẽtionem tensarum fecero, cum tu id prædixeris: sine tensis autem quid potero dicere? hic etiã addidisti, me iccirco mea lege ex isto ambitu traxisse, ut miserabiliores epilogos possem elicere. nõ uobis uideor cum aliquo declamatore, non causa laboris, & fori disputare? Rhodi enim, inquit, non fui: me uult fuisse. sed fui, inquit, putabam in Nicæis dicturũ, bis in Bithynia. si locus haberet reprehẽsionis ansam aliquam, nescio cur seueriorem Nicæam putes, q̃ Rhodum. si spectanda causa est, & tu in Bithynia summa cum dignitate fuisti, & ego Rhodi non minore. Nã ꝙ in eo me reprehẽdisti, ꝙ nimium multos defenderim: utinã & tu, qui potes, et cæteri, qui defugiunt, uellent me labore hoc leuare: sed fit uestra diligentia, qui in causis ponderandis omnes ferè repudiatis, ut ad nos pleræque confluant, qui miseris, & laborantibus nihil negare possumus. Admonuisti etiã, ꝙ in Creta fuisses, dictũ aliquod in petitione tua dici potuisse, me id perdidisse. uter igitur nostrum est cupidior dicti, ego'ne, qui, quod dici potuit, nõ dixerim, an tu, qui etiam ipse in te dixeris? te aiebas de tuis rebus gestis nullas literas misisse, ꝙ mihi meæ, quas ad aliquem misissem, obfuissent. quas ego mihi obfuisse nõ intelligo, Reip. uideo prodesse potuisse. sed sunt hæc leuiora: illa uero grauiora, atque magna, ꝙ meũ discessum, quẽ sæpe defleras, nũc quasi reprehendere, & subaccusare uoluisti: dixisti. n. non auxiliũ mihi, sed me auxilio defuisse.

ego uero fateor mehercule, ꝙ uiderim mihi auxilium nō deesse, iccirco me illi auxilio pepercisse: quis. n. status, quod discrimē, quæ fuerit in Rep. tempestas illa, quis nescit? tribunitius me terror, an consularis furor mouit? decertare mihi ferro magnum fuit cum reliquijs eorū, quos ego florentes, atque integros sine ferro uicerā. Consules post hominū memoriā teterrimi, atque turpissimi, sicut & illa principia, & hi recētes rerum exitus declarant, quorum alter exercitum perdidit, alter uendidit; emptis prouincijs, à senatu, à Rep. à bonis omnibus defecerant. qui exercitibus, qui armis, qui opibus plurimum poterant, cum, quid sentirēt, nesciretur, furialis illa uox nefarijs stupris, religiosis altaribus effœminata, secū & illos & Consules facere acerbissime personabat. egentes in locupletes, perditi in bonos, serui in dominos armabātur. aderat mecū senatus, & quidē ueste mutata, quod pro me uno post hominū memoriam publico consilio susceptū est. sed recordare, qui tum fuerint Consulum nomine hostes, qui soli in hac urbe senatum senatui parere nō siuerint, edictoq; suo nō luctū patribus cōscriptis, sed luctus indicia ademerint. aderat mecū cūctus equester ordo: quem quidem in cōcionibus saltator ille Catilinæ Consul proscriptionis denunciatione terrebat. ac tota Italia conuenerat: cui quidem belli intestini, & uastitatis metus inferebatur. hisce ego auxilijs studentibus atq; incitatis uti me Laterēsis potuisse cōfiteor: sed erat non iure, non legibus, nō disceptando decertandū, (nā profecto, præsertim tam bona in causa, nunquam, quo cæteri abundarūt, id mihi ipsi auxilium meum defuisset) armis fuit, armis, inquam, fuit dimicandum: qui-

bus à seruis, atq; à seruorum ducibus cædem fieri sena=
tus & bonorum, Reip. exitiosum fuisset. uinci autẽ im=
probos à bonis, fateor fuisse præclarũ, si finem eum uin=
cendi uiderem: quem profecto non uidebam : ubi enim
præsto fuisset mihi aut tam fortis Consul, ꝗ̃ L. Opimius,
ꝗ̃ C. Marius, ꝗ̃ L. Flaccus, quibus ducibus improbos ciues
Resp. uicit armatis; aut, si minus fortes, attamen tam
iusti, ꝗ̃ P. Mutius, qui arma, quæ priuatus P. Scipio sum=
pserat, ea Ti. Graccho interempto iure optimo sumpta
esse defendit? esset igitur pugnandum cum Consulibus.
nihil amplius dico, nisi illud: uictoriæ nostræ graues ad=
uersarios paratos, interitus nullos ultores esse uidebã. hi=
sce ego auxilijs salutis meæ si iccirco defui, quia nolui
dimicare, fatebor id quod uis, non mihi auxiliũ, sed me
auxilio defuisse: sin autem quo maiora studia in me bo
norum fuerunt, hoc ijs magis consulendũ, & parcẽdum
putaui, tu id in me reprehendis quod Q. Metello laudi
datũ est, hodieq; est et semper erit maximæ gloriæ: quẽ,
ut potes ex multis audire, qui tum affuerunt, inuictissi=
mis uiris, cõstat bonis cessisse; nec fuisse dubiũ, quin cõ=
tẽtione, & armis superior posset esse. ergo ille cum suũ,
nõ cum senatus factum defenderet, cum perseuerantiã
sententiæ suæ, non salutẽ Reip. retinuisset; tamen ob il=
lam constantiam, quæ illud uoluntarium uulnus acce=
pit, iustissimos omnium Metellorũ, & clarissimos trium
phos gloriæ laude superauit, ꝙ & illos ipsos improbissi=
mos ciues interfici noluit, &, ne quis bonus interiret in
eadem cæde, prouidit: ego tãtis periculis propositis, cum,
si uictus essem, interitus Reip. si uicissem, infinita dimi=
catio pararetur; cõmitterem, ut idem perditor Reip. no=

minarer, qui seruator fuissem? mortem me timuisse dicis. ego uero ne immortalitatem quidem contra Remp. accipiendam putarem, nedum emori cũ pernicie Reip. uellem. nã qui pro Rep. uitam reddiderunt, (licet me despere dicas) nunquam mehercule eos mortem potius, q̃ immortalitatem assecutos putaui. ego uero si tum illorum impiorum ferro ac manu concidissem, in perpetuũ Resp. ciuile præsidium salutis suæ perdidisset. quin etiã si me uis aliqua morbi, aut natura ipsa cõsumpsisset, tamẽ auxilia posteritatis essent imminuta, q͏ peremptum esset mea morte id exemplum, qualis futurus in me retinendo fuisset senatus populusq; R. an si unquam in me uitæ cupiditas fuisset, ego mense Decembri mei Cõsulatus omnium parricidarum tela cõmossem? quæ, si uiginti quiessem dies, in aliorũ iugulũ Consulum recidissent. quãobrem si uitæ cupiditas contra Remp. est turpis, certe multo mortis cupiditas mea turpior fuisset cũ pernicie ciuitatis. Nam q͏ te in Rep. liberum esse gloriatus es, id ego & fateor, & lætor, & tibi etiam in hoc gratulor: q͏ me autem negasti, in eo neque te, neque quenquã diutius patiar errare. nã si quis iccirco aliquid de libertate mea diminutum putat, q͏ nõ ab omnibus eisdem, à quibus antea solitus sum dissentire, dissentiam: primũ, si bene de me meritis grãtũ me præbeo, nõ desino incurrere in crimẽ hominis nimiũ memoris, nimiumq; grati: sin autem sine ullo Reip. detrimento respicio etiã aliquãdo salutem tum meam, tum meorum, certe non modo non sum reprehendendus, sed etiam, si ruere uellem, boni uiri me, ut id ne facerem, rogarent: res uero ipsa publica si loqui posset, ageret mecum, ut, quoniam sibi seruissem

ſemper,nunquã mihi,fructus autem ex ſeſe nõ,ut opor
tuiſſet,lætos,& uberes,ſed magna acerbitate permixtos
tuliſſem; ut iam mihi ſeruirem,conſulerẽ meis; ſe non
modo ſatis habere à me, ſed etiã uereri,ne parum mihi
pro eo,quod tum à me haberet,reddidiſſet.quid,ſi horũ
ego nihil cogito,& idem ſum in Rep.qui fui ſemper:ta
mẽne tu libertatem requires meã? quã tu ponis in eo,
ſi ſemper cũ ijs,quibuſcum aliquando cõtendimus,depu
gnemus.quod eſt lõge ſecus: ſtare enim omnes debemus
tãquã in orbe aliquo Reip.qui quoniam uerſetur,eã de
ligere partem debemus,ad quã nos illius utilitas,ſalusq;
conuerterit.ego autẽ Cn.Pompeium, non dico auctorẽ,
ducem,defenſorem ſalutis meæ,(nam hæc priuatim for
taſſe officiorum memoriã,& gratiam quærunt)ſed di=
co hoc, quod ad ſalutem Reip.pertinet:ego eũ nõ tuear,
quem omnes in Rep. principem eſſe concedunt? ego C.
Cæſaris laudibus deſim,quas primum populi R.nũc etiã
ſenatus,cui me ſemper addixi,plurimis atq; ampliſſimis
iudicijs uideã eſſe celebratas? tum hercule me confitear
non iudicium aliquod habuiſſe de Reip.utilitate,ſed ho
minibus amicum aut inimicum fuiſſe. an cũ uideã na=
uem ſecundis uentis curſum tenentẽ ſuum, ſi nõ ea eũ
petat portum,quẽ ego aliquando probaui,ſed alium nõ
minus tutũ atq; tranquillũ:cum tempeſtate pugnẽ peri
culoſe potius,q̃ illi,ſalute præſertim propoſita,obtempe=
rem & paream? neque.n.inconſtantis puto, ſententiã
tãquã aliquod nauigium, atque curſum ex Reip.tempe
ſtate moderari.ego uero hæc didici,hæc uidi,hæc ſcripta
legi;hæc de ſapientiſſimis & clariſſimis uiris & in hac
Rep.et in alijs ciuitatibus monimẽta nobis literæ prodide

runt; nõ ſemper eaſdẽ ſententias ab iiſdem, ſed quaſcũq; Reip. ſtatus, inclinatio temporum, ratio cõcordiæ poſtularet, eſſe defendendas. quod ego & facio Laterenſis, & ſemper faciam, libertatemq́;, quã in me requiris, quam ego neq; dimiſi unquã, neque dimittã, nõ in pertinacia, ſed in quadã moderatione poſitã putabo. Nunc uenio ad illud extremum, quod dixiſti, dum Plancij in me meritũ uerbis extollerem, me arcem facere ex cloaca, lapidemq́; è ſepulcro uenerari pro deo: neque enim mihi inſidiarũ periculum ullum, neq; mortis fuiſſe. cuius ego temporis rationem explicabo breui, neque inuitus: nihil enim ex meis eſt temporibus, quod minus peruagatum, quodq́; minus aut mea cõmemoratione celebratum ſit, aut hominibus auditũ atque notum. ego enim Laterenſis ex illo incendio legũ, iuris, ſenatus, bonorum omnium cedens, cum mea domus ardore ſuo deflagrationẽ urbi, atq; Italiæ toti minaretur, niſi quieuiſſem; Siciliã petiui animo, quæ & ipſa erat mihi, ſicut domus una, cõiũcta, & obtinebatur à C. Virgilio, quo cũ me uno uel maxime cum uetuſta amicitia, tum mei fratris collegia, tũ Reſp. ſociarat. uide nunc caliginem temporum illorum. cũ ipſa penè inſula mihi ſeſe obuiam ferre uellet, Prætor ille eiuſdem Tribuni pl. concionibus propter eandem Reip. cauſam ſæpe uexatus, nihil amplius dico, niſi, me in Siciliam uenire noluit. quid dicam? C. Virgilio, tali ciui & uiro, beneuolẽtiam in me, memoriam cõmuniũ temporum, pietatem, humanitatem, fidem defuiſſe? nihil uidelicet eſt eorum: ſed quam tempeſtatem nos uobiſcum non tuliſſemus, metuit ut eam ipſe nõ poſſet opibus ſuis ſuſtinere. tũ conſilio repente mutato, iter à Vibone Brũ-

dusium terra petere contendi: nã maritimos cursus præcludebat hiemis magnitudo. cum omnia illa municipia, quæ sunt à Vibone Brũdusiũ, in fide mea iudices essent, iter mihi tutum multis minitantibus magno cũ suo me tu præstiterunt. Brũdusiũ ueni, uel potius ad mœnia accessi: urbem unam mihi amicissimam declinaui: quæ se uel potius excindi, quàm è suo complexu ut eriperer, facile pateretur. in hortos me M. Lenij Flacci cõtuli: cui cũ omnis metus, publicatio bonorum, exilium, mors proponeretur, hæc perpeti, si acciderent, maluit, quàm custodiam mei capitis dimittere. huius ego, & parentis eius prudentissimi atq; optimi senis, & utriusq; filiorũ manibus in naui tuta ac fideli collocatus, eorumq́; preces et uota de meo reditu exaudiens, Dyrrhachium, quod erat in fide mea, petere cõtendi. quò cũ uenissem, cognoui, id quod audieram, refertam esse Græciam sceleratissimorũ hominũ ac nefariorũ, quorum impium ferrum, ignesq; pestiferos meus ille Cõsulatus è manibus extorserat: qui antequam de meo aduentu audire potuissent, cum tum abessent, aliquorũ dierũ uiam in Macedoniam, ad Planciumq́; perrexi. hic uero simul atque me mare transisse cognouit, audi atq; attende Laterensis, ut scias quid ego Plancio debeam, confitearq́; aliquando, quod faciam, me & grate, & pie facere, huic, quæ pro salute mea fecerit, si minus profutura sint, obesse certe non oportere: nam simul ac me Dyrrhachium attigisse audiuit, statim ad me, lictoribus dimissis, insignibus abiectis, ueste mutata profectus est. ò acerbam mihi iudices memoriam temporis illius & loci, cum hic in me incidit. complexus est, conspersitq́; lacrymis, nec loqui præ mœrore potuit. ò

rem cum auditu crudelē, tum uisu nefariā : ò reliquas omnes dies noctesq; eas, quibus iste à me non recedens Thessalonicam me in Quæstoriumq; perduxit. hic ego nunc de Prætore Macedoniæ nihil dicā amplius, nisi eū & ciuem optimum semper, & mihi amicum fuisse, sed eadē timuisse quæ cæteros; Cn. Plancium fuisse unum, nō qui minus timeret, sed, si acciderent ea, quæ timerentur, mecum ea subire, & perpeti uellet. qui, cum ad me L. Tubero meus necessarius, qui fratri meo Legatus fuisset, decedēs ex Asia uenisset, easq; insidias, quas mihi paratas ab exulibus coniuratis audierat, animo amicissimo detulisset; in Asiā me ire propter eius prouinciæ metū, & cum meo fratre necis insidias cōparatas non est passus. ui me inquam Plancius & complexu suo retinuit, multosq; menses à capite meo nō discessit, abiecta quæstoria persona, comitisq; sumpta. ò excubias tuas Cn. Plāci miseras, ò flebiles uigilias, ò noctes acerbas, ò custodiā etiam mei capitis infelicem, si quidem ego tibi uiuus nō prosum, qui fortasse mortuus profuissem : memini. n. memini, neq; unquam obliuiscar noctis illius, cū tibi uigilanti, assidēti, mœrenti uana quædā miser atque inania, falsa spe inductus pollicebar; me, si essem in patriā restitutus, præsentem tibi gratiam relaturum; sin autem uitam mihi sors ademisset, aut uis aliqua maior reditū peremisset, hos, hos (quos enim ego tū alios animo intuebar?) omnia tibi illorū laborum præmia pro me persoluturos. quid me aspectas? quid mea promissa repetis? quid meā fidē imploras? nihil tibi ego tum de meis opibus pollicebar, sed horum erga me beneuolentiā promittebam: hos pro me lugere, hos gemere, hos decertare pro

meo capite uel uitæ periculo uelle uidebam: de horũ desiderio, luctu, querelis quotidie aliquid tecum simul audiebam: nunc timeo, ne nihil tibi præter lacrymas queã reddere, quas tu in meis acerbitatibus plurimas effudisti: quid. n. possum aliud, nisi mœrere? nisi flere? nisi te cũ mea salute complecti? salutem tibi ijdem dare possunt, qui mihi reddiderunt. huc exurge tamen quæso: retinebo, & complectar, nec me solum deprecatorem fortunarum tuarum, sed comitem sociumq́; profitebor: atq;, ut spero, nemo erit tam crudeli animo, tamq́; inhumano, nec tam immemor meorum, non dicam in bonos meritorum, sed bonorum in me, qui à me mei seruatorẽ capitis diuellat ac distrahat. non ego meis ornatũ beneficijs à uobis deprecor iudices, sed custodem salutis meæ: non opibus contendo, non auctoritate, non gratia, sed precibus, sed lacrymis, sed misericordia: mecumq́; uos simul miserrimus & optimus obtestatur parens, & pro uno filio duo patres deprecamur. nolite iudices per uos, per fortunas uestras, per liberos inimicis meis, ijs præsertim, quos ego pro uestra salute suscepi, dare lætitiam, gloriantibus uos iam oblitos mei, salutisq́; eius, à quo mea salus conseruata est, hostes extitisse: nolite animum meum debilitare tum luctu, tum etiam metu commutatæ uestræ uoluntatis erga me: sinite me, quod uobis fretus huic sæpe promisi, id à uobis ei persoluere. teq́; C. Flaui oro, & obtestor, qui meorum consiliorum in Consulatu socius, periculorum particeps, rerum, quas gessi, adiutor fuisti, meq́; non modo saluum semper, sed etiã ornatum, florẽtemq́; esse uoluisti; ut mihi per hos cõserues eum, per quẽ me tibi, & his cõseruatũ uides. plura ne dicam, tuæ me etiã

lacrymæ impediunt, uestræq; iudices, non solum meæ: quibus ego magno in metu meo subito inducor in spem, uos eosdem in hoc conseruando futuros, qui fueritis in me; quoniam istis uestris lacrymis de illis recordor, quas pro me sæpe, & multum profudistis.

aa bb cc dd ee ff gg hh ii kk ll mm
nn oo pp qq rr ss tt uu xx yy zz
AA BB CC DD EE FF GG HH
II KK LL MM.

Omnes quaterniones præter xx MM quinterniones.

APVD ALDI FILIOS.

VENETIIS, M. D. L.

ALDI FILII

BIBLIOTECA NAZIONALE CENTRALE
FIRENZE

